ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA V ROCE 2007

Analýza ÚMV

ÚSTAV
MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ
PRAHA

INSTITUTE
OF INTERNATIONAL RELATIONS
PRAGUE

Michal Kořan a kol.

Česká zahraniční politika v roce 2007

ANALÝZA ÚMV

Praha 2008

Tato publikace vznikla v rámci projektu *Evropská integrace a zájmy České republiky* (2D06010), podporovaného v rámci Národního programu výzkumu II, a výzkumného záměru *Česká republika v mezinárodní politice* (MZV4854605401).

Recenzoval PhDr. Břetislav Dančák, Ph.D.

Michal Kořan a kol.
Česká zahraniční politika v roce 2007
Analýza ÚMV

Vydal Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., v Praze roku 2008.
© Ústav mezinárodních vztahů, v. v. i., Praha 2008

Redakce: ediční oddělení ÚMV
Obálka: Jan Šavrda
Tisk: S-Tisk Vimperk, s. r. o.

ISBN 978-80-86506-66-1

Obsah

Úvodem 9

ČÁST I: TVORBA A KONTEXT ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V ROCE 2007

Kapitola 1
Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2007
Michal Kořan 13

Kapitola 2
Politický, mediální a společenský kontext zahraniční politiky, tvorba diskurzu
Mats Braun 45

ČÁST II: EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 3
Evropský rozměr české zahraniční politiky
Vít Beneš, Jan Karlas 61

ČÁST III: BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 4
Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky
Vít Střítecký 95

ČÁST IV: STŘEDOEVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 5
Státy Visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice
Michal Kořan 113

Kapitola 6
Spolková republika Německo v české zahraniční politice
Vladimír Handl 161

ČÁST V: DVOUSTRANNÉ VZTAHY ČESKÉ REPUBLIKY S VYBRANÝMI ZEMĚMI A REGIONY

Kapitola 7
Spojené státy americké v české zahraniční politice
Ondřej Ditrych 185

Kapitola 8
Velká Británie v české zahraniční politice
Ondřej Ditrych 201

Kapitola 9
Francie v české zahraniční politice
Eliška Tomalová 210

Kapitola 10
Rusko v české zahraniční politice
Petr Kratochvíl 220

Kapitola 11
Země východní dimenze evropské politiky sousedství v české zahraniční politice
Petr Kratochvíl 232

Kapitola 12
Balkánský prostor v české zahraniční politice
Filip Tesař 245

Kapitola 13
Blízký východ, Středomoří a Afghánistán v české zahraniční politice
Jaroslav Bureš 268

Kapitola 14
Dálný východ v české zahraniční politice
Rudolf Fürst 296

Kapitola 15
Subsaharská Afrika v české zahraniční politice
Ondřej Horký 306

ČÁST VI: MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 16
Multilaterální rozměr české zahraniční politiky
Veronika Bílková 321

ČÁST VII: OSTATNÍ TEMATICKÉ OBLASTI ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Kapitola 17
Hospodářský rozměr české zahraniční politiky
Jan Hřích 333

Kapitola 18
Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky
Veronika Bílková 348

Kapitola 19
Rozvojový rozměr české zahraniční politiky:
Příprava transformace zahraniční rozvojové spolupráce a její výzvy
Ondřej Horký 366

Kapitola 20
Kulturní rozměr české zahraniční politiky
Eliška Tomalová 381

Česká zahraniční politika mezi internacionalismem a atlantismem
Petr Drulák 395

Seznam zkratek 403

Resumé 408

Vybraná literatura k české zahraniční politice vydaná v roce 2007 410

Autorský kolektiv 415

Úvodem

Kniha *Česká zahraniční politika v roce 2007. Analýza ÚMV* má ambici stát se první z řady analytických studií české zahraniční politiky, které bude vždy jednou za rok předkládat Ústav mezinárodních vztahů. Projekt těchto každoročních reflexí vychází z názoru, že v českém akademickém prostředí dosud chybělo kontinuální, ucelené a analytické studium české zahraniční politiky. Naším záměrem je nabídnout možnost postupného sledování vývoje české zahraniční politiky, a to pomocí několika pevných referenčních bodů. Konkrétně jde o ideová a programová východiska pro zahraniční politiku, agendu a události zahraniční politiky ve sledované oblasti, působení aktérů a přesah zahraničněpolitických otázek do mediálního a veřejného prostoru.

Těmto referenčním bodům odpovídá struktura jednotlivých kapitol. Věříme, že takto vytvořený koncept umožní všímat si vývoje ideového zázemí české zahraniční politiky, způsobů jejího konkrétního naplňování, vývoje procesu tvorby zahraniční politiky i jejího odrazu v politice, médiích a veřejnosti. Tento postup mimo jiné slibuje odhalit proměny ve způsobu tvorby zahraniční politiky ve vztahu k nejrůznějším agendám. Určitá zahraničněpolitická agenda má totiž schopnost upoutat pozornost i těch aktérů, kteří v jiných případech stojí zcela stranou zahraničněpolitického procesu, a naopak, některými oblastmi zahraniční politiky se zabývá pouze omezené spektrum aktérů. Jinými slovy – zahraničněpolitický proces se často liší s ohledem na různá zahraničněpolitická témata, neboť ne všechna zahraničněpolitická témata zapojí do rozhodovacího procesu všechny potenciální aktéry.[1] Další přidanou hodnotou publikace by mělo být zaměření na někdy i zcela konkrétní a detailní výsledky české zahraniční politiky, které často pro jejich všednodennost unikají zájmu médií či akademického prostoru. Důvodem tohoto kroku je hlubší analytické pokrytí tvorby a výsledků zahraniční politiky, a to včetně úvahy o zapojení nestátních či regionálních aktérů. Dosažení těchto cílů by mělo být umožněno jednotícím analytickým rámcem, který kombinuje *policy* i *politic*s analýzu s klasičtějším přehledem zahraničněpolitických vztahů.

Kniha je rozdělena na části, které odpovídají jednotlivým rozměrům zahraniční politiky. Tyto části jsou dále dle potřeby členěny na další kapitoly. Celá publikace je uvozena částí, věnující se obecné problematice aktérů české zahraniční politiky v roce 2007, jejími vzájemnými vztahy a vlivem na tvorbu zahraniční politiky, stejně tak jako politickým a mediálním kontextem české zahraniční politiky. Tato uvozující část

přenechává prostor evropskému a bezpečnostnímu rozměru české zahraniční politiky, na něž navazují kapitoly věnované vztahům s jednotlivými zeměmi a regiony. Zde je nutné upozornit na skutečnost, že studie nepokrývá všechny regiony a zcela určitě ne všechny státy. Cílem totiž nebylo poskytnutí zcela komplexní mapy zahraničněpolitických vztahů ČR, které navíc ve shrnující podobě podává ministerstvo zahraničních věcí ve své každoroční *Zprávě o zahraniční politice ČR*. Cílem je naopak co možná nejhlubší porozumění a analýza zahraniční politiky – dle našeho soudu – v nejrelevantnějších oblastech a tématech. Právě konkrétní témata bez geografické specifikace jsou pokryta v závěrečných částech, věnovaných multilaterálnímu, hospodářskému, lidskoprávnímu, rozvojovému a kulturnímu rozměru české zahraniční politiky. Studie je zakončena úvahou o ideovém směřování a kontinuitě české zahraniční politiky v roce 2007. Prakticky cenným přídavkem by měla být závěrečná kapitola, *Vybraná literatura k české zahraniční politice vydaná v roce 2007,* která poskytuje velmi široce pojatou databázi publikací a textů, jež jsou z nejrůznějších důvodů spjaty s českou zahraniční politikou. Tato databáze nejen že může sloužit jako praktická bibliografická informace, ale umožní také s postupem doby sledovat, zda či jak se česká produkce k zahraniční politice proměňuje.

Je milou povinností kolektivu autorů vyjádřit poděkování těm, kteří svými informacemi, radou či obětavou pomocí výraznou měrou přispěli k vydání knihy. Byli to: Zdeněk Aulický, Jiří Beránek, Aleš Červinka, Jiří Čistecký, Tomáš Ehler, Marta Fialová, Jan Füry, Tomáš Jelínek, Rudolf Jindrák, Tomáš Kafka, Boris Lazar, Erik Lenhart, Jiří Paroubek, Jan Prokeš, Zuzana Roithová, Jana Rathsamová, Jan Sechter, Veronika Sůsová, Igor Šedo, Aleš Uchytil, Petr Vávra. Dále pak všem pracovníkům edičního a informačního oddělení Ústavu mezinárodních vztahů. Tento výčet je pochopitelně neúplný, kniha by nemohla vzniknout bez pomoci bezpočtu politických, diplomatických a administrativních činitelů, kteří byli ochotni podělit se s autory o své postřehy a informace o české zahraniční politice.

Za autorský kolektiv si dovolím vyjádřit naději, že se do českého prostředí dostává první ze série pravidelných hloubkových analýz, která může sloužit veřejným činitelům, výzkumným pracovníkům, pedagogům, studentům i širší veřejnosti jako zdroj informací a jako základ pro dlouhodobější poznávání české zahraniční politiky.

Michal Kořan

Poznámky

[1] Kořan, Michal (2007): *Struktura a proces zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal–Hrabálek, Martin (eds.): *Česká zahraniční politika: Aktéři, struktura, proces*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 16.

Část I:

Tvorba a kontext české zahraniční politiky v roce 2007

Kapitola 1
Politický kontext a tvorba české zahraniční politiky v roce 2007

Michal Kořan

ÚVOD

Tato kapitola má za cíl představit obecný politický a institucionální kontext pro českou zahraniční politiku v roce 2007 a charakterizovat hlavní politické aktéry na poli tvorby zahraniční politiky. První část kapitoly bude věnována obecnému politickému kontextu, na ni naváže sonda do role exekutivních aktérů české zahraniční politiky v roce 2007 a zakončena bude analýzou vlivu Parlamentu ČR. Kapitola ponechává stranou otázku konkrétního zapojování ministerstva zahraničních věcí do české zahraniční politiky, stejně jako ostatních resortů, ústředních orgánů státní správy či nestátních aktérů. Tyto detailní informace jsou obsaženy v jednotlivých dílčích kapitolách a jsou specificky adresovány ve vztahu ke sledované agendě. Na tuto úvodní kapitolu organicky navazuje kapitola 2 – *Politický, mediální a společenský kontext zahraniční politiky, tvorba diskurzu*, který detailně analyzuje politickou, veřejnou a mediální diskusi ke dvěma hlavním zahraničněpolitickým tématům minulého roku, umístění prvků americké protiraketové obrany na území ČR a ústavní/reformní smlouvě EU.

POLITICKÝ KONTEXT ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V ROCE 2007

Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006 (dále Koncepce),[1] která v současné době představuje jediný existující zastřešující koncepční dokument, byla vytvořena na základě programového prohlášení vlády Vladimíra Špidly.[2] Ministerstvo zahraničních věcí (MZV) se v něm zavázalo počátkem každého roku předkládat „Priority zahraniční politiky“ pro daný rok, přičemž tento dokument by měl obsahovat i stručné hodnocení roku uplynulého. Zpráva podobného druhu byla zveřejněna pouze jednou, šlo o zprávu *Priority zahraniční politiky České republiky na rok 2004* z března 2003.[3] Tento dokument byl předložen Zahraničnímu výboru (ZV)

Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, kde jí ovšem byla věnována jen minimální pozornost.[4] Každoročně ministr zahraničních věcí vládě předkládá pouze shrnující a přehledovou *Zprávu o zahraniční politice ČR*, tuto zprávu předkládá i ZV sněmovny, který rovněž na počátku roku informuje o prioritách vlády na následující období. Zastřešující koncepce, která by působila jako pojítko mezi vládním programem a odborným zázemím MZV či ostatními relevantními resorty, nebyla po roce 2006 zpracována. Existující koncepční dokumenty MZV mají spíše dílčí ráz. Z tohoto důvodu je jediným rámcovým vodítkem pro zahraniční politiku *Koaliční smlouva*[5] a na ni navazující *Programové prohlášení vlády*.[6]

Na neexistenci strategického a koncepčního dokumentu, který by poskytl politické zázemí české zahraniční politice, upozorňuje většina kapitol této publikace. Je namístě pozastavit se nad otázkou, v jakém smyslu tento nedostatek představuje skutečný problém. Mnoho desetiletí analytického výzkumu zahraniční politiky dokládá, že zahraniční politika je z velké části výsledkem „prodírání se" aktuální agendou, výsledkem reakcí na přicházející události, postupným „postrkováním a popotahováním" priorit, témat a cílů.[7] Je přitom zřejmé, že v tomto aktuálním a všednodenním prodírání, které činí většinu zahraničněpolitické agendy, nemůže hrát zastřešující obecná koncepce nijak zvláštní roli.[8] Jinými slovy, že se česká zahraniční politika bez zastřešujícího obecného dokumentu může docela dobře obejít (zahraničněpolitické závazky, na jejichž základě lze hodnotit úspěchy dané vlády, nakonec obsahuje i vládní prohlášení). Na druhé straně je ovšem neexistence aktualizované a politicky motivované zastřešující koncepce zahraniční politiky v mnohém symptomatická pro současný proces tvorby české zahraniční politiky i pro politické diskuse o ní. Je nutné předeslat, že důvod neexistence nové koncepce, ani otázku, zda existuje zadání na tvorbu koncepce nové, se nepodařilo přes veškerou snahu zjistit. Přesto lze poukázat na několik faktorů, které k tomuto stavu pravděpodobně přispívají.

Za prvé, o zahraniční politice neexistuje pevný konsenzus v rámci vládní koalice – otázka energetické politiky, radarové základny, postoj k Evropské unii, to vše jsou klíčové zahraničněpolitické otázky, které mají potenciál koalici rozklížit.[9] „Ministr zahraničních věcí Karel Schwarzenberg byl nominován silně evropeistickou Stranou zelených, místopředseda vlády pro evropské záležitosti Alexandr Vondra tíhne k atlanticismu a premiér Mirek Topolánek se neskrývá svým minimalistickým liberálně-ekonomickým pojetím evropské integrace."[10] Tento stav je odlišný od situace v koaličních vládách v čele se sociální demokracií. Ve vládách V. Špidly, S. Grosse a J. Paroubka spočívala zahraniční politika do velké míry na ministerstvu zahraničních věcí a ministru C. Svobodovi a nepřinášela příliš názorových střetů. Zde samozřejmě hovoříme pouze o vztazích v rámci koalice, spory mezi vládou a prezidentem byly oproti tomu častým jevem. Pochopitelně existovaly sporné otázky jako Kosovo,[11] vstup Turecka do EU, personální otázky v rámci MZV, prezentace ČR v zahraničí či ekonomická diplomacie. Přesto však měl ministr zahraničních věcí ve srovnání se současností širší prostor pro autonomní výkon zahraniční politiky, a to jak v rámci koalice, tak vůči opozici. Koncepce zahraniční politiky z roku 2003 tak reflektovala nikoli hlubokou politickou diskusi, ale existující nastavení tehdejší koalice včetně vlivného postavení MZV na poli zahraniční politiky.

Za druhé, v roce 2007 docházelo jak k usazování fungování nové vlády samé, tak i nového Úřadu místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, a nebylo proto možné očekávat větší vůli po vytváření dlouhodobé koncepce a strategie.

Za třetí, v současné době až na výjimky není téměř prostor pro smysluplnou diskusi napříč politickým spektrem, tj. mezi opozicí a koalicí. V důsledku vyhrocené opozice tíhne jakákoli zahraničněpolitická otázka k tomu, aby byla často zbytečně přepolitizována. Tento fakt přispívá k tomu, že se koalice diskusi o zahraniční politice vyhýbá (to je ovšem trvalý, nebo alespoň dlouhodobý stav české zahraniční politiky).

Neexistence politicky motivovaného zastřešujícího koncepčního materiálu je tedy charakteristickým rysem současné podoby zahraničněpolitické diskuse o principiálních tématech. Ta je spoluurčována problematickými vztahy ve vládní koalici, postupným usazováním systému dělení kompetencí v rámci výkonu zahraniční politiky a vysokou politizací hlavních zahraničněpolitických témat, která nedovoluje hlubší zamyšlení nad podstatou zahraničněpolitické orientace. Jinými slovy, pro vytvoření zahraničněpolitické koncepce v roce 2007 neexistovala politická vůle, politický prostor a tím ani politické zadání. Rok 2007 nicméně nenaznačil, že by tento stav nějak zásadněji negativně ovlivnil tvorbu zahraniční politiky.

Za zahraniční politiku je odpovědná vláda, a její programové prohlášení je proto tím dokumentem, z něhož vládní zahraniční politika nutně vychází, bez ohledu na existenci či neexistenci obecné strategie. Programové prohlášení současné vlády bezprostředně navázalo na jednání o *Koaliční smlouvě*,[12] které bylo vedeno dvěma expertními týmy. Zcela hlavní slovo v něm ovšem pochopitelně měly politické špičky jednotlivých koaličních stran. Výsledný dokument tedy zrcadlí konsenzus a kompromis zejména mezi ODS a Stranou zelených, jejichž zahraničněpolitické priority se v mnoha oblastech rozcházejí. Část prohlášení, věnující se zahraniční politice, je uvozena závazkem k „aktivní, realistické a praktické zahraniční politice respektující naši geografickou a geopolitickou realitu, projevující však i dostatek tvořivosti a ofenzivního jednání“, který je téměř doslovně převzat ze zahraničněpolitického programu ODS. Tento program jednoznačně odmítá jakékoli altruistické a idealistické prvky v zahraniční politice.[13] „Realistický“ postoj ODS byl ovšem významně doplněn – a tím i modifikován: tvořivé a ofenzivní jednání totiž bylo dáno do souvislosti (např.) s obhajobou lidských práv, čímž byl učiněn ústupek internacionalističtěji laděným lidovcům a SZ (opakováním důrazu na lidskoprávní dimenzi zahraniční politiky navíc zahraničněpolitická část vládního programu i končí). Stejně protikladně vyznívají i některé další citáty z programového prohlášení: „Při stanovování našich priorit budeme vycházet z realistického odhadu možností ČR. Chceme EU otevřenou a srozumitelnou lidem, zbavenou byrokratické zátěže, globálně konkurenceschopnou, a to při zachování jejího sociálního a ekologického rozměru.“ „Budeme aktivně prosazovat liberalizaci světového obchodu, odstraňování bariér svobodné výměny zboží a služeb a dodržování ochrany duševního vlastnictví s tím, aby tyto kroky byly prováděny citlivě s ohledem na rozvoj nejzaostalejších zemí světa.“[14] Už jen tyto pasáže ukazují na kompromisní kombinaci neoliberálního přístupu ODS s názorem dalších dvou koaličních partnerů.

V porovnání s ostatními částmi volebního prohlášení jsou dva oddíly věnované zahraniční a bezpečnostní politice nejen nejstručnější, ale hlavně i nejobecnější. Část

prohlášení věnovaná zdravotnické či daňové reformě obsahuje nesčetné množství zcela konkrétních závazků, v zahraničněpolitické oblasti jsou takové závazky spíše výjimkou. Nejzásadnějším konkrétním bodem programového prohlášení v oblasti vnějších vztahů ČR je odhodlání vytvořit „předpoklady pro lepší koordinaci evropské politiky ČR a proto zřizuje (vláda) funkci místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, který bude zajišťovat koordinaci postojů ČR ve vztazích k Evropské unii, jednání o institucionální reformě Evropské unie a přípravu předsednictví". Zřízení speciální vládní funkce pro evropské záležitosti je dlouhodobou programovou stálicí občanských demokratů, kteří tímto způsobem usilovali o zpřehlednění tvorby evropské politiky v ČR, ale rovněž o vyslovení jasného poselství o tom, že evropská politika není politikou zahraniční, nýbrž ve stále větší míře politikou vnitřní.

Stejně jako tvorba vládního programu, byla i nejzásadnější zahraničněpolitická rozhodnutí v roce 2007 vytvářena téměř výhradně v rámci tzv. koaliční devítky, tj. v nejužším stranickém vedení. V rámci kabinetu bylo pak o rozhodujících materiálech spíše pouze diskutováno. Byly sice přijímány, nikoli ovšem zásadněji měněny. Při stávajícím velmi širokém ideovém rozkročení vládní koalice je takový způsob vytváření významných zahraničněpolitických rozhodnutí patrně nezbytný – kompromisu je možné dosáhnout spíše v rámci nejužšího koaličního vedení než na samém zasedání vlády či za podmínek širší politické diskuse v dalších patrech politické reprezentace. Koaliční devítka například rozhodla o znění odpovědi na americkou nótu stran vyjednávání o umístění radarové základny (více viz kapitola 7 – *Spojené státy americké v české zahraniční politice*), kdy se Straně zelených podařilo do odpovědi prosadit explicitní závazek, aby plánovaný radar byl do budoucna součástí systému NATO.[15] Stejným způsobem se připravovaly i vládní mandáty pro klíčová evropská setkání. Například v červnu „po nekonečných a bolestivých jednáních koaliční rady čeští zástupci odjížděli do Bruselu s velice silným mandátem, na němž se shodla celá rozmanitá koalice".[16]

Názorový nesoulad ohledně některých zahraničněpolitických otázek tak má v důsledku i pozitivní důsledek – nutí jednotlivé aktéry k hluboké diskusi o zahraniční politice v rámci koalice. Na druhé straně ale nelze nezmínit se o jednom důsledku ryze negativním. Klíčové zahraničněpolitické postoje jsou výsledkem kompromisu, odpovídajícího nejmenšímu společnému jmenovateli názorů v rámci koalice, a nevycházejí tudíž z důsledně promyšlené platformy. Této situaci pak odpovídá téměř nulová míra smysluplného dialogu mezi opozicí a koalicí stran zahraniční politiky. Je tomu tak proto, že kompromisní řešení nelze v eventuální diskusi racionálně zdůvodnit jinak než právě odkazem na kompromisní povahu tohoto řešení a nikoli odkazem na konkrétní ideové, expertní či politické východisko. Snad s výjimkou české pozice k americké radarové základně, která vychází z jasně deklarovaných zájmů, je věcné obhájení výsledné politiky téměř nemožné. Následkem tohoto stavu se koaliční strany úmyslně vyhýbají diskusi s opozicí, či, v horším případě, otevírání některých zahraničněpolitických oblastí vůbec. Snadno pak může dojít k situacím, kdy záměrně nedochází k otevírání nejrůznějších významných zahraničněpolitických otázek, čímž nakonec trpí i konkrétní provádění zahraniční politiky. Jedním z nejkřiklavějších příkladů roku 2007 je tzv. kosovská otázka, jíž se opozičním stranám vůbec nepodařilo nastolit

na jednání v plénu PSP ČR. Po očekávaném jednostranném vyhlášení kosovské nezávislosti nebylo možné očekávat, že by Česká republika mohla zaujmout jasný postoj, a ani o tomto postoji neexistovala jakákoli hlubší diskuse. Takový stav se nemůže než negativně promítnout do praktického výkonu zahraniční politiky vůči této oblasti (počínaje uznáním nezávislého Kosova). Za takový stav je ovšem stejně odpovědná koalice jako opozice, která důsledně využívá všech příležitostí – zahraniční politiku nevyjímaje – pro politizaci jakéhokoli mediálně vděčnějšího tématu. Takto politizovaná témata pak nemají naději stát se věcným základem pro diskusi (více viz níže).

Z hlediska politické reprezentace lze za nejvášnivěji diskutované zahraničněpolitické položky v roce 2007 považovat pochopitelně jednání o americké radarové základně, méně již o postoji ČR k reformní smlouvě (s výsledkem jednání nakonec vyjádřila spokojenost i opozice), ČR a euro, koordinaci zahraniční politiky (zejména mezi místopředsedou vlády pro EZ a ministrem zahraničních věcí) a neúspěšné kandidatuře do RB OSN. V rámci parlamentu bylo ještě možné zaznamenat hlubší diskuse o českých zahraničních vojenských misích, ale i tyto diskuse se nakonec většinou stočily k jednomu z výše zmíněných témat (více viz níže).

Vláda jako aktér české zahraniční politiky

Zatímco předchozí řádky měly za cíl ilustrovat obecný politický rámec pro českou zahraniční politiku (v rovině *politics*), následující oddíl se věnuje tvorbě zahraniční politiky z pohledu *policy*, tj. konkrétního procesu jejího vytváření. Na tomto poli má jednoznačně klíčové postavení vláda ČR. Vláda je dle ústavy vrcholným orgánem výkonné moci (čl. 67 *Ústavy ČR*) a jako taková je (Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR) odpovědná za zahraniční politiku, a to jak v rovině jejího provádění, tak její formulace.[17] Konkrétní možnosti ovlivnění české zahraniční politiky vládou České republiky spočívají zejména ve třech následujících nástrojích:

Vláda prostřednictvím úprav jednacího řádu nastavuje rámcová pravidla pro proces tvorby zahraniční politiky.

Prostřednictvím své výkonné role ovlivňuje povahu zahraniční politiky a provádí její výkon.

Prostřednictvím konkrétní diplomacie premiéra a ostatních členů vlády přímo zasahuje do vytváření zahraniční politiky.

Vláda jako garant procedurálního nastavení české zahraniční politiky

Zastavme se nejprve u prvního bodu. Vláda disponuje vlivem na podobu procesu tvorby zahraniční politiky díky pravomoci měnit jednací řád vlády, do něhož je vtělena možnost proměňovat způsob koordinace a řízení jednotlivých ministerstev i vlády samé. Změny v jednacím řádu vlády se mohou bezprostředně dotýkat míry a způsobu zapojení i významu jednotlivých aktérů do tvorby zahraniční politiky. Například v období vlády Miloše Zemana byla prostřednictvím jednacího řádu postupně posilována koordinační, plánovací i výkonná funkce ministerstva zahraničních věcí,[18] přičemž tento trend pokračoval i v období vlády V. Špidly.[19] Významný vliv na proces tvorby zahraniční politiky znamenala změna jednacího řádu ze září 2003, kdy se příprava a schvalování mandátů pro účast členů vlády na zasedání Rady Evropské unie

a Evropské rady přesunuly z klasického připomínkového řízení na úroveň Výboru pro EU, v němž měl (na pracovní úrovni) klíčovou roli ministr zahraničních věcí.[20] Druhá vláda M. Topolánka zachovala povinnost resortních ministrů předkládat své zahraniční cesty ministru zahraničních věcí, který se jimi zabývá v kolegiu ministra, v evropských záležitostech se ovšem vydala cestou okleštění pravomocí MZV. Evropskou problematiku se vláda v souladu s dlouhodobým zájmem ODS (i prezidenta V. Klause) rozhodla svěřit do rukou místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, bývalého ministra zahraničních věcí A. Vondry (více viz kapitola 3 – *Evropský rozměr české zahraniční politiky*). I tato změna byla provedena prostřednictvím úpravy jednacího řádu vlády.[21] Trend k dalšímu oslabování role MZV v evropských věcech je patrný i z proměn ve vedení Výboru pro EU: místopředseda vlády pro evropské záležitosti se stal jeho prvním místopředsedou (ministr zahraničních věcí je druhým místopředsedou) a na pracovní úrovni Výboru pro EU vystřídal místopředseda vlády pro EZ ministra zahraničních věcí přímo v předsednické funkci.[22] Významně se proměnilo i fungování Resortních koordinačních skupin,[23] neboť na pozice pracovníků MZV v RKS nastoupili právě podřízení místopředsedy vlády pro EZ.

Další výsadní pravomocí vlády je proměňovat složení Bezpečnostní rady státu, k čemuž se vláda odhodlala již v lednu 2007, kdy do ní jmenovala místopředsedu vlády pro EZ.

Vláda má pravomoc rozhodovat o navazování diplomatických styků (stejně jako o úrovni těchto styků). Za rok 2007 došlo k podobnému rozhodnutí pouze jednou, a to v případě navázání diplomatických styků na úrovni velvyslanectví s Cookovými ostrovy. K přijetí patřičného usnesení došlo na návrh ministra zahraničních věcí na konci listopadu.[24]

Vláda jako koordinátor a vykonavatel české zahraniční politiky

Ve vlastní výkonné oblasti je vláda kolektivním orgánem, založeným na resortním principu. To znamená, že vláda řídí, kontroluje a sjednocuje činnost ministerstev, stanovuje jejich agendu. Jednotlivé resorty se věnují agendě ve své působnosti, zpracovávají koncepce či legislativní opatření a ty předkládají k projednávání vládě.[25] Vláda pak ukládá předsedovi či místopředsedům vlády či jednotlivým resortním ministrům provedení vládních usnesení.

Co se týká zahraniční politiky, v průběhu vlastního zasedání vlády dochází k informování o výsledcích jednání v jednotlivých radách EU a v ostatních mezinárodních organizacích. Informace o jednotlivých radách mají na starost resortní ministři, zprávy z jednání Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy předkládá ministr zahraničních věcí. Tyto informace jsou často jednacím bodem a jako takové vyžadují přijetí usnesení. Vláda rozhoduje o obesílání a složení delegací na zasedání mezinárodních organizací. O průběhu a výsledcích těchto zasedání je vláda informována příslušným ministrem. Jiné zahraniční cesty resortních ministrů než do mezinárodních organizací ovšem ve vládě projednávány nejsou. Tyto cesty jsou posvěcovány kolegiem ministra zahraničních věcí, kterému tak zůstává podstatná koordinační role. Vláda nicméně rozhoduje o zahraničních cestách prezidenta, předsedy vlády a ministra zahraničních věcí, řeší způsob financování (většinou z rozpočtu MZV) i velikost delegace. Ministr

zahraničních věcí o všech těchto cestách na jednání vlády informuje. Ministr zahraničních věcí rovněž předkládá ke schválení návrhy na uskutečnění pracovních či oficiálních návštěv zahraničních činitelů v ČR (opět nikoli resortních ministrů).

Nedílnou součástí vládní agendy je projednávání návrhů na sjednání mezinárodních smluv. Vláda v průběhu roku 2007 projednala více než tři desítky smluv, nejčastěji šlo o smlouvy ekonomického typu: o zamezení dvojího zdanění, o hospodářské a průmyslové spolupráci, o podpoře a ochraně investic. V roce 2007 vláda dále odsouhlasila a předložila parlamentu ke schválení několik smluv bezpečnostního charakteru, zejména šlo o smlouvy o vzájemné ochraně utajovaných skutečností (např. Norsko, Španělsko, Portugalsko, Bulharsko). Byly odsouhlaseny dvě smlouvy o sociálním zabezpečení (s USA a Ruskem). Z pohledu jednotlivých států vláda nejvíce projednávala smlouvy s USA (např. o vědeckotechnické spolupráci či o spolupráci v oblasti šíření jaderných materiálů a technologií). Významnou položkou byly nejrůznější smlouvy multilaterálního charakteru.

Sjednání většiny smluv bylo schváleno napoprvé bez jakýchkoli průtahů, ovšem se třemi výjimkami. Šlo o dvě smlouvy s Ruskem (*Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Ruské federace o vzájemné ochraně duševního vlastnictví během dvoustranné vojensko-technické spolupráce* a *Návrh na sjednání Dohody mezi vládou České republiky a vládou Ruské federace o organizaci oprav vrtulníků a jejich modernizaci na území České republiky*). Někteří členové vlády vznesli k těmto smlouvám na jednání vlády řadu připomínek, kvůli nimž muselo být jednání přerušeno a přeloženo na další schůzi, kde byly smlouvy schváleny. K jejich podpisu pak došlo na cestě českého prezidenta do Moskvy (viz kapitola 10 – *Rusko v české zahraniční politice*). Osud třetí výjimky z bezproblémově schvalovaných smluv je oproti tomu nadále nejistý – jde o *Návrh na ratifikaci Římského statutu Mezinárodního soudu*, který předložil vládě počátkem prosince ministr zahraničních věcí spolu s ministrem spravedlnosti a jehož projednávání bylo přerušeno a odloženo na rok 2008 (více viz v kapitola 18 – *Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky*).

Zásadní roli hraje vláda při schvalování návrhů na vyslání zahraničních vojenských misí a při schvalování návrhů s pobytem příslušníků ozbrojených sil cizích států na území ČR (s obojím musí vyslovit souhlas Parlament ČR). Zahraniční mise jsou ve vládě čtvrtletně hodnoceny (materiál předkládá ministryně obrany). V roce 2007 pochopitelně šlo zejména o působení ČR v Afghánistánu v rámci ISAF (viz kapitola 4 – *Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky,* kapitola 8 – *Velká Británie v české zahraniční politice* a kapitola 13 – *Blízký východ v České zahraniční politice*). Dále vláda projednávala záměr České republiky zapojit se do ochrany vzdušného prostoru pobaltských zemí v roce 2009 v rámci operace NATO. Nejvýznamnějším obecným materiálem v této oblasti byl *Návrh působení sil a prostředků Armády České republiky v zahraničních operacích v roce 2008*, který vzbudil diskusi i v PSP ČR a který vláda projednávala v říjnu 2007. Průběžnou vládní agendou v oblasti zahraniční politiky je informování o přeletech a průjezdech ozbrojených sil jiných států uskutečněných přes území České republiky.

Vláda se periodicky (čtvrtletně) zabývá hodnocením plnění závazků vyplývajících z členství České republiky v Evropské unii. Z evropských otázek se v průběhu roku

intenzivně zabývala problematikou vstupu do schengenského prostoru. V únoru schválila *Strategii vlády České republiky v oblasti zapojování do schengenského prostoru pro rok 2007* a schválila i projekt SISone4all. Na provedení této strategie vláda odsouhlasila výdaje ve výši téměř 281 mil. Kč.[26] Na jednání vlády došlo i na vyhodnocování bezpečnostních rizik, vyplývajících ze začlenění do schengenského prostoru. Několikrát byly projednány legislativní otázky spjaté se schengenskou problematikou, byla například hodnocena připravenost převzetí schengenského *acquis* či hodnocení nutných změn českého právního prostředí v souvislosti se Schengenem.

Významnou událostí bylo březnové zasedání Evropské rady v Bruselu, mandát pro českou delegaci na toto zasedání vláda schválila 7. 3. 2007.[27] Březen byl rovněž měsícem, kdy se na jednání vlády ve větší míře dostala problematika příprav na výkon funkce předsednictví ČR v Radě EU. Vláda hodnotila jak přípravy státní správy, tak postupné zavádění nového koordinačního mechanismu pro přípravu a výkon předsednictví. V dubnu vláda schválila návrh finančního zabezpečení a personálního posílení ústředních orgánů a ostatních orgánů státní správy v roce 2007 v souvislosti s přípravami předsednictví.[28] Finanční otázky spojené s přípravou předsednictví se na jednání vlády objevily ještě znovu v srpnu.

Významným krokem vlády bylo schválení pozice ČR pro jednání o institucionální reformě Evropské unie, již měl v rámci EU prezentovat premiér a místopředseda vlády pro EZ. Ministr zahraničních věcí byl odpovědný za prosazování české pozice v rámci své působnosti na ostatních mezinárodních jednáních.[29] Evropská problematika se několikrát dostala na pořad jednání vlády i v podobě vyhodnocování koncepce informování o evropských záležitostech.

Průběžně se vláda zabývala přijetím eura: jmenovala národním koordinátorem O. Dědka a schválila Národní plán zavedení eura v České republice.[30] Na konci roku 2007 došlo k vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií, přičemž významným rozhodnutím byl v této souvislosti souhlas se záměrem nestanovit cílové datum přijetí eura a neusilovat o vstup do kurzového mechanismu ERM II v roce 2008 (více viz v kapitole 3 – *Evropský rozměr české zahraniční politiky*).[31] Z evropských otázek vyvolalo určitou kontroverzi mezi členy vlády přijetí usnesení na mimořádném zasedání vlády z konce května 2007, v němž se vláda zavázala připravit návrh žaloby na Evropskou komisi o neplatnost rozhodnutí Evropské komise o českém národním alokačním plánu.[32] Někteří členové vlády za SZ hlasovali proti tomuto návrhu.

Jednou z vrcholných událostí roku 2007 z pohledu zahraniční politiky ČR bylo schválení odpovědi na nótu USA týkající se žádosti o umístění radarové stanice v rámci systému protiraketové obrany v ČR. Tuto odpověď vláda přijala 28. 3. 2007 a znamenala zahájení jednání s USA.[33] K hodnocení vyjednávání s USA se pak na svém zasedání vláda vrátila znovu v září 2007, jinak ovšem vláda jako orgán do procesu vyjednávání na svých zasedáních příliš nevstupovala (aktivní bylo toto téma pochopitelně v rámci konkrétní diplomacie členů vlády, více viz v příslušných kapitolách).

Z dalších podstatných zahraničněpolitických událostí, které vláda řešila, je jistě nutné začít její reakcí na přerušení činnosti ropovodu Ruské federace z počátku ledna. Místopředsedovi vlády pro EZ a ministru zahraničních věcí bylo uloženo iniciovat

jednání s představiteli států, postižených výpadkem dodávek ropy z Ruské federace, a s Evropskou komisí pro jednotný postup v této věci.[34] Jde o vcelku výjimečnou reakci, neboť vláda se již dále v průběhu roku obdobně aktuálními otázkami nezabývala, přinejmenším ne v té formě, že by aktuální zahraničněpolitická událost byla zařazena jako bod k projednání i s přijetím usnesení.

Za přímý zásah vlády do zahraniční politiky lze ale považovat usnesení z 25. 4. 2007, kterým vláda vzala na vědomí zprávu o plnění závazků vyplývajících ze závěrů melkského procesu. Tímto usnesením vláda demonstrovala názor, že melkský proces považuje za ukončený, čímž vyvolala silné reakce rakouské vlády. Zároveň bylo toto usnesení jednou z nejkontroverznějších zahraničněpolitických položek na jednání vlády, neboť někteří členové za Stranu zelených pro jeho klíčové body nehlasovali.[35] Ve vztahu k Rakousku měla vláda ještě hlavní slovo v otázce smlouvy na dodávky obrněných vozidel. Na svém mimořádném (a nečekaně svolaném) zasedání vláda 7. prosince rozhodla o odstoupení od této smlouvy[36] (více k těmto tématům viz v kapitole 5 – *Státy Visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice*).

V oblasti bilaterálních vztahů se vláda na svém jednání dále přímo angažovala v otázce územního dluhu ČR vůči Polsku z roku 1958 (podrobnosti viz v kapitole 5 – *Státy Visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice*), když na počátku září 2007 projednávala zprávu ministra vnitra k této otázce a doporučila další postup pro jednotlivé resortní ministry.

Vláda se v roce 2007 zabývala i rozvojovou spoluprací, například při projednávání nového zákona o rozvojové spolupráci, či ročním plánem zahraniční rozvojové spolupráce (termíny pro předložení návrhu obou materiálů ministrem zahraničních věcí byly v průběhu roku několikrát oddáleny). V říjnu odsouhlasila zapojení České republiky do druhého kola příspěvků do Fondu zemí západního Balkánu v rámci Evropské banky pro obnovu a rozvoj, a to ve výši jednoho milionu Kč.[37] Na konci roku vláda odsouhlasila statut Rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci.[38]

Z ostatních zahraničněpolitických položek lze zmínit souhlas vlády se změnami v Kjótském protokolu, přijatými na zasedání jeho smluvních stran z podzimu 2006 v Nairobi,[39] či souhlas s účastí ČR na světové výstavě EXPO v Šanghaji (na konci listopadu vláda rozhodla o jmenování P. Stehlíka generálním komisařem účasti ČR na této výstavě).

Zahraničněpolitická tematika na vlastním jednání vlády (alespoň dle dostupných záznamů) už pak pronikla pouze ve dvou případech. Na konci listopadu se vláda zabývala – bez formálního projednání a bez přijetí usnesení – analýzou neúspěšné kandidatury ČR do RB OSN. Stejným způsobem, tj. bez projednávání, byla počátkem prosince předložena ministrem zahraničních věcí *Analýza předpokládaného vývoje v Kosovu a jeho bezpečnostních důsledků pro Českou republiku*.

Z výše uvedeného přehledu, který reflektuje všechna zasedání vlády za rok 2007, je patrné, že ve výkonné oblasti vláda disponuje značným vlivem. Nicméně v porovnání s ostatní agendou hrála zahraniční politika spíše omezenou roli. Nejčastější zahraničněpolitickou agendou bylo udílení souhlasu se sjednáním mezinárodních smluv, přičemž většina mezinárodních smluv byla bez výhrad schválena v podobě, v jaké je navrhl gestor (viz výše).

Dalším obvyklým bodem k projednání byly zahraniční cesty, k jejichž schvalování docházelo zcela bez výhrad. Zajímavou agendou je jistě vysílání českých ozbrojených složek do zahraničních misí, ovšem tyto materiály nejsou veřejně přístupné. V každém případě byly právě otázky misí předmětem ostřejších debat i v PSP ČR. Vláda se jako exekutivní orgán angažovala zejména v zásadních otázkách, byť v některých případech vstoupila i do dílčích oblastí výkonu ZP (např. zmíněné přerušení dodávek ropy či rakouská problematika). Vliv vlády na zahraniční politiku proto nelze podceňovat navzdory tomu, že zahraniční politika nezaujímá ve vládní agendě prioritní místo. Navíc, většinu principiálních materiálů – smlouvy, analýzy, koncepční návrhy, mandáty pro jednání atd. – předkládá ministr zahraničních věcí či místopředseda vlády pro EZ (popř. se spolugestorem) vládě ke schválení. V případě, že by komunikace mezi resortem a úřadem vlády, popřípadě přímo premiérem, neprobíhala bez závad či pokud by existovaly významnější rozpory mezi těmito dvěma aktéry, výkon zahraniční politiky by byl vážně ohrožen.

Premiér a diplomacie[40]

Bezprostřední nástroj k ovlivnění zahraniční politiky pochopitelně předsedovi vlády skýtá diplomacie. Diplomacie na nejvyšší úrovni je mj. 1) schopna nastavit podmínky pro diplomacii na úrovni nižší, tj. na úrovni ministerstva zahraničních věcí či jednotlivých ZÚ; 2) aktivně působit ve prospěch takové zahraničněpolitické orientace, již premiér či vláda jako celek upřednostňuje. Obě tyto roviny lze dobře vysledovat z diplomatických aktivit premiéra M. Topolánka v roce 2007. V tomto roce podnikl předseda vlády 14 oficiálních či pracovních zahraničních návštěv a přijal 34 delegací. Zejména v první polovině roku (před červnovým „reformním“ summitem EU) můžeme sledovat trend k aktivizaci české diplomacie vůči předpokládaným spojencům v evropských otázkách – Nizozemsko, Švédsko, Dánsko či Velká Británie. V tomto smyslu byl i instruován Odbor západní Evropy MZV, který se na této aktivizaci podílel.[41] Ve dnech 17.–18. dubna proběhla oficiální návštěva předsedy vlády ve Švédském království, těsně před červnovým summitem ještě premiér uskutečnil oficiální návštěvu Nizozemska (4. června) a pracovní návštěvu Velké Británie (13. června). Premiér Topolánek navíc 11. dubna přijal místopředsedu vlády Velké Británie a na konci března se setkal s dánským premiérem.

Velmi aktivní byly rovněž diplomatické kontakty s americkými představiteli. Již 11. ledna přijal M. Topolánek náměstka ministryně zahraničních věcí USA Daniela Frieda, 5. června došlo na setkání s americkým prezidentem Georgem Bushem v rámci jeho návštěvy ČR. Dále premiér přijal republikánského kongresmana Trenta Frankse (29. srpna) a v říjnu ministra obrany USA Roberta Gatese (23. října).[42] Nebývale intenzivní kontakty s americkými představiteli svědčí o obecné atlantistické inklinaci zahraniční politiky ČR i o velkém významu bilaterální agendy v roce 2007. Obdobným způsobem lze nahlížet na premiérův zájem navštěvovat země, které mohou hrát významnou roli pro ČR v oblasti energetické politiky. V květnu proběhla oficiální návštěva v Gruzii (8.–12. května, společně s cestou do Pákistánu), přičemž hned o měsíc později (13. června) český premiér ještě přijal gruzínského předsedu vlády na pracovní snídani.

Zatímco předchozí odstavec poukázal na diplomatické aktivity, jejichž cílem je podpořit vládou preferované zaměření zahraniční politiky, diplomacie na nejvyšší úrovni hraje i druhou, neméně významnou roli, kdy vytváří podmínky pro diplomatickou práci na nižších úrovních. Tato diplomacie se orientuje spíše na udržení kontinuity zahraniční politiky, popřípadě na řešení existujících problémů než na aktivizaci nových témat. Tímto prizmatem je třeba pohlížet zejména na diplomatické aktivity vůči bezprostřednímu okolí ČR. Ještě na podzim 2006 byla uskutečněna oficiální návštěva Slovenska, 16. 3. 2007 pak premiér přijal slovenského ministra zahraničí. 19. února proběhla oficiální návštěva Polska,[43] 29. března návštěva Maďarska. Časté byly kontakty s německými představiteli, jak na nejvyšší, tak na zemské úrovni (26. ledna přijetí německé kancléřky A. Merkelové, 17. června pracovní návštěva Německa, 26. října pracovní návštěva Saska, přijetí bavorského ministra vnitra). Do obdobné kategorie diplomatických aktivit spadají také všechna setkání v rámci Visegrádské skupiny (viz část IV – *Středoevropský rozměr české zahraniční politiky*).

Na druhou stranu se ve výčtu zahraničních cest předsedy vlády za rok 2007 příliš neprojevil prioritní zájem o balkánskou problematiku. Předseda vlády pouze v listopadu navštívil Bulharsko. O to více delegací z tohoto regionu však M. Topolánek přijal v Praze (makedonský premiér, prezident Srbska, ministr zahraničních věcí Rumunska, předseda Rady ministrů Bosny a Hercegoviny, předseda makedonského parlamentu, ministr zahraničních věcí Bulharska).

Poněkud odlišnou povahu mělo setkání s rakouským kancléřem A. Gusenbauerem v Praze na konci února, který přicestoval na oficiální návštěvu ČR na pozvání M. Topolánka. U obou aktérů tohoto setkání, kteří byli čerstvě dosazení do svých úřadů, šlo zejména o pokus o „nový začátek“ a vytvoření podmínek pro co možná nejlepší vztahy do budoucna.

Diplomacie zaujímá v agendě předsedy vlády pouze velmi omezený prostor, z čehož vyplývají pro jeho konkrétní vliv na zahraniční politiku dva důsledky. Za prvé, ve srovnání s ministerstvem zahraničních věcí a jednotlivými ZÚ nemůže pochopitelně působit kontinuálně – jeho vliv je soustředěn do jedné návštěvy či setkání a pouze v rámci tohoto omezeného prostoru má možnost dotknout se tvůrčím způsobem vztahu k danému státu. Proto je vhodné zůstat u té interpretace diplomacie na premiérské úrovni jako o aktivitách, které vytvářejí podmínky pro další diplomatickou práci na nižších úrovních. Zahraniční cesty či přijetí zahraničních státníků v roce 2007 buď nastavilo agendu pro budoucnost (např. společná česko-rakouská komise k JE Temelín, která vzešla ze setkání s rakouským kancléřem), řešilo již existující otázky a problémy (setkání s německou kancléřkou) či vytvářelo podmínky pro možný začátek nové agendy (cesta do Gruzie).

Za druhé, kromě několika specifických oblastí osobního odborného zájmu (v případě premiéra Topolánka jde např. o otázky energetické bezpečnosti[44]), je předseda vlády do velké míry odkázán na byrokratické zázemí úřadu vlády[45] či stranické zahraničněpolitické poradce. Obě tyto složky uplatňují značný vliv na podobu agendy, již předseda vlády na schůzkách nastolí. V tomto případě ovšem nelze zobecňovat, skutečně záleží na povaze setkání – jeho intenzitě a délce, konkretizaci a hloubce projednávané agendy, míře předchozích kontaktů, na již zmíněném osobním zájmu předsedy

vlády, ale záleží i na názoru byrokratického zázemí úřadu vlády. Právě tyto faktory ovlivňují, zda se nastolená agenda a prosazovaná pozice na daném setkání řídí spíše názorem expertů a diplomatů MZV, nebo představuje specifický postoj premiéra či jeho odborného, resp. politického poradního zázemí. V každém případě je před každým setkáním ministerstvo zahraničních věcí kontaktováno a požádáno buď o podkladové materiály či přímo o návrh agendy k jednání. Záleží pak výhradně na osobě premiéra, relevantních pracovnících úřadu vlády a na politických poradcích, jak je s těmito materiály dále nakládáno. I při tomto volném a spíše nesystémovém postupu nastavování agendy v roce 2007 nedocházelo dle dostupných informací k vážnějším rozporům mezi představou ministerstva zahraničních věcí a úřadem vlády.

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VĚCÍ

Působnost ministerstva zahraničních věcí v tematických oblastech české zahraniční politiky je důkladně popsána v jednotlivých kapitolách, některé aspekty byly zmíněny i v této kapitole. Lze navíc odkázat i na shrnující práce, věnující se zahraničněpolitickému působení MZV.[46] Tento oddíl se proto nevěnuje substantivním otázkám české zahraniční politiky ani roli MZV při jejich řešení, ale spíše organizačním záležitostem samého ministerstva zahraničních věcí. Konkrétně se tento oddíl věnuje změnám v síti zastupitelských úřadů a reformě MZV.

Pro výkon zahraniční politiky i výkon ostatních funkcí ministerstva, které s jeho působností souvisí (výkon zahraniční politiky, její koordinace, prezentace ČR v zahraničí, konzulární agenda, zisk, zpracování a poskytování informací), je nezbytná efektivně fungující síť zastupitelských úřadů. Právě síť zastupitelských úřadů doznala v posledních několika málo letech, a zejména pak v roce 2007, celou řadu změn. Dle ministra zahraničních věcí je počet českých ZÚ naddimenzovaný, ještě z dob Československa zdědila ČR síť zhruba o 10–20 % rozsáhlejší v porovnání se zeměmi stejné velikosti, přičemž provoz takto rozsáhlé sítě je finančně velmi náročný. Při dlouhodobém snižování rozpočtu MZV, jak v relativních, tak absolutních číslech, bylo MZV nuceno zvažovat zrušení některých úřadů. Při rozhodování o rušení zastupitelských úřadů bylo postupováno podle následujících kritérií: nutnost zachování úřadu pro českou zahraniční politiku, možnost pokrýt činnost stávajícího ZÚ jiným úřadem a porovnání nákladů na vedení ZÚ s jeho efektivitou pro zahraniční politiku. Jinými slovy, rušení úřadů je věcí politickou, zahraničněpolitickou i technickou. Na základě těchto kritérií bylo v roce 2007 rozhodnuto o zrušení generálních konzulátů v Bonnu, Kapském Městě, Katovicích a Milánu, na generálních konzulátech v Mnichově a Drážďanech bylo rozhodnuto o třetinovém snížení počtu pracovníků. Dále byly uzavřeny zastupitelské úřady v Uruguayi (činnost bude pokryta ze sousedních zemí) a Singapuru (činnost bude pokryta z Malajsie), vzhledem k politické situaci byla pozastavena činnost ZÚ v Zimbabwe. Tato opatření by měla MZV přinést úspory 51 pracovníků a cca 120 mil. Kč ročně, které by měly být využity k otevření či posílení úřadů, jež odpovídají současné strategii české zahraniční politiky a chystanému předsednictví v Evropské radě. S ohledem na tyto priority byla otevřena velvyslanectví

v Afghánistánu, Makedonii, Moldavsku, generální konzulát v Doněcku, Chicagu, Torontu a styčná kancelář v Kosovu.[47]

Do budoucna se počítá s tím, že rušení či naopak zakládání a posilování ZÚ by mělo vycházet z pevněji stanovených pravidel, přičemž na těchto pravidlech se na konci roku 2007 a na počátku roku 2008 stále pracovalo. Tato „analýza zastoupení" má přinést jasná kritéria pro hodnocení efektivity ZÚ s ohledem na vydávání víz, zisk informací, působení OEÚ či konzulární pomoc českým občanům. Efektivita ZÚ spolu se strategickými politickými zájmy české zahraniční politiky by do budoucna měla rozhodovat o podobě sítě českých zastupitelských úřadů.[48] Dle informací z tiskového odboru MZV již nyní vzhledem k rostoucí atraktivitě východních a asijských trhů dochází k posilování OEÚ v této oblasti na úkor vybraných evropských ZÚ.[49]

Zmíněná analýza zastoupení a její navázání na systematické hodnocení efektivity ZÚ a dlouhodobého strategického řízení má přímou souvislost s hloubkovou reformou organizace a fungování MZV. Úvahy o reformě jsou navázány na rozhodnutí o provedení auditu na MZV, které padlo již v roce 2005. Audit byl zahájen v roce 2006, provedla jej firma Deloitte a dohlížel na něj náměstek ministra Jaroslav Bašta. Analýza byla věnována několika hlavním oblastem – strategickému řízení, organizační struktuře až do úrovně jednotlivých pracovních míst, efektivitě nákladů a v neposlední řadě informačním systémům, způsobům sdílení a zpracování informací.[50] Na audit je navázána reforma, která by měla být časově ohraničena funkčním obdobím ministra K. Schwarzenberga (tj. do roku 2010) a dle jeho vlastních slov je jejím cílem změna z úřadu, „který ještě funguje na základě c. k. úřadu, prošlého byrokratickým systémem minulého režimu, v úřad, který bude fungovat dle potřeb současnosti".[51] Pro zahraniční politiku samu má vliv zejména otázka organizační struktury, strategického a projektového řízení a práce s informacemi, přičemž všechny tyto oblasti jsou vzájemně propojeny.

Náměstci ministra byli v organizační struktuře tradičně napojeni na konkrétní útvary MZV a jednotlivé sekce. Prvnímu náměstku ministra (Tomáš Pojar) byla podřízena sekce bezpečnostně multilaterální a první teritoriální sekce, náměstku pro vnější ekonomické vztahy měla být podřízena sekce ekonomická, náměstkyni Heleně Bambasové byla podřízena druhá teritoriální sekce a sekce logistická, náměstku pro aktuální a politické otázky J. Baštovi sekce právní a konzulární. V průběhu roku 2007 bylo předloženo několik změn v počtu a působnosti náměstků – měla být například zřízena funkce náměstka pro unijní záležitosti, kterému by byla podřízena sekce Evropské unie (od tohoto záměru sešlo, sekce EU byla podřízena prvnímu náměstkovi), dočasně byla zřízena funkce náměstka pro transformaci a management (Martin Čermák).

Na základě doporučení auditorské zprávy bylo nicméně přikročeno k tomu, že počínaje lednem 2008 byla přerušena přímá pracovněprávní podřízenost sekcí na jednotlivé náměstky. Náměstci ministra budou od ledna 2008 odpovědní pouze za konkrétní strategické projekty, pro jejichž realizaci si budou moci sestavovat konkrétní týmy ze všech sekcí a odborů. Tato změna by měla přinést dva důsledky – náměstci, kteří jsou přímo podřízeni ministrovi, budou odpovědní za realizaci a implementaci jejich vlastních strategických projektů. Nebudou tedy napříště omezeni na konkrétní

sekce, naopak, budou moci pro realizaci konkrétních projektů sestavovat *ad hoc* týmy ze všech sekcí a odborů. Změna by tedy měla přispět k větší pružnosti.

Za druhé, plán počítá s tím, že dojde k oddělení politicky určených funkcí náměstků od kariérních diplomatů, kteří působí až do úrovně vrchních ředitelů sekcí, kteří do budoucna nebudou v pracovněprávním podřízeném vztahu k náměstkům ministra. Pro pracovněprávní záležitosti byla k 1. 1. 2008 zřízena funkce generálního tajemníka MZV (M. Čermák), který by měl působit jako nepolitická osobnost a převzít odpovědnost nad veškerými personálními otázkami ministerstva. Třetím významným krokem je snížení počtu úrovní řízení, čehož bylo dosaženo zrušením oddělení a jednotlivých referátů. Cílem bylo zrychlení procesu rozhodování, tj. zajistit, aby iniciativa či rozhodnutí, které bylo učiněno na nejnižší úrovni, nemuselo procházet schvalováním v pěti fázích, ale pouze na úrovni ředitele odboru či sekce. Tento krok, stejně jako zrušení přímé vazby mezi náměstky a jednotlivými sekcemi, klade citelně vyšší odpovědnost na jednotlivé pracovníky MZV, což může přinést jak pozitivní, tak ovšem i negativní důsledky.

Reforma by se měla týkat i zlepšení systému výměny diplomatických pracovníků, který představuje dlouhodobý problém MZV a který se pokoušel řešit každý nový ministr. Jedním z velkých problémů je vysoká fluktuace diplomatických pracovníků na některých odborech, jejímž důsledkem je kriticky nízká kontinuita práce na těchto odborech v ústředí a omezené sepětí s prací zastupitelských úřadů. Vzhledem k tomu, že nová organizační struktura začala fungovat až na počátku roku 2008, první hodnocení může přinést až příští vydání publikace *Česká zahraniční politika*.

Velmi zajímavou položkou auditu byla analýza toku, zpracování a sdílení informací, při níž byly odhaleny dlouhodobé závažné nedostatky. Za prvé, neexistuje centrální systém sdílení informací, pro jednotlivé pracovníky je často obtížné dostat se k potřebným materiálům, což zvyšuje časovou náročnost plnění úkolů. Navíc, při tomto systému příslušný pracovník často ani neví, že potřebná informace vůbec existuje, a tím je dále snížena efektivita jeho činnosti. Pro napravení tohoto stavu je plánováno vybudování centrálního rešeršního systému a centrálního úložiště dat. Dalším palčivým problémem je nedostatečný přístup pracovníků MZV k zásadnímu informačnímu kanálu, evropskému COREU. Jde zejména o technickou záležitost, která ovšem silně negativně ovlivňuje informovanost českých diplomatů, neboť data, která COREU nabízí, jsou nezbytným předpokladem pro kvalifikovaná zahraničněpolitická rozhodnutí. Protože práce s informacemi je zcela klíčovým prvkem vedení zahraniční politiky, byla v souvislosti s potřebou zvýšení efektivity v této oblasti zřízena nová sekce zpracování informací, která je přímo podřízena generálnímu tajemníkovi MZV.

Druhým problémem práce s informacemi je často nejasné zadání požadavku informací od ústředí pro jednotlivé ZÚ. Může tak docházet k situacím, kdy je zastupitelskými úřady posíláno velké množství často nerelevantních dat, která nejsou – ani nemohou být – nikterak dále zpracována. Tento problém by mělo částečně řešit zavedení systému projektového řízení, které by mělo zvýšit koncepční práci celého ministerstva. Pravda ovšem je, že pokusů o vylepšení systému zisku a zpracování informací se v minulých letech objevila celá řada a žádný z nich nebyl příliš úspěšný. Toto ostatně platí obecně o reformních pokusech organizace MZV. Jak napsal sou-

časný poradce ministra Schwarzenberga profesor O. Pick: „Každý nově jmenovaný ministr měl svůj vlastní názor, jak by struktura ministerstva měla vypadat. Měnily se názvy sekcí, náměstci ministra dostávali nové úkoly, předávala se specifická pole působnosti na jinak pojmenované odbory a nakonec vše běželo dál jako předtím. Snad jediná významná změna vznikla díky jednání o vstupu do Evropské unie.“[52] Současná reforma svou důkladností ovšem předchozí pokusy předčí a lze očekávat, že „vše jako dál“ nepoběží a některé skutečné změny nastanou.

PREZIDENT ČESKÉ REPUBLIKY

Prezident díky znění *Ústavy ČR* má možnost působit jako značně autonomní aktér. Reprezentuje stát navenek, ze své funkce ovšem není odpovědný žádnému dalšímu ústavně-politickému tělesu. V období prezidenta V. Havla či V. Klause tato autonomie otevírala prostor pro řadu střetů, ať už byly vyvolány prezidentem či vládou. V roce 2007 se prostor pro střety vpodstatě uzavřel a mezi jednotlivými exekutivními složkami není až na výjimky větších či viditelných rozporů. Pro lepší koordinaci zahraničněpolitických postojů se v roce 2007 konalo několik schůzek prezidenta, předsedy vlády, ministra zahraničních věcí a místopředsedy vlády pro evropské záležitosti. První schůzka se konala na konci ledna 2007 a byla věnována jak koordinaci ZP obecně, tak nadcházejícím jednáním stran Evropské ústavní smlouvy. I ostatní setkání reflektovala aktuální problémy (v září se například mj. jednalo o české kandidatuře do RB OSN), přičemž všichni zúčastnění aktéři význam těchto schůzek hodnotili velmi vysoko.

V těch otázkách, které neleží v přímé oblasti jeho odborného zájmu, V. Klaus v roce 2007 vždy zdůrazňoval to, že respektuje vládní pozici. Týkalo se to zejména radarové základny USA v ČR, jakkoli byl v některých prohlášeních prezident v otázce radaru obezřetnější (např. vyzval vládu k většímu respektu k veřejnému mínění[53]).

Na druhou stranu, v těch oblastech, v nichž se V. Klaus dlouhodobě profiluje (EU a odpor proti ekologickému aktivismu v souvislosti s globálními klimatickými změnami), neváhá působit vyhraněnějším a osobitým způsobem. V první polovině roku se tyto aktivity zaměřily právě na otázku budoucnosti EU a této problematice byl částečně podřízen i kalendář prezidentských zahraničních cest. Lze vzpomenout dubnovou návštěvu Německa a setkání s německou kancléřkou, návštěvy Polska z konce ledna a z poloviny července, na nichž se s polským prezidentem L. Kaczyńským shodl v názoru na osud evropské ústavy a reforem EU obecně.[54] Totéž platí o únorové prezidentské návštěvě Saska, kde se V. Klaus setkal s ministerským předsedou Georgem Milbradtem.[55] Nejsledovanější diplomatickou cestu týkající se globálního oteplování prezident vykonal v září do New Yorku na Valné shromáždění OSN. Projev, kritizující ekologický aktivismus, byl již dopředu odmítán Stranou zelených a byl za rok 2007 jedním z mála projevů střetu mezi vládními činiteli (konkrétně M. Bursíkem) a prezidentem Klausem. Pro prezentování svého stanoviska ke změnám klimatu využil prezident i návštěvu USA,[56] a to při veřejném slyšení ve sněmovním podvýboru pro energetiku a kvalitu ovzduší, kam byl pozván i bývalý viceprezident Albert Gore.[57]

V roce 2007 dominoval prezidentským diplomatickým aktivitám nejbližší geografický prostor střední Evropy (více viz v části IV – *Středoevropský rozměr české zahraniční politiky*). Přesto došlo na některé významné cesty do vzdálenějších oblastí, z nichž pozorně sledovaná byla dubnová návštěva Ruska (viz kapitola 10 – *Rusko v české zahraniční politice*). Cesty do geograficky i politicky vzdálenějších oblastí byly připravovány v užším sepětí s MZV, což lze jistě říci o únorové návštěvě Japonska, kterou V. Klaus vykonal spolu s ministrem zahraničních věcí a která měla mj. za cíl podporu českého exportu do této země.[58]

Prezident v roce 2007 svou diplomacií podpořil některé dílčí záměry české zahraniční politiky, jako například posílení ekonomických kontaktů v oblastech, které dosud spíše unikaly diplomatickému zájmu na nejvyšší úrovni. Konkrétně šlo o březnovou návštěvu USA, kde V. Klaus kromě Washingtonu D.C. cestoval po jižních státech (zejména šlo o Texas, který může mít pro ČR hospodářský význam). Stejně tak se prezident neomezil při návštěvě Ruska pouze na Moskvu, ale navštívil také oblast Tatarstánu a Kazaň.

Rok 2007 se tedy nesl ve znamení principiální shody mezi prezidentem a vládou, což je jev po dlouhou dobu v české zahraniční politice nevídaný. Nelze říci, že by nedocházelo k dílčím odlišnostem, mezi něž patří poněkud rozdílné vnímání Ruska (viz kapitola 10 – *Rusko v české zahraniční politice*) či kosovského problému, kdy se prezident vcelku otevřeně staví proti kosovské nezávislosti. Přes tyto rozdílné pohledy působil prezident v roce 2007 i díky ideologické spřízněnosti s hlavní vládní stranou ve prospěch vládou nastaveného kurzu zahraniční politiky a ve většině případů napomáhal vytvářet podmínky pro diplomacii na dalších úrovních.

PARLAMENT ČESKÉ REPUBLIKY

Vliv Parlamentu ČR na zahraniční politiku[59] v roce 2007 byl vymezen zejména 1) aktivitou parlamentu, která vychází z ústavního postavení parlamentu, a z postavení jeho komor a výborů v politickém systému ČR; 2) povahou politických vztahů mezi koalicí a opozicí a politickými vztahy v rámci koalice samé; 3) méně formálními a institucionalizovanými vztahy mezi parlamentními a exekutivními složkami; 4) parlamentními diplomatickými aktivitami. Z tohoto přehledu vyplývá, že roli parlamentu v české zahraniční politice lze – stejně jako v případě vlády – rozdělit na jeho působení uvnitř politického systému a navenek ČR prostřednictvím parlamentní diplomacie.

V politickém systému ČR (tj. v jeho roli dovnitř) spočívá hlavní role parlamentu v jeho legislativní funkci. Se zahraniční politikou nicméně souvisí pouze minimální množství zákonů (to se pochopitelně netýká politiky evropské, jíž se věnuje specifická kapitola) a role parlamentu je tak po legislativní stránce omezena zejména na schvalování ústavou určených mezinárodních smluv a vyslovování souhlasu s pobytem českých ozbrojených sil v zahraničí a s pobytem ozbrojených sil jiných států na území ČR. Jinými slovy, česká zahraniční politika není určována zákonnými akty.[60]

V roce 2007 bylo v PSP ČR projednáno či jí bylo vládou předloženo 50 mezinárodních smluv, z nichž 29 bylo multilaterálního charakteru a 21 charakteru bilate-

rálního. Všechny smlouvy, které byly vládou předloženy (a nebyly vzaty zpět), byly sněmovnou odsouhlaseny, či jsou stále v legislativním procesu. K projednání mezinárodních smluv byl v drtivé většině případů určen zahraniční výbor, dle potřeby se k němu přidávaly výbory další. Většina dohod hospodářské povahy, z nich zejména došlo na sérii smluv o zamezení dvojího zdanění, prošla sněmovnou naprosto bez jakýchkoli připomínek. Pokud se uskutečnila nějaká diskuse, ať už v ZV či v obecné rozpravě v plénu, docházelo spíše k doplňujícím otázkám na předkladatele dané mezinárodní smlouvy či na výtky ohledně jazykové formy smlouvy. To nicméně neznamená, že by při vlastním projednávání smluv nedocházelo ke třenicím či že by průběh přijímání smluv byl zcela bez problémů. Některé problémy při procesu ratifikace byly způsobeny nedostatky v právním řádu ČR. Například *Úmluvu Mezinárodní organizace práce o nejnižším věku vstupu do zaměstnání*, která má pro mezinárodní společenství velký význam, ČR ratifikovala až v únoru 2007. Spolu s Estonskem byla ČR jedinou zemí EU, jež tuto smlouvu ještě neratifikovala, a důvodem byly až do roku 2004 trvající nedostatky v českém zákoníku práce. Velmi často docházelo k protestům z formálních nedostatků – ať už v předkládací zprávě či v překladu smluv (nejčastěji tyto připomínky vznášel poslanec KSČM Václav Exner). Ale objevily se i smlouvy či dohody, u nichž existovaly významnější věcné připomínky. Takové byly například vzneseny zástupci komunistů vůči *Dohodě mezi ČR a OSN o relokaci svědků Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii*. Na zahraničním výboru poslankyně za KSČM K. Konečná přímo navrhla nedoporučit ratifikaci[61] a v obdobném smyslu vystoupila i v obecné rozpravě při obou čteních. Tento postoj vychází z dlouhodobě odmítavého stanoviska KSČM vůči trestnímu tribunálu pro bývalou Jugoslávii, dle něhož není tato instituce objektivní a straní vybraným skupinám.[62] Ze stejného důvodu měli komunističtí poslanci výhrady ke *Smlouvě mezi ČR a OSN o zapůjčení vězeňského personálu* tomuto tribunálu. Obě smlouvy byly nakonec sněmovnou bez problémů přijaty. Docházelo ovšem také k situacím, kdy se poslanci při projednávání mezinárodní smlouvy zcela odklonili od jednacího bodu a využili tento prostor pro polemiku s tématem jiným – ve vyhrocené formě takový případ nastal při projednávání *Opčního protokolu k Úmluvě o bezpečnosti personálu OSN*, který byl sice bez problémů přijat, ale v obecné rozpravě v prvním čtení k této úmluvě (17. 10. 2007) byla ve vzrušené atmosféře projednávána čerstvě neúspěšná kandidatura ČR do RB OSN.[63]

V roce 2007 tedy PSP ČR nevyužila v žádném bodě svou legislativní pravomoc a nepostavila se proti vyslovení souhlasu s žádnou předloženou mezinárodní dohodou, byť existují témata, která svým politickým zaměřením mají potenciál rozvířit určitou diskusi. Za rok 2007 byli v tomto ohledu jednoznačně nejaktivnější poslanci komunistické strany. Situace v Senátu byla přitom za rok 2007 ještě klidnější, což je dáno jednak jeho složením, s většinou senátorů za ODS, jednak také záměrným úsilím prezentovat se jako více nadstranická komora, která je schopna k zahraniční politice zaujmout potřebný odstup (více viz níže).

Významnou pravomocí, jíž je Parlament ČR obdařen, je jeho možnost udílet souhlas či nesouhlas s pobytem českých ozbrojených sil v zahraničí a s pobytem ozbrojených sil jiných států na území ČR. Tyto otázky byly v průběhu roku projednávány pravidelně, a to jak na úrovni výboru (pro obranu a zahraničního), tak na úrovni

pléna. V průběhu roku došlo na projednání pololetních informací o nasazení sil AČR (za druhé pololetí roku 2007 a první pololetí roku 2008), které předložila ministryně obrany V. Parkanová. Tyto informace projednává nejdříve výbor pro obranu, následuje jednání v plénu, ve všech případech byly vládní informace vzaty na vědomí bez závažnější obecné rozpravy či doplňujících usnesení. Stejným způsobem se sněmovna postavila i k informacím o přeletech a průjezdech ozbrojených sil v ČR.

Nejvýznamnější diskuse k této agendě se konala ohledně vládního návrhu na působení sil a prostředků AČR v zahraničních operacích v roce 2008. Před jednáním v plénu zprávu z vlastní iniciativy projednal i zahraniční výbor a vzal ji na vědomí 14. listopadu. Členové zahraničního výboru se zejména zabývali otázkami financování, umístění, funkce a bezpečnosti českých misí v Afghánistánu, stejně jako schopností dostát závazkům, které pro ČR vyplývají z členství v NATO či EU (zejména šlo o vytvoření společné bojové skupiny o síle 1500 osob se Slovenskou republikou do 2. poloviny roku 2009). Poslanci většinou naléhali na co největší soustředění sil AČR v Afghánistánu a na rozpracování dlouho – nebo alespoň střednědobé strategie působení českých vojenských sil v zahraničí, aby nedocházelo ke kolizi či přepínání českých závazků. Někteří členové zahraničního výboru, bez rozdílu politické orientace, rovněž poukazovali na nevyváženost částky určené na vojenskou a civilní misi v Afghánistánu (800 versus 80 mil. Kč).[64] Jak se ukázalo při vlastním vyslání civilní mise (počátek roku 2008), varování před podhodnocením financování civilní mise bylo na místě a MZV opravdu dodatečně hledalo zdroje, jak zabezpečit bezproblémové fungování mise. Rovněž obranný výbor doporučil zprávu ke schválení sněmovně, kde se k ní ovšem na počátku prosince 2007 strhla vzrušená debata v plénu.[65] Až na výjimky proběhla diskuse ve věcné rovině. Z opozice (ČSSD) zazněly argumenty proti zvyšování počtu českých vojáků v Afghánistánu, je-li pro ČR prioritní oblastí Kosovo, obavy z nekoncepčnosti vládní politiky vůči Afghánistánu a z nákladů na bezpečnost civilní části mise v Logharu. Vyhrocenější názory přednesli poslanci komunistické strany, kteří se postavili proti dle jejich soudu nekritickému následování USA, konkrétně pak proti smysluplnosti mise v Afghánistánu a částečně též proti ideji exportu demokracie vůbec. Vládní návrh sněmovna schválila, přičemž zlomek ČSSD a celý poslanecký klub KSČM hlasovali proti.

Z vyčerpávajícího přehledu je patrné, že otázka zahraničních misí v Poslanecké sněmovně PČR vyvolala poměrně závažnou debatu, z níž je možné vycítit odlišné a někdy i ideově podložené představy o zahraniční politice. Přesto však toto téma nerozdělilo sněmovnu striktně podle linie opozice/koalice, naopak, většina poslanců ČSSD s vládním návrhem – s výhradami přednesenými v rozpravě – souhlasila. Jak dalece se tyto výhrady projeví při projednávání téhož návrhu pro rok 2009, je otázka do budoucna.

Kromě ratifikace mezinárodních smluv a schvalování vysílání vojenských misí ještě může dojít k ryze legislativnímu ovlivnění zahraniční politiky prostřednictvím změn ve vládních návrzích rozpočtu ČR. Při přípravě rozpočtu pro rok 2008 se zahraniční politika dostala na jednání poslanců zejména ve sněmovním zahraničním výboru, který měl možnost vyjádřit se ke kapitole 306 – ministerstvo zahraničních věcí. Na svém listopadovém jednání[66] si členové rozpočtového výboru všímali skutečnosti, že se v relativních i absolutních číslech snižují výdaje pro MZV, přičemž zejména

opoziční poslanci poukazovali na to, že rozpočet MZV je podhodnocený a že nebude možné plnit nároky, které jsou na MZV kladeny (na nutnosti posílit rozpočet MZV se nicméně shodne celý výbor[67]). Konkrétní výhrady zazněly vůči nízké výši výdajů na rozvojovou pomoc, ekonomickou diplomacii[68] a zajištění ZÚ, určité otázky vyvolala i částka 80 mil. Kč věnovaná na civilní část provinčního rekonstrukčního týmu v Afghánistánu. I vzhledem k těmto výtkám (z nichž nejzávažnější byly učiněny kvůli výdajům na rozvojovou pomoc a ekonomickou diplomacii) nedoporučil zahraniční výbor Poslanecké sněmovně schválení rozpočtové kapitoly týkající se MZV. Zahraniční výbor doporučil Poslanecké sněmovně PČR, aby zvýšila výdaje v položce zahraniční rozvojová spolupráce o půl miliardy Kč tak, aby byl zachován podíl objemu pomoci rozvojovým zemím na hrubém národním důchodu na úrovni roku 2006, tj. 0,12 %.[69]

Pohled na jednání o rozpočtu MZV pro rok 2008 v rámci zahraničního výboru odhalí dva postřehy. Za prvé, ve srovnání s rozpočtem pro rok 2007 se ve svých návrzích výbor silně omezil,[70] přičemž i tyto návrhy byly odmítnuty již v rozpočtovém výboru.[71]

Druhým zajímavým rysem projednávání rozpočtu na úrovni zahraničního výboru je skutečnost, že původní vládní návrh rozpočtu byl na úrovni výboru odmítnut pouze proto, že se dané schůze nezúčastnilo pět z devíti koaličních poslanců, a koaliční návrh tak byl snadno přehlasován opozicí. Stejně tak usnesení o zvýšení prostředků pro rozvojovou pomoc bylo zahraničním výborem odsouhlaseno pro momentální převahu opozičních poslanců, způsobenou nepřítomností členů výboru za koalici. Jak uvidíme posléze, tento jev je v zahraničním výboru poměrně běžný a významně ovlivňuje váhu i způsob práce tohoto výboru.

V roce 2007 tedy sněmovna nikterak neovlivnila způsob financování MZV (Senát o rozpočtu nejedná), z minulosti je ovšem zřejmé, že pokud k ovlivnění na úrovni sněmovny dojde, jde o iniciativu zahraničního výboru, která je buď přijata, nebo nikoli. Přestože konkrétní hlasování o rozpočtu pro rok 2008 o tom tak zcela nevypovídá, zájem na posilnění rozpočtu MZV, a zejména oblasti ekonomické diplomacie a rozvojové pomoci, jde v rámci výboru napříč politickým spektrem. Můžeme tedy shrnout, že v roce 2007 parlament nevyužil žádné ze svých ryze legislativních pravomocí na přímé ovlivnění ZP a ve všech sledovaných oblastech souhlasil s navrhovanou politiku vlády.

Dále se zaměříme na méně uchopitelný způsob možného ovlivnění zahraniční politiky ČR parlamentem, kdy Poslanecká sněmovna i Senát jsou oprávněny z vlastní iniciativy či na návrh vlády vyjadřovat formou usnesení stanoviska k zásadním zahraničněpolitickým záležitostem. Hned na počátku je nutné předeslat, že v případě sněmovního ani senátního pléna v roce 2007 nedošlo k přijetí takového stanoviska, které by se nějak dotklo české zahraniční politiky. Je to dáno tím, že 1) obecně je v plénu věnována zahraničněpolitickým otázkám menší pozornost; 2) koaliční poslanci byli v mnoha případech schopni zablokovat zanesení kontroverzních zahraničněpolitických bodů na pořad jednání sněmovny či alespoň byli schopni zabránit jejich projednání (např. ve věci Kosova, neúspěšné kandidatury ČR do RB OSN, umístění americké radarové základny v ČR či postoje k reformní smlouvě – tuto strategii nicméně hojně využívaly i předchozí vlády).

Odlišná situace panovala v roce 2007 na půdě zahraničního výboru sněmovny. Na rozdíl od plenárních schůzí nebyla zahraničněpolitická agenda natolik politizována a jednání většinou bylo dostatečně věcné. Na úrovni zahraničního výboru také díky tomu došlo v roce 2007 k přijetí řady usnesení, týkajících se zahraniční politiky. Jedno z nich odpovídalo dlouhodobému zaměření výboru, tj. jeho orientaci na podporu ekonomické diplomacie, konkrétně šlo například o doporučení ministru financí, aby vypracoval komplexní systém podpory investic, a doporučení ministrům financí, obchodu a průmyslu a zahraničních věcí pracovat na sjednocení a koordinaci prezentace ČR v zahraničí. Zahraniční výbor se také na svém mimořádném zasedání na konci září,[72] které bylo svoláno kvůli situaci v Barmě, vyslovil k tamním událostem a jednomyslně vyjádřil hluboké znepokojení nad pošlapáváním práv občanů této země.[73] Je ovšem nutné připomenout, že usnesení ZV nemají takovou váhu jako usnesení pléna či Výboru pro evropské záležitosti (VEZ), mají doporučující charakter a vláda je nemusí vzít na vědomí.

Zajímavým nástrojem pro ovlivnění zahraniční politiky je možnost požadovat informace po exekutivních činitelích. Dle jednacího řádu sněmovny je člen vlády nebo vedoucí jiného ústředního správního úřadu, jemuž bylo usnesení výboru zasláno, povinen do 30 dnů sdělit výboru požadované informace a vysvětlení (jejich zveřejnění není omezeno či zakázáno).[74] Na půdě sněmovního zahraničního výboru bylo v roce 2007 přijato několik usnesení tohoto typu, z nichž některá byla méně kontroverzní, některá více. Do první kategorie patřilo usnesení č. 60, které obsahuje žádost na ministra zahraničních věcí, aby informoval o způsobu a průběhu výběrových řízení na místa ředitelů Českých center.[75] Toto usnesení odpovídá dlouhodobému zájmu ZV o promoční a ekonomickou stránku české diplomacie. Obdobně nekontroverzní byla žádost na ministra zahraničních věcí o poskytnutí právního rozboru stavu a možných kroků, pokud jde o vízový režim s Kanadou. O něco zásadnější požadavek obsahovalo usnesení č. 43, v němž se ZV obrátil na ministra zahraničních věcí s tím, aby do 28. 2. 2007 předložil detailní hodnotící dokumenty pro činnost zastupitelských úřadů v roce 2006[76] (dle informací poslanců ZV tyto dokumenty nebyly v požadované formě MZV předloženy). Další závažné usnesení přijal ZV na konci ledna, kdy se konalo společné zasedání zahraničního výboru (s ústavně-právním výborem a s výbory pro obranu a bezpečnost[77]). Na tomto zasedání byla poprvé na půdě parlamentu důkladně projednávána žádost USA o umístění prvků protiraketové obrany. Zahraniční výbor přijal usnesení č. 44, v němž se praví, že výbor nemá dostatek informací k tomu, aby mohl zaujmout stanovisko k jednání s USA, a žádá vládu o poskytování pravidelných informací.[78] Dle usnesení měla vláda informovat rovněž výbor o obsahu odpovědi na žádost USA ještě před jejím odesláním.[79]

Tímto usnesením byla kritizována vláda za nedostatečné informování poslanců a navíc se *de facto* měla vláda zavázat ke konzultaci znění odpovědi na žádost USA. Bylo by logické očekávat, že vládní poslanci tento návrh zamítnou. Zahraniční výbor je složen z devíti koaličních a devíti opozičních poslanců a na zmíněném zasedání bylo přítomno všech 18 členů – možnost zamítnutí usnesení tedy existovala. Usnesení však s těsnou většinou jednoho, resp. tří hlasů (o každém bodu se hlasovalo zvlášť) prošlo. Pro kritické usnesení tedy hlasovali i někteří poslanci vládní

strany. Vypovídá to o několika jevech, které byly pro jednání zahraničního výboru v roce 2007 charakteristické. Za prvé se v jednání výboru projevuje nevyslovená rivalita mezi exekutivou a legislativou při tvorbě zahraniční politiky. Dojde-li na přímou konfrontaci, jako například ve věci požadovaných informací o efektivitě ZÚ, koaliční i opoziční poslanci se shodnou ve společném požadavku vůči exekutivě (v tomto konkrétním případě se výbor shodl na kritice poskytnutých materiálů MZV, které poslanci bez rozdílu považovali na nedostatečné[80]). Za druhé, jednání výboru nejsou sledována širokou veřejností a ani nemají zásadní bezprostřední vliv na zahraniční politiku, a diskuse se proto může odehrávat ve věcnější formě než v plénu. I proto bylo například možné, aby na ZV prošlo usnesení č. 46,[81] jímž bylo sněmovně doporučeno zařadit na program jednání pléna bod věnující se Kosovu i za situace, kdy vláda diskusi v plénu příliš nepřála. Za třetí, svědčí to o vnitřním rozdělení opozice i koalice stran některých zahraničněpolitických témat, které se na jednání výboru (z výše uvedených důvodů) může snáze projevit. Skutečnost, že se některý z vládních poslanců postaví za usnesení, které odpovídá spíše zájmům opozice, jako v případě zmiňovaného usnesení č. 44, jasně naznačuje rozdílné přístupy k některým klíčovým zahraničněpolitickým tématům. Příkladem může být váhavý postoj Strany zelených k možnosti umístění amerického radaru. Jejich poslankyně Kateřina Jacques je jediným členem za SZ, ovšem při současném rozdělení členů v ZV může její hlas hrát rozhodující roli.

Odlišné postoje výboru na jedné straně a sněmovního pléna či vlády samé na straně druhé ovšem mohou negativně zapůsobit na vliv ZV na zahraniční politiku. Odsouhlasení takového usnesení, jež neodpovídá vládním záměrům, totiž většinou vede k jeho ignoranci buď v plénu či exekutivou. Toto přehlížení usnesení výboru značně ubírá na smysluplnosti jeho existence. Příkladem může být zmíněné usnesení č. 46, s návrhem jednat o Kosovu na plenárním zasedání, či usnesení č. 44, podle kterého měla vláda předložit odpověď na nótu USA před jejím zasláním. Ani v jednom případě nebyl na závěry usnesení brán zřetel.

K přijetí usnesení, která odpovídají spíše zájmům opozice, často také dochází kvůli nedostatečné účasti některých vládních poslanců. V roce 2007 bylo takové kontroverzní usnesení přijato například v otázce rušení zastupitelských úřadů a generálních konzulátů ČR. Oficiální informace o rozhodnutí zrušit dva zastupitelské úřady a čtyři konzuláty se k poslancům dostaly až poté, co je MZV učinilo. Někteří poslanci tento postup nesli nelibě a na jednání zahraničního výboru, kde ministr zahraničních věcí rušení úřadů vysvětloval (23. srpna), zahraniční výbor především pro nepřítomnost tří vládních poslanců odhlasoval usnesení č. 68, v němž je žádán ministr zahraničních věcí, aby poskytl důkladnější odůvodnění rušení konzulátů a zastupitelských úřadů a v budoucnosti takové kroky konzultoval se zahraničním výborem.[82] Splnění zejména druhého bodu tohoto požadavku by přitom znamenalo vcelku podstatné posílení – byť neformální – role výboru díky větší možnosti dohlížet na jednotlivé kroky exekutivy. Opakovala se tedy situace z projednávání rozpočtu, kdy vládní návrh na zahraničním výboru neprošel jen kvůli absenci čtyř vládních poslanců a s největší pravděpodobností právě z tohoto důvodu byl návrh na zvýšení rozpočtu MZV zastaven už v rozpočtovém výboru a nedostal se ani do plenárního jednání.

Kromě požadování informací má výbor právo pozvat člena vlády na schůzi výboru, což představuje další možnost přímé komunikace a konfrontace mezi exekutivou a legislativou. Dle jednacího řádu sněmovny je člen vlády povinen dostavit se osobně na schůzi výboru, jestliže o to výbor požádá, a podat požadované informace a vysvětlení. Člen vlády se může dát na schůzi výboru zastoupit jiným členem vlády nebo svým náměstkem, pokud výbor netrvá na jeho osobní účasti.[83] V první polovině roku 2007 na schůze zahraničního výboru vcelku pravidelně docházel ministr zahraničních věcí. Na počátku roku zde – jak je pravidlem – představil české priority zahraniční politiky, zúčastnil se několika jednání o umístění prvků americké protiraketové obrany a o budoucnosti EU, s poslanci hovořil o rozdělení kompetencí mezi MZV a Úřadem místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, osobně představil i reformu ministerstva zahraničních věcí. Ve druhé polovině roku návštěvy ministra zahraničních věcí na schůzích výboru – k jisté nelibosti jeho členů – ustaly. Jednání výboru jednou navštívil premiér M. Topolánek (kvůli jednání o radaru), dvakrát ministryně V. Parkanová (radar a působení misí ČR v zahraničí), třikrát se na jednání výboru dostavil náměstek ministra zahraničí T. Pojar (informování o vyjednávání o americkém radaru). Náměstek ministra zahraničních věcí M. Čermák se zúčastnil dvou jednání, v jednom případě šlo o reformu MZV, ve druhém o jeho rozpočet. Zdaleka nejčastějším zástupcem MZV na schůzích výboru byl politický ředitel Martin Povejšil, který průběžně informuje poslance o aktuálních problémech mezinárodní politiky či SZBP. Protože se zahraniční politika jen velmi málo řídí legislativními normami, které má parlament možnost přímo ovlivňovat, přítomnost zástupců exekutivy na zasedání výboru a jejich povinnost odpovídat na výborová usnesení je jednou z mála možností, jak uplatnit vliv na zahraniční politiku. Z rozhovorů s poslanci/členy zahraničního výboru vyplynulo, že komunikace s ministerstvem zahraničních věcí probíhá bez problémů. K většímu rozčarování došlo pouze na samém konci roku 2007 a na počátku roku 2008, kdy byla poslancům předložena nová struktura ministerstva zahraničních věcí. O nové struktuře, která vcelku zásadním způsobem proměňuje způsob řízení této instituce, byli poslanci informováni až *ex post*, do konkrétních záměrů ministerstva nebyli předem zasvěceni (MZV tento postup obhajuje tím, že reforma byla schválena na samém konci roku a nebyl čas ji předložit výboru).

Zahraniční výbor kromě vlastní snahy zasahovat do tvorby zahraniční politiky působí i jako fórum pro výměnu názorů o zahraniční politice. Pro jednotlivé body, které jsou na schůzích projednávány, nejsou určeni zpravodajové, neexistují tedy ani výstupy ve formě usnesení. Jednání většinou reflektují aktuální i dlouhodobější zahraničněpolitickou agendu, ovšem aktuální agenda převažuje a výbor se doposud příliš neprofiloval na žádném tématu. Co se týká aktuálních informací, zabýval se výbor v roce 2007 nejčastěji problematikou Íránu a jeho zbrojního programu, ale došlo také na Dárfúr, Barmu či česko-ruské vztahy. Poslanci jsou dále průběžně informováni o aktuálních problémech SZBP a o průběhu a výsledcích zahraničněpoliticky relevantních zasedání v rámci NATO a EU. Co se týká dlouhodobých témat, dominovala v roce 2007 agenda spojená s možným umístěním amerického radaru a s jednáním o reformní smlouvě, jednání však nebyla tak vyhrocená jako v plénu. Ve druhé polovině roku bylo na pořad jednání zařazeno předsednictví ČR v Evropské radě. Pravi-

delně byly otevírány otázky ekonomické a kulturní diplomacie a rozvojové politiky, rok 2007 byl bohatý i na diskuse o působení českých zahraničních vojenských misí.

Pro zahraniční výbor bylo v roce 2007 velmi charakteristické, že se až na výjimky naprosto nezabýval bilaterálními vztahy s evropskými státy. Výbor sice prostoupila evropská problematika jako taková, ovšem bilaterální zahraniční politika vůči evropským státům, včetně sousedních zemí a nejbližších partnerů, se v roce 2007 odvíjela zcela bez pozornosti zahraničního výboru sněmovny. Z rozhovorů se členy výboru vyplynulo, že bilaterální vztahy s evropskými státy spíše patří do Výboru pro evropské záležitosti, ovšem analýza záznamů ze schůzí VEZ ukázala, že ani zde nebyla v roce 2007 věnována tomuto tématu téměř žádná pozornost.

Toto „zanedbání" bylo částečně vyváženo dvěma skutečnostmi. Za prvé, díky fungování meziparlamentní pracovní skupiny pro jednání s rakouskou Národní radou o JE Temelín (známá jako „meziparlamentní komise", více viz kapitola 5 – *Státy Visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice*), za druhé, díky parlamentní diplomacii, v jejímž rámci poslanci přijali několik delegací z evropských zemí a podnikli některé evropské cesty (Rusko, Rumunsko, Makedonie). Dle předsedy zahraničního výboru Jana Hamáčka se ovšem sněmovní zahraniční výbor cíleně zaměřuje spíše na mimoevropské oblasti.[84] Na rok 2007 byly plánovány cesty do Kanady, Saúdské Arábie, Kuvajtu, Austrálie, Malajsie či Turecka, došlo na přijetí delegací z Kazašska, Íránu, Iráku, Indonésie. Tento trend by měl být zachován i v příštím roce, kdy ZV mimo jiné plánuje cesty do Mexika, Indonésie, Číny a přijetí delegací z Argentiny, Libye, Peru, Vietnamu či Sýrie.

Hodnotit význam parlamentní diplomacie na úrovni zahraničního výboru je obtížné. Hmatatelné či měřitelné výsledky parlamentní diplomacie v podstatě nabídnout nemůže a poslanci jsou často terčem kritiky veřejnosti či médií za bezúčelné cestování po světě. Zaměření současného ZV na mimoevropské – a často i exotické – země takovému hodnocení spíše napomáhají. Význam parlamentní diplomacie přitom nelze podceňovat, a to z několika důvodů. Setkávání parlamentářů není natolik svázáno protokolem, v jednání ani nejsou tak vysoké nároky jako při setkávání zástupců exekutivních orgánů. Z rozhovorů se členy ZV vyplynulo, že díky tomu je možné otevírat otázky a témata, která jsou například svou citlivou povahou obtížně diskutovatelná na exekutivní úrovni. Významným přínosem může být i informování o aktuální situaci či problémech v dané zemi. Poslancům jakýkoli bezprostřední kontakt chybí a jsou odkázáni na informace z MZV či z tisku. Navazování osobních kontaktů může významně přispět k lepší zahraničněpolitické informovanosti, odbornosti a orientaci poslanců či senátorů. V některých případech může kvalitně naplánovaná zahraniční cesta i přímo ovlivnit řešení některých problémů. Několik členů zahraničního výboru se shodlo na tom, že za takovou úspěšnou cestu lze považovat delegaci ZV do Kanady na konci května 2007. Návštěva byla připravena ve spolupráci s MZV (ministerstvo poskytlo právní rozbor stavu možných kroků, pokud jde o vízový režim, a bylo požádáno o návrh možností, jimiž by zahraniční výbor mohl přispět k narovnání vízových vztahů mezi ČR a Kanadou) a dle členů delegace tato cesta přispěla k urychlení zrušení vízové povinnosti pro české občany cestující do Kanady (došlo k němu v říjnu 2007).

Oproti Poslanecké sněmovně se senátní Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost (VZVOB) ve svých zahraničních aktivitách programově zaměřuje na bezprostřední geografický prostor, sousedské vztahy a středoevropskou spolupráci. Toto zaměření vychází jak z priorit současného předsedy Senátu Přemysla Sobotky, jehož zahraničněpolitická profilace do velké míry vychází právě ze zájmu o středoevropskou spolupráci, tak z působení VZVOB, jehož současný předseda Richard Sequens zachoval záměr předchozích předsedů orientovat se na bezprostřední okolí.[85] Předseda Senátu P. Sobotka se v roce 2007 například zasadil o prohloubení spolupráce mezi visegrádskými zeměmi a Pobaltím, kdežto členové VZVOB se v únoru v Praze sešli se slovenskými poslanci ze zahraničního výboru a výboru pro obranu (témata: zejména Schengen, Kosovo a protiraketová obrana), uskutečnily se dvě cesty senátorů do Polska a do pobaltských republik, pravidelně se i senátoři z evropského výboru setkávají s představiteli partnerských výborů z visegrádských zemí.

Pro zvýšení smysluplnosti zahraničních cest a parlamentní diplomacie obecně by měly výbory, ale i parlament jako celek, dbát na několik věcí. Za prvé, vytvořit a mít na paměti co možná nejjasnější kritéria pro výběr navštěvovaných zemí a důvody výběru zveřejňovat. Tato kritéria by měla brát zřetel jak na diplomatické, tak zahraničněobchodní zájmy ČR a pochopitelně také na stávající pozvání a seznam již uskutečněných cest. V případě sněmovního zahraničního výboru jsou návštěvy a přijetí zahraničních delegací projednávány na rok dopředu vždy na konci roku. O jejich zaměření se rozhoduje na předsednictvu výboru, hlavní slovo ve výběru má jeho předseda (cesty ZV ovšem podléhají schválení organizačního výboru, který v roce 2007 např. neschválil cestu do Turecka). Senátní VZVOB rovněž projednával plán cest dopředu, který zveřejňoval, ovšem v roce 2007 tuto praxi zrušil. Za druhé, systematicky by měly být zveřejňovány a prodiskutovány i průběh a výsledek jednotlivých zahraničních cest. Za třetí, návštěvy by měly být připravovány v co nejužším sepětí s MZV. Současný stav je takový: komunikace s MZV ohledně zahraničních cest je spíše nahodilá, MZV zasahuje do agendy poslanců pouze v *ad hoc* případech a jeho role se soustřeďuje na logistické zabezpečení návštěvy prostřednictvím zastupitelských úřadů. V roce 2007 alespoň došlo k pokroku v tom smyslu, že MZV prostřednictvím náměstkyně H. Bambasové začalo pravidelně a systematicky informovat jak Poslaneckou sněmovnu, tak Senát o uskutečněných zahraničních cestách a očekává se, že i parlament bude systematicky poskytovat informace ministerstvu zahraničních věcí. Za čtvrté, měla by existovat koordinace zahraničních aktivit mezi Poslaneckou sněmovnou a Senátem. V současné době je koordinace mezi komorami téměř nulová, v lepším případě *ad hoc,* a může tak docházet k situacím, kdy senátní a parlamentní delegace v krátkém intervalu zavítají do stejné země. Taková situace není příznivě hodnocena ani v navštívené zemi, ani v české veřejnosti. Rok 2007 ovšem znamenal přinejmenším zvýšený zájem o koordinaci. Faktorem, který tento zájem podnítil, byl mj. vznik meziparlamentní komise k JE Temelín, která je historicky první celoparlamentní komisí, a při vyjednávání o jejím složení docházelo k velmi častým kontaktům mezi předsedy horní a dolní komory parlamentu. Hmatatelným důkazem zvýšeného zájmu o koordinaci zahraničních aktivit byla společná cesta poslanců a senátorů do Ruska. Společné cesty jsou ovšem logisticky i protokolárně velmi náročné, není

proto jasné, zda právě toto je způsob, jak manifestovat koordinaci mezi oběma komorami. Na druhou stranu, společné zastoupení může zvýšit význam parlamentní delegace.

Kvalita parlamentní diplomacie a působení zahraničních výborů obecně je značně ovlivněna zájmem o zahraniční politiku u poslanců a senátorů samých, stejně jako úrovní expertního zázemí a konkrétních tajemníků výborů.[86] V případě sněmovního zahraničního výboru se na jeho fungování mohl negativně podepsat fakt, že řada poslanců – dlouholetých členů výboru – v nedávné minulosti buď odešla do Evropského parlamentu (Jan Zahradil, Miloslav Randsdorf), nebo již nemají poslanecký mandát (Jan Kavan, Vladimír Laštůvka). Tato skutečnost ubrala na kontinuitě výboru, mohla se projevit i v míře rozhledu zahraničního výboru v zahraničněpolitické problematice. Hlavní důsledek personální obměny výboru je ovšem nutné spatřovat v proměně jeho váhy v procesu tvorby zahraniční politiky. Vzhledem k omezeným formálním pravomocím se vliv ZV z velké části odvíjí od neformálních vazeb. Ty jsou závislé za prvé na osobě předsedy výboru a za druhé na postavení ostatních členů výboru v jejich poslaneckých klubech. Před změnou vlády v roce 2006 bylo po osm let pravidlem, že předseda ZV byl zároveň poslancem vládní strany (L. Zaorálek a V. Laštůvka). Předseda měl v takovém případě znatelně jednodušší přístup k hlavním politickým a exekutivním aktérům a bylo snazší prosadit i některá organizační – neformální opatření. V případě V. Laštůvky šlo například o nepsané pravidlo, že vybrané mezinárodní smlouvy byly projednávány ve výboru ještě před jejich parafováním, či pravidlo, že projednávání zásadních zahraničněpolitických dokumentů nebylo ve vládě dokončeno, dokud nebyly tyto dokumentů projednávány ve výboru.[87] Za současné situace, kdy je předseda ZV J. Hamáček členem opoziční strany, se neformální vliv výboru na nejvyšší politické aktéry částečně snížil, i proto na některá usnesení výboru, o nichž již byla řeč, nebrala exekutiva vždy zřetel. Pohled na celkové složení současného výboru dále naznačuje, že oproti minulým funkčním obdobím sněmovny jej opustili někteří vlivní straničtí členové. I tato skutečnost může negativně ovlivnit míru neformálního vlivu zahraničního výboru v rámci sněmovny a tím i míru vlivu obecně.

Senát

Vliv Senátu na zahraniční politiku je v ústavní rovině podobný Poslanecké sněmovně, také jeho legislativní funkce se v roce 2007 omezila na schvalování mezinárodních smluv a na přijímání legislativy EU. Protože vláda je dle ústavy odpovědna pouze Poslanecké sněmovně, jeho pravomoci se v několika bodech liší na úrovni jednacího řádu. Senát například nedisponuje možností „předvolávat“ zástupce exekutivy, člen vlády má pouze právo zúčastnit se zasedání výboru či senátního pléna. Velice tedy záleží na vlastní a neformální domluvě mezi Senátem a exekutivou. Vzhledem k tomu, že předseda vlády M. Topolánek byl v minulosti senátorem a ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg a místopředseda vlády pro evropské záležitosti A. Vondra jsou současnými senátory, byla komunikace mezi Senátem a exekutivou v roce 2007 kvalitní. Dobře probíhala komunikace i mezi výbory (VZVOB a Výborem pro záležitosti EU) a zástupci exekutivy. K zajímavé změně došlo na počátku dubna 2007, kdy na návrh Oddělení pro Evropskou unii kanceláře Senátu bylo dohodnuto, že se VZVOB bude

setkávat vždy před zasedáním GAERC. Dosud VZVOB projednával na každé schůzi pravidelně aktuální dokumenty SZBP, od dubna výbor pravidelně projednává vládní pozice před GAERC, s možností vyžádat si od vlády aktuální dokumenty a informace k pozici vlády na tomto jednání.[88]

Senátní pojetí působení na českou zahraniční politiku se však přece jen od Poslanecké sněmovny liší. Senát již od svého vzniku usiluje o to, aby působil (a byl vnímán) jako politické těleso, které je schopné povznést se nad všednodenní půtky politického života. Ústava tomuto pojetí přispívá díky tomu, že dle čl. 68 Ústavy ČR je vláda odpovědna pouze Poslanecké sněmovně, nikoli Senátu, čímž je rozvolněno bezprostřední sepětí s běžnou politickou i exekutivní agendou. Právě na zahraniční politice se Senát pokouší demonstrovat svou schopnost jednat ve prospěch dlouhodobých a nad běžnou stranickou politiku povznesených strategií a řešení. V nedávné minulosti této profilaci napomohla nekonečná jednání o složení nové vlády (druhá polovina roku 2006), kdy byla česká zahraniční politika do značné míry ochromena politickou krizí a Senát se stavěl do role garanta její kontinuity. Jednání o zahraniční politice na půdě Senátu či přímo VZVOB v roce 2007 odpovídala snaze oprostit se od běžnějších politických sporů a byla téměř prosta kontroverzí. Diskuse o ústavní a reformní smlouvě a jednání o protiraketovém štítu v tomto smyslu představovala jistou výjimku. Zejména po červnové radě v Bruselu, na níž byla dohodnuta podoba budoucí Lisabonské smlouvy, došlo i na půdě Senátu k určitým třenicím, ale rozhodně ne v takové míře a podobě jako ve sněmovně. Jisté emoce vzbudilo také jednání o protiraketovém radaru na společné dubnové schůzi VZVOB a Ústavně-právního výboru Senátu. Na této schůzi seznámil senátory s vládní pozicí premiér Topolánek, místopředseda vlády Vondra a ministr Schwarzenberg a velká část debaty byla zaměřena na nutnost vypsat referendum. Velkým tématem, které provázelo Senát v roce 2007, byla komunitarizace ve třetím pilíři či zřízení EUROPOL, což jsou kroky, vůči nimž se zejména senátoři za ODS staví velmi rezervovaně.[89] V ostatních případech téměř zcela platilo, že senátní jednání jak v plénu, tak ve výboru byla bezproblémová, a je důležité, že při projednávání zahraničněpolitických záležitostí nepřešel výbor na otázky jiné, politicky vyhrocenější, což byl opakovaný jev na půdě sněmovny. Například návrh na relokaci svědků Mezinárodního soudního tribunálu pro bývalou Jugoslávii, který vyvolal ve sněmovně kontroverze, byl v Senátu přijat bez sebemenších problémů.

Uvolněnější atmosféra v Senátu a v jeho výborech při diskusích k zahraniční politice není pouze následkem specifického sebepojetí Senátu, ale rovněž následkem aktuálního politického složení Senátu. Horní komoře dominuje vládní ODS a spolu s KDU–ČSL ovlivňuje pohodlnou většinu.

Ústava ČR neposkytuje Parlamentu ČR silné pravomoci v každodenním provádění české zahraniční politiky. Analýza navíc ukázala, že postavení parlamentu jako aktéra zahraniční politiky je zásadním způsobem navázáno na politické rozvržení sil, povahu komunikace mezi opozicí a koalicí i v rámci koalice samé. Rok 2007 v tomto ohledu parlamentu příliš nepřál. Obtížná komunikace v koalici stran zásadních témat či vysoká míra politizace zahraniční politiky při jednání v plénu Poslanecké sněmovny omezují parlament v jeho schopnosti působit jako platforma pro diskusi o zahraniční politice, pro smysluplnou kontrolu exekutivy prostřednictvím interpelací, požado-

váním informací či běžného dialogu. Lepší situace panuje v jednotlivých výborech, ovšem ty disponují ještě menšími pravomocemi a věcný duch z jejich jednání se navíc jen zřídkakdy – pokud vůbec – přenese do širšího plenárního fóra či do obecného stylu komunikace o zahraniční politice.

Svébytnou oblastí vlivu parlamentu na zahraniční politiku představuje parlamentní diplomacie. Rok 2007 naznačil poněkud odlišné zaměření parlamentní diplomacie u jednotlivých komor. Zatímco Senát se více soustředil na bezprostředně blízkou geografickou oblast, Poslanecká sněmovna spíše navazovala kontakty v oblastech vzdálenějších, pro českou zahraniční politiku však neméně významných. Dlouhodobým problémem české parlamentní diplomacie, již lze jednoznačně považovat za nezbytnou součást komplexní zahraniční politiky, je její nízká koordinovanost jak v rámci parlamentu (mezi Senátem a Poslaneckou sněmovnou), tak v rámci české zahraniční politiky obecně, stejně tak jako její mizivá transparentnost ve smyslu informování o konkrétních záměrech, cílech a výsledcích zahraničních cest či přijetí zahraničních delegací.

ZÁVĚR

Rok 2007 v české zahraniční politice potvrdil klíčové postavení vlády ČR při její tvorbě, a to jak s ohledem na vytváření vektoru – směřování – zahraniční politiky, tak na ovlivňování způsobu, jakým je zahraniční politika vytvářena a naplňována. Zejména ve druhé zmíněné oblasti vláda silně ovlivnila zahraniční politiku ČR zřízením vlivného Úřadu místopředsedy vlády pro evropské záležitosti. I díky tomu rok 2007 potvrdil omezování role MZV v koordinaci a vytváření české evropské politiky, zachoval ovšem jeho ústřední roli ve tvorbě a výkonu „každodenní“ zahraniční politiky. Stejně tak nepřinesl rok 2007 závažnější změnu do způsobu, jakým na zahraniční politiku působil Parlament ČR, snad s výjimkou zřízení tzv. meziparlamentní komise pro jednání o Temelínu.

Rok 2007 znamenal ovšem v mnoha ohledech a z mnoha důvodů změnu pro českou zahraniční politiku. Za prvé, specifické složení vládní koalice nutí její členy k rozsáhlé diskusi a k často velice kompromisním řešením některých zahraničněpolitických témat. Šíře názorů, reprezentovaná v koalici, přibližuje vládní zahraniční politiku částečně k postojům největší opoziční strany – ČSSD. Tento názor lze demonstrovat například na věcném a vcelku umírněném postupu české delegace na významné březnové Radě. Tento postup byl výsledkem velmi pevně vyjednaného a stanoveného mandátu a nakonec byl na české poměry vlídně přijat i opozičními sociálními demokraty. Chce se říci, že navzdory obecnému stylu komunikace o zahraniční politice, který jinak nedovolí věcné projednání vlastně jakéhokoli zahraničněpolitického tématu českou politickou reprezentací. Kompromisní povaha tvorby zásadních zahraničněpolitických stanovisek má svou odvrácenou tvář v podobě slabé vůle koalice konzultovat tato stanoviska v širším formátu, přesahujícím koaliční devítku či jednání kabinetu. Tato neochota měla své negativní důsledky například při hledání přijatelného stanoviska v tzv. kosovské otázce.

Za druhé, spřízněnost ideových profilací prezidenta republiky a ODS jako hlavního činitele vládní koalice v důsledcích přinesla konec dvojkolejnosti české zahraniční politiky. Tento trend byl podpořen i několika schůzkami, iniciovanými prezidentem ČR, mezi hlavními zahraničněpolitickými aktéry (prezident, premiér, ministr zahraničních věcí a místopředseda vlády pro EZ). Tento postřeh také výmluvně ilustruje skutečnost, že tvorbu zahraniční politiky nelze vměstnat do pevného ústavního rámce (jehož nejednoznačnost v rozdělení zahraničněpolitických pravomocí je často kritizována), naopak že ji určují často neformální osobní vazby a vztahy mezi jednotlivými aktéry. Právě tyto neformální vztahy jsou s největší pravděpodobností nezbytnou podmínkou pro rodící se a obtížnou symbiózu mezi MZV a Úřadem místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, založenou na respektu ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga k vládní pozici v této otázce a k osobě místopředsedy vlády A. Vondry samého.

Za třetí, do své prováděcí fáze přešla jedna z dosud největších reorganizací MZV v novodobé historii České republiky. Tato reorganizace by měla přispět k zabránění možné politizace diplomatické služby (od úrovně sekčních ředitelů směrem níže) a k jasnějšímu vymezení odpovědnosti za strategické zahraničněpolitické projekty na úrovni náměstků ministra zahraničních věcí.

Na plody této reformy, na hodnocení působení Úřadu místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, na způsob komunikace a koordinace mezi klíčovými exekutivními aktéry ve druhém funkčním období prezidenta ČR i na vývoj dialogu v rámci koalice je nutné vyčkat do příštího vydání této publikace. Je v každém případě nesporné, že právě tyto neznámé mohou zajímavým způsobem ovlivnit podobu tvorby české zahraniční politiky i českou zahraniční politiku samu.

Poznámky

1 Viz *Koncepce české zahraniční politiky na léta 2003–2006*. On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=4191**).

2 Srv. *Programové prohlášení vlády 200*2. On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=3192**).

3 Viz *Priority zahraniční politiky ČR na rok 2004*. On-line: (**www.mzv.cz/wwWo/mzv/default.asp?id=24865&ido=218&idj=1&amb=1**).

4 Zpráva byla předložena na 31. schůzi ZV, kde bylo její projednávání odloženo s ohledem na její závažnost a nedostatek času, přičemž dle dostupných záznamů již nebyla nikdy ve výboru projednána (viz Zápis z 31. schůze ZV, která se konala ve dnech 14. a 15. dubna 2004. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?C=5283&T=k2002psp4v**).

5 *Koaliční smlouva*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20394**).

6 *Programové prohlášení vlády*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**).

7 Viz např. Brewer, L. T. (1980): *American Foreign Policy. A Conterporary Introduction.* Englewood Cliffs: Prentice Hall, Inc., s. 33, viz též Fiala, P.–Schubert, K. (2000): *Moderní analýza politiky*. Brno: Barrister & Principal, s. 26–27, Allison, G. T. (1969): *Conceptual Models and the Cuban Missile Crisis*. The American Political Science Review, Vol. 63, No. 3, s. 689–718.

8 Trefně tento názor shrnul i např. Otto Pick: „Nejdůraznější kritika vytýká české zahraniční politice nedostatečnou koncepci. Není to oprávněné. Koncepčních a ‚strategických' materiálů se v České republice vyrábí až dost. Sepsat jakousi strategii není příliš náročné, ale něco úplně jiného je dát jí

konkrétní náplň." Pick, Otto: *Závěr. Co se podařilo a co ne*. In: Pick, O.–Handl, V. (eds.) (2004): *Zahraniční politika České republiky: úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: ÚMV, s. 253.

9 Strana zelených např. označovala jasné vyjednání kompromisního mandátu pro červnový summit o reformní smlouvě za podmínku samého pokračování vládní koalice. Velké pnutí v koalici také způsobilo pověření europoslance J. Zahradila vyjednáváním o reformní smlouvě za ČR, SZ vnímala tento krok jako „podraz" (rozhovor s poslancem SZ 28. 7. 2007), pověření J. Zahradila přijal s rozpaky i ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg, který je nominantem SZ (*Česká zahraniční politika: Dokumenty*, 1/07, s. 55).

10 Kořan, Michal (2007): *Struktura a proces zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal–Hrabálek Martin (eds.): *Česká zahraniční politika: aktéři, struktura, proces*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 20.

11 V období vlády J. Paroubka docházelo v otázce postoje ke kosovské otázce dokonce k jisté dvojkolejnosti mezi úřadem vlády a MZV (rozhovor s představitelem MZV ČR, 26. 6. 2007).

12 Oba dokumenty nejsou zcela totožné, *Programové prohlášení* je stručnější a obsahuje méně konkrétních termínů splnění vládních závazků.

13 Viz Zahradil, Jan (2004): *Realismus místo iluzí*. Praha: Hlavní kancelář ODS.

14 *Programové prohlášení vlády*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**).

15 Kořan, Michal (2007): *Domestic Politics in Czech Foreign Policy: Between Consensus and Clash*. International Issues and Slovak Foreign Policy Affairs, Vol XVI, No. 2, s. 42–43.

16 Kořan, Michal (2007): *Struktura a proces zahraniční politiky*, op. cit., s. 20.

17 Srv. např. Müller, David (2007): *Legislativní rámec tvorby české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal–Hrabálek, Martin (eds.): *Česká zahraniční politika: aktéři, struktura, proces*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 20.

18 Jednotliví resortní ministři a členové vlády byli povinni předkládat vládě orientační seznam zahraničních cest a bylo jim uloženo písemně informovat premiéra a ministra zahraničních věcí o plánovaných cestách a o jejich účelu. Při cestách do členských a kandidátských zemí EU a do unijních institucí navíc MZV posuzovalo účel cesty s ohledem na české zahraničněpolitické zájmy a mohlo činit doporučení ohledně dalšího postupu, včetně „nedoporučení" jednání. Gajdoš, M. (2007): *Vláda jako aktér české zahraniční politiky*. In: Kořan, Michal–Hrabálek, Martin (eds.): *Česká zahraniční politika: aktéři, struktura, proces*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 55.

19 Dle změny jednacího řádu z února 2003 došlo k vymezení specifických vládních materiálů, které jsou zasílané ke stanovisku (připomínkovému řízení) omezenému počtu připomínkových míst, popř. jsou předkládané vládě bez připomínkového řízení. Velká část těchto materiálů se týká právě zahraniční politiky, jako např. návrhy na vyslání delegace do zahraničí, uskutečnění oficiálních návštěv činitelů ČR v zahraničí a přijetí oficiálních delegací v ČR. Tyto materiály se zasílají pouze na MZV. Viz příloha č. 5 Jednacího řádu vlády. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/cinnost/jednacirad/p_____l_o_h_a____.5_jednac_ho___du_vl_dy_1.pdf**).

20 Gajdoš, M. (2007): *Vláda jako aktér české zahraniční politiky*, op. cit., s. 59–61.

21 Rozhodnutí provést změnu pouze prostřednictvím úpravy jednacího řádu vlády vyvolalo otázky, zda by pro utvoření nového orgánu neměl být změněn kompetenční zákon, už proto, že čl. 79 ústavy stanoví, že „Ministerstva a jiné správní úřady lze zřídit a jejich působnost stanovit pouze zákonem." Srv on-line: (**www.vlada.cz/cs/vlada/PostaveniVlady/default.html**). Změny v jednacím řádu vlády má v Topolánkově vládě na starosti ministr a předseda legislativní rady vlády Cyril Svoboda.

22 Viz on-line: (**www.vlada.cz/cs/rvk/vyboreu/clenove.html**).

23 Resortní koordinační skupiny vznikly v roce 2003, zřizuje je každý resort podle potřeby a jejími členy jsou různí pracovníci gestorského resortu, zástupci dalších resortů či jiných ústředních orgánů státní správy. Jejich úkolem je vytvářet a hodnotit dílčí pozice, instrukce a mandáty pro V-EV. Až do roku 2007 byli součástí každé RKS zástupci MZV, od roku 2007 převzali jejich úkoly pracovníci úřadu vlády (viz Gajdoš, M.: op. cit., s. 60).

24 *Usnesení vlády ČR ze dne 28. 11. 2007, č. 1344.* On-line: (**racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRecord2/6D271CD71D3683B6C12573A8003F55A6/$FILE/1334%20uv071128.1334.doc.pdf**).

25 Gajdoš, M.: op. cit., s. 43.

26 *Usnesení vlády ČR ze dne 21. 2. 2007, č. 179.* On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/9d960a7bf947adf0c1256c8a00755e91/f81ad0d08eac37e9c125728900531292?OpenDocument)**.

27 *Usnesení vlády ČR ze dne 7. 3. 2007, č. 208*. On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/9d960a7bf947adf0c1256c8a00755e91/c6e870c65a282246c1257298002ae824?OpenDocument)**.

28 *Usnesení vlády ČR ze dne 11. 4. 2007, č. 341*. On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/9d960a7bf947adf0c1256c8a00755e91/15f1a8336e150eb4c12572b900232d14?OpenDocument)**.

29 *Usnesení vlády ČR ze dne 25. 4. 2007, č. 322*. On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/9d960a7bf947adf0c1256c8a00755e91/d965cc93e62b869c12572c90028328b?OpenDocument**).

30 *Usnesení vlády ČR ze dne 11. 4. 2007, č. 353*. On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/9d960a7bf947adf0c1256c8a00755e91/93d72e6fa474988fc12572b900233d55?OpenDocument**).

31 *Usnesení vlády ČR ze dne 19. 12. 2007, č. 1430*. On-line: (**racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRecord2/8A5A42D85F1411F0C12573C6000407053/$FILE/1430%20uv071219.1430.doc.pdf).**

32 *Usnesení vlády ČR ze dne 25. 5. 2007, č. 569*. On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/9d960a7bf947adf0c1256c8a00755e91/030f0d721ab32f94c12572e600259a59?OpenDocument**).

33 *Usnesení vlády ČR ze dne 28. 3. 2007, č. 322.* On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/9d960a7bf947adf0c1256c8a00755e91/94cb4de9f5d32f4fc12572ac0043d2e5?OpenDocument**).

34 *Usnesení vlády ČR č. 43 ze dne 9. 1. 2007.* On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/9d960a7bf947adf0c1256c8a00755e91/9192dbed5d0200b8c12572600043a55f?OpenDocument**).

35 *Usnesení vlády ČR ze dne 25. 4. 2007, č. 438.* On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/9d960a7bf947adf0c1256c8a00755e91/c3591af53a97511fc12572c20025c38b?OpenDocument**).

36 *Usnesení vlády ČR ze dne 7. 12. 2007, č. 1371*. On-line: (***racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRecord2/C3842DF5AE084481C12573B60035E6FD/$FILE/1371%20uv071207.1371.doc.pdf***).

37 *Usnesení vlády ČR ze dne 15. 10. 2007, č. 322.* On-line: (**racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRecord2/120752B7E8EEE1C8C1257378004E65F8/$FILE/1163%20uv071015.1163.doc.pdf)**

38 *Usnesení vlády ČR ze dne 19. 12. 2007, č. 1439.* On-line: (**racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRecord2/8A5A42D85F1411F0C12573C600407053/$FILE/1439%20p%C5%99%C3%ADloha%20w071219a.1439.doc.pdf)**.

39 *Usnesení vlády ČR ze dne 21. 2. 2007, č. 137.* On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/9d960a7bf947adf0c1256c8a00755e91/5742d79119fdfb3fc125728300343673?OpenDocument**).

40 V této sekci se budeme zabývat pouze bilaterální diplomacií, multilaterální diplomacie představuje poněkud odlišný fenomén a je jí věnována odpovídající pozornost v jiných relevantních kapitolách této publikace.

41 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, 26. 6. 2007.

42 Říjnová cesta premiéra Topolánka do New Yorku, která nebyla zmíněna, se týkala zejména konání Valného shromáždění OSN a české kandidatury do RB OSN.

43 Není patrně nutné zdůrazňovat, že v Polsku spatřovala a spatřuje vláda M. Topolánka významného partnera, a to jak v diskusích o budoucnosti EU, transatlantických vztazích i o energetické bezpečnosti. Z tohoto důvodu nelze hovořit o premiérské diplomacii vůči Polsku pouze jako o „naplňování

povinnosti“ cestovat do sousedních zemí, naopak, kontakty s Polskem jak v kvantitativní, tak kvalitativní rovině za rok 2007 jednoznačně narůstaly (více viz v části IV – *Středoevropský rozměr české zahraniční politiky*).

44 Rozhovor s pracovníkem Úřadu vlády ČR, 17. 1. 2008.

45 Na úřadu vlády se zahraniční politikou zabývá Sekce předsedy vlády pro obranu, bezpečnost a zahraniční politiku.

46 Např. Belko, Marián (2007): *Ministerstvo zahraničních věcí jako aktér ČZP*. In: Kořan, Michal–Hrabálek, Martin (eds.): *Česká zahraniční politika: aktéři, proces, struktura*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

47 Zápis z 15. schůze zahraničního výboru, 23. 8. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=10185**).

48 Rozhovor s generálním tajemníkem MZV ČR M. Čermákem, 18. 3. 2008.

49 Česká diplomacie mění strukturu zastupitelských úřadů, *Radio Praha*. On-line: (**www.radio.cz/cz/clanek/94446**).

50 Zápis z 15. schůze zahraničního výboru, 23. 8. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=10185**); rozhovor autora s generálním tajemníkem MZV M. Čermákem, 18. 3. 2008; rozhovor o tom, jak probíhal audit na ministerstvu zahraničních věcí, 14. 11. 2007. On-line: (**www.army.cz/scripts/detail.php?id=10243**).

51 Zápis z 15. schůze zahraničního výboru, 23. 8. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=10185**).

52 Pick, Otto: *Závěr. Co se podařilo a co ne*, op. cit., s. 253.

53 *Zahraniční politika České republiky: Data*, 7–8/2007, s. 3.

54 *Zahraniční politika České republiky: Data*, 1/2007, s. 5; *Zahraniční politika České republiky: Data*, 7–8/2007, s. 3.

55 *Zahraniční politika České republiky: Data*, 2/2007, s. 3.

56 Mimo tento jemnější odstín diplomacie a vlastní profilace pochopitelně v USA došlo i na velká témata, jimiž byly radar a uvolnění vízového režimu.

57 *Zahraniční politika České republiky: Data*, 3/2007, s. 2–8.

58 *Zahraniční politika České republiky: Data*, 2/2007, s. 2.

59 V tomto oddílu nebudou rozebírány obecné pravomoci parlamentu, jeho vnitřní organizační členění či legislativní proces. Tyto informace jsou obecně velice dobře dostupné, pro detailní analýzu postavení Parlamentu ČR v procesu tvorby zahraniční politiky odkazuji na publikaci: Zelinka, Petr (2007): *Parlament jako aktér zahraniční politiky České republiky*. In: Kořan, Michal–Hrabálek, Martin (eds.): *Česká zahraniční politika: aktéři, struktura, proces*. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

60 Zákonné akty mohou ovšem zahraniční politiku ovlivňovat v některých *ad hoc* případech, například do budoucna může jít o zákon o rozvojové a humanitární pomoci.

61 Tento návrh nebyl odsouhlasen, viz Zápis z jednání zahraničního výboru č. 7, 17.–18. 1. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=8720**).

62 Např. rozhovor s poslancem KSČM V. Exnerem, 21. 1. 2008.

63 Nutno dodat, že koaliční poslanci zabránili tomu, aby byl na pořad jednání sněmovny zařazen bod, který by se neúspěšné kandidatury týkal.

64 Zápis z 17. schůze zahraničního výboru, 14. –15. 11. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text.sqw?C=1820&T=K2006PSP5V&q=afgh%e1nist%e1n&lem=1&j=1&d1=1**).

65 Zápis ze 23. schůze PSP ČR, 5. 12. 2008. On-line: (**www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/023schuz/s023150.htm**).

66 Zápis z 17. schůze zahraničního výboru, 14.–15. 11. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text.sqw?C=1819&T=K2006PSP5V&q=z%e1kon%20rozvojov%e9%20humanit%e1rn%ed%20pomoci&lem=1&j=1&d1=1**).

67 Podíl MZV na celkových výdajích státního rozpočtu ovšem klesá už od počátku tisíciletí. Ve druhé polovině devadesátých let činil podíl výdajů na MZV 0,67 %, v roce 2002 0,62 %, v roce 2006 už jen 0,49 % a v roce 2007 0,47 %.

68 V roce 2006 se sněmovně podařilo zvýšit výdaje na ekonomickou diplomacii o 60 mil. Kč, v roce 2007 se o totéž již sněmovna nepokoušela.

69 Zápis ze 17. schůze zahraničního výboru, 14.–15. 11. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=20184**).

70 Pro rok 2007 výbor navrhoval velkorysé zvýšení prostředků, které zahrnovalo posílení výdajů na ekonomickou diplomacii (tento návrh – navýšení o 60 mil. Kč – byl posléze sněmovnou akceptován, ovšem pouze ve výši 50 mil. Kč) a na investice do obnovy a bezpečnosti zastupitelských úřadů (450 mil. Kč, nepřijato na úrovni rozpočtového výboru). Celkové zvýšení pro rok 2007 tedy dle usnesení zahraničního výboru mělo činit více než půl miliardy korun. Ve svém usnesení výbor navíc doporučil vládě i další zvyšování výdajů pro rok 2008 (celkově o 750 mil. Kč) a rok 2009 (celkově o 1 mld. a 395 mil. Kč), přičemž tyto návrhy byly přijaty na úrovni rozpočtového výboru i na úrovni sněmovny, v návrhu rozpočtu pro rok 2008 vláda ovšem tento požadavek nezohlednila.

71 Usnesení č. 392 rozpočtového výboru. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=15281**).

72 Předseda zahraničního výboru má možnost svolat mimořádnou schůzi v případech, kdy z důvodů zahraničněpolitických či jiných je jednání zahraničního výboru neodkladné.

73 Zápis z 15. schůze zahraničního výboru, 26. 9. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=10219**).

74 *Zákon o jednacím řádu Poslanecké sněmovny*. On-line: (**www.psp.cz/docs/laws/1995/90.html**).

75 Usnesení zahraničního výboru č. 60. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=9003**).

76 Zápis z jednání zahraničního výboru č. 7, 17.–18. 1. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=8720**).

77 Stojí za zmínku, že schůze byla svolána na základě rozhodnutí grémia sněmovny. Jednání bylo silně zastoupeno exekutivou – zúčastnil se ho předseda vlády, ministr zahraničních věcí, ministryně obrany, dále náčelník Generálního štábu AČR Pavel Štefka a náměstek ministra zahraničních věcí T. Pojar.

78 Již na samotném jednání tento postoj poslanců razantně odmítl ministr K. Schwarzenberg.

79 Zápis z jednání zahraničního výboru č. 8, 31. 1. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=8721**).

80 Zápis z jednání zahraničního výboru č. 10, 21.– 22. 2. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=9004**).

81 Zápis z jednání zahraničního výboru č. 10, 21.– 22. 2. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=9004**).

82 Zápis z jednání zahraničního výboru č. 15, 23. 8. 2007. On-line: (**www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=-99&ido=772&td=3**).

83 Zákon o jednacím řád Poslanecké sněmovny. On-line: (**www.psp.cz/docs/laws/1995/90.html**).

84 Rozhovor s poslancem J. Hamáčkem, 29. 1. 2008.

85 Rozhovor se senátorem R. Sequensem, 4. 2. 2008.

86 Více k podobě odborného zázemí sněmovny viz Zelinka, Petr (2007): *Parlament jako aktér české zahraniční politiky*, op. cit.

87 Rozhovor s V. Laštůvkou, 18. 3. 2008.

88 Zápis z 9. schůze VZVOB, 11. 4. 2007. On-line: (**senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/webNahled?id_doc=40867&id_var=34535**).

89 Rozhovor se senátorem L. Sefzigem (předseda VEU), 28. 6. 2007.

Kapitola 2
Politický, mediální a společenský kontext zahraniční politiky, tvorba diskurzu

Mats Braun

ÚVOD

Existují dva základní argumenty, proč bychom neměli očekávat, že otázky zahraniční a bezpečnostní politiky povedou k politickému střetu. Za prvé, tato témata nejsou pro každodenní život voličů stejně důležitá jako témata domácí. Nelze očekávat, že by politické strany mohly kvůli nim získat hlasy. Za druhé, konsenzus v těchto otázkách je často považován za žádoucí, protože politické střety, zejména v krizové situaci, by mohly oslabit pozice státu.[1]

Přesto se však ukazuje, že se zahraniční politika stává objektem politického boje. Během roku 2007 „rozkmitaly" politické spektrum republiky a stejně tak „nalákaly" pozornost širší veřejnosti zejména dvě zahraničněpolitické otázky. První zněla, zda má být americký protiraketový radar umístěn na českém území, druhá se pak týkala toho, jaký nový smluvní základ by měla mít Evropská unie.

V kapitole se zabýváme těmito dvěma tématy: Za prvé zkoumáme, proč tato témata byla kontroverzní. K odpovědi se přiblížíme pomocí dekonstrukce obsahu politické debaty. Za druhé popisujeme, kteří aktéři na domácí scéně ovlivňují tvorbu veřejného diskurzu, nebo, jinak řečeno, kdo vystupuje ve veřejné debatě, a tudíž ji má možnost ovlivnit.

Je namístě v úvodu popsat, proč je důležité analyzovat veřejný diskurz témat zahraniční politiky. Mohla by zaznít námitka, že veřejná debata je spíše takové „divadélko", a proto ve skutečnosti neovlivňuje politické rozhodování o zahraniční politice, jež je založeno na racionálním základě, tj. na obhajobě národního zájmu. Lze však i naopak tvrdit, že skutečně existuje vztah mezi tím, co političtí aktéři říkají a co dělají. Pojem diskurz naznačuje, že všechna vyjádření k jednomu tématu přispívají

ke konstrukci jistého rámce. Tento rámec může fungovat jako jakási hranice toho, jakou politiku v dané chvíli je možné obhájit. Proto někteří badatelé předpokládají, že veřejná politická debata ve skutečnosti dokonce omezuje budoucí možnosti jednání vlády, protože politický diskurz ukazuje na jisté spektrum možné strategie jednání a nedá se vždy jen tak hned změnit.[2] Zkoumat, jaký vliv má veřejný diskurz na politiku, to už je mimo rozsah této kapitoly, protože na analýzu je třeba delší časový úsek. Můžeme však hned v úvodu konstatovat, že někteří odborníci tvrdí, že diskurz má vliv na tvorbu zahraniční politiky, a proto jeho studium není pouze akademickou záležitostí.

V první části kapitoly se zabýváme otázkou umístění radaru americké protiraketové obrany na území České republiky, druhá část je věnována budoucí smlouvě EU. Vždy je nejdříve rekapitulován „příběh" tématu, poté se věnujeme otázce, kdo přispěl k veřejnému diskurzu o tématech.

RADAROVÁ ZÁKLADNA

Politickou diskusi o radarové základně, nebo přesněji řečeno o umístění radarové části systému na českém uzemí, lze rozdělit do čtyř podotázek. Za prvé – diskuse o tom, zda je přijatelné, aby účast České republiky na projektu protiraketové obrany byla vyjednávána se Spojenými státy bilaterálně. Za druhé – diskuse o existenci nebo neexistenci opravdové hrozby, proti níž by systém mohl sloužit. Za třetí – politický střet o to, jakým způsobem by otázka měla být rozhodována, tj. zda v referendu nebo parlamentní cestou. Za čtvrté – diskuse o umístění radaru a o možných důsledcích pro místní obyvatele. Nejprve prezentujeme hlavní argumenty domácích politických aktérů, rozdělené podle čtyř témat: 1) mezinárodní kontext, 2) bezpečnost, 3) rozhodování, 4) umístění a jiné domácí otázky projektu, poté se věnujeme aktérům, kteří participovali na veřejné diskusi o radaru, a tomu, kde politická komunikace o radaru probíhala. Nakonec pro orientaci uvádíme přehled vývoje veřejného mínění o radaru během roku.

Mezinárodní kontext

Podstatná část debaty o základně se netýká přímo otázky, zda americký radar v České republice být má, nebo nikoli, ale za jakých podmínek by zde být mohl. Lze říci, že ve skutečnosti je konsenzus mezi parlamentními stranami v tom, že Česká republika by měla usilovat o to, aby byl americký systém ochrany před raketami v dlouhodobém horizontu vázán na NATO. Otázkou však je, co dělat, pokud taková možnost není.

Vybudování amerického radaru na území ČR má přímou podporu mezi parlamentními stranami ODS a KDU–ČSL, které podporují radar v ČR i na základě bilaterální dohody mezi ČR a Spojenými státy. Strana zelených je v názoru rozdělena a ČSSD a KSČM jsou za současných podmínek proti. ČSSD by mohla změnit názor, pokud by byl systém integrován do struktury NATO.[3] Ve Straně zelených proběhl střet o základnu na únorovém sjezdu. Zejména nestranický ministr zahraničních věcí, nominovaný za Stranu zelených, Karel Schwarzenberg, byl kritizován za to, že nezastával většinový stranický názor.[4]

Polititičtí aktéři se zejména nemohou shodnout na tom, jaké jsou možnosti posunout projekt radarové základny na multilaterální základ. Otázkou také je, do jaké míry je systém již do struktury NATO integrován. Obhájci radaru, jako například K. Schwarzenberg, tvrdí, že radar bude začleněn do architektury NATO, odpůrci naopak zdůrazňují, že to bude americké rozhodnutí, zda „střelit" nebo ne.[5]

Bezpečnostní kontext

Jak velká je íránská hrozba? Tak lze shrnout diskusi o nutnosti protiraketového systému, a tudíž o umístění radaru na území České republiky. V médiích vyjádřili své názory jak experti, kteří se domnívají, že hrozba je reálná, tak odborníci s názorem opačným. Zároveň se diskutovalo o tom, do jaké míry by vlastně systém chránil Českou republiku. I v tom byly názory expertů odlišné.[6] Představitelé iniciativy „Ne základnám" zdůrazňovali, že Írán nebezpečný není. Vládní koordinátor programu protiraketové obrany Tomáš Klvaňa byl opačného názoru. A socialisté a několik významných členů Strany zelených žádalo analýzu možných hrozeb.[7]

Další část diskuse o bezpečnosti se týká možnosti, že by radar ve skutečnosti bezpečnost České republiky spíše zhoršil. Mohl by být buď cílem teroristických útoků, nebo by budování protiraketového systému mohlo vést ke zbrojení Ruska.

Rozhodování

Co se týká otázky, jak má být rozhodnuto o radaru, existuje konsenzus pouze v tom, že Česká republika má rozhodovat o jeho možném umístění na svém území bez intervence dalších mocností. Všichni odmítají jak nátlak Ruska, tak nátlak Spojených států či sousedních států.

Obecně při rozhodování o radaru však konsenzus není. KSČM a ČSSD trvají na tom, že by se mělo konat referendum. ODS a KDU–ČSL odmítají referendum s tím, že o bezpečnosti země mají rozhodovat Parlament ČR a česká vláda. Tento názor sdílí i bývalý prezident V. Havel,[8] současný prezident V. Klaus však možnost referenda nevylučuje. Klaus argumentuje tím, že obě možnosti jsou přípustné.[9]

Při jednání v Poslanecké sněmovně 10. května poslanci odmítli návrh o referendu, který podporovali sociální demokraté a komunisté.[10] Je nutno zdůraznit, že v ČSSD jsou odlišné názory na nutnost referenda. Například J. Paroubek byl na začátku roku spíše proti referendu.[11] Hlavním důvodem, proč strana požaduje referendum, je, že systém protiraketové obrany zatím do struktury NATO zapojen není.[12] I iniciativy proti základně požadují, aby tato otázka byla rozhodnuta v referendu. Podle průzkumu veřejného mínění referendum podporuje i většina občanů republiky.[13]

Domácí kontext

Nemalá část politické diskuse o umístění radaru na území České republiky byla věnována otázce, jaké jsou jiné (zejména ekonomické) přínosy amerického radaru v ČR. Zastánci projektu se domnívají, že radar může přinést nová pracovní místa a investice do regionu, kde bude umístěn.[14] K diskusi o ekonomických přínosech radaru vyjadřují svůj názor nejen politici a místní obyvatelé, ale také experti. Někteří ekonomové například zpochybňovali vliv radaru na ekonomiku v regionu.[15]

Obyvatelé v okolí vojenského prostoru v Brdech jsou spíše proti radaru. V těch obcích, kde byla organizována konzultativní referenda, byl většinový názor „proti“. V srpnu založili starostové z okolních obcí volné sdružení proti radaru. Není úplně zřejmé, kolika obcí se stavba radaru skutečně týká. Na informační schůzku s vládním koordinátorem byli pozváni zástupci 16 obcí, do sdružení proti radaru se připojilo 31 obcí. Podle starosty Příbrami Josefa Řiháka (ČSSD), se radar „dotýká“ 45 obcí.[16] Starostové mj. podepsali protestní dopis, který byl odeslán všem poslancům, senátorům a ministrům.[17]

Obyvatelé brdského regionu mají obavy, že by radar mohl mít negativní důsledky pro lidské zdraví. V srpnu představil armádní hygienik studie o vlivu plánovaného radaru na lidské zdraví. Studie prokázala, že existence radaru nepředstavuje pro místní obyvatele zdravotní nebezpečí.[18] O tři měsíce později zveřejnili odborníci z Ústavu radioelektroniky z Vysokého učení technického v Brně posudek na studii vojenských hygieniků. Ten byl kritický a práce vojenských hygieniků byla označena za nevěrohodnou.[19] V otázce působení radaru na lidské zdraví si mohou laici jen ztěží utvořit názor bez informací expertů, a když vědci jednotný názor nereprezentují, je otázka komu věřit.

Aktéři politického diskurzu o radaru

Abychom měli představu o tom, kdo přispívá k diskurzu o radaru v České republice, jsou tu prezentovány výsledky obsahové analýzy čtyř českých deníků během jednoho měsíce 2007. Náhodně byl vybrán říjen. Během tohoto měsíce deníky *Mladá fronta Dnes*, *Lidové noviny*, *Hospodářské noviny* a *Právo* publikovaly o radaru dohromady 94 článků.[20] Podle toho, kdo se v článku vyjadřuje, nebo čí činnost článek obráží, byla sestavena Tabulka 1.[21] V Tabulce 2 je zachycen rozdíl mezi počtem vystoupení „pro“ a „proti“ radaru.

Tabulka 1: Kdo se vyjadřuje nebo čí činnost články reflektují

Jak je z tabulky patrné, v novinách vystupují nejvíce politici z České republiky. Tato skupina je však velice široká, protože právě k otázce existence radaru se často vyslovují i regionální političtí představitelé z okolí Brd (viz výše), a to hlavně v domácím kontextu. Do této první kategorie byli také započítáni úředníci a další představitelé exekutivy, kteří reprezentují stát. V té souvislosti je také nutné se zmínit, že vládní informace o radaru byly často kritizovány za to, že o radaru nemluví odpovědní politici, ale hlavně úředníci, zejména vládní koordinátor T. Klvaňa.[22] Ten měl na starosti vládní kampaň s názvem „Proti raketám". Nicméně i tak autory největší části článků v této kategorii jsou právě politici reprezentující politické strany Poslanecké sněmovny.

Druhou kategorii tvoří texty zahraničních politiků. Nejčastěji byl reflektován názor ruského prezidenta V. Putina nebo amerického ministra obrany R. Gatese. Například i bývalý německý ministr zahraničních věcí J. Fischer a starosta Hirošimy se k tématu vyjádřili, v jejich případech „proti". I zahraniční aktéři bezpochyby ovlivňují český veřejný diskurz. Ovšem jinou otázkou je, zda podle jejich představ či nikoliv. Když například Vladimír Putin vystupoval proti radaru, komu v ČR pomáhá?[23]

Třetí kategorie, „Aktivista", zahrnuje mimoparlamentní více nebo méně organizované obhájce jistého názoru. Na jedné straně „Iniciativa PRO" s heslem *Nechceme radary, chceme rakety* a studentská iniciativa *prozakladnu.cz* jsou dvě sdružení podporující umístění radaru na českém území. Obě iniciativy provozují webové stránky s informacemi a propagačními texty o protiraketové obraně, organizují demonstrace a sbírají podpisy pod petice. Na druhé straně aktivisté proti radaru, kteří jsou schopni vyvolat daleko větší mediální pozornost a na jejichž demonstrace chodí daleko více lidí. Iniciativa „Ne základnám" má podporu více než 50 různých organizací (podle svých údajů), jsou mezi nimi například i Mladí zelení a pražská organizace Mladých sociálních demokratů.[24]

Hranice mezi aktivisty a politiky však ve skutečnosti vždy tak jasná není. Na akcích organizovaných iniciativou „Ne základnám" vystupovali často i prominentní politici z ČSSD, KSČM a z části Strany zelených. Například na demonstraci v Praze 26. května promluvili mimo jiné místopředseda sněmovny L. Zaorálek (ČSSD), poslankyně K. Konečná (KSČM) a člen vedení Strany zelených M. Stropnický.[25]

Do kategorie „Novinář" jsou počítány články, v nichž je názor novináře dominantní. Mezi odborníky lze identifikovat zejména dva typy vystupující k tématu radar. Za prvé ti, kteří se vyjadřují k vlivům radaru na lidské zdraví. Za druhé ti, kteří se vyjadřují k tomu, zda radar může fungovat efektivně, a v tom případě – proti jaké hrozbě?

Reprodukují média více hlasy pro radar, nebo proti? Je důležité zdůraznit, že tu nejde o mediální analýzu s cílem zjistit objektivitu tisku. Jde o to, kdo se častěji v novinách vyjadřuje nebo o kterých aktivitách noviny častěji referují. Znamená to, že pokud proběhlo během jednoho měsíce mnoho bouřlivých demonstrací proti radaru, pravděpodobně byla negativním názorům na radar v médiích věnována větší pozornost, i když noviny samé mohly být v otázce radaru buď neutrální, nebo dokonce „pro".

Přesto lze identifikovat zřejmý rozdíl mezi jednotlivými listy. V *Právu* zazníval nejčastěji názor proti radaru, v *Lidových novinách* a *Mladé frontě Dnes* naopak pro

radar. Pokud jde o obsah jmenovaných čtyř novin v celku, žádný dramatický rozdíl mezi pozitivními a negativními názory není.

Tabulka 2: Pozitivní a negativní názory o radaru v novinách[26]

Hlavní platformy politické komunikace

Koaliční prohlášení neobsahuje otázku protiraketového radaru a je jistý rozdíl v názorech mezi ODS a KDU–ČSL a Stranou zelených (viz výše). Česká vláda v březnu schválila návrh nóty se souhlasem s americkou výzvou otevřít jednání o umístění radaru protiraketové obrany USA v ČR.[27] Sněmovna byla pouze informována o obsahu nót, informace byla rozeslána předsedům odpovídajících výborů (výbor pro obranu, pro bezpečnost, zahraniční výbor a ústavně-právní výbor).[28]

Ve sněmovně dostávali poslanci jmenovaných výborů pravidelně informace o vývoji od představitelů vlády. Opozice však vládu kritizovala za to, že dostává informací málo, a za to, že nebyla přizvána k jednání o formulování české pozice. První velká debata ve sněmovně na téma „radar“ se konala 15. března. Vládní koalice si debatu vůbec nepřála a ta ani nebyla na programu sněmovního jednání, protože koaliční poslanci blokovali uvedení otázky na pořad schůze. Diskuse se však rozvinula při projednávání odpovědi na písemnou interpelaci poslance KSČM M. Grebeníčka.[29] Na 14. schůzi sněmovny na začátku května se otázka radaru na pořad schůze dostala. Opozice však nedokázala prosadit žádné usnesení, které by mohlo omezit jednání vlády o umístění radarové základny v České republice.[30]

Jak již bylo uvedeno, politická diskuse se také odehrávala v médiích a dokonce i v ulicích. Vládní kampani bylo často vyčítáno, že není dostatečné objektivní. Vládní představitelé však zdůrazňovali, že: „Nejde o žádnou ‚nestrannou‘ kampaň – nic takového jsme nikdy neslibovali – ale o kampaň poskytující: informace, data, studie, fakta a analýzy. Dále občanům a expertům fórum pro diskusi (a tedy publikaci různých názorů a stanovisek pro i proti).“

Průzkumy veřejného mínění

Než bylo oficiálně oznámeno, že Spojené státy budou chtít umístit právě radarovou část protiraketové obrany v České republice, byla česká veřejnost k této problematice poměrně vstřícná (podle průzkumu agentury STEM z ledna souhlasilo 46 % respondentů s umístěním radaru v České republice[31]). V období během března až října 2007 byl odpor proti radarové základně stabilní – kolem 60–70 %. Zhruba 25 % respondentů radarovou základnu podporovalo. Většina respondentů však souhlasila se zahájením jednání se Spojenými státy.[32]

Tabulka 3: Veřejné mínění o umístění radarové základny v ČR

Zdroj: CVVM. *Veřejnost o americké radarové základně v ČR.* On-line: (**www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100734s_pm71212.pdf**).

REFORMNÍ SMLOUVA

Diskuse o reformní smlouvě (RS) proběhla během roku 2007 ve třech fázích. Během té první, na začátku roku, se ještě uvažovalo o ratifikaci ústavní smlouvy. Druhá fáze začala v dubnu s německým návrhem, aby krátká mezivládní konferenci připravila opravenou smlouvu. Ve třetí fázi, která byla zahájena zveřejněním mandátu mezivládní konference, se diskutovalo hlavně o tom, jak se nová reformní smlouva liší od ústavní smlouvy a jakým způsobem by měla být ratifikována. Dominantní téma diskuse, kromě obsahu smlouvy, byla otázka, do jaké míry by ratifikace reformní smlouvy ovlivnila české předsednictví Rady EU. V této části nejdříve uvádíme hlavní argumenty domácích politických aktérů, rozdělené podle 1) časového vývoje, 2) obsahu smluv a 3) vlivu na předsednictví. Poté podrobněji rozebereme, kteří aktéři se účastnili veřejné diskuse o reformní smlouvě a kde tato diskuse o reformní smlouvě probíhala.

Časový vývoj

Během prvního pololetí roku 2007 byla projednávána budoucnost evropské ústavy. V březnu se někteří politici klonili k názoru, že ratifikační proces ústavní smlouvy by měl v České republice pokračovat. Vládní koalice se dlouho nemohla shodnout na společném postoji v této otázce. KDU–ČSL a Strana zelených prosazovaly názor, že nová smlouva by měla vycházet z existující ústavní smlouvy. ODS naopak žádala úplně nový text. Opoziční sociální demokraté se jasně vyslovovali pro ústavní smlouvu a vyčítali vládě, že vede Českou republiku svými antievropskými názory na okraj Evropské unie.[33]

Rozruch v koalici způsobilo také jmenování poslance Evropského parlamentu Jana Zahradila zástupcem České republiky při debatě o budoucnosti ústavní smlouvy (společně s Jiřím Šedivým), kterou zahájilo německé předsednictví. Zástupci lidovců a zelených viděli problém v tom, že vláda neměla dost možností, jak kontrolovat Zahradilova jednání.[34]

Druhá fáze začala poté, kdy během německého předsednictví Rady EU bylo v dubnu ukončeno sondování mezi členskými zeměmi a bylo navrženo, že by o budoucnosti ústavní smlouvy rozhodla krátká mezivládní konference. Při jednání byla nabízena možnost vyřadit z textu kontroverzní body, jako je označení „ústava“, uvedení symbolů EU (hymna a vlajka) či *Charta základních práv*, na niž by bylo jen odkazováno.[35]

Od té chvíle se všichni vysocí vládní představitelé shodují v tom, že institucionální reforma do roku 2009 je potřebná. Předtím byli ministři z ODS názoru, že reforma tolik nespěchá, a dávali přednost termínu, který by nespadal do doby českého předsednictví. Je pravděpodobné, že si politici v této chvíli uvědomili, že pokud bude reformní smlouva schválena před českým předsednictvím, nebude se Česká republika muset o tuto otázku během svého předsednictví starat.[36] Krátce potom proto česká vláda schválila společný postup v rámci jednání o institucionální reformě Evropské unie.[37] Jednání koalice bylo ovšem obtížné a k jisté změně postoje ODS došlo také s ohledem na stabilitu vlády.

Vláda jednala o ústavní smlouvě v modifikované verzi tzv. koaliční devítky (za ODS: Mirek Topolánek, Alexandr Vondra a Petr Gandalovič, za KDU–ČSL: Jiří Čunek, Cyril Svoboda a Petr Pithart a za Stranu zelených Martin Bursík, Karel Schwarzenberg a Ondřej Liška).[38] Už na konci února vydala koalice k evropské ústavě pětibodové prohlášení. První z těch bodů však zněl: „Jsme toho názoru, že EU není v krizi a že veškeré reformní kroky musí být činěny odpovědně s vědomím, že kvalita je důležitější než čas.“[39]

Třetí fáze byla zahájena shodou představitelů vlád a států EU na lisabonském summitu v říjnu 2007 na konečné verzi reformní smlouvy (RS). Smlouva byla později podepsána v Lisabonu 13. 12. 2007. Během této fáze byla v české debatě věnována pozornost zejména dvěma tématům. Za prvé, jaký je rozdíl mezi reformní a ústavní smlouvou, a za druhé, jak bude smlouva ovlivňovat české předsednictví. Obě dvě otázky vedou k otázce třetí – jakým způsobem by měla Česká republika RS ratifikovat.

Obsah

Soustředíme-li se na diskusi o reformní smlouvě, je podstatou diskuse o jejím obsahu otázka, jak velký je rozdíl mezi (novou) reformní smlouvou a (starou) ústavní smlouvou. Mezi politickými aktéry České republiky panuje konsenzus v tom, že smlouva je přijatelná. Pouze KSČM, prezident V. Klaus a jedno křídlo ODS jsou buď přímo proti ratifikaci smlouvy, nebo váhají.[40] Na stranickém kongresu v listopadu muselo vedení ODS reformní smlouvu před kritiky obhajovat. Jak A. Vondra, tak M. Topolánek se předtím vyjádřili ve prospěch ratifikace RS v parlamentu.[41] Kongres však požadoval, aby smlouva byla posouzena Ústavním soudem ČR.[42] Ale kongres také přijal „Usnesení výkonné rady k tzv. Reformní smlouvě EU". Stanovisko ODS podle tohoto dokumentu je, že navzdory podpoře ústavní smlouvy většinou zemí EU Česká republika dokázala prosadit zejména, aby byl opuštěn koncept a symbolika ústavy, aby byla posílena role národních parlamentů a vlád a aby bylo odloženo zavedení nového systému hlasování kvalifikované většiny v Radě EU.[43]

Co se týká diskuse o obsahu reformní smlouvy, zajímavým paradoxem je, že když zástupci ODS argumentují o ochotě přijmout RS, protože považují změny ve smlouvě za tak podstatné, že mohli změnit skeptický názor na ústavní smlouvu. Zejména ČSSD pak zase argumentuje, že v podstatě jde o stejnou smlouvu.

Předsednictví

Zejména po červnovém summitu EU, kdy bylo zřejmé, že členské státy EU dospívají ke kompromisu v otázce nové smlouvy, dominovalo téma předsednictví diskusi o RS. Hlavní otázka zněla, jak může smlouva předsednictví ovlivnit. Mohou nastat tři varianty: Za prvé, pokud by smlouva byla podle plánu ratifikována do konce roku 2008, v tom případě bude Česká republika první předsedající země s institucionálním uspořádáním podle nové smlouvy, což může znamenat jistý vliv při implementaci smlouvy. Ve veřejném diskurzu se objevily jisté obavy z toho, že nový předseda Evropské rady, který by v tom případě předsedal setkání Evropské rady, by mohl zastínit premiéra předsedající země, a Vysoký představitel EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku by podobným způsobem zastínil českého ministra zahraničních věcí.[46]

Představitelé vlády opakovaně řekli, že nechtějí zdržovat ratifikaci smlouvy v ČR.[47] Vláda hlavně nechce, aby Česká republika musela řešit otázky institucionálního uspořádání EU za svého předsednictví. Lze předpokládat, že z tohoto důvodu většina poslanců ve sněmovně požaduje, aby o RS rozhodoval parlament a nikoli občané v referendu.

Zatímco mezi parlamentními stranami byl téměř konsenzus v tom, že občané by měli rozhodovat o ústavní smlouvě v referendu, pokud jde o reformní smlouvu, je situace opačná. Pouze KSČM jasně požaduje referendum, ale ve sněmovně získala pro svůj návrh podporu pouze tří „disidentů" ODS a tří poslanců ČSSD.[48]

Aktéři politického diskurzu o smluvním základě Evropské unie

Srovnáme-li diskurz o radarové základně s diskurzem o nové smlouvě EU, je evidentní, že k RS se vyjadřuje menší spektrum aktérů. Články v novinách jsou zaměřeny

zejména na jednání a komentáře českých politiků. V říjnu publikovaly deníky *Mladá fronta Dnes*, *Lidové noviny*, *Hospodářské noviny* a *Právo* k tématu dohromady 39 článků.

Zahraniční politici jsou občas citováni zejména při setkání se svými českými protějšky. Častěji vyjadřují spíše pozitivní názor.

I komentátoři novin a odborníci na Evropskou unii psali o RS, ale jejich příspěvků do debaty během analyzovaného měsíce bylo pouze šest.

Tabulka 4: Aktéři v debatě o reformní smlouvě EU

Tabulka 5: Pozitivní a negativní názory o smlouvě v novinách

Tabulka 5 zachycuje pozitivní a negativní názory v článcích sledovaných deníků. Průzkum opět není hodnocením objektivity novin, ale ukazuje, že články častěji obsahují vyjádření politiků a jiných aktérů,[49] kteří jsou pro reformní smlouvu, než naopak. Z tohoto důvodu lze tento výsledek interpretovat jako odpovídající relativní konsenzus mezi politickou elitou země. V otázce radaru jsou názory politické elity rozkolísanější, což v tomto případě obsahová analýza novin reflektuje.

Hlavní platformy politické debaty o reformní smlouvě

Na začátku roku se představitelé koaličních stran dohodli, že program vlády by neměl obsahovat postoj k ústavní smlouvě.[50] Ve skutečnosti jednají představitelé tří koaličních stran o nové smlouvě EU vlastně už od zahájení jednání o vládní koalici po minulých volbách do sněmovny. V koaliční smlouvě z června 2006 se strany dohodly pouze na všeobecné formulaci o smlouvě. ODS tehdy chtěla prosadit zmínku o tom, že by mohla existovat představa vývoje EU bez smlouvy. To nakonec partneři z textu odstranili.[51] Na začátku roku 2007 pokračovalo jednání v „devítce" a aktéři dospěli k dohodě nejdříve v únoru a potom s konkrétnějším obsahem až v dubnu.[52]

Ve sněmovně jednali poslanci o nové smlouvě EU v květnu. ČSSD chtěla už v lednu dostat tento bod na pořad schůze sněmovny,[53] ale vládní koalice to blokovala. Při jednání ve sněmovně ČSSD kritizovala vládu za to, že nemá konstruktivnější přístup k nové smlouvě a že nechce najít společný postoj s opozicí.[54]

Před říjnovým summitem EU vicepremiér A. Vondra informoval sněmovní výbor pro evropské záležitosti o pozici vlády. Koaliční partneři nadále podporovali vládní postoje a konstatovali, že jsou v souladu s koaliční dohodou.[55] Poslanci ČSSD v říjnu navrhovali, aby Poslanecká sněmovna požádala vládu o předložení reformní smlouvy oběma komorám parlamentu k ratifikaci. I Senát původně ratifikaci podporoval. Ještě v říjnu se počítalo s možností, že v Senátu by mohla být reformní smlouva schválena v prosinci a v Poslanecké sněmovně na počátku roku 2008.[56] Požadavek ODS o posouzení RS Ústavním soudem ČR však situaci poněkud zkomplikoval.

ZÁVĚR

Dva analyzované případy v této kapitole ukazují, že veřejné diskuse o zahraniční politice se účastní daleko více aktérů než pouze profesionální politici. To se zdá být zřejmé zejména v případě bezpečnostní politiky země, což dokazuje velká účast neparlamentních aktérů ve veřejné diskusi o umístění radarové základy na území České republiky. Menší účast jiných aktérů v diskusi o reformní smlouvě EU lze pravděpodobně vysvětlit tím, že tato otázka je přítomna v politické diskusi z dob ještě před vstupem České republiky do EU.

Je pravděpodobné, že v obou analyzovaných případech nakonec rozhodne Parlament ČR. Referendum by samozřejmě mohlo vést ve společnosti k ještě obsáhlejší diskusi na daná témata, i tak však politici musí obhájit svoji pozici veřejně.

Poznámky

1 Srv. Bjereld, Ulf–Demker, Marie (2000): *Foreign Policy as Battlefield: A Study of National Interest and Party Motives*. Scandinavian Politoval Studies, Vol. 23, No. 1, s. 17–36.

2 Srv. např. Wæever, Ole (2002): *Identity, communities and foreign policy: discourse analysis as foreign policy theory*. In: Hansen, L.–Wæver, O. (eds.): *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*. London: Routledge.

3 *Socialisté jsou spíš pro referendum o základně, chtějí víc údajů*. Česká tisková kancelář, 22. 1. 2007.

4 *Sjezd: Bursík má jednat o radaru s EU a NATO*. Česká tisková kancelář, 17. 2. 2007.

5 Televizní pořad Václava Moravce nabídl 7. října zajímavou diskusi na toto téma mezi L. Zaorálkem (ČSSD) a K. Schwarzenbergem. *Otázky Václava Moravce*, Česká televize, 7. 10. 2007.

6 *Experti nejednotní v tom, zda protiraketová obrana ochrání Česko*. Česká tisková kancelář, 13. 2. 2007.

7 *Odpůrci radaru žádají vládu o příspěvek na kampaň*. Česká tisková kancelář, 22. 8. 2007; *Klvaňa: Kampaň o radaru začne naplno až v září.* On-line: (**zpravy.idnes.cz/klvana-kampan-o-radaru-zacne-naplno-az-v-zari-fml-/domaci.asp?c=A070607_1403528_domaci_hos**).

8 *Američané si vybrali pro stavbu radarové základny Brdy*. Česká tisková kancelář, 25. 1. 2007.

9 *Klaus v souvislosti s radarem varuje před populismem*. Česká tisková kancelář, 13. 7. 2007.

10 *Sněmovna nedala vládě žádné mantinely pro jednání o radaru USA*. Česká tisková kancelář, 10. 5. 2007.

11 *USA chtějí v ČR radarovou základnu, možná v Jincích či Libavé*. Česká tisková kancelář, 20. 1. 2007.

12 *Sobotka: V ČSSD se často objevuje požadavek referenda k základně*. Česká tisková kancelář, 24. 1. 2007.

13 *Odpůrci základny vyhráli spor s magistrátem kvůli demonstraci*. Česká tisková kancelář, 13. 2. 2007.

14 *USA chtějí v ČR umístit radarovou část své protiraketové základny*. Česká tisková kancelář, 20. 1. 2007.

15 Viz např.: *USA: Výstavba radaru v Česku by stála asi 260 milionů dolarů*. Česká tisková kancelář, 12. 4. 2007.

16 *Starostové obcí z okolí Brd založili volné sdružení proti radaru*. Česká tisková kancelář, 24. 8. 2007.

17 Liga starostů: *Starostové proti radaru: apel vládě, poslancům a senátorům.* On-line: (**www.nezakladnam.cz/cs/495_starostove-proti-radaru-apel-vlade-poslancum-a-senatorum**).

18 *Zdravotní studie přesvědčuje starosty o neškodnosti radaru*. Česká tisková kancelář, 22. 8. 2007.

19 Holub, Petr: *Vědci poprvé zpochybnili studii o radaru. Je povrchní.* Aktuálně.cz, 9. 11. 2007. On-line: (**aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=513528**).

20 Články byly dohledávány podle klíčového slova „radar“. Potom byly filtrovány, aby skutečně obsahovaly podstatné vyjádření nebo informaci o protiraketovém radaru.

21 Každý článek byl kategorizován podle toho, co bylo jeho dominantním obsahem; mohl však být zařazen do více kategorií.

22 *Odpůrci radaru kritizovali vládní kampaň, Klvaňa nesouhlasí*. Česká tisková kancelář, 3. 8. 2007.

23 Jinou věcí je, že aktér může být úplně nevědomý o tom, že jeho vyjádření ovlivňuje i český diskurz.

24 „Ne základnám“, viz on-line: (**www.nezakladnam.cz/cs/19_o-iniciative**).

25 *V centru Prahy se sešly stovky odpůrců základny USA v Česku*. Česká tisková kancelář, 26. 5. 2007. Účast M. Stropnického byla navíc ve straně považována za nevhodnou. Předseda M. Bursík při jednání republikové rady den po demonstraci řekl, že strana by na veřejnosti měla mluvit jedním hlasem. Viz *Republiková rada zelených základnu zatím neodmítla*. Česká tisková kancelář, 27. 5. 2007.

26 Články byly kódovány podle toho, jaký názor v nich dominuje. Když negativní a pozitivní názory měly téměř stejný prostor, byl článek počítán do obou skupin. Neutrálními články rozumíme ty, v nichž nebylo možné názor určit.

27 *Česko oficiálně zahájilo s Američany jednání o základně*. Česká tisková kancelář, 28. 3. 2007.
28 *Schwarzenberg: První kolo jednání s USA o radaru bude v květnu*. Česká tisková kancelář, 5. 4. 2007.
29 *Poslanci se hádali o to, kdo začal jednání o základně*. Česká tisková kancelář, 15. 3. 2007.
30 Parlament české republiky – Poslanecká sněmovna 2006. Stenografický zápis 14. schůze, 10. 5. 2007. On-line: (**www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/014schuz/14-9.html**); *Sněmovna nedala vládě žádné mantinely pro jednání o radaru USA*. Česká tisková kancelář, 10. 5. 2007.
31 *Fakta, argumenty, odpovědi a diskuse o české účasti v systému protiraketové obrany*. On-line: (**www.protiraketam.cz/prk-argumenty.asp?y=protiraketam/o_webu_text.htm**).
32 *Sobotka: V ČSSD se často objevuje požadavek referenda k základně*. Česká tisková kancelář, 24. 1. 2007.
33 Podle průzkumu agentur STEM, Factum Invenio a CVVM.
34 *Schwarzenberg: Dávat nynější euroústavu k ratifikaci nemá smysl*. Česká tisková kancelář, 7. 3. 2007.
35 Viz např. rozhovor s Jiřím Paroubkem ve zpravodajskémm pořadu České televize *Události a komentáře*, 22. 7. 2007. On-line: (**www.ct24.cz/vysilani/?id=155061&porad=&datum=**).
36 *HN: V otázce ústavy EU nemá koaliční Topolánkova vláda jasno*. Česká tisková kancelář, 24. 1. 2007.
37 *Německo nabízí v jednání o evropské ústavě ústupky*. Česká tisková kancelář, 20. 4. 2007.
38 Srv. Sochorek, Jan (Úřad vlády ČR). Vystoupení na Kulatém stole na téma příprav českého předsednictví Evropské unie. Asociace pro mezinárodní otázky, 19. 6. 2007.
39 On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/Pozice_vlady_CR-_final_25.4..pdf**).
40 Viz *Vládní koalice se dnes shodla na postoji k nové euroústavě*. Česká tisková kancelář, 22. 2. 2007.
41 *Pětibodové prohlášení představitelů koalice k evropské ústavě*. Česká tisková kancelář, 22. 2. 2007.
42 KSČM: *Prohlášení k evropské reformní smlouvě*. On-line: (**www.kscm.cz/article.asp?thema=3029&item=36305**); Překlad rozhovoru prezidenta republiky Václava Klause pro pořad BBC World – Hardtalk. On-line: (**www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=rmArX5LTLoYi**).
43 Např. *Reformní smlouvu EU má schvalovat parlament, ne lidé v referendu*. Česká tisková kancelář, 30. 10. 2007; *Topolánek: Schvalovat novou smlouvu EU v referendu je nepraktické*. Česká tisková kancelář, 18. 7. 2007.
44 ODS, *Usnesení 18. Kongresu ODS*. On-line: (**www.ods.cz/akce/kongresy/18.kongres/stranka.php?ID=491**).
45 Výkonná rada ODS: *Usnesení k tzv. Reformní smlouvě EU*. On-line: (**www.ods.cz/zpravy/prispevek.php?ID=5872**).
46 Viz např. *Vláda se kloní k ratifikaci smlouvy EU bez referenda*. On-line: (**zpravy.respekt.cz/Vlada-se-kloni-k-ratifikaci-smlouvy-EU-bez-referenda.html**).
47 *Ratifikace unijní smluvy nebude tak snadná*. Česká tisková kancelář, 13. 12. 2007.
48 *Reformní smlouvu EU má schvalovat parlament, ne lidé v referendu*. Česká tisková kancelář, 30. 10. 2007.
49 Případně mají novináři jiný zdroj informací, se kterými pracují.
50 *Vondra: Postoj k euroústavě by v programu nové vlády být neměl*. Česká tisková kancelář, 7. 1. 2007.
51 *Zahraniční politika: spor o euroústavu.* On-line: (**ihned.cz/index.php?p=000000_d&article%5Bid%5D=18695360**).
52 Viz výše.
53 *ČSSD kritizuje vládu za to, že se jasně nevyslovila k euroústavě*. Česká tisková kancelář, 10. 1. 2007.
54 Parlament České republiky – Poslanecká sněmovana 2006. Stenografický zápis 14. schůze, 10. 5. 2007. On-line: (**www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/014schuz/14-9.html**).
55 *Topolánek: V Lisabonu nechceme revoltu, jen dodržení slibů*. Česká tisková kancelář, 17. 10. 2007.
56 *Reformní smlouvu EU má schvalovat parlament, ne lidé v referendu*. Česká tisková kancelář, 30. 10. 2007; *Novou smlouvu EU v Senátu podpořili zástupci ODS i ČSSD*. Česká tisková kancelář, 1. 11. 2007.

Část II:

Evropský rozměr české zahraniční politiky

Kapitola 3
Evropský rozměr české zahraniční politiky

Vít Beneš, Jan Karlas

EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V HLAVNÍCH PROGRAMOVÝCH DOKUMENTECH

Česká republika (ČR) v roce 2007 postrádala jak strategický dokument, zastřešující celou českou zahraniční politiku, tak i materiál, jenž by formuloval dlouhodobé směřování ČR v Evropské unii (EU).[1] V minulé koncepci zahraniční politiky České republiky, schválené vládou 3. 3. 2003, byla formulována východiska, priority a úkoly české zahraniční politiky na léta 2003–2006.[2] Co se týče tématu evropské integrace, v souvislosti s blížícím se vstupem ČR do EU, vznikl v roce 2004 návrh *Koncepce směřování České republiky v rámci Evropské unie na léta 2004 až 2013*,[3] ten však nakonec nebyl přijat. Během roku 2007 pracovalo Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV) na specifikaci oblastí a strategických cílů MZV, mezi kterými mají svoje místo i zájmy ČR v EU. Přestože jde o dokument s určitým přesahem i do oblastí vyhrazených ostatním resortům, nejedná se o koncepci české zahraniční politiky. Jeho funkce je primárně interní – byl vypracován pro potřeby strategického řízení MZV (viz část věnovaná aktérům).

Postoj České republiky k dění v Evropské unii je proto usměrňován pouze na nejobecnější úrovni programovým prohlášením vlády.[4] V části věnované Evropské unii je na prvním místě zmíněn zájem vlády aktivně se podílet na institucionální reformě, jež by měla zajistit úspěšnost integračního projektu tváří v tvář (blíže nespecifikovaným) výzvám 21. století. Na konkrétní úrovni by měl nový integrační model přiblížit EU občanům a připravit ji na rozšiřování EU. Co se týče jednotlivých politik, programovému prohlášení dominují témata volný pohyb osob a zrušení kontrol na hranicích, reforma Společné zemědělské politiky (SZP) a s ní spojená diskuse o rozpočtu EU, liberalizace služeb a strukturální a kohezní politika. Vláda deklaruje, že vyvine maximální úsilí pro vstup ČR do schengenského prostoru na konci roku 2007 a úspěch projektu SISone4all (viz níže). Bude usilovat o reformu SZP, a to nejenom díky

jejímu dopadu na novou finanční perspektivu, ale i kvůli distorzím, jež způsobuje na světovém trhu se zemědělskými komoditami.

V souvislosti s volným pohybem služeb bude vláda podporovat „dořešení nedodělků ze směrnice o službách“, kde jsou zmiňovány zdravotní služby, oblast vysílání pracovníků, marketing a reklama či služby veřejného zájmu. Téma volného pohybu služeb nemá v programovém prohlášení zcela jasnou podobu – vláda totiž čekala na zahájení diskuse k revidované strategii vnitřního trhu na období 2007–2013. Strukturální a kohezní fondy (resp. systém čerpání) jsou v sekci věnované EU zmiňovány až jako poslední. Nicméně důraz na efektivní využívání evropských fondů se objevuje i na jiných místech prohlášení (mj. i v preambuli), z čehož lze usuzovat, že této problematice přikládá vláda nemalý význam. Pasáží, věnované evropské integraci, se „horizontálně“ prolíná i téma předsednictví v Radě EU v první polovině roku 2009. Očekávání spjatá s předsednictvím jsou, dle dikce dokumentu, opravdu vysoká. Pro vládu totiž představuje české předsednictví významný nástroj k naplnění příležitosti, již ČR získala svým vstupem do EU – totiž naplnění příležitosti spoluutvářet evropskou agendu.[5]

K nejzávažnějším dílčím otázkám, týkajícím se evropské integrace, potom vznikají strategie a rámcové pozice.[6] Za rok 2007 byly vládou schváleny (ve formě usnesení vlády) následující strategie:[7]

- Pozice vlády České republiky v rámci jednání o institucionální reformě Evropské unie.[8]
- Aktualizovaná strategie přistoupení České republiky k eurozóně.[9]
- Národní plán zavedení eura v ČR.[10]
- Strategie vlády ČR v oblasti zapojování do schengenského prostoru v roce 2007.[11]

Další strategie a rámcové pozice pak byly projednány ve Výboru pro EU (V-EU, někdy označován jako „V-EU na vládní úrovni“ – detaily k tomuto orgánu viz část aktéři) a schváleny usnesením V-EU:[12]

- Východiska k prioritám předsednictví České republiky v Radě EU.[13]
- Návrh pozice České republiky ke společnému konsolidovanému základu daně z příjmů právnických osob.
- Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009.[14]
- Rámcová pozice ČR k 3. legislativnímu balíčku pro vnitřní trh energií.
- Východiska pozice České republiky pro jednání o reformě rozpočtu EU.
- Pozice ČR při jednáních o reformě Společné zemědělské politiky.

Výbor pro EU dále schvaluje mandáty pro jednání Evropské rady a také mandáty pro Radu EU v případě, že jsou na V-EU postoupeny z V-EU na pracovní úrovni.[15] Pro úplnost uvádíme jejich seznam:

- Mandát pro jednání ministra dopravy na zasedání Rady EU ve složení pro dopravu, telekomunikace a energetiku ve dnech 6., 7. a 8. 6. 2007; část doprava – budoucnost projektu Galileo.

- Mandát pro jednání ministra průmyslu a obchodu na zasedání Rady EU ve složení pro dopravu, telekomunikace a energetiku ve dnech 6.–8. 6. 2007 – část telekomunikace – roaming, liberalizace poštovních služeb.
- Mandát pro jednání ministra průmyslu a obchodu na zasedání Rady EU ve složení pro dopravu, telekomunikace a energetiku ve dnech 6., 7. a 8. 6. 2007; část energetika.
- Mandát k účasti delegace České republiky, vedené předsedou vlády, na zasedání Evropské rady v Bruselu ve dnech 8. a 9. 3. 2007.[16]
- Mandát pro zasedání Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy (*General Affairs and External Relations Council* – GAERC) ve dnech 15. a 16. 10. 2007 v Lucemburku a neformální Evropské rady ve dnech 18. a 19. 10. 2007 v Lisabonu – jednání v rámci mezivládní konference k přípravě Smlouvy pozměňující Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství.
- Přístupová jednání EU–Chorvatsko (hodnocení a zájmy ČR).

Považujeme za nutné předeslat, že tato kapitola se soustřeďuje na nejdůležitější aktivity, postoje a pozice ČR v procesu tvorby primární a sekundární evropské legislativy. Až na několik výjimek v části *Sledovaná agenda v politickém, mediálním, veřejném a akademickém prostoru* nezkoumáme aktivity související s implementací již dohodnutých pravidel (legislativy) či regulační nařízení evropských institucí. V tomto ohledu splňují pouze některé z výše zmíněných vládních dokumentů beze zbytku definici „strategie“ jako zastřešujícího pozičního dokumentu pro vyjednávání na evropské úrovni.

Některé dokumenty se totiž týkají témat, ve kterých byla dohoda již uzavřena a ČR a její partneři v EU mají jen omezený prostor pro manévrování. Typickými příklady jsou vstup ČR do eurozóny a do schengenského prostoru: okamžikem vstupu do EU se ČR účastní hospodářské a měnové unie a ustanovení schengenského *acquis* jsou pro ČR závazná.[17] Období, kdy jsme nebyli součástí schengenském prostoru a kdy nepoužíváme euro, je proto nutné chápat jako určitá přechodná období, která budou ukončena dodatečným rozhodnutím o tom, že schengenské *acquis* je v ČR nejenom závazné, ale i použitelné, resp. že se na ČR nevztahuje přechodná výjimka pro zavedení eura.[18] O meritu věci (vstupu do schengenského prostoru a přijetí eura) již byla dohoda uzavřena, nicméně existuje manévrovací prostor v otázkách způsobu, podmínkách a především načasování její implementace. Dokumenty, týkající se zavedení eura a vstupu do schengenského prostoru, proto považujeme spíše za „implementační strategie“, upřesňující českou vládní pozici v těchto implementačních otázkách.

V následující tabulce jsou stručně shrnuty vládní poziční dokumenty ve vztahu k evropské integraci. Dokumenty jsou seřazeny hierarchicky, přičemž je zachycen i způsob jejich přípravy a schvalování. Jde o zjednodušené schéma, které nemusí zahrnovat všechny aktéry jako například Českou národní banku (ČNB) a nestátní aktéry. Jednotlivým aktérům a koordinačním orgánům se věnujeme v části *Identifikace a charakteristika klíčových aktérů a koordinačních mechanismů*.

Tabulka č. 1:
Hierarchie vládních pozičních dokumentů k evropské integraci

Dokument	Vypracovává (gesce)	Schvaluje
Programové prohlášení vlády	Vláda	Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR (prostřednictvím vyslovení důvěry vládě)
Koncepce evropské politiky nebo obecné priority ČR v EU[19]	Místopředseda vlády pro evropské záležitosti (MVEZ) (koordinační úloha), Ministerstvo zahraničních věcí (MZV) a další resorty	Výbor pro EU (V-EU), Vláda
Mandáty na jednání Evropské rady	MVEZ ve spolupráci s MZV	V-EU
Strategie, priority	Gesčně příslušné Resortní koordinační skupiny (RKS), po případě MVEZ (priority předsednictví)	V-EU (případně V-EU na pracovní úrovni)
Rámcové pozice[20]	Gesčně příslušné RKS	RKS (případně V-EU)
Pozice (mandáty) na jednání Rady EU a Výboru stálých zástupců (Comité des représentants permanents – COREPER)	Gesčně příslušné RKS	V-EU na pracovní úrovni (případně V-EU)
Instrukce a mandáty na jednání pracovních skupin Rady EU a výborů Evropské komise (EK)	Gesčně příslušné RKS	RKS

EVROPSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

Pro politiku České republiky vůči Evropské unii v roce 2007 platilo, že u témat, která stojí v popředí zájmu ČR – volný pohyb služeb a volný pohyb osob[21] – většinou nedošlo na evropské úrovni oproti roku 2006 k významnějším legislativním posunům. Co se týče liberalizace služeb, Evropská unie v roce 2007 vstřebávala směrnici o službách přijatou 11. 12. 2006. Podobně i v České republice se příslušné úřady (především Odbor vnitřního trhu a služeb na Ministerstvu průmyslu a obchodu ČR) soustředily na implementaci směrnice do českého právního řádu spíše než na další postup v liberalizaci služeb.[22] Jak navíc vyplynulo z rozhovoru s představitelem MZV,[23] liberalizace služeb je jedním z klíčových témat ČR v EU, zároveň si však ČR uvědomuje citlivost daného tématu v EU. V roce 2007 jsme k tomuto tématu nezachytili žádnou významnější aktivitu, nicméně z prioritních oblastí pro předsednictví ČR v Radě EU vyplývá, že se české předsednictví pokusí vyvolat diskusi o další liberalizaci sektoru služeb.[24]

Příprava na přijetí eura

V agendě ČR ve vztahu k EU byla i otázka budoucího vstupu do eurozóny. 18. dubna schválila vláda podrobný Národní plán zavedení eura, vypracovaný Národní koordinační skupinou pro zavedení eura v ČR (této koordinační skupině se věnujeme krátce v sekci aktéři). Národní plán poměrně detailně stanovuje harmonogram a především úkoly spojené s přijetím eura. Harmonogram počítá s tzv. scénářem velkého třesku – jednorázovým komplexním přechodem na euro a současným zavedením eura do bezhotovostního i hotovostního oběhu.[25] Co se týče úkolů, je potřeba zmínit, že adresátem Národního plánu není pouze státní správa, ale i další složky společnosti: samospráva, banky a finanční sektor, podniková sféra či spotřebitel. Doporučení jsou v Národní strategii formulována nezávisle na konkrétním termínu zavedení eura („den €"), jehož specifikace je považována za politické rozhodnutí. Dokument nicméně připomíná, že se ČR v přístupové smlouvě zavázala k přijetí eura.

Česká republika se na konci roku 2006 rozhodla nezapojit se do Mechanismu směnných kurzů II (*Exchange Rate Mechanism II* – ERM II). Tento krok znamenal de facto oddálení vstupu do eurozóny (podmínkou přijetí eura je minimálně dvouletá účast v ERM II) a vynutil si aktualizaci zastřešující Strategie přistoupení České republiky k eurozóně z roku 2003 – dokumentu shrnujícího základní východiska procesu zapojení ČR do eurozóny.[26] Původní dokument očekával přistoupení ČR k eurozóně v horizontu let 2009–2010, „…jakmile pro to budou vytvořeny ekonomické podmínky",[27] aktualizovaná strategie ze dne 29. srpna postrádá jakékoliv referenční datum.[28]

Vstup ČR do schengenského prostoru

Vstup ČR do schengenského prostoru a liberalizace pohybu pracovních sil v EU obecně patří mezi české priority. Jedním z důvodů je i viditelnost a hmatatelnost přínosů volného pohybu osob pro občany ČR.[29] V případě volného pohybu osob sice probíhala v roce 2007 závěrečná fáze hodnocení a bylo přijato konečné rozhodnutí o vstupu devíti nových členských států do schengenského prostoru, nicméně z pohledu ČR proběhla mnohem důležitější jednání na podzim a během zimy roku 2006. Pro vstup ČR a dalších nových členů do schengenského prostoru, ke kterému došlo 21. prosince, byl klíčový vývoj v druhé polovině roku 2006. Během roku 2006 se ukázalo, že Schengenský informační systém druhé generace (SIS II) nebude připraven k předpokládanému datu vstupu nových členů EU do schengenského prostoru. Hrozilo odsunutí vstupu, což vyvolalo poměrně silnou reakci na straně nových členských zemí, které se snažily zabránit tomu, aby se jejich vstup do schengenského prostoru stal rukojmím protahované implementace SIS II. Plánovaný harmonogram rozšíření schengenského prostoru (zrušení hraničních kontrol na pozemních hranicích v prosinci 2007 a v případě mezinárodních letišť nejpozději v březnu 2008) byl nakonec zachován pouze díky přijetí portugalského návrhu na tzv. „SISone4all", který umožnil rozšíření dosavadního sytému SIS 1+ na nové členské země. Právě skutečnost, že předkladatelem návrhu byla jedna ze starých členských zemí, přispěla k úspěchu návrhu na SISone4all v Radě pro spravedlnost a vnitřní věci z 5. 12. 2006 (její výsledek následně potvrdila Evropská rada ve dnech 14.–15. 12. 2006).

V roce 2007 probíhalo hodnocení připravenosti ČR na vstup do schengenského prostoru, o jehož výsledek se opíralo závěrečné formální rozhodnutí Rady. Obsah Strategie vlády ČR v oblasti zapojování do schengenského prostoru v roce 2007,[30] která zpřesnila dosavadní strategii z roku 2003,[31] odpovídá skutečnosti, že se ČR nachází v závěrečné fázi vstupu do schengenského prostoru. Strategie z roku 2007 upřesnila referenční data v souladu se závěry Rady pro spravedlnost a vnitřní věci z prosince 2006, vyzdvihla význam společné strategie států Visegrádské skupiny a spolupráce se sousedními státy a potvrdila, že se bude ČR i nadále řídit tzv. hybridním modelem přípravy, který umožní splnit schengenské *acquis* pro vnitřní a vnější hranici současně.[32]

Můžeme tedy prohlásit, že Strategie není klasickým pozičním dokumentem, ale spíše postupem implementace. Strategie pouze potvrdila pozici ČR v jednáních v EU a v bilaterálních vztazích (v rámci Visegrádu), hlavní pozornost je pak zaměřena na vnitrostátní aktivity (plnění úkolů souvisejících s přípravou na vstup do schengenského prostoru).

Česká republika se stala součástí schengenského prostoru v noci z 20. na 21. prosince, kdy byly zrušeny kontroly podél celé pozemní hranice se sousedními státy. Na 30. 3. 2008 je naplánováno ukončení kontrol i na letištích pro lety uvnitř schengenského prostoru.

INSTITUCIONÁLNÍ REFORMA EU

Po období reflexe, jež následovalo po francouzském a nizozemském odmítnutí *Smlouvy o Ústavě pro Evropu* (SÚE), se v první polovině roku 2007 během německého předsednictví zintenzivnily aktivity reformního procesu. Pro německé předsednictví představovala SÚE (respektive reforma unijních institucí) jedno z klíčových témat. Německé předsednictví vyvrcholilo Evropskou radou 21.–22. června, jež schválila mandát pro nadcházející mezivládní konferenci o nové smlouvě. Ta byla zahájena 23. července, text smlouvy byl schválen na neformálním summitu Evropské rady 18. až 19. října v Lisabonu, kde byla smlouva 13. prosince slavnostně podepsána.

Vláda ČR již 25. 4. 2007 v očekávání intenzivních jednání o institucionální reformě přijala dokument nazvaný *Pozice vlády České republiky v reformě Evropské unie*.[33] Na rozdíl od strategie v oblasti zapojování do schengenského prostoru se jedná o plnohodnotný poziční dokument pro vrcholná jednání v rámci EU.

Z dokumentu je patrná propojenost problematiky institucionální reformy a rozšiřování EU. V úvodu je zopakován argument, formalizovaný mj. i v *Laekenské deklaraci*,[34] že jednou z příčin změn smluvního rámce je i rozšiřování počtu členů EU a s tím související tlak na zajištění efektivního fungování EU.[35] Jak vyplynulo z rozhovorů s představiteli české diplomacie, aktéři na české politické scéně si zároveň uvědomují nevýhodnost statutu quo (pokračující debata o institucionální reformě). Od završení institucionální reformy si ČR slibuje odbourání argumentu odpůrců rozšiřování, že Unie není na rozšiřování institucionálně připravena.[36] Jakkoliv se tedy může zdát český konsenzus v otázce rozšiřování křehký,[37] mohl přispět ke konsolidaci po-

zice ČR vůči reformní smlouvě, resp. k přesvědčení, že uzavření (a nikoli ztroskotání) jednání o reformní smlouvě je v českém zájmu.[38]

Přestože vláda odmítá názory, že by byla EU v důsledku rozšíření v krizi, souhlasí s postojem, který byl formulován už v *Laekenské deklaraci*, že „současný smluvní základ – *Smlouva z Nice*, není dostatečný pro zajištění efektivního a demokratického fungování rozšířené Evropské unie".[39] Institucionální reforma, která v roce 2007 vyvrcholila podpisem *Lisabonské smlouvy*, je chápána jako naplnění *Laekenské deklarace* z roku 2003, odmítnutý návrh SÚE je akceptován jako východisko pro další diskusi.

Mezi obecná východiska ČR pro jednání byla zařazena potřeba vyvážení principu rovnosti reprezentace občanů a rovnosti reprezentace států, transparentnost a kontrolovatelnost rozhodovacích a zákonodárných procesů a otevřenost Unie dovnitř i navenek.[40] Vláda ČR zaujala kritický postoj především vůči symbolům, které by navozovaly „falešný dojem", že jde o smlouvu vedoucí k nějakému superstátu. Druhou inovací z návrhu SÚE, kterou vláda ve své strategii odmítla, byla samostatná *Listina základních práv*, naopak jako alternativu navrhla přistoupení EU k *Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod*. Kromě těchto dvou kritických bodů přišla vláda se dvěma vlastními návrhy. Klíčovou prioritou české vlády se stal mechanismus tzv. „oboustranné flexibility", který by v rámci sdílených pravomocí umožnil přesun výkonu zpět na úroveň členských států v případech, kdy se výkon pravomocí na unijní úrovni ukáže jako neefektivní. Téma oboustranné flexibility sice bylo v určité podobě včleněno do mandátu na červnové Evropské radě, česká diplomacie však požadovala další upřesnění tohoto mechanismu[41] a z tohoto důvodu představovala oboustranná flexibilita hlavní politický požadavek české delegace na mezivládní konferenci.

Poněkud do pozadí se pak dostal návrh zakotvit jasná pravidla pro další rozšiřování Evropské unie přímo v novém či novelizovaném smluvním rámci EU.[42] Tento návrh prosazovali i někteří „tradiční" spojenci, jako například Nizozemsko,[43] v mandátu pro mezivládní konferenci se však neobjevil a nebylo o něm diskutováno.[44]

Ještě před samým sjednáním mandátu pro mezivládní konferenci se česká vláda v březnu zapojila do sporu o vazbu berlínské deklarace k 50. výročí podpisu *Římských smluv* s diskusí o *Evropské ústavní smlouvě*. Varovala před přílišnou ambicióznosti textu a zmínkami o evropské ústavě. Do mandátu pro mezivládní konferenci a nakonec i do textu *Lisabonské smlouvy* se podařilo obousměrnou flexibilitu prosadit, ovšem pouze v nezávazné podobě. Tento mechanismus může být uplatněn pouze v řádném postupu revize primárního práva. V textu smlouvy byly rovněž vypuštěny zmínky o symbolech Unie a bylo upuštěno od používání termínu ústava.

Příprava na předsednictví v Radě EU

V zásadě celou českou státní správu zaměstnávala v roce 2007 diskuse na téma priority (resp. východiska k prioritám či cílům) pro české předsednictví v Radě v první polovině roku 2009. Geneze dokumentu, který se snaží specifikovat východiska pro priority českého předsednictví, sahá až do roku 2006 – do období, kdy MZV vedl Alexandr Vondra (září 2006 až leden 2007). Na jeho zrodu se podílelo Stálé zastoupení ČR při EU (SZ), pracovníci MZV a A. Vondra jako tehdejší ministr zahraničních věcí.

První verze meziresortního dokumentu *Východiska priorit českého předsednictví EU* byla schválena na V-EU 28. února. V tuto chvíli již funguje útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti (ÚMVEZ), koordinující české předsednictví, a MZV je svěřena oblast „Evropa jako globální partner".[45] Dokument z února sloužil jako výchozí text pro další debatu o hlavní obsahové náplni českého předsednictví. V průběhu roku docházelo jednak k úpravám a upřesňování tohoto dokumentu, zároveň byly v létě 2007 specifikovány i sektorové agendy a sektorové priority předsednictví ČR v Radě EU.[46] Jednotlivé priority byly s využitím stávajících mechanismů (Resortní koordinační skupiny) zpracovávány příslušnými meziresortními expertními skupinami, vedenými vždy zástupcem ministerstva, které je gestorem dané priority. Kromě toho byla zpracována i *Koncepce komunikace a prezentace předsednictví České republiky v Radě EU*[47] a zadána soutěž na logo českého předsednictví.

Poslední verze zastřešujícího dokumentu *Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009* byla zveřejněna 10. října[48]. Tento dokument slouží jako základ pro jednání o osmnáctiměsíčním programu francouzského, českého a švédského předsednictví. Nejedná se však o konečnou podobu priorit českého předsednictví, ale spíše o prioritní oblasti a ideová východiska[49] pro další debatu o prioritních oblastech předsednictví ČR v Radě EU, jejichž finální verze má být předložena V-EU do 30. 6. 2008. Finální program českého předsednictví bude zveřejněn na podzim roku 2008. Co se týče dalšího vývoje priorit, dá se očekávat především jejich další zužování a precizování.

Jako motto českého předsednictví bylo vybráno heslo *Evropa bez bariér*, které indikuje zájem české vlády na naplnění čtyř základních svobod a na zachování otevřenosti Unie vůči vnějšku (rozšiřování, liberální obchodní politika). Klíčová prioritní oblast byla nazvána „Evropa konkurenceschopná a otevřená" – to znamená, že ČR se během předsednictví soustředí především na podporu konkurenceschopnosti, prosazování čtyř svobod a liberální obchodní politiku. Mezi prioritní oblasti bylo zařazeno i téma zajištění bezpečné, udržitelné a konkurenceschopné energetiky, ve kterém se odráží nejenom potřeba zajistit spolehlivé fungování vnitřního trhu, ale i vnější faktory: vnější energetická bezpečnost a klimatické změny. Česká vláda se hodlá věnovat energii i zprostředkování debaty o revizi rozpočtového rámce, která bude nerozlučně spjata s reformou Společné zemědělské politiky. V rámci priority nazvané „Evropa jako globální partner" se ČR hodlá soustředit na tři relativně samostatná témata: transatlantickou spolupráci, evropskou perspektivu pro země západního Balkánu a posílení spolupráce se státy východní Evropy. Mimořádnou pozornost věnuje ČR i budování prostoru svobody, bezpečnosti a práva. Toto téma bylo mezi priority zařazeno i přesto, že se ČR staví skepticky ke komunitarizaci třetího pilíře.[50] Vysvětlit si to lze tak, že celé téma prostoru svobody, bezpečnosti a práva je vnímáno pozitivně prizmatem schengenské spolupráce a společné vízové politiky (ČR dlouhodobě usiluje o vízovou reciprocitu). Na rozdíl od dřívějších verzí se mezi říjnovými prioritními oblastmi českého předsednictví již neobjevuje prioritní oblast „Reforma institucí EU, volba jejich představitelů".[51] Tento krok byl opozicí poměrně ostře kritizován. S tématem českého předsednictví úzce souvisí i některé změny v institucionálním zajištění členství ČR v EU, o kterých se zmíníme v následující části.

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ A KOORDINAČNÍCH MECHANISMŮ

Úřad vlády

Evropská agenda, tj. podíl na legislativní činnosti Evropské unie (především v rámci Rady), se vymyká běžné definici zahraniční politiky. Vzhledem k tematickému rozsahu agendy a detailní a technické povaze jednání v rámci EU se na konkrétních zasedáních Rady a jejích orgánů (COREPER, pracovní výbory) podílí široké spektrum orgánů výkonné moci (ministerstva, ale i další úřady). Komplexnost a zároveň i důležitost vyjednávání v rámci EU dokazuje i dynamika institucionálního zajištění účasti ČR v EU. V souvislosti s blížícími se přípravami na předsednictví ČR v Radě EU byla nejdříve na počátku listopadu 2006 vytvořena funkce vládního tajemníka pro koordinaci českého předsednictví, kterou zastával Zdeněk Hrubý. S tímto krokem souviselo i schválení vnitrostátního koordinačního mechanismu pro přípravu a výkon předsednictví České republiky v Radě Evropské unie vládou dne 25. 10. 2006 (jeho revidovaná verze byla schválena vládou 12. 3. 2007).[52] Již po několika měsících nový úřad vládního tajemníka zaniká a počátkem ledna 2007 přecházejí jeho úkoly na nově vytvořenou funkci místopředsedy vlády pro evropské záležitosti.[53] Tím byl jmenován A. Vondra. Místopředseda vlády pro evropské záležitosti koordinuje činnost vlády v oblasti přípravy a výkonu předsednictví České republiky v Radě Evropské unie, při sjednocování pozic České republiky v Evropské unii, při projednávání *Smlouvy o Ústavě pro Evropu*, při tvorbě koncepce evropské politiky a ve vztahu ke stálému zastoupení v Bruselu v souvislosti s přípravami a výkonem předsednictví ČR v Radě EU. Funkce místopředsedy vlády se postupně rozšiřovaly, dnes místopředseda vlády mj. koordinuje prezentaci postojů vlády ve vztahu k institucím EU (v souvislosti s přípravou a výkonem předsednictví ČR v Radě EU) a ve spolupráci s ministrem zahraničních věcí předkládá návrh mandátu na zasedání Evropské rady.[54] Otázka budoucnosti místopředsedy vlády pro evropské záležitosti po skončení českého předsednictví zůstává do určité míry otevřená a bezpochyby se jí budeme zabývat v dalších číslech naší ročenky. Za rok 2007 zbývá dodat, že kompetence místopředsedy vlády pro evropské záležitosti nebyly vymezeny novelizací kompetenčního zákona č. 2/1969 Sb. o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy, ale změnou jednacího řádu vlády.

Pro naplnění výše zmíněných cílů má místopředseda vlády k dispozici na Úřadu vlády ČR (ÚV) Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, který se (kromě kabinetu místopředsedy) skládá ze Sekce pro předsednictví, Sekce pro evropské záležitosti a Odboru informování o evropských záležitostech, jenž se 1. 4. 2007 po několikaměsíčním přemístění na Ministerstvo pro místní rozvoj ČR vrátil na Úřad vlády ČR.

Kromě jmenování místopředsedy vlády pro evropské záležitosti jsme mohli zaznamenat ještě jednu personální/institucionální změnu, která rozvířila hladinu české politické scény. Na počátku roku byl europoslanec za Občanskou demokratickou stranu (ODS) Jan Zahradil jmenován zmocněncem předsedy vlády ČR pro jednání o novém smluvním základu EU. Mezi jeho hlavní úkoly patřila komunikace s německým předsednictvím.

Ministerstvo zahraničních věcí

Vývoj v roce 2007 poměrně významně ovlivnil roli Ministerstva zahraničních věcí ČR v celém systému rozhodovacích a koordinačních struktur výkonné moci ČR ve vztahu k institucím EU. Z pohledu MZV bylo onou klíčovou událostí ustavení funkce místopředsedy vlády pro evropské záležitosti (viz výše), který postupně převzal některé funkce doposud vyhrazené MZV (viz výše).[55] I přes tuto změnu zaujímá MZV důležitou pozici ve vztahu mezi českou exekutivou a unijními orgány a plní ty úkoly, jež mu vymezil novelizovaný kompetenční zákon[56] a které nebyly v rámci změn jednacího řádu vlády[57] přeneseny na místopředsedu vlády. Dle dikce kompetenčního zákona MZV i nadále zabezpečuje vztahy ČR k mezinárodním organizacím a integračním seskupením, mezi které patří i EU, v gesci má zpracovávání mandátů pro jednání Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy. Místopředseda vlády hlavně koordinuje činnost české exekutivy na domácí scéně a spolureprezentuje ČR na jednáních Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy a Evropské rady.[58] O těch nejdůležitějších změnách v souvislosti s ustavením ÚMVEZ jsme se již zmínili: přesuny v koordinačních funkcích a s tím související změna v řízení V-EU[59] a přesun jeho sekretariátu, zastupování ČR na vrcholných jednáních, příprava předsednictví a mandáty pro Radu. Zbývá ještě zmínit přesun Pracovního týmu Rady hospodářské a sociální dohody pro EU na ÚMVEZ (blíže viz část věnovaná sociálním partnerům). Po změnách v organizační struktuře MZV, které vstoupily v platnost 16. 4. 2007, je unijní problematika spravována Sekcí pro Evropskou unii, konkrétně Odborem pro všeobecné záležitosti EU (EUGA), Odborem politik EU (EUPO) a Sekretariátem pro přípravu předsednictví (PRES). Evropské unii se intenzivně věnují i Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU a Odbor komunitárního práva.[60]

Vznik nového úřadu se neobešel bez určitého kompetenčního „pnutí“ a počáteční nedůvěry. Působnosti MZV a Útvaru místopředsedy vlády pro evropské záležitosti jsou v kompetenčním zákoně, resp. v jednacím řádu vlády, stanoveny pouze na obecné úrovni. Aktivity MZV a ÚMVEZ se často doplňují, navazují na sebe nebo jsou vykonávány v součinnosti (nedochází-li rovnou k jejich překrývání). V roce 2007 proto docházelo k postupnému vyjasňování kompetencí, často v podobě neformálních gentlemanských dohod mezi nejvyššími představiteli obou úřadů (ministr zahraničních věcí zastupuje ČR v Radě pro obecné záležitosti a vnější vztahy v části věnované vnějším vztahům, místopředseda vlády v části věnované všeobecným záležitostem). Současně bylo potřeba rozdělit kompetence a stanovit způsoby každodenní komunikace na nižší úrovni mezi jednotlivými úředníky MZV (a dalšími resorty) na straně jedné a ÚMVEZ na straně druhé. Přinejmenším ze začátku nebyly vztahy mezi úředníky obou úřadů bezproblémové, ÚMVEZ bývá někdy považován za prvek nabourávající fungující struktury, vztahy mezi oběma úřady a kvalitu komunikace a koordinace také negativně ovlivňoval nedostatek zkušeností nového úřadu s evropskou agendou.[61] Obecně se dá říci, že kvůli neexistenci explicitního vymezení pravomocí mezi oběma úřady a potřebě neformálních dohod se kvalita vztahů mezi MZV a ÚMVEZ odvíjí od osobních a expertních kvalit jejich představitelů (i jednotlivých úředníků) a vztahů mezi nimi. Jak poznamenal jeden ze zástupců MZV, v jiné personální konstelaci by mohly hrozit kolize.[62]

Přesuňme nyní pozornost od institucionálního zajištění vztahu k EU k jeho obsahové náplni. O přetrvávajícím významu evropské agendy pro MZV svědčí způsob, jakým byla pojata v cílových oblastech MZV, které si MZV vymezilo pro potřeby svého strategického řízení.[63] „Zájmy ČR v EU" (jedna ze čtyř oblastí MZV) jsou dále rozpracovány do cílů zahrnujících mimo jiné spolupráci se sousedními státy a ostatními členy v rámci EU, reformu institucí a způsobu fungování EU a podporu rozšiřování a podporu východní dimenze evropské politiky sousedství.[64] Tyto oblasti a cíle MZV byly vypracovány v průběhu roku 2007 v souvislosti se změnou organizační struktury a implementací projektového řízení plánovaného na rok 2008. Za naplňování strategických cílů MZV budou odpovědni náměstci a cíle budou sloužit i jako východisko pro formulaci projektů v rámci projektového řízení.

Stálé zastoupení ČR při EU

Stálé zastoupení (SZ) hájí zájmy ČR v EU a dále plní funkce koordinační, komunikační a prezentační.[65] SZ je v přímém kontaktu s předsednickou zemí a institucemi EU. Z tohoto důvodu představuje nenahraditelný zdroj informací o vývoji jednotlivých politik a očekávané agendě EU nejenom pro MZV, ale i pro další instituce exekutivy ČR (ÚMVEZ, jednotlivé resorty), parlament a případně i nestátní aktéry (např. sociální partnery).

Aktivity SZ se neomezují jenom na zastupování ČR a zprostředkování informací o dění v EU, jak by se mohlo na první pohled zdát. SZ předkládá vlastní stanoviska k projednávaným otázkám či dokumentům EU,[66] stálo i u počátku důležitých iniciativ a strategických dokumentů. Ve stálém zastoupení ČR například vznikala i východiska pro priority českého předsednictví: SZ formulovalo základní kostru dokumentu, který poté dále přepracovávaly ÚMVEZ a MZV a připomínkovaly jednotlivé resorty.[67] Jiným příkladem iniciativy SZ je otevření Českého domu,[68] kde bude sídlit české předsednictví, Velvyslanectví ČR v Belgii a řada českých institucí a aktérů zainteresovaných na dění v evropských institucích.[69]

Stálé zastoupení je organizační složkou Ministerstva zahraničních věcí ČR, v některých ohledech je však můžeme považovat za svébytného aktéra. Kromě již zmíněných iniciativ SZ tomu nasvědčuje i způsob napojení na ostatní instituce. SZ je v přímém kontaktu s resorty (resp. s konkrétním „styčným" úředníkem), které informuje o dění v EU a od kterých přijímá instrukce na jednání pracovních skupin Rady EU. Dále se prostřednictvím videokonferencí účastní práce V-EU, kde připomínkuje návrhy zde projednávaných mandátů, kterými se SZ řídí při jednání na vyšších úrovních (COREPER I/II a Rada EU). V souvislosti se vznikem ÚMVEZ vstoupilo SZ do intenzivního kontaktu i s tímto novým aktérem, což v praxi vedlo k vytvoření komunikačního trojúhelníku MZV–SZ–ÚMVEZ. To spolu s *de facto* „členstvím" SZ ve V-EU (SZ není členem V-EU, ale dává připomínky k návrhům mandátů) narušuje hierarchii mezi MZV a SZ.[70] Jakkoliv může být tato praxe vnímána negativně MZV, určitá míra nezávislosti SZ na MZV má svůj právní základ. Vyplývá například z nastavení fungování V-EU (SZ sice není členem V-EU, ale může se účastnit jednání V-EU na pracovní i vládní úrovni, je úkolováno resortními RKS přímo bez zprostředkování MZV)[71] a nastavení pravomocí ÚMVEZ (ÚMVEZ

koordinuje činnost vlády ve vztahu ke SZ v souvislosti s přípravami a výkonem předsednictví ČR v Radě EU).[72]

Jak vyplývá z předchozí krátké analýzy, s blížícím se předsednictvím ČR v Radě EU je potřeba vymezit pravomoci mezi MZV a nově vzniklým ÚMVEZ, ale také vyjasnit pozici SZ v celém systému institucionálního zabezpečení členství ČR v EU.

Výbor pro Evropskou unii

Meziresortní koordinaci v záležitostech Evropské unie zajišťuje v ČR Výbor pro Evropskou unii. Jde se o pracovní orgán vlády zřízený usnesením vlády č. 427 ze dne 28. 4. 2003. Úkolem V-EU je stanovování a koordinace pozic ČR v EU, konkrétně mandátů pro jednání Evropské rady, Rady EU, Výboru stálých zástupců Rady (COREPER I a II).[73] Až do podzimu 2006 se V-EU scházel pouze na úrovni vysokých představitelů státní správy (náměstků ministrů). 25. 10. 2006 však byl přijat nový status V-EU, jímž byla obnovena činnost V-EU i na vládní úrovni.[74] V-EU na vládní úrovni, který se schází na úrovni ministrů, je v novém statutu označen jako „Výbor pro Evropskou unii“ (v roce 2007 se V-EU na vládní úrovni scházel zhruba jednou za měsíc, ale frekvence schůzek v první polovině roku byla podstatně nižší), V-EU na úrovni náměstků ministrů je označen jako „Výbor pro evropskou unii na pracovní úrovni“ (schází se jednou za týden). V-EU na pracovní úrovni schvaluje instrukce pro COREPER I a II a pro jednání Rady EU (vypracované Resortními koordinačními skupinami – viz níže), V-EU má potom na starosti především mandáty pro Evropskou radu a formulaci strategických zájmů ve vztahu k členství ČR v EU.[75] Zabývá se i agendou, ve které nebylo dosaženo konsenzu na pracovní úrovni V-EU. Po vzniku ÚMVEZ došlo k další změně statutu V-EU. Místopředseda vlády pro evropské záležitosti se stal předsedou V-EU na pracovní úrovni a výkonný sekretariát V-EU byl přesunut na jeho útvar (doposud jej mělo na starosti MZV, konkrétně Odbor pro všeobecné záležitosti EU).

Vzhledem k vytíženosti V-EU na pracovní úrovni a potřebě flexibilně schvalovat pozice pro zasedání Rady EU a COREPER I/II existuje na pracovní úrovni V-EU tzv. tichá procedura.[76] Ta je využívána v situaci, kdy je vzhledem k harmonogramu Rady či jiných orgánů nebo aktuálnímu vývoji situace v EU potřeba schválit mandát nebo pozici v mezičase mezi pravidelnými schůzkami V-EU na pracovní úrovni. Tichá procedura bývá využívána velmi často.[77] V rámci ní jsou poziční dokumenty schvalovány *per rollam* – pokud některý z členů pracovního výboru nevznese během dohodnuté doby (v současnosti 5 hodin) námitku vůči návrhu dané instrukce, je tato považována za schválenou.[78] Doposud probíhala výměna pozičních dokumentů mezi členy V-EU na pracovní úrovni přes e-maily, v blízké době bude pro potřeby tiché procedury zřízen speciální server, na kterém se budou shromažďovat návrhy instrukcí v rámci tiché procedury.

Jednací řád V-EU na pracovní úrovni umožňuje využít tichou proceduru nejenom pro schvalování instrukcí pro jednání COREPER I a II, ale i pro jednání Rady EU. Nicméně z uskutečněných rozhovorů vyplynulo, že existuje snaha omezit využívání tiché procedury pouze na instrukce pro COREPER I a II.[79] Nastavení fungování tiché procedury vyvolává u dotazovaných rozpaky či dokonce kritiku.[80] Lhůta pro vyjád-

ření k návrhům instrukcí je relativně krátká a hrozí nebezpečí, že budou bez povšimnutí schváleny i některé důležitější instrukce.

Tichá procedura je nezbytnou reakcí na rychlé tempo a krátké časové lhůty ve fungování institucí Evropské unie (konkrétně Rady EU a jejích pomocných orgánů, jako je COREPER). Tento vnější faktor má vliv na domácí politickou scénu a na způsob, jakým jsou utvářeny české zájmy ve vztahu k EU. Tichá procedura totiž umožňuje jednotlivým gestorům prosadit kontroverznější instrukce bez efektivnější kontroly ostatními ministerstvy a úřady. Jak bylo naznačeno jedním z dotazovaných, v minulosti k podobným taktickým manévrům opravdu docházelo. I pokud odhlédneme od možnosti podobných taktických kliček, sama existence tiché procedury zužuje prostor pro kontrolu a kritiku ostatními státními úřady a tím posiluje pozici jednotlivých gestorů.

Resortní koordinační skupiny

Na V-EU je úzce navázaná síť Resortních koordinačních skupin (RKS), jež jsou označeny jako pracovní orgány V-EU na pracovní úrovni.[81] Celý systém meziresortní koordinace pomocí orgánů V-EU se tak vlastně skládá ze tří úrovní: V-EU (na vládní úrovni), V-EU na pracovní úrovni a síť RKS ustavených na jednotlivých ministerstvech. RKS a V-EU na pracovní úrovni rozhodují konsenzuálně, na vládním V-EU se hlasuje.

Úkolem RKS je koordinace pozic na (mezi)ministerské úrovni a především zpracování instrukcí pro výbory EK, pracovní skupiny Rady, COREPER I a II a mandáty pro jednání v Radě (mandáty pro COREPER a Radu EU musí být schváleny na V-EU na pracovní úrovni) a rámcových pozic a stanovisek pro parlament a prezidenta republiky. Členy či přidruženými členy RKS jsou nejenom pracovníci příslušného ministerstva, ale i zástupci dalších ministerstev (MZV a odbor kompatibility Úřadu vlády ČR jsou zastoupeny ve všech RKS), úřadu vlády a nejrůznějších centrálních orgánů státní správy, Kanceláře prezidenta republiky a parlamentu.[82] Ministerstva mohou na jednání RKS zvát i nestátní aktéry. Nejčastěji se jedná o sociální partnery (RKS na Ministerstvu průmyslu a obchodu ČR,[83] Ministerstvu práce a sociálních věcí ČR a ostatních ministerstvech) případně zástupce samosprávy (Ministerstvo pro místní rozvoj ČR) a další. Způsob práce jednotlivých RKS se může lišit, některé se scházejí jednou za týden (např. na MPO), jiné třeba i jednou za měsíc (fungování RKS je regulováno opatřeními jednotlivých ministrů). Nejdůležitější změnou ve fungování sítě RKS v roce 2007 bylo zrušení Ministerstva informatiky ČR (MI)[84] k 31. 5. 2007 a s tím související přesun agendy na RKS jiných resortů (MPO, ministerstvo vnitra).

Kromě Resortních koordinačních skupin existuje i Národní koordinační skupina pro zavedení eura v ČR, o které jsme se již zmínili v souvislosti s vypracováním Národního plánu zavedení eura v ČR. Jde o meziresortní koordinační skupinu v gesci Ministerstva financí ČR, která nese zodpovědnost za celý proces přípravy na zavedení eura v ČR. Národní plán zavedení eura v ČR byl vypracován v těsné spolupráci s ČNB, podílela se na něm i další ministerstva (MPO, ministerstvo spravedlnosti, MI) a nestátní aktéři.

Prezident

Kancelář prezidenta republiky (KPR) je přidruženým členem V-EU na vládní i pracovní úrovni. Jednání na vládní úrovni se KPR účastní vždy, na jednání V-EU na pracovní úrovni se podílí (např. při projednávání mandátů pro Evropskou radu), pouze pokud jsou projednávány obecnější, méně technické záležitosti, minimálně čtyřikrát do roka.[85] Kromě toho se prezident pravidelně schází v tzv. koordinačních schůzkách s premiérem, ministrem zahraničních věcí a místopředsedou vlády pro evropské záležitosti (v roce 2007 v dubnu, začátkem září a v říjnu).

Podle dohody s premiérem se prezident účastní neformálních zasedání Evropské rady.[86] Prezident vedl českou delegaci na summitu Evropské unie na úrovni hlav států a vlád u příležitosti 50. výročí podpisu *Římských smluv* 24. a 25. 3. 2007 v Berlíně.

Český prezident klade důraz na bilaterální vztahy s členskými zeměmi. Na evropské politické scéně jsou jeho hlavními partnery pro jednání nejvyšší představitelé jednotlivých států, případně velvyslanci zemí EU (prezident se účastní pravidelných pracovních obědů s velvyslanci členských států EU). V roce 2007 byl například ve velmi častém kontaktu s německou kancléřkou A. Merkelovou, přičemž ocenil věcnost a otevřenost těchto rozhovorů.[87]

Co se týče agendy, ve které se angažuje buď prezident ve vztazích se svými partnery na nejvyšší úrovni, nebo zástupci KPR na V-EU, převládají obecnější konceptuální témata, jako je například institucionální reforma. Postoj prezidenta k nejnovějším změnám v zakládajících smlouvách je negativní (blíže viz kapitola 2 – *Politický, mediální a společenský kontext zahraniční politiky, tvorba diskurzu*). Změna vlády sice vedla ke sblížení postojů mezi prezidentem a exekutivou, přesto některé dílčí rozdíly přetrvávají. Zčásti jsou způsobeny tím, že se na vládě podílejí dvě menší koaliční a „eurooptimističtější“ strany. Druhým důvodem umírněnějšího postoje vlády vůči EU může být skutečnost, že je vláda spoluodpovědná za kompromisy dohodnuté na evropské úrovni (například za podobu *Lisabonské smlouvy*).

Parlament

Role obou komor parlamentu při kontrole tvorby evropské legislativy a české evropské politiky je specifikována v čl. 10b *Ústavy ČR*, přijatém v rámci tzv. „euronovely“ v roce 2001. Parlament plní tři funkce ve vztahu k vládní evropské agendě: projednává návrhy aktů a dokumentů ES/EU (doprovázené předběžným stanoviskem vlády), kontroluje vládu před jednáním v Radě EU a Evropské radě a projednává důležité nominace na funkce v evropských institucích.[88] Parlament se také podílí na závěrečné fázi schvalování evropské legislativy – na její implementaci do českého právního řádu. Jak vyplynulo z rozhovoru s poradcem evropského výboru Senátu, český parlament si dnes uvědomuje, že je lepší ovlivňovat evropský legislativní proces v jeho počátečních fázích než v okamžiku implementace evropských norem do českého právního řádu.[89] Předběžná kontrola unijních návrhů legislativy parlamentem byla od roku 2005 umožněna napojením obou komor na extranet Rady (tímto krokem splnila vláda svoji informační povinnost vůči parlamentu). Od 1. 9. 2006 posílá EK všechny nové návrhy a konzultační dokumenty přímo parlamentům v rámci zkušebního provozu tzv. systému včasného varování (*early warning system*).[90] Vláda zároveň bez zbytečného

odkladu zasílá oběma komorám předběžné stanovisko k těmto legislativním návrhům ES/EU a materiálům EK. Předběžné rámcové pozice a stanoviska vlády pro parlament vypracovávají RKS.[91]

Vláda je povinna při formulaci svého stanoviska pro jednání v orgánech ES/EU brát zřetel na usnesení Poslanecké sněmovny. Na základě zákonné fikce je za toto usnesení považováno již samé usnesení sněmovního Výboru pro evropské záležitosti, což do systému parlamentní kontroly vnáší tolik potřebnou flexibilitu a efektivitu.[92] Naopak Senát, který je vůči vládě ve slabší pozici, přijímá stanoviska k projednávanému návrhu legislativního aktu ES/EU v plénu – na doporučení senátního Výboru pro záležitosti EU,[93] popřípadě Výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost.[94] Přijímání stanovisek v plénu má za cíl zvýšit jejich politickou váhu. Senát považuje evropskou agendu (resp. zahraničněpolitická témata) za jedno ze svých „profilačních témat". Důvodem je nižší angažovanost Senátu ve vnitropolitických tématech a politických sporech, slabší vazba na vládu a kontinuální fungování Senátu v porovnání s Poslaneckou sněmovnou.[95] Co se týče jednotlivých témat a politik EU, jednali v roce 2007 senátoři na plénu mimo jiné o ochraně životního prostředí, energetice, migraci, o pracovním trhu (*flexicurity*), vědě a výzkumu, zemědělství a institucionální reformě.[96] Sněmovní výbor pro evropské záležitosti se mimo jiné zabýval liberalizací vnitřního trhu, pracovním trhem a antidiskriminačními opatřeními, ochranou životního prostředí a energetikou.[97]

Výbory Poslanecké sněmovny a Senátu, zabývající se evropskými záležitostmi, si dále mohou před jednáním v Radě EU nebo v *Evropské radě* vyžádat přítomnost člena vlády na svém zasedání. Účelem tohoto setkání by mělo být projednání konečné podoby vládního mandátu pro jednání v Radě EU či Evropské radě. Kromě toho mají zástupci obou parlamentních komor coby přidružení členové přístup na jednání V-EU na pracovní úrovni.

Český parlament se poměrně intenzivně zapojuje do práce Konference evropských výborů parlamentů (*Conférence des Organes Spécialisés dans les Affaires Communautaires et Européennes des Parlements de l'Union européenne* – COSAC). Původním záměrem této platformy byla výměna informací a pozic mezi národními parlamenty členských států EU.[98] Od roku 1999 je COSAC oprávněn vytvářet nezávazné podněty k normotvorné činnosti Unie vztahující se k prostoru svobody, bezpečnosti a práva,[99] v současnosti se soustřeďuje hlavně na témata institucionální reformy, kontroly principu subsidiarity a proporcionality a vztah mezi parlamenty a národními exekutivami.

Sociální partneři (zaměstnavatelé, podnikatelé a odbory)

Vliv Svazu průmyslu a dopravy (SP ČR), Konfederace zaměstnavatelských a podnikatelských svazů ČR, Českomoravské komory odborových svazů (ČMKOS) a Asociace samostatných odborů ČR na evropskou politiku ČR se odvíjí od jejich členství v tripartitě (Rada pro hospodářskou a sociální dohodu – RHSD). Již v roce 1998 vznikl z popudu ČMKOS[100] při tripartitě Pracovní tým RHSD ČR pro integraci ČR do EU (po vstupu ČR do EU přejmenovaný na Pracovní tým RHSD ČR pro Evropskou unii) složený z náměstků ministrů, ředitelů příslušných odborů a zástupců

sociálních partnerů (odbory, zaměstnavatelské svazy).[101] Původně mělo jeho organizaci na starosti MZV (Odbor pro všeobecné záležitosti EU), s ustavením funkce místopředsedy vlády pro evropské záležitosti přechází v roce 2007 tento pracovní tým na úřad vlády. V souvislosti s institucionálními změnami na úrovni české exekutivy došlo i k částečnému narušení vazeb mezi státní správou a sociálními partnery. Jak poznamenává zástupkyně Svazu průmyslu a dopravy, bylo potřeba navázat kontakty, obnovit vazby na ÚV.[102] Jakkoli politickou profilaci současné exekutivy považuje za příznivější z pohledu zájmů zaměstnavatelů, minulé fungování pracovního týmu (ještě před vstupem ČR do EU) hodnotí jako transparentnější a stabilnější.[103] Na druhé straně i představitel MZV se vyjádřil spíše skepticky k efektivitě fungování pracovního týmu v poslední době. Pracovní tým se scházel zhruba jednou ročně, přičemž setkání měla spíše formální podobu.[104] V současnosti udržuje SP ČR styk s MZV (pouze) v souvislosti s účastí podnikatelů na bilaterálních misích a delegacích. Naopak další klíčový hráč, Hospodářská komora (HK), i nadále udržuje kontakty s Odborem politik EU na MZV.[105]

Sociálním partnerům se podařilo na platformě tripartity (resp. prostřednictvím Pracovního týmu RHSD ČR pro integraci ČR do EU) prosadit, že mohou vysílat své experty i do jednotlivých RKS.[106] Vznikl tak další kanál umožňující sociálním partnerům ovlivňovat české pozice v rámci EU. Expertní kapacity sociálních partnerů jsou však v současnosti natolik omezené, že se jednání RKS účastní spíše výjimečně.[107] Sociální partneři mají v RKS pouze poradní hlas – mohou se k pozicím vyjádřit, do jaké míry ale bude na jejich připomínky brán zřetel, je věc druhá.

Ve vztahu k MPO mohou sociální partneři využívat i tzv. Obchodního panelu. Na rozdíl od RKS se jedná o platformu s širším záběrem: kromě otázek spjatých s evropskou integrací se zabývá například i multilaterální ekonomickou agendou a jednáním Světové obchodní organizace v Dauhá či bilaterálními dohodami. Obchodní panel se neschází tak často jako RKS, a sociální partneři, kteří často nemají expertní kapacity sledovat každotýdenní agendu RKS, preferují právě tento kanál.[108] V neposlední řadě jednotlivé gesčně příslušné ministerské odbory dle vlastního uvážení oslovují sociální partnery s žádostí o stanovisko v závislosti na povaze otázky, k níž je zpracovávána pozice.[109]

Čeští sociální partneři mají o poznání slabší expertní kapacity než ministerstva disponující byrokratickým aparátem. V této souvislosti připomínají ministerští úředníci horší povědomí sociálních partnerů o agendě a fungování EU (ale i ministerstev samých) jako hlavní překážku častější a efektivnější spolupráce.[110] Poměrně silný nástroj v podobě možnosti účastnit se jednání RKS tak zůstává využit pouze v omezené míře.[111] Přesto je vliv sociálních partnerů na českou politiku v EU větší, než je tomu u regionálních a obecních samospráv či neziskového sektoru.

Sociální partneři se snažili zapojit do evropských struktur ještě před samým vstupem do EU.[112] První aktivitou podnikatelských kruhů bylo otevření České podnikatelské reprezentace při EU (CEBRE) v roce 2002 Svazem průmyslu a dopravy ČR, Hospodářskou komorou ČR a Konfederací zaměstnavatelských a podnikatelských svazů ČR. Projekt získal i podporu MPO. Prvotním cílem CEBRE nebylo a není ovlivňování evropského legislativního procesu, ale spíše informační servis pro podniky.

Nepočítáme-li českou exekutivu, nabízejí se sociálním aktérům dvě cesty k ovlivnění unijní legislativy: Evropský hospodářský a sociální výbor (EHSV, *The European Economic and Social Commitee*, často označovaný jako ECOSOC) a zastřešující celoevropské zájmové organizace. ECOSOC je poradním orgánem – pevnou součástí institucionální architektury EU, zakotvenou v zakládajících smlouvách. Na jeho činnosti se podílejí tři skupiny aktérů. První dvě skupiny tvoří zástupci organizací zaměstnavatelů (za ČR dva zástupci SP ČR a po jednom ze Svazu českých a moravských výrobních družstev a z HK) a zaměstnanců (čtyři zástupci ČMKOS), třetí pak subjekty zastupující mj. zemědělce, spotřebitele, řemeslníky či nevládní organizace působící v sociální oblasti.[113] ČR je v této třetí skupině, která často působí v ECOSOC jako jazýček vah, zastoupena Centrem pro komunitní práci střední Morava, Agrární komorou ČR, Arcidiecézní charitou Praha a Českou radou dětí a mládeže.[114] Každé stanovisko v ECOSOC je výsledkem vyjednávání mezi těmito třemi skupinami aktérů a výsledná pozice není tak úderná jako v případě zastřešujících organizací (např. BusinessEurope). Jak poznamenává zástupce SP ČR,[115] cesta k ovlivnění evropské legislativy přes ECOSOC je komplikovanější, na druhou stranu kompromisní a umírněné stanovisko z ECOSOC má větší šanci na přijetí u příslušných evropských orgánů (Evropský parlament a Evropská komise).

S určitou mírou zjednodušení můžeme říci, že se struktura evropských zájmových organizací[116] (sociálních partnerů) podobá situaci v ČR. Straně zaměstnaneckých organizací dominuje jeden hráč: Evropská odborová konfederace (*European Trade Union Confederation* – ETUC), jediná celoevropská odborová organizace označená za sociálního partnera EU. Naprostá většina národních odborových organizací, působících v ECOSOC, je členem ETUC. Na straně zaměstnavatelů je spektrum pestřejší – největším hráčem je BusinessEurope,[117] dalšími pak Evropské centrum podniků veřejného sektoru (*Centre Européen des Entreprises à Participation Publique* – CEEP)[118] a Evropská asociace řemesel a malých a středních podniků (*Union Européenne de l'Artisanat et des Petites et Moyennes Entreprises* – UEAPME).[119]

ETUC, BusinessEurope, CEEP a UEAPME[120] prosazují zájmy svých členů u evropských institucí (především EK a EP) a jako „evropští sociální partneři" se účastní tzv. Evropského sociálního dialogu.[121] Důležitou náplní práce evropských „sociálních partnerů" je také koordinace aktivit národních zaměstnaneckých, resp. zaměstnavatelských organizací v ECOSOC a slaďování postupu národních organizací vůči jejich národním vládám. V praxi to mimo jiné znamená, že čeští sociální partneři (především ČMKOS a SP ČR) ve svém působení na českou exekutivu si činí nárok na pozice dohodnuté v rámci evropských odborových, resp. zaměstnavatelských centrál (ETUC a BusinessEurope).[122]

Kraje a obce

Důležitým nástrojem pro prosazování evropských zájmů krajů na domácí politické scéně je Asociace krajů ČR (AKČR). 23. 5. 2007 bylo mezi AKČR a MZV podepsáno *Memorandum o spolupráci mezi Ministerstvem zahraničních věcí ČR a Asociací krajů ČR v evropských záležitostech*.[123] Hlavním tématem memoranda je spolupráce při jednotné prezentaci ČR a krajů a při prosazování zájmů ČR a krajů. Memorandum se

dotýká i přípravy českého předsednictví v Radě EU. Krajům má být umožněno podílet se na programové a organizační přípravě a na realizaci předsednictví – v této věci se konalo v roce 2007 setkání mezi hejtmany a místopředsedou vlády pro evropské záležitosti. Memorandum explicitně hovoří o aktivní spolupráci mezi kraji a MZV při formulování pozice ČR týkající se budoucnosti politiky hospodářské a sociální soudržnosti v souvislosti s reformou výdajové strany rozpočtu EU. Kraje si od spolupráce s MZV slibují i zlepšení jejich orientace v evropské agendě. Právě malou informovanost a expertizu krajů totiž můžeme (spolu s financemi) považovat za hlavní brzdu jejich aktivit na evropské úrovni.

Kromě AKČR, která zastupuje regionální samosprávy, se k evropským záležitostem vyjadřuje i Svaz měst a obcí (SMO) jako zástupce samospráv obecních.[124] Zdá se, že AKČR zaměřuje svoji činnost na přípravu strategických dokumentů (níže zmíněná strategie pro Výbor regionů /VR/) vyjadřuje zájmy regionálních, ale i obecních samospráv) a na jednání o evropských otázkách se státní správou na nejvyšší úrovni (místopředseda vlády, MZV). Naopak SMO vstupuje do jednání s jednotlivými ministerstvy – gesčně příslušnými odbory. Příkladem může být problematika služeb ve veřejném zájmu, o níž se vedla diskuse v roce 2006 v souvislosti s přípravou směrnice o službách (v gesci MPO).[125] Poněkud překvapivě je SMO přidruženým členem V-EU na pracovní úrovni.[126]

AKČR a SMO jsou zastoupeny v RKS ministerstva pro místní rozvoj, v minulosti zde však nebyly příliš aktivní.[127] Obecně platí, že ve srovnání se sociálními partnery je podíl regionálních a obecních samospráv na tvorbě českých pozic nižší. Jak vyplývá z rozhovorů na MZV, SZ a MPO,[128] do procesu tvorby mandátů a pozic ČR vstupují regiony a samosprávy jen minimálně. Důvodem je kromě omezených expertních kapacit i primární zájem regionálních a obecních samospráv na zabezpečení toku unijních financí spíše než na konkrétní podobě unijní legislativy (upravující např. podobu vnitřního trhu).[129]

České kraje a municipality se postupně etablují jako aktéři i na evropské politické scéně. Všech 14 krajů má v Bruselu svá zastoupení. Některé jsou přítomny již dlouhodobě (Praha), čtyři kraje otevřely svoje zastoupení teprve v roce 2007 při příležitosti otevření Českého domu. Část krajů není zastoupena svými vlastními pracovníky, ale prostřednictvím soukromé konzultační firmy (či konsorcia firem).

Osm ze čtrnácti zastoupení krajů sídlí v nově otevřeném Českém domě (viz část věnovaná SZ), zbývající kraje zůstaly, většinou z finančních důvodů, na svých starých adresách. Vznik Českého domu byl motivován především snahou sjednotit prezentaci ČR před nadcházejícím předsednictvím v Radě. Stálé zastoupení si však od Českého domu do budoucnosti slibuje i posílení vzájemné komunikace, určitý „synergický efekt" a zpětnou vazbu krajů k jednotlivým legislativním návrhům.[130] V současnosti nicméně platí, že zájmy a aktivity stálého zastoupení a krajů jsou spíše mimoběžné. Stálé zastoupení se zaměřuje na proces tvorby legislativy, naopak kraje se snaží maximálně využít finanční prostředky evropských fondů. Stálé zastoupení ČR doposud nepociťovalo od krajských zastoupení zájem o ovlivňování tvorby evropské legislativy.[131]

AKČR nemá své vlastní bruselské zastoupení (v Bruselu jsou zastoupeny jednotlivé kraje), SMO od 6. června své vlastní zastoupení má. Zastoupení SMO však

nesídlí v Českém domě, ale v nově zřízeném Domě měst, obcí a regionů (*House of Cities*, *Municipalities and Region*s). Tento celoevropský projekt si klade za cíl zefektivnění a posílení společného postoje evropských samospráv v evropských institucích. V Domě měst, obcí a regionů sídlí mj. i Rada evropských obcí a regionů (*Council of European Municipalities and Regions* – CEMR), která zastřešuje organizace typu SMO, a asociace velkých evropských měst Eurocities (členy Praha a Brno, Ostrava asociovaným partnerem). Pro úplnost zbývá dodat, že kromě hlavního města Prahy (která má stejně jako kraje status vyššího územněsprávního celku) nemá v Bruselu žádné české město své vlastní zastoupení.

Přestože kraje na základě svého zastoupení systematicky neovlivňují proces tvorby evropských norem, neznamená to, že by na tvorbu legislativy rezignovaly. Arénou, kde se snaží kraje a obce v rámci svých možností ovlivnit podobu legislativy, je Výbor regionů. Zde působí celkem 12 zástupců z řad českých krajů a municipalit (s mandátem na léta 2006–2010). Co se týče agendy českých zástupců ve Výboru regionů, je třeba na prvním místě zmínit dopravní politiku. 14. 2. 2007 vyvrcholilo roční angažmá jihočeského hejtmana Jana Zahradníka v pozici zpravodaje stanoviska VR k *mid-term review* Bílé knihy o dopravě. Plenární zasedání Výboru regionů schválilo jeho návrh stanoviska, které bylo následně prezentováno před komisařem EU pro dopravu.[132]

Funkci národního koordinátora ve Výboru regionů zastává Magistrát hlavního města Prahy. Česká národní delegace ve Výboru regionů si zpracovala *Strategii české národní delegace ve Výboru regionů*. První strategie byla vypracována v roce 2005,[133] v roce 2007 zůstávala v platnosti její revidovaná verze z 21. 4. 2006.[134] Kromě obecných cílů v podobě posílení role obecních a regionálních samospráv, liberalizace vnitřního trhu, podpory malých a středních podniků a zvyšování významu velkých měst, je strategie věnována i jednotlivým politikám a dokumentům EK. V centru pozornosti je podoba kohezní a strukturální politiky, následuje politika dopravní (viz již zmíněné stanovisko k Bílé knize o dopravě). Jako hlavní kanál k ovlivňování legislativy EU je (kromě samého VR) zmiňována spolupráce s českými europoslanci a se zástupci Komise.

Pokud vycházíme z uskutečněných rozhovorů, celoevropské zájmové organizace hrají v životě českých regionů mnohem menší roli, než je tomu u českých sociálních partnerů. Představitelé pražského magistrátu a AKČR považují celoevropské organizace samospráv (Eurocities apod.) za méně efektivní nástroj k ovlivnění evropské politiky ve srovnání s přímým kontaktem s evropskými institucemi a participací ve VR.[135] Naopak SMO, který je členem CEMR,[136] přikládá činnosti této celoevropské organizace poměrně velký význam.[137]

SLEDOVANÁ AGENDA V POLITICKÉM, MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

Budoucnost EU

Nejrozsáhlejší diskuse se v roce 2007 v oblasti evropské integrace v českém prostředí vedla o žádoucí podobě, a tedy i budoucím vývoji evropské integrace. Intenzitu

této diskuse můžeme vysvětlit především dvěma následujícími okolnostmi. Za prvé, v první polovině roku nadále probíhala jednání a s nimi spojená diskuse o osudu Evropské ústavní smlouvy. Při diskusi o potřebě a obsahu této smlouvy přirozeně vyplouvaly na povrch i otázky obecnějšího a dlouhodobějšího směřování EU. Kromě konkrétnější diskuse k *Evropské ústavní smlouvě* (představené v jiné části této publikace) tak probíhala i obecnější diskuse k dalšímu vývoji Unie. Za druhé, intenzivní českou reflexi žádoucího vývoje evropské integrace jistě podnítil i nástup nové koaliční vlády v ČR a s ní spojené částečné změny v integrační politice.[138]

Jednu stranu diskuse o budoucnosti EU, kterou nejvíce charakterizoval důraz na zachování stávající podoby EU a její reformy, zastupovali především představitelé vládnoucí ODS. Podle některých z nich by se integrační proces měl soustředit na posilování svých původních hodnot namísto rozšiřování do dalších oblastí.[139] Z jejich strany také často zazníval důraz na nutnost zachovat postavení národního státu jako hlavního aktéra integračního procesu.[140] Zastánci této formy politického uspořádání kladli důraz zejména na její legitimitu.[141] Zdůrazňovali, že nadnárodní integrace se vyznačuje výrazným demokratickým deficitem, který není možné odstranit. V národním státu tedy spatřovali hlavně záruku demokratického uspořádání, ale rovněž i podmínku dalšího fungování Unie. S důrazem na roli států se pojila i řada dalších, specifičtějších argumentů. Zastánci tohoto pohledu například zdůrazňovali, že vlády musejí zůstat „pány smluv“a také mít možnost zpětného přesunu kompetencí z unijní na národní úroveň (tzv. oboustranný přesun kompetencí).[142] Evropské elity také podle nich při snaze o prohlubování integračního procesu obcházejí mínění a potřeby veřejnosti.[143]

Především představitelé opoziční České strany sociálnědemokratické (ČSSD)[144] a také někteří komentátoři a představitelé některých nevládních organizací naopak vyzývali k dalšímu prohlubování integrace evropských států. Zejména kvůli probíhajícímu procesu globalizace považovali za nutné další posilování EU jako globálního politického aktéra.[145] Z tohoto důvodu také v zásadě podporovali další rozšiřování hlasování kvalifikovanou většinou.[146] V této souvislosti upozorňovali na relativní význam národní suverenity, jelikož možnost podílet se na většinovém rozhodování dává státu stále větší vliv, než kdyby stál zcela stranou rozhodovacího procesu.[147] Do diskuse o budoucnosti EU však vstupovali i někteří pravicově či liberálně orientovaní činitelé, kteří spatřovali prioritu v reformách EU či dokonce v prohlubování integrace a nezdůrazňovali zachování role národních států.[148] Přes zřetelný konflikt ohledně žádoucí podoby EU se nicméně valná většina českého politického a veřejného prostoru shodovala na převažujících pozitivech integračního procesu pro širší evropský prostor i ČR.

ČESKÁ INTEGRAČNÍ POLITIKA

Druhé značně diskutované téma, či spíše soubor témat, představovala integrační politika nové české koaliční vlády tvořené ODS, KDU–ČSL a Stranou zelených. Poměrně velké intenzity dosahovala kritika od opozice a části politických komentátorů napadající obecný přístup vlády k integraci.[149] Zmíněné hlasy označovaly postoje vlády za

euroskeptické a vyčítaly jí „eurokverulanství“, naivitu a aroganci. Kritikové vládní integrační politiky se ve svých vystoupeních soustředili i na některá konkrétní vyjádření vládních představitelů či osob spojených s představiteli státu. Někteří z nich hodnotili negativně i politiku „smíření“ koaliční Strany zelených s postoji ODS k evropské integraci.[150]

Někteří opoziční představitelé a komentátoři kritizovali také institucionální změny nebo personální kroky vlády.[151] V této souvislosti mj. označovali za účelový krok vytvoření funkce místopředsedy vlády pro evropské záležitosti obsazené A. Vondrou. Smyslem tohoto kroku byla podle jejich názoru snaha ODS získat kontrolu nad integračními záležitostmi. Za jeho důsledek pak uvedení kritikové označovali nedostatečné vymezení odpovědnosti a podřízenosti jednotlivých vládních činitelů zabývajících se integrační politikou. Jako nešťastnou volbu, doprovázenou opět i nejasným definováním odpovědnosti, označili kritikové vlády i pověření poslance EP J. Zahradila (ODS) vyjednáváním o dalším osudu Evropské ústavní smlouvy. Odpůrci vládní integrační politiky hodnotili negativně též odvolání Jana Kohouta z pozice českého velvyslance při EU.[152] Poukazovali na to, že za tímto odvoláním stojí Kohoutovo členství v ČSSD, a označili je za neodpovědné vzhledem ke Kohoutovým zkušenostem a přípravám na české předsednictví v Radě EU.

Do centra pozornosti veřejné diskuse se v průběhu roku 2007 pozvolna dostávalo i blížící se české předsednictví v Radě EU. Toto téma nebylo zatím výrazněji zdůrazněno ve sdělovacích prostředcích, ale v průběhu roku k němu proběhla celá řada konferencí a seminářů. Řada z nich měla spíše expertní charakter a účastnili se jich jak představitelé úřadu vlády jako hlavního aktéra příprav, tak zástupci dalších státních institucí a akademické obce. Tato setkání se soustředila na diskusi o základních prioritách předsednictví i organizačních aspektech jeho působení. Zástupci vlády zdůrazňovali jako hlavní prioritu liberalizační reformy EU. Pokud se těchto setkání účastnili i zástupci opozice, vynikl opět výrazný konflikt mezi vládní a opoziční představou o integrační politice. Opoziční představitelé kritizovali zejména absenci sociální dimenze chystaného programu předsednictví.

Výměna názorů proběhla rovněž ke dvěma bilaterálním aspektům české integrační politiky, a to ke vztahům s Polskem a Německem. Vládní představitelé zastupující ODS hovořili o nadstandardních česko-polských vztazích, které považovali za velkou příležitost k prosazení společných zájmů obou zemí. Kritikové vlády naopak zdůrazňovali, že podporou Polska vláda posiluje svou euroskeptickou politiku a zhoršuje obraz ČR v Unii.[153] Odlišné reakce vyvolal i postup německé vlády při hledání řešení ohledně Evropské ústavní smlouvy, zejména její jednání vůči české vládě.[154] Zatímco někteří hovořili o manipulační a nátlakové strategii Německa, další odsuzovali vládní kritiku německého jednání.

Zvláštní kapitolu obecnějších diskusí o vládní integrační politice představovalo téma čerpání prostředků ze strukturálních fondů EU. Vládní představitelé poukazovali na úspěchy ČR při čerpání a přetrvávající nedostatky připisovali především předchozím vládám vedeným ČSSD. Někteří političtí představitelé a pozorovatelé měli podstatně méně optimistický pohled a zmiňovali mj. rýsující se zpomalování čerpání. Terčem jejich kritiky se stalo především ministerstvo školství vedené Danou Kuchtovou

(Strana zelených), ale i ministerstvo pro místní rozvoj, v jehož čele stál Jiří Čunek (KDU–ČSL). Stran ministerstva školství došlo i ke konfliktům uvnitř koalice, neboť ministerstvo silně kritizovala poslankyně KDU–ČSL Michaela Šojdrová, i uvnitř Strany zelených. Někteří přitom upozorňovali na to, že diskuse týkající se ministerstva školství není motivována pouze snahou o efektivní čerpání, ale též úsilím různých individuálních subjektů o jeho kontrolu.[155]

Euro

Diskuse o společné měně euro se týkala především rychlosti, s jakou by ČR měla společnou měnu přijmout, a s tím související otázky, zda stanovit datum přijetí. Na straně zastánců rychlejšího postupu vystoupil výrazně ministr financí M. Kalousek. Na vystoupení na Žofínském finančním fóru v květnu 2007 oznámil, že vládě navrhne přijetí eura od počátku roku 2012 (vláda později odmítla toto datum potvrdit, byť jej současně nevyloučila). Jako důvody pro stanovení data uvedl Kalousek politickou povahu projektu společné měny a také tlak, které by uvedené datum vytvořilo na provedení rozpočtové reformy.[156] Mezi další důvody pro rychlejší přijetí eura, vyslovené například expertem ČSSD Janem Mládkem, patřila obava, že by mohlo dojít ke spekulacím proti české koruně a rovněž k brzkému oslabení současné stability globálních finančních trhů. V dalším argumentu se uvádělo, že urychlené přijetí eura by vedlo k podstatnému snížení transakčních nákladů a zvýšení přehlednosti tržních poměrů. ČR by tímto způsobem také co nejdříve získala možnost podílet se na formování monetární politiky eurozóny.[157]

Mezi hlasy upřednostňujícími pomalejší vývoj zůstával výrazným příspěvkem text prezidenta V. Klause, publikovaný již v roce 2006, ve kterém prezident definoval tři tzv. českolipská kritéria pro přijetí eura v ČR.[158] Mezi kritéria patřila tato: 1) naplnění obecných očekávání vkládaných do eura, 2) dostatečná konvergence české ekonomiky s ekonomikou eurozóny a 3) politické důsledky existence eura. Na základě vyhodnocení těchto kritérií přitom prezident došel k odmítnutí rychlejšího postupu pro přijetí eura. Pro pomalejší postup se vyslovovali i někteří členové bankovní rady České národní banky.[159] Jako důvod uváděli aktuální výhodnost samostatné měnové politiky ČR, nedostatečné sladění české ekonomiky s ekonomikou eurozóny a rovněž zvýšení inflace, které by po přijetí eura následovalo. Stoupenci pomalejšího přístupu odmítali i stanovení data přístupu kvůli nesplněným očekáváním, ke kterým by došlo v případě jeho nedodržení.[160]

Regulační nařízení EU

Poměrně značnou pozornost věnovala česká diskuse také regulačním opatřením EU. Zabývala se přitom konkrétními kroky, které Unie podnikala v jednotlivých oblastech svého působení. Zatímco některé z těchto kroků se setkávaly s pozitivními ohlasy, jiné zaznamenávaly kritická hodnocení. Názory, týkající se jednotlivých kroků, se nicméně často i lišily. Za zmínku stojí, že do této diskuse často vstupovali čeští poslanci Evropského parlamentu. Mimo to se řada účastníků diskuse snažila upozornit na to, že různá opatření, vedená primárně domácími zájmy, bývají často účelově vykládána za příkazy unijních institucí.[161]

Zřejmě největší diskusi vyvolalo rozhodnutí Evropské komise o přidělení tzv. povolenek na emise CO_2 a o následné žalobě ČR na toto rozhodnutí. Kriticky se k rozhodnutí Evropské komise vyslovil v několika článcích v denním tisku zejména ministr průmyslu a obchodu Martin Říman. Ten v prvé řadě kritizoval metodu, na základě které Komise o přidělení povolenek rozhodovala. Tato metoda podle něj zvýhodňovala ekonomiky s vyšším růstem. V podobném duchu se ozvaly i další hlasy. Jiní však hodnotili negativně českou žalobu na rozhodnutí Komise s tím, že za ní stojí úzké zájmy průmyslu.[162]

Pozitivního hodnocení se například dostalo snaze evropských institucí, konkrétně Evropské komise a Evropského parlamentu, regulovat ceny mobilních operátorů za volání ze zahraničí (roaming). Tyto ceny byly v minulosti kritizovány za svou nadměrnou výši, která příliš neodpovídala nákladům. Nicméně došlo i ke kritice Rady EU za její snahu tuto iniciativu blokovat.[163] Pochvalné vyjádření mj. padlo i ohledně žaloby Evropské komise, týkající se nastavení pravidel členství zahraničních lékařů v České lékařské komoře.[164]

Poměrně intenzivní zájem vzbuzovala regulační opatření v oblasti potravinářství. Ocenění například bylo, že oplatkové kornouty, známé jako Štramberské uši, získaly jako první česká potravinářská specialita ochranu zeměpisného označení v rámci EU.[165] Naopak kritické hodnocení se objevilo v souvislosti se záměrem Evropské komise zakázat užití řepného cukru při doslazování vína a zrušení zásady původu vína podle hroznů[166] a se záměrem zvýšit minimální sazbu spotřební daně na naftu.[167] Kritizováno bylo i odmítnutí Evropské komise povolit používání názvu pomazánkové máslo[168] a pokus o změnu definice slivovice.[169] Předmětem diskuse se stalo i rozhodnutí EU umožnit pěstování geneticky modifikovaných brambor.[170]

Energetická politika

Mezi nejvíce diskutovaná témata patřila i spolupráce členských států EU v oblasti energetické politiky. Tuto diskusi vyvolaly především snahy Ruska o zachování dominantního zásobování EU strategickými surovinami. Diskuse zaznamenala relativní shodu na tom, že členské státy Unie nemohou řešit energetickou závislost na Rusku individuálně dostatečným způsobem, a že tedy musí dojít k formování jejich společné energetické politiky. Méně shody však existovalo na tom, do jaké míry se to již EU skutečně daří.[171]

ZÁVĚR

V této kapitole jsme se pokusili zachytit nejdůležitější agendu české zahraniční politiky v roce 2007. S ohledem na šíři evropské problematiky jsme nemohli pokrýt všechna témata, kterými se česká státní správa (resp. jednotlivá ministerstva na příslušných formacích Rady EU), parlament a nejrůznější nestátní aktéři zabývali. Pozornost byla věnována oblastem, které nejvíce zaměstnávaly státní správu a diplomacii a kterým se dostalo největší pozornosti v politickém, mediálním, veřejném a akademickém prostoru: přípravě na přijetí eura, vstupu ČR do schengenského prostoru,

institucionální reformě a sjednání *Lisabonské smlouvy* a přípravám na předsednictví. Kvůli finalizaci institucionální reformy dominovaly veřejnému diskurzu otázky obecnějšího a dlouhodobějšího směřování EU. V souvislosti se změnou vlády se rozvinula diskuse o podobě české integrační politiky. Snad s výjimkou příprav na přijetí eura a energetické politiky byla ponechána stranou témata týkající se podoby jednotlivých politik. Například vstupu ČR do schengenského prostoru, který není konfliktním tématem, se jen zřídka dostalo větší pozornosti politiků, médií a komentátorů.[172] Naopak o energetické politice probíhala poměrně intenzivní debata. Otázka energetických zdrojů, navíc spojená s problematikou klimatických změn, je již sama o sobě kontroverzní. Diskusi o evropské energetické politice pak dále rozdmýchával vývoj ve vztazích ČR a EU k Rusku. Ke konci roku 2007 a na počátku roku 2008 jsme na téma energetická politika mohli zaznamenat zvýšenou aktivitu ve vládě a v parlamentu a bezpochyby se mu budeme věnovat v příštím čísle ročenky.

Čtenáři se dostává do rukou první, úvodní díl ročenky. I z tohoto důvodu jsme se rozhodli vtisknout části věnované aktérům nadčasový charakter. Kromě těch nejdůležitějších změn ve struktuře aktérů a institucionálním rámci české politiky ve vztahu k EU, ke kterým došlo v roce 2007 (zde vyniká ustavení funkce místopředsedy vlády pro evropské záležitosti), jsme se snažili komplexně zachytit i rozvětvenou síť aktérů evropské dimenze české zahraniční politiky. A nezapomněli jsem ani na přehled státních institucí, samospráv a nestátních aktérů, podílejících se přímo či nepřímo na normotvorném procesu EU.

Poznámky

1 Činnost vlády „při tvorbě koncepce evropské politiky" koordinuje místopředseda vlády pro evropské záležitosti. Blíže viz *Jednací řád vlády*. Úřad vlády ČR. On-line: (konzultováno 15. 1. 2008) (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=26527**).

2 *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. Vláda ČR, 3. 3. 2003. On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=4191**).

3 *Návrh koncepce směřování České republiky v rámci Evropské unie na léta 2004 až 2013*. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, únor 2004. On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=6996**).

4 *Programové prohlášení vlády*. Vláda ČR. On-line: (**web2006.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780**).

5 Ibid.

6 Za strategie považujeme širší pozice nevztahující se pouze k jednomu zasedání Rady EU. Rámcové pozice a strategie předkládají jednotliví členové vlády. Až na některé výjimky (priority předsednictví, mandáty pro Evropskou radu) vypracovávají obecné strategie a rámcové pozice gesčně příslušné Resortní koordinační skupiny – podobně jako je tomu u mandátů na konkrétní jednání v Radě EU, COREPER a dalších orgánech unijních institucí.

7 *Usnesení vlády ČR*. Úřad vlády. On-line: (**racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes2?OpenView**).

8 *Pozice vlády České republiky v rámci jednání o institucionální reformě Evropské unie*. Vláda ČR, 25. 4. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/Pozice_vlady_CR-_final_25.4..pdf)**.

[9] *Aktualizovaná strategie přistoupení České republiky k eurozóně*. Vláda ČR a Česká národní banka, 29. 8. 2007. On-line: (**www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/menova_politika/strategicke_dokumenty/download/eurostrategie_070829.pdf)**.

[10] *Národní plán zavedení eura*. Ministerstvo financí ČR, květen 2007. On-line: (**www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xsl/eu_plan_zavedeni_eura_31925.html)**.

[11] *Informace ke strategii vlády České republiky v oblasti zapojování do schengenského prostoru pro rok 2007 – zkrácená verze*. Vláda ČR. On-line: (**www.mvcr.cz/azyl/schengen.html**).

[12] *Výbor pro Evropskou unii*. Úřad vlády. On-line: (**www.vlada.cz/cs/rvk/usneseni/default.html**).

[13] *Východiska k prioritám předsednictví České republiky v Radě EU v prvním pololetí 2009*. Vláda ČR, 28. 2. 2007.

[14] *Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009*. Vláda ČR, 10. 10. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/PRIORITN__OBLASTI_P_EDSEDNICTV___R_v_Rad__EU.pdf**).

[15] Kromě pozičních dokumentů (obecnější rámcové pozice, mandáty na konkrétní jednání atp.) schvaluje vláda na svých zasedáních či sprostřednictvím V-EU i nejrůznější dokumenty procedurální povahy (institucionální opatření, koordinační mechanismy, komunikační strategie atp.). O některých z nich se zmíníme v části věnované aktérům.

[16] Tento mandát byl ještě schválen „postaru" – tedy na jednání vlády a nikoli na jednání V-EU, jehož vládní úroveň byla ustavena mj. pro schvalování mandátů pro Evropskou radu.

[17] *Akt o přistoupení (nedílná součást Smlouvy o přistoupení ČR k EU)*. On-line: (**portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/705?docid=168**).

[18] Dle čl. 122 *Smlouvy o založení ES*.

[19] Jak již bylo řečeno výše, žádný dokument, formulující dlouhodobou koncepci evropské politiky ČR (obecné priority ČR v EU) v tuto chvíli neexistuje (stav ke konci roku 2007). V tabulce jej zmiňujeme z následujících důvodů: V minulosti již byly obecné cíle ČR v EU formulovány (v rámci *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*). Za druhé, i současná podoba institucionálního zajištění členství ČR v EU počítá s možností vzniku takového dokumentu. Konkrétně, jednou z úloh MVEZ je koordinace „tvorby koncepce evropské politiky". *Jednací řád vlády*. Úřad vlády ČR. On-line: (konzultováno 15. 1. 2008) (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=26527**).

[20] Funkce dokumentů označených jako „rámcová pozice" není pro vnějšího pozorovatele zcela jasná. Na jedné straně slouží, podobně jako „stanoviska", k informování parlamentu o předběžné pozici vlády k určité problematice. Z tohoto důvodu svěřuje Statut Výboru pro EU – *Statut Výboru pro EU*. Vláda ČR, 25. 10. 2006. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/rvk/vyboreu_statut_new.pdf**) – vypracování i samotné schválení rámcových pozic primárně do rukou RKS a nikoliv V-EU, jak je tomu v případě mandátů pro jednání COREPER I/II a Rady EU. Rámcové pozice však také vymezují obecné dlouhodobější cíle a priority ČR v projednávaných problematikách, které jsou závazné pro všechna jednání zástupců české vlády v Radě EU. Nejde tedy o „pouhá" předběžná stanoviska pro parlament, ale o obecné dokumenty postavené poměrně vysoko v celé hierarchii – odvíjí se od nich podoba mandátů pro COREPER i pro Radu EU. Proto bývají některé rámcové pozice ve skutečnosti schvalovány na mnohem vyšší úrovni, než jsou RKS: na Výboru pro EU (vládní úroveň).

[21] Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor politik EU, 11. 11. 2007.

[22] Rozhovor s pracovnicí MPO ČR, Odbor vnitřního trhu a služeb, 15. 11. 2007.

[23] Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor politik EU, 11. 11. 2007.

[24] *Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009*. Vláda ČR, 10. 10. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/PRIORITN__OBLASTI_P_EDSEDNICTV___R_v_Rad__EU.pdf)**

[25] *Národní plán zavedení eura*. Ministerstvo financí ČR, květen 2007. On-line: (**www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xsl/eu_plan_zavedeni_eura_31925.html**).

[26] *Strategie přistoupení České republiky k eurozóně*. Vláda ČR a Česká národní banka, 30. 9. 2003. On-line: (**www.cnb.cz/cs/menova_politika/strategicke_dokumenty/download/strategie_pristupu_cr_k_eu.pdf**).

27 *Strategie přistoupení České republiky k eurozóně*. Vláda ČR a Česká národní banka, 30. 9. 2003, s. 1. On-line: (**www.cnb.cz/cs/menova_politika/strategicke_dokumenty/download/strategie_pristupu_cr_k_eu.pdf**).

28 Ministr financí považuje za reálný termín přijetí eura rok 2012, viz *Přijetí eura? Reálný je rok 2012*. Lidovky.cz, 12. 3. 2007. On-line: (**www.lidovky.cz/ln_eu.asp?c=A070312_161635_ln_eu_hlm**).

29 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor politik EU, 11. 11. 2007.

30 *Informace ke strategii vlády České republiky v oblasti zapojování do schengenského prostoru pro rok 2007* schválená v *Usnesení vlády ČR č. 169 k Informaci o strategii vlády v oblasti zapojování do schengenského prostoru pro rok 2007*, 21. 2. 2007. On-line: (ve zkrácené verzi) (**www.mvcr.cz/azyl/schengen/strategie.pdf**).

31 *Strategie České republiky při zapojování do schengenské spolupráce*, schválená v *Usnesení vlády ČR č. 544 ke Zprávě o připravenosti České republiky k převzetí schengenského acquis,* 4. 6. 2003.

32 *Informace ke strategii vlády České republiky v oblasti zapojování do schengenského prostoru pro rok 2007* schválená v *Usnesení vlády ČR č. 169 k Informaci o strategii vlády v oblasti zapojování do schengenského prostoru pro rok 2007*, 21. 2. 2007. On-line: (ve zkrácené verzi) (**www.mvcr.cz/azyl/schengen/strategie.pdf**).

33 *Pozice vlády České republiky v rámci jednání o institucionální reformě Evropské unie*. Vláda ČR, 25. 4. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/Pozice_vlady_CR-_final_25.4..pdf**).

34 *Laeken Declaration on the Future of the European Union*. Annexes to the Presidency conclusions – Laeken, 14 and 15 December 2001. On-line: (**www.euroskop.cz/files/10/DBA73C0A-793C-4F34--AF81-8D711ECE7156.pdf**).

35 *Pozice vlády České republiky v rámci jednání o institucionální reformě Evropské unie*. Vláda ČR, 25. 4. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/Pozice_vlady_CR-_final_25.4..pdf**).

36 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008.

37 Král, David: *Česká debata o perspektivách členství Turecka a Ukrajiny v EU*. Praha: Europeum, 2006. On-line: (**www.europeum.org/doc/pdf/858.pdf**).

38 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008.

39 *Pozice vlády České republiky v rámci jednání o institucionální reformě Evropské unie*. Vláda ČR, 25. 4. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/Pozice_vlady_CR-_final_25.4..pdf**).

40 Ibid.

41 *Summit EU – text nové smlouvy o EU*. ČT1, 18. 10. 2007. On-line: (**www.alexandrvondra.cz/?item=summit-eu-text-nove-smlouvy-o-eu-710&category=emedia**).

42 *Pozice vlády České republiky v rámci jednání o institucionální reformě Evropské unie*. Vláda ČR, 25. 4. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/Pozice_vlady_CR-_final_25.4..pdf**).

43 *Británie a Nizozemsko podporují zkrácenou verzi evropské smlouvy*. Euractiv, 17. 4. 2007. On-line: (**www.euractiv.cz/budoucnost-eu/clanek/britanie-a-nizozemsko-podporuji-zkracenou-verzi-evropske-smlouvy**).

44 Závěry předsednictví ze zasedání Evropské rady v Bruselu 21. a 22. 6. 2007; rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008.

45 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008.

46 *Sektorové agendy předsednictví ČR v Radě*. Úřad vlády ČR. Sekce pro předsednictví ČR v Radě EU, 28. 8. 2007.

47 *Shrnutí Koncepce komunikace a prezentace předsednictví České republiky v Radě EU*. Úřad vlády ČR. Sekce pro předsednictví ČR v Radě EU, červenec 2007. On-line: (**www.euroskop.cz/admin/gallery/35/22f018a2b627391454cd48b838fe4e0d.pdf**).

48 *Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009*. Vláda ČR, 10. 10. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/PRIORITN__OBLASTI_P_EDSEDNICTV___R_v_Rad__EU.pdf**).

49 *Experti: Vládní představy o vedení EU jsou místy moc ambiciózní*. Česká tisková kancelář, 3. 10. 2007.

50 *Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009*. Vláda ČR, 10. 10. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/PRIORITN__OBLASTI_P_EDSEDNICTV___R_v_Rad__EU.pdf**).

51 Srovnej *Evropa bez bariér: Východiska k prioritám předsednictví České republiky v Radě EU v prvním pololetí 2009*. Úřad vlády ČR, tisková zpráva Sekce pro přípravu předsednictví ČR v Radě, duben 2007. On-line: (**www.euroskop.cz/admin/gallery/28/484f12016a7d1327ca10b7777697a8e0.pdf**) a *Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009*. Vláda ČR, 10. 10. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/eu/dokumenty/PRIORITN__OBLASTI_P_EDSEDNICTV___R_v_Rad__EU.pdf**).

52 *Usnesení vlády ČR č. 1238 o vnitrostátním koordinačním mechanismu pro přípravu a výkon předsednictví České republiky v Radě Evropské unie,* 25. 10. 2006; *Usnesení vlády ČR č. 210 k Revidovanému vnitrostátnímu koordinačnímu mechanismu pro přípravu a výkon předsednictví České republiky v Radě Evropské unie*, 12. 3. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=18785**).

53 *Usnesení vlády ČR č. 39 o jmenování místopředsedy vlády pro evropské záležitosti*, 9. 1. 2007. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=18785**).

54 *Jednací řád vlády*. Úřad vlády ČR. On-line: (konzultováno 15. 1. 2008) (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=26527**); viz též jednotlivé změny jednacího řádu: *Usnesení vlády ČR č. 57 k návrhu změn Jednacího řádu vlády*, 17. l. 2007. On-line: (**racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/36F648B9DBF88841C12572660045598C?OpenDocument**) a *Usnesení vlády ČR č. 816 k návrhu změn Legislativních pravidel vlády a Jednacího řádu vlády*, 18. 7. 2007. On-line: (**racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/F2FECE77E7A090C1C125731A0045EC3E?OpenDocument**).

55 *Jednací řád vlády*. Úřad vlády ČR. On-line: (konzultováno 15. 1. 2008) (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=26527**).

56 Zákon č. 2/1969 Sb. o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy ČR, ve znění pozdějších předpisů (konkrétně Ministerstvo zahraničních věcí ČR vzniklo novelizací tohoto zákona zákonem č. 21/1993).

57 *Jednací řád vlády*. Úřad vlády ČR. On-line: (konzultováno 15. 1. 2008) (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=26527**).

58 Blíže viz *Jednací řád vlády*. Úřad vlády ČR. On-line: (konzultováno 15. 1. 2008) (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=26527**).

59 Přestože V-EU na pracovní úrovni předsedá místopředseda vlády pro evropské záležitosti („vládnímu“ V-EU předsedá premiér), MZV si mezi resorty zachovalo privilegované postavení v podobě místopředsedy (de facto spolupředsednictví) V-EU na pracovní úrovni a druhého místopředsedy „vládního“ V-EU. Agenda V-EU je také tématem pracovních obědů mezi MZV a ÚMVEZ (většinou na úrovni náměstků). Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008.

60 Blíže k náplni práce jednotlivých odborů viz *Vyhodnocení institucionálního zajištění členství ČR v EU v období od 1. května 2007 do 31. prosince 2007*. MZV ČR, viz **www.mzv.cz**.

61 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, 17. 10. 2007.

62 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008.

63 O existenci strategických cílů MZV jsme se již krátce zmínili v části věnované klíčovým programovým dokumentům.

64 *Cíle MZV* (interní dokument). Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2008.

65 *Hlavní úkoly a poslání Stálého zastoupení*. Stálé zastoupení ČR při EU. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/default.asp?id=24757&ido13560&idj=1&amb=3&parentIDO=**).

66 Ibid.

67 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008.

68 Slavnostně otevřen 11. 10. 2007.

69 Většinu nájemníků Českého domu tvoří kraje.

70 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008.

71 *Statut Výboru pro EU*. Vláda ČR, 25. 10. 2006. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/rvk/vyboreu_statut_new.pdf**).

72 *Jednací řád vlády*. Úřad vlády ČR. On-line: (konzultováno 15. 1. 2008) (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=26527**).

[73] *Statut Výboru pro EU*. Vláda ČR, 25. 10. 2006. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/rvk/vyboreu_statut_new.pdf**).

[74] Obdoba V-EU na vládní úrovni existovala před vstupem ČR do EU.

[75] Schvaluje např. strategické dokumenty, o kterých jsme se zmínili v první části. Některé strategické dokumenty byly v roce 2007 i přes vznik V-EU na vládní úrovni schváleny na „běžném" zasedání vlády.

[76] V lednu došlo k přesunu sekretariátu V-EU na pracovní úrovni, koordinační činnost vůči resortům vykonával nový sekretariát od dubna a od září probíhají jednání přímo v prostorách úřadu vlády. Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008.

[77] Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, 17. 10. 2007.

[78] Kromě tiché procedury umožňuje určitou flexibilitu i sám jednací řád vlády, který specifikuje podmínky, za jakých je možné doplnit mandát pro Radu EU a Evropskou radu i po jeho schválení na V-EU.

[79] Rozhovor s pracovníkem MPO ČR, Odbor koordinace s EU, 8. 11. 2007.

[80] Rozhovor s pracovníkem Kanceláře prezidenta republiky, 1. 11. 2007.

[81] *Statut Výboru pro EU*. Vláda ČR, 25. 10. 2006. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/rvk/vyboreu_statut_new.pdf**).

[82] Viz například *Resortní koordinační skupina MPO*. On-line: (**www.mpo.cz/dokument23978.html**).

[83] *Statut Výboru pro EU*. Vláda ČR, 25. 10. 2006. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/rvk/vyboreu_statut_new.pdf**).

[84] Ministr informatiky zastupoval vládu ČR v Radě EU pro dopravu, telekomunikace a energetiku (v oblasti telekomunikací a informační společnosti).

[85] Rozhovor s pracovníkem Kanceláře prezidenta republiky, 1. 11. 2007.

[86] Ibid.

[87] Rozhovor s pracovníkem Kanceláře prezidenta republiky, 1. 11. 2007; *Rozhovor prezidenta republiky Václava Klause pro Mladou frontu Dnes*. Mladá fronta Dnes, 21. 4. 2007. On-line: (**www.hrad.cz/cms/cz/prezident_cr/klaus_projevy/4470.shtml**).

[88] Pítrová, Lenka–Coxová, Martina: *Parlamentní kontrola agendy EU v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR*. In: *Parlamentní kontrola agendy EU*. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, Výbor pro evropské záležitosti, 2005, s. 4–11.

[89] Rozhovor s poradcem Výboru pro záležitosti EU Senátu Parlamentu ČR, 21. 1. 2008.

[90] Jde vlastně o implementaci institutu obsaženého v *Evropské ústavní smlouvě*, umožňujícího kontrolu dodržování principu subsidiarity a proporcionality, opírajícího se o platný *Protokol o použití zásad subsidiarity a proporcionality*, připojený k *Amsterodamské smlouvě*. Blíže viz Georgiev, Jiří (ed.): *Parlamentní kontrola agendy Evropské unie v Senátu*. Senát Parlamentu ČR, Výbor pro záležitosti EU, 2007.

[91] *Statut Výboru pro EU*. Vláda ČR, 25. 10. 2006. On-line: (**www.vlada.cz/assets/cs/rvk/vyboreu_statut_new.pdf**); *Směrnice vlády o postupu při zasílání návrhů legislativních aktů ES/EU a materiálů Evropské komise Poslanecké sněmovně a Senátu Parlamentu ČR*. Vláda ČR, 7. 6. 2006.

[92] Pítrová, Lenka–Coxová, Martina, op. cit.

[93] Ústava předpokládá zřízení společného evropského výboru obou komor parlamentu. K tomu by měl sloužit tzv. stykový zákon, na jehož přijetí se stále čeká.

[94] Tento výbor by měl řešit agendu druhého a třetího pilíře.

[95] Rozhovor s poradcem Výboru pro záležitosti EU Senátu Parlamentu ČR, 21. 1. 2008.

[96] Ibid; viz též *Poslední projednávané tisky EU*. Senát Parlamentu ČR. On-line: (**www.senat.cz/dokumenty/posledni_projednavane_tisky_eu.php**).

[97] *Usnesení VEZ*. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR. On-line: (**www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=515&td=1**).

[98] Georgiev, Jiří (ed.), op. cit.

[99] *Protokol o úloze vnitrostátních parlamentů v Evropské unii (nedílná součást Amsterodamské smlouvy)*. On-line: (**www.euroskop.cz/admin/gallery/30/c806d497885d44734369896c40543f35.pdf**).

[100] *EU je šancí pro českého zaměstnance*. Sondy, 11/2003. On-line: (**www.tydenik-sondy.cz/200311/index.htm**).

[101] Viz též Mansfeldová, Zdenka: *Trade Unions and Employers' Associations on the Way to Multi-Level Social Dialogue – comparison between Czech Republic, Slovakia and Slovenia*. Paper presented at the EUSA Tenth Biennial International Conference, May 17–May 19, 2007, Montreal, Canada. On--line: (**www.unc.edu/euce/eusa2007/papers/mansfeldova-z-12h.pdf**).

[102] Rozhovor s představitelkou Svazu průmyslu a dopravy ČR, 10. 10. 2007.

[103] Ibid.

[104] Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008.

[105] Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor politik EU, 11. 11. 2007.

[106] Rozhovor s představitelkou Svazu průmyslu a dopravy ČR, 10. 10. 2007.

[107] Rozhovor s pracovníkem MPO ČR, Odbor koordinace s EU, 8. 11. 2007.

[108] Rozhovor s pracovníkem MPO ČR, Odbor koordinace s EU, 8. 11. 2007.

[109] Rozhovor s pracovnicí MPO ČR, Odbor vnitřního trhu a služeb, 15. 11. 2007.

[110] Rozhovor s pracovníkem MPO ČR, Odbor koordinace s EU, 8. 11. 2007.

[111] Připomeňme, že RKS připravují mandáty pro pracovní skupiny Rady EU, COREPER I a II a pro jednání Rady EU. Pozice pro COREPER I a II a Radu EU musejí být schváleny V-EU na pracovní úrovni, často se tak ale děje tichou procedurou, což dále posiluje roli RKS v celém systému.

[112] Rozhovor s představitelkou Svazu průmyslu a dopravy ČR, 10. 10. 2007.

[113] *Prezentace Hospodářského a sociálního výboru*. Evropský hospodářský a sociální výbor. On-line: (**eesc.europa.eu/organisation/how/docs/presentation/presentation-cese-cs.ppt**).

[114] *Evropský hospodářský a sociální výbor*. Česká podnikatelská reprezentace při EU. On-line: (**www.cebre.cz/cz/aktualni-temata/tema-19/**); část českých zástupců v ECOSOC byla jmenována v září 2006, zbývající již v roce 2004.

[115] Rozhovor s představitelkou Svazu průmyslu a dopravy ČR, 10. 10. 2007.

[116] Členství v těchto organizacích se neomezuje jenom na organizace z členských zemí EU.

[117] Do 23. 1. 2007 se organizace jmenovala *Union des Industries des pays de la Communauté européenne* (UNICE). Za ČR je členem SP ČR.

[118] Z ČR je členem Unie zaměstnavatelských svazů ČR.

[119] ČR je zastoupena Asociací malých a středních podniků a Sdružením podnikatelů ČR.

[120] Prostřednictvím BusinessEurope.

[121] *Evropský sociální dialog*. Českomoravská konfederace odborových svazů. On-line: (**www.cmkos.cz/evropske-a-mezinarodni-vztahy/evropska-unie/evropsky-socialni-dialog**); *The European social dialogue.* European Trade Union Confederation. On-line: (**www.etuc.org/a/1751**).

[122] Rozhovor s pracovnicí MPO ČR, Odbor vnitřního trhu a služeb, 15. 11. 2007; rozhovor s představitelkou Svazu průmyslu a dopravy ČR, 10. 10. 2007.

[123] *Memorandum o spolupráci mezi MZV ČR a AKČR v evropských záležitostech*. On-line: (**www.asociacekraju.cz/vismo5/dokumenty2.asp?id_org=450022&id=151565**).

[124] Co se týče strategie SMO v EU, existuje dokument nazvaný „Role Svazu obcí a měst v EU a zahraniční aktivity", který vznikl ještě před vstupem ČR do EU. Zájmy obecních samospráv jsou identifikovány pouze na obecné úrovni. Viz *Role Svazu, obcí a měst v EU a zahraniční aktivity*. Svaz měst a obcí ČR. On-line: (konzultováno 15. 1. 2008) (**www.smocr.cz/smo-cr/zakladni-dokumenty/default.aspx**).

[125] Rozhovor s pracovnicí MPO ČR, Odbor vnitřního trhu a služeb, 15. 11. 2007.

[126] Členství (nebo přidružené členství) ve V-EU na pracovní úrovni je jinak vyhrazeno pro zástupce centrálních orgánů státní správy (ministerstev a dalších úřadů), ČNB, prezidentské kanceláře a parlamentu.

[127] Dočkal, Vít: *Trojrovinné pojetí EU a aktéři regionálních zájmů*. Politologický časopis, 1/2006, s. 27–54.

[128] Rozhovor s pracovníkem MPO, Odbor koordinace s EU, 8. 11. 2007; rozhovor s pracovníkem MZV ČR, Odbor všeobecných záležitostí EU, 7. 2. 2008, rozhovor s pracovníkem MZV, Odbor politik EU, 11. 11. 2007.

[129] Rozhovor s představiteli Asociace krajů ČR a Magistrátu hlavního města Prahy, 22. 11. 2007; rozhovor s pracovníky Stálého zastoupení ČR při EU, 4. 11. 2007.

[130] Rozhovor s pracovníky Stálého zastoupení ČR při EU, 4. 11. 2007.

[131] Ibid.

[132] Tisková zpráva Stálé kanceláře Jihočeského kraje v Bruselu, 15. 2. 2007. On-line: (**www.asociacekraju.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.aspx?id_org=450022&id_dokumenty=151290**).

[133] *Strategie české národní delegace ve Výboru regionů pro rok 2005*. Asociace krajů ČR, 11. 8. 2005. On-line: (**www.asociacekraju.cz/vismo5/dokumenty2.asp?id_org=450022&id=98608**).

[134] *Strategie české národní delegace ve Výboru regionů (Aktualizováno pro rok 2006)*. Asociace krajů ČR, 21. 4. 2006.

[135] Rozhovor s představiteli Asociace krajů ČR a Magistrátu hlavního města Prahy, 22. 11. 2007. Důvody spatřují mj. ve velkém množství asociací zastupujících zájmy regionů a z toho vyplývající roztříštěnosti v reprezentaci regionálních zájmů na unijní úrovni. Kompletní seznam těchto asociací viz Pasquier, Romain: *Regional Lobbying and the EU Constitutional Treaty: An Assessement*, 2006. On-line: (**www.unizar.es/union_europea/files/documen/conferencia%2010.2006/Pasquier-english_final.pdf**).

[136] Předseda SMO Oldřich Vlasák je zároveň výkonným prezidentem CEMR.

[137] *Obcím je třeba dát prostor pro realizaci samosprávných činností* (rozhovor s Ing. O. Vlasákem, předsedou Svazu měst a obcí ČR a poslancem Evropského parlamentu). Veřejná správa, 21/2007. On-line: (**www.vcr.cz/casopisy/s/2007/21/rozhovor2.html**).

[138] Svou roli hrál zejména rozdíl v představách bývalé hlavní koaliční strany ČSSD a ODS jako nynější hlavní koaliční strany. Zatímco ČSSD obecně podporuje posilování nadnárodních prvků integrace, ODS kritizuje jejich automatické posilování a často zdůrazňuje význam mezivládního prvku.

[139] *Nerozmělňujme Evropu na drobné*. Mladá fronta Dnes, 23. 3. 2007; *Europolitikům chybí odvaha*. Právo, 27. 3. 2007.

[140] *Pozor na elitářské projekty*. Hospodářské noviny, 23. 1. 2007; *Palatova víra a evropská fakta*. Lidové noviny, 2. 7. 2007.

[141] *Zastavme slévání Evropy kvalitní ústavou*. Mladá fronta Dnes, 22. 1. 2007.

[142] *Euroústava je mrtvá*. Mladá fronta Dnes, 21. 6. 2007; *Pozor na elitářské projekty*. Hospodářské noviny, 23. 1. 2007.

[143] *Zastavme slévání Evropy kvalitní ústavou*. Mladá fronta Dnes, 22. 1. 2007; *Polsko je naším důležitým spojencem*. Lidové noviny, 10. 7. 2007; *Euroústava je mrtvá*. Mladá fronta Dnes, 21. 6. 2007.

[144] Častěji než představitelé KDU–ČSL a Strany zelených.

[145] *Společně pro Evropu i její ústavu*. Právo, 6. 2. 2007; *Evropa ústavní smlouvu potřebuje*. Právo, 12. 1. 2007; *Moc skromná Evropa*. Hospodářské noviny, 25. 6. 2007.

[146] *Strach Václava Klause z Evropy*. Hospodářské noviny, 15. 6. 2007.

[147] *Evropa ústavní smlouvu potřebuje*. Právo, 12. 1. 2007; *Pět otázek nad Evropskou unií*. Hospodářské noviny, 4. 1. 2007.

[148] *Ústavu těžko oživit, mluvme raději o energetice a obchodu*. Hospodářské noviny, 26. 1. 2007; *Kde jste čeští federalisté?* Hospodářské noviny, 26. 1. 2007; *Kam zmizela proevropská pravice?* Hospodářské noviny, 23. 2. 2007.

[149] *Česko jako parazit*. Právo, 23. 4. 2007; *Hvězdné chvíle českých eurokverulantů*, Právo. 24. 1. 2007; *Bojím se této vlády*. Právo, 1. 2. 2007; *Dvě nehody*. Právo, 8. 3. 2007; *Poslanec Lenin a „kríglování“*. Právo, 2. 2. 2007.

[150] *Na okraji integrace*. Právo, 28. 6. 2007; *Zelení bez dechu a český šerpa*. Právo, 17. 5. 2007.

[151] *Hvězdné chvíle českých eurokverulantů*. Právo, 24. 1. 2007; *Bojím se této vlády*. Právo, 1. 2. 2007.

[152] *Změna politiky i Kohouta*. Právo, 25. 7. 2007; *Vola do Bruselu*. Právo, 2. 8. 2007.

[153] *Polsko je naším důležitým spojencem*. Lidové noviny, 10. 7. 2007; *Češi a Poláci, partneři v Evropě*. Mladá fronta Dnes, 19. 2. 2007; *Polsko bratrů Kaczynských není příklad*. Právo, 25. 8. 2007.

[154] *Hvězdné chvíle českých eurokverulantů*. Právo, 24. 1. 2007; *Mluviti stříbro*. Právo, 23. 3. 2007; *Válcovny Merkel*. Lidové noviny, 28. 3. 2007.

[155] *Nebudeme vracet ani euro*. Mladá fronta Dnes, 9. 1. 2007; *Jak je to s fondy EU aneb kdo chce psa bít*, viz **www.peprnet.cz**, 10. 9. 2007; *Ministryně odvážná i chybující*. Mladá fronta Dnes, 18. 9. 2007; *Čerpání peněz unie je ohroženo*. Hospodářské noviny, 25. 5. 2007; *Brusel, Čunek a miliardy*. Právo, 28. 7. 2007; *Koho Bursík obětuje příště*. Právo, 27. 9. 2007; *Může za to nejen Kuchtová*. Lidové noviny, 15. 9. 2007.

[156] *Kalousek chce přijetí eura v roce 2012*, viz **www.novinky.cz**, 10. 5. 2007.

[157] *Hle, náš národní zájem*. Hospodářské noviny, 4. 1. 2007; *Přijměme euro už v roce 2012*. Hospodářské noviny, 22. 2. 2007; *Euro v zajetí reformy*. Právo, 15. 5. 2007.

[158] *Klausova kritéria pro přijetí (či nepřijetí) společné evropské měny.* On-line: (**www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=DAtU0uWjIOMv**, citováno 20. 1. 2006).

[159] *Odklad přijetí eura.* On-line: (**www.cnb.cz/www.cnb.cz/cz/pro_media/clanky_rozhovory/media_2007/cl_07_070821.html**, citováno, 31. 8. 2007).

[160] *O euro opravdu nejde.* Mladá fronta Dnes, 14. 3. 2007; *Nemusíme do euroklubu spěchat…* Mladá fronta Dnes, 10. 7. 2007; *Euro bez záruky*. Hospodářské noviny, 23. 8. 2007.

[161] *Zákoník práce a výmluvy na Evropu*. Právo, 23. 1. 2007; *Zakazuje EU lékařskou pomoc dítěti?* Právo, 13. 3. 2007.

[162] *Opravník omylů o českých emisích*. Mladá fronta Dnes, 30. 5. 2007; *Proč osm nováčků žaluje komisi*. Hospodářské noviny, 13. 9. 2007; *Čachry s emisními povolenkami*. Právo, 28. 3. 2007; *Kolik emisí Česko potřebuje*. Právo, 30. 5. 2007.

[163] *Levnější roaming a zděšení operátorů*. Mladá fronta Dnes, 28. 5. 2007.

[164] *Zbytečná ostuda, trapný primát*. Právo, 29. 1. 2007.

[165] *Dopisy a e-maily*. Hospodářské noviny, 17. 1. 2007.

[166] *Nejen ve víně je pravda*. Hospodářské noviny, 20. 2. 2007.

[167] *Nedovolme unii zdražit nám naftu*. Hospodářské noviny, 27. 3. 2007.

[168] *Dopisy a e-maily*. Hospodářské noviny, 22. 3. 2007.

[169] *O slivovici a vodce*. Právo, 21. 6. 2007; *Návrh směrnice EU proti pitomostem*, **www.lidovky.cz**, 21. 6. 2007.

[170] *Devět let eurotmářství*. Mladá fronta Dnes, 19. 7. 2007.

[171] *Teplo domova přichází z Kremlu*. Mladá fronta Dnes, 16. 5. 2007; *Pro bezpečí potřebujeme unii*. Hospodářské noviny, 3. 1. 2007.

[172] Tento nedostatek se pokusila napravit vládní komunikační kampaň.

Část III:

Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky

Kapitola 4
Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky

Vít Střítecký

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V HLAVNÍCH PROGRAMOVÝCH A KONCEPČNÍCH DOKUMENTECH

Z klíčových dokumentů se bezpečnostnímu rozměru nejvíce věnuje *Koncepce české zahraniční politiky na léta 2003–2006*. Tento dokument plně reflektuje pozici ČR v Evropě a tím i ve světě. Z evropského hlediska je Česká republika považována za středně velký stát s otevřenou ekonomikou s vysokým podílem vývozu a služeb na tvorbě HDP, který navíc nemá významné vlastní zdroje strategických surovin. Z toho vyplývá, že ČR potřebuje být součástí širších rámců mezinárodní spolupráce, což samozřejmě platí i pro problematiku bezpečnosti.

Koncepce české zahraniční politiky má výrazně deklaratorní charakter a v mnoha ohledech je i přirozeně zastaralá. První kritická poznámka se týká relativní absence nástrojů, které by měly vést k naplňování deklarovaných cílů. Přestože jde o obecně ideový strategický dokument, nastínění určité představy o nástrojích k dosažení daných cílů by záměrům dodalo větší kredibilitu i relevanci. Druhá poznámka směřuje k významným posunům v bezpečnostní sféře, na které v dokumentu není brán zřetel. Přestože je přirozené (a obecné formulace tomu odpovídají), že podobný strategický dokument nemůže pružně reagovat na mnohé posuny, v současné situaci, kdy se bezpečnostní problematika stává jednou z klíčových oblastí české zahraniční politiky, se zdá, že jasnější strategická vize by významně napomohla naplňování cílů.

Tato zastaralost je patrná například v podkapitole věnující se bezpečnostní spolupráci v rámci NATO. Hned první tři priority zahraniční politiky ČR však podle koncepce zasahují částečně do oblasti bezpečnosti. Kromě naplňování plnohodnotného členství v EU, do kterého lze počítat i účast na Společné zahraniční a bezpečnostní politice (SZBP), je v ní zmíněno i aktivní působení v NATO a boj proti terorismu. K poslední zmiňované prioritě lze poznamenat, že významně vychází z kontextu doby svého vzniku. Boj s terorismem v současné době funguje na základě poměrně ustálených mechanismů mezinárodní spolupráce. Priority české zahraniční politiky by však

měly více odrážet specifické zájmy ČR, k jejichž naplňování ČR už má vytvořené či by teprve měla vytvořit patřičné nástroje.

Konkrétnější rozpis bezpečnostní agendy v sekci Úkoly zahraniční politiky následuje hned za agendou ČR a EU a je jí věnován stejný prostor jako například vnějším ekonomickým vztahům. Koncepce české zahraniční politiky ostatně přisuzuje české zahraniční politice dva klíčové rozměry – ekonomický a bezpečnostní. V dokumentu však nejsou rozpracovány možné nástroje k dosažení cílů a naplnění úkolů. Vzhledem ke klíčovým událostem sledovaného období však není bez zajímavosti zmínka koncepce české zahraniční politiky, že ČR bude v rámci restrukturalizace aliančního velitelského uspořádání usilovat o zřízení funkčního střediska pro ochranu proti zbraním hromadného ničení (viz níže). Koncepce také předpokládá, že ČR zváží formu svého příspěvku do aliančního systému protiraketové obrany.[1]

Koaliční smlouva se vnějšímu rozměru bezpečnosti věnuje spíše okrajově. Kapitola o Evropské unii, mezinárodní spolupráci a bezpečnosti zmiňuje v jednom odstavci důležitost nedělitelnosti euroatlantického prostoru a potřebu přenesení větší odpovědnosti za bezpečnost Evropy na členské státy EU. V dalším odstavci koaliční smlouvy je obsažen slib zvýšení transparentnosti vývozu zbraní z ČR. Jak je v kapitole zdůrazněné níže, v oblasti evropského trhu se zbraněmi dochází v současnosti k významným změnám, které přinášejí zásadní výzvy pro českou administrativu. Až na samém konci příslušné kapitoly dokumentu je pasáž o SZBP, a to v souvislosti se zdůrazňováním šíření demokratizačních principů a dodržováním lidských práv. Dokument bohužel nepředstavuje žádné vize týkající se budoucnosti SZBP, jak by situace v rámci EU vyžadovala.[2]

Programové prohlášení vlády ČR má v pasážích věnovaných zahraniční politice stejné nebo velmi podobné formulace jako koaliční smlouva. Oproti textu smlouvy je však ve vládním prohlášení zdůrazněna nutnost aktualizovat strategické dokumenty v oblasti obrany a bezpečnosti s ohledem na zájmy ČR a na dlouhodobý výhled vývoje mezinárodního prostředí.[3] K revizi strategických dokumentů by mohlo dojít i v jiných významných členských zemích i na evropské úrovni. Podle všeho však v tomto volebním období k aktualizaci českých strategických dokumentů nedojde především pro značnou politickou nákladnost tohoto procesu.[4] K aktualizaci strategických dokumentů se vztahuje *Usnesení vlády č. 1133 z října 2007*, které ukládá ministrům vnitra, obrany a dopravy provést aktualizaci dílčích strategických dokumentů. Ministerstvo obrany (MO) by mělo do června 2008 aktualizovat *Vojenskou strategii ČR*,[5] ministerstvo vnitra (MV) do konce roku 2007 *Národní akční plán boje proti terorismu*, *Koncepci boje proti organizovanému zločinu*, *Národní strategii boje proti obchodování s lidmi* a *Koncepci ochrany obyvatelstva do roku 2013 s výhledem do roku 2020*[6] a ministerstvo dopravy (MD) *Národní bezpečnostní program ochrany civilního letectví před protiprávními činy*.[7, 8]

Programové prohlášení vlády také pozměňuje jeden ze závazků původně zmíněných už v koaliční smlouvě, podle kterého bude existovat povinnost MO předkládat parlamentu *Zprávu o vývozu zbraní z ČR*. Podle prohlášení však bude smlouvu předkládat ministerstvo průmyslu a obchodu (MPO). Podle dosavadní praxe byla Zpráva předkládána pouze Výboru pro obranu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR.

Zpráva za rok 2007, která vyjde v první polovině roku 2008, již bude předložena celému plénu. Otázkou zůstává, zda plenární projednávání napomůže větší transparentnosti obchodu s vojenským materiálem, což představuje klíčový deklarovaný vládní záměr.

Z hlediska bezpečnostní problematiky je třeba zmínit, že všechny dokumenty zcela postrádají zmínku o energetické bezpečnosti. Žádný z výše zmíněných dokumentů nenabízí zahraniční ani domácí perspektivu tématu, o kterém se v Evropě v současnosti často diskutuje. Koncepční uchopení energetické bezpečnosti je velmi důležité, neboť tento koncept prochází mnoha oblastmi, což klade větší požadavky na nutnou koordinaci. Určitý bezpečnostní rozměr problematiky dodávek a spotřeby energie nabízí *Bezpečnostní strategie ČR* z roku 2003,[9] která zdůrazňuje nutnost diverzifikace zdrojů strategických surovin a potřebu snižování energetické náročnosti českého hospodářství. Jako klíčové nástroje v této souvislosti zmiňuje mezinárodní spolupráci a využívání domácích prvotních energetických zdrojů. Téma energetické bezpečnosti se objevuje také v *Programových prioritách českého předsednictví v Radě EU*.[10] V letech 2002 a 2003, kdy vznikaly dlouhodobější strategické dokumenty, nebyla energetická bezpečnost vnímána jako významné bezpečnostní téma. V současnosti její jasnější formulaci brání spojitost s širší dimenzí energetické politiky, jejíž některé aspekty představují jeden ze základních ideových rozporů mezi stranami vládní koalice.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA, UDÁLOSTI

Systém protiraketové obrany

Česká republika přirozeně není na poli mezinárodních bezpečnostních vztahů významným hráčem a v klíčových otázkách je závislá na pozicích hlavních mezinárodních aktérů. Na druhou stranu však některé bezpečnostní aspekty české zahraniční politiky dlouhodobě zvyšují kredit i význam ČR v zahraničí. V bezpečnostní rovině je zcela napojena na mezinárodní bezpečnostní struktury, a bezpečnostní dimenze české zahraniční politiky tak má ve všech svých parametrech neopomenutelný multilaterální rozměr. Platí to i o nejdiskutovanějším bezpečnostním tématu – o systému protiraketové obrany. Jelikož bilaterálnímu vyjednávání o radarové základně se Spojenými státy je věnována jiná kapitola, v této se zaměřujeme na širší, multilaterální dimenzi.

Systém protiraketové obrany NATO je třeba vnímat jako proces, který započal politickou deklarací na pražském summitu NATO v roce 2002. Celý proces se zásadním způsobem posunul po rižském summitu, který se konal v listopadu 2006. V návaznosti na *Studii proveditelnosti* byla definována „zadání z Rigy“, jejichž výsledky postupně přicházely v roce 2007. Z těchto výsledků je patrné, že protiraketová obrana je technicky možná, politicky „záhodná“ a finančně zvládnutelná. Česká republika tak došla k závěru, že vybudování protiraketové obrany má smysl.[11] V průběhu jednání se ČR snažila působit zvláště na otázku „veřejné strategie“, tedy důsledné komunikace se všemi spojenci. ČR si od tohoto kroku slibovala začlenění dalších států do vyjednávání

o protiraketové obraně, v jehož důsledku by na základě dílčích souhlasů mohlo docházet ke zmírňování odmítavých politických stanovisek. Proti této české iniciativě se stavěly především Německo a Francie, které se sice k protiraketové obraně nevyjádřily zcela odmítavě, ale jejich postoj je dlouhodobě poměrně rezervovaný.[12]

Do tohoto procesu vstoupila konkrétní lednová americká nabídka začít vyjednávat o vybudování systému protiraketové obrany v Polsku a České republice, kterou oba státy přijaly. Jednoznačným zájmem ČR v rámci vzniklé situace bylo pokusit se co nejvyšší možnou měrou propojit vyjednávání a plánování obou systémů, přičemž bylo od počátku zřejmé, že plánovaný americký systém by měl být vybudován dříve. Velmi významným se v tomto ohledu stalo setkání ministrů obrany v Bruselu v červnu 2007, kde Aliance mimo jiné rozhodla brát v úvahu potenciální národní systémy, a de facto tak rozhodla o snaze začlenění amerického pilíře do aliančního systému.[13] Akcelerace amerického plánu vedla ČR k iniciativám směřujícím ke zvýšené frekvenci jednání se spojenci i státy stojícími mimo Alianci. Stálým požadavkem, odpovídajícím i původnímu tlaku na veřejnou strategii, je velká transparentnost jednání, kterou ČR zdůrazňuje i při jednáních s USA. Z hlediska české diplomacie je pozitivním výsledkem této transparentnosti v jednáních na všech úrovních pokles odmítavých stanovisek představitelů zemí NATO a EU,[14] který odráží i červnové rozhodnutí ministrů obrany.

V rámci transparentnosti ČR aktivně vyjednává také s nejsilnějším odpůrcem protiraketové obrany – Ruskem. V tomto případě však ke sbližování stanovisek nedochází. Ale zajímavou kapitolou zůstává otázka možné přítomnosti ruských armádních činitelů na radarové základně, kterou veřejně a pro české zástupce velmi překvapivě otevřel americký ministr obrany R. Gates na tiskové konferenci po setkání s českým premiérem.[15] Na tuto zprávu zareagovala velmi razantně jak média, tak i opoziční politici. Oficiální česká reakce je však především vyčkávací. O možné přítomnosti zástupců Ruské federace nemá smysl spekulovat v situaci, kdy Rusko s vybudováním základny nesouhlasí.[16]

České vojenské zahraniční mise

Každoročně významnou část bezpečnostní agendy představuje také vysílání českých vojáků do zahraničí. Působení českých vojáků v zahraničních misích v roce 2007 předesílá usnesení vlády ČR.[17] Dva procesy se v souvislosti s problematikou zahraničních misí v roce 2007 jeví jako ilustrativní. Jako první je možné uvést české rozhodnutí o zřízení vlastního Provinčního a rekonstrukčního týmu (PRT) pod hlavičkou ISAF (*International Security Assistance Force*) v Afghánistánu. Klíčovým rozhodnutím v této věci bylo vybrání vhodné provincie. Zpočátku se uvažovalo o provincii Baglan (severně od Kábulu), kterou v posledních dvou letech spravovali Maďaři. Maďarská strana však požádala o prodloužení svého pobytu v Baglanu. Další možností byla provincie Kandahar, nacházející se na jihovýchodě Afghánistánu, která však patří k nejnebezpečnějším a navíc je především vzhledem k vysoké průměrné nadmořské výšce logisticky velmi špatně dostupná. S celou situací do určité míry souvisela i nizozemská žádost o podporu v provincii Uruzgan, kde Nizozemci čelili značným problémům, které jim komplikovaly prodloužení mandátu parlamentem. Určitou variantou tak mohla být pouhá podpora Nizozemců, což však odporovalo jednomu z hlav-

ních cílů českého PRT týmu, a to zkoncentrování sil pro jejich větší „viditelnost“. Výsledkem celého procesu nakonec bylo převzetí provincie Logar, jež je z logistického hlediska výhodně položena na hlavní silnici jižně od Kábulu.[18] V říjnu pak rozhodla vláda, že česká přítomnost v Afghánistánu se zhruba zdvojnásobí.[19]

Druhým příkladem je rozhodování o účasti českých vojáků na misích v Iráku. V rámci mise NATO v Iráku působí pouze 5 českých vojáků, jejichž budoucnost nyní závisí na potřebách irácké vlády. V koaličních silách působila necelá stovka vojenských policistů pod britským velením v Basře, jejichž úkolem bylo školit irácké policisty. O tato školení však přestal být zájem a čeští vojáci dostali úkol střežit základnu v Basře. Podle MZV to však byl nedůstojný úkol a česká diplomacie začala uvažovat o stažení českých sil z Iráku. Argumentem mohla být i zvýšená česká účast v Afghánistánu. Na tuto „hrozbu“ Britové zareagovali návrhem na nové uplatnění českých vojáků, kteří by mohli školit Iráčany v práci se sovětskou vojenskou technikou, se kterou má Armáda ČR zkušenosti. Tento úkol byl již z hlediska MZV označen za přijatelný a navíc umožňuje i redukci českých sil (školitelů by mělo být okolo 20).[20] Oba tyto procesy odkrývají zajímavé souvislosti z hlediska aktérů a procesů české zahraniční politiky, kterým se věnuje čtvrtá část této kapitoly.

Evropský rozměr české bezpečnostní politiky

Z hlediska Evropské bezpečnostní a obranné politiky (EBOP) by se zajímavou agendou mohlo stát vyjednávání programového obsahu předsednictví trojky.[21] Značné ambice má v rámci EBOP především Francie. Kromě redefinice vlastní národní bezpečnostní strategie, která by se mohla stát základem pro redefinici bezpečnostní strategie EU, hodlá Francie zřejmě navrhnout i vytvoření stálé plánovací a velící struktury EU a žádat nasazení nebo přinejmenším vyzkoušení vojenských uskupení (*battlegroups*).[22] K možnosti vzniku evropské velící struktury se se značným odstupem staví především ministerstvo obrany, které má obavy z duplicit vojenského velení. MO má navíc od počátku rezervovaný postoj k celému konceptu bojových uskupení, jehož realizace se z české strany rodila poměrně obtížně.[23]

Obchod se zbraněmi

Česká republika patří k významným evropským exportérům konvenčního vojenského materiálu. Více o procesu a aktérech v tomto odvětví bude řečeno ve čtvrté části. [24] V rámci agendy je třeba zmínit evropskou diskusi o možné liberalizaci licenčního režimu, která by pravděpodobně zpřísnila podmínky pro přístup do liberalizovaného režimu pro držitele povolení. ČR takový krok v zásadě podporuje, oficiální stanovisko však bude záviset až na konkrétní podobě daného opatření.[25] Z hlediska konkrétních událostí je možné uvést dva vývozy do zemí mimo rámec NATO a EU, které vzbudily určitý ohlas. V prvním případě šlo o dodávku vojenského materiálu do Nigérie, jež však nebyla realizována kvůli vnitropolitické změně v tomto státě. V listopadu se pak v Evropském parlamentu objevila interpelace týkající se prodeje letadel L-159 do Bolívie. Tato transakce však nebyla shledána nijak problematickou a nediskutovala o ní ani Pracovní skupina Rady EU pro vývoz konvenčních zbraní (COARM). Údaje za uplynulý rok vždy shrnuje *Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského*

materiálu a ručních zbraní pro civilní využití v ČR,[26] která vychází se zhruba půlročním zpožděním a vyvolá vždy reakci některých nevládních organizací (Amnesty International). I v roce 2007 český vojenský materiál zcela v souladu s licenčním řízením skončil v Etiopii, Jemenu, Kolumbii, Libyi, Venezuele či Vietnamu, a tak lze předpokládat, že AI vystoupí s kritikou na výroční zprávu za rok 2007. AI dlouhodobě kritizuje úroveň legislativního zabezpečení kontroly vývozu a nedostupnost některých informací, týkajících se tohoto procesu. Zároveň upozorňuje, že zbraně končí v zemích, kde jsou porušována lidská práva a kde hrozí, že budou zneužity pro porušování lidských práv, případně reexportovány do dalších zemí, které jsou pod mezinárodním zbrojním embargem.[27]

Energetická bezpečnost

Velmi významnou agendu představuje i problematika energetické bezpečnosti. V lednu 2007 představila Evropská komise návrh nové energetické politiky,[28] která by měla být dalším krokem k vytvoření jednotného evropského trhu v oblasti energií. V září 2007 pak na představení politiky navázal balíček legislativních opatření, která v několika ohledech mění dosavadní platná nařízení a směrnice.[29] Jedním z klíčových témat těchto změn je problematika tzv. vlastnického oddělení přenosových/přepravních soustav od výrobních a dodavatelských struktur. ČR v zásadě splňuje tyto podmínky v oblasti elektroenergetiky, ale nikoli v oblasti plynárenství, kde byla část distribučních sítí a zásobníků v rámci privatizace prodána společnosti RWE Transgas. Lednová koncepce počítala také s vlastnickým oddělením v oblasti distribuce, kterou však ČR společně s některými dalšími členskými státy odmítala. Zářijová legislativní opatření tento požadavek již neobsahují. Na tomto místě je také možné znovu připomenout, že témata energetické bezpečnosti se objevují rovněž v prioritách českého předsednictví v Radě EU, které byly zveřejněny v říjnu 2007.[30] Vytváření jednotného trhu v oblasti energií, stejně jako s tím spojený tlak na vlastnická oddělení, má významný bezpečnostní rozměr, který bude rozveden v části o aktérech. V ČR v současné době probíhá především debata na úrovni odborné komise připravující strategické materiály, jež se věnují energetické bezpečnosti a současně odrážejí situaci v EU a v zemích bývalého SSSR. Koncepce energetické bezpečnosti je však navázána na širší rámec energetické politiky.[31]

Ostatní agenda

V první polovině roku ČR spolupředsedala Vyšší obranné skupině NATO (*Defence Group on Proliferation* – DGP), v níž předsednictví probíhá na základě dobrovolného přihlášení a daný stát vždy doplňuje v předsednickém tandemu USA. Zásadním problémem tak není získat předsednickou pozici, nýbrž spíše navrhnout a realizovat vhodnou agendu. Z toho pohledu je možné říci, že se ČR podařilo nastolit některá témata, která odpovídají dlouhodobým českým zájmům. Mezi hlavní lze zařadit aktivní konzultace s Ukrajinou o možnostech využívání některých ukrajinských přepravních vojenských kapacit či téma revize vojenských kapacit v rámci EU a NATO.[32] První cíl přiblížil Ukrajinu aktivitám DGP a nastartoval proces vzájemné koordinace aktivit v této oblasti.[33] Druhou aktivitu je třeba chápat především v souvislosti se vzta-

hem mezi EU a NATO, který komplikuje kyperská otázka. Českou snahou tak bylo nalézt téma, které by na tento problém nenaráželo a zároveň by mohlo v rámci vyjednávání v této oblasti obě organizace opět přibližovat. Podobná aktivita přirozeně nemohla vést k průlomu ve vývoji vztahu EU–NATO, nicméně české angažmá se zde hodnotí jako úspěšné.[34]

S výše zmíněnou problematikou nepřímo souvisí i oficiální otevření Centra ochrany proti zbraním hromadného ničení ve Vyškově, které bylo v červenci akreditováno ze strany NATO jako *NATO Joint Chemical Biological Radiological and Nuclear Defence Centre of Excellence*. Je to jediné centrum svého druhu v Alianci, poskytující vrchním velitelům NATO poradenství v oblasti zbraní hromadného ničení.[35] Slavnostní představení završilo proces, na jehož počátku byl český závazek toto centrum vybudovat, který byl jedním ze závěrů pražského summitu NATO v listopadu 2002.

Česká republika se stala spolusponzorem původně dánské iniciativy *Concerted Planning and Action*, jejímž cílem je vytvoření mechanismů pro spolupráci a koordinaci NATO s dalšími vládními i nevládními organizacemi. Od rižského summitu pro tuto iniciativu se používá spíše výraz *Comprehensive approach*. V lednu 2007 se uskutečnilo první jednání Severoatlantické rady (NAC) a ISAF se zástupci těchto organizací. Přestože se uvažuje o použití projektu v Afghánistánu, sám projekt je v současnosti zablokovaný kvůli rozporům mezi EU–NATO. Další možný posun však lze očekávat na bukurešťském summitu na jaře 2008.

Dvě významná témata nabídla i agenda v OBSE. Prvním z nich je ruské „pozastavení platnosti“ (formálně právně neexistující) a poté i účasti ve Smlouvě o konvenčních ozbrojených silách v Evropě.[36] Oficiálním důvodem je neschválení revidované smlouvy, která byla dohodnuta na istanbulském summitu OBSE v roce 1999. Státy NATO však ratifikaci podmiňují naplněním Istanbulských dohod Ruskem, hlavně pokud jde o ruskou vojenskou přítomnost v Moldávii a Gruzii. V tomto ohledu ČR zcela podporuje postoj spojenců z NATO. Ruské odstoupení od smlouvy s sebou přináší nejen pravděpodobný konec předávání informací, ale především výměn inspekcí, což je vnímáno jako prvek bezpečnostní nestability. Reakce spojenců v rámci NATO, se kterou se ČR ztotožnila, byla přirozeně odsuzující. Přímou veřejnou kritiku však v průběhu roku mírnila nejistota ohledně skutečných ruských záměrů. V průběhu druhé poloviny roku tak došlo k celé řadě neformálních konferencí (ve Vídni, Paříži, Berlíně či Madridu), na kterých se státy NATO pokoušely nalézt nějaké kompromisní řešení. V polovině prosince však Rusko neodevzdalo pravidelnou Výroční výměnnou informaci a v lednu 2008 odmítlo první inspekci, čímž de facto stvrdilo svůj úmysl nadále v rámci smlouvy nespolupracovat.[37] Jak tato kapitola ukáže, ruské odstoupení mělo velkou odezvu v mediálním diskurzu.

Na rozdíl od jednání s Ruskem se oficiální česká pozice rozcházela s pozicí spojenců v NATO a EU v otázce plánované kazašské kandidatury do čela OBSE v roce 2009. Za oznámenou kandidaturu se postavilo Rusko, Německo, Rakousko či Slovensko.[38] ČR se naopak stala součástí koalice odpůrců kterou vedly Velká Británie, USA a podporovaly ji například i Švédsko a Belgie, a která odkazovala na symboliku nedostatečné úrovně Kazachstánu především v rámci třetí lidskoprávní oblasti. V průběhu letošního roku však původní odmítavou pozici postupně změnili Britové

a Američané, a ČR tak zůstala trochu překvapivě osamocena. Na listopadové ministerské radě se nepodařilo najít v této otázce konsenzus v rámci EU a NATO.[39] V závěrečné fázi jednání ČR prosazovala alespoň odsunutí kazašského předsednictví na pozdější dobu. V rámci konečného kompromisu pak byl schválen tříletý plán předsednictví, podle něhož v roce 2009 po v současné době předsedajícím Finsku přijde na řadu Řecko, po něm Kazachstán a v roce 2011 Litva. Z dalších závěrů listopadové „ministeriády" v Madridu stojí za zmínku deklarovaný záměr zahájit misi OBSE v Afghánistánu,[40] který prosazovaly především USA. Státy EU jsou však k tomuto záměru spíše skeptické, neboť afghánská mise by pravděpodobně vyžadovala redukci jiných misí, přičemž není tak úplně zřejmé, čeho by OBSE se svými kapacitami mohla v Afghánistánu dosáhnout. V souvislosti s redukcemi se začíná mluvit především o více než 700členné misi v Kosovu. Tato mise je však z hlediska členů EU přirozeně chápána jako významnější a efektivnější než možné angažmá v Afghánistánu.

Česká republika také v roce 2007 připravovala novelu zákona o tajných službách a novelizaci dalších norem, jejichž součástí by se měla stát také ustanovení související s bojem proti terorismu. ČR se tak nechystá vytvořit samostatný protiteroristický zákon, jaký v minulosti přijaly některé evropské státy. Cílem reforem je zvýšit pravomoci exekutivních orgánů především v oblasti získávání informací, vymezit principy spolupráce mezi tajnými službami a policií a posílit také oblast prevence. Návrhy těchto legislativních kroků budou pravděpodobně dokončeny na jaře 2008. Výše zmíněný *Národní akční plán boje proti terorismu*, jehož znění pro léta 2007–2009[41] potvrdila vláda svým usnesením z února 2008,[42] má jako prioritu vytvoření mechanismu nepřetržité spolupráce, umožňující výměnu operativních informací mezi tajnými službami a policií. Tento strategický dokument obsahuje proto doporučení zřídit stálou koordinační platformu, která by měla za úkol nepřetržitě analyzovat údaje o možných teroristických hrozbách. V této souvislosti lze poznamenat, že podobná centra se osvědčila nejen v zemích, kde došlo k větším teroristickým útokům (USA, VB), ale také v jiných zemích (Francie, Německo, Švédsko, Austrálie či Malta). Nespornou výhodou takového centra, jež by měla vést k výrazně větší efektivitě, by byla permanentní komplexní činnost, kterou přirozeně nemohou vykonávat nestálé platformy typu Výboru pro zpravodajskou činnost, fungujícího v rámci Bezpečnostní rady státu, Společné zpravodajské skupiny, Kolegia ředitelů zpravodajských služeb či Pracovní skupiny koordinátora zpravodajských služeb.[43]

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ BEZPEČNOSTNÍHO ROZMĚRU ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky v porovnání s ekonomickým nenabízí tak širokou škálu možných aktérů. Mnohé součásti bezpečnostní oblasti jsou přirozeně citlivé, čemuž odpovídá i míra kontroly a „centralizace". Tak jako v každém rozměru zahraniční politiky hraje i v oblasti bezpečnosti klíčovou roli MZV, které schvaluje v zásadě všechny kroky týkající se zahraniční politiky. V rámci formování bezpečnostního rozměru zahraniční politiky má nejvýznamnější roli Odbor bezpečnostní po-

litiky, který koordinuje české působení v této oblasti. Bezpečnostní odbor v zásadě všechny kroky konzultuje především s příslušnými regionálně zaměřenými odbory.

Nejčastějším partnerem MZV je v bezpečnostní problematice přirozeně ministerstvo obrany. Tyto dva subjekty jsou prostřednictvím svých zástupců propojeny ve Stálé delegaci ČR při NATO a Stálém zastoupení ČR při EU. Význam bruselských úřadů pro praktické formulování české zahraniční politiky na pražských úřadech je větší, než by se na první pohled mohlo zdát. Jako velmi významný se jeví fakt, že pracovníci příslušných odborů obou ministerstev se v mnoha případech setkali v rámci svých misí v Bruselu. Zahraniční angažmá tak nejen mohlo vylepšit komunikaci a spolupráci prostřednictvím zkušenosti s odlišnou organizační kulturou, ale především vedlo k navázání bližších osobních kontaktů, které zjevně v mnoha ohledech ulehčují práci v Praze.[44]

V zásadě bezproblémová komunikace mezi oběma institucemi se zdá být důležitá, neboť obě ministerstva často přirozeně reprezentují odlišné pohledy. Jako ilustrace může posloužit příklad rozhodování o českém PRT týmu. MO se například zamlouvala podpora nizozemských sil v provincii Uruzgan, která by byla logisticky i finančně méně náročná než budování vlastního PRT týmu. Tento krok by však byl v příkrém rozporu s vizí MZV, které stálo o větší „viditelnost" českých vojáků v Afghánistánu. V podobných souvislostech je někdy na MO pohlíženo jako na méně flexibilní instituci, která se spíše brání větším změnám. V případech projekce vojenských kapacit je však třeba říci, že na MO spočívá významný úkol, zajistit mise po stránce organizační, logistické i finanční. Určité třecí plochy také někdy vznikají v oblasti evropské bezpečnosti, neboť na MO zcela dominuje agenda NATO. Přestože „evropeizace" MO v posledních letech významně pokročila, pro MO nadále zůstává prvotní alianční agenda, což může mít určitý vliv na management evropských bezpečnostních projektů. Dobrým příkladem by mohl být proces vyjednávání o vojenských uskupeních, kde MZV spíše nutilo MO k aktivitě, či současný „rezervovanější" přístup k vytváření bojového uskupení se Slovenskem. Na MO se také pravděpodobně ozve silnější nesouhlas s očekávanými francouzskými návrhy v rámci procesu programového vyjednávání trojky. Zástupci MO se nejčastěji zmiňují o nebezpečí velících duplicit a s tím spojených specifik vojenské komunikace, jejíž funkčnost je klíčová především v krizových momentech.

S touto problematikou související *Vládní návrh působení sil a prostředků Armády ČR v zahraničních operacích* představoval (s výjimkou diskuse o informacích předsedy vlády o postupu vyjednávání o umístění prvků protiraketové obrany na území České republiky v rámci 21. schůze PSP ČR[45]) nejvýznamnější bezpečnostní agendu projednávanou v Poslanecké sněmovně. Sněmovna vládní návrhy schválila na své 23. schůzi 5. 12. 2007.[46] Vysílání českých jednotek do zahraničních misí bývá relativně konsenzuální záležitostí, proti které se dlouhodobě staví pouze poslanecký klub KSČM, což ukázala i prosincová diskuse. Opoziční poslanci ČSSD v rozpravě poukazovali na potřebu dlouhodobějšího výhledu, který by bral větší zřetel také na vojenské závazky v rámci EBOP.

Dalším významným institucionálním aktérem je ministerstvo průmyslu a obchodu. Jak bylo zmíněno, ČR patří k významným exportérům vojenského materiálu. Přes-

tože většinu obchodu s tímto materiálem ČR realizuje s členskými zeměmi NATO a EU, představuje významného exportéra i v některých zemích mimo rámec těchto organizací. Jak ale upozorňuje *Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského materiálu a ručních zbraní pro civilní využití v ČR*, tyto vývozy v rámci národních specifik odrážejí spíše obchodní aktivity v daném roce a nikoli tendenci v zahraničním obchodu s vojenským materiálem.[47] Obchod s vojenským materiálem je kontrolován na úrovni EU systémem společných standardů, ošetřených v *Kodexu chování EU při vývozu zbraní*.[48] Zástupci ČR se pravidelně účastní zasedání COARM, které je platformou pro sdílení detailů o licenčních řízeních. Stále však platí, že exportní politiky členských zemí se liší. V ČR upravuje export vojenského materiálu zákon č. 38/1994 Sb. O zahraničním obchodě s vojenským materiálem, který přesně stanovuje podmínky udělování povolení k obchodu. Tento zákon by měl být v souvislosti se změnami na evropské úrovni v blízké době novelizován.

Na ministerstvu průmyslu a obchodu, které je gestorem licenčního řízení, je k tomuto účelu zřízena Licenční správa. MPO tedy sehrává klíčovou roli při kontrole zákonem stanovených podmínek. Dle zákona však každou licenci musí schválit i ministerstvo zahraničních věcí, které ji posoudí ze zahraničněpolitického hlediska a porovná se záznamy z minulosti či s informacemi poskytnutými v rámci COARM. Česká republika patří k zemím, které zamítají v zásadě pouze žádosti nevyhovující zákonu či Kodexu EU. Přirozeným zájmem obou ministerstev je v tomto ohledu zbytečně nebránit českým společnostem v zahraničním obchodu. Obě ministerstva vyřídí ročně zhruba 1700 žádostí, z nichž zamítají přibližně 4 %. Toto číslo nevyjadřuje benevolenci českých úřadů, ale spíše fakt, že zbrojařský sektor se v posledních letech dokázal přinejmenším v podávání žádostí přizpůsobit daným restrikcím, a v ČR se tak neobjevují například žádosti o vývozní licence do zemí, které jsou pod určitým typem mezinárodního embarga. ČR svým přístupem nijak nevybočuje z evropského standardu, přestože její exportní politika v této oblasti je přirozeně částečně odlišná například od skandinávských zemí.[49]

Sama problematika vývozu vojenského materiálu je však pouze jednou ze součástí problematiky obranného průmyslu v rámci bezpečnostního rozměru české zahraniční politiky. Klíčový rámec v posledních letech vytváří proces rozvíjejícího se Evropského trhu s obranným materiálem (*European Defense Equipment Market* – EDEM). Cílem tohoto projektu je odbourat národní ochranitelská opatření, založená na článku 296 *Smlouvy o založení Evropského společenství*, a vytvořit jednotný trh v této tradičně národními státy kontrolované oblasti. Součástí EDEM by se tak měly stát i systémy harmonizovaných poptávek či veřejných zakázek, které by měly vést v evropském měřítku k úsporám a na ně navazujícím strategičtějším investicím, a v důsledku ke zvýšení konkurenceschopnosti evropských firem. Je zřejmé, že tento probíhající proces může mít zásadní důsledky pro český obranný průmysl. Vedle státních institucí se tak významným aktérem stává zástupce drtivé většiny zbrojařských firem v ČR – Asociace obranného průmyslu (AOP).[50]

Asociace přirozeně hájí zájmy společností, které sdružuje, avšak neorientuje se přímo na konkrétní cíle zahraniční politiky. V současné době je pro ni klíčovou otázkou udržení konkurenceschopnosti českých firem na postupně liberalizovaném a har-

monizovaném evropském trhu. V této souvislosti se především snaží zmapovat schopnosti českého obranného průmyslu, který je do značné míry atomizovaný. V určitém smyslu se tak AOP snaží „rozklíčovat" informace, které jsou základem pravidelných zpráv o exportu vojenského materiálu, jež byly zmíněny výše. Znalost schopností českého průmyslu v této oblasti bude zásadní například ve chvíli jednání o harmonizaci poptávek v rámci EDEM.[51]

Do značné míry je možné říci, že AOP touto aktivitou supluje činnost, která by měla být náplní práce ministerstva průmyslu a obchodu. Z podobné analýzy by měly vycházet priority, které by se jednotlivé resorty měly snažit prosazovat na evropské úrovni. V zásadě by tento proces měl být výsledkem komunikace mezi ministerstvem průmyslu a obchodu, ministerstvem zahraničních věcí a ministerstvem pro místní rozvoj. Podobný strategický dokument či analýza, které jsou v EU běžné, však v českém prostředí bohužel chybí.

Podobně by ministerstva měla posílit i společné instituty, které by lépe koordinovaly české pozice v procesu vytváření evropského obranného trhu. Absence státních institucí v tomto procesu by mohla být pro český obranný průmysl kritická, protože změny na evropské úrovni zjevně vyžadují určitý soulad zájmů mezi klíčovými podniky a vládou.

Ministerstvo průmyslu a obchodu je však významným aktérem také v oblasti energetické bezpečnosti. Jak už bylo zmíněno, jeho zástupci společně se zástupci MZV pracují na strategické koncepci, která by reflektovala realitu energetické situace v ČR a v Evropě obecně. Jedním ze zásadních témat je diverzifikace energetických zdrojů. ČR v současnosti dováží 71 % roční spotřeby ropy a 74 % roční spotřeby plynu z Ruské federace. V segmentu jaderného paliva dokonce od roku 2010 dosáhne absolutní závislosti. V poslední době je stále častěji zpochybňována schopnost Ruska dlouhodobě dodržet dodavatelské závazky kvůli zhoršujícímu se technickému stavu těžebních i přepravních zařízení a pomalému rozšiřování těžby do nových oblastí. Události z počátků let 2006 a 2007 navíc naznačily, že Rusko může v budoucnosti využít svých energetických zdrojů k naplňování svých globálních politických ambicí. Kromě Ruska je stejně významná i situace v okolních tranzitních zemích. Stejně tak jako diverzifikace zdrojů se jako podstatná jeví i diverzifikace transportních cest. Z této perspektivy je třeba pohlížet na výše zmíněnou snahu státem řízené společnosti Mero získat podíl v Transalpském ropovodu. Tato snaha je výsledkem přímého strategického zadání ze strany exekutivy.

Druhým zásadním tématem je výše zmíněné vlastnické oddělení, které ČR splňuje v oblasti elektroenergetiky (ČEPS, a.s., je vlastnicky oddělen od dominantního výrobce společnosti ČEZ, a.s., přestože býval jeho součástí), ale nikoli v oblasti plynárenství, kde po privatizaci v obou oblastech dominuje společnost RWE Transgas, a.s. Zásadním rozdílem mezi elektroenergetikou a plynárenstvím však zůstává, že každý členský stát EU má vlastní zdroje elektřiny, kdežto plyn je do většiny států dovážen z oblastí mimo EU. Vlastnické oddělení se však nevztahuje na distribuci. Proti tomuto kroku se členské státy brání z obavy o nekontrolovaný nárůst cen.

Vlastnické oddělení spolu s dalšími opatřeními, obsaženými v energetických balíčcích (posilování nezávislosti a spolupráce národních regulátorů či spolupráce

provozovatelů přenosných a přepravních sítí), je významným krokem k další liberalizaci evropského energetického trhu. Z vlastnického oddělení však vyplývají některá významná rizika. Tím hlavním je možnost převzetí přenosové soustavy soukromým subjektem, jehož partikulární zájmy by se nemusely krýt se zájmy daného státu. Velmi lukrativní oblast vábí nejen domácí a evropské investory, ale i subjekty ze zemí mimo EU. Ve spojitosti se značnou energetickou závislostí na některých zemích se míra rizika, spojená s možnou privatizací, ještě mnohonásobně zvyšuje.

Procesy liberalizace a směřování k volnému trhu se tak střetávají s bezpečnostními zájmy, a řešení tohoto rozporu se proto stává klíčovou otázkou v rámci energetické politiky/bezpečnosti na úrovni EU. Britská vláda, jež patří mezi největší proponenty volného trhu, například neváhala použít poměrně problematické procedury, aby zabránila převzetí britské společnosti Centrica ruským Gazpromem. Určitou inspiraci také nabízí americký model Rady pro zahraniční investice (*Committee on Foreign Investments*), která zcela podléhá americké exekutivě. Německá vláda navíc nedávno vyjádřila obavu nejen ze soukromého spekulativního kapitálu, ale také z národních investičních fondů, které mohou následovat politickou linii a jejichž majetek se často blíží bilionu dolarů.[52]

Klíčová role při ochraně primárních bezpečnostních zájmů, definovaných v oblasti energetické politiky, tak připadá exekutivním orgánům. Je také zřejmé, že v této oblasti může být státní správa vystavena značnému nátlaku. Koordinace, vzájemná spolupráce i brzké přijetí strategických dokumentů, které by nasměrovaly českou legislativu, jsou potřebné nejen kvůli procesům uvnitř EU, ale také z důvodů zabezpečení českých zájmů.

BEZPEČNOSTNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VE VEŘEJNÉM, POLITICKÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Zatímco jednoznačně nejdiskutovanějším bezpečnostním tématem roku 2007 byla radarová základna, které je věnována zvláštní kapitola, z výše uvedených témat se nejvíce pozornosti a prostoru v médiích dostalo oblasti energetické bezpečnosti. Podobně jako rok 2006 začal ukrajinsko-ruským sporem o cenu dováženého zemního plynu, i první dny roku 2007 přinesly další spor, tentokrát mezi Ruskem a Běloruskem. Nejvýznamnější implikací rusko-běloruského sporu o výši tranzitních poplatků a cel, vybíraných na ropovodu Družba, byla čtyřdenní odstávka dodávek ropy z ruské strany na tomto ropovodu, kterým prochází zhruba polovina ruské produkce mířící na trh EU. V důsledku odstávky nedorazily plánované zásoby ropy do Německa a Polska (severní větev) a ČR, Slovenska a Maďarska (jižní větev). Média v této souvislosti přirozeně vznesla otázku o naší surovinové závislosti na dodávkách z Ruské federace. Ve většině textů byly zmíněny i některé strategické charakteristiky týkající se ČR, především pak napojení na ropovod IKL z německého Ingolstadtu, o jehož vybudování se počátkem devadesátých let vedly značné diskuse, či údaj o zásobách ropy na zhruba třetinu roku (české zásoby jsou v porovnání s některými zeměmi střední Evropy poměrně vysoké).

Média se však zmínila i o evropské reakci na přerušení surovinových dodávek z Východu; například vyjádření komisaře pro energetiku, Lotyše Andrise Piebalgse, o nutnosti získání větších záruk dodržování podepsaných smluv. EU pohrozila Rusku i Bělorusku recipročními opatřeními, která by mohla zasáhnout některé ruské a běloruské projekty. S evropskou úrovní rovněž souvisí vývoj nové energetické politiky EU, která byla jednou z priorit německého předsednictví[53] a která měla navázat na tzv. Zelenou knihu z roku 2006.[54] Prvním krokem se stal zveřejněný náčrt energetické strategie, se zřetelem na enviromentální a bezpečnostní faktory. *Hospodářské noviny* si v této souvislosti správně povšimly, že evropská strategie bude „projaderná".[55] Tento fakt velmi úzce souvisí s přípravami českého materiálu, týkajícího se energetické bezpečnosti. Podle mnohých českých expertů, kteří debatu iniciovali, je z hlediska české energetické nezávislosti nezbytné v budoucnosti maximálně využívat uhelné i jaderné zdroje elektřiny. Materiál s takovým závěrem je však vzhledem k současné politické konstelaci, ve které jedna z vládních stran takové řešení zásadně odmítá, obtížně prosaditelný a jednání o české bezpečnostně-energetické koncepci jsou tak značně komplikovaná.[56] V tomto kontextu je třeba upozornit na to, že debata o energetické bezpečnosti je významnou součástí širší debaty o energetické politice.[57]

Jistě není bez zajímavosti, že téma energetické bezpečnosti se po lednové krizi a informování o klíčových evropských i českých dokumentech do médií nadále navracelo. Na jaře média poměrně obsáhle informovala o nových tranzitních možnostech ruské ropy z přístavu Primorsk, což by zároveň mohlo vést k uzavření ropovodu Družba, přestože tato možnost není dle expertů pravděpodobná.[58] *Hospodářské noviny* také v červnu informovaly o tom, že státem kontrolovaná společnost Mero, provozovatel ropovodů Družba a IKL, chce koupit podíl v Transalpském ropovodu (TAL), vedoucím z Terstu do Karlsruhe. Stejně tak se zástupci společnosti Mero pokoušeli dojednat zvýšení přepravy ropy v ropovodu IKL, který na TAL navazuje a jehož kapacita je využívána zhruba z jedné pětiny.[59]

Celkově je možné říci, že se agendě energetické bezpečnosti dostalo v médiích nepoměrně více prostoru než ostatním bezpečnostním agendám. Mediální zájem a tlak může hrát významnou roli při urychlení důležitých strategických rozhodnutí, která se chystají nejen na národní, ale i na evropské úrovni.

Druhým celoročně mediálně nejdiskutovanějším procesem byly chladnoucí vztahy mezi Západem a Ruskem, jejichž symbolem se stalo ruské odstoupení od Smlouvy o konvenčních ozbrojených silách v Evropě. Česká zahraniční politika však na ruské postupné kroky (dubnové hrozby, červencové faktické, byť „nelegální" vystoupení, a konečně úplné prosincové vystoupení) reagovala vždy v rámci konsenzu států EU a NATO, a tak tyto události nepředstavovaly pro českou zahraniční politiku specifickou výzvu.

Další výše uvedené události nechala česká mediální scéna bez povšimnutí. Přestože média relativně pravidelně informují o situaci v Afghánistánu a Iráku, soustřeďují se na obecnou situaci a případně na ohrožení českých jednotek. Rozhodnutí o vytvoření vlastního Provinčního a rekonstrukčního týmu však média téměř nezaznamenala, naopak si všimla několikeré údajné hrozby teroristických útoků, z nichž nejznámější měl být v únoru na ruzyňském letišti. Jedním z hlavních mediálních komentářů byla

kritika nedostatečného informování veřejnosti, a to především v případech nepotvrzených útoků.[60] Tuto relevantní kritiku je možné dát i do souvislosti s připravovanými protiteroristickými ustanoveními, která se pravděpodobně stanou součástí novely zákona o tajných službách.[61]

ZÁVĚR

Tato kapitola byla zaměřena na agendu a formování bezpečnostního rozměru české zahraniční politiky s ohledem na další kapitoly této publikace, které se bezpečnostní problematiky také dotýkají. Přestože česká diplomacie v roce 2007 v bezpečnostní oblasti působila vcelku úspěšně (umístění českého PRT týmu, působnost českých vojáků v Iráku či spolupředsednictví v rámci Vyšší obranné skupiny NATO), česká zahraniční bezpečnostní politika nadále postrádá rozpracovanější vize v podobě relevantních strategických dokumentů. Debata nad širším rámcem fungování této oblasti české zahraniční politiky by do procesu tohoto primárního formování mohla vtáhnout více aktérů z prostředí mimo státní správu, kteří by mohli obohatit vnímání bezpečnostní dimenze.

Širší strategická debata by také mohla zmenšit některé rozpory mezi politickými aktéry, které brání dosažení potřebného konsenzu. V tomto ohledu se jako velmi významná jeví především problematika energetické bezpečnosti. Přirozeným důsledkem rozpoutání takové debaty by také bylo obohacení obecného bezpečnostního diskurzu.

Česká republika právem staví na renomé, které jí vydobyli čeští vojáci působící v zahraničních misích. Vysílání vojenských a policejních jednotek tvoří ovšem jen malou část bezpečnostní agendy. Jak bylo v kapitole naznačené, určité strukturální reformy a změny přístupu jsou potřebné v oblasti vnitřní bezpečnosti i evropské spolupráce. Právě evropská agenda bude v budoucnu výrazněji zasahovat do bezpečnostní oblasti. I z tohoto pohledu je důležité dosažení politického konsenzu v některých základních otázkách.

Poznámky

1 *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**).

2 *Koaliční smlouva*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20394**).

3 *Prohlášení vlády ČR*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**).

4 Rozhovory se zástupci MZV ČR a MO ČR.

5 *Dosavadní Vojenská strategie ČR* je on-line: (**www.army.cz/scripts/detail.php?id=5195**).

6 V lednu 2008 byly na stránkách MV ČR k dispozici aktualizované verze *Národního akčního plánu boje proti terorismu* a *Koncepce boje proti organizovanému zločinu*. On-line: (**www.mvcr.cz/dokument/index.html**).

7 Původní verze *Národního bezpečnostního programu ochrany civilního letectví před protiprávními činy* on-line: (**www.mdcr.cz/cs/Letecka_doprava/uzitecne_informace/aktuality_v_letecke_doprave/bezpecnostni_programy_security**).

8 *Usnesení vlády ČR ze dne 10. 10. 2007, č. 1133.*

9 *Bezpečnostní strategie ČR*. On-line: (**www.army.cz/scripts/detail.php?id=8492**).

10 *Prioritní oblasti předsednictví ČR v Radě EU*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=26211**).

11 Rozhovor s Liborem Boleslavem a Martinem Pážíkem, MO ČR, Odbor obranné politiky, 19. 10. a 12. 11. 2007.

12 Přestože německá ani francouzská diplomacie o „pravých" důvodech nehovoří, lze se domnívat, že za rezervovanými postoji Německa stojí poválečná „pacifistická" tradice a poněkud vstřícnější vztahy k Rusku, kdežto francouzské důvody budou pravděpodobně více směřovat k vlastnímu jadernému potenciálu a jeho odstrašovací kapacitě.

13 On-line: (**www.nato.int/docu/comm/2007/0706-mod/0706-mod.htm**), závěrečné komuniké (**www.nato.int/docu/pr/2007/p07-067e.html**).

14 Jako největší odpůrci se v roce 2007 jevily Norsko a Slovensko.

15 Česká tisková kancelář, 23. 10. 2007.

16 Rozhovor s Viktorem Dvořákem, MZV ČR, Odbor bezpečnostní politiky, 17. 10 a 19. 11. 2007.

17 *Usnesení vlády ČR ze dne 4. 10. 2006, č. 1114*.

18 Rozhovory s představiteli MO ČR a MZV ČR.

19 *Usnesení vlády ČR ze dne 22. 10. 2007, č. 1179.*

20 Ve druhé polovině roku 2008 tak bude v Iráku působit pravděpodobně pouze 25 českých vojáků. Rozhovor s Viktorem Dvořákem, MZV ČR, Odbor bezpečnostní politiky, 17. 10 a 19. 11. 2007.

21 Více viz Karlas, Jan a kol. (2008): *Jak předsedat Evropské unii: Návrh priorit předsednictví ČR v Radě EU v roce 2009*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

22 Viz např. projev ministra obrany Francouzské republiky Hervé Morina, Univerzita obrany, Toulouse, 11. 9. 2007. On-line text (**www.defense.gouv.fr/ministre/prises_de_parole/discours/discours_de_m_herve_morin_toulouse_11_09_07**).

23 ČR v roce 2005 po vyjednáváních s několika zeměmi či skupinami zemí nakonec podepsala dohodu o vytvoření společného vojenského uskupení se Slovenskem. Rozhovory se zástupci MO ČR a MZV ČR.

24 Širší uvedení do problematiky viz Zetocha, Karel (ed.) (2007): *Obranné zdroje České republiky*: Brno: Univerzita obrany.

25 Rozhovory s pracovníky MZV ČR.

26 *Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského materiálu a ručních zbraní pro civilní využití v ČR*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR–Ústav mezinárodních vztahů, 2007.

27 Viz sekce Zbraně pod kontrolou, AI. On-line: (**www.amnesty.cz/zpravy/tema/Zbrane-pod-kontrolu**/).

28 An Energy for Europe, COM(2007) 1. On-line: (**europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l27067.htm**).

29 Směrnice o vnitřním trhu s elektřinou 2003/54/ES. On-line: (**www.eru.cz/pdf/eu_smernice_2003_54.pdf**); Směrnice o vnitřním trhu s plynem 2003/55/ES. On-line: (**eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0054:CS:HTML**); Nařízení č. 1228/2003 o přeshraniční výměně elektřiny. On-line: (**eurlex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=Regulation&an_doc=2003&nu_doc=1228**); Nařízení č. 1775/2005 o podmínkách přístupu k plynárenským sítím. On-line: (**eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52007PC0532:EN:NOT**).

30 Viz *Prioritní oblasti předsednictví ČR v Radě EU*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=26211**).

31 Rozhovory s Danielem Koštovalem, MZV ČR, Odbor bezpečnostní politiky a Odbor států severní a východní Evropy, 4. 12. 2007.

32 Rozhovor s Viktorem Dvořákem, MZV ČR, Odbor bezpečnostní politiky, 17. 10 a 19. 11. 2007.

33 Rozhovor s ředitelem Sekce obranné politiky a strategie MO Ivanem Dvořákem, který ČR v DGP zastupoval. On-line: (**www.army.cz/scripts/detail.php?id=9538**).

34 Rozhovor se zástupci MZV ČR a MO ČR.
35 Slavnostní otevření proběhlo 22. listopadu. On-line: (**www.army.cz/scripts/detail.php?pgid=156**). Více o centru je možné najít na oficiální stránce **www.jcbrncoe.army.cz**.
36 Ruská duma tento návrh schválila jednohlasně počátkem listopadu 2007.
37 Rozhovor s Vladimírem Šálem, MZV ČR, referát OBSE, 14. 11. 2007.
38 Není bez zajímavosti, že slovenský ministr zahraničí Ján Kubiš působil koncem 90. let jako vyslanec generálního tajemníka OSN v Tádžikistánu a v letech 2005–2006 jako představitel EU pro Střední Asii.
39 Rozhovor s Vladimírem Šálem, MZV ČR, referát OBSE, 14. 11. 2007.
40 Závěry 15. Ministerské rady OBSE v Madridu. On-line: (**www.osce.org/conferences/mc_2007.html?page=documents&session_id=203**).
41 *Národní akční plán boje proti terorismu – aktualizované znění pro léta 2007–2009*. On-line: (**www.mvcr.cz/dokument/index.html**).
42 *Usnesení vlády ČR ze dne 11. 2. 2008 č. 129.*
43 Rozhovor s Oldřichem Krulíkem, MV ČR, Odbor bezpečnostní politiky, 15. 2. 2008.
44 Rozhovory se zástupci MZV ČR a MO ČR.
45 Stenografický zápis, on-line: (**fenrir.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/021schuz/21-2.html#196**).
46 Stenografický zápis z projednávání *Vládního návrhu působení sil a prostředků Armády České republiky v zahraničních operacích v roce 2008* (sněmovní tisk 347) je k dispozici, on-line: (**www.psp.cz/cgi-bin/ascii/eknih/2006ps/stenprot/023schuz/23-5.html#578**).
47 *Výroční zpráva o kontrole exportu vojenského materiálu a ručních zbraní pro civilní využití v ČR*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2006, s. 18
48 K dispozici spolu s vybranými částmi *Uživatelské příručky* ve výše citované výroční zprávě za rok 2006
49 Rozhovor s Ondřejem Pometlem, MZV ČR, Odbor SZBP, 6. 12. 2007.
50 Viz **www.aop-cr.cz/**.
51 Rozhovor s Richardem Hlavatým, výkonným ředitelem AOP ČR, 22. 11. 2007.
52 Rozhovor s Danielem Koštovalem, MZV ČR, Odbor bezpečnostní politiky, 4. 12. 2007.
53 Součástí německé aktivity se stala například i nová Středoasijská strategie.
54 *Zelená kniha: Evropská strategie pro udržitelnou, konkurenceschopnou a bezpečnou energii*. On-line: (**ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/index_en.htm**).
55 *Evropa chce jádro, Česko neví*. Hospodářské noviny, 11. 1. 2007; Dokument Evropské komise z 10. ledna, on-line: (**europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/29&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en**).
56 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR; *Energetika: úspory nebudou stačit*. Hospodářské noviny, 19. 1. 2007.
57 *Kam směřuje česká energetika?* Hospodářské noviny, 2. 5. 2007.
58 Např. *Strašidlo jménem Primorsk*. Euro, 18. 6. 2007.
59 *Státní Mero chce podíl v alpském ropovodu TAL*. Hospodářské noviny, 14. 6. 2007.
60 Viz např. *Úřady kolem „teroristických hrozeb" mlčí*. Hospodářské noviny, 21. 2. 2007.
61 *Česko chystá nové zákony proti terorismu*. Hospodářské noviny, 18. 4. 2007.

Část IV:

Středoevropský rozměr české zahraniční politiky

Kapitola 5
Státy Visegrádské skupiny a Rakousko v české zahraniční politice

Michal Kořan

STŘEDNÍ EVROPA V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

Českou zahraniční politiku vůči středoevropskému regionu lze vnímat jako jeden, víceméně koherentní rozměr zahraniční politiky, jakkoli se v tomto rozměru prolíná multilaterální spolupráce (V4) spolu s bilaterálními vztahy. Této rozmanitosti v jednotě bude odpovídat i struktura kapitoly – jednotlivé aspekty české středoevropské diplomacie budou rozebírány jako autonomní celky, syntetický charakter budou mít až závěrečné oddíly o aktérech, politickém, mediálním a veřejném přesahu středoevropské dimenze české zahraniční politiky a závěr. Konkrétně pak budou v této kapitole rozebrány: Visegrádská skupina, Rakousko, Slovensko, Polsko a Maďarsko, v následující kapitole se V. Handl věnuje Německu.

VISEGRÁDSKÁ SPOLUPRÁCE

Visegrádská spolupráce v české zahraniční politice: východiska a koncepční dokumenty

Vstup čtyř členských států Visegrádské skupiny[1] do Evropské unie podnítil řadu politických komentátorů i politiků samých ke skepsi vůči dalšímu fungování tohoto regionálního uskupení. Od vstupu do Evropské unie v květnu 2004 ovšem podstatně narůstá počet setkání a konzultací na politické a byrokratické úrovni, přičemž k tomuto nárůstu dochází i na resortní úrovni, přímo mezi jednotlivými ministerstvy. To je dokladem pokračující změny v povaze visegrádské spolupráce. Možnost vytvářet i v době po vstupu do EU prostor pro spolupráci je usnadněna tím, že všechny země čelily bezprostředně po vstupu do EU podobným problémům (omezení na pracovním trhu, vstup do schengenského prostoru, čerpání finančních prostředků z evropských

fondů). Vzájemné konzultace a výměna informací tak nadále mají smysl a praktický výsledek. Navíc, v době před vstupem docházelo k intenzivní komunikaci jak mezi politickými představiteli, tak mezi byrokratickými aktéry. Byly tak vybudovány sociální sítě, jejichž zpřetrhání by s sebou neslo zcela konkrétní náklady, především v oblasti získávání, zpracování a sdílení informací, tohoto nezbytného prvku mezinárodní politiky. Znatelně rostoucí počet pracovních setkání, která se navíc často odehrávají bez prostřednictví ministerstev zahraničních věcí, se zdá svědčit o účincích takovéto socializace. V neposlední řadě pak trvající spolupráci napomáhá fakt, že se Visegrádská skupina stala dobře zavedenou „značkou", která umožňuje svým členům být střední a nikoli východní Evropou. Její vybudování umožňuje postupnou tvorbu regionální identity, přinejmenším u byrokratických zahraničněpolitických aktérů.[2]

Znění *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006,*[3] zmiňující se v jednom odstavci o visegrádské spolupráci, již příliš neodpovídá její současné povaze a potřebám. V4 se nachází v situaci, kdy se již nemusí soustředit na hledání sama sebe, vlastního důvodu k bytí, což jsou priority, na které byla zaměřena koncepce, naopak, může se začít orientovat stále více na konkrétní spolupráci a komunikaci. Začíná se navíc ukazovat, že pouhé spoléhání na V4 jako zavedenou značku, o níž se v koncepci hovoří, stěží do budoucna nahradí skutečnou spolupráci. Hlavní hodnota visegrádské spolupráce nadále spočívá v její schopnosti působit jako platforma pro výměnu a sdílení informací a tato úroveň spolupráce vykazuje stále rostoucí dynamiku. Ale zároveň se nabízí i otázka, zda lze hovořit o rostoucí dynamice v oblasti konkrétní spolupráce. V tuto chvíli lze jistě konstatovat, že velmi kvalitně probíhá spolupráce v oblasti přeshraničního styku, vnitra (zejm. organizovaný zločin a Schengen), visegrádské země se shodují na potřebě úspěšné a efektivní východní politiky EU (byť o konkrétních strategiích již mohou panovat rozpory), na potřebě liberalizace pracovního trhu či na potřebě konzulární a vízové spolupráce. Poslední vývoj ovšem také naznačuje, že existují nezanedbatelné odlišnosti v postojích k energetické bezpečnosti, stejně tak nelze očekávat snadnou shodu při vyjednávání o finanční perspektivě či v otázkách zemědělství.

Zcela jedinečnou „výkladní skříní" V4 je Mezinárodní visegrádský fond se svým narůstajícím systémem poskytování grantů a stipendií. Česká diplomacie se i s jeho pomocí bude pokoušet posilovat praktickou kooperační stránku V4, což je naléhavá otázka zejména ve vztahu k blížícímu se předsednictví EU, a zároveň bude využívat V4 jakožto komunikační platformu. Zhruba takové bylo východisko pro českou zahraniční politiku v oblasti středoevropské spolupráce v době nástupu nové české vlády, v jejímž programovém prohlášení[4] není středoevropská regionální dimenze zahraniční politiky zmíněna. Tomu ovšem neodpovídá skutečný význam, jaký Topolánkův kabinet této dimenzi ve svých konkrétních krocích přikládá (viz níže).

Středoevropská témata v české zahraniční politice: události, agenda[5]

Jednoznačně hlavní agendou, která určovala ráz české středoevropské multilaterální politiky, byla česká příprava a posléze výkon předsednictví Visegrádské skupiny, přičemž ráz a povaha předsednictví byly určovány chystaným předsednictvím ČR v Radě EU. Česká republika převzala předsednictví V4 v polovině roku 2007. Pokud

daná země zaujme k předsednictví aktivní postoj – což nemusí být vždy pravidlem – skýtá tento institut značné možnosti, jak ovlivnit směřování V4, alespoň v daném období. Konečný program předsednictví sice musí posvětit všechny čtyři země, které navíc mají možnost podávat své návrhy a připomínky. Přesto vlastní výkon předsednictví nabízí zejména prostor pro nastavování agendy jednotlivých setkání, což může být nesmírně silný nástroj k ovlivnění činnosti Visegrádské skupiny.

V první polovině roku 2007 byly shromažďovány podkladové materiály pro určení předsednických priorit. Tuto iniciativu zaštiťoval Odbor států střední Evropy MZV (konkrétně oddělení V4) a podklady byly zasílány jak z jednotlivých resortů, tak z jednotlivých odborů MZV samého.

Konečný program[6] českého předsednictví zrcadlí potřebu zefektivnění spolupráce zemí V4 v Evropské unii, která by pro ČR měla význam zejména v době výkonu předsednictví EU. Vytvoření přehledného mechanismu spolupráce v EU se má týkat vzájemné podpory kandidatur v rámci EU a dalších mezinárodních organizací, ustálení mechanismu organizace setkání ve formátech V4 na okraj multilaterálních akcí, upevnění tradice organizace vrcholných setkání V4 a V4+, větší koordinace a registrace meziresortní spolupráce (meziresortní spolupráce narostla za poslední roky natolik, že přestává být v silách MZV plně sledovat její vývoj), spolupráce předsednické země s koordinátorem public relations V4, včetně vypracování způsobu této spolupráce. Všechny tyto cíle jsou velmi ambiciózní a na vyhodnocení jejich plnění bude nutné počkat až po skončení předsednictví. V každém případě je patrné, že co se týká vzájemné podpory kandidatur, ke shodě dosud nedošlo, naopak se české diplomacii daří zdůrazňovat spolupráci a komunikaci i v rámci stálých zastupitelství v Bruselu.

Jednání v Bruselu byla pro rok 2007 ve formátu V4 plánována v podstatě ke všem významným evropským otázkám. Některá z nich probíhala ve větší shodě, některá, pro šíři a problémovost projednávané agendy, byla buď odsunuta nebo zrušena či na nich nedošlo ke shodě. Do této druhé oblasti například patřily konzultace k reformní smlouvě, o revizi rozpočtu či o energetické politice. Některých konzultací se zúčastnili i zástupci EK, což svědčí o významu jak V4, tak i agendy samé. Zástupci EK byli přítomni například na jednání o rozšiřování EU či o volném pohybu pracovníků. Velká pozornost byla stálými zástupci visegrádských zemí věnována reformě společné zemědělské politiky, celní oblasti a přípravám vstupu do Schengenu. Dále se konaly koordinační schůzky V4 k hlavním tematickým agendám na úseku vnějších vztahů. Šlo o východní dimenzi ENP, Střední Asii, Dálný východu (setkání se týkalo mj. zbrojního embarga vůči Číně), byla hledána společná témata pro jednání s Japonskem, které projevilo zájem o spolupráci. Na koordinačních schůzkách byla středem diskusí víza s USA a Kanadou, ve vízové oblasti byl rovněž projednáván vízový režim s Běloruskem, o jehož usnadnění země V4 usilují. Z českého pohledu je úspěchem, že bruselská jednání V4 jsou většinou činěna a posuzována s ohledem na nastávající předsednictví ČR v EU (a s ohledem na předsednictví Slovinska). Úsilí českého SZ v Bruselu by mělo vyústit v nalezení takových evropských témat, na jejichž prosazování by se v rámci výkonu českého předsednictví podílely další země V4. Dle dostupných informací se v průběhu podzimu 2007 tato témata dařilo nalézat. K hledání společných témat přispěla mj. schůzka vrchních ředitelů evropských sekcí jednotlivých

MZV, která se konala na konci listopadu v Praze. Na této schůzce byl zejména projednáván hlavní bod českého evropského předsednictví, tj. konkurenceschopnost, čtyři svobody a liberální obchodní politika. Je možné očekávat, že ke shodě dojde zejména v oblasti volného pohybu pracovních sil, podpory východní dimenze ENP (spolu se snižováním poplatků za víza) a podpory integračního úsilí západního Balkánu, což jsou body z programu českého unijního předsednictví.

Schůzky mezi představiteli stálých bruselských zastupitelství visegrádských zemí nejsou přímo koordinovány národním koordinátorem V4, koordinace spíše probíhá prostřednictvím evropské sekce MZV. Této otázce bude nutné do budoucna věnovat zvýšenou pozornost. Jde totiž o stále významnější formu komunikace v rámci V4. Díky naprosto bezprostřednímu a každodennímu kontaktu s evropskou agendou jsou bruselští diplomaté schopni řešit nejaktuálnější problémy, připravovat expertní pozice pro jednání na vyšších úrovních či hledat širší témata, která jsou posléze prodiskutována s ústředím. Vzhledem k narůstajícímu významu evropské agendy pro visegrádskou spolupráci lze do budoucna očekávat (a dokonce i doporučit) nalezení koordinačního mechanismu těchto setkání i jejich postupné ustálení. Aby takový mechanismus mohl fungovat, bude patrně nutné propojit národního koordinátora V4 (který je v případě ČR zároveň ředitelem OSE) s evropskou problematikou, zejména pak s mechanismy prosazování zájmů na evropské úrovni. Popřípadě bude zapotřebí nalézt takový model komunikace mezi národním koordinátorem V4 a evropskými odbory, který by odpovídal potřebám koordinace české evropské a středoevropské politiky.

Za další prioritu českého předsednictví V4 byl zvolen aktivní přístup k naplňování Evropské politiky sousedství v její východní dimenzi. První polovina roku se částečně nesla ve znamení užší spolupráce V4 s německým předsednictvím EU, které dávalo najevo zájem o účast na aktivitách V4. Sdíleným zájmem bylo otevření debaty o posílení východní dimenze ENP a nalezení co nejširší podpory pro toto téma napříč EU. K tomu mělo dojít prostřednictvím vydání společného *non-paperu*, konečný výsledek nicméně splnil původní očekávání pouze dílčím způsobem, zvolilo se kompromisní řešení, které odráželo limity a očekávání zejména ze strany Evropské komise a Ukrajiny.[7] Ve druhé polovině roku se visegrádské státy zaměřily více na přípravu spolupráce se Švédskem, které v druhém pololetí roku 2009 čeká předsednictví EU. Švédsko je v EU vnímáno jako tradiční a úspěšný zastánce východní dimenze ENP. Protože je pro jakoukoli smysluplnou aktivitu na evropské půdě zapotřebí hledat co možná nejširší koalici aktivně participujících zemí, byl v roce 2007 obnoven zájem o navázání kontaktů s celou Severskou radou. V roce 2007 sice nedošlo na přímé kontakty se Severskou radou, ale probíhaly konzultace v rámci V4 (zejm. v Bruselu a na úrovni visegrádských koordinátorů) ohledně možných témat spolupráce. Výsledkem bylo pozvání generálního tajemníka Severské rady na setkání s V4. Očekává se, že bude možno navázat na již uskutečněné konzultace z let 2003–2004.

Oproti spíše předběžným kontaktům se Severskou radou se na konci roku 2007 dařilo rozvinout spolupráci s dalším regionem, který má zájem o aktivní přístup k východní Evropě, a to s pobaltskými státy. Této spolupráci napomohla schůzka politických ředitelů MZV V4 a Pobaltí, jež byla věnována zejména východní politice a možnostem další kooperace. Na ostravském summitu premiérů Visegrádské sku-

piny 10. 12. 2007 byla tato iniciativa podpořena, předsedové vlád se zde shodli na zájmu prohloubit kontakty s pobaltskými republikami. V návaznosti na to došlo na první schůzku premiérů V4 a Pobaltí „na okraji" Evropské rady 14. 12. 2007. Kromě podpory východní dimenze ENP a rozšiřování EU byly projednány perspektivy energetické politiky, přičemž okrajově se konzultace měly zabývat i otázkami spojenými s Ruskou federací, které byly doposud spíše upozaďovány ve prospěch debat o evropských perspektivách ruských sousedů, zejména Ukrajiny, Moldavska a Běloruska. Konkrétním výsledkem pak byla společná podpora volby bývalé lotyšské prezidentky V. V. Freibergy do Reflexní skupiny. Pro českou diplomacii je jistě úspěchem, že všechny tři pobaltské státy přislíbily účast na zasedání Evropského jaderného fóra v Praze v květnu 2008.

Dalším uskupením s příslibem spolupráce v oblasti vnějších vztahů EU jsou čtyři státy s prozápadní orientací, GUAM[8] (Gruzie, Ukrajina, Ázerbájdžán, Moldavsko). Zájem o kontakty s tímto uskupením projevují i baltské státy. Nabízí se tak poměrně široká platforma (otázkou ovšem je, do jaké míry je samé uskupení GUAM skutečně efektivní ve své spolupráci). Ve vztahu k integračním snahám zemí GUAM jsou palčivým problémem tzv. zamrzlé konflikty. V4 se však drží spíše stranou těchto otázek a rovněž se snaží působit tak, aby mimo tato jednání nezůstávala Arménie, což je pochopitelně ve vztahu ke GUAM velmi ožehavá otázka. Druhým tématem, na kterém má eminentní zájem i česká diplomacie, je energetika. Ázerbájdžán a Gruzie jsou klíčové tranzitní země pro kaspický plyn a ropu; měly by napomoci snížení energetické závislosti na Rusku. Česká republika proto navrhla účast ministrů zahraničních věcí na summitu GUAM v červenci 2008. Svou účast již přislíbil český ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg (který by mohl popřípadě státy V4 zastupovat).

Protože se Visegrádská skupina orientuje na prostor východní Evropy již několik let, její aktivity jsou v tomto prostoru značně rozsáhlé. Z tohoto důvodu se české předsednictví V4 zaměřilo na dvě prioritní země – Moldavsko a Bělorusko. V případě Moldavska ČR navázala na předchozí slovenské předsednictví V4, které iniciovalo bližší zájem V4 o tuto zemi. Zejména ovšem zařazení Moldavska odpovídá jak prioritám v české východní a transformační spolupráci, tak prioritám v připravovaném programu předsednictví EU. V říjnu 2007 se uskutečnilo historicky první setkání ministrů zahraničních věcí V4 + Moldavska. V případě zaměření na Moldavsko tedy jde zejména o otázky integrace do EU. Oproti tomu druhá zmíněná prioritní země, Bělorusko, hraje v agendě V4 poněkud odlišnou roli. Její zařazení vychází z další programové priority České republiky, jíž je zájem o prosazování a šíření lidských práv a demokracie. Ve druhé polovině roku 2007 se iniciativy vůči Bělorusku odvíjely od snahy dosáhnout snížení poplatků za víza pro běloruské občany. Na této snaze se shodnou všechny členské státy V4 jak na expertní, tak na politické úrovni a lze říci, že oblast vízové politiky vůči Bělorusku je jednou z nejvitálnějších agend V4 současnosti. Shoda vychází z přesvědčení, že pokud si běloruští občané nebudou moci z finančních důvodů dovolit cestovat do zemí EU, bude o to obtížnější působit ve prospěch změny režimu prezidenta Lukašenka. Země V4 hledají způsob, jak pomocí jednostranných opatření zemí schengenského prostoru vůči Bělorusku umožnit co nejnižší poplatky za víza za podmínek zachování existujících standardů pro udělování víz.

Obecným cílem je plošně snížit výši poplatků za víza do schengenského prostoru tak, aby se předešlo stavu, kdy oficiální běloruští činitelé vybírají určité skupiny obyvatel, které mohou vycestovat do zemí EU. České předsednictví V4 se proto ujalo koordinace aktivit Visegrádské skupiny s cílem ovlivnit postoj celé EU k této otázce. Konec českého předsednictví v polovině roku 2008 ukáže, jak dalece bylo toto úsilí plodné. O této činnosti V4 paralelně zpravuje prostřednictvím SZ Brusel Evropskou komisi a Visegrádská skupina rovněž působila na Slovinsko, aby podobné postoje k Bělorusku prosazovalo ve svém předsednictví EU. Česká republika však dbala i na to, aby se otázkou běloruských víz nevyčerpala snaha o podporu rozvoje běloruské občanské společnosti, a nadále chce postupovat přísně restriktivním způsobem vůči oficiálním běloruským představitelům, dokud tito nesplní základní požadavky EU.

V souvislosti s podporou lidských práv se v Bělorusku v říjnu 2007 konala prezentace V4 a Mezinárodního visegrádského fondu ve Vilniusu. Mimo to Česká republika v rámci V4 bojovala o to, aby se partnerské státy více podílely na projektu Rádio pro Bělorusko. Tento projekt byl založen v září 2005 ve Varšavě a Česká republika působí jako jeden z hlavních iniciátorů i sponzorů celého projektu.[9] Spolu s ČR se finančně na projektu podílejí USA, Kanada, Nizozemsko, Dánsko a Evropská komise, stanice spolupracuje rovněž s pobaltskými státy a Slovenskem. Česká snaha o větší podporu tomuto projektu zaznamenala některé dílčí úspěchy, naráží však zejména na to, že Polsko provozuje své Rádio Racyja, které je zaměřeno mj. na nemalou polskou menšinu v Bělorusku a své zdroje nehodlá příliš rozmělňovat. Navíc, polská veřejnoprávní televize v prosinci 2007 zahájila projekt nekomerčního satelitního vysílání televize Belsat, finance na první měsíce fungování této televize poskytlo polské ministerstvo zahraničních věcí a i do budoucna je počítáno s tím, že převážnou většinu zdrojů tohoto projektu uhradí polská vláda.[10] Po vládních změnách se nicméně ukazuje, že polská strana bude ochotnější jednat o propojení obou projektů.[11]

Z východní orientace Visegrádské skupiny pochopitelně není možné opomenout Ukrajinu, která má přinejmenším od tzv. oranžové revoluce ve visegrádské spolupráci významné postavení. Vlastní jednání s Ukrajinou na úrovni ministrů zahraničních věcí v rámci českého předsednictví je plánováno až na jaro 2008, původně se očekávalo, že se tohoto setkání zúčastní pobaltské státy, ovšem nakonec bylo rozhodnuto, že bude přizváno Švédsko. Zájmem bylo posílení dialogu přímo mezi zeměmi Východu a Západu, pro něž je nejvíce odpovídající formát V4+ (tzn. Visegrádská skupina plus vybraná/vybrané země).

Trvalou podporu poskytují Česká republika a Visegrádská skupina integračnímu úsilí zemí západního Balkánu, se zvláštním důrazem na Chorvatsko. Postup vůči tomuto regionu byl v roce 2007 koordinován s Rakouskem a také Slovinskem, jehož pochopitelnou prioritou je právě oblast západního Balkánu a které v roce 2008 zastává předsednictví EU. Přirozenou platformou pro tuto oblast je tedy zejména Regionální partnerství. Těžiště balkánsky orientované spolupráce však bude spočívat až v období první poloviny roku 2008 za slovinského předsednictví EU. V současnosti se podpora zaměřuje kromě politických deklarací na poskytování konkrétních technických zkušeností s transformací a z přístupového procesu. Otázka západního Balkánu a Kosova

byla mimo jiné jedním z hlavních témat setkání premiérů V4 a Slovinska v Ostravě 10. 12. 2007. Zatímco v otázce Kosova se předsedové vlád neshodli, ke shodě došlo v podpoře integračního úsilí celého Balkánu.

Teritoriální zaměření visegrádské spolupráce je i přes zacílení na východní a jihovýchodní Evropu širší. V rámci setkávání na platformě stálých zastupitelství v Bruselu jsou projednávána stanoviska k agendě většiny pracovních skupin pro vnější vztahy EU. Za významný úspěch lze považovat prezentaci *non-paperu* V4 na pracovní skupině pro východní Evropu a Střední Asii (COEST), s názvem *Implementation of Strategy for a New Partnership between EU and Central Asia*. Na základě této prezentace došlo v prosinci k neformálnímu setkání se zástupci Komise, členských států V4 a představitelů Evropské banky pro obnovu a rozvoj. Představitelé komise projevili zájem i o další schůzku. Visegrádská spolupráce rovněž navázala *ad hoc* komunikaci i s Japonskem. Ministři zahraničí V4 se setkali se svým japonským kolegou na počátku summitu ASEM (*Asia–Europe Meeting)*, kde deklarovali záměr prohloubit spolupráci V4 a Japonsko, s obecným cílem přispět k hlubší komunikaci mezi Japonskem a EU. V říjnu se konaly konzultace teritoriálních ředitelů V4 a Japonska na téma protiraketové obrany. Na počátku prosince se pak na okraji zasedání Valného shromáždění setkali sekční a političtí ředitelé ministerstev zahraničních věcí visegrádských států a Japonska, projednávány byly zejména otázky environmentálního charakteru – emise a klimatické změny.

Mimo to vystupovala Visegrádská skupina v rámci širšího uskupení, tzv. Koalice pro vízovou rovnost. „Koalice“ byla založena na podzim 2006, kdy ji tvořily státy V4 a Pobaltí, s cílem postupovat společně ve věci vízového režimu USA a Kanady. Jak ovšem vyplynulo zejména z vývoje na konci roku 2007, Česká republika se přiblížila k dohodě s USA samostatně.

Bylo již předesláno, že jedním z hybatelů visegrádské spolupráce je její resortní rozměr. Kromě přímých kontaktů mezi pracovníky ústředí jednotlivých resortů narůstá trend resortních jednání v Bruselu na úrovni pracovních skupin či Rad.

Stálicí visegrádské skupiny je spolupráce v resortu kultury. V rámci dvou setkání ministrů kultury (v lednu a říjnu 2007) byl mimo jiné podpořen projekt Visegrádské knihovny, který má za cíl představit literární vývoj ve visegrádských zemích za posledních 15 let. Ministři kultury se rovněž shodli na podpoře wrocławské kandidatury pro konání Expo 2012 a odsouhlasili polský návrh na vytvoření pracovní skupiny, která se věnuje zkoumání vlivů ekonomické a sociální transformace na kulturní dědictví zemí V4. Na činnost této pracovní skupiny navázala mezinárodní konference „Znovuzískaná paměť“, konaná v Krakově.[12]

Ještě před začátkem českého předsednictví ve Visegrádské skupině se v polovině dubna konalo setkání ministrů obrany, jehož hlavním konkrétním závěrem bylo „uvítání“ diskuse o vytvoření společné visegrádské bojové skupiny. Na tomto ambiciózním plánu se shodli náčelníci štábů visegrádských zemí na konci ledna 2007. Jednotka o síle 1500 vojáků by měla být jednou ze 13 jednotek rychlé reakce EU a vzniknout by měla do roku 2015 pod polským velením.[13] V roce 2007 probíhala vyhodnocování tohoto plánu, z nichž by mělo vyplynout konkrétní doporučení politickým činitelům.[14] V rámci českého předsednictví V4 uspořádalo ministerstvo obrany expertní semi-

náře, zaměřené na modernizaci vojenské techniky, výzbroje, materiálu a souvisejících oblasti, konalo se také několik expertních jednání v rámci výměny zkušeností z oblasti personalistiky, profesionalizace a transformace ozbrojených sil. Probíhá také výměna zkušeností z mezinárodních operací, v jejímž rámci se uskutečnila mezinárodní konference generálních štábů.

V průběhu roku 2007 dále došlo na setkání ministrů dopravy, zemědělství, životního prostředí a ministrů pro místní rozvoj. Ministři dopravy projednávali pozice členských zemí V4 k aktuálním legislativním návrhům EU v oblasti silniční dopravy. Ministři zemědělství se zaměřili zejména na budoucnost Společné zemědělské politiky EU, reformu v oblasti vinárenství, cukrovarnictví a na mléčné kvóty.

Spolupráce resortů průmyslu a obchodu je zaměřena jak na jednotlivé průmyslové obory, tak na oblasti obchodní politiky a rozvíjení obchodních vztahů v mezinárodních organizacích. Do resortní spolupráce patří energetická politika, na níž má velký zájem české předsednictví (energetické téma bylo otevřeno i na prosincovém summitu předsedů vlád v Ostravě). Jediným hmatatelným výsledkem v energetice ovšem prozatím bylo vytvoření pracovních skupin pro energetiku zemí V4. Praktická spolupráce bude nicméně jistě velice obtížná. Za prvé, v obecné rovině existují odlišné představy o zabezpečení energetické soběstačnosti – Česká republika má například odlišné výhrady vůči baltickému ropovodu (Nord Stream) než státy přiléhající k Baltskému moři. Oproti ostatním visegrádským partnerům je ČR napojena na ropovod Ingolstadt, což ČR poskytuje vyšší míru diverzifikace zdrojů ropy. Rozdílné názory však panují zejména s ohledem na Rusko jako garanta dodávek energií, a i zde jde o vysoce politickou otázku, na kterou politické reprezentace v zemích V4 teprve formulují svůj vlastní názor. Hovořit o možnostech koordinace je tedy značně předčasné.[15] Země Visegrádské skupiny jsou rozděleny i s ohledem na návrhy Evropské komise na liberalizaci vnitřního trhu s plynem a elektřinou, konkrétně jde o vlastnické oddělení a o otázky přeshraniční regulace. Česká diplomacie se proto v závěru roku orientovala bilaterálně na polského partnera, spíše ovšem na obecnější rovině (např. ve vztahu k Ruské federaci), na techničtější úrovni totiž i mezi českým a polským postojem existují rozdíly. V každém případě lze pozorovat posun od obecného a spíše nedefinovaného zájmu o společná jednání o energii k úžeji vyprofilované jaderné agendě. Vzhledem k praktické neexistenci společné evropské energetické politiky představuje i tento posun jistý úspěch.

Tradičně silná je spolupráce na poli vnitra. Pro rok 2007 byla pochopitelně naprostou prioritou připravenost na implementaci schengenského *aquis* do 31. 12. 2007. Tuto agendu – kromě jednání na vyšších úrovních – expertně zaštiťovala visegrádská pracovní skupina pro Schengen. Resorty vnitra spolu rovněž komunikovali ohledně azylové a migrační politiky, zaměřovaly se na možný střet mezi nařízením Dublin II a *Evropskou úmluvou o lidských právech*. Nařízení, známé jako Dublin II, určuje, která ze zemí tzv. dublinského prostoru bude prozkoumávat žádost o azyl. Aplikace nařízení Dublin II se tak může dotknout svobody pohybu a pobytu žadatele o azyl, pokud je přemístěn do země, která má posoudit jeho žádost. V rámci V4 se jednalo o možnostech spolupráce při řešení stížností zaslaných k Evropskému soudu pro lidská práva

kvůli transferu žadatelů o azyl. V bezpečnostní oblasti byla v roce 2007 zahájena kampaň proti obchodu s lidmi, zaměřená na cílovou skupinu zákazníků prostituce. České předsednictví má rovněž (na návrh ministerstva vnitra) zájem o projednávání problému uzavřených etnických či náboženských komunit a zkoumání možnosti jejich radikalizace. Tuto problematiku má na starosti visegrádská pracovní skupina pro boj s extremismem. Na platformě V4+ se uskutečnila konference vedoucích představitelů pohraničních služeb V4, Rakouska a Slovinska, která schválila memorandum a nový *Program spolupráce pohraničních služeb států V4, Rakouska a Slovinska pro období 2007–2008*.

Velice vitální agendou visegrádské spolupráce v oblasti vnitra je veřejná správa. Ve druhé polovině roku 2007 došlo k některým významnějším změnám v této spolupráci. Za prvé (a chce se dodat konečně) došlo k navázání činnosti v této agendě na program a aktivity předsednictví, čímž se posílila koordinace v rámci V4, za druhé, byly zrušeny stálé pracovní skupiny (šlo o skupiny decentralizace, informatika a lidské zdroje). Tyto skupiny byly počínaje českým předsednictvím zrušeny tak, aby aktivity Visegrádské skupiny mohly být pružnější. V Praze se uskutečnila expertní schůzka v oblasti veřejné správy zemí V4 k výměně informací o projektech modernizace veřejné správy, financovaných ze strukturálních fondů, a k výměně dokumentů o přístupu k modernizaci veřejné správy v jiných zemích.

Visegrádská skupina se v roce 2007 v konzultační expertní rovině zabývala možnostmi konzulární spolupráce. Rok 2007 byl spíše počátkem cesty ke konzulární spolupráci, konkrétní otázku, již chtěla ČR nastolit, byla problematika udělování víz v zastoupení a dále poskytování konzulární pomoci občanům druhého členského státu EU ve třetích zemích. Tyto možnosti však budou pravděpodobně vyhodnoceny až na konci českého předsednictví, kdy dojde k posouzení vlivu zapojení států V4 do Schengenské dohody na vízovou agendu a bude možné vést smysluplnější diskusi o tom, v jakých konkrétních třetích zemích by vzájemné zastupování členských států V4 ve vízové agendě mohlo být přínosné.

Pro lepší pochopení výsledků i dynamiky fungování této roviny Visegrádské skupiny by bylo nutné učinit hlubší sondu do resortní spolupráce. Tato hlubší sonda, která s ohledem na rozsah této kapitoly není možná, by rovněž dobře ilustrovala význam dalšího programového bodu českého předsednictví V4, a to zpřehlednění a ustálení mechanismu vzájemné spolupráce zemí V4 (tj. vtisknout řád do těch oblastí spolupráce či vzájemných kontaktů, které jsou dosud spravovány spíše *ad hoc* způsobem). V České republice probíhá koordinace na dvou úrovních, a to v rámci ministerstva zahraničních věcí samého, kde se konají koordinační schůzky v rámci jednotlivých útvarů MZV (na úrovni prvního náměstka, obou teritoriálních sekcí, sekce Evropské unie, sekce bezpečnostně multilaterální, ale i na úrovni jednotlivých odborů zmíněných sekcí). Za tyto koordinační schůzky je odpovědná první teritoriální sekce a Odbor střední Evropy (OSE). Ve druhé rovině probíhá koordinace MZV s jednotlivými resorty. Pod organizačním zastřešením OSE se konaly schůzky se zástupci resortů zejména při přípravě předsednického programu, při jeho vlastní implementaci už probíhá komunikace spíše korespondenčně.

Co se týká koordinace na úrovni celé V4, naprosto klíčovým mechanismem fungování V4 jsou schůzky tzv. koordinátorů (většinou na úrovni příslušných odborů a pracovníků konkrétních oddělení pro visegrádskou spolupráci). Tyto schůzky jsou konány pravidelně v rozmezí jednoho až dvou měsíců, místo setkání rotuje podle jednotlivých zemí. Zde je vyhodnocováno uplynulé období visegrádské spolupráce a připravovaná témata, agenda a termíny schůzek na nejrůznějších úrovních pro období další. Tyto schůzky však příliš nepřispívají ke koordinaci resortní spolupráce, ta je zde pouze zhodnocena na základě materiálů z jednotlivých resortů, schůzky se většinou týkají záležitostí spadajících do působnosti MZV.

Kromě koordinace resortních a vlastních visegrádských aktivit je palčivým tématem ustálení mechanismu vzájemných podpor kandidatur do agentur EU a dalších mezinárodních organizací. V průběhu roku 2007 byl vypracováván materiál, který by měl tento problém řešit. Jeho zhodnocení ovšem proběhne až v roce 2008.

Pro zvýšení povědomí o V4 se české předsednictví zavázalo dále rozvíjet stávající komunikační a informační strategie V4 a zejména prostřednictvím Mezinárodního visegrádského fondu přispívat k propojení V4 s občanskými iniciativami zemí V4. Komunikační strategie V4, která byla odsouhlasena za maďarského předsednictví v roce 2006, spočívá zejména ve vytvoření funkce public relations koordinátora v rámci Mezinárodního visegrádského fondu v Bratislavě, vyčlenění prostředků na vytvoření webového portálu, v propagaci programů a publikování výročních zpráv, pokrývá ji položka zhruba ve výši 2 % rozpočtu fondu (který v současnosti činí 5 mil. EUR).

Mediálně nejvděčnějším tématem jsou ovšem pochopitelně setkání na nejvyšší úrovni. Každý rok se uskuteční dvě setkání na úrovni předsedů vlád, vždy v polovině a na konci roku. V polovině roku jsou tato setkání spjata s předáním předsednictví V4 a mají formální charakter. V roce 2007 byl pololetní summit předsedů vlád uskutečněn v Bratislavě, kde mj. došlo na špatně skrývané neshody ohledně reformní smlouvy: Maďarsko a Slovensko zaujímaly umírněný postoj a vyzývaly k rychlé dohodě o reformní smlouvě, kdežto polský premiér J. Kaczyński obhajoval svou asertivní strategii. Rozpory se nečekaně promítly i do závěrečné tiskové konference, které se jinak většinou nesou ve velice pozitivním duchu. Prosincový summit, který je dle zvyklostí vždy neformální povahy, se konal v Ostravě/Rožnově pod Radhoštěm. Nejkontroverznějším bodem tohoto summitu byla otázka Kosova, v níž Slovensko a Maďarsko zaujímají vzájemně odlišné názory. Setkání v Rožnově potvrdilo trend Visegrádu, že na premiérské summity jsou zváni předsedové vlád zemí, které v následujícím půlročním období ponesou štafetu předsednictví v EU. Na červnovém summitu v Bratislavě byl proto přítomen portugalský premiér José Socratés, na prosincovém summitu v Ostravě předseda slovinské vlády Janez Janša.

Poněkud odlišnou charakteristiku mají prezidentská setkání, která se konají jednou za rok a nejsou vázána na rotaci předsednictví V4. V roce 2007 se prezidentský summit konal v maďarském městě Keszthely. První den dvoudenního summitu byl ve znamení vyhodnocení Visegrádské skupiny od vstupu do EU a přitom se odhalily některé menší názorové rozdíly v povaze visegrádské spolupráce. Maďarský prezident L. Solyom se zasazoval o hlubší kooperaci, kdežto český prezident V. Klaus je spíše spokojený se současným stavem. Druhý den jednání byl zasvěcen zejména schengen-

ské problematice a prezidenti V4 vyslali jasný signál směrem k Rakousku, že si státy V4 nepřejí zachování policejních kontrol po vstupu do schengenské zóny.

ZÁVĚR

Česká zahraniční politika v oblasti multilaterální středoevropské diplomacie byla v roce 2007 ovlivněna dvěma skutečnostmi – za prvé předsednictvím ČR ve V4 a za druhé velice kladným přístupem k tomuto fóru, které zaujal premiér M. Topolánek. Za rok 2007 se podařilo iniciovat významná jednání s pobaltskými státy, které sdílejí s V4 zájem na iniciativním přístupu k východní dimenzi ENP. Rovněž se podařilo úspěšně dotáhnout do konce vstup do schengenského prostoru. Nedařilo se nalézt shodu v otázkách energetické bezpečnosti, již lze považovat za jednu z priorit současné vlády a která je v podstatě omezena na participaci v rámci jaderného fóra. Dlouhodobější priority českého předsednictví, jako ustálení mechanismu kooperace jak v Bruselu, tak i koordinace (např. resortní spolupráce) v rámci Visegrádské skupiny samé a přiblížení V4 občanům, bude možné vyhodnotit až po skončení českého předsednictví v polovině roku 2008. V každém případě záleží na aktivitách české středoevropské diplomacie, jak dalece se podaří přesvědčit polskou stranu, aby pokračovala v započatém kurzu užší spolupráce mezi stálými misemi v Bruselu, stejně jako obecnějšího mechanismu komunikace ohledně specifických evropských otázek. Má-li si V4 uchovat šanci postupovat v EU společně alespoň v těch otázkách, na nichž se principiálně všechny čtyři státy shodnou, je nalezení a ustálení takových mechanismů nezbytné.

Diplomacie vlády M. Topolánka přistoupila k visegrádské spolupráci poměrně aktivně. Patrně nejvýznamnější přínosy spočívají ve hledání možností spolupráce v energetické oblasti, ale zejména v přímém navázání visegrádské spolupráce na výkon českého předsednictví v EU. Proto se zintenzivnila komunikace s předsedou vlády. Naplnění ambice, aby předsednictví v EU bylo možné opřít o aktivní participaci visegrádských zemí, předpokládá jasnou rozpravu na úrovni zemí V4 ohledně toho, co od takové koordinace skutečně očekávají. Prozatím lze konstatovat pouze určitou vůli k hledání řešení a do budoucna bude navíc záležet výhradně na politické vůli nejvlivnějších aktérů, zda bude model visegrádské spolupráce v rámci EU nadále prosazován. V každém případě je patrné, že české aktivity ve Visegrádské skupině v roce 2007 spíše směřovaly k posílení konkrétní, praktické spolupráce, zejména pak v evropské oblasti. Toto je sice strategie riskantnější než pouhé vyzdvihování Visegrádské skupiny jakožto fóra pro komunikaci, ovšem může přinést i hmatatelné výsledky, a to zejména v období českého předsednictví v EU. Navíc mohou tyto kroky vést k posilnění často opakovaného, ale o to neméně významného „umění nesouhlasit“ se svými partnery. To však neznamená jen, že se v případě neshody v jednom dílčím bodě nezhroutí celá spolupráce, ale zejména by mělo vést k rozproudění diskuse i o věcech, o nichž je dopředu jasné, že shoda nenastane. Potom by bylo možné hovořit i o takových záležitostech, které dosud představovaly v rámci V4 spíše tabu, jako v případě Ruské federace.

RAKOUSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE

Východiska a koncepční dokumenty

Vznik dokumentu *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*[16] se datuje do zvláštního období vzájemných vztahů mezi Českou republikou a Rakouskem. Na jedné straně lze hovořit o relativním uvolnění vztahů, souvisejícím s podepsáním dohod z Melku (prosinec 2000), na straně druhé docházelo k eskalaci napětí, související mj. s uvedením JE Temelín do provozu a ze situace okolo vyjednávání vstupu ČR do EU.[17] I z tohoto důvodu dikce koncepce neodpovídá zcela současné kvalitě vztahů, když vychází ze „zájmu o dobré sousedství a z orientace na společnou budoucnost v Evropské unii", s důrazem na „vybudování ovzduší vzájemné důvěry".[18] Třecí plochy, které se podepsaly na vztazích s Rakouskem v letech 2000–2006, ovšem zdědila i současná (druhá) vláda M. Topolánka. Jde zejména o problematiku JE Temelín a s ní související obecnější otázku energetické politiky, evropské otázky (zejm. přechodná období pro volný pohyb pracovních sil a vstup do schengenského prostoru) či některé otázky minulostní (tzv. Benešovy dekrety). Navzdory tomu se *Koaliční smlouva*,[19] ani na ni navazující *Programové prohlášení vlády ČR*[20] sousedským vztahům nikterak nevěnují. Česká diplomacie vůči Rakousku tak v současnosti nevychází z jasně vymezeného koncepčního zázemí či vládního zadání.[21]

Rakousko v české zahraniční politice: agenda, události

Ve vzácné shodě nastupovaly česká i rakouská vláda do svého úřadu na samém počátku roku 2007. Výměna vlád v obou zemích mohla přinést ve vzájemných vztazích změnu jak negativní, tak pozitivní. Negativní z toho důvodu, že rakouský kabinet lidoveckého kancléře Wolfganga Schüssela se dlouhodobě bránil výpadům opozičních stran kvůli pasivitě vůči ČR v temelínské otázce, nehodlal ji otevírat a hájil *status quo*, nastolený dohodami z Melku (kromě bývalého kancléře Schüssela se do role obhájce melkského řešení také dlouhodobě stavěl současný ministr životního prostředí za lidovou stranu Josef Pröll). Naproti tomu sociální demokraté (SPÖ), jejichž předseda Alfred Gusenbauer stanul ve druhém lednovém týdnu jako rakouský kancléř v čele „velké koalice" spolu se stranou lidovou (ÖVP), se jako opoziční strana často zasazovala za aktivnější postup vůči ČR v problematice JE Temelín (už proto, že toto téma skýtalo příležitost pro kritiku vládnoucí koalice).[22] Nový rakouský kabinet se navíc musel vyrovnávat s rezolucí, hrozící mezinárodní žalobou proti ČR kvůli kolaudaci JE Temelín,[23] kterou v polovině prosince 2006 jednomyslně přijala rakouská Národní rada.[24] Ostatně ještě před jmenováním kancléřem nutilo sdružení Atomstopp A. Gusenbauera, aby bezprostředně po nástupu do funkce pověřil ministra životního prostředí vypracováním a podáním žaloby proti ČR. Ve stejném duchu pokračoval tlak na kancléře i po jeho jmenování.[25]

Příslib zachování korektních vztahů, či jejich vylepšení, naopak skýtala skutečnost, že se oběma vládám nabízela možnost opět navázat vzájemné vztahy, spolu s možností ukázat novou diplomacii obou vlád v co nejlepším světle. Nelze opominout i nového českého ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga, který je k Rakousku vázán mj. tím, že v něm dlouhodobě pobýval.[26]

Začátek fungování rakouské vlády nedával mnoho nadějí – ve svém vládním prohlášení se zavázala k důslednému trvání na tzv. nulové variantě Temelína – tj. zastavení provozu.[27] Ve vlastních postojích vůči ČR však byl A. Gusenbauer o poznání umírněnější, za což si od opozičních stran a protitemelínských aktivistů vysloužil v průběhu ledna a února ostrou kritiku s vidinou dalších blokád hranic s ČR.[28] Počátky stýkání obou nových vlád se tedy navzdory nepříznivému politickému kontextu nesly jednoznačně ve znamení snahy o zachování či dokonce vylepšení stávající úrovně vzájemných vztahů. Tomu odpovídá velmi brzké pozvání, které premiér M. Topolánek záhy po svém nástupu do úřadu adresoval právě jmenovanému rakouskému kancléři A. Gusenbauerovi. V rekordně krátkém čase se ministerstvu zahraničních věcí a českému ZÚ ve Vídni podařilo domluvit oficiální návštěvu rakouského kancléře v Praze,[29] za pozitivní známku lze rovněž považovat to, že se navzdory nedostatku času podařilo dojednat setkání na všech úrovních, navíc kladná a rychlá odpověď na pozvání svědčí o značném zájmu i na rakouské straně.

Kancléř Gusenbauer přijížděl do Prahy za pro něj velice nepříznivých podmínek. V Rakousku na něj byl vyvíjen silný nátlak, aby cílem jeho návštěvy byla především otázka Temelína, konkrétně aby České republice oznámil podání mezinárodní žaloby. V opačném případě aktivisté hrozili dalšími intenzivními blokádami hraničních přechodů s ČR a k bezprostřednímu nátlaku se krátce před cestou do Prahy přidala i opoziční strana rakouských Zelených. Opakující se blokády vytvářely tlak i na českého premiéra Topolánka.[30] Přesto se oběma stranám dařilo navodit atmosféru přátelského setkání, jemuž neměla otázka Temelína dominovat. Mezi hlavní témata patřila spolupráce obou zemí v oblasti Balkánu – jak vojenská, tak transformační; dopravní problematika (především rozšíření dálničního a železničního napojení mezi oběma zeměmi, došlo ovšem i na jednání o dopravě na evropské úrovni); chystaný vstup ČR do schengenského prostoru, k němuž se Rakousko stavělo rezervovaně. Předsedové vlád rovněž jednali o spolupráci v rámci českého předsednictví v EU[31] a rostoucí hospodářské spolupráci a přeshraniční spolupráci (viz níže). Došlo i na vzájemné informace o postojích k reformní smlouvě a v neposlední řadě byla nastolena agenda připomínkových akcí v souvislosti s výročím roku 1968. Přes mnohotvárnost projednávané agendy byla středem pozornosti právě otázka JE Temelín a v tomto směru přinesla návštěva kancléře Gusenbauera překvapivý závěr: dohodu o ustavení společné česko-rakouské parlamentní komise, která by se měla účastnit dohledu nad JE Temelín.

Vznik společné parlamentní komise může být považován za částečný ústupek z české pozice. Česká strana totiž dlouhodobě usilovala o řešení problematiky českých jaderných elektráren na standardní mezistátní úrovni a společná parlamentní komise potvrdila určité nadstandardní postavení Rakouska vůči ČR v této problematice. Na druhou stranu se vytvořením této komise podařilo přinejmenším zmírnit napětí na vládní úrovni, jakkoli se nepodařilo bezprostředně zabránit konání hraničních blokád.[32] Významným gestem v tomto smyslu ovšem bylo prohlášení M. Topolánka, že hraniční blokády nebude považovat za iniciativu rakouské vlády.[33] Z českého pohledu bylo úspěchem, že se kancléř A. Gusenbauer zavázal k urychlenému dojednání tzv. informační dohody, na jejímž základě bude řešena výměna informací o provozu JETE a tzv. melkská dohoda převedena na standardní mezinárodní smlouvu, jasně

vymezující vzájemné vztahy v oblasti jaderné bezpečnosti.[34] Návštěva kancléře Gusenbauera byla v českém i rakouském tisku hodnocena pozitivně,[35] dojednání vzniku společné komise rovněž pravděpodobně přispělo ke zmírnění požadavku na podání mezinárodní žaloby na ČR kvůli JE Temelín.[36]

Dobrý dojem z návštěvy nicméně záhy pokazila nehoda, k níž v jaderné elektrárně Temelín došlo v noci před návštěvou A. Gusenbauera[37] a o níž byla rakouská strana informována se zhruba padesátihodinovým zpožděním, což ovšem odpovídá dohodnutým procedurám. Každopádně, o nehodě a patřičném způsobu informování existuje řada nejasností [38] a tato spíše nevýznamná událost se negativně – a na řadu týdnů[39] – podepsala na jinak dobrém začátku vzájemných vztahů nových vlád,[40] čímž byla pouze potvrzena vysoká citlivost česko-rakouských vztahů.[41] Ovšem je třeba zdůraznit, že nová série hraničních blokád byla explicitně mířena proti A. Gusenbauerovi, který byl obviňován z liknavého přístupu vůči ČR, a nikoli vůči české vládě či české veřejnosti.

První týdny druhé Topolánkovy vlády také ukázaly, že v osobě ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga Rakušané mohli a chtěli spatřovat partnera, který je v Rakousku znám a který má schopnost přenést se přes tradiční křehkost česko-rakouských vztahů. Návštěva Vídně, již 26. března ministr Schwarzenberg vykonal, se nesla ve znamení zcela nadstandardní pompy, srovnatelné v protokolárních detailech s přijetím amerického prezidenta George Bushe, a to navzdory tomu, že v případě českého ministra zahraničních věcí šlo o *de facto* pracovní, nikoli oficiální cestu.[42] Návštěva se téměř cele vyhnula temelínské problematice, mezi témata jednání patřila možnost konzulární spolupráce (konkrétně v Kazachstánu), kosovská otázka, kulturní a přeshraniční spolupráce.

Rakouská cesta českého ministra zahraničních věcí měla mimo jiné za cíl demonstrovat, že v česko-rakouských vztazích neexistují umělá tabu, a to i v otázkách, kde se názory obou zemí rozcházejí. Proto byla otevřena i otázka radarové základny, o níž Rakousko ústy ministryně zahraničí Ursuly Plassnikové otevřeně deklarovalo, že s její výstavbou nesouhlasí.[43] S odkazem na rakouskou neutralitu – a nečlenství v NATO – ministr K. Schwarzenberg odmítl vměšování Rakouska do podobných diskusí,[44] ovšem s tím, že ČR je připravena o radarové základně otevřeně informovat. Mírné neshody rovněž panovaly v oblasti spolupráce v rámci koordinace politik vůči zemím východní dimenze ENP – Rakousko dlouhodobě usiluje o užší začlenění do spolupráce po boku Visegrádské skupiny. Tuto rakouskou iniciativu ovšem K. Schwarzenberg odmítl v institucionalizované podobě, připustil však *ad hoc* spolupráci na dílčích projektech. Český ministr pokračoval v asertivních prohlášeních vůči Rakousku[45] i v dalších dnech a týdnech, obhajuje jak striktní vládní politiku ohledně Temelína,[46] tak právo ČR na rozhodnutí o postavení radarové základny.[47] Velká očekávání rakouské strany od českého ministra zahraničních věcí tak přinejmenším pro tuto etapu nebyla naplněna.[48]

V průběhu jara nadále docházelo v bilaterálních vztazích k situacím, které svou vypjatostí nedávaly příliš nadějí na navázání na atmosféru návštěvy A. Gusenbauera v Praze. Lze zmínit například krátkou dubnovou pracovní návštěvu M. Topolánka ve Vídni, při níž měl údajně otevřeně prohlásit, že česká vláda považuje tzv. melkský proces za ukončený s tím, že obě strany by měly přejít na standardní mechanismus

informační dohody.[49] Premiér tak sice pouze potvrdil dlouhodobou pozici české diplomacie, ovšem pozici, která nebyla dosud příliš otevřeně vyjadřována, neboť Rakousko váže možnost uzavření tzv. melkského procesu na předložení „uspokojivých" důkazů o bezpečnosti JETE.[50]

Významným posunem ve věci JETE bylo postupné přesunutí celého problému z politické roviny na rovinu expertní. Základem pro expertní dialog se stalo mj. znění odborné zprávy, kterou si nechala rakouská vláda vypracovat vládním poradcem pro otázky jaderné bezpečnosti Helmutem Hirschem a která se stala podkladem pro pozdější reakci českého SÚJB i pro následná jednání parlamentní komise (viz níže). Zároveň začalo být na rakouské straně zřejmé, že mezinárodněprávní nároky dohody z Melku jsou přinejmenším sporné. Stále jasněji se ukazovalo, že, za prvé, žaloba u Evropského soudu nepřichází v úvahu, za druhé, s procesem u Mezinárodního soudního dvora v Haagu by musela souhlasit ČR, a za třetí, smírčí mechanismus u OBSE je právně nezávazný. Za jedinou možnost bylo označeno další řešení na bilaterální úrovni. Takové řešení se nabízelo cestou oficiálního prohlášení rakouské vlády, v němž vyjádří názor, že ČR nesplnila dohody z Melku.[51] Tuto cestu rakouská vláda také zvolila[52] – na svém zasedání 15. května rozhodla o zaslání diplomatické nóty, která upozorní na bezpečnostní nedostatky JE Temelín.[53] Zároveň ovšem kancléř Gusenbauer vyzdvihoval přínos tzv. melkského procesu, díky němuž je Rakousko o Temelínu informováno lépe „než o kterékoli jiné jaderné elektrárně na světě".[54] Rakouská strana se nakonec uchýlila k zaslání dopisu (mj. po nátlaku některých zemských stranických organizací) 4. 6. 2007.[55] V dopise se odvolávala na závěry zmiňované analýzy H. Hirsche, dle něhož ve všech sedmi oblastech, uvedených v melkském protokolu,[56] existují nevyřešené otázky.[57] Jinými slovy, že tzv. melkský proces nebyl dosud naplněn. Tím se rakouská vláda vymezila vůči deklarovanému českému postoji, ale podařilo se tím přesvědčit protitemelínské aktivisty o odložení již ohlášených blokád.[58] Odpovědí na rakouský dopis pověřil premiér M. Topolánek ministra zahraničních věcí[59] a od počátku bylo zřejmé, že nejcitlivěji bude na české straně vnímána skutečnost, že Gusenbauerův dopis byl záměrně poskytnut rakouskému tisku o týden dříve.[60] V odpovědi, již 19. června podepsali český premiér a ministr zahraničních věcí, trvala česká strana na tom, že ČR melkskou dohodu naplňuje, vláda se ovšem zavázala detailně reagovat na analýzu prof. Hirsche, a to prostřednictvím expertizy českých odborníků. Oba materiály přitom měly sloužit i jako podklad pro jednání vznikající meziparlamentní komise.[61] Umírněná forma rakouské nóty i české odpovědi s největší pravděpodobností připravily půdu pro celkové uklidnění situace a pro věcnější dialog, k němuž přispěla i platforma společné meziparlamentní komise.

Společná meziparlamentní komise

Společná meziparlamentní komise („pracovní česko-rakouská parlamentní skupina") představuje první počin podobného druhu v české zahraniční politice, i první komisi, v níž společně zasedli senátoři a poslanci českého parlamentu. Přáním některých rakouských činitelů před započetím jednání bylo předat celý spor o JETE třetí straně.[62] Český ministr zahraničních věcí takový postup obratem odmítl.[63] I pro tyto rozpory a celkově stále dost vyhrocenou situaci nepřineslo první setkání komise Senátu ČR

(10. července) více než prvotní konfrontaci stanovisek,[64] tj. zájem rakouské strany na předání sporu nezávislému arbitrovi, aby tak vyjádřila obecné obavy z jaderné energie. Česká strana naopak trvala na tom, že závazky z Melku jsou beze zbytku plněny.[65] Na druhém setkání, které se konalo ve Vídni 18. a 19. září, byly projednávány technicko-bezpečnostní otázky JETE. Přes počáteční skepsi se podařilo uzavřít čtyři z celkem osmi sporných bodů,[66] což bylo prezentováno jako velký úspěch. K pozitivní atmosféře přispělo do velké míry i to, že se jedna z nejcitlivějších otázek – právní závaznost dohod z Melku – nedostala na pořad jednání. Až na třetí, prosincové jednání byly rovněž přesunuty další kontroverzní body – vysokoenergetické potrubí a integrita tlakové nádoby.

Přesunutí těchto témat bylo aktivisty (kteří ovšem proti jednání v komisi protestovali ještě před jejím začátkem) a opoziční krajně pravicové FPÖ interpretováno jako „kapitulace" rakouské vlády. Na protest poslanci FPÖ po tomto setkání ukončili svou činnost ve skupině. Třetí společné setkání se konalo opět v ČR – v Českých Budějovicích – 17. prosince. V oblasti právní závaznosti melkské dohody nedošlo k žádnému posunu, česká strana pouze deklarovala, že bere závazky vážně a hodlá je dodržet, nejsou však nikterak (mezinárodně)právně vymahatelné. Ministr Cyril Svoboda dokonce zdůraznil, že pro ČR má politický závazek vyšší hodnotu než závazek mezinárodněprávní, který lze za určitých okolností vypovědět. Dalším závěrem jednání byla výměna informací o seismické aktivitě v regionu a výzva adresovaná českému SÚJB, aby se spolu s rakouskými experty zabýval kvalitou svarů primárního potrubí prvního bloku Temelína.[67] Tento krok byl dle rakouské strany Zelení příliš nepatrný a na protest proti tomu bezprostředně po jednání skupinu opustili. Tím si vysloužili kritiku od vládních stran, neboť bez zástupců opozice se váha společné pracovní skupiny částečně snížila, a to zejména vůči rakouské veřejnosti.

Ale jinak lze dosavadní fungování komise hodnotit úspěšně – podařilo se uzavřít většinu bodů, kterých si všímala expertní zpráva rakouské vlády, existence skupiny navíc po většinu druhé poloviny roku zamezila konání hraničních blokád. Vcelku hladký dosavadní průběh jednání je mimo jiné nutné přičíst také intenzivní komunikaci mezi předsedy české a rakouské části skupiny (A. Konecny a J. Kasal). Další střety lze nicméně očekávat na jaře 2008, kdy budou znovu otevřeny některé kontroverzní otázky legislativní a technicko-bezpečnostní.

Za vylepšené atmosféry mezi oběma státy ke konci roku bylo také možné ukončit jednu z dlouhodobých priorit české diplomacie, tj. uskutečnění podpisu tzv. informační dohody, k níž došlo 20. 12. 2007. Tento dokument (Protokol[68]) je novelou dohody z roku 1989 s nárokem na nadstandardní výměnu informací mezi oběma státy, dosaženou tzv. melkským procesem. Ze stanoviska české strany však podpis Protokolu především završil specifické projednávání otázek jaderné energetiky v rámci česko-rakouských vztahů a přechod na standardizovanou bilaterální spolupráci v této oblasti.[69] Rakouská strana vnitrostátní schvalovací proces Protokolu, který zahrnuje rovněž souhlas parlamentu, původně odložila vzhledem k volbám na podzim roku 2006, ovšem ani v dalších měsících po volbách nedošlo k významnějším změnám. Průlom znamenala až únorová návštěva A. Gusenbauera v Praze, kdy přislíbil urychlit jednání o tomto protokolu.

Na závěr této části zbývá dodat, že ve vzájemných sporech ohledně JE Temelín zdaleka nejde pouze o nezbytný kolorit rakouské politiky, ale o skutečně významný rozpor týkající se budoucích zdrojů elektrické energie. Zatímco Rakousko spatřuje svou budoucnost ve stavbě plynových elektráren[70] a v menší míře také v rozvoji efektivnějšího využívání (obnovitelných) energetických zdrojů, Česká republika se stále více blíží k rozhodnutí o rozšíření svých jaderných energetických kapacit.[71] Z rakouské strany je spoléhání na jadernou energii vnímáno jako rezignace na hledání efektivnějšího využívání energie a vyvíjení nových zdrojů energie obnovitelné, česká strana naopak spatřuje ve zvyšování závislosti na plynu nepřípustné zvyšování energetické závislosti na Rusku.[72] A právě postoj vůči Rusku rakouský a český přístup rozděluje – ruský kapitál posiluje v několika strategických rakouských společnostech, v roce 2007 šlo zejména o spolupráci rakouského ÖMV a Gazpromu na distribuci zemního plynu[73] a o masivní investici ruského miliardáře O. Deripasky do Strabagu.

Radar

Ruský faktor je nepřímo patrný i v rakouském postoji k umístění americké radarové základny na území ČR. Přinejmenším v tom smyslu, že odmítavé stanovisko rakouské vlády k chystanému projektu protiraketového štítu ve střední Evropě je v Moskvě se zájmem sledováno. Když sociálnědemokratický ministr obrany Norbert Darabos 22. 8. 2007 označil stavbu radaru za provokaci, vysloužil si nadšenou chválu ruských představitelů (a odmítavé reakce USA).[74] Otázka radaru byla nadnesena na některých bilaterálních setkáních, v průběhu roku však došlo ke zmírnění původního napětí a obě strany si až na určité výjimky zachovaly zdrženlivost. Pokud však došlo k významnějším nesouhlasným výrokům rakouských představitelů (zejm. ze strany ministra obrany N. Darabose), vždy také došlo k nesouhlasnému komentáři českého ministerstva zahraničních věcí. K odmítavému stanovisku rakouské vlády vůči radaru pravděpodobně přispěla i ideová spřízněnost rakouských a českých sociálních demokratů, kteří s výstavbou základny rovněž nesouhlasí. Téma radarové základny bylo nastoleno například při jednání předsedy české sociální demokracie J. Paroubka s A. Gusenbauerem na jeho únorové návštěvě v Praze, přičemž platí, že rakouští sociální demokraté jsou ve svém protiradarovém postoji o poznání příkřejší než jejich konzervativní koaliční partner. To je ovšem dáno také tím, že se snaží více profilovat na zahraničněpolitických a bezpečnostních tématech než její konzervativní koaliční partner.

Zda může rakouský postoj skutečně něco ovlivnit či zda jde pouze o další v řadě menších diplomatických roztržek, není jasné. Skutečností zůstává, že se Rakušané pokusili téma radaru oživit na evropské Radě pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy, což není postup, který by příliš odpovídal zájmům současné české vlády.[75] Na druhou stranu, průběh roku ukázal, že tato aktivita byla spíše ojedinělá a že téma radaru nepředstavuje zásadnější problém.

Schengen

Dalším velkým tématem české zahraniční politiky vůči Rakousku byla problematika vstupu ČR do schengenského prostoru. Rakousko v průběhu roku – a to zejména ústy

ministra vnitra G. Plattera – mnohokrát zdůrazňovalo, i po vstupu do Schengenu, možnost určité ochrany hranic.[76] Pro ČR bylo nicméně zásadní, že Rakousko postupně upustilo od plánu, o kterém původně uvažoval jak ministr vnitra G. Platter, tak ministr obrany N. Darabos, a to, že by kontroly na hranicích měly odpadnout až po skončení EURO 2008. Proti tomuto plánu česká diplomacie na všech úrovních velice důrazně vystupovala, ať už šlo o pravidelná prohlášení českého ministra zahraničních věcí či ministra vnitra, o setkávání na úrovni předsedů vlád či prezidentů obou zemí. Diplomatický nátlak se stupňoval na podzim 2007, kdy se sice již nehovořilo o oddálení termínu ukončení hraničních kontrol, ale na úrovni rakouského ministerstva obrany a ministerstva vnitra probíhaly konzultace ohledně možností asistenčního nasazení armády v příhraničních oblastech s tím, že by rakouská armáda měla možnost kontrolovat osoby i jejich zavazadla včetně pravomoci zatýkat. Ani tento plán nebyl nakonec realizován (přesto se plánovala větší přítomnost rakouské armády v příhraničních oblastech). Problémy se vstupem ČR do Schengenu, které Rakousko v průběhu roku 2007 demonstrovalo, měly nakonec následek alespoň v symbolické rovině. V rámci oslav vstupu do Schengenu se na česko-rakouských hranicích setkalo jen minimum významnějších českých a rakouských politiků. Oproti informacím v českých médiích však nešlo pouze o gesto ze strany Rakouska, ale rovněž o rozhodnutí představitelů ČR.[77]

Dodávka ozbrojených transportérů firmou Steyer

Zejména na konci roku 2007 se do popředí zájmu dostala obří česká vládní zakázka na nákup 199 obrněných transportérů Pandur II, které měla české armádě dodat rakouská firma Steyer. Tuto největší zakázku v historii Armády České republiky podepsal krátce před koncem svého vládního působení ministr obrany Karel Kühnl. Navzdory tomu, že se v první polovině roku dokonce diskutovalo o možném dalším navýšení zakázky (35 strojů za 3,5 mld. Kč), od listopadu se české ministerstvo obrany stále více klonilo k myšlence zakázku kvůli zpožďujícímu se plnění smluvních závazků zrušit. Zrušení zakázky ministerstvem obrany vláda potvrdila na svém mimořádném zasedání 7. prosince.[78] Pokud by zakázka byla skutečně zrušena, hrozily by koncernu Steyer dle rakouských médií (a koncernu samého) vážné existenční potíže. I z tohoto důvodu rakouská vláda prohlásila, že má na uskutečnění zakázky vážný zájem. A toto téma se promítlo i do setkání kancléře Gusenbauera s českým premiérem Topolánkem na jeho oficiální návštěvě Rakouska v lednu 2008. Prosincové rozhodnutí ministryně obrany tedy může být – a pravděpodobně bude – ještě v roce 2008 modifikováno tak, že se sníží výše zakázky, ale dojde k její realizaci.

Minulostní otázky

Minulostní agenda – zejména pak otázky spjaté s tzv. Benešovými dekrety – představovala v období před vstupem ČR do Evropské unie jednu z nejsložitějších oblastí česko-rakouských vztahů. Po vstupu ČR do EU byla tato rovina – alespoň na nejvyšší úrovni – utlumena. Rok 2007 v tomto ohledu nepředstavoval významnou výjimku, přesto se však minulost do určité míry opět vrátila. Došlo k tomu zejména v souvislosti s Deklarací o platnosti, nezměnitelnosti a nedotknutelnosti tzv. Benešových de-

kretů, již na počátku podzimu 2007 přijala slovenská Národní rada. Jakkoli tento krok vycházel z napjatých vztahů Slovenska s Maďarskem, někteří rakouští představitelé nezůstali stranou. Mluvčí pro vyhnanecké otázky čtyř parlamentních stran (tedy všech kromě Zelených[79]) se na společné tiskové konferenci podepsali pod prohlášení Svazu sudetských landsmanšaftů, v němž bylo odsouzeno vyhánění Němců po druhé světové válce stejně jako majetkoprávní důsledky, které z toho vyplynuly. Na mezivládní, diplomatické úrovni se sice minulostní otázky neprojevily, rozhořčené reakce ovšem zaznívaly ze strany českých zákonodárců. Nelze říci, že by minulostní agenda v roce 2007 představovala příliš vitální položku česko-rakouských vztahů, nicméně právě rok 2007 jasně ukázal, že se v tomto tématu nadále skrývá určitý konfliktní potenciál.

Obchodní spolupráce[80]

Významnějším legislativním počinem v oblasti obchodní spolupráce byla ratifikace smlouvy o zamezení dvojího zdanění a zabránění daňovému úniku v oboru daní z příjmu a z majetku mezi ČR a Rakouskem, která byla podepsána 8. 6. 2006 a vstoupila v platnost 22. 5. 2007.

Cílem této smlouvy, která nahradila již neodpovídající stávající smlouvu z roku 1978, je podpora ekonomické aktivity subjektů na obou stranách. Možné dvojí zdanění zejména snižuje příjmy, které fyzickým a právnickým osobám jednoho státu plynou ze státu druhého.

Hospodářská spolupráce mezi Českou republikou a Rakouskem se v posledních letech vyvíjí úspěšně, roční obrat vzájemného obchodu obou zemí vzrostl jen od roku 2000 téměř o polovinu. Oproti ostatním obchodním partnerům je však od roku 2006 dynamika nárůstu vzájemného obchodu nižší. Tomu odpovídá i situace v českém exportu do Rakouska: až do roku 2006 se Rakousko standardně pohybovalo na místě třetího největšího odbytiště pro české výrobky, od roku 2006 pokleslo na páté místo. Saldo vzájemné obchodní bilance je z hlediska ČR kladné, ovšem dochází na jeho postupné snižování. Nejvýznamnějšími exportními obchodními komoditami jsou elektrická zařízení, přepravní zařízení, kovozpracující a obráběcí stroje a automobily – z velké míry díky nim vzniká kladné saldo českého exportu. Významnou komoditou jsou rovněž nezpracované suroviny a polotovary a pak energie a průmyslové a spotřební zboží.[81] Konkrétními nejvýznamnějšími exportéry do Rakouska jsou firmy Metalimex, a. s., Škoda Auto, a. s., European Data Projekt, s. r. o., a Unipetrol Rafinerie, a. s. Největšími rakouskými dovozci do ČR jsou ŐMV či Baumax. Charakteristické je, že na vývozu i dovozu se často podílejí stejné firmy (např. Škoda, Bosch Diesel), což svědčí o vysoké míře kooperace.

Český export do Rakouska je závislý na charakteru rakouské ekonomiky, která je do značné míry v subdodavatelském postavení vůči ekonomice německé, přičemž české firmy jsou opět často v subdodavatelském postavení vůči firmám rakouským. Proto je jakákoli významnější komoditní proměna spíše dlouhodobou záležitostí. Přesto do budoucna nelze počítat s tím, že by bylo možné zachovat vysoký podíl vývozu surovin a polotovarů. V současné době tvoří jejich export zhruba 20 %.[82]

Jedním z dlouhodobých problémů obchodního česko-rakouského partnerství, a to právě zejména v oblasti obchodu či turistického ruchu, je neexistence kvalitního infrastrukturního napojení. Tohoto bodu se dotkla většina bilaterálních jednání, ať už šlo o setkání na premiérské a ministerské úrovni či na jednání delegace hospodářského výboru Poslanecké sněmovny v Rakousku. Velký význam mělo setkání českého ministra dopravy Aleše Řebíčka a jeho rakouského kolegy Wernera Faymanna v rámci únorové cesty A. Gusenbauera do Prahy. Středobodem byla zejména výstavba železničního koridoru z Prahy přes České Budějovice, Linec, Lublaň do Koperu, o niž usilují Česká republika spolu s Rakouskem a Slovinskem. Zúčastněné strany mají zájem na tom, aby se tento tzv. Severojižní koridor, jehož klíčové části by měly být hotovy v roce 2012, stal prioritním projektem evropského zájmu, a v tomto smyslu hodlají koordinovat svůj postup vůči EU. Ministři dopravy se rovněž dohodli na definitivní variantě spojení Brna s Vídní – jde o napojení jihomoravské rychlostní silnice R52 u Mikulova na budovanou rakouskou dálnici A5. Chybějící dálniční spojení mezi ČR a Rakouskem je dlouhodobým problémem (ČR je jedinou sousední zemí, která dálničním napojením na Rakousko nedisponuje, a po dlouhou dobu byla neochota k propojení obou zemí patrná spíše na straně Rakouska) a ani na setkání ministrů dopravy se nedospělo ke stanovení jasného termínu dostavby. Na úrovni ministrů dopravy sice vzniklo memorandum k budování trasy Brno–Vídeň, ovšem ve hře nadále zůstaly problémy jak finanční, tak ekologické (v dubnu 2007 např. ministr ŽP M. Bursík zpochybňoval plánovanou trasu přes Mikulov,[83] na rakouské straně existují problémy s úsekem mezi Poysdorfem a Drasenhofenem). Rakouský kancléř se však k projektu jednoznačně přihlásil a považuje jej za jednu z priorit nové vlády. Symbolické rovněž je, že den před návštěvou Prahy se A. Gusenbauer spolu s ministrem dopravy W. Faymannem zúčastnili slavnostního zahájení výstavby dálnice A5.[84]

Zatímco tyto body nejsou z bilaterálního pohledu příliš kontroverzní, velmi problematické zůstává spojení Jihočeského kraje a Horních Rakous. Česká strana naléhá na výstavbu dálnice po celé trase od českých hranic až do Lince, Rakousko se obává dalšího zvýšení náporu na přetížený Brennerský průsmyk a počítá zatím s dálnicí jen po Freistadt. Rakousko se rovněž brání i výstavbě dvoukolejné železnice v tomto úseku, určitý prostor pro českou stranu spočívá v přesvědčování rakouských partnerů o možnosti odlehčení části automobilové dopravy přesunem na koleje.[85]

Investice

Zatímco Rakousko je po Německu a Japonsku třetím největším investorem v ČR,[86] české firmy v Rakousku dlouhodobě nebyly příliš aktivní. Určitou změnu přinesl až rok 2006 (např. vstup firmy s elektronikou OKAY či výrobce prostředků pro údržbu automobilů Retech, které si obě budují vlastní distribuční síť v Rakousku[87]). Možností investic českých firem v Rakousku se zabývaly i dvě parlamentní delegace v Rakousku (senátní hospodářský výbor v březnu a sněmovní hospodářský výbor v květnu). Obě delegace upozorňovaly na to, že v Rakousku existují přílišné bariéry pro české investory.[88]

O přímých obchodních či administrativních bariérách, které by zamezovaly vstup českých podnikatelů či investic na trh, sice hovořit nelze (obecně je ovšem Rakousko

zemí se silnou pozicí státu), problémem ovšem pochopitelně zůstávají vyjednaná přechodná období na volný pohyb pracovních sil a služeb. Přitom export služeb a investice do tohoto odvětví (zejm. stavebnictví a doprava) představují jednu z nejperspektivnějších oblastí pro ČR. Pokud jde o volný pohyb pracovních sil, tato otázka je jednou ze stálic bilaterálních jednání mezi Rakouskem a ČR. Zde je ovšem nutné upozornit na skutečnost, že prostor pro skutečné ovlivnění rakouských rozhodnutí v této oblasti Českou republikou je velmi omezený. V roce 2007 sice došlo k časově ohraničenému pootevření rakouského pracovního trhu pro některé profese občanům z nových členských zemí EU. K tomuto vládnímu nařízení, které za zájmu médií provázely vnitrokoaliční boje, došlo v květnu 2007. Jednalo se o tři vybrané kovodělné profese a důvodem pochopitelně byla poptávka po těchto profesích. Dle rakouského ministerstva hospodářství bude Rakousko v nejbližší budoucnosti potřebovat zhruba 6000–7000 pracovníků z nových členských zemí. Návrh, který by dále pootevřel rakouský pracovní trh, byl v průběhu podzimu 2007 projednáván a v platnost by měl vstoupit až v roce 2008.[89]

Přeshraniční spolupráce

Významným aspektem česko-rakouských vztahů je přeshraniční spolupráce, které, pochopitelně, udělilo významný impulz rozšíření Evropské unie. Pro léta 2007–2013 podléhá přeshraniční spolupráce s Rakouskem operačnímu programu (OP) *Přeshraniční spolupráce ČR–Rakousko*, který je financován z Evropského fondu pro regionální rozvoj (ERDF). Celkem je na tento program vyčleněno 107,44 mil. EUR, jež mají být ještě doplněny z německých a českých národních veřejných zdrojů o 18,96 mil. EUR. Řídícím orgánem OP ČR–Rakousko je Úřad spolkové vlády Dolního Rakouska, v České republice nese za program odpovědnost Ministerstvo pro místní rozvoj ČR.

OP *Přeshraniční spolupráce ČR–Rakousko* je zaměřen na zlepšení dopravní dostupnosti přeshraničního regionu, ochranu životního prostředí, podporu rozvoje přeshraniční infrastruktury i služeb cestovního ruchu, podporu vzdělávání a sociální integrace, podporu spolupráce hospodářských subjektů a transferu technologií, podporu přeshraniční spolupráce územních samospráv na obou stranách hranice. Program je rozdělen do tří hlavních prioritních os – 1) socioekonomický rozvoj, cestovní ruch a transfer know-how; 2) regionální dostupnost a udržitelný rozvoj; 3) technická pomoc.[90] Dalším impulzem, jehož význam bude pravděpodobně doceněn až v následujících obdobích, bylo otevření nové vídeňské regionální kanceláře programu JASPERS, společného programu Evropské investiční banky (EIB) a Evropské banky pro obnovu a rozvoj (EBRD), k němuž došlo na počátku května. JASPERS je označení pro program Společné pomoci na podporu projektů v evropských regionech. Jde o iniciativu, která pomáhá členským státům EU ve střední a východní Evropě s vypracováváním projektů, na něž pak poskytuje EK podporu ze strukturálních fondů a z Fondu soudržnosti.

Čilejšímu přeshraničnímu ruchu v roce 2007 napomohlo otevření několika nových turistických hraničních přechodů. Tyto přechody byly otevřeny v souladu se změnou Ujednání mezi ČR a Rakouskem o zřízení určených míst na turistických trasách, která vstoupila v platnost 2. 2. 2007.

Kulturní vztahy

Z bohaté kulturní spolupráce, jejímž základem je zejména činnost místních sdružení, je nutné upozornit na jednu z nejvýznamnějších aktivit posledních let. Tou je seriál vzpomínkových akcí a seminářů ke čtyřicátému výročí srpnové okupace sovětskými vojsky. V tomto obtížném období Rakousko fungovalo jako jedna z hlavních zemí bezprostředně přijímajících české exulanty. Po srpnové okupaci přijalo na 160 000 československých občanů, z nichž zhruba 10 000 v Rakousku zůstalo. Jako připomínka tohoto vstřícného postupu bylo dohodnuto pořádání společných sympozií. Dalším impulzem pro aktivity tohoto typu znamenalo setkání v klášteře Louka u Znojma v polovině června 2007. Na svém únorovém jednání v Praze přislíbili oba předsedové vlád převzít nad akcemi ke 40. výročí pražského jara záštitu, prvního louckého sympozia se zúčastnili ministři zahraničních věcí obou zemí. To vše celé akci dodává významný symbolický náboj,[91] který přispívá k demonstraci toho, že česko-rakouské vztahy nejsou pouze o Temelínu a s ním spjatých problémech. Kromě série akcí ke čtyřicátému srpnovému výročí je z iniciativy MZV ČR připravován projekt Centra pro orální historii, který by měl přispět ke zmapování událostí z roku 1968 a sloužit i jako výraz vděku ze strany ČR.

SLOVENSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE[92]: VÝCHODISKA

Ideologické orientace vládnoucích stran České republiky a Slovenska se s pozoruhodnou pravidelností míjejí. I v roce 2006, zatímco v České republice se ujal vládních otěží kabinet zbarvený liberálně-konzervativně, na Slovensku zvítězila oranžová sociální demokracie strany Smer. Navzdory tomuto ideologickému míjení jsou všeobecně (a právem) česko-slovenské vztahy označovány za nadstandardní. Jednou ze zásadních charakteristik České republiky vůči Slovensku po vstupu do EU je neexistence jakýchkoli významnějších nedořešených témat, spolupráce je vysoce standardizovaná a probíhá ve stále větší míře na resortní úrovni, mimo řízení či koordinaci MZV. Bilaterální vztahy jsou tak zejména určovány 1) multilaterální agendou, a to evropskou, bezpečnostní či visegrádskou; 2) aktuálním mezinárodním vývojem; 3) konkrétní zahraničněpolitickou a ideovou orientací vládnoucích koalic či stran. Tomu odpovídá i dikce *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006,* která se odvolává na nadstandardní vztahy i na předpokládanou rostoucí multilaterální bezpečnostní a evropskou agendu.

SLOVENSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI, AGENDA

Aby vůbec bylo možné konzistentně přemýšlet o zahraničněpolitických vztazích mezi oběma zeměmi, je nutné alespoň v hrubých rysech odlišit dvě roviny vzájemného stýkání a potýkání: rovinu praktických, všednodenních vztahů, a rovinu ideologie zahraniční politiky.

V rovině praktických styků se neprojevily zásadní potíže, ale vyskytlo se napětí. Jisté vzrušení mezi Českou a Slovenskou republikou vyvolala problematika vstupu do schengenského prostoru. Česká vláda neskrývala své znepokojení nad váznoucími slovenskými přípravami na zavedení schengenské hranice a velvyslanec ČR při EU Jan Kohout dokonce připustil zpřísnění režimu na hranicích, pokud se Slovensko nevyrovná s potřebou vyšší ostrahy svých hranic s Ukrajinou. Hrozící diplomatické napětí však bylo vzápětí zažehnáno zvýšenou spoluprací českého a slovenského ministerstva vnitra (kromě nesčetných konzultací ČR asistovala i zapůjčením některých technických prostředků), stejně jako společným postupem (spolu s dalšími visegrádskými zeměmi) vůči „starým" členům EU, kteří se včasného rozšíření Schengenu obávaly. Tato spolupráce vyústila v garanci vstupu do schengenského prostoru na konci roku 2007.

Podobně byl v nepopiratelný diplomatický úspěch přetaven i spor mezi Českou a Slovenskou republikou ohledně konání Evropského jaderného fóra. Obě země představily nápad na konání fóra nezávisle na sobě na březnovém summitu EU (2007). Česká a Slovenská republika pak mezi sebou až do letních měsíců bojovaly o možnost jaderná fóra pořádat. Až na nátlak komise (mimo jiné) bylo přijato kompromisní řešení, dle něhož se v pořádání jaderného fóra budou obě země po půlroce střídat. První jaderné fórum již proběhlo v listopadu 2007 v Bratislavě, druhé je plánováno na květen 2008 do Prahy. Ostatně otázka jaderné energie obě země více spojuje, než rozděluje. Slovenská (a navzdory vládnímu prohlášení) i česká vláda deklarují zájem na rozšiřování jaderných zdrojů elektrické energie jako způsobu, jak čelit potenciální energetické krizi, a stejný zájem mají i na zachování jaderného expertního zázemí.

Z další spolupráce v energetické oblasti rozhodně stojí za zmínku podepsání dohody SR a ČR o skladovaní nouzových zásob ropy Slovenské republiky na českém území (únor 2007), čímž se Slovensku podařilo vyřešit nedostatek vlastních zásobních kapacit a dosáhnout Evropskou unií požadované úrovně nouzových rezerv.

V přeshraniční spolupráci zůstává patrně nejaktuálnější výzvou vytvoření dohody o železničním a především silničním spojení, které by usnadnilo propojení nových automobilek v Nošovicích a v Žilině. Od konce roku 2008 se v moravskoslezském regionu a na severním Slovensku očekává nárůst až o 6000 kamiónů denně a oběma regionům tak hrozí dopravní kolaps. Těmito otázkami se zabývá především Česko-slovenská mezivládní komise pro přeshraniční spolupráci,[93] která se schází každým rokem. Hlavním problémem na slovenské straně jsou finanční otázky, česká strana se mimo to bude potýkat s odporem vůči chystanému rozšíření stávající komunikace R48. Protesty se dají očekávat i kvůli plánované čtyřproudé komunikace R49, která by měla napojit Zlínský kraj se Slovenskem.

Významnou bilaterální agendou byla spolupráce na poli obrany. Především šlo o pokračující kooperaci národních kontingentů v rámci mise KFOR (v letech 2002–2004 působily národní kontingenty jako společný česko-slovenský prapor) a o vytvoření společné bojové skupiny EU. Komuniké o utvoření společné skupiny bylo podepsáno na podzim roku 2005, ovšem s jeho uskutečněním jsou spojeny i jisté obtíže. Za prvé, Česká republika původně chtěla uskutečnit tento projekt s Rakouskem

a Německem, neboť tito partneři jsou materiálně lépe vybaveni pro podobný projekt a možný nedostatek zázemí na české straně by pak bylo snazší vyrovnat. České ministerstvo obrany bylo proto k proveditelnosti celého projektu slovenským partnerem skeptické. Za druhé, v současné době se jedná o poměru vojáků z obou zemí (celkem 1500) a místě možného nasazení, ovšem obě strany nejsou v tomto ohledu příliš zajedno. Původně se počítalo s poměrem 900 českých a 600 slovenských vojáků. Již na jaře roku 2007 se nicméně objevily informace o tom, že Slovensko bude schopno dodat maximálně 300 vojáků, takže česká armáda by musela dodat personál o síle 1200 vojáků. Takový nepoměr ovšem české ministerstvo obrany odmítlo, zároveň však odmítlo spekulace o zániku projektu společné jednotky.[94] Je sice pravda, že v minulosti se několik společných obranných projektů nepodařilo dokončit (např. modernizace vrtulníků SU-20), ale v průběhu roku byl několikrát plán (a dokonce i termín) zahájení činnosti společné jednotky potvrzen.

V roce 2007 se nepřímo do česko-slovenských vztahů vrátila společná minulost, a to poté, co slovenský parlament přijal *Deklaraci o platnosti, nezměnitelnosti a nedotknutelnosti tzv. Benešových dekretů.*[95]

Lišící se politicko-ideologické zázemí vládnoucích stran těsně před parlamentními volbami 2006 mělo za následek přechodné utlumení kontaktů mezi předsedy vlád. Navzdory těmto odlišnostem však po vládních výměnách nejvyšší představitelé obou zemí symbolicky manifestovali nadstandardní úroveň vztahů, tradici zachoval i český ministr zahraničních věcí, který 15. ledna uskutečnil svoji první (a nečekanou) zahraniční cestu na Slovensko.[96] Odlišná zahraničněpolitická orientace obou vlád s sebou však přece jen nese potenciál ke konfliktním zájmům. Jde zejména o některé evropské otázky a o odlišné pojetí role Ruska a přístupu k této zemi.

Nelze přitom říci, že by evropská problematika hrála ve vztazích Česko–Slovensko nějak zásadnější roli. Do bilaterálních vztahů zasáhla otázka eura, které se slovenská vláda zavázala přijmout v roce 2009, kdežto česká vláda s určením termínu vstupu do eurozóny otálí. Budoucnost ukáže, zda (pravděpodobně) značně rozdílné datum vstupu do eurozóny ovlivní současné výborné hospodářské vztahy. Intenzivně se debatuje i o blížícím se českém předsednictví v EU, v jehož rámci se počítá s určitou formou kooperace mezi ČR a SR na úrovni ministerstva zahraničních věcí. Oba státy se rovněž shodují na potřebě co nejrychlejší ratifikace *Lisabonské smlouvy*.

Přesto v evropské oblasti existuje ne zcela zanedbatelný konfliktní potenciál. Slovenská evropská politika se vyznačuje konzistencí a spíše konsenzuálním přístupem, naproti tomu pozice České republiky se proměnila se vstupem Občanské demokratické strany do vlády. ODS se netají svým rezervovaným postojem k dalšímu prohlubování Unie a Slovensko sleduje některé projevy vůči EU mezi politickými představiteli ODS s opatrností. Jednou z prvních konkrétních možností, kdy bylo možné projevit evropskou politiku obou zemí, byl summit EU v červnu 2007. Česká vláda na něm mj. požadovala zpřesnění tzv. mechanismu oboustranné flexibility. Slovensko vyjádřilo této české prioritě podporu, ovšem s vědomím, že takový bod nebude příliš kontroverzní, a spíše od české strany očekávalo vyjasnění celého mechanismu.

Nezanedbatelná třecí plocha existuje v souvislosti s řešením kosovské nezávislosti. Slovensko patří do menšinové skupiny zemí (spolu s Kyprem, Řeckem a Špa-

nělskem) s odtažitým postojem vůči kosovské nezávislosti, kdežto názor České republiky se shoduje s většinovým vnímáním této otázky. Možnost, že tato třecí plocha přeroste v zásadnější rozpor, je zatím spíše malá. V průběhu roku se obě země shodovaly v potřebě ukotvit jakékoli řešení v rezoluci Rady bezpečnosti OSN a v nutnosti zorganizovat efektivní misi ESDP. Skutečné problémy by mohly nastat v případě jednostranného vyhlášení kosovské nezávislosti, kterou sice jak Slovensko, tak ČR odmítají, ale české sázky zde přece jen nejsou příliš vysoké. Jedinou neznámou by tedy byla slovenská pozice, dle níž je obtížné usuzovat, neboť slovenská zahraniční politika se vykazuje dvojkolejností mezi vyhrocenější rétorikou předsedy vlády a umírněnějším postojem kariérních diplomatů. Slovensko nicméně dokázalo, že má důvěru EU, když se mu podařilo prosadit svého diplomata Miroslava Lajčáka do funkce speciálního představitele EU pro Bosnu a Hercegovinu.

Zahraniční politiku obou zemí bezprostředně ovlivňuje jejich postoj k Rusku. Robert Fico již před nástupem do čela vlády prosazoval nutnost intenzifikace slovenské vazby na Rusko, přičemž tato intenzifikace neměla být pouze pragmatického charakteru, tj. vedena potřebou vyřešit dlouhodobá témata (jako nepříliš podařená privatizace Transpetrolu, budoucnost ropovodu Družba, licence na obchod se zbraněmi či nová dlouhodobá smlouva na dodávky zemního plynu). Větší náklonnost vůči Rusku je totiž patrná i z programového prohlášení, v němž se v porovnání s předchozími vládami nezdůrazňuje lidskoprávní agenda, či z formy vzájemných slovensko-ruských návštěv a z rétoriky samého premiéra R. Fica. Česká zahraniční politika se naproti tomu v rostoucí míře dostává s ohledem na Rusko do konfliktního postavení.

Konkrétním příkladem, kdy se vektor české a slovenské zahraniční politiky kříží, je téma umístění radarové základny USA na českém území. Slovenský premiér R. Fico se opakovaně vyslovuje proti tomuto kroku. Vždy sice zdůrazňuje, že jde o jeho soukromý postoj, ovšem tento soukromý postoj neváhá tlumočit na státních návštěvách, jak se stalo například právě v Rusku, které radar odmítá. Ovšem na půdě NATO se slovenští představitelé většinou drží linie nastavené ministerstvem zahraničních věcí, která v otázce radaru nemá větší problém. I zde zřejmě částečně působí stranická diplomacie ČSSD, která má s vládním Smerem výborné vztahy.

Význam „ruského faktoru“ ve společných vztazích není rozhodně vyčerpáván rétorickými hrátkami na nejvyšších politických úrovních. Naopak, nejvážnější důsledky může mít pro praktickou středoevropskou spolupráci. Ve stále větší míře se totiž hledá možnost, jak ovlivnit východní politiku EU a zajistit energetickou bezpečnost. Jak důležité je vnímání Ruska pro energetickou politiku, naznačují příklady Maďarska či Rakouska. Tyto státy v porovnání s polským či českým přístupem bez větších problémů či obav zvyšují svou závislost na ruském plynu.

Lze se domnívat, že právě tyto otázky v budoucnu nejvíce prověří míru kvality česko-slovenských vztahů, neboť odpověď na to, co Rusko pro tu kterou zemi znamená, předjímá i některé odpovědi celé východní politiky. Z některých náznaků je přitom možné vyčíst spíše pragmatické než hodnotové směřování slovenské zahraniční politiky vůči tomuto regionu. Takovým symptomem byl například slovenský pokus o zahrnutí Rakouska do visegrádských jednání s Moldávií. Rakousko hledá cesty do východní Evropy jak pro naplňování svých diplomatických misí (např. konzulární

spolupráce), tak svých ekonomických zájmů (zejm. investice). I proto se snaží postupovat vůči těmto zemím nejen samostatně, ale též s pomocí středoevropské regionální spolupráce v rámci uskupení V4 či Regionálního partnerství. Visegrádské státy se však snaží držet „východní" agendu spíše na úrovni V4, zatímco témata spjatá se západním Balkánem jsou nastolována v rámci Regionálního partnerství či ve formátu V4+.

Obchodní spolupráce[97]

Přestože se podíl obchodu se Slovenskem na celkovém českém zahraničním obchodu od počátku tisíciletí stále snižuje, nadále patří Slovensku (po Německu) místo druhého největšího obchodního partnera ČR. Z předběžných informací za rok 2007 vyplývá, že obchod s ČR představuje 12,43 % celkového obratu. V letech 2005 a 2006 byla česká obchodní bilance se Slovenskem pasivní, souhrnné údaje za celý rok 2007 nebyly v době zpracování této publikace k dispozici (v prvním pololetí byla bilance vzácně vyrovnaná, tendence druhého pololetí naznačovala nepatrně kladnou bilanci pro ČR). Přední místa komoditní struktury českého vývozu na Slovensko již několik let ovládají osobní automobily (Škoda) a autobusy (Karosa). Vůdčí postavení automobilů Škoda má v posledních letech mírně klesající tendenci, naopak nevyhovující slovenský autobusový park skýtá příležitost pro české výrobce autobusů (Karosa, SOR). V komoditní struktuře českého vývozu pak následovaly ropné oleje, potravinové esence, kávy a čaje. Slovenskému vývozu do ČR dominovaly ropné oleje, polotovary, léky a části a příslušenství automobilových vozidel. Vzhledem k rozvoji automobilového průmyslu lze očekávat, že obchod v tomto odvětví i nadále poroste.

Do budoucna lze očekávat, že poroste obchodní spolupráce v energetické oblasti. V roce 2007 znovu oživila svou činnost na Slovensku firma ČEZ (ČEZ má na Slovensku od února roku 2006 své zastoupení), která se v roce 2005 neúspěšně ucházela o koupi významné slovenské energetické firmy, Slovenských elektrární. ČEZ dlouhodobě projevuje svůj zájem na dostavění třetího a čtvrtého bloku JE Mochovce, v roce 2008 se hodlá zapojit do výběrového řízení na výstavbu pátého bloku JE Jaslovské Bohunice (pokud bude v roce 2008 vypsáno).[98] Konec roku 2007 se mj. nesl ve znamení jednání o možnosti, že by ČEZ na Slovensko dodával od roku 2009 elektrickou energii v rozmezí od dvou do čtyř terrawatthodin. Tato možnost byla iniciována poté, co byla odložena jednání o smlouvě o dodávkách energie s Ukrajinou.[99] Další aktivitou ČEZ je předpoklad výstavby elektrárny ve výrobním areálu US Steel Košice na východním Slovensku, k jejíž realizaci má dojít po roce 2009.[100] Kromě toho hodlá ČEZ společně s maďarským MOL postavit v Bratislavě elektrárnu a teplárnu na zemní plyn s kombinovaným výkonem 800 megawatthodin. Kromě pronikání ČEZ na slovenský energetický trh se v roce 2007 intenzivně jednalo o spolupráci v oblasti páteřní přenosové soustavy spravované v ČR firmou ČEPS a na Slovensku firmou SEPS.[101]

Mimořádným počinem by rovněž bylo chystané spojení nákladních železničních společností ČD Cargo a slovenské ZSSK Cargo. Původně se hovořilo o spojení již v první polovině roku 2008, ovšem na obou stranách existují problémy, které takto brzkému kroku brání. Na české straně existuje zájem nechat ČD Cargo „usadit" po jeho odtržení od Českých drah, na slovenské straně se vyskytly obavy, že s možným

(a chystaným) prodejem ČD Cargo bude privatizováno.[102] (Tyto obavy vyjadřuje zejména předseda LS-HZDS Vladimír Mečiar a je možné, že celý projekt nakonec ztroskotá.[103]) Problémy se rovněž vyskytly v jednání o podílu managementu v těchto společnostech.

Nejen státní a polostátní podniky ovšem usilují o hlubší propojení se sousedním partnerem, naopak velice charakteristickým rysem pro česko-slovenské obchodní vztahy je vysoký počet česko-slovenských podniků s působností a účastí na obou stranách hranice a vlastnění českých podniků slovenskými majiteli a naopak. V posledních několika málo letech tento trend oživování starých vazeb strmě vzrostl a významně se na něm podílejí velké finanční a kapitálové skupiny, jako jsou Penta, Agrofert.[104] O mimořádných obchodních vztazích mezi ČR a Slovenskem svědčí mj. i obecná úspěšnost českých firem v nejrůznějších slovenských tendrech – jen za rok 2006 české firmy získaly zakázky za téměř 4 mld. Kč. Druhá nejúspěšnější země, Velká Británie, získala pouze o něco více než miliardu. Přestože poslední léta ukazují, že podíl českých firem na získaných zakázkách se pozvolna snižuje, má ČR do budoucna dobrou výchozí pozici.[105]

POLSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

V období několika let před vstupem do NATO a EU byla úroveň česko-polských vztahů zcela nadstandardní, probíhala pravidelná a intenzivní jednání mezi jednotlivými ministerstvy zahraničních věcí na úrovni odborů a politických ředitelů, pravidelně se scházeli například i vyjednávači vstupu do EU, přičemž za vrchol lze považovat léta 1997–1999. Tato forma spolupráce po vstupu do EU skončila a byla částečně nahrazena visegrádskou platformou. V uplynulých několika letech tedy pozice Polska v české zahraniční politice nijak nepřevyšovala ostatní středoevropské partnery, čemuž odpovídá i *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, v níž je zdůrazněna nutnost rozvoje v budování infrastruktury a přeshraniční spolupráce. Zejména ve druhém bodě lze konstatovat značný vývoj.[106] V programovém prohlášení vlády odkaz k Polsku není obsažen. Rok 2007 nicméně ukázal, že vzhledem k aktuální ideové a zahraničněpolitické orientaci české vlády a obou polských vlád mohou obě země vybudovat strategické vztahy. K tomu přinejmenším v roce 2007 přispěl i americký návrh na vybudování protiraketových základen. Výjimečnou kvalitu vzájemných vztahů umožňuje i skutečnost, že kromě několika dílčích otázek, o nichž bude řeč, neexistují žádná otevřená sporná témata.

POLSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA, UDÁLOSTI

Česká zahraniční politika vůči Polsku byla v roce 2007 spoluurčována několika faktory. Na nejvyšší, politické rovině šlo o postoj k evropské ústavní/reformní smlouvě a o postoj k americké nabídce systému protiraketové obrany. Na nižší, diplomaticko-administrativní a resortní úrovni šlo o otázky tzv. územního dluhu a tzv. varšavských

nemovitostí, přeshraniční a hospodářsko-energetické spolupráce. Ve druhé polovině roku, po říjnové změně vlády v Polsku, byla sjednána formou výměny dopisů dohoda o spolupráci ministerstev zahraničních věcí ČR a Polska. Celým rokem se pak táhl problém českých konzulátů v Polsku. Pochopitelně jedním z trvalých a kontinuálních témat je veškerá agenda týkající se visegrádské spolupráce, jíž je věnována jiná část této kapitoly.

Evropská témata

Oběma prvním politickým otázkám je věnováno několik kapitol této publikace, proto zde nebude nutné zacházet do jakýchkoli detailů. Pokud jde o evropskou reformní smlouvu, již letmý pohled na zahraničněpolitickou ideologii hlavních koaličních stran v obou zemích (do října 2007 Právo a spravedlnost v Polsku a ODS v ČR) naznačuje společný názor na tento dokument. Na oficiální návštěvě českého premiéra v Polsku 19.–20. února byla ústavní smlouvě věnována patřičná pozornost, na nejobecnější úrovni se oba státníci shodli zejména na tom, že i přes potřebu zastřešujícího dokumentu se EU nenachází v krizi a není potřeba spěchat s její reformou. Naopak důležitějším cílem je pracovat na co nejrychlejším rozšíření Unie a zachování co možná nejvíce jejího mezivládního charakteru. Ve stejném duchu si pochvalovali shodu názorů prezidenti obou zemí u příležitosti pracovní návštěvy V. Klause v Polsku 25. 1. 2007. Tato schůzka byla především určitou bezprostřední přípravou na chystanou návštěvu německé kancléřky A. Merkelové v Praze, která se týkala zejména budoucího osudu tzv. evropské ústavy. Jak má konkrétní spolupráce a shoda zájmů mezi oběma zeměmi vypadat, ovšem naznačily až dny a týdny před konáním červnového evropského summitu, kdy se zformovala čtyřka zemí s největšími výhradami k návrhu reformní smlouvy (Česká republika, Nizozemsko, Polsko a Velká Británie). Polsko protestovalo zejména proti změněnému systému hlasování v Radě, který by je oslabil, a před summitem několikrát naznačilo, že pokud nedojde na uznání jeho návrhů, použije práva veta. Česká diplomacie před summitem deklarovala tomuto postoji podporu, ať již jednoznačnější (J. Zahradil) či umírněnější (A. Vondra).[107] Mandát pro českou delegaci v Bruselu byl velmi pevně stanoven koaličním jednáním, ale o většinovém hlasování se v něm nehovořilo, byť existovala shoda v podpoře Polska. Bylo zřejmé, že česká strana nepůjde do krajností (např. se neuchýlí k vetování, kterým hrozila pouze při zachování „ústavní rétoriky“). Konečný kompromis na Radě přivodil situaci, že Polsko (ale i menší státy) mohou až do roku 2017 využívat stávajícího přepočtu hlasů. Českou podporu v Bruselu přivítal u příležitosti oficiální návštěvy V. Klause ve Varšavě i polský prezident L. Kaczyński.[108] Česká podpora polské evropské politice však nebyla bezvýhradná, jak ukázala menší kontroverze na počátku července 2007, kdy se v Polsku opět začala zpochybňovat již existující dohoda z Bruselu (konkrétně premiér J. Kaczyński prohlásil, že by rád „zpřesnil“ dohodu ze summitu). Česká oficiální reakce byla velmi zdrženlivá, ale bylo možné očekávat, že na otevřenou podporu jakékoli polské iniciativy v této věci nedojde, už proto, že koaliční partner ODS – Strana zelených – jakoukoli novou diskusi jednoznačně odmítl.[109] Pochybnosti v této věci byly nakonec utlumeny.

Do budoucna je sporné, jak dalece budou obě země fungovat v EU jako bezprostřední partneři. Jistě existují témata, na nichž se shodnou, jako například rozšiřování EU, posílení východní dimenze ENP. Ovšem již teď je zřejmé, že řada konkrétních politických kroků bude představovat spíše konfliktní plochy – příkladem mohou být reforma zemědělské politiky či tvorba evropského rozpočtu. O finanční perspektivě to nepřímo vyjádřil i český premiér M. Topolánek, který na počátku července prohlásil, že „Unie se začíná jasně dělit na země, které Unii vysávají, a na ty, které mají zájem na větší liberalizaci a svobodě. Česká republika přirozeně patří spolu se zeměmi, jako Velká Británie nebo Dánsko, do té druhé skupiny."[110] Je tedy zřejmé, že při současném trendu hospodářského vývoje bude při sestavování příští finanční perspektivy Česká republika patřit do skupiny čistých plátců, kdežto Polsko stále do skupiny příjemců. Tyto prosté skutečnosti budou stavět obě země proti sobě při vyjednávání o další finanční perspektivě. Stejně tak dosavadní konzultace ohledně energetické politiky příliš nenaznačují shodu (viz část o visegrádské spolupráci). Jak Polsko, tak Česká republika sice usilují o co možná největší diverzifikaci zdrojů, ovšem v závěru roku 2007 se začalo otevřeně hovořit o možnosti českého zapojení do rusko-německého projektu Nord stream, který významně ovlivnil rusko-polské a rusko-německé vztahy.

Jednání o americkém protiraketovém systému

Spojené státy chtějí umístit v Polsku deset protiraketových střel jako součást ochranného deštníku, který má chránit USA a část Evropy před případným útokem. Druhou část štítu v podobě radaru chce Washington postavit v České republice. Téma protiraketových základen sice figurovalo na všech setkáních na nejvyšší úrovni, o konkrétní povaze a hloubce koordinace či alespoň o jednání na expertní a administrativní úrovni to ovšem příliš nevypovídá. Na své únorové oficiální návštěvě ve Varšavě se český premiér shodl se svým polským kolegou J. Kaczyńskim, že na americkou nabídku odpoví kladně, a předběžně se zavázali ke koordinaci postupu a ke vzájemnému informování.[111] Dle dostupných informací se sice obě země vzájemně informují, ke koordinaci vlastního postupu ovšem příliš nedochází.

Polsko i Česká republika zvolily odlišné strategie v přístupu k USA. Na rozdíl od ČR Polsko vyžaduje od Spojených států investice do své obrany. Polská strana požadovala prvky moderní americké výzbroje, na konci léta 2007 se v této sporné otázce dokonce rýsoval kompromis. Dle hlavního vyjednávače za polskou stranu Witolda Waszczykowského, náměstka ministryně zahraničních věcí, se Američané mohli zavázat k poskytnutí nezbytné výzbroje Polsku v případě jeho ohrožení, a to včetně protiraketových baterií, střel Patriot.[112] Na konci srpna také zaznívala z polské strany nejoptimističtější vyjádření o brzkém dosažení dohody, v téže době již ovšem začínalo být jasné, že dojde k parlamentním volbám, které proces vyjednávání mohly prodloužit.

Tento předpoklad se potvrdil poté, co s podzimním nástupem nové vlády premiéra Donalda Tuska Polsko své podmínky a vyjednávací postoj přitvrdilo. Nejen předseda vlády z liberální strany Občanská platforma, ale i ministr obrany Donald Klich či ministr zahraničních věcí Radosław Sikorski začali ve vztahu k raketové základně používat opatrnější tón, zdůrazňující nutnost zvážit výhody a nevýhody, ale především

nutnost vyřešení vztahů s Ruskem a vyčkání na rozhodnutí amerického Kongresu.[113] Na konci roku 2007 začínalo být jasné, že vyjednávání a rozhodování o základně v Polsku potrvá ještě přinejmenším několik měsíců. Zatímco ČR se na přelomu roku pravděpodobně výrazně přiblížila k závěru, polská vláda se například zavázala uskutečnit na počátku roku 2008 konzultace s Ruskou federací, což je další známka odklonění od kurzu nastaveného vládou J. Kaczyńského. Pro českou vládu je přitom zcela klíčové, aby byly ve střední Evropě vybudovány oba komponenty protiraketové obrany a nikoli pouze radar, neboť česká argumentace je založena zejména na zvýšení bezprostřední bezpečnosti, ke které bez polských interceptorů nedojde. V případě, že se zkomplikuje polské jednání s americkou vládou, bude vládní pozice v přesvědčování veřejnosti, opozice, ale i některých koaličních partnerů velmi obtížná. Česká vláda proto bude mít mimořádný zájem na dokončení jednání a lze očekávat, že i v případě, že česká dohoda bude připravena k podpisu, kvůli manifestaci solidarity s polským partnerem na podpis nebude příliš spěchat.

Určitou solidaritu s Polskem prokázala Česká republika i v otázce vízové problematiky. Státy visegrádské čtyřky a Pobaltí uzavřely v roce 2006 neformální koalici pro vízovou rovnost (mj. si státy této koalice společně najaly lobbistickou firmu Dutko Worldwide, aby působila v jejich prospěch). V srpnu 2007, kdy byl v USA přijat klíčový zákon, upravující podmínky pro bezvízový režim, bylo zřejmé, že jemným sítem maximálně 10 % odmítnutých žádostí o vízum, které nový zákon stanovil, projde do bezvízového režimu pouze Česká republika. Naopak, Polsko bude mít s naplněním potřebného limitu největší problémy. Navzdory tomuto příznivému stavu pro ČR se česká diplomacie po přijetí zákona plně postavila za ostatní státy „koalice" a připojila se ke kritickému společnému prohlášení, v němž mimo jiné stálo: „Někteří z amerických spojenců budou i nadále omezováni umělými překážkami, které neodrážejí jejich závazky a angažovanost v posilování transatlantické a celosvětové bezpečnosti."[114] Česká diplomacie přitom v průběhu projednávání zákona nelibě nesla, že Polsko i přes společnou iniciativu v otázkách víz vsadila hodně na vlastní diasporu v USA, která měla potenciál ovlivnit jednání konkrétně v polský prospěch. V tomto ohledu je rovněž zajímavé, že Maďarsko se k ostatním státům nepřipojilo, namísto toho zaslalo USA dopis, v němž zákon považuje za povzbudivý krok.

„Strategické partnerství" ČR a Polska je dále umocněno ideologickou spřízněností české hlavní koaliční strany se stranou Právo a spravedlnost (PiS), která vládla v Polsku do podzimu 2007, tak se stranou Občanská platforma, která se stala vůdčí koaliční silou po říjnových volbách. Česká republika byla proto jednou z mála evropských zemí, jejíž vláda nevyhlížela k výsledkům polských voleb s napětím v obavách, zda PiS neobhájí svůj vládní mandát. Zde se ovšem ukazuje zajímavý paradox – zatímco na nejvyšší úrovni (prezident, premiér) probíhaly velice intenzivní rozhovory, například polská ministryně zahraničních věcí Anna Fotyga kromě cesty na visegrádské setkání na Štiříně Českou republiku vůbec nenavštívila. Navíc v porovnání s ostatními visegrádskými partnery panuje ve vztahu ČR–Polsko dlouhodobě nižší úroveň expertních a pracovních konzultací mezi ministerstvy zahraničních věcí. V této věci změna polské vlády zapůsobila pozitivně, ochota polského ministerstva zahraničí více komunikovat se dle informací českého MZV zvýšila. Ostatně i české MZV s větší aktivitou vy-

čkávalo, neboť s postupem roku 2007 polská politická scéna stále jednoznačněji spěla k předčasným volbám, a za této situace by nebylo příliš prozíravé iniciovat jakýkoli dlouhodobější projekt. Takovým dlouhodobějším projektem, k jehož realizaci došlo po změně polské vlády, byla dohoda mezi MZV Polské a České republiky o spolupráci, k níž došlo v průběhu listopadu a prosince 2007. Dohoda by měla přispět k ustálení konzultací a kontaktů na pracovní a expertní úrovni (na politické úrovni jsou kontakty v zásadě zavedené). Konkrétně by se měla alespoň jednou za rok uskutečnit setkání na úrovni náměstků ministrů, kde budou vyhodnoceny výsledky meziresortní spolupráce v oblasti zahraniční politiky a prodiskutovány aktuální zahraničněpolitické problémy. Stejně tak by se alespoň jednou ročně měli setkávat političtí ředitelé MZV a ředitelé příslušných teritoriálních sekcí, kde by se mimo jiné mělo hovořit o visegrádské problematice.[115] Na úrovni konkrétních odborů pak má docházet k průběžnému monitorování možné oblasti společných zájmů a navrhovat konzultace dalších útvarů ministerstev zahraničních věcí. Jinými slovy dohoda, již iniciovala česká strana, by měla ustálit mechanismus setkávání na všech administrativních úrovních s přesahem do dalších útvarů MZV. Důvodem této iniciativy je nutnost vyšší intenzity komunikace o aktuálních a všednodenních, praktických problémech, které není možné řešit v rámci visegrádského fóra či v rámci nejvyšších bilaterálních setkání.

Přesuneme-li pozornost právě na všednodenní agendu česko-polských vztahů, na jejich techničtější a méně politickou dimenzi, lze hovořit zejména o přeshraniční spolupráci a kromě toho o některých otevřených otázkách v souvislosti s nevyjasněnými majetkovými a územními záležitostmi.

Přeshraniční styk s Polskem je tradičně na vysoké úrovni a jde často o iniciativu občanských aktivit, kulturních spolků a sdružení. Sama občanská iniciativa ovšem nedokáže překonat problémy, které plynou například z nedostatečné infrastruktury, nedostatku financí atp. Významnou formou oboustranné přeshraniční spolupráce jsou euroregiony, kterých je na polsko-české hranici šest. Hlavním současným finančním garantem rozvoje přeshraničního styku je ovšem operační program EU *Přeshraniční spolupráce Česká republika–Polsko*, který byl vypracováván od druhé poloviny roku 2005 a schválen byl Evropskou komisí 11. 12. 2007. Objem financí, které jsou v OP pro ČR a Polsko k dispozici (219 mil. EUR), je největší ve srovnání s ostatními sousedními státy či regiony.[116] Hlavními cíli OP ČR–Polsko jsou: posilování dostupnosti, podpora rozvoje podnikatelského prostředí a cestovního ruchu, podpora spolupráce místních společenství a technická pomoc.[117] První projekty v rámci OP budou přijímány až od 14. 1. 2008. Klíčovým aktérem přeshraniční spolupráce je Česko-polská mezivládní komise pro regionální spolupráci, která je ovšem na rozdíl od obdobné komise česko-slovenské v gesci ministerstva zahraničních věcí, konkrétně ředitele OSE. Komise vznikla na základě mezivládní dohody v roce 1994, má 12 pracovních podskupin, které pokrývají veškerou agendu přeshraniční spolupráce.[118] V roce 2007 se komise sešla v říjnu v polském Opoli a kromě zhodnocení činností jednotlivých pracovních skupin se intenzivně zabývala možnostmi, které pro přeshraniční spolupráci skýtá vstup do schengenského prostoru.[119]

Regionální přeshraniční spolupráce, stejně jako obchodní vztahy, o nichž bude řeč dále, se bezprostředně dotýká rušení českých generálních konzulátů v Polsku. Již

v září 2005 byl zrušen Generální konzulát ČR ve Vratislavi, který se významnou měrou podílel jak na obchodní, tak na kulturní spolupráci. Proti tomuto kroku se postavily například sousedící české kraje – Královéhradecký, Liberecký a Pardubický, ale i podnikatelské kruhy. Objevilo se více pokusů, jak GK Vratislav nahradit, například ustanovením regionální kanceláře dotčených krajů či zřízením pobočky Českého centra. Oba pokusy však byly neúspěšné. Zrušení má potkat v roce 2008 i Generální konzulát v Katovicích. O tomto kroku bylo rozhodnuto v souvislosti s optimalizací konzulárních služeb a s proměnou konzulárních a zahraničněekonomických priorit MZV. Na konci roku 2007 již přestal na uvedeném konzulátu fungovat konzulární a vízový úsek, přelom roku 2007 a počátek roku 2008 byl svědkem jednání o dalším osudu prostor a využití budovy, v němž se GK nachází. Stejně jako proti rušení GK Vratislav se objevily výhrady, zejména z Moravskoslezského kraje a podnikatelů (např. i v rámci obchodní pracovní podskupiny česko-polské komise pro přeshraniční spolupráci). Tyto výhrady vyústily v několik možností, jak aktivity GK Katovice alespoň v určité podobě zachovat. Na přelomu roku se jednalo o těchto dvou variantách: 1) namísto GK by byl v Katovicích zřízen honorární konzulát; 2) GK Katovice by se stal detašovaným pracovištěm OEÚ velvyslanectví ve Varšavě. V případě této druhé varianty by v Katovicích působil jeden diplomat obchodně-ekonomického úseku ZÚ Varšava, čímž by zůstal zachován diplomatický statut. Dále byla učiněna nabídka směrem k CzechTrade, CzechTourism a Moravskoslezskému kraji, aby se na fungování pobočky podílely, nevyužitá část objektu by byla pronajata.

Celá záležitost má svůj širší přesah – lze očekávat, že do budoucna bude státní pomoc příhraničnímu obchodu, turistice či kultuře ve stále větší míře nahrazována „svépomocí“ konkrétních krajů či hospodářských komor. Je však otázkou, zda v současné situaci, kdy celý systém spoléhá na pomoc diplomatického zastoupení, není rušení konzulátů a přesun ušetřených prostředků například do východní či jihovýchodní Evropy předčasný. Tím spíše, že na ZÚ Varšava působí na OEÚ pouze jeden diplomat a po zrušení GK Katovice by spravoval trh s potenciálními 38 miliony zákazníků. Navrhovaná druhá varianta se tak jeví jako žádoucí přechodné období, které postupně napomůže iniciovat nový systém podpory meziregionálních obchodních a kulturních aktivit i bez zprostředkování MZV.

V případě nevyjasněných územních a majetkových záležitostí existují dvě dosud otevřené položky, a to tzv. hraniční dluh, který má Česká republika vůči Polsku, a problém tzv. varšavských nemovitostí. Hraniční dluh vznikl po změně hranic v roce 1958. Polsko po druhé světové válce nadále vznášelo hraniční požadavky, týkající se Těšínska, slovenské Oravy a Spiše. Se zakotvením stávající podoby hranic Polsko souhlasilo pouze pod podmínkou, že dojde k co možná největšímu napřímení a zkrácení hraniční čáry. Důsledkem napřímení byla státní hranice zkrácena zhruba o 80 kilometrů, což bylo zakotveno ve smlouvě z roku 1958. Zkrácením hranice nastalo 85 změn průběhu hraniční čáry, po nichž tehdejšímu Československu zůstalo navíc zhruba 386 hektarů území. Po téměř padesáti letech existence dluhu došlo v roce 2007 k prvnímu kroku řešení, které by přijaly obě strany. Až do roku 2007 totiž platilo usnesení koaliční vlády J. Paroubka, že vyrovnání hraničního dluhu se uskuteční výlučně finanční cestou. Tento návrh pochopitelně polské straně nevyhovoval. Až na schůzce minis-

trů vnitra I. Langera a J. Kaczmarka (v rámci cesty M. Topolánka do Polska) došlo ke změně českého postoje a bylo dojednáno, že dluh bude kompenzován nemovitostmi, které se Česká republika pokusí nalézt. V průběhu roku 2007 bylo rozhodnuto, že pozemky budou vráceny ve dvou etapách. V první bude vráceno 132 hektarů, které již má ČR k dispozici, další pozemky budou hledány.

Otázka tzv. varšavských nemovitostí vyplývá z poválečného znárodnění čtyř českých objektů ve Varšavě, z nichž nejvýznamnějšími jsou budova českého velvyslanectví s rezidencí. Tato sporná otázka byla otevřena na počátku devadesátých let, přičemž lze očekávat, že řešení celého sporu bude pokračovat i v následujících měsících a možná i letech.

Konec roku 2007 byl svědkem vzniku myšlenky Česko-polského fóra, které by mělo být doplňkem výborných vztahů na nejvyšší politické úrovni a nové dohody mezi ministerstvy zahraničních věcí. Česko-polské fórum by mělo působit jako platforma pro dialog mezi zástupci akademické obce, nevládních institucí a zainteresovaných jedinců z obou zemí. Tematicky by mělo být zaměřeno na tři oblasti: historicko-duchovní, politickou a kulturně-společenskou. Na konci roku 2007 se diskutovalo o možných formách financování, nabízely se tři způsoby: prostřednictvím vědeckých grantů MZV, prostřednictvím společné podpory dalších resortů či na základě rozhodnutí vlády. Pro fungování fóra by pochopitelně byla nejpříznivější varianta třetí, ovšem toto rozhodnutí je plně v rukou současných vlád a až od prvních měsíců roku 2008 lze očekávat vyjádření z obou stran.[120]

Obchodní vztahy

Polsko je po Německu a Slovensku třetím nejvýznamnějším obchodním partnerem, ČR zaujímá v Polsku místo páté. Vzájemný obrat narostl radikálně od roku 2002, a to jak v relativních hodnotách (Polsko bylo v roce 2002 až sedmým nejvýznamnějším obchodním partnerem), tak absolutních – vzájemná obchodní výměna se zvětšila od roku 2002 do roku 2006 třikrát. Tento nárůst činí z Polska jednoho z klíčových obchodních partnerů pro ČR, což dodává vysoké úrovni politických kontaktů další neopomenutelný základ. Za prvních sedm měsíců roku 2007 měla ČR nepatrně aktivní saldo, ostatně stejně jako v uplynulých šesti letech. Polsko se svými 38 mil. obyvatel patří k největším trhům ve středoevropském regionu, a vzrůstající dynamika vzájemného obchodu dokazuje, že se obě ekonomiky v posledních letech stále více hledají. Kromě tradičního českého vývozu, jemuž vévodí surový kov, kovové výrobky, stroje, vozidla a dopravní zařízení, se v obchodních vztazích s Polskem začínají prosazovat složitější formy spolupráce, jako vytváření konsorcií, zakládání společných firem a kapitálová účast, spolupráce na třetích trzích. Jedním z nejvýznamnějších investorů v Polsku je firma ČEZ, která má ve Varšavě svou reprezentační kancelář. Nejvýznamnějšími polskými akvizicemi byly již v roce 2006 vyhrané tendry na koupi většinových podílů v hornoslezských elektrárenských společnostech Elektrociepłownia Chorzów „Elcho“, Sp. z o. o., a Elektrownia Skawina S. A. Přibližně 75% podíl akcií v elektrárnách Skawina a Elcho vlastní skupina ČEZ prostřednictvím společností CEZ Silesia B. V. a CEZ Poland Distribution B. V.[121] ČEZ se ucházel o koupi dalších podílů v polské energetice, konzervativní vláda J. Kaczyńského však

privatizaci zastavila,[122] na postoj současné vlády liberální vlády D. Tuska se prozatím čeká. V každém případě je ČEZ připraven zúčastnit se dalších privatizací. Největší polskou investicí v ČR je koupě Unipetrolu gigantem PKN Orlen.[123] Stejně jako v případě Slovenska i v česko-polských obchodních vztazích se uskutečnily největší investiční akvizice v oblasti energetiky.

MAĎARSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Maďarsko bylo v koncepci zahraniční politiky ČR charakterizováno jako partner nejbližšího středoevropského regionu, se kterým ji pojí zejména úspěšná spolupráce v rámci Visegrádské skupiny.[124] Tato charakteristika je velice trefná, neboť i v současnosti v bilaterálních vztazích s Maďarskem vévodí visegrádská problematika, spolu s další multilaterální oblastí, tj. EU a NATO. Současné česko-maďarské vztahy jsou plně standardizovány a orientují se na aktuální pragmatickou spolupráci. Tomu bude odpovídat i rozsah oddílu, věnovaného Maďarsku, který bude v porovnání s ostatními částmi této kapitoly omezený a soustředí se jen na několik vybraných aspektů bilaterálních vztahů.

MAĎARSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA, UDÁLOSTI

Na konci března premiér Topolánek oficiální návštěvou Maďarska zakončil sérii návštěv po visegrádských zemích, již v posledních letech tradičně absolvuje každý český premiér pro dotvrzení kvalitních vztahů v rámci členských států tohoto uskupení. Návštěva Budapešti byla hlavně zasvěcena konzultacím o umístění radarové základny v ČR. Maďarsko se k chystané výstavbě staví spíše chladně, byť jasně uznává právo ČR na vlastní rozhodování. Hlavním zájmem Maďarska v této problematice je posunutí jednání na vícestranné fórum, maďarská diplomacie mimo jiné usiluje o co nejužší komunikaci s Ruskem (maďarský premiér Ferenc Gyurcsány se např. sešel s českým ministrem zahraničních věcí před svou únorovou návštěvou Moskvy).[125] Významné prohlášení, vzhledem ke středoevropskému regionu, ovšem učinil premiér M. Topolánek v odlišné záležitosti: na své návštěvě v Maďarsku vyslovil zájem formulovat priority předsednictví ČR v EU v rámci visegrádské čtyřky[126] a v průběhu předsednictví s Visegrádskou skupinou rovněž úzce spolupracovat. V průběhu roku 2007 nenabyl tento návrh konkrétnějších obrysů, jeho vyslovení nicméně svědčí přinejmenším o vůli navázat české předsednictví na visegrádský rozměr středoevropské spolupráce.

Na rozdíl od Slovenska nejsou vztahy ČR s Maďarskem prakticky vůbec zatíženy minulostí, která zejména po nástupu vlády R. Fica znovu rámuje slovensko-maďarské potýkání. Maďarsko s Českou republikou sdílí značný zájem o stabilizaci Balkánu a zejména o co nejrychlejší integraci Chorvatska do EU (které také Maďarsko podpořilo při podzimní volbě na funkci nestálého člena RB OSN). Celý balkánský vektor středoevropské spolupráce je silně provázán s činností Regionálního partnerství (země V4 + Rakousko a Slovinsko). Jisté rozpaky v rámci V4 ovšem budí občasná

maďarská snaha včlenit Slovinsko a zejména Rakousko do visegrádské spolupráce samé, například prostřednictvím větší participace Rakouska na činnosti V4, kterou vyvíjí vůči východní Evropě. Rakousko již od osmdesátých let hraje v maďarské zahraniční politice roli jednoho z nejvýznamnějších partnerů[127] a ve visegrádské spolupráci se tento faktor čas od času projevuje. Česká republika (stejně jako Polsko a Slovensko) ovšem prosazuje názor, že regionální spolupráce vůči východní Evropě by měla zůstat ryze na bázi V4.

Tyto vcelku zanedbatelné třecí plochy se pochopitelně nepromítají do vztahů na nejvyšší úrovni, svou roli hrají spíše na úrovni expertních jednání diplomatů, zasvěcených do visegrádské problematiky. Právě tuto expertní a nepolitickou úroveň významnou měrou ovlivnilo memorandum o porozumění mezi ministerstvy zahraničních věcí Maďarska a České republiky, které bylo podepsáno v roce 2006. Memorandum kodifikovalo systém konzultací mezi oběma ministerstvy, které byly v posledních pěti letech na nízké úrovni (výjimku představují konzultace bezpečnostních odborů, uskutečněné i v minulosti). Dle memoranda se má alespoň jednou ročně konat setkání vrchních sekčních ředitelů (v roce 2006 se uskutečnilo první za uplynulých pět let), z tohoto setkání mají – v součinnosti s OSE a českým ZÚ v Budapešti – vyplynout témata pro jednání dalších odborů z ústředí. Počátek meziodborové komunikace by v budoucnu mohl přispět k intenzivnějším vztahům mezi ČR a Maďarskem, neboť do středoevropského rozměru české zahraniční politiky mohou být vtaženy i takové odbory MZV, které se svým tematickým zaměřením s problematikou střední Evropy či česko-maďarských vztahů míjejí.[128] Otázkou do budoucna zůstává, jak může konkrétní spolupráce mezi jednotlivými odbory ve skutečnosti probíhat.

Kromě práce na implementaci memoranda probíhalo v roce 2007 hledání prostoru pro bilaterální spolupráci v konzulární oblasti. Maďarská strana nejdříve vytipovala síť zastoupení, v nichž by mohla spolupráce probíhat. Česká strana ovšem navrhla odklad počátku spolupráce do období po vstupu do schengenského prostoru a Maďarsko mezitím navázalo spolupráci jinde. I nadále však probíhaly v podzimním období konzultace o možné spolupráci a je patrné, že zájem z obou stran trvá.

Ekonomické vztahy[129]

Menšímu politickému významu, jaký Maďarsko má v zahraniční politice ČR v porovnání s bezprostředními středoevropskými sousedy, odpovídá i menší význam ekonomický. Přestože vzájemný obchod v posledních pěti letech razantně narůstá, řadí se Maďarsko na 11. místo v pořadí nejdůležitějších obchodních partnerů s 2,7% podílem na českém zahraničním obchodu. Obdobně Česká republika zaujímá 10. místo s 3,2% podílem na zahraničním obchodu maďarském. Nejvýznamnější českou vývozní komoditou jsou tradičně osobní automobily Škoda, jejichž prodej rostl v roce 2006 navzdory obecnému poklesu prodeje osobních automobilů v Maďarsku. Dalším hlavním vývozním artiklem jsou uhlí a kapalná paliva, výrobky ze železa a oceli, potraviny a spotřební elektronika.

Mediálně nejvděčnější událostí na poli hospodářských vztahů za rok 2007 byly několik měsíců trvající spekulace o možném spojení dvou největších energetických společností střední Evropy – českého ČEZ a maďarského MOL. Za tímto spojením

byla zejména hledána snaha, jak zabránit „nepřátelskému" převzetí MOL rakouským ÖMV. ÖMV v průběhu roku 2007 upevnilo své vazby na ruský Gazprom a usiluje o převzetí kontroly nad MOL. Prodejem akcií měl MOL získat potřebné prostředky k nákupu vlastních akcií, které rovněž skupuje právě ÖMV (vlastní již zhruba 20 % akcií). Tímto způsobem by ČEZ napomohl MOL zabránit nepřátelskému převzetí rakouskou společnosti. Obě společnosti však tento důvod odmítaly,[130] tím spíše, že součástí strategické aliance MOL a ČEZ je výstavba dvou plynových elektráren a faktická závislost na ruském plynu by se tím nijak nesnížila. K podpisu dohody došlo 20. 12. 2007 a jejím výsledkem je plán na založení společné firmy, která postaví dvě paroplynové elektrárny (jednu na Slovensku a druhou v maďarském Dufi) za zhruba 27 mld. Kč. ČEZ zároveň potvrdil nákup 7 % akcií ÖMV za 15 mld. Kč.[131]

Zmíněná dohoda potvrzuje sílící trend posledních let, kdy dochází k stále hlubšímu propojování střední Evropy v oblasti energetiky, což může do budoucna znamenat další důvod k intenzivnější komunikaci o energetických otázkách na vyšší, politické úrovni.

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ STŘEDOEVROPSKÉHO ROZMĚRU ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Nejvýznamnějším aktérem české zahraniční politiky vůči středoevropskému regionu je vláda ČR a její předseda. Jak bylo zmíněno v úvodní kapitole, diplomacie předsedy vlády a vláda ČR svými pravomocemi vytváří obecné podmínky pro podobu zahraničněpolitických vztahů. Pokud jde o středoevropský rozměr české zahraniční politiky, vlastní akcenty kladl premiér v roce 2007 zejména ve vztahu k Rakousku, Polsku a Visegrádské skupině. Co se týká Rakouska, šlo zejména o návrh na vytvoření meziparlamentní pracovní skupiny a obecněji i o značný zájem o tyto bilaterální vztahy. Tomuto zájmu odpovídá i skutečnost, že se Rakousko – na rozdíl od ostatních oblastí české středoevropské politiky – dostalo i na vlastní jednání vlády, a to v souvislosti s letním prohlášením vlády k tzv. melkskému procesu a v souvislosti s prosincovým zrušením zakázky na dodávku rakouských obrněných transportérů od firmy Steyer. Ve vztahu k Polsku premiér přispěl k celkovému oživení vzájemných vztahů, i sami polští diplomaté uznávají, že je v tuto chvíli česká strana tím, kdo přichází s novými iniciativami.[132] Tato aktivizace souvisí jak s americkou nabídkou na výstavbu prvků protiraketového systému na území Polska a ČR, tak s ideovou blízkostí mezi ODS vůči polským pravicovým partnerům. Ostatně sám premiér M. Topolánek označil svou vládu za polonistickou. Lze dokonce tvrdit, že sblížení mezi polskou a českou vládou lze přičíst pokrok v řešení tzv. hraničního dluhu. Premiér Topolánek rovněž prokázal značný zájem o visegrádskou spolupráci. Ten sice může být dán probíhajícím předsednictvím ČR v tomto uskupení a s tím spjatou vyšší mírou medializace, v každém případě však premiér svým aktivním přístupem poskytl významnou politickou podporu pro další zahraničněpolitickou činnost, kterou vyvíjí MZV. M. Topolánek dokonce usiloval o užší koordinaci visegrádské agendy mezi MZV a Úřadem vlády ČR.

Ve vztahu ke Slovensku a Maďarsku spíše pouze navázal na vlády předchozí a potvrdil nadstandardní úroveň vztahů.

Ministerstvo zahraničních věcí díky svému bezprostřednímu kontaktu s teritoriem poskytuje expertní zázemí, stejně jako plní roli vykonavatele „každodenní" zahraniční politiky. Nejužší kontakt se sledovaným prostorem udržuje Odbor střední Evropy (OSE) a jednotlivé zastupitelské úřady. Obecně vztah ústředí (zejm. OSE) a ZÚ funguje tak, že OSE má řídit a koordinovat činnost jednotlivých úřadů a OSE by mělo fungovat rovněž jako garant koncepčních a dlouhodobějších kroků. V roce 2007 ústředí intenzivně pracovalo na budování pozitivního obrázku Rakouska, zejména prostřednictvím projektu výročí srpna 1968 (pochopitelně zde postupovalo ve spolupráci s vídeňským ZÚ).

Naprosto klíčovou a nezastupitelnou roli hraje OSE při vstupu České republiky na pole visegrádské spolupráce. Koordinace aktivit V4 byla již naznačena. Nyní zbývá dodat několik dalších detailů. Příprava a iniciace visegrádských témat a agend závisí na práci diplomatů na oddělení visegrádské spolupráce jednotlivých ministerstev zahraničních věcí (či jejich ekvivalentů), přičemž o iniciativách odtud vzešlých se diskutuje na setkání visegrádských koordinátorů. Visegrádští koordinátoři působí jako hlavní komunikační a koordinační kanál V4. Záležitosti většího politického významu, které vyplynou z jednání koordinátorů, jsou vždy projednávány sekčními šéfy či politickými řediteli. Ti také většinou odsouhlasí agendu pro jednání ministrů zahraničních věcí, která se konají spíše nepravidelně, podle potřeby, vždy ale přinejmenším dvakrát ročně. Velmi významné jsou kontakty mezi velvyslanci visegrádských zemí, ať už ve vlastním středoevropském regionu, tak v některých jiných státech, například v USA. Zajímavá je otázka koordinace a komunikace mezi Úřadem vlády ČR (předsedou vlády) a MZV v oblasti V4. Dle dostupných informací probíhala v roce 2007 bez problémů, většinu agendy, již MZV navrhovalo, se podařilo prosadit na konkrétní jednání předsedů vlád, což je často jediná možnost, jak udělit určité iniciativě realizační impulz.[133] Právě ve vytváření agendy či podkladových materiálů pro jednání dalších zahraničněpolitických činitelů spočívá další významná funkce národního koordinátora. V plnění těchto úkolů koordinátor bezprostředně spolupracuje s jednotlivými ZÚ.

Iniciativy OSE se neobejdou bez podpory vyšších pater českého ministerstva zahraničních věcí. Většina návrhů musí být schválena ředitelem teritoriální sekce či ředitelem politickým. Špičku této pyramidy pochopitelně tvoří ministr zahraničních věcí, jehož působení vůči středoevropskému regionu bylo velmi viditelné zejména ve vztahu k Rakousku. Prosazování priorit v rámci ústředí většinou nenaráží na žádné překážky

Vzájemná informovanost a spolupráce mezi ústředím a ZÚ funguje bez problémů. Za touto bezproblémovostí stojí částečně skutečnost, že na rozdíl od některých jiných odborů nedochází v prostoru střední Evropy k tak velké fluktuaci diplomatů, s jakou je možné se setkat v některých jiných odborech. Po období působení v ústředí je většinou příslušný pracovník MZV vyslán do některého ze středoevropských států a naopak, což přispívá ke kvalitě fungování a ke kontinuitě tohoto odboru. Tam, kde konkrétní

projednávaná agenda nesouvisí přímo s tematickým zaměřením OSE, je zapotřebí přistupovat k němu jako k teritoriálnímu odboru, a proto spíše jako ke zprostředkovateli expertních kontaktů než jako k hlavnímu koordinátoru.[134] To je dáno tím, že zahraniční politika je ve stále větší míře sektoralizována, mnoho zahraničněpolitických aktivit probíhá nejen bez vědomí OSE, ale i bez přispění zastupitelských úřadů. I z tohoto důvodu by bylo vhodné zamyslet se nad modelem fungování komunikace mezi jednotlivými odbory, která často řeší vysoce specializovanou agendu, jež má ovšem značný přesah a dopad do agendy odborů jiných. Při obrovském množství informací, které denně procházejí ústředím, je obtížné vyslovovat se k systému jejich zpracování a sdílení. V každém případě je patrné, že efektivnější systém sdílení a zpracování informací by přispěl k lepší koordinaci české politiky vůči střední Evropě. Lze nicméně očekávat, že určitý posun nastane po implementaci současné reformy MZV, o níž pojednává kapitola 1 – *Politický kontext a tvorba české zahraniční politky v roce 2007*.

Kromě vlády a MZV vstupuje na exekutivní úrovni do české zahraniční politiky rovněž prezident ČR. Celkový přehled zahraničních cest českého prezidenta napovídá, že střední Evropa (včetně Německa) byla v jeho zahraničněpolitické orientaci na prvním místě. Svůj kalendář zahraničních cest v roce 2007 zahájil V. Klaus pracovní cestou na Slovensko, slovenského prezidenta přijal ještě v dubnu 2007. Dokonce pětkrát v průběhu roku 2007 navštívil Rakousko, velice intenzivní byly kontakty prezidenta s polskými představiteli, s polským prezidentem se V. Klaus sešel bilaterálně třikrát. Do Maďarska český prezident cestoval pouze na setkání prezidentů Visegrádské skupiny v maďarském městě Keszthely. Zahraničněpolitické aktivity prezidenta vůči středoevropskému regionu sice nejsou příliš koordinovány s ostatními aktéry, přesto v roce 2007 nedocházelo k diplomatické vícekolejnosti. Zájem prezidenta o střední Evropu a nekonfliktnost jeho působení symbolicky stvrzuje postavení, jaké tento region v české zahraniční politice zaujímá.

Zajímavým způsobem se do české zahraniční politiky vůči střední Evropě zapojil Parlament ČR. Na plenárním jednání, na jednáních zahraničního a evropského výboru Poslanecké sněmovny ani v Senátu nebyla středoevropská otázka – s výjimkou souhlasu s bilaterálními smlouvami – v roce 2007 vůbec nastolena. Parlament se nicméně zapojil do české zahraniční politiky dvěma odlišnými způsoby – prostřednictvím česko-rakouské meziparlamentní komise a prostřednictvím parlamentní diplomacie. Činnost česko-rakouské komise již byla zhodnocena, nyní pouze znovu zopakujme, že jde o bezprecedentní a prozatím úspěšné zapojení obou komor Parlamentu ČR do české zahraniční politiky. Pokud jde parlamentní diplomacii, ve vztahu ke střední Evropě byl za rok 2007 aktivnější Senát, který se na bezprostředně sousedící region cíleně zaměřuje (na rozdíl od Poslanecké sněmovny). V průběhu roku 2007 proběhlo několik bilaterálních setkání mezi parlamentáři středoevropských zemí, za skutečně významnou lze ovšem označit zejména aktivitu předsedy Senátu ČR Přemysla Sobotky, který již v roce 2006 navrhl „institucionalizaci" setkávání předsedů parlamentů v rámci V4 i Regionálního partnerství. Na základě tohoto návrhu dochází k pravidelnému jednání předsedů přinejmenším jednou ročně. Další významnou senátní iniciativou je zaměření parlamentní diplomacie na spolupráci visegrádských zemí s pobaltským regionem, čímž parlamentní diplomacie doplňuje zájem exeku-

tivy. Senát se tak v posledních několika letech staví do role advokáta středoevropské spolupráce i středoevropského zaměření české zahraniční politiky.

Do předíva středoevropských vztahů vstupovala v roce 2007 kromě parlamentní také stranická diplomacie. Jejím nejviditelnějším projevem byly iniciativy předsedy ČSSD J. Paroubka. Lze zmínit podporu, již J. Paroubek vykazoval slovenskému Smeru na jeho cestě zpět do strany evropských socialistů (PES). Především však šlo o otázku umístění prvků americké protiraketové obrany na území střední Evropy. Již bylo několikrát zmíněno, že J. Paroubek vyvíjel stranickou diplomatickou aktivitu vůči svým slovenským a rakouským stranickým partnerům, jejímž prostřednictvím se snažil ovlivnit postoj vlád těchto zemí k možnosti umístit radarovou základnu na českém území. Očividným plodem této diplomacie se stalo zářijové (2007) prohlášení středoevropských lídrů sociální demokracie (Slovenska, Německa, Rakouska, Polska a Slovinska), v němž mimo jiné stojí: „V Evropě už žádné nové rakety nechceme.“[135]

Obecně lze shrnout, že – pomineme-li občasné výpady předsedy komunistické strany V. Filipa proti české politice ve vztahu k Rakousku – česká středoevropská politika se v roce 2007 nesla v duchu shody mezi všemi zahraničněpolitickými činiteli. Tato shoda se dotýkala jak významu středoevropské dimenze české zahraniční politiky, tak i zvolené strategie.

Střední Evropa v politickém a mediálním prostoru

Jak částečně vyplývá z předchozího oddílu, střední Evropa působí jako zajímavý paradox. Navzdory jejímu velkému významu a vysoké úrovni diplomatických aktivit vůči tomuto regionu, nepřesahovala tato problematika v roce 2007 z exekutivní úrovně do politického či veřejného prostoru. S výjimkou takové agendy, která se bezprostředně dotýká vyhrocených témat české zahraniční politiky – radar a EU –, procházela středoevropská dimenze české zahraniční politiky politickým a veřejným prostorem bez povšimnutí. Jistý politický a veřejný zájem sice vyvolaly obnovené a vlekoucí se spory s Rakouskem, ovšem tento zájem rychle ochladl, navíc mezi českými představiteli samými nenabyl konfrontační povahy.

Pokud jde o zájem médií, nelze říci, že by česká veřejnost nebyla o české středoevropské politice informována. Největší prostor byl věnován česko-rakouským střetům (český tisk si všímal zejména temelínské problematiky, jednání komise, negativních výroků o možnosti umístění radarové základy a v závěru roku sporům o dodávkách rakouských transportérů pro českou armádu) a česko-polskému sblížení. Mediální zpravodajství o středoevropské dimenzi české zahraniční politiky v roce 2007 jednoznačně potvrdilo převahu dvou hlavních témat – již zmíněné radarové základy a diskusím o budoucnosti EU. Pokaždé, jakmile se bilaterální vztahy dotkly jednoho z těchto témat, dostalo se jim ze strany médií okamžitě patřičné pozornosti. Média pravidelně, byť (s výjimkou návštěvy A. Gusenbauera v Praze) nikterak obsáhle, informovala o setkáních na vyšších politických úrovních. Velice dobře média informovala o prosincovém setkání premiérů visegrádských zemí i o letním setkání středoevropských prezidentů v Brně. Poměrně často média přinášela zprávy o středoevropských hospodářských a kulturních aktivitách.

Závěrem lze dodat, že ve vztahu ke středoevropské politice ČR média nepůsobila jako významný činitel, ať už v oblasti nastavování agendy (tj. vědomé nastolování určitých specifických otázek) či „rámování" agendy (tj. vědomé stavění určitých otázek do žádoucího světla). Přesto média informovala o česko-rakouských vztazích spíše negativně, s výjimkou působení komise, a zdá se rovněž, že v novinářských komentářích na adresu V4 převažoval skeptický pohled na význam tohoto uskupení. Vzhledem k tomu, že česká diplomacie má velký zájem na dobrém obrazu Rakouska i na visegrádské spolupráci, právě tomuto aspektu by se měla věnovat s co největším úsilím (což bylo ostatně deklarováno i v programu českého předsednictví V4).

ZÁVĚR

Současná zahraniční politika vůči zemím střední Evropy potvrzuje obecnější trend patrný ve všech členských zemích EU, kdy ryze bilaterální agenda ustupuje do pozadí ve prospěch agendy multilaterální (EU, NATO) a kdy dochází k sektoralizaci a regionalizaci zahraničněpolitických vztahů. V případě střední Evropy působí jako další významný zdroj multilaterální agendy spolupráce ve visegrádském formátu, která v sobě spojuje oba výše zmíněné trendy. Bilaterální vztahy jsou v zásadě standardizované a nabízejí stále méně prostoru pro specificky dvoustranné pojetí vzájemných vazeb. Rostoucí počet jednání se odehrává na okraji mnohostranných fór, bilaterální komunikace na sebe často bere podobu konzultací pro multilaterální záležitosti. Zatímco v případě vztahů ČR s většinou členských zemí EU tento trend platí téměř beze zbytku, prostor širší střední Evropy nabízí přece jen odlišný pohled, kdy agenda, plynoucí ze sdílení společného středoevropského prostoru, poskytuje bezpočet témat (výzev) pro bilaterálně pojatou diplomacii.[136] Rok 2007 potvrdil toto tvrzení zejména ve vztahu k Rakousku, kde alespoň na politické úrovni dochází k nejčastějším střetům, a zároveň ve vztahu k Polsku, kde naopak ideová spřízněnost spolu s nutností komunikace o protiraketové obraně vychýlila intenzitu vzájemných styků nad standardní úroveň. Odlišná ideová orientace vládních sil se zdá dílčím způsobem promlouvat i do vztahů se Slovenskem a Maďarskem, kde sice byla zachována jejich vysoká kvalita, na druhé straně nelze popřít existující rozdíly, ať už ve vnímání budoucnosti EU či ve vnímání Ruska, ke kterému má současné Slovensko a Maďarsko blíže než česká vláda.

Jakékoli potenciální ideově zabarvené odlišnosti jsou ovšem potlačovány dvěma faktory – rapidně rostoucí hospodářskou provázaností celého regionu a existencí Visegrádské skupiny. V4 je jednoznačně nejvýznamnějším fórem subregionální spolupráce ve střední Evropě. Česká diplomacie dávala v roce 2007 najevo zájem tuto spolupráci dále rozšířit. Ať už prostřednictvím předsednického programu V4 či dalšími iniciativami ČR usilovala alespoň o částečný posun V4 od stavu, kdy je vnímána zejména jako platforma pro komunikaci a vzájemné informování. Tím dalším krokem by mělo být zintenzivnění konkrétní kooperace v oblastech, které tuto kooperaci dovolí. Testem tohoto úsilí – jak české vlády, tak ostatních partnerů – bude v roce 2008 zejména diskuse o navázání předsednictví ČR v EU na visegrádskou spolupráci. V pří-

padě úspěchu tato strategie může přinést významné výhody, neboť Visegrádská skupina představuje nezanedbatelnou sílu v rámci EU. Při vědomí odlišných zájmů jednotlivých visegrádských zemí v konkrétních evropských politikách je ovšem zároveň tato strategie poměrně riskantní. Je docela dobře možné, že budoucnost ukáže schopnost Visegrádské skupiny i nadále vitálně fungovat ve formě fóra, které nabídne prostor pro výměnu názorů a informací i bez ambicí působit jako fórum pro konkrétní koordinaci a kooperaci působení na evropské úrovni.

Česká zahraniční politika ve středoevropském regionu čelí ještě další výzvě. Vzhledem k jeho historické i geografické blízkosti nelze bez povšimnutí přecházet skutečnost, že v mnoha případech může MZV díky nezměrnosti existující agendy přestat plnit svou koordinační roli. Tuto skutečnost nelze přecházet proto, že jakákoli bilaterální či multilaterální technická agenda se může snáze než v jiných případech převtělit do agendy politické, a pak může být řešení hledáno pouze v politické rovině, kde jednotlivé resorty nemohou příliš pomoci. Sektoralizace a rostoucí resortní povaha zahraniční politiky tak sice na jedné straně přispívá k depolitizaci a odbornosti vnějších vztahů, na druhé straně ve specificky středoevropském prostoru pravděpodobně dosud nedozrál čas k omezení role MZV v koordinaci těchto vazeb.

Jakým způsobem se s touto výzvou česká diplomacie vyrovná, je otázka do budoucna. Rok 2007 v každém případě ukázal, že význam středoevropského regionu v české zahraniční politice po vstupu do EU nadále vzrůstá, navzdory globalizaci politické i ekonomické. V souvislosti s významem, který středoevropský region v české zahraniční politice zaujímá, je nutné znovu upozornit na skutečnost, že navzdory značným českým diplomatickým aktivitám, které se často mohou stát terčem veřejného či politického zájmu, středoevropská agenda české zahraniční politiky nevyvolala žádné kontroverze, vyjma podpory polského vkladu do debaty o budoucnosti EU v červnu 2007. Pro čitelnost, koherenci a efektivitu české zahraniční politiky vůči geograficky nejbližším partnerům je tato principiální shoda tím nejdůležitějším – a pozitivním – prvkem.

Poznámky

1 Druhým významným fórem středoevropské regionální spolupráce je Regionální partnerství (kromě zemí V4 jsou členy Rakousko a Slovinsko). V současné orientaci tohoto uskupení, které vzniklo z rakouské iniciativy, převažuje spolupráce v oblasti vnitra a v oblasti západního Balkánu. Regionální partnerství částečně stále trpí přetrvávající nedůvěrou některých ostatních středoevropských partnerů.

2 Viz např. Růžička, Jan–Kořan, Michal (2006): *Totgesagte leben länger: Die Visegrád-Gruppe nach dem EU-Beitritt*. Osteuropa, No. 10, 2006.

3 Viz *Koncepce zahraniční politiky České republikyna léta 2003–2006*. On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=4191**).

4 *Programové prohlášení vlády*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**).

5 Pokud není uvedeno jinak, informace v následujícím oddíle vycházejí z rozhovorů s pracovníky MZV v roce 2007 a na počátku roku 2008.

6 Program předsednictví je k dispozici: Czech Presidency of the Visegrad Group, on-line: (**www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=942&articleID=9497&ctag=articlelist&iid=1**). Tato kapitola je nicméně věnována pouze těm prioritám, k jejichž naplňování docházelo již v průběhu prvního půlroku předsednictví.

7 To ovšem neznamená, že by spolupráce s Německem ustala, naopak, např. na konci listopadu se konaly expertní konzultace na úrovni ředitelů východoevropských odborů MZV zemí V4, Německa a Slovinska, které na počátku roku 2008 převzalo předsednictví EU.

8 Dle některých diplomatických zdrojů (zejm. polských) byl zvýšený zájem Visegrádu o GUAM a Střední Asii jakousi protislužbou za německý zájem o východní dimenzi ENP.

9 Konkrétně se na vzniku projektu podílela česká nevládní organizace Občanské Bělorusko a finančně je za českou stranu odpovědný Odbor lidských práv a transformační politiky českého MZV.

10 *Do Běloruska začala vysílat běloruská televize*, 10. 12. 2007, VESTI.CZ. On-line: (**www.vesti.cz/2007/12/10/28**).

11 Rozhovor s diplomatickými pracovníky MZV ČR, 6. 2. 2008.

12 Joint Communiqué of the Ministers of Defence of the Visegrad Group Countries, Bratislava, 12 April 2007. On-line: (**www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=1072**).

13 Česká tisková kacelář, 28. 1. 2007.

14 Communiqué of the 16th Meeting of the Ministers for Culture of the Visegrad Group Countries Budapest, 11–12 January 2007. On-line: (**www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=1072&articleID=6619&ctag=articlelist&iid=1).**

15 Zatímco se socialistická vláda v Budapešti netají plány na budoucí posilování ruské přítomnosti (včetně napojení na plynovod South stream, který je přímou konkurencí evropského projektu Nabucco) a zásadní problémy s Ruskem nemá ani současná vláda slovenská, česká i polská strana se takového postupu obávají.

16 Viz *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=4191**).

17 Jedním ze symptomů tohoto napětí byla např. iniciativa „Veto proti Temelínu", jejíž výzvu podepsalo více než 900 000 Rakušanů. Vládní Rakouská strana lidová (ÖVP) a tehdejší rakouský kancléř W. Schüssel se s touto iniciativou, vyvolanou zejména menším koaličním partnerem Svobodomyslnou stranou Rakouska, zcela neztotožnili a usilovali spíše o dialog.

18 Viz *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, op. cit.

19 *Koaliční smlouva*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20394**).

20 *Programové prohlášení vlády*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**).

21 V konkrétních podmínkách roku 2007 také k nejednoznačnosti vládního zadání přispívá vládní závazek nerozšiřovat stávající jaderné energetické kapacity, přitom mnoho prohlášení nejen opozičních, ale i vládních (vyjma Zelených) ovšem svědčí spíše o opaku.

22 V příkrém kontrastu s minulými lety se otázka JE Temelína pravděpodobně vůbec neobjevila v kampani před parlamentními volbami v roce 2006, a to i díky úsilí české diplomacie a obezřetnosti české vlády. Náznaky tematizování temelínské otázky ve volební kampani se objevovaly pouze v Horních Rakousích, kde se k tvrdšímu postoji vůči ČR zavázal právě předseda sociálních demokratů A. Gusenbauer (viz např. ČTK, 8. 1. 2007; ČTK, 31. 1. 2007) .

23 Mezinárodní žaloba na ČR měla být podána kvůli údajnému nesplnění melkských závazků, dle nichž měla kolaudaci elektrárny předcházet zlepšení některých bezpečnostních prvků JETE. Rezoluce požadovala po české straně, aby předložila důkazy, že tato zlepšení byla provedena. Právě v případě nepředložení těchto důkazů by měla být rakouská vláda zavázána podat mezinárodní žalobu. České MZV se bránilo s poukazem na to, že kolaudaci předcházely stálé a dlouholeté expertní konzultace.

24 O tom, že česko-rakouské vztahy dosáhly za uplynulých 6–8 let kvalitativně odlišné úrovně, svědčí mj. způsob, jakým česká politická scéna na rakouskou parlamentní deklaraci reagovala. Ve srovnání se zářím 1999 či květnem 2000, kdy byly přijaty obdobné parlamentní rezoluce, byla česká odpověď (snad s výjimkou prezidenta V. Klause) spíše umírněná. Důvodem může být mimo jiné i to, že zatímco zmíněná prohlášení z let 1999 a 2000 se bezprostředně dotýkala vstupu ČR do EU a jeho možného oddálení, možnost realizace žaloby byla velice omezená (viz níže).

25 Kancléř Gusenbauer byl aktivisty opakovaně obviňován z liknavosti vůči ČR, čímž se dle nich přihlásil právě k té politice předchozí vlády, kterou ještě v roli vůdce opozice kritizoval (ČTK, 15. 1. 2007; ČTK, 25. 1. 2007).

26 Vstup K. Schwarzenberga do nové české vlády byl rakouskými médii hodnocen pozitivně, stejně tak si rakouská média všimla postupu prezidenta V. Klause, který se mj. s poukazem na možný střet národních loajalit pozastavoval nad Schwarzenbergovou nominací na funkci ministra zahraničních věcí. Viz např. *Der Standard*, 3. 1. 2007.

27 ČTK, 10. 1. 2007. V představení vládního programu v parlamentu rozvinul kancléř Gusenbauer explicitně problém Temelína do širší otázky využívání jaderné energie, která dle něj není pro Rakousko udržitelná a naprosto nepředstavuje alternativu řešení budoucích energetických zdrojů (ČTK, 16. 1. 2007).

28 V roce 2007 byly vlastní blokády poprvé uskutečněny 14. února (k předchozí blokádě došlo v prosinci 2006), kdy necelých dvacet aktivistů zablokovalo hraniční přechod Dolní Dvořiště/Wullowitz. Blokáda byla povolena hejtmanstvím ve Freistadtu, na což odmítavě reagovalo jak české MZV, tak MPO (ČTK, 14. 2. 2008).

29 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, 30. 10. 2007.

30 Na M. Topolánka se např. bezprostředně před návštěvou rakouského kancléře obrátil jihočeský hejtman Jan Zahradník, aby se „osobně zasadil o řešení situace“ blokád česko-rakouských hranic (ČTK, 27. 2. 2007).

31 Pravděpodobně bude možné navázat na úspěšnou spolupráci v rámci rakouského předsednictví EU, kdy české MZV vyslalo do rakouského ministerstva zahraničí diplomata, který zde čerpal zkušenosti a nyní se podílí na organizačních přípravách českého předsednictví.

32 Intenzita a důsledky blokád na přeshraniční provoz se do května 2007 neustále zvyšovaly, docházelo k růstu počtu zablokovaných přechodů, prodloužení trvání blokád a především k jejich přesunu z prostředka týdne na páteční odpoledne, kdy byl jejich vliv na dopravu citlivější.

33 Obdobný postoj většinou zaujímalo i české MZV, které alespoň zpočátku na jarní blokády kromě vyjádření pro tiskové agentury většinou oficiálně nereagovalo.

34 Česká tisková kancelář, 27. 2. 2007.

35 Totéž však již nelze říci o vnitropolitickém hodnocení – jak rakouští protijaderní aktivisté, tak především opoziční Zelení výsledky Gusenbauerovy návštěvy kritizovali jako „nulové“ (ČTK, 28. 2. 2007).

36 Česká tisková kacelář, 28. 2. 2007. Rakouská vláda dala možnost podání mezinárodní žaloby přezkoumat expertní právní komisi (ČTK, 3. 3. 2007).

37 Nedopatřením došlo k úniku zhruba 2000 litrů mírně radioaktivní vody do sběrné nádrže, nacházející se v uzavřeném systému JETE.

38 Například není zcela jasné, zda česká strana byla s ohledem na rozsah škod vůbec povinna dle melkských dohod Rakousko informovat, navíc dle těchto dohod existuje povinnost informovat o nehodách do 72 hodin. Není také jasné, zda měl premiér M. Topolánek informace o nehodě k dispozici před setkáním s rakouským kancléřem (což úřad vlády popírá). Nesrovnalosti stran informování rakouské strany o nehodách provázejí provoz JETE vlastně od počátku, neboť dochází k takovým nehodám, které jsou původně kvalifikovány tzv. stupněm 0, na který se informační povinnost nevztahuje, později jsou ovšem překvalifikovány na vyšší stupeň. O těchto nehodách je pak Rakousko informováno hromadně. Takovému postupu se dostalo v polovině roku 2007 (krátce před zahájením fungování meziparlamentní komise) velice kritické pozornosti některých rakouských médií, vládních agentur i občanských sdružení (srv. ČTK, 10. 7. 2007).

39 Přinejmenším po celý březen a duben pokračovalo Rakousko v ostrých výtkách na adresu bezpečnosti Temelína a na způsob, jakým se s nimi česká vláda vyrovnává. Nejaktivněji nicméně proti ČR nevystupovala rakouská vláda (k umírněnějším aktérům například patřil spolkový ministr životního prostředí J. Pröll, razantněji naopak vystupovala ministryně zahraničních věcí U. Plassniková), nýbrž opoziční strany a tradičně občanští aktivisté. S postupem času se snižovala i vládní podpora podání mezinárodní žaloby, v jejíž moci by bylo bilaterální relaci skutečně zatížit.

40 Předseda rakouských Zelených dokonce v souvislosti s neinformováním Rakouska o nehodě v JETE hovořil o „nepřátelském aktu“ ze strany ČR.

41 K jitření existující situace, především na české straně, přispěl rovněž český ministr životního prostředí M. Bursík, jehož rozhovor pro list *Der Standard* (15. 3.) je možné interpretovat jako povzbuzení pro rakouskou stranu v jejím odporu proti JE Temelín (ČTK, 15. 3. 2007), za což si vysloužil kritiku např. od prezidenta V. Klause (ČTK, 16. 3. 2007).

42 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, 30. 10. 2007.

43 Česká tisková kancelář 26. 3. 2007.

44 Česká tisková kacelář, 27. 3. 2007.

45 Jednou z mediálně vděčných afér se stalo označení rakouských aktivistů českým minstrem zahraničních věcí za „magory". Vyostřenou reakci a požadavek na omluvu si tímto výrokem K. Schwarzenberg vysloužil zejména u Svobodných a Zelených (např. ČTK, 18. 5. 2007).

46 Ministr zahraničních věcí se např. s odkazem na pokračování blokád odmítl zabývat expertní zprávou o bezpečnosti Temelína, kterou K. Schwarzenbergovi ve Vídni předala U. Plassniková.

47 Některé rakouské deníky v souvislosti s tím poukazovaly na skutečnost, že hlavní hybnou silou české diplomacie není ministr zahraničních věcí, ale vicepremiér pro evropské záležitosti A. Vondra a premiér M. Topolánek. *In Wien genauso zuhause wie in Prag.* Die Presse, 26. 3. 2007.

48 Tím pochopitelně nemá být řečeno, že by K. Schwarzenberg přestal v rozhovorech s rakouskými představiteli, naopak, komunikace ministra na všech úrovních pokračovala s nezmenšenou intenzitou.

49 Česká tisková kacelář, 3. 5. 2007.

50 Dle očekávání vyvolala slova o jednostranném ukončení melkské dohody v Rakousku značné protesty, a to na všech úrovních. I z toho důvodu se později Úřad vlády ČR vyjádřil v tom smyslu, že premiérova slova nebyla správně pochopena, neboť šlo pouze o „pozitivní konstatování, že dohoda z Melku byla úspěšná, a o nabídku rakouské straně posunout vzájemné vztahy na vyšší úroveň" (ČTK, 24. 4. 2007). Skutečností zůstává, že v noci na 26. dubna se český kabinet vyjádřil v tom smyslu, že tzv. melkský proces „proběhl", a tím vlastně prohlásil celý proces za ukončený. Kabinet se ovšem zavázal k tomu, aby resortní ministři nadále pokračovali v realizaci závazků plynoucích z melkského procesu, což lze považovat za ústupek členům vlády za Stranu zelených (ministři za SZ nicméně pro přijetí těchto bodů usnesení, v nichž vláda vzala na vědomí zprávu o naplňování melkského procesu, nehlasovali). Vláda navíc po uplynutí několika dní důrazně upozorňovala na to, že usnesení o ukončení melkského procesu nemá být interpretováno jako jeho faktické ukončení, ale pouze jako vyjádření jeho naplnění (ČTK, 24. 4. 2007; ČTK, 26. 4. 2007, Zpráva o plnění závazků vyplývajících ze Závěrů melkského procesu. On-line: (**download.mpo.cz/get/30832/33940/363129/priloha003.doc**).

51 Právní expertiza vnesla další problémy do již tak křehké „velké" vládní koalice, neboť bývalý kancléř a bývalý lidovecký předseda W. Schüssel, jehož lze považovat za jednoho z garantů a otců melkské dohody na rakouské straně, se opakovaně stavěl za mezinárodněprávní vymahatelnost jejích závěrů a stejnou strategii zaujal i jeho nástupce v čele ÖVP (a současný vicekancléř) W. Molterer. Sociální demokraté v této strategii spatřovali pokrytectví bývalé vlády. Jako jeden z prvních uznal nevhodnost a nemožnost žaloby proti ČR lidovecký ministr životního prostředí J. Pröll, známý svým spíše umírněným postojem k celé věci. Naopak hornorakouská vláda nadále otevřeně hledala možnosti podání mezinárodní žaloby (ČTK, 15. 5. 2007; ČTK, 25. 6. 2007).

52 Reakcí aktivistů na tento způsob řešení byl předvídatelný – zvýšení intenzity hraničních blokád. Obdobně odmítavě se k tomuto kroku vyslovovali i opoziční Zelení. Proti pořádání blokád se naopak opakovaně vyslovovali čelní vládní představitelé (např. vicekancléř W. Molterer, ministr vnitra Günther Platter, předsedové obou rakouských komor parlamentu, ale také hornorakouský hejtman Josef Pühringer, který jinak patří k nejvlivnějším kritikům JETE). Důvod k tomuto protiaktivistickému obratu rakouských lidovců lze mimo jiné spatřovat v tom, že jeden z aktivních protitemelínských zemských politiků, lidovec Otto Gumpinger, byl zatčen a obviněn z převaděčství, přičemž vyšetřování celé kauzy začalo vynášet na světlo ne zcela čisté praktiky subvencování aktivistických skupin. Obecně lze říci, že situace v květnu 2007 byla patrně nejvyhrocenější za celý rok, neboť blokády, chystané rakouskými aktivisty v reakci na postup vídeňské vlády, vyprovokovaly k ostrému jednání celou škálu dalších českých aktérů (ČTK, 17. 5. 2007).

53 Dle vyjádření A. Gusenbauera šlo zejména o vysokotlaké vedení, způsobilost ventilů, integritu tlakové nádoby reaktoru, seismické otázky a škody na reaktorovém plášti (ČTK, 16. 5. 2007).

54 Česká tisková kacelář, 16. 5. 2007.

55 Zaslání nóty také znamenalo pozdržení tzv. totální blokády (tj. blokády všech hraničních přechodů) aktivisty.

56 Viz Protokol z Melku. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=22681&ido=12666&idj=1&amb=1**).

57 Rakušané zejména trvali na názoru, že nebyly splněny všechny bezpečnostní závazky, které by opravňovaly spuštění Temelína do komerčního provozu.

58 A. Gusenbauer se trvale stavěl proti blokádám rakouských aktivistů a zdůrazňoval, že rakouská vláda blokády nepodporuje, jakkoli je nemůže zakázat. S aktivisty se po odeslání nóty do Prahy dokonce osobně setkal, ti mu po setkání přislíbili odklad blokád. Představitelé krajně pravicové FPÖ, stejně jako „sesterské“ BZÖ, postup kancléře a zapojení do komise dlouhodobě odmítali jako neefektivní a tuto pozici si podrželi i po odeslání oficiálního dopisu české vládě (např. ČTK, 18. 6. 2007).

59 Rakouští i čeští aktivisté vyzývali českou vládu, aby se v odpovědi zavázala k mezinárodněprávní závaznosti melkského protokolu a uznala příslušnost haagského soudu v této věci (ČTK, 12. 6. 2008).

60 Česká tisková kancelář, 8. 6. 2008.

61 Česká tisková kancelář, 19. 6. 2008.

62 Předseda rakouské delegace, sociálnědemokratický poslanec Albrecht Konecny, totiž spatřoval v pozicích obou stran sporu tak zásadní rozdíly, které mohou být překonány pouze za pomoci nezávislého arbitra. Nemělo šak jít o Mezinárodní soudní dvůr v Haagu, komise naopak měla usilovat o nalezení a definování odborné instituce, jež by posoudila expertizy obou stran (ČTK, 2. 7. 2008).

63 Česká tisková koancelář, 4. 7. 2007.

64 Jedním z výsledků zahájení jednání nicméně bylo, že se rakouští aktivisté vzdali pořádání blokád po dobu trvání komise, což česká strana jednoznačně ocenila (ČTK, 11. 7. 2007).

65 Navzdory nevelkému pokroku v jednání bylo první setkání hodnoceno většinou pozitivně, a to nejen rakouskými deníky, ale – překvapivě – i zástupci opozičních rakouských parlamentních stran (zejm. FPÖ a BZÖ).

66 Konkrétně byly uzavřeny body *Integrita komponent primární smyčky – nedestruktivní kontroly (NDT)*, *Kvalifikace bezpečnostně významných komponent*, *Směrnice pro řešení těžkých havárií, výpočty v souvislosti s radiologickými následky nadprojektových havárií*. On-line: (**www.senat.cz/temelin.php?ke_dni=y&O=6**).

67 Česká tisková kancelář, 17. 12. 2007.

68 Plné znění: *Protokol mezi vládou České republiky a vládou Rakouské republiky, kterým se mění Dohoda mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Rakouské republiky o úpravě otázek společného zájmu, týkajících se jaderné bezpečnosti a ochrany před zářením*. Tato dohoda byla podepsána v roce 1989.

69 Viz *Usnesení vlády: Zpráva o plnění závazků vyplývajících ze Závěrů melkského procesu a následných opatření v roce 2006.* On-line viz op. cit.

70 Například v roce 2008 má být uvedena do provozu dosud největší rakouská plynová a parní elektrárna v hornorakouském Timelkamu, jejíž výkon má činit 2400 gigawatthodin elektrického proudu.

71 Výmluvným příkladem rozporů v postoji k obnovitelným zdrojům demonstrovala mj. cesta do Rakouska, kterou pod vedením občanskodemokratického senátora Ivana Adamce uspořádal v březnu senátní hospodářský výbor. Dle I. Adamce „příklady, s nimiž se senátoři seznámili, jej pouze utvrdily v názoru, že v těchto projektech řešení energetických problémů není“ (ČTK, 14. 3. 2008).

72 Navzdory rozporům na nejvyšší úrovni v energetických výhledech se v roce 2007 objevila informace o chystaném zajímavém projektu, v jehož rámci by firma Energotis, zabývající se projekty v oblasti energetiky, chtěla vytvořit z Lipna a rakouské přehrady Aschach obří přečerpávací elektrárnu (ČTK, 28. 6. 2007).

73 U příležitosti návštěvy ruského prezidenta V. Putina, bylo v Moskvě v květnu 2007 podepsáno memorandum o porozumění mezi Gazpromem a ÖMV o převedení transmisního centra Baumgarten (Schwechat–Vídeň), jehož stoprocentním vlastníkem byl do té doby ÖMV, na joint venture, v němž

má Gazprom i ÖMV shodně poloviční podíl. Memorandum o porozumění bylo definitivně naplněno 25. 1. 2008 podpisem dohody, kterou rakouská vláda plně podpořila. S centrem Baumgarten se původně počítalo jako s klíčovým terminálem pro plánovaný plynovod Nabucco, který plánuje EU a který by snížil energetickou závislost na Rusku. Rakousko tímto krokem významně podpořilo postavení Gazpromu na evropském kontinentě a naopak znesnadnilo plánovaný import kaspického plynu na evropský kontinent.

74 Česká tisková kancelář, 22. 8. 2007.

75 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, 30. 10. 2007.

76 Česká tisková kancelář, 24. 5. 2007.

77 Viz např. Česká tisková kancelář, 21. 12. 2007.

78 Záznam z jednání schůze vlády České republiky, 7. 12. 2007. On-line: (**racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRecord2/C3842DF5AE084481C12573B60035E6FD?OpenDocument**).

79 V Rakousku v tomto ohledu přílišná jednota nepanuje – zatímco obě radikálně pravicové strany požadují tvrdší postup, sociální demokraté spíše usilují o umírněnost, Zelení se k prohlášení vůbec nepřipojili.

80 Není-li uvedeno jinak, byla za zdroj informací použita Souhrnná teritoriální informace o Rakousku, viz **www.export.cz**.

81 K zajímavé situaci došlo v roce 2007 v oblasti dovozu potravin a živých zvířat, kde rychle narůstá záporné saldo českých výrobců. Kvůli zvyšujícímu se dovozu rakouského masa do ČR (např. do velkých řetězců, jako je Interspar) dokonce na česko-rakouské hranici 26. 3. 2007 protestovalo zhruba 200 českých zemědělců (ČTK, 26. 3. 2007) .

82 Obchodní a ekonomická spolupráce s ČR. On-line: (**www.export.cz/index.asp?p=detail**).

83 Česká tisková kancelář, 16. 4. 2007.

84 Česká tisková kancelář, 26. 2. 2007 a 27. 2. 2007.

85 Česká tisková klancelář, 15. 5. 2007.

86 Nejvýznamnější rakouské investice byly provedena v oblasti bankovnictví (Erste Bank/Česká spořitelna; Bank Austria Creditanstalt/HVB Bank; Raiffeisen Bank/Raiffeisenbank a e-banka) a stavebních materiálů (Bramac).

87 Viz on-line: (**www.export.cz/index.asp?p=detail**).

88 Česká tisková kancelář, 14. 3. 2007 a 15. 5. 2007.

89 Viz on-line: (**www.businessinfo.cz/cz/clanek/rakousko/komentar-k-volnemu-pohybu-pracovnich-sil/100 0794/46551/**).

90 Viz **www.euroskop.cz/58010/clanek/op-preshranicni-spoluprace-cr---rakousko/**.

91 Česká tisková kancelá, 26. 2. 2008 a 27. 2. 2007; rozhovor s pracovníkem českého MZV, 30. 10. 2007.

92 Oddíl věnovaný Slovensku vychází z upravené verze textu autora této kapitoly: Kořan, Michal (2008): *Současné česko-slovenské vztahy: nadstandardní vztahy s příchutí konfliktních zájmů*. Mezinárodní politika, 1/2008, s. 7–10.

93 Komise vznikla na základě *Dohody mezi vládou České republiky a vládou Slovenské republiky o přeshraniční spolupráci ze dne 2. 11. 2000*, která položila základ k institucionalizaci česko-slovenské přeshraniční spolupráce.

94 *Česko-slovenská jednotka pod velením EU bude mít asi zpoždění*. Lidové noviny, 12. 4. 2007.

95 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR, 5. 11. 2007.

96 Česká tisková kancelář, 15. 1. 2007.

97 Zpracováno z údajů ZÚ Bratislava. On-line: (**www.export.cz/index.asp?p=detail**) a z informací Českého statistického úřadu.

98 *ČEZ se chystá zaútočit na slovenský trh.* Enwiweb. On-line: (**www.enviweb.cz/?env=energie_archiv_giabg/CEZ_se_chysta_zautocit_na_slovensky_trh.html**).

99 Bloomberg.com.

100 ČEZ postaví elektráreň pre U.S. Steel Košice (10. 1. 2008). On-line: (**www.bleskovky.sk/cl/7/197068/CEZ-postavi-elektraren-pre-U-S-Steel-Kosice**).

101 *Politická sebeobrana*. Ekonom, 9/2008, s. 29.
102 Ibid.
103 Česká tisková kacelář, 30. 11. 2007.
104 *Byznysová federace*. Ekonom, 9/2008, s. 28.
105 *České firmy ztrácejí svou sílu v tendrech na Slovensku,* viz **www.denik.cz**, 8. 6. 2007.
106 *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, viz op. cit.
107 Viz např. Česká tisková kancelář, 4. 7. 2007
108 O vzájemné shodě obou prezidentů svědčí fakt, že V. Klaus na své oficiální návštěvě v Polsku obdržel nejvyšší polské vyznamenání – Řád bílého orla –, a také okázalý ceremoniál, při němž hlavy států doprovázela polská kavalerie, což je pocta, která byla v novodobé historii Polska dopřána pouze saúdskoarabskému králi (ČTK, 11. 7. 2007).
109 *Lidové noviny*, 3. 7. 2007.
110 *Lidové noviny*, 11. 7. 2007.
111 Česká tisková kancelář, 20. 2. 2007.
112 Česká tisková kancelář, 30. 8. 2007.
113 Např. Česká tisková kacelář, 20. 11. 2007.
114 *Česko a dalších pět států kritizuje USA kvůli vízům*. Lidové noviny, 11. 8. 2007.
115 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR (10. 1. 2007, 13. 2. 2007).
116 On-line: (**www.mmr.cz/evropska-komise-schvalila-operacni-programy-preshranicni-spolupra ce-cile-3**).
117 Operační program přeshraniční spolupráce Polsko–ČR 2007 – 2013. On-line: **(www.businessinfo.cz/files/2005/061127_OP_CR-Polsko.pdf**).
118 Prostorový rozvoj včetně územního plánování; komunální hospodářství; ochrana a tvorba životního prostředí; doprava a spoje, pohyb osob a zboží přes hranice; obchod a služby; zemědělství a potravinářský průmysl; školství a věda,včetně výuky českého a polského jazyka v sousedním státu; zdravotnictví; kultura a umění; kontakty a výměna dětí a mládeže; turistika, rekreace a sport; boj proti zločinnosti; vzájemná pomoc v případě katastrof a živelných pohrom; jiné oblasti společného zájmu. *Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Polské republiky o přeshraniční spolupráci*. On-line: (**www.europraded.cz/index.php?show=cinnost-cesko-polska-mezivladni-komise-dohoda**).
119 Viz *Protokol z XIII. zasedání Česko-polské mezivládní komise pro přeshraniční spolupráci.* On-line: (**www.europraded.cz/docs/cinnost/CZ-PL_mezivladni_komise/zasedani_13.pdf**).
120 Rozhovor s pracovníkem MZV ČR.
121 On-line: (**www.duhovaenergie.cz/cs/investori/uzitecne-odkazy/about-cez/6.html**).
122 *ČEZ uvažuje o výstavbě elektrárny v Polsku*. Hospodářské noviny, 26. 2. 2007.
123 Česká diplomacie usiluje o vyjasnění vlastnické struktury PKN Orlen, neboť se průběžně objevují pochybnosti o tom, zda vůbec ještě má polský stát kontrolu nad touto společností (rozhovor s pracovníkem MZV ČR, viz též rozhovor Českého rozhlasu s A. Vondrou. On-line: (**www.mzv.cz/wwWo/mzv/default.asp?id=44151&ido=18819&idj=1&amb=1**).
124 Viz *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2007*, viz op. cit.
125 Neopominutelným gestem maďarského premiéra vůči vládě ČR ovšem bylo odmítnutí podílet se na společném prohlášení lídrů středoevropských sociálnědemokratických stran ze září 2007, odmítajícím umístění prvků americké protiraketové obrany ve střední Evropě.
126 Česká tisková kancelář, 30. 3. 2007.
127 Srov. Kořan, Michal (2004): *Rakouská zahraniční politika vůči ostatním zemím visegrádské skupiny*. In: Houšek, V.–Sychra, Z. (eds.): *Rakousko v evropské a středoevropské politice*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, s. 62–62.
128 Rozhovor s diplomatem OSE MZV ČR.
129 Není-li uvedeno jinak, jsou následující údaje založeny na informacích ZÚ Budapešť, viz **www.export.cz**.
130 *Roman popírá pomoc ČEZ maďarskému MOL proti převzetí*. iHned, 4. 2. 2008. On-line: (e**konomika.ihned.cz/c1-22883490-roman-popira-pomoc-cez-madarskemu-mol-proti-prevzeti**).
131 *ČEZ se spojuje s maďarským MOL*. Hospodářské noviny*,* 21. 12. 2007.

[132] Rozhovor s polským diplomatem, 6. 2. 2008.

[133] Poněkud odlišná situace panuje v komunikaci s Kanceláří prezidenta republiky. Prezident V. Klaus většinou nežádá o agendu pro jednání, Kancelář prezidenta republiky ovšem s MZV komunikuje a v případě potřeby si vyžádá podkladové materiály. Možnost ovlivnění agendy prezidentských setkání expertním zázemím MZV je nicméně minimální.

[134] Rozhovor s pracovníkem MZV ČR.

[135] *Americké rakety nechceme, shodli se lídři socialistů*. MF Dnes, 15. 9. 2007.

[136] Kořan, Michal (2008): *Současné česko-slovenské vztahy: nadstandardní vztahy s příchutí konfliktních zájmů*, op. cit., s. 10.

Kapitola 6
Spolková republika Německo v české zahraniční politice

Vladimír Handl

OBECNÉ RÁMCE VZTAHU VŮČI SRN

Určujícími prvky české politiky vůči Německu byly v roce 2007 otázky spojené s evropskou integrací (a to jak v multilaterální, tak bilaterální rovině), s geografickou, hospodářskou, kulturní a technologickou blízkostí (se SRN má ČR např. nejdelší hranici, což platí i obráceně) a s historickou provázaností (v níž má nadále větší váhu zkušenost existenčního ohrožení spíše než čerpání pozitivních impulzů minulosti).

O nové kvalitě vztahů a historicky nové konstelaci v Evropě hovoří to, že se vstupem do NATO a EU odpadly při pohledu na SRN obavy o vojenskou bezpečnost a nedotknutelnost hranic. Ale jen pomalu oslabuje tendence k reflexivně defenzivní reakci spojené s minulostí, kdykoli se objeví skutečné nebo i domnělé náznaky nátlaku na Českou republiku, jejího znevýhodnění, snah o zásadní reinterpretaci dějin.

Uplatňuje se tak vliv politické kultury jako souhrnu historicky založených, politicky významných a relativně stabilních postojů a způsobů chování „státně organizované společnosti“, jež se „prostřednictvím jisté minimální míry těchto společných představ sociálně-psychologicky a symbolicky integruje“.[2] Ve vztahu k Německu mezi tyto představy patří historický obraz předválečného Československa, vnímání druhé světové války a poválečného odsunu sudetských Němců. Důležité, ale podstatně méně konzistentní a ustálené je vnímání Evropy (především EU) a euroatlantického prostoru, rovněž tak zásadní představy o uspořádání společnosti (zejména vztah mezi společností a trhem, role občanské společnosti) a mezinárodních vztahů (pojetí multilateralismu, globálních problémů atd.). Shoda a naopak odlišnosti v pojetí těchto a dalších otázek (čili kompatibilita politické kultury) ovlivňují podstatným způsobem politické vztahy jak s Německem, tak i s dalšími významnými partnery, s nimiž Česká republika rozvíjí intenzivní vztahy, jako jsou USA, EU a Rusko.

Potvrzuje se teze, že čím političtější je vztahová relace, tím více do ní pronikají ideologické, hodnotové a strategické preference jednotlivých ústředních aktérů a tím větší je tedy její závislost na momentální politické konstelaci a politickém a ideovém profilu vlády. Naopak, čím větší podíl věcných témat, tím jsou vztahy, „technokratičtější" a méně podléhají politickým výkyvům. Česká politika vůči Německu snímá obě roviny: na jedné straně zůstává vztah vůči SRN (podobně jako vztahy vůči USA či Rusku) jednou z nejvíce politických relací v české zahraničněpolitické agendě. Na druhé straně je západní soused nejvýznamnějším hospodářským partnerem a nejaktivnějším aktérem ve středoevropském regionu. Rozvíjejí se proto velmi bohaté a decentralizované vztahy ve všech oblastech společenského života a na všech jeho úrovních – státní, krajské, zejména v pohraničních oblastech i obecní. Za touto škálou poněkud pokulhává rozvoj vztahů v nevládní a privátní sféře.

NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Existenciální zájmy (zajištění suverenity, neporušitelnosti hranic, teritoriální integrity a bezpečnosti země), o nichž existuje na české politické scéně v zásadě shoda, hrály v české politice ve vztazích se SRN roku 2007 podružnou roli, protože nejsou ze strany Německa ohroženy. Naopak SRN je jako spojenec jejich spolugarantem. Opakovaně se ale objevovaly náznaky, že někteří aktéři české politiky vycházeli z neshody mezi strategickými zájmy ČR a SRN, nebo ji nevylučovali do budoucnosti. Šlo na jedné straně o reflexi historické agendy, na straně druhé zejména o budoucí uspořádání EU, přístup k řešení otázky Kosovo nebo rozmístění protiraketové obrany.

Míra (ne)shody v zájmech dílčích, zejména sektorálních, se lišila případ od případu a závisela do značné míry na kompatibilitě politických modelů, které obě strany sledovaly. Vzhledem k podobnosti hospodářské struktury a blízkosti celkové kultury české a německé společnosti (vč. spotřebních návyků) českou politiku vůči SRN necharakterizoval strukturální konflikt. Charakter vztahů v jednotlivých oblastech (vč. sdílení či přejímání politických modelů) nicméně závisel na konkrétních podmínkách stejně jako na preferencích politického vedení.

Do koaliční smlouvy vládních stran a následného vládního programového prohlášení se tak SRN (na rozdíl od většiny dalších zemí) dostala, ovšem pouze v kontextu budování labské vodní cesty.[3]

NĚMECKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA, UDÁLOSTI

Struktura vztahů se SRN jako sousedním státem a hlavním hospodářským partnerem zahrnovala úplnou škálu celostátních, regionálních a širokou škálu nestátních institucí a struktur.

Hlavní a nejviditelnější byly samozřejmě kontakty na nejvyšší politické úrovni. V multilaterální oblasti Česká republika spolupracovala se SRN především v rámci NATO a EU (viz níže), ale zároveň i v řadě dalších mezinárodních institucí. Česká

politika nadále podporovala takovou reformu Rady bezpečnosti, v níž by Německo získalo místo stálého člena RB OSN; na druhé straně Německo podpořilo (v rozporu se spekulacemi o opaku) v poslední době neúspěšnou kandidaturu České republiky za nestálého člena RB.

Dynamicky se ovšem rozvíjely i málo spektakulární, ale o to intenzivnější bilaterální kontakty s německými zeměmi. Česká republika již do značné míry vyrovnala deficit, který v této oblasti existoval ještě v polovině devadesátých let. V té době jednak nebyl zcela doceňován význam německého federalismu a decentralizace moci a správy v SRN, stejně jako potenciál vztahů s jednotlivými spolkovými zeměmi. Jednak trvaly obavy z toho, že rozvojem styků na nižší než celoněmecké úrovni dojde k „rozmývání" české státnosti. Tyto obavy k roku 2007 v podstatě pominuly, i když asymetrie ve vztazích mezi Českou republikou jako suverénním státem a spolkovými zeměmi, které mají jen omezenou mezinárodněprávní subjektivitu, svou roli hrála i nadále.

Realitou se stal rozvoj hustého pletiva neformálních, přímých pracovních vztahů a horizontálních vazeb na všech úrovních státní správy (vč. jednotlivých ministerstev) i soukromých a nestátních institucí. Již tradičně přitom vynikaly vztahy česko-saské, které dosahovaly i nejvyšší politické úrovně. Byly oprávněně vnímány jako příklad překonání negativního vlivu uvedené asymetrie. Prezident V. Klaus například pozval na návštěvu České republiky předsedu vlády spolkové země Sasko Georga Milbradta (13. října) a Drážďany oficiálně navštívil premiér M. Topolánek (26. října). Celá řada dalších setkání a jednání na nejvyšší politické úrovni se konala při jiných příležitostech a měla neformální, pracovní charakter.

Integrační politika

Potvrdilo se, že hlavní místo v česko-německé bilaterální agendě zaujímají od vstupu ČR do EU témata spojená s evropskou integrací. Odpovídá to nejen výše uvedené geografické blízkosti a kompatibilitě, ale také dosažené úrovni evropeizace politiky ve smyslu pronikání politických modelů a norem přijatých v EU do politiky na národní a regionální úrovni. Mezi oběma zeměmi existovaly podstatné rozdíly, které spoluurčovaly jejich postavení v EU. Spíše než existující strukturální odlišnosti obou zemí jako aktérů EU (zejm. tradiční téma rozdílů v zájmech a postavení velkých a malých států EU) ovlivňovala českou politiku vůči SRN její vnitřní diferenciace, pokud jde o vnímání integračního procesu a stranické preference při určování jeho směru a cílů. Vysoká intenzita bilaterálních kontaktů v roce 2007 tak byla vyvolána nestejnoměrnou evropeizací české a německé politiky. Na rozdíl od Německa není evropská identita české *polity*, tedy strukturálně-funkčního rámce politického procesu (především vláda, parlament a prezident), nutně automaticky založena na existenci a budoucnosti EU. Jak zde, tak mezi politickými stranami (*politics*) chybí konsenzus ohledně celkové představy o cílech, parametrech a dynamice integračního procesu. Na německé straně byl sice v posledních 10 letech „permisivní konsenzus" (tedy všeobecná, předem daná podpora) stran integrační politiky oslaben, německé předsednictví v EU ale ukázalo, že jeho základ stále trvá.

Navíc, podobně jako v Polsku, ale také například v Nizozemsku nebo Velké Británii, zvýrazní se i v české integrační politice za určité politické konstelace její

specifický „německý rozměr“. Vzhledem k významné roli, jakou Německo v EU hraje, souvisí preference jednotlivých aktérů v oblasti integrační politiky s tím, jak vnímají právě politiku SRN. To bylo zvláště viditelné u kritiků maastrichtského modelu a Evropské ústavní smlouvy, kteří se tak k německé koncepci vývoje EU vymezovali převážně kriticky.[4] Naopak politické strany, které maastrichtský model akceptovaly a byly při jistých změnách ochotny realizovat i EÚS, nacházely s německými partnery poměrně solidní potenciál shody.[5] Politika SRN pro tyto strany ovšem nehrála tak významnou orientační roli, jako pro odpůrce EÚS: nejbližšími partnery jim byly tradičně menší a střední státy EU jako Nizozemsko či Belgie.

Hlavním tématem se v roce 2007 podle očekávání stalo německé předsednictví EU a jeho snaha vyvést integrační proces ze slepé uličky. Vztah k předsednictví rozděloval nejen českou politickou scénu, ale i samu vládu tak, že na jedné straně KDU–ČSL, Strana zelených a opoziční ČSSD trvali na českém podpisu na EÚS a naopak ODS (a KSČM) odmítala jádro německého přístupu – snahu zachovat maximum z EÚS.

Česká republika patřila kromě Polska, Nizozemska a Velké Británie k těm členským zemím, jimž německé předsednictví muselo věnovat zvláštní pozornost. Situaci ovlivňovala názorová diferencovanost vlády, své náklady si vyžádaly i institucionální změny v koordinaci integrační politiky a pomalé utváření české vyjednávací pozice. S jistou nadsázkou lze říci, že se česká politika dlouho zabývala sama sebou přinejmenším stejně intenzivně jako jednáním s německým předsednictvím. Situace na české scéně byla tak říkajíc negativním stimulem pro intenzifikaci česko-německých kontaktů na téma evropské integrace. Na rozdíl od let 2005–2006 přitom připadla role *demandeura* z pochopitelných důvodů Berlínu, který chtěl své předsednictví dovést k úspěchu a viděl v reformní smlouvě především cestu k posílení funkčnosti a demokratičnosti EU (tedy vč. takového posílení role velkých států, které by více odpovídalo počtu jejich obyvatel – viz model dvojí většiny při přijímání rozhodnutí v radě EU). Ale prezident V. Klaus v novoročním projevu českou veřejnost před německými snahami varoval: „Buďme obezřetní i v souvislosti se snahou německého předsednictví znovu otevřít diskusi o takzvané evropské ústavě.“[6] Šlo o poměrně nezvyklé gesto, protože členské země EU v zásadě každému předsednictví (alespoň ve veřejných projevech) vyjadřují podporu – už proto, že je stejná role dříve nebo později čeká rovněž a i jejich úspěch bude záviset na kooperativnosti ostatních partnerů. Ve svých výhradách vůči posilování bruselského centra a obraně národní suverenity vyjadřoval V. Klaus pochyby řady lidí i některých politiků v nových i starých členských zemích, včetně Německa.[7] Jako prezident se ovšem stavěl proti hlavnímu politickému proudu EU, v němž se německá politika pohybuje.

Česká politika (vč. prezidenta) přesto našla v intenzivním dialogu s německým předsednictvím základní kompromisní rovinu a vláda se pak během červnové vrcholné schůzky EU snažila německému předsednictví dokonce přispět pokusem zprostředkovat kompromis s Polskem. Takový posun byl výsledkem velmi intenzivního a důvěrného jednání na expertní úrovni a zejména osobního dialogu, který s hlavními aktéry vedla kancléřka Angela Merkelová. Navštívila Prahu v souvislosti s předsednictvím již 26. ledna. Zlom nastal při jednání o berlínské deklaraci, kde německá strana vyšla do značné míry vstříc výhradám ODS. Aktivní roli v hledání kompro-

misní cesty sehrály zastupitelský úřad ČR v Berlíně, zastoupení ČR při EU v Bruselu i ministerstvo zahraničních věcí. Posláním MZV nebylo – jako ani dříve – korigovat či „vyvažovat" prezidentský postoj, i když jej nutně nesdílelo. Pracovalo spíše na formování vládní pozice, která by otevřela cestu k aktivní roli české politiky. Oba zastupitelské úřady jednaly nejen s institucemi hostitelské země, resp. EU, ale snažily se prostřednictvím kontaktů na nejvyšší českou politickou scénu napomáhat procesu, v němž se v Praze formoval společný kompromisní postup vlády.

Zásadní význam mělo jednání kancléřky Merkelové a prezidenta Klause v Mesebergu v dubnu.[8] Kancléřka místo návrhů „izolovat" radikálního oponenta EÚS V. Klause a orientovat se na pragmatičtějšího premiéra M. Topolánka, zvolila úspěšnou taktiku přímého a intenzivního kontaktu osobně s českým prezidentem. Přes zásadní rozdílnost řady názorů, nešetřila chválou na konzistentní pozici svého partnera, její *charm-offensive* dosáhla toho, že prezident Klaus konstatoval vstřícný posun v německém postoji k jeho kritickému přehodnocení EÚS[9] – a neblokoval už přijetí kompromisního textu vládou. Česká vláda byla zároveň pod značným tlakem ve dvou ohledech. Jednak tajná a asymetrická jednání o budoucnosti EU, jimiž se německé předsednictví snažilo dospět v daném čase k průlomovému řešení, mohla vyústit v izolaci ČR v EU. Jednak Česká republika (stejně jako Francie) neměla nejmenší zájem, aby ústavní krize EU zasáhla i její předsednictví (2009). Výsledná reformní smlouva představovala přijatelný kompromis nejen evropský, ale také česko-německý, ke kterému se však prezident Klaus již nepřihlásil.

Česká strana ocenila přínos německého předsednictví v některých sektorálních politikách: převod Prümské dohody do evropského práva, náročnější přístup kancléřky Merkelové k Ruské federaci během schůzky EU–Rusko v Samaře (avizovanou a kontroverzní snahu o novou *Ostpolitik* Německa nerealizovala), zlepšení vztahů s USA. Česká politika podpořila vizi posílené politiky sousedství (ENP+) a uvažovalo se dokonce o jisté formě spolupráce obou zemí ve vztahu k Bělorusku, Moldávii, mimo Evropu pak dokonce k Palestině. Německá politika ovšem musela ze svých dalekosáhlých plánů ohledně ENP+ slevit a soustředila se na koordinaci s Evropskou komisí, efektivní využití nového finančního instrumentu ENPI a vyjednání kompromisu mezi zastánci východní a jižní dimenze ENP v EU. Praha ocenila, že předsednictví dobře sehrálo roli „krizového managera" v otázce ruského embarga na „polské maso".

Pouze na krátkou dobu se objevily nejasnosti o tom, zda SRN bude podporovat českou snahu získat právo bezvízového styku s USA. Německá strana Prahu ujistila, že podporuje zavedení bezvízového styku USA se všemi zeměmi EU.[10] Méně shody bylo v postojích k otázkám klimatických změn. I zde ovšem dělící linie procházela především českou politickou scénou: zejména Strana zelených, ale také KDU–ČSL a opoziční ČSSD v zásadě sdílely priority německého předsednictví i v této oblasti. Naopak prezident Klaus nesouhlasil s přístupem SRN i kancléřky Merkelové.[11] V každém případě znamenalo německé předsednictví v EU významné posílení česko-německých kontaktů ohledně evropské integrace. Dosažené kompromisy umožňovaly další spolupráci, poměrně jasně ovšem vyjadřovaly odstup liberálně-konzervativních kruhů české politiky od obnoveného integračního aktivismu západního souseda. Tím, že ODS rozhodla předat *Lisabonskou smlouvu* k posouzení

ústavnosti Ústavnímu soudu, potvrdila svůj odklon od hlavního proudu politiky SRN.

Bezpečnostní politika vůči SRN

V bezpečnostní oblasti se vztah vůči SRN rozvíjel ve dvou, do jisté míry oddělených rovinách. Na jedné straně pokračovala praktická spolupráce v oblasti vojenské i vnitro-bezpečnostní, od úrovně jednotlivých útvarů a místních služeben až po odpovědná ministerstva. Hlavním tématem roku 2007 byla příprava na vstup České republiky do schengenského systému.

Dále se proto zlepšovala vybavenost a připravenost pro přeshraniční spolupráci policie obou zemí. Asi stovka českých vojáků byla poprvé nasazena pod německým velením, a to v rámci Provinčního rekonstrukčního týmu v afghánském Fajzabádu, provincie Kunduz (do podzimu 2007). Obě strany hodnotily praktickou součinnost v oblasti vnitřní i mezinárodní bezpečnosti velmi pozitivně.

V oblasti vojensko-politické ovšem obraz tak jasný nebyl. Jednak se vztahy rozvíjely především v rámci NATO, popřípadně EU, a neměly proto primárně bilaterální charakter. Jednak bylo při spolupráci ve vojensko-bezpečnostní oblasti nutné vypořádat se s rozdíly v pojetí euroatlantických vazeb a obecně multilateralismu, které odrážely vnitřní diferenciaci české a do jisté míry i německé politické scény. Opoziční ČSSD dlouhodobě sdílela přístup SPD, Strana zelených a KDU–ČSL byly blízko pozici CDU, popřípadě německých Zelených či FDP. ODS, podobně jako v otázkách integrační politiky, nenacházela v SRN jasného stranického partnera; ve své orientaci sobě nejbližší německé strany (CDU, CSU, případně FDP) často míjela svými vazbami na britské konzervativce a americké republikány.

Nejživějším příkladem byla otázka projektu protiraketové obrany USA. V německých médiích a politických vyjádřeních se objevovala kritika snahy české vlády podílet se na americkém projektu: byla vnímána jako překonaná představa, že se bezpečnosti dá dosáhnout zbrojením.[12] Ministři Jung (obrana) a Steinmeier (zahraničí) požadovali, aby se otázka řešila na půdě NATO. Pozice české Strany zelených a některá stanoviska prezidenta Klause měly spíše blíže k multilateralistickým postojům německé vlády. Ale ministr K. Schwarzenberg zároveň poukazoval na liknavost států NATO při přijímání zásadních rozhodnutí.[13] Levice měla obecně blíže ke skepsi ministra Steinmeiera, případně odmítavému postoji předsedy SPD Kurta Becka: například místopředseda parlamentu L. Zaorálek (ČSSD) hovořil o tom, že vzniká zcela jiný koncept bezpečnosti, který zvyšuje napětí.[14]

Česká vláda reagovala na rozdíly v přístupech obou stran nabídkou místopředsedy A. Vondry konzultovat s Německem otázku protiraketové obrany v rámci NATO. Živé kontakty probíhaly především na pracovní úrovni, o daném tématu ve svých jednáních s německými partnery vždy hovořil ministr Schwarzenberg, na politické úrovni se k danému tématu konala bilaterální konference.[15] Odlišná stanoviska nicméně přetrvávala, pomineme-li podporu, kterou postoji české (a polské) vlády vyjádřila Erika Steinbachová, předsedkyně Svazu vyhnanců.[16] Postoje obou vlád se poněkud přiblížily v létě, kdy potřebu protiraketové obrany nepřímo uznalo i Rusko svou nabídkou na společné užívání vlastního radarového zařízení v Ázerbájdžánu. Před-

stavy o realizaci projektu byly nicméně nadále odlišné: Německo i nadále hledalo zásadně multilaterální postup NATO a usilovalo o dohodu s Ruskem. Nejen na politické, ale i na expertní úrovni v SRN trvala nejasnost o uskutečnitelnosti a aktuální nezbytnosti protiraketové obrany; perspektivní význam protiraketové obrany pro bezpečnost a aktivní politiku EU zpochybňován nebyl.[17] Hlavní proponenty tohoto systému v Čechách na prvním místě motivovala snaha upevnit bilaterální základnu spojenectví s USA; z tohoto pohledu šlo především o projekt politický, až v druhé řadě vojensko-bezpečnostní. Posílení blízkého vztahu k USA mělo vyrovnávat rizika spojená s Irákem, ale i rostoucí váhu Ruska a do jisté míry rovněž Německa.[18] Geopolitické hledisko zdůrazňoval i premiér Topolánek, když v účasti na projektu protiraketové obrany viděl cestu, jak potvrdit „příslušnost k euroatlantickému prostoru" a řešit tak polohu „problematického prostoru" mezi Německem na jedné straně a Ruskem na straně druhé.[19] Na jedné straně se dostalo obnoveným transatlantickým vazbám SRN pod vedením A. Merkelové uznání,[20] na druhé straně byl nový integrační aktivismus západního souseda a jeho vstřícnost vůči Moskvě vnímán některými aktéry jako problém, ne-li ohrožení české politiky.[21] Podle tohoto pohledu Německo procházelo obdobím „velmocenské renesance". Česká politika proto měla odmítnout evropskou ústavu a naopak zintenzivnit atlantickou vazbu a angažmá USA v Evropě právě prostřednictvím výstavby protiraketové obrany.[22]

Jistá opatrnost ve vztahu k Německu pramenila i z jeho ochoty dohodnout se s Ruskem na problematickém projektu plynovodu Nord Stream v Baltském moři. I když Česká republika nebyla tímto záměrem přímo zasažena, naopak se plánovala výstavba nové trasy plynovodu přes české území, [23] rostoucí vliv ruské politiky a kapitálu v regionu vyvolával řadu otázek a postup Německa a německých podnikatelských subjektů přitom hrál podstatnou roli.

V jiném smyslu politická byla i otázka vnitřní bezpečnosti: Na rozdíl od vojensko-bezpečnostní sféry, v níž se v otázce protiraketové obrany projevovaly rozdíly ve strategických přístupech, byl v oblasti vnitřní bezpečnosti strategický cíl společný: efektivně fungující systém kontroly vnějších hranic a vnitřní bezpečnosti v celé EU. Ale problémy se projevovaly v otázce načasování a podmínek realizace tohoto cíle – tedy přijetí ČR do Schengenu. Vstup do Schengenu koncem roku 2007 byl pro Českou republiku prioritou, vyvolával ale bezpečnostní obavy a vnitropolitické debaty zejména v sousedních německých zemích – Bavorsku a Sasku. Bavorský ministr vnitra Beckstein ještě v srpnu soudil, že je otevření hranic předčasné „i proto, že spolupráce s Českem při preventivním boji s organizovanou kriminalitou, například při pátrání, ještě nefunguje optimálně".[24] Jako předčasné vnímal zrušení hraničních kontrol i jeho nástupce Joachim Herrmann.[25] Nelze se zbavit dojmu, že postoj oponentů brzkého rozšíření systému často vyjadřoval i hlubší a dlouhodobou nedůvěru vůči bývalému „východu Evropy", kterou odstraní až dlouhodobá stabilní spolupráce bilaterální i multilaterální. Česká strana nicméně rozvinula aktivní politiku na všech úrovních – od místní/příhraniční, přes zemskou až po federální.[26] Argumentovala jednak vysokou úrovní připravenosti a také tím, že se nepotvrdily původní obavy z růstu kriminality v souvislosti se vstupem ČR (a Polska) do EU.[27] Musela přitom brát v úvahu mj. německou obavu z terorismu jako důsledku migrace z Iráku.[28] Česká politika se

proto soustředila na přesvědčovací diplomacii a zároveň na praktické nabídky spolupráce při přípravě na novou situaci. Zrušení hraničních kontrol se tak stalo impulzem pro prohloubení součinnosti policie obou stran.[29] Nejen český ministr vnitra, ale i policejní prezident osobně přesvědčovali své saské i bavorské kolegy; situaci měly řešit mj. spojené hlídky a například i společný hlídkový člun na Labi.[30] Vznikla tzv. policejní kontaktní pracoviště v severočeských Petrovicích a v bavorském Schwandorfu, jež jsou trvale obsazená zástupci Spolkové policie, zemské policie a jejich českými kolegy.[31] Význam přímých kontaktů se zemskou úrovní německé politiky potvrdil i dialog s poslanci zemských sněmů. Poslanci Saska, pro které v Praze ministerstvo vnitra pořádalo v květnu seminář o připravenosti ČR na Schengen, působili ve prospěch zrušení hraničních kontrol vůči vlastnímu zemskému ministerstvu vnitra a odmítli v zemském sněmu návrh extrémní pravice zrušení hraničních kontrol odložit.[32] První výsledky potvrdily, že „panika spojená s obavou z nárůstu kriminality po odstranění stacionární kontroly hranic" byla zcela neopodstatněná. Naopak se díky novým členům Schengenu předpokládal 55% nárůst podání a 130% nárůst úspěšného vypátrání hledaných osob a věcí.[33]

Vstup do Schengenu ovšem zintenzivní kontakty v mnoha dalších oblastech. Budou se otevírat další hraniční přechody a rozšiřovat některé stávající – což s sebou ovšem nese i růst dopravní zátěže v dříve okrajových obcích.[34] Na druhé straně budou moci například fungovat smíšené česko-německé hlídky strážců přírody při ochraně Národního parku Šumava.[35]

Historická agenda

Historická agenda zůstává v česko-německých vztazích jedním z mála „ostrovů bilateralismu" – i když i zde obě strany zdůrazňují (středo)evropský kontext. Jako již tradičně, snažila se česká strana historická témata rozšířit a jít za rámec tématu války a odsunu sudetských Němců. V tomto úsilí nacházela podporu německé strany, která se soustředila na pozitivní stránky historické paměti – viz ocenění přínosu Charty 77 k demokratické transformaci a sjednocení Evropy u příležitosti jejího 30. výročí.[36]

Role historických otázek ve vztahu k Německu byla dvojznačná. Na jedné straně negativní prvky historické zkušenosti nadále ovlivňovaly pohled části jak veřejnosti, tak politické elity na Německo. Prezidentský projev u příležitosti státního svátku 28. října zahrnoval mj. překvapivou výzvu „rezolutně bojovat" proti „opakující(mu) se nastolování otázek poválečného uspořádání střední Evropy v nikoli nevýznamných politických kruzích u našeho souseda západního".[37] V české společnosti převažovala podpora právního *statu quo*, nicméně pomalu klesal počet zastánců dekretů prezidenta Beneše a rostla podpora pro jejich zrušení.[38]

Na druhé straně zároveň pokračoval pokles váhy historické agendy v současných vztazích. ČR byla pod tlakem majetkově-právních požadavků, ty ovšem pocházely od soukromých osob a jejich organizací, neměly podporu německé politiky na spolkové a pouze nepřímo na zemské úrovni.[39]

Česká republika se však musela vyrovnávat s očekáváním spolkové politiky jako celku, popřípadě s požadavky některých zemí (především Bavorska), které byly zaměřeny převážně na morální aspekty vztahu vůči poválečnému odsunu a obracely se

v tomto kontextu zpravidla proti dekretům prezidenta Beneše. Jak ukázala realizace tzv. Paroubkova gesta (bývalý předseda vlády za ně dokonce dostal vyznamenání Seligerovy obce),[40] nebyla česká politika tomuto hledisku zcela uzavřená, trvala ovšem na tzv. kauzalitě vývoje a nesrovnatelnosti války a poválečného odsunu. Vstřícná gesta vůči Německu měla místo i na dalších úrovních. Pokračovalo obnovování hřbitovů německých obyvatel (např. Chomutov), Cheb se uvolil ukončit anabázi ostatků více než 4000 německých vojáků a vybudovat odpovídající pohřebiště.[41] Na druhé straně trvaly obavy, aby se požadavky morálního charakteru nezměnily na majetkoprávní nároky, jakmile česká strana oslabí svou odmítavou pozici.

Dokumentační projekt o sudetoněmeckých antifašistech, vzešlý z tzv. Paroubkova gesta, byl důležitý i proto, že představoval českou stranu jako aktivního aktéra, který se neomezuje jen na odmítání nároků a nepřijatelných stanovisek. Projekt, který nemá obdobu ani na německé straně, začal přinášet praktické výsledky a představil první svědectví o německých antifašistech z Československa.[42] Drobné vstřícné gesto učinil i premiér M. Topolánek, když jako první český premiér alespoň reagoval (a sice odmítnutím) na pozvání účastnit se Sudetoněmeckých dnů (v Augsburku).[43]

Zdrženlivé odmítání, s nímž česká strana přistupovala k otázce Centra proti vyhánění, zřejmě přispělo (kromě radikální opozice Polska) k redefinici tohoto kontroverzního projektu. MZV svou pozici vtělilo do všech relevantních dokumentů a podkladů a tento přístup sjednocoval všechny české politické aktéry. Zřízení centra převzala německá vláda a chápala jej jako „viditelné znamení" ve vztahu vůči odsunutým. Pojímala jej ovšem nikoli jako památník (jak zněl původní návrh spolkového Svazu vyhnanců), ale jako dokumentační centrum, spravované státním historickým muzeem; v řídícím grémiu měl být zástupce organizace vyhnanců.[44] Nejen kritikové, ale i německá vláda se vyslovovala pro to, aby se do projektu zapojily Polsko a Česká republika.[45]

Deset let od podepsání česko-německé deklarace bylo zřejmé, že dokument přece jen do značné míry znamenal jistou čáru za minulostí: přesunul historická témata do oblasti historického a celospolečenského diskurzu. Přispěl rovněž k odbourávání stereotypů ve vzájemném vztahu. Jako důležitý signál lze vnímat to, že většina české i německé mládeže považuje vzájemné křivdy minulosti za překonané.[46] Zásadní význam měla institucionalizace procesu vyrovnání s minulostí: Česko-německý fond budoucnosti, který vzešel z deklarace, se stal základnou pro bilaterální projekty v nejrůznějších oblastech a umožnil především provedení symbolického odškodnění obětí nacismu a později i osob nuceně nasazených na práci v nacistickém Německu.[47] Odškodnění zatím nedobdrželo asi 600 českých občanů, kteří byli nuceni pracovat pro nacisty v židovských ghettech.[48] 19. září německá vláda vzhledem k neudržitelné situaci přijala pravidla vyplácení tzv. *Ghetto Rente* (cca 2000 EUR na osobu).[49] Užitečnost práce fondu potvrdila praxe, a obě strany se proto již v roce 2006 rozhodly prodloužit existenci fondu oproti původnímu záměru o dalších deset let a zajistily odpovídající finanční zdroje. Česká vláda doplnila do fondu 75 mil. Kč a německá 7,5 mil. EUR, podobné závazky platí i pro rok 2008.[50] Nepotvrdily se tak obavy z možného *junktimu* z německé strany mezi pokračováním financování fondu a přístupem české vlády k EU.

V německém lokálním tisku byla podrobena kritice efektivita Česko-německého diskusního fóra, druhé instituce, vytvořené na základě deklarace. Jeho výroční konference, konaná v Erfurtu (5.–6. října) nicméně projednala dosud zanedbávaná témata a vyšla tak vstříc očekávání působit jako zdroj impulzů pro česko-německý dialog na odborné a celospolečenské úrovni.[51] Koordinační rada diskusního fóra, vedená na německé straně poslancem Spolkového sněmu Weisskirchenem a na české senátorem Sefzigem, zároveň rozhodla o znovuvytvoření pracovních skupin fóra.[52]

Historické otázky tak nepřestaly být pro vzájemné vztahy relevantní. I samo výročí deklarace přineslo nejen uznání, ale i projevy znepokojení zejména (ale nejen) v českých liberálně-konzervativních kruzích: sudetoněmecké krajanské sdružení bylo nadále vnímáno jako relativně vlivné a oživení se dočkala teze o údajných hlubokých emocionálních vazbách Němců na „ztracený východ".[53]

Trvaly i rozdíly v názorech historiků a obecněji veřejnosti obou stran na poválečný odsun. Účastníci srovnávacího projektu o právních normách používaných během válečných a poválečných let vůči německým menšinám se neshodli nejen na výsledném hodnocení, ale ani na koncepci práce.[54]

Některé kroky české politiky vyvolávaly dojem nedostatečné koordinace. Tak (sudeto)německá strana uvítala vyjádření ministra K. Schwarzenberga, který označil poválečný odsun sudetských Němců za vyhnání. Ale ve skutečnosti nešlo o pozici vlády, nýbrž o opakování známého osobního názoru K. Schwarzenberga.[55] Ostatní oficiální představitelé se k tomuto výroku nijak nevyjádřili, s přímou kritikou se ozvala pouze KSČM.

Historická agenda sice nelimitovala vztahy na spolkové úrovni, ale ovlivňovala úroveň zemskou, zejména vztahy mezi ČR a Bavorskem. Trvalá podpora, kterou odstupující premiér E. Stoiber poskytoval požadavkům Sudetoněmeckého krajanského sdružení, vyloučila, aby se uskutečnilo oficiální setkání s českým premiérem, o něž na závěr své kariéry projevil zájem. Na odmítnutí takové schůzky se shodlo MZV s Úřadem vlády ČR, ačkoli E. Stoiber takticky naznačoval, že reaguje na podnět premiéra M. Topolánka. Je bezesporu anomálií, že za celých 14 let své úspěšné kariéry premiéra tak E. Stoiber do Prahy ve své funkci ani jednou nezavítal. Česká politika zdůrazňovala, že byla „vždy otevřena návštěvě bavorského premiéra", postupně se však začala orientovat na spolupráci s nástupcem Stoibera G. Becksteinem.[56] S touto nadějí byla spojena Becksteinova návštěva 15. září. I když ministr Beckstein v Praze vyzval k dialogu o minulosti a ke zrušení dekretů prezidenta Beneše,[57] byla jeho pozice vnímána jako spíše pragmatická, těžiště pozornosti spočívalo v otázkách praktické spolupráce – aktuálně především v oblasti vnitřní bezpečnosti.[58] Aktivní zájem české strany naznačilo i neformální setkání premiéra Topolánka a premiéra Becksteina u příležitosti fotbalového zápasu ČR–SRN v Mnichově (17. října) a podobné setkání předsedy ČSSD J. Paroubka během jeho návštěvy Mnichova 21. října. Tyto kontakty byly charakterizovány v českých diplomatických kruzích jako „projev oboustranných snah o standardizaci politického dialogu mezi Bavorskem a Českem".[59] Spíše pozitivní kontinuitu než změnu ve vztazích s druhou sousední zemí SRN, Saskem, znamenala návštěva premiéra Topolánka v Drážďanech 26. 10. 2007, kde zahájil pravidelné česko-německé kulturní dny a jednal mj. o přípravě na přijetí ČR do schengenského systému.[60]

Ekonomika, politické sektory a regionální spolupráce

Dynamika obchodu se zbožím a službami, stejně jako vývoj přímých investic, potvrdily, že Německo je hlavní obchodní partner ČR (31 % českého vývozu, 28 % dovozu, 29 % obratu), a to při velmi vyspělé struktuře zboží.[61] SRN zaujímá střídavě 1. a 2. místo v objemu zahraničních investic (její podíl dosahuje zhruba 30 %). Do SRN směřovalo po Nizozemsku nejvíce českých zahraničních investic.[62] Význam ČR pro německou ekonomiku byl pochopitelně nepoměrně nižší, podíl ČR v německém exportu nicméně odpovídal téměř podílu Ruska.[63] Uvedená asymetrie znamenala značnou závislost na německém hospodářském cyklu. Nešlo ovšem o závislost zcela jednostrannou. ČR měla značný význam především pro některé spolkové země, například zaujímala sedmé místo mezi obchodními partnery Bavorska.[64] Bavorsko představovalo nejdůležitějšího partnera na zemské úrovni (28,1 % českého vývozu do SRN a 18,9 % německého dovozu), následováno co do podílu na českém obchodě Severním Porýním-Vestfálskem a Bádensko-Virtemberskem. Čtvrté místo připadlo na sousední Sasko (8,1 % celkového obratu obchodu se SRN). Nadále se ovšem nedařilo využít možnosti hospodářské spolupráce se všemi ostatními spolkovými zeměmi ve východní části země.[65]

Je samozřejmě otázka, nakolik se na tomto vývoji podílela česká zahraniční politika. Pohled na aktivity českých vládních institucí, zejména českého zastupitelského úřadu a jeho detašovaných pracovišť v SRN, ale i CzechTrade, donedávna i CzechInvest, ukazuje, že se jejich činnost dále profesionalizovala. Nejasnost ovšem zůstávala ohledně budoucnosti obou agentur. Ministerstvo průmyslu a obchodu prosazovalo jejich spojení, kdežto Rada vlády pro výzkum a vývoj je chtěla zachovat oddělené a rozšířit působnost CzechInvestu do oblasti podpory malého a středního podnikání, investic i přenosu technologií, výzkumu a vývoje.[66] Kromě specifických (a pro liberální aktéry problematických) pobídek se tyto instituce stále více zaměřovaly na informační, poradenské a stykové služby, důležité pro německé, ale ještě více pro české podnikatelské subjekty. Česká republika byla mezi německými podnikateli vyhodnocena jako nejpřitažlivější cíl pro investiční činnost především díky souhře geografických, ekonomických a kulturních faktorů. Jako předpoklad pro udržení tohoto potenciálu ovšem investoři definují zásadní kroky české politiky: provedení reformy zejména daňového a sociálního práva, snížení odvodů a efektivní boj proti korupci.[67] Česká republika sice byla nadále oblíbenou destinací pro centra strategických služeb, ale Siemens například začal připravovat přestěhování jedné své divize z Prahy do Bangaluru (Indie).

Spolupráci s regionálními partnery rozvíjely především příhraniční kraje a obce. Se vstupem do EU tato tendence dále sílila, součinnost se sousedy přes hranici měla mj. zvýšit šance obou stran získat dotace z EU.[68] Šlo o spolupráci vzájemně výhodnou, a to přesto, že v některých oborech měla česká konkurence pro sousedy likvidační charakter.[69] Vazby vznikaly i mimo příhraniční oblast: například Středočeský kraj měl od roku 2003 mnohostrannou dohodu o spolupráci se třemi regiony – Burgundskem, Opolským vojvodstvím a spolkovou zemí Porýní-Falc. 25. září hejtman Petr Bendl projednal v Porýní-Falci pravidelný program spolupráce na rok 2008.

Jihočeský kraj měl smluvně upraveny vztahy dlouhodobé spolupráce se zeměmi Horní a Dolní Rakousko a s vládním okresem Dolní Bavorsko.[70]

Zvláštní význam měly operační projekty přeshraniční spolupráce, financované většinou Evropskou unií. Operační program přeshraniční spolupráce Cíl 3 Česká republika–Svobodný stát Bavorsko na léta 2007–2013 byl určen pro české kraje Karlovarský, Plzeňský a Jihočeský, a na německé straně pro 16 zemských okresů a 7 statutárních měst.[71] Obdobný program česko-saský zahrnoval kraje: Karlovarský, Ústecký a Liberecký, na německé straně pak 18 regionů a 6 statutárních měst.[72]

Česká strana neuspěla ve své snaze, dohodnout se na odbourání ochrany německého trhu práce před rokem 2011. Sama pro německé pracovníky žádná omezení nezavedla a považovala přístup SRN za diskriminační. Přitom zkušenosti i z příhraničních oblastí SRN ukazovaly, že otevření hranic po roce 1990 mělo na dané regiony vliv buď neutrální nebo dokonce pozitivní.[73] Přísné, složité a drahé procedury navíc omezovaly práci i v rámci tzv. kontingentu, tedy povoleného množství pracovních míst v SRN. Ministerstvu práce a sociálních věcí se nepodařilo tyto postoje překonat zejména proto, že nešlo o sociálněekonomický, ale vnitropolitický problém SRN.[74] Německé politické strany se obávaly, že by otevření pracovního trhu mohlo dokonce zvýšit podporu extrémní pravice v nových spolkových zemích (viz Sasko). Výzkumy nicméně ukazovaly, že obyvatelstvo ve své většině z otevření trhu práce nemělo strach; i ve východních oblastech obavu o zaměstnání v této souvislosti vyjadřovala pouhá třetina dotázaných.[75]

Česká republika a SRN se zároveň staly konkurenty, pokud jde o získání kvalifikovaných pracovních sil. Od 16. října Německo zjednodušilo příchod inženýrů ze zahraničí.[76] Obecný program na podporu pracovních migrantů zavedla v roce 2007 i Česká republika.[77] Analýzy hovořily o tzv. „kaskádovém efektu“: neočekával se dramatický odliv českých kvalifikovaných odborníků do zahraničí a uvolněná místa by měli zaplňovat imigranti ze zemí s nižší životní úrovní.[78] Nicméně určitý nárůst počtu českých pracovníků v SRN, jichž bylo v roce 2007 okolo 12 000, se očekával.[79] Lze předpokládat, že vzhledem k blížícím se bavorským i spolkovým volbám nebude z německé strany ochota principiálně na restrikcích v oblasti volného pohybu osob pracovních sil cokoli měnit.

Ochrana životního prostředí byla dobrým příkladem rozdílné české politiky ve vztahu k SRN: na jedné straně platilo, že patřila mezi sektory, kde ČR dosáhla s Německem značnou programovou a institucionální kompatibilitu (ovšem např. otázka jaderné energetiky rozdělovala německou politickou scénu více než českou). Na straně druhé část českých politických aktérů nesouhlasila s koncepcí ochrany životního prostředí, již sdílela nebo dokonce spoluformovala německá politika. Tuto odlišnost přímo zosobňoval prezident Klaus, a to nejen ve své obecně pojaté činnosti, ale nepřímo i ve vztahu vůči kancléřce A. Merkelové.[80]

Stejně jako v dalších podobných sektorech určovala témata české politiky ve vzájemných vztazích především praktická agenda, například nelegální dovoz odpadu z Německa do ČR, splavnost Labe, čistota ovzduší v západních a hlavně severních Čechách atd. Přidanou hodnotu představovala nadále projektová spolupráce ve třetích zemích (projekt twinning v Rumunsku) – MŽP se tak stalo partnerem SRN v exportu modelu EU do kandidátských, nyní již členských zemí EU. Zvláštní roli hrály vztahy na úrovni nevládního sektoru. Němečtí ochránci přírody tak přijeli podpořit

české obce v odporu proti rušení těžebních limitů. Bedřich Moldan získal titul Velvyslanec životního prostředí, který mu udělila Německá spolková nadace pro životní prostředí a Německá společnost pro zahraniční styky. Zelení z Čech a Německa bránili společně výstavbě silnice v Krušnohoří.

Významný rozměr ve vzájemných vztazích hrála, jako i v jiných sektorech, Evropská unie, a to i při řešení aktuálních otázek. Problém s nelegálním dovozem odpadu do Čech vedl ministra Bursíka k tomu, aby dal ministrovi životního prostředí Sigmaru Gabrielovi jako představiteli předsednické země EU návrh na úpravu evropské směrnice o odpadu.

Politická úroveň vztahů byla ovšem méně jednoznačná. Tak čeští Zelení, ale i KDU–ČSL a opoziční ČSSD ocenili výsledek německého předsednictví a schůzky G8 jako úspěch, byť dílčí. Podobný postoj zaujala i koaliční vláda. Naopak prezident Klaus výsledky G8 označil za pouze „líbivé“ a de facto je odmítl.[81]

Snaha o kulturní a vědeckou spolupráci byla zaměřena především na podporu projektů spolupráce a výměny, na projekci výsledků a nositelů české vědy a kultury do SRN. Bylo dosaženo dohody o vzájemném uznávání vysokoškolského vzdělání.[82] Na německé straně rostl zájem o češtinu, kterou vyučovalo 53 německých škol nedaleko hranic s Českem**.** Na základě dohody osmi škol z Euroregionu Nisa byl vytvořen společný svazek „Schkola“, jehož cílem bylo vyučovat od 1. třídy jazyk sousedního státu a umožnit dětem, aby poznaly život na druhé straně hranice.[83]

Mimořádný počin kulturní spolupráce představuje dokončení projektu „Česká knihovna“, financovaného Boschovou nadací. Byl uskutečněn pod patronátem prezidentů obou zemí a představuje německé veřejnosti v kvalitních překladech českou literaturu poprvé v reprezentativním celku.[84]

INSTITUCE

Nejdůležitější roli při definování aktuálních vztahů vůči Německu má tradičně vláda a ústřední místo v tomto procesu vždy zaujímalo ministerstvo zahraničních věcí (MZV), které nejen spravovalo bilaterální agendu, ale zároveň koordinovalo zejména politické vztahy vůči SRN. S ministrem K. Schwarzenbergem v čele bylo ministerstvo vnímáno v SRN jako do značné míry nadpolitická a evropsky orientovaná instituce.

V rámci MZV ležela vždy hlavní odpovědnost za bilaterální vztahy na teritoriálních odborech. V případě Německa šlo o Odbor střední Evropy a jeho oddělení německy mluvících zemí, jež oba působily v rámci teritoriální sekce I (od 1. 1. 2008 vzhledem k reorganizaci MZV v rámci Sekce evropských zemí).

Toto navyklé uspořádání se ovšem dynamicky měnilo pod vlivem několika faktorů:

- Z dlouhodobého hlediska rozdělení kompetencí zásadně ovlivnil proces evropeizace.
- Aktuálně, v roce 2007, se uskutečnilo navíc přerozdělení zahraničněpolitických kompetencí, které provedla vláda v integrační politice.

- Podobně aktuálně se do popředí dostala témata, v nichž hlavní vládní strana (ODS), prezident, premiér a vicepremiér vystupovali v rámci vlastních kompetencí a formovali vztahy se SRN více, než bylo dříve obvyklé. Někteří aktéři zaujímali stanoviska odlišná od postoje ministra zahraničních věcí.

Výrazná evropeizace bilaterální agendy znamenala, že nejrozsáhlejší a de facto hlavní zahraničněpolitická agenda jak ČR, tak i SRN (reforma EU, vývoj evropských politik – od fungování vnitřního trhu, jednotlivých sektorálních politik až po společnou zahraniční a bezpečnostní politiku, oblast justice a vnitřních věcí) již nebyla v gesci odborů bilaterálních styků. Koordinaci základních politických témat v EU – a to i ve vztazích s jednotlivými státy, tedy i se SRN – zajišťovaly jednotlivé odbory, působící v rámci Sekce Evropské unie. Proto, když MZV navštívil ke konzultacím státní tajemník pro evropské záležitosti německého ministerstva zahraničních věcí Silberberg (30. října), zajišťovala jednání právě Sekce evropské unie, nikoli teritoriální sekce I. Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku zase řídil odbor SZBP, působící jako součást Sekce bezpečnostně multilaterální.

Další oslabení kompetencí nejen teritoriálního odboru, ale i celého ministerstva přinesl přesun podstatné části koordinačních agend v oblasti evropské integrace na nově vzniklý Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, který na pracovní úrovni připravoval a zajišťoval mj. jednání vládního Výboru pro EU. V kompetenci teritoriálního odboru tak zůstala „pouze“ agenda, která nebyla prioritně agendou EU/NATO, a ze své podstaty zahrnovala vzájemné kontakty obou zemí. Patřila sem proto koordinace běžného chodu bilaterálních styků, definovaných politickou smlouvou z roku 1992 a deklarací z roku 1997[85] na národní úrovni a pomoc rozvoji takových styků na úrovni regionální a v příhraničních oblastech.

Důležitou institucionální změnou, spojenou s procesem evropeizace, byla decentralizace politiky, kdy jednotlivá ministerstva a vládní instituce vstupují do přímého kontaktu s partnery v odpovídajících institucích v zemích EU. Jde přitom o vztahy nejen na vysoké, ale i na pracovní/referentské úrovni.

Trochu paradoxně vedl proces evropeizace i k posilování tzv. heroického principu v zahraniční politice. Růst role tzv. summitové diplomacie v EU umocnil i v České republice koordinační roli úřadu premiéra a místopředsedy vlády v integrační politice. Tomu odpovídal i mediální formát summitové diplomacie, který se soustřeďuje na vrcholné představitele a identifikuje politiku právě s nimi. Vzhledem k tomu, že hlavním tématem česko-německých styků v politické oblasti byla v roce 2007 evropská integrace a německé předsednictví v EU v první polovině roku, soustředila se pozornost primárně na vrcholné schůzky na úrovni prezidentů a předsedy vlády/kancléřky. Ministr zahraničních věcí a jeho úřad byli i v tomto ohledu jako aktéři česko-německých vztahů méně viditelní.

Naopak na „centrální scéně“ politiky se více než dříve prosazoval prezident. Kromě „heroického principu“ zvýšil jeho viditelnost fakt, že vládní koalice jen s obtížemi hledala řešení sporných témat, k nimž se prezident naopak vyjadřoval dlouhodobě, konzistentně, a tvořil přitom de facto jakýsi pomyslný protipól k pozicím politiky německé. Šlo především o otázku budoucnosti EÚS, vůči níž zaujal prezident V. Klaus vlastní výrazné stanovisko dříve, než vláda dospěla ke kompromisnímu vy-

jednávání. Rovněž v otázce změny globálního klimatu zaujímal jednoznačné důrazné stanovisko, podstatně odlišné od přístupu koaličního kabinetu. Vyjadřoval se proti uznání nezávislosti Kosova, i když vláda hledala přijatelnou pozici v rámci EU, jež se s perspektivou podmíněné nezávislosti původní srbské provincie postupně smířila. Česká politika se tak v některých oblastech, jimž SRN (stejně jako většina zemí EU, v případě Kosova i USA) přikládala prioritní význam z hlediska evropského a světového vývoje, jevila západnímu sousedovi jako mnohohlasá, málo čitelná, a pokud jde o postoj ODS, blízký prezidentu Klausovi, i koncepčně vzdálená.

Lednová konzultační schůzka prezidenta, předsedy vlády, místopředsedy pro evropské záležitosti a ministra zahraničních věcí byla ovšem prezentována jako harmonická. [86] Ale formování české pozice probíhalo do jisté míry pod tlakem vnějších faktorů, jako byla návštěva kancléřky A. Merkelové a vůbec agenda německého předsednictví EU. Postupně sice vzniklo kompromisní stanovisko vlády, které mlčky akceptoval i prezident. Ale hodnocení výsledků summitu v Bruselu (červen 2007) potvrdilo, že šlo o konsenzus velmi omezený.[87]

V jiné rovině se proces evropeizace stýkal i s procesem regionalizace politiky, kdy kraje jako samosprávné celky postupně rozvíjejí poměrně samostatně vztahy s partnery na své úrovni v zahraničí (tzv. paradiplomacie). Jistým problémem byla asymetrie státoprávního uspořádání SRN–ČR, tedy zemí SRN a krajů ČR. Kraje tak v praxi nemohly podepisovat se zeměmi mezinárodněprávní smlouvy, ale pouze prohlášení o vzájemné spolupráci.[88] Přesto nejen geografická blízkost a přirozená potřeba/zájem řešit přeshraniční otázky, ale také struktura možností, které skýtá politika EU (přeshraniční rozvojové programy), prohlubování spolupráce stimulovaly.

Ministerstvo zahraničních věcí hrálo při podpoře regionální a přeshraniční spolupráce tradičně důležitou roli. Pracovní skupiny česko-saská a česko-bavorská za koordinace MZV sestavily programy spolupráce, zahrnující aktivity jednotlivých resortů.[89] Vznikaly ovšem zároveň i programy s delším časovým horizontem, zejména na úrovni jednotlivých resortů a samosprávných celků (viz výše).[90]

Česko-německá deklarace (1997) umožnila vyrovnat deficit, který dříve existoval v institucionálním zajištění vzájemných vztahů zejména ve srovnání s relací německo-polskou, – francouzskou, či –nizozemskou, a vytvořila mj. Fond budoucnosti a bilaterální diskusní fórum pro období 10 let (viz výše).

Na úroveň vzájemných vztahů měl vliv i fakt, že trvala asymetrie ve vazbách mezi politickými stranami. Většina hlavních českých politických stran pěstovala kontakty se sesterskými stranami v SRN. Jiří Paroubek nazval SPD „strategickým partnerem" ČSSD. Výjimku nadále tvořila ODS, která vzhledem ke své liberálně-konzervativní identitě nenacházela na německé politické scéně partnera, s nímž by sdílela představy o zásadních politických otázkách, včetně představ o budoucnosti EU. Na úrovni *politics* to znamenalo, že v roce 2007 hlavní vládní strany na české a německé straně (tedy ODS a CDU) řada témat spíše odlišovala, než spojovala, zejména když je mediálně úspěšně oslovoval prezident republiky. To nevylučovalo dialog a pragmatickou spolupráci s CDU/CSU na společných tématech, jako je posilování principu subsidiarity a role národních parlamentů v integračním procesu.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI NĚMECKU VE VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Pohled na Německo a Němce se v posledních pěti letech neměnil. Němci se o nepříliš vysokou úroveň sympatií dělili s Poláky, Maďary, Američany, Indy či Japonci.[91] Na druhé straně Německo představovalo hrozbu pouze pro 3 % dotázaných (v případě Íránu šlo o 17 %, Ruska 16 %, USA 12 %). Přesto obraz Německa jistě nebyl neproblematický: stejnou hodnotu ohrožení (3 %) jako z Německa pociťovali dotázaní z Izraele – podle denních mediálních obrazů jedné z bezpečnostně nejkontroverznějších zemí světa.[92] Česká politika vůči SRN (kromě otázek historických) nebyla pod výrazným tlakem veřejnosti; jakmile opadl pocit ohrožení, přistupovala k německému sousedu bez výrazného zájmu – uvedený efekt byl ostatně oboustranný.[93] Výzkum mezi mládeží potvrdil, že pro mladší generaci již ani historické otázky neměly tak zásadní význam jako pro starší občany.[94]

Nový obrat nastal v mediální sféře a veřejném diskurzu. Otázky minulosti, zejména v kontextu aktivit sudetoněmeckých organizací či jejich jednotlivých členů, nacházely v médiích tradičně značnou odezvu. Ale neústily až na výjimky do mobilizačních proklamací, známých z poloviny 90. let.[95]

Na druhé straně ovšem rok 2007 zaznamenal změnu trendu v nahlížení na Německo. V souvislosti s poklesem hospodářské výkonnosti a roztržkou s USA ohledně Iráku (SRN v ní měla v české veřejnosti převažující podporu) byla německá pozice v Evropě v letech 2001–2005 značně oslabena. Paradoxně i proto, že se v podstatě podařilo nalézt řešení pro většinu problémů spojených s minulostí, přestalo oslabené Německo přitahovat soustavnou pozornost českých médií. Rok 2007 tento trend změnil: hospodářský růst Německa, zlepšení vztahů s USA a především důrazný přístup SRN k předsednické funkci EU zajistily SRN velkou mediální pozornost. Tato sice nebyla nekritická, ale představila Německo, podobně jako na počátku devadesátých let, jako rozhodného a vedení schopného aktéra evropské politiky. Hluboké rozdělení české politické scény stran otázek evropské integrace, amerického radaru či klimatických změn česká média sice podrobně komentovala, nicméně v zásadě nesdílela.

ZÁVĚR

Rok 2007 potvrdil, že politická agenda vztahu s Německem je spojena především s aktuální agendou integrační a bezpečnostní politiky. Pokračoval naopak relativní pokles významu historických témat, která nicméně nadále představovala konstantu česko-německého vztahu. Na rozdíl od evropské a bezpečnostní agendy nebo řešení otázek globálního oteplování, které do značné míry českou politickou scénu rozdělovaly, zachovala si „historická agenda“ na české politické scéně jistý mobilizační a integrační potenciál, sjednocovala celou politickou scénu a aktivovala obranné reakce v podstatě všech českých politických subjektů.

Velká četnost kontaktů, kterou si zejména reprezentace ODS na německém předsednictví EU vynutila svým kritickým postojem vůči *Evropské ústavní smlouvě*, zna-

menala zvýšení intenzity, ale nikoli kvality vztahů. Rovněž přístup k americkému projektu protiraketové obrany či v některých kruzích i rozdíly v pojetí otázky Kosova, naznačovaly spíše odstup než sbližování pozic zejména konzervativních stran obou zemí. Obtížné hledání společného jazyka pak zřejmě snížilo přitažlivost ČR jako partnera pro společné projekty v zahraničí: tak se zatím nepodařilo realizovat záměry na společné aktivity v Moldávii nebo vůči palestinské samosprávě, a vytvoření společné *battle group* bude zřejmě odloženo na rok 2012.

Mezi aktiva na české straně patří, že stále intenzivněji pracovala s institucionálním pluralismem německé politiky: například ministr vnitra I. Langer měl plnou podporu na úrovni spolkové vlády (ministra vnitra Wolfganga Schäubleho) při přípravě na vstup země do schengenského systému, což mu pomáhalo získat důvěru i v Bavorsku a Sasku. Otázka Schengenu se stala příkladem aktivně zvládnuté agendy ve vztahu k SRN: ČR argumentovala koncepčně i prakticky, angažovala se na přeshraniční, zemské a federální úrovni a důsledně téma zpracovávala v EU.

Česká politika vůči Německu tak v roce 2007 skýtala diferencovaný obraz. Na jedné straně se úspěšně rozvíjela spolupráce v jednotlivých politických sektorech a oblastech společenského života, včetně regionální úrovně, byla však do značné míry depolitizovaná, decentralizovaná, a proto reagovala na změny v politické konstelaci se zpožděním a omezeně, nebo popřípadě vůbec. V historické agendě si česká politika udržovala zdrženlivý, nicméně aktivní přístup (dokumentační projekt o činnosti sudetoněmeckých antifašistů). Deset let po podpisu česko-německé deklarace roku 1997 kvalitu vztahů na politické úrovni ovlivňovala spíše především témata evropská, bezpečnostní a globální než historická.

Poznámky

1 Autor děkuje za řadu podnětů a připomínek pracovníkům a diplomatům MZV ČR, s nimiž vedl individuální rozhovory. Jde o tyto osoby (v abecedním pořadí, bez udání funkcí): Zdeněk Aulický, Jiří Beránek, Tomáš Ehler, Tomáš Jelínek, Tomáš Kafka, Boris Lazar, Rudolf Jindrák, Jan Sechter a rovněž Jan Prokeš (pracovník Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR). Publikovaný text je samozřejmě zcela v odpovědnosti autora a vyjadřuje jeho názory, nikoli názory uvedených osob.

2 Bellers, Jürgen (1999): *Politische Kultur und Aussenpolitik im Vergleich*. München u. Wien: R. Oldenbourg Vrlg, 1999, s. 7., cit. podle Maull, Hanns W.: *Außenpolitische Kultur*. In: Korte, Karl-Rudolf–Weidenfeld, Werner (Hrsg.): *Deutschland – Trendbuch. Fakten und Orientierungen*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2001, s. 645–672, zde s. 648.

3 *Koaliční smlouva ODS, KDU–ČSL a Strany zelených.* Lidové noviny, 28. 12. 2006; podobně viz Programové prohlášení vlády, 17. 1. 2007. On-line: (**www.vláda.cz/scripts/detail.php?id=20840;** citováno 2. 12. 2007).

4 *Václav Klaus: Ich habe Angst um Europa*. Frankfurter Allgemeine Zeitung, 15. 3. 2006; Klaus, Václav: *Před debatou o euroústavě*. Hospodářské noviny, 13. 6. 2007.

5 Srovnej např. *Sedm důvodů PRO Smlouvu o Ústavě pro Evropu.* On-line: **(www.ČSSD.cz/dokumenty/s10336**; citováno 20. 4. 2007).

6 Novoroční projev prezidenta republiky, 1. 1. 2007, on-line: (**www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=siOAVU6u9HAM;** stav 31. 1. 2008).

7 *Klaus a Milbradt jsou si blízko v názorech na evropskou integraci.* Česká tisková kancelář, 24. 2. 2007.

8 *Merkelová stejně jako Klaus považuje za důležitý obsah změn v EU*. Česká tisková kancelář, 18. 4. 2007.

9 Rozhovor prezidenta republiky V. Klause pro *Mladou frontu Dnes*. MF Dnes. On-line: (**www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=UWPHatCkjbE**; citováno 25. 4. 2007).

10 *Gloser: EU chce bezvízový režim s USA pro všechny členy unie*. Česká tisková kancelář, 17. 4. 2007.

11 *Interview des Präsidenten der Tschechischen Republik für die WirtschaftsWoch*e, 10. 11. 2007. On-line: (**www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=vb2e9LXI8Ndc**).

12 *Berliner Zeitung*, 23. 1. 2007.

13 *Německé špičky kritizují způsob prosazování základny USA*. Česká tisková kancelář, 18. 2. 2007.

14 *Zaorálek: Česko opouští strategickou orientaci na NATO a EU*. Česká tisková kancelář, 20. 2. 2007.

15 Ve spolupráci s Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP) a Center for International Relations (CIR) se konala 22. 5. 2007 v sídle SWP konference „Missile Defence in Europe – Polish, Czech and German Perspectives".

16 *Merkelová chce debatu o raketách v NATO, chápe i ruské námitky*. Česká tisková kancelář, 18. 7. 2007.

17 Viz např. BITTER, Alexander. *Die Nato und die Raketenabwehr Implikationen für Deutschland vor dem Gipfel in Bukarest 2008*. SWP-Studie 2007/S 29, Oktober 2007. On-line: (**www.swp-berlin.org/de/common/get_document.php?asset_id=4441**).

18 Geopolitický argument pozice země mezi Německem a Ruskem uvedl např. A. Vondra ve vystoupení v Heritage Foundation, 15. 11. 2007. Viz Vondra v USA varoval před omezováním financí na základnu. On-line: (**www.ceskenoviny.cz/domov/radar/index_view.php?id=282128**).

19 Projev předsedy vlády M. Topolánka na konferenci „U.S. Missile Defence in Europe: Consequences for the Transatlantic Relations", konané na MZV ČR 31. 5. 2007. In: *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty*, 5/2007, s. 35.

20 SRN „znovu zaujímá svou tradiční úlohu páteře euro-atlantických vztahů a přichází se zajímavými iniciativami, jako je Nové transatlantické ekonomické partnerství". Viz projev A.Vondry na dnech USA a Evropské unie, 17. 10. 2007. *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty*, 10/2007, s. 38.

21 Europoslanec ODS J. Zahradil upozornil na „rostoucí náznaky vstřícnosti velkých hráčů EU vůči Rusku. Nevadí jim (míněna ČSSD – pozn. autora), že pokud to půjde dál, může se střední Evropa znovu stát předmětem politického obchodu mezi Německem a Ruskem, a to bez ohledu na své členství v EU." Zahradil, Jan: *Socialisté a radar*, 15. 09. 2007. On-line: (**blog.aktualne.centrum.cz/blogy/jan-zahradil.php?itemid=1596**, stav: 30. 1. 2008).

22 Zahradil, Jan: *Radar ano, ústavu ne*, 14. 6. 2007. On-line: (**www.euportal.cz/Articles/1600-radar--ano-ustavu-ne.aspx**, stav 31.1.2008).

23 *V Česku se připravuje výstavba nového plynovodu*. Technický týdeník Energie+, 28. 5. 2007. On-line: (**www.techtydenik.cz/tech_zpravy.php?id=1097&part=28**, stav 31. 1. 2008).

24 *Stoiber lituje, že se nesetká s Topolánkem; Praha chce Becksteina*. Česká tisková kancelář, 25. 8. 2007.

25 *Podle bavorského ministra je otevření hranic na východ předčasné*. Česká tisková kancelář, 25. 11. 2007.

26 Viz např schůzka Langer-Albrecht Buttolo, MV Saska, v Drážďanech. In: *Langer přesvědčoval Sasko o připravenosti ČR na Schengen*. Česká tisková kancelář, 15. 1. 2007.

27 *Rozšíření EU nepřineslo v Sasku zvýšení kriminality*. Česká tisková kancelář, 14. 1. 2007.

28 *Německá policie rozbila síť převáděčů lidí z Iráku*. Česká tisková kancelář, 4. 7. 2007.

29 Mezi řadou tzv. kompenzačních opatření, která měla zajistit, aby se zrušením hranic neklesla úroveň vnitřní bezpečnosti, se hlavní naděje kladly v provozování Schengenského informačního systému (SIS) a zavední schengenských kontrol. Viz např. Informace o zrušení kontrol na státních hranicích před prováděním schengenské úmluvy. Oblastní ředitelství služby cizinecké a pohraniční policie Ústí nad Labem. On-line: (**www.mvcr.cz/aktualit/regiony/ciz_usti/2005/schengen.html**, stav 31. 1. 2008).

30 Člun byl uveden do služby 17.12. a je výsledkem společného projektu „INTERREG IIIA – společný policejní člun“ Poříční policie ČR, správy Severočeského kraje a Poříční policie Drážďany, Svobodného státu Sasko. Viz *Spuštění nové policejní hlídkové lodi v Hřensku*. Odbor tisku a public relations, Ministerstvo vnitra ČR, 17. 12. 2007. On-line (**www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=77850,** stav 31. 1. 2008).

31 „Kontaktní pracoviště mj. zajišťují tok informací o případech a událostech, zjišťují držitele silničních vozidel či prověřují oprávněnost osob k pobytu. Po zrušení kontrol na společných hranicích tato kontaktní pracoviště převezmou naprostou část přeshraniční agendy, kterou dosud spoluvyřizovaly i útvary Služby cizinecké a pohraniční policie mimo jiné na státní hranici.“ In: *Ve Schwandorfu a v Petrovicích vzniknou společná policejní centra*. Odbor tisku a public relations, Ministerstvo vnitra ČR, 23. 11. 2007. On-line: (**www.mvcr.cz/rs_atlantic/project/article.php?id=74636,** stav 31. 1. 2008).

32 *Sasko zamítlo odklad zrušení hraničních kontrol pro ČR*. Česká tisková kancelář, 14. 5. 2007.

33 Seeger, Mathias (Präsident der Bundespolizei): S*tellungnahme zum Gesetz zur Änderung des Bundespolizeigesetzes und andere Gesetze*. 7. 1. 2008, Potsdam. On-line: (**www.bundestag.de/ausschuesse/a04/anhoerungen/Anhoerung11/Stellungnahmen_SV/Stellungnahme03.pdf**, stav 12. 20. 2008).

34 V Libereckém kraji se otevřou tři nové přechody do Německa, krušnohorský přechod Český Mlýn–Rittersgrün rozšířil provoz, vznikly čtyři nové turistické stezky, na Ašsku mají vzniknout tři nové hraniční přechody.

35 *Národní park Šumava střeží smíšené česko-německé hlídky*. Česká tisková kancelář, 1. 11. 2007.

36 Vznik Charty 77 a odvaha jejích signatářů byly podle Steinmeiera milníkem při vzniku základů občanské společnosti ve východní a střední Evropě v době studené války. „…Jejich vynikající práce zůstane jedním z nejdůležitějších přínosů k překonání nesvobody a rozdělení Evropy. Právě za to je Německo velmi vděčné.“ In: *Ministr zahraničí Steinmeier ke 30. výročí založení Charty 77*. Auswärtiges Amt, Pressereferat.

37 Projev prezidenta republiky u příležitosti státního svátku dne 28. října 2007, viz **www.klaus.cz**, stav 30. 1. 2008.

38 V únoru 2003 se pro zachování a naopak zrušení dekretů vyslovilo 67 % a 5 %, v prosinci 2006 to bylo 53 % a 13 %. Viz Kunštát, Daniel: *Veřejnost o odsunu a Benešových dekretech*. Tisková zpráva, CVVM, Sociologický ústav, 18. 12. 2006.

39 Vláda SRN opakovaně potvrdila platnost prohlášení z listopadu roku 2004, v němž odmítla majetkové požadavky vyhnanců, a naopak bude toto své stanovisko opakovat i před mezinárodními soudy. Viz např. *Ein Gutes und nachbarschaftliches Miteinander*. Interview ministra Steinmeiera pro Gazeta Wyborcza, 10. 12. 2008. On-line: (**www.auswaertiges-amt.de/diplo/de/Infoservice/Presse/Interviews/2007/071210-Steinmeier-GazetaWyborcza.html,** stav 30. 1. 2008).

40 Vláda České republiky vyjádřila ve svém prohlášení z 24. 8. 2005 své hluboké uznání československým občanům (zejména německé národnosti), odpůrcům nacistického režimu, a vyslovila jim omluvu za to, že byli v rozporu s poválečnou legislativou postiženi v souvislosti s opatřeními uplatňovanými proti tzv. nepřátelskému obyvatelstvu. Projekt „Dokumentace osudů aktivních odpůrců nacismu, kteří byli po skončení druhé světové války postiženi v souvislosti s opatřeními uplatňovanými v Československu proti tzv. nepřátelskému obyvatelstvu“ vychází z vládního usnesení č. 1081 ze dne 24. 8. 2005. Jeho úkolem je podchytit a shromáždit svědectví o životě odpůrců nacismu z řad někdejších občanů Československé republiky německé národnosti a seznámit s jejich osudy nejširší veřejnost. Má tak představovat výraznou morální satisfakci. On-line: (**www.usd.cas.cz/cs/stranky/projekty/antifa**). K výsledkům projektu např. *Němci proti Hitlerovi*, tematické číslo časopisu *Dějiny a současnost*, 4/2007.

41 Kromě německých by měly v Chebu ležet i ostatky ostatních vojáků, kteří padli na území Československa během 1. a 2. světové války. V případě dohody bude projekt financovat z velké většiny německý Spolek pro péči o válečné hroby. Viz *Radniční listy*, Cheb, prosinec 2007. On-line: (**www.mestocheb.cz/vismo/dokumenty2.asp?u=5091&id_org=5091&id=666151&p1=0&p2=&p3=**, stav 15. 2. 2008).

42 *„Zapomenutí hrdinové" – práce na projektu vykazuje výsledky*. Tisková zpráva, Collegium Bohemicum, 30. 11. 2007. On-line: (**www.collegiumbohemicum.cz/cinnost/30112007_Tiskova-zprava.pdf**).

43 Ministři zahraničních věcí na pozvání reagovali běžně, ani oni se ovšem nikdy srazu nezúčastnili.

44 Viz např. *Tauziehen um Zentrum oder „Zeichen"*. Sudetendeutsche Zeitung, 23. 11. 2007.

45 *Berlín chce slyšet názory Polska a ČR k dokumentačnímu centru*. Česká tisková kancelář, 28. 11. 2007.

46 *Mladí Němci a Češi považují šrámy z minulosti za překonané*, ibid.

47 V ČR bylo zpracováno přes 107 000 žádostí; odškodnění bylo přiznáno 75 769 oprávněným. Tito lidé se dočkali celkové sumy téměř 208 mil. EUR (5,8 mld. Kč). Nejvíce – až 7700 EUR – dostávaly oběti z koncentračních táborů, káznic a věznic. Z nich se v Česku satisfakce dočkalo téměř 9000. Česká tisková kancelář, 12. 6. 2007.

48 Nachtamnová, Iva: *Končí odškodňování z Německa. Zbývají jen drobky*. Aktuálně.cz, 16. 12. 2007. On-line: (**aktualne.centrum.cz/domaci/zivot-v-cesku/clanek.phtml?id=516247).**

49 Thiel, Martin: *Informace pro žadatele o tzv. Ghetto-Rente*. Terezínská iniciativa, č. 41, leden 2008, s. 7. On-line: (**www.terezinstudies.cz/pdfs/newsletter41.pdf**, stav 10. 20. 2008).

50 Viz *Česko a Německo daly další miliony do fondu budoucnosti*. Česká tisková kancelář, 26. 9. 2007.

51 *Zahraniční politika České republiky: Data,* 10/2007. Ministerstvo zahraničních věcí, Praha, s. 37.

52 Jde o týmy zabývající se otázkou menšin, pracovní mobility, partnerství mezi městy a subsidiaritou. V období působení diskusního fóra do roku 2002 se ovšem ukázala práce skupiny pro otázky menšin značně konfliktní.

53 Viz Hahnová, Eva: *Česko-německá deklarace – model po deseti letech*. In: Loužek, Marek (ed.): *Česko-německá deklarace. Deset let poté*. Praha: CEP 57/2007, s. 29. Autorka tuto tezi přednesla na konferenci SCEP 23. 1. 2007 a získala pro ni značnou podporu.

54 *Česko-německý projekt o menšinách nedospěl k jednotným závěrům*. Česká tisková kancelář, 21. 2. 2007.

55 Berliner Zeitung: *„Genosse Fürst"*. 31. 3. 2007. Překlad článku on-line: (**www.mzv.cz/wwwo/default.asp?id=47735&ido=20192&idj=1&amb=2&ParentIDO=).**

56 In: *Podle Schwarzenberga roste podpora protiraketovému štítu v NATO*. Česká tisková kancelář, 14. 5. 2007.

57 Schmidtt, Hans-Jörg: *„Offene Wunde". Beckstein beklagt bei Besuch in Prag Vertreibung*. Oberpfalznetz, 13. 9. 2007. On-line: (**www.oberpfalznetz.de/onetz/1103348-100,1,0.html#top**, stav 31. 1. 2008).

58 Pracovní návštěva se ostatně konala na pozvání ministra vnitra Ivana Langera.

59 *Bavorská SPD: Posilování vztahů s ČR je na nás*. Česká tisková kancelář, 21. 10. 2007.

60 *My Berlínskou zeď stále ještě bouráme, řekl Topolánek*. Česká tisková kancelář, 26. 10. 2007.

61 Souhrnná teritoriální informace Německo. Zpracováno a aktualizováno zastupitelským úřadem ČR v Berlíně 1. 10. 2007, s. 74. On-line: **(services.czechtrade.cz/pdf/sti/nemecko-2007-10-01.pdf**, staženo 20. 4. 2008).

62 *V zahraničním obchodě ČR zaujímá Německo dominantní postavení*. Česká tisková kancelář, 21. 1. 2007.

63 Podíl ČR na dovozech SRN dosahoval 3,0 % a na německých vývozech 2,5 %. ČR tak zaujímala 12., resp. 13. místo v tabulce nejdůležitějších obchodních partnerů SRN. Viz tabulka Wichtigste Handelspartner der Bundesrepublik Deutschland, 2006. On-line: (**www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/A/aussenhandelsdaten-handelspartner,property=pdf,bereich=bmwi,sprache=de,rwb=true.pdf**).

64 Huber: „Bayern öffnet Büro in Prag". Pressemitteilung Nr. 235/07. On-line: (**www.stmwivt.bayern.de/presseinfo/pressearchiv/2007/07/pm235.html**.

65 Souhrnná teritoriální informace Německo, op. cit., s. 75.

66 Bautzová, Libuše: *Kudy tečou miliardy*. Ekonom, 11. 10. 2007. On-line: **ekonom.ihned.cz/322196810-podpora+exportu-400000_d-25**, citováno 13. 2. 2008).

67 *Průzkum: ČR je pro německé investory nejatraktivnější z 20 zemí*. Česká tisková kancelář, 28. 3. 2007.

68 *Karlovarský kraj bude spolupracovat se Saskem na stavbách silnic*. Česká tisková kancelář, 15. 3. 2007.

69 *Domažlický deník: Bavorští pumpaři svádí marný boj s Čechy.* Česká tisková kancelář, 19. 3. 2007.

70 Partneři Jihočeského kraje v zahraniční spolupráci. On-line: (**www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par[id_v]=333&par[lang]=CS**, citováno 15. 2. 2008).

71 Na program bylo z fondů EU vyčleněno 151 mil. EUR, jež financují jednotlivé programy ve dvou prioritních osách: jedna se orientuje na hospodářský rozvoj, lidské zdroje a sítě, druhá na rozvoj území a životní prostředí. Všechny projekty musejí mít přeshraniční dopad; musí zahrnovat příjemce z obou zemí, kteří spolupracují nejméně dvěma z těchto způsobů: společná příprava, společné provádění, společné využívání pracovníků a společné financování. On-line: (**www.strukturalni-fondy.cz/op-preshranicni-spoluprace-cr-bavorsko**, citováno 12. 2. 2008).

72 Programové osy projektu, na který EU vyčlenila 207 mil. EUR, byly čtyři: rozvoj rámcových společenských podmínek v území, rozvoj hospodářství a cestovního ruchu, zlepšení situace přírody a životního prostředí a nakonec technická pomoc. On-line: (**www.strukturalni-fondy.cz/op-preshranicni--spoluprace-cr-sasko**, citováno 12. 2. 2008).

73 Moritz, Michael: *Entwicklung in Ostbayern besser als erwartet*. IAB Kurzbericht, Nr. 20, 9. 10. 2007. On-line: (**doku.iab.de/kurzber/2007/kb2007.pdf**). Autor ve své studii posuzuje sice první desetiletí od otevření hranic (1989–2001), předpokládá ale rovněž, že není třeba očekávat nějaký zásadní negativní zlom při sjednocení pracovního trhu Německa a nových členských zemí EU.

74 Téma zmínil i premiér M. Topolánek při svém jednání s budoucím bavorským ministerským předsedou 12. září v Praze. Česká strana neviděla „žádný skutečný reálný problém, který by jak německou vládu, tak potažmo bavorskou vládu vedl k tomu, že by neměla zrušit moratorium na volný pohyb pracovních sil z České republiky“ a vnímala německou pozici jako vnitropoliticky motivovanou, případně vyvolanou obavou z přílivu pracovních sil z jiných zemí. Vystoupení M. Topolánka na tiskovém briefingu s ministrem Becksteinem, 12. 9. 2007. In: *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty* 9/2007, s. 23. On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=30693**).

75 *Němci nemají strach z otevření trhu práce*. Česká tisková kancelář, 2. 8. 2007.

76 *Čeští inženýři v oblasti strojírenství, elektrotechniky a automobilového průmyslu a čeští absolventi německých vysokých škol získávají přístup k německému pracovnímu trhu*. Tisková zpráva MPSV, 19. 10. 2007. On-line: (**www.mpsv.cz/files/clanky/4733/19102007a.pdf**, citováno 12. 2. 2008).

77 Viz projekt Centra pro otázky migrace s názvem „Zvýšení šancí migrantů při vstupu na trh práce“, který probíhá od začátku roku 2007. Projekt je zaměřen na rozšíření poskytovaného kvalifikovaného poradenství cizincům o oblast poradenství souvisejícího se zaměstnáváním, s cílem usnadnit migrantům jejich vstup na trh práce. On-line: (**www.mpsv.cz/cs/4704**, citováno 12. 2. 2008).

78 Vavrečková, Jana a kol.: *Riziko odlivu lékařů a odborníků IT/ICT z České republiky do zahraničí***.** Praha, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2007. On-line: (**www.vupsv.cz/Fulltext/vz_214.pdf**, citováno 12. 2. 2008).

79 *Češi nemohou volně pracovat již jen v pěti zemích EU*. Česká tisková kancelář, 1. 11. 2007.

80 Viz distance od pozice německé kancléřky např. v poznámce „v otázce globálního oteplování Al Gorové a Angely Merkelové vyhrají bez ohledu na to, co ten Klaus dělá“ v interview pro MF Dnes, 8. 12. 2007. On-line: (**www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=VhdywGaeaWWo**).

81 *Klaus v MfD: Rozhodnutí G8 o snížení emisí je líbivé*. Česká tisková kancelář, 9. 6. 2007.

82 *Dohoda mezi vládou České republiky a vládou Spolkové republiky Německo o vzájemném uznávání rovnocennosti dokladů o vzdělání v oblasti vysokého školství*, podepsaná v Praze 23. 3. 2007.

83 *Školy v česko-německo-polském příhraničí budou spolupracovat*. Česká tisková kancelář, 9. 5. 2007.

84 Viz prezentace projektu on-line: (**www.tschechische-bibliothek.de/index1.htm**).

85 *Smlouva mezi Českou a Slovenskou federativní republikou a Spolkovou republikou Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci ze dne 27. 2. 1992*, *Česko-německá deklarace o vzájemných vztazích a jejich budoucím rozvoji z 21. 1. 1997*.

86 *Klaus: Mezi Hradem a vládou nejsou v zahraniční politice rozpory*. Česká tisková kancelář, 23. 1. 2007.

[87] Viz např. Teze vystoupení prezidenta republiky na setkání s českými velvyslanci, 30. 8. 2007. On-line: (**www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=AHcCjjhV5caI**, citováno 30. 1. 2008).

[88] Podle hejtmana Ústeckého kraje Jiřího Šulce nebylo možné se Saskem uzavřít smlouvu o spolupráci, protože české a německé členění na regiony není srovnatelné. Sasko je spolková země, kdežto na české straně jde o kraj. Smlouvu podepsali prezidenti vládních prezidií v Drážďaněch a Chemnitz, tedy představitelé německých krajů. Na rozdíl od českých krajů, jejichž představitelé jsou voleni, jsou němečtí představitelé prezidií pouze jmenovaní vládní úředníci. Viz *Hasiči z Ústeckého kraje a Saska budou spolupracovat*. Česká tisková kancelář, 5. 2. 2007.

[89] Spolupráce mezi ČR a Saskem (podobně jako i s Bavorskem) zahrnuje deset oblastí: hospodářství a turismus; dopravu; vnitro; územní rozvoj; zemědělství a lesnictví; ochranu životního prostředí; oblast spravedlnosti; zdravotnictví, práci a sociální věci; vzdělávání, vědu a umění; kraje/Bezirke a euroregiony.

[90] Viz např. *Program přeshraniční spolupráce 2007–2013 Česká republika–Svobodný stát Sasko*.

[91] Škodová, Markéta: *Vztah Čechů k vybraným národnostem*. Centrum pro výzkum veřejného mínění, 31. 1. 2008. On-line: (**www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100750s_ov80131.pdf**).

[92] Veselský, Michal: *Bezpečnostní rizika pro ČR z pohledu veřejného mínění*. Centrum pro výzkum veřejného mínění, 1. 2. 2008. On-line: (**www.cvvm.cas.cz/upl/zpravy/100753s_po80201.pdf**).

[93] *ČR–Bavorsko: Češi a Němci jsou vůči sobě 17 let po otevření hranic lhostejní*. Česká tisková kancelář, 31. 5. 2007.

[94] *Mladí Němci a Češi považují šrámy z minulosti za překonané*. Česká tisková kancelář, 27. 9. 2007.

[95] Trvalou výjimku tvoří tisk KSČM. Viz např. Groušl, Josef: *Německo se vyvíjí, revanšismus zůstává*. Haló noviny, 2. 10. 2007.

Část V:

Dvoustranné vztahy České republiky s vybranými zeměmi a regiony

Kapitola 7
Spojené státy americké v české zahraniční politice

Ondřej Ditrych

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Dvoustranným vztahům mezi ČR a USA není v prohlášení současné vlády, s nímž ministerský předseda předstoupil před Poslaneckou sněmovnu 19. 1. 2007, věnována zásadnější zmínka[1] – na rozdíl například od prohlášení Špidlovy vlády z roku 2002, v němž byla přisuzována rozvoji úzkých přátelských a spojeneckých vztahů s USA „zvláštní pozornost".[2] Tato skutečnost se nicméně nijak neodrazila na jejich trvajícím vynikajícím charakteru. Lze usuzovat, že současná vláda naopak usiluje prostřednictvím jednání o možném umístění pozemních prvků raketové obrany (*Ground-Based Missile Defense*, GBMD) o jejich prohloubení, a to i navzdory nepřízni veřejného mínění, což naznačuje přítomnost silného hodnotového prvku.[3] Právě umístění radarové stanice, působící v pásmu X (*X-Based Radar*, XBS), spolu s vízovou problematikou bylo v roce 2007 klíčovou doménou dvoustranných česko-amerických vztahů.[4] Proto jim bude na následujících řádcích věnováno nejvíce pozornosti, přičemž čtenáře, zajímajícího se o obecně bezpečnostní důsledky jednání o umístění radarové stanice, vlivu na česko-ruské vztahy a analýzu diskurzu ve vztahu k tomuto tématu, je třeba odkázat na další relevantní kapitoly. Poměrně menší prostor bude vymezen dalším doménám dvoustranných vztahů, zejména politice lidských práv, ekonomické a kulturní činnosti české diplomacie a zahraniční politice podstátních aktérů.

SPOJENÉ STÁTY AMERICKÉ V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI A AGENDA

Prvky raketové obrany na území ČR

„Vzhledem k pokračujícímu šíření zbraní hromadného ničení spolu s raketovými technologiemi a vzhledem k tomu, že některé země odmítají respektovat relevantní

mezinárodní závazky, bude vláda vytvářet podmínky pro připojení se k projektům či systémům, které budou schopny zajistit ochranu území České republiky," stojí v čl. 43 *Bezpečnostní strategie ČR* z roku 2003, klíčovém pozičním vládním dokumentu ve vztahu k možnému umístění radarové stanice amerického systému raketové obrany na českém území.[5] Přes trojí vystřídání je v postoji českých vlád od července 2002, kdy proběhly první konzultace na úrovni náměstků a jednání tehdejšího českého ministra obrany v USA, možno sledovat na straně české výkonné moci značnou míru kontinuity.[6] Dynamika, kterou jednání nabrala v roce 2007 a která bude předmětem analýzy v této části, je tak pokračováním a vyvrcholením již o několik let dříve započatého procesu. Protože postoj české strany k návrhům obou současně projednávaných smluv – *Smlouvy o protiraketové obraně* (tzv. „hlavní smlouvy") a *Smlouvy o postavení amerických jednotek* vycházející z tzv. NATO SOFA (*Status of Forces Agreement*, 1951)[7] – nebude do uzavření jednání a předložení těchto smluv ke schválení oběma komorám Parlamentu ČR a následnému podpisu prezidentu ČR zveřejněn, soustředí se následující výklad na zachycení vývoje této domény, procesní náležitosti vládou vedeného jednání a zapojení různých dalších aktérů.

K obsahu obou smluv je možno jen obecně nastínit, že tzv. hlavní smlouva se dotýká důvodu umístění, pravidel výstavby a provozu stanice, velení protiraketové obrany, přístupu české strany na základnu, resp. umístění českých styčných důstojníků na samu radarovou stanici i ústředí systému raketové obrany v americkém Colorado Springs, vojenských návštěv ze třetích zemí, výměny utajovaných informací a finančních otázek. *Smlouva o postavení amerických jednotek* (SOFA) je zaměřena především na ustanovení o jejich trestní odpovědnosti a vymezení jurisdikce obou stran v případech porušení zákona. Před ukončením jednání ještě nebylo jisté, zdali se bude tato dvoustranná smlouva o postavení jednotek vztahovat výhradně k umístění radarové stanice nebo k jakémukoli budoucímu pobytu amerických vojsk na českém území mimo rámec NATO.

Pozdě večer 19. 1. 2007, těsně po vyslovení důvěry vládě Mirka Topolánka, zaslaly USA tzv. *non-paper*, v níž oznámily zájem o umístění radarové stanice na území ČR.[8] Řádná diplomatická nóta následovala 25. ledna. Bezpečnostní rada státu (BRS) přijala již o den dříve usnesení o ustavení odborného týmu ze zástupců ministerstva zahraničních věcí a ministerstva obrany pod vedením prvních náměstků obou ministerstev, Tomáše Pojara a Martina Bartáka.[9] Následně byla 28. března zaslána vyjednávacím týmem vypracovaná a vládou schválená odpověď na americkou nótu, vyjadřující souhlas s jednáními.[10] V průběhu měsíce dubna americká strana zaslala návrh *Smlouvy o postavení amerických jednotek* (2. dubna) i *Smlouvy o protiraketové obraně* (27. dubna). Hlavní odpovědnost za jednání o tzv. hlavní smlouvě byla svěřena MZV, smlouva o postavení jednotek připadla MO. V květnu proběhlo první kolo jednání o hlavní smlouvě (22. května) i smlouvě o postavení jednotek (10.–11. května), označované za „sondážní".[11] Po meziresortním připomínkovém řízení byl Bezpečnostní radě státu předložen návrh Směrnic pro jednání o obou smlouvách, vymezující pozici české strany, který BRS vzala na vědomí 3. července.[12] Protinávrhy obou smluv byly českou stranou zaslány 7. srpna. V září se poté uskutečnila další, formálně „první" kola jednání – 5. září o hlavní smlouvě, o smlouvě SOFA 11.–12. září. Během pod-

zimu se vyjednavači nad smlouvou SOFA sešli ještě 29.–31. října a o hlavní smlouvě jednali 5.–6. listopadu, poslední kola jednání v roce 2007 se konala 11.–13. (SOFA) a 14. prosince (hlavní smlouva). Poprvé se během nich hovořilo i o rámcové dohodě, upravující budoucí účast českých podniků na amerických zakázkách souvisejících s výstavbou a provozem radarové základny.[13]

Kromě této řady jednání byla otázka možného umístění radarové stanice agendou mnohých setkání mezi představiteli vlády a jednotlivých ministerstvech a příslušných úřadů jak v České republice, tak v USA. 11. ledna navštívil Prahu náměstek ministryně zahraničních věcí Daniel Fried a hovořil o radarové základně s ministrem zahraničních věcí Karlem Schwarzenbergem. 8. února jednal náměstek T. Pojar o radarové základně ve Washingtonu. Ve dnech 4.–10. března proběhla u příležitosti prezidentovy pracovní návštěvy USA jednání, jichž se na české straně účastnil kromě V. Klause a prvních náměstků i náčelník generálního štábu AČR Vlastimil Picek. Den před odesláním české nóty (27. března) jednal v Praze náměstek amerického ministra obrany Eric Edelman. Ministři zahraničních věcí obou zemí jednali o základně též při návštěvě ministra K. Schwarzenberga v USA 18.–21. dubna a ministr Schwarzenberg se při této příležitosti setkal i s prezidentovým poradcem pro otázky národní bezpečnosti Stephenem Hadleym. Místopředseda vlády a ministr životního prostředí Martin Bursík jednal o radarové základně při pracovním obědě se zástupci MDA a amerického ministerstva zahraničí za své návštěvy USA 12. května. 23. dubna navštívil Českou republiku, Henry Obering, ředitel amerického Úřadu raketové obrany (*Missile Defense Agency*, MDA). Raketová obrana byla i jedním z ústředních témat návštěvy George W. Bushe v Praze 4.–5. června. Jednání se účastnili i S. Hadley a první náměstek ministryně zahraničí John Negroponte. Na konci června jednal v USA vládní zmocněnec Tomáš Klvaňa se zástupci MDA, náměstky ministrů obrany a zahraničních věcí, E. Edelmanem a K. Hughesovou, i kongresmany včetně předsedy sněmovního výboru pro obranu Ike Skeltona a předsedkyně sněmovního podvýboru pro strategické síly E. Tauscherové. Tauscherová v čele tříčlenné delegace jednala s předsedou vlády M. Topolánkem, místopředsedou vlády A. Vondrou a předsedou ČSSD J. Paroubkem také 14. září v Praze. 4. října navštívila skupina českých odborníků atol Kwajalein, aby zde provedla měření úrovně elektromagnetického záření. Studie, která se stala předmětem akademických diskusí, navazovala na předchozí materiál vypracovaný v srpnu na základě hodnot poskytnutých americkou stranou. V předposledním říjnovém týdnu (22.–24. října) zavítal do Prahy ministr obrany Robert Gates a jednal o umístění radaru s prezidentem, předsedou vlády, ministryní obrany i předsedou ČSSD. Den po skončení listopadového kola jednání o hlavní smlouvě přicestoval do Prahy neplánovaně náměstek ministra obrany E. Edelman. V polovině listopadu navštívil USA místopředseda vlády A. Vondra, a přestože předmětem jednání bylo především nadcházející české předsednictví EU, američtí představitelé (podobně jako předtím v Praze náměstek Edelman) vyjádřili během schůzky politování nad vyzněním výroků ministra obrany R. Gatese týkajících se ruské přítomnosti na radarové stanici.[14]

Podle původních vyjádření[15] obě strany počítaly s uzavřením jednání na vládní úrovni ke konci roku 2007, ale už na podzim začalo být zřejmé, že se patrně protáh-

nou do roku následujícího.[16] Z veřejných vyjádření je možno usuzovat, že zdržení mohl částečně způsobit rozsah připomínek české strany k původním návrhům a podle zdrojů z MZV i poněkud liknavá reakce americké strany po druhém kole jednání. Na druhou stranu české protinávrhy byly zaslány až 7. srpna, tj. tři měsíce po prvním kole jednání, a prodlení v tomto období jde tak na vrub strany české.

Politický vývoj mimo doménu dvoustranných vztahů se podle obou stran na jednání samém i jeho trvání nijak neodrazil. Po zveřejnění *Hodnocení státních zpravodajských služeb* (*National Intelligence Estimate*) o íránském jaderném programu česká strana ústy vládního zmocněnce pro radar T. Klvani ujistila, že nadále považuje íránské balistické rakety za hrozbu, ačkoli náměstek ministra zahraničních věcí T. Pojar následně kritizoval americkou stranu za nedostatečně otevřenou komunikaci o širších bezpečnostních otázkách, na níž se podle něj obě strany dohodly.[17] Rovněž možná přítomnost ruských pozorovatelů na radarové stanici, o které jednaly USA s Ruskem, dvoustranná jednání nepříznivě neovlivnila, ačkoliv ministr K. Schwarzenberg přiznal, že českou stranu tento návrh, o kterém dle veřejných prohlášení nebyla dopředu zpravena, nepříjemně překvapil.[18] Do procesu nezasáhl ani pomalejší postup jednání o umístění raketové základny v Polsku v důsledku tamní politické situace. Podle vyjádření MZV by ale paralelně probíhající jednání mohla ovlivnit stanovení termínu ratifikace.[19]

Zrušení turistických víz pro české občany

Podobně jako u možného umístění radarové stanice v ČR, u domény vízové povinnosti[20] jde o téma nastolené již před několika lety. Po zmrazení jednání po 11. 9. 2001, které americká vláda zdůvodňovala změněnými bezpečnostními okolnostmi, vývoj nabral znovu na obrátkách až v roce 2006, kdy rozšíření bezvízového programu (tzv. *Visa Waiver Program*) ve svém projevu v Talinnu (28. listopadu) veřejně podpořil prezident George W. Bush.[21] Na rozdíl od umístění pozemních prvků raketové obrany je však rozhodování o této otázce na americké straně zcela v rukou zákonodárné moci (podle českých politiků a diplomatů jsou obě roviny jasně odděleny).[22] Povaha aktérů a míra jejich zapojení na české straně byly ovlivněny rovněž skutečností, že zrušení víz se nestalo na rozdíl od umístění radaru předmětem politické kontroverze.

Zahrnutí zemí, které překračovaly dosud platnou kvótu 3 % odmítnutých žádostí (*refusal rate*), do bezvízového programu, bylo projednáváno jako dodatek *Zákona o bezpečnosti* (*Implementing Recommendations of the 9/11 Commission Act of 2007*), předloženého senátorem Josephem Liebermanem a vedeným pod zkratkou S.4.[23] Sněmovna reprezentantů i Senát návrh zákona schválily 27. července, prezident G. Bush jej podepsal 3. srpna. MZV ČR téhož dne v tiskovém prohlášení uvedlo, že přijetí zákona sice vítá, přesto neodpovídá českým očekáváním. Nelze totiž hovořit o vytvoření podmínek vízové rovnoprávnosti, protože rozhodnutí o udělení „výjimky“ pro země, které USA pomáhají v boji proti terorismu, bude jednostranně rozhodovat americké ministerstvo vnitřní bezpečnosti, které jako zdůvodnění svého rozhodnutí může uvést nepřekročení počtu odmítnutých žádostí nižšího než 10 % nebo dosud neupřesněného počtu neoprávněných pobytů držitelů cestovních víz a současné plnění zpřísněných bezpečnostních opatření (mj. zavedení zpřísněných kontrol na letištích nebo biome-

trických pasů), předběžné elektronické registrace (*Electronic Travel Authorization*) a poskytování údajů o ztracených a odcizených cestovních dokladech danou zemí.[24] Kromě toho, s výjimkou Estonska, se zahrnutí dalších zemí „Koalice pro vízovou rovnoprávnost" (KVR), která vznikla z popudu české diplomacie v roce 2006 pro zesílení vyjednávací pozice,[25] do vízového programu patrně protáhne.[26] Podle prohlášení MZV tak bude Česká republika spolu s dalšími zeměmi KVR usilovat v dalších jednáních o její dosažení.[27] V tomto duchu vydala šestice koaličních zemí – s výjimkou Maďarska, které zaslalo zvláštní dopis – společné prohlášení 10. srpna. Zůstává však otázkou, do jaké míry je postoj ČR pouze deklaratorní, protože ve stanovené dvanáctiměsíční lhůtě odložené platnosti dodatku patrně stihne zavést požadovaná opatření a bude tak moci do původně stanoveného termínu konce druhého prezidentského období G. W. Bushe v lednu 2009 do bezvízového programu vstoupit i samostatně.[28] Při jednáních zástupce ministra pro vnitřní bezpečnost Richarda Barthe v Praze s ministry K. Schwarzenbergem, I. Langerem a A. Vondrou zkraje února 2008 byl nastíněn výhled, podle něhož budou turistická víza pro české občany zrušena během podzimu tohoto roku, po podpisu *Memoranda o porozumění v oblastech bezpečnosti hranic* na jaře a zprovoznění amerického elektronického schvalovacího systému, jehož zkušební spuštění je očekáváno v létě.[29]

Politika lidských práv

Lidská práva jsou jednou z klíčových oblastí české zahraniční politiky jako celku[30] a pravidelně se stávají i předmětem dvoustranných jednání s USA. Tématy rozhovorů na úrovni výkonné i zákonodárné moci byla v roce 2007 obhajoba lidských práv a šíření demokracie na Kubě, v Bělorusku a Barmě či vysílání RFE/RL z Prahy.[31] Na přímou americkou žádost také ČR udělila 29. března azyl třem kubánským rodinám.[32] Postoje obou stran se dlouhodobě shodují – ČR například v Radě pro lidská práva OSN nezřídka plní úlohu malého státu prosazujícího americké návrhy – a zůstává otázkou, v jaké míře je česká politika lidských práv vytvářena nezávisle na hodnotovém základě, nebo je spíše součástí snahy o udržení a prohloubení výborných vztahů s USA. Podle zdrojů z MZV je například otázka lidských práv v souvislosti s americkou základnou Guantánamo vznášena jen okrajově[33] a možný rozkol do budoucna spočívá spíše v tom, že MZV začalo v roce 2007 uvažovat o možném uvolnění sankcí v souvislosti s očekávanou změnou v kubánském vedení a jeho rostoucí pragmatičností.[34] Téma zadržování osob na Guantánamu bylo pravidelným tématem kriticky laděných komentářů vůči USA a jejich zahraniční politice ve sdělovacích prostředcích.

Ekonomické a kulturní vztahy

Ekonomická a kulturní diplomacie byly ve vztahu k USA vedeny standardními způsoby, o kterých obecně pojednávají zvláštní kapitoly. V roce 2007 pokračoval relativní (nikoli absolutní) pokles objemu zahraničního obchodu s USA v souvislosti s posilováním vazeb uvnitř jednotného trhu EU.[35] Za zmínku stojí, že jedním z deklarovaných cílů návštěvy českého prezidenta v USA (4.–10. března) bylo posílení obchodní výměny se státy amerického Jihu. Prezident se zde mj. zúčastnil Festivalu česko-alabamského přátelství a vstoupil tak i na pole kulturní diplomacie.[36] Významnou

otázkou českého – zejména, nikoli ale výlučně – kulturního zastoupení v USA se stala probíhající rekonstrukce České národní budovy v New Yorku, v současnosti největší investiční akce českého státu v zahraničí.[37] Před zahájením poslední části rekonstrukce v dubnu 2007, po roční přestávce způsobené průtahy ve výběrovém řízení,[38] se zde uskutečnilo několik akcí spolupořádaných Českým centrem,[39] které by zde po dokončení rekonstrukce, nejpozději 28. 10. 2008, mělo mít společně s Generálním konzulátem v New Yorku i své sídlo.[40]

Ostatní agenda

Další domény zde budou pojednány výčtem uzavřených nebo schválených dvoustranných smluv a dohod. Ve dnech 21. února a 31. července byla výměnou nót sjednána vládní *Dohoda o finanční pomoci při likvidaci přenosných protiletadlových raketových kompletů* sjednaná výměnou nót (v platnosti od 31. července),[41] 8. srpna byla mezi Ministerstvem obrany ČR a americkým ministerstvem zahraničních věcí dojednána *Dohoda o poskytování pomoci v boji proti terorismu a při vojenských stabilizačních operacích* (v platnosti od 8. srpna), 6. září podepsala ministryně školství Dana Kuchtová rámcovou *Dohodu o spolupráci v oblasti vědy a techniky*, o den později připojil svůj podpis pod *Smlouvu o sociálním zabezpečení* ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas[42] a 17. září byla Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR uzavřena vládní *Dohoda o spolupráci v oblasti zabránění šíření jaderných materiálů a technologií*.[43]

Na rozdíl od ostatních výše jmenovaných dohod a memorand, které vstoupily v platnost dnem podpisu, byly *Dohoda o spolupráci v oblasti vědy a techniky* a *Smlouva o sociálním zabezpečení* z povahy své platnosti zaslány k ratifikaci Parlamentu ČR. První dohoda byla po svém předložení 9.–10. října přikázána po prvním čtení v Poslanecké sněmovně (29. 11.) k projednání pouze Zahraničnímu výboru a v Senátu se jí zabýval Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost. *Smlouva o sociálním zabezpečení*, předložená 26.–27. září, byla v Poslanecké sněmovně po prvním čtení (30. října) přikázána ještě Výboru pro sociální politiku a Rozpočtovému výboru a v Senátu se jí kromě VZVOB coby garančního výboru zabýval Výbor pro zdravotnictví a sociální politiku.[44] Již 2. 2. 2007 Poslanecká sněmovna schválila ve druhém čtení *Dodatkovou úmluvu o právní pomoci* a *Druhou dodatkovou úmluvu o vydávání mezi Českou republikou a Spojenými státy*, sjednanou 16. 5. 2006.[45] Žádná z výše zmiňovaných smluv a dohod nevyvolala širší veřejnou diskusi.

IDENTIFIKACE HLAVNÍCH AKTÉRŮ ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI USA

Hlavní čeští aktéři vyjednávání o protiraketové obraně

Na exekutivní úrovni bylo do jednání o raketové obraně do roku 2006 „vtaženo“ téměř výhradně – až na několik usnesení vlády – ministerstvo obrany a jednání probíhala na nižší úrovni. V roce 2007 došlo v tomto ohledu k dramatickému vývoji. Z popudu Bezpečnostní rady státu (24. ledna), která se sama touto doménou několikrát zabývala, vznikl vyjednávací tým, v němž hlavní smlouva byla udělena do gesce mi-

nisterstvu zahraničních věcí a *Dohoda o postavení amerických jednotek* ministerstvu obrany. Na MZV je řešení úkolů spojených s jednáním rozloženo mezi Odbor bezpečnostní politiky, Mezinárodně-právní odbor, odpovídající za znění českých návrhů, a Odbor amerických států, který zajišťuje zejména informace ze Spojených států prostřednictvím zastupitelského úřadu ve Washingtonu. Na MO se doménou zabývá převážně Sekce obranné politiky a strategie (SOPS). Hlavní vyjednávací tým se skládal především z právníků a podle právě projednávané dohody byl veden buď náměstkem T. Pojarem nebo ředitelem SOPS I. Dvořákem.[46] Právě probíraným tématem se zabývali i zúčastnění zástupci dalších ministerstev – například spravedlnosti, vnitra, dopravy, financí a životního prostředí, z nichž některá zajišťují i návštěvy amerických odborníků přímo v místě možného umístění radaru – a úřadů (NBÚ).[47] Technické otázky byly každé pondělí projednávány se zástupci amerického velvyslanectví, zajišťujícími komunikaci s americkými úřady. Předtím i potom se ještě konala kvůli koordinaci společného postupu jednání mezi MZV a MO, případně dalšími zúčastněnými státními institucemi.[48] Každému hlavnímu kolu jednání ještě předcházely celodenní konzultace vyjednávacího týmu a zástupců dalších příslušných ministerstev. BRS do procesu významně vstoupila ještě tím, že vzala na vědomí závazné směrnice pro vyjednávání (3. července). Stojí za zmínku, že její zapojení se vymykalo standardním postupům a je ho možno přičíst snaze posílit politický mandát jednání.[49] Sám kabinet byl do této agendy „vtažen" především přijetím usnesení k odpovědi na americkou nótu (28. března) a o postupu jednání je prostřednictvím ministrů zahraničních věcí a obrany pravidelně zpravován.[50]

Mimo úroveň výkonné moci se v roce 2007 procesu zahraniční politiky v doméně radarové základny zúčastňovala i řada dalších státních aktérů. Zatímco dojednávání zahraničních smluv je ústavně svěřeno výsostně vládě ČR, zapojení prezidenta do procesů, probíhajících v rámci jednotlivých domén, spočívá do značné míry na jeho vlastním rozhodnutí a dohodě s vládou. V. Klaus byl ohledně radarové stanice v roce 2007 poměrně činný. Zúčastnil se jednání BRS k tomuto tématu, jednal o něm při své březnové návštěvě USA, o radaru hovořil telefonicky (26. dubna) a na počátku června i osobně s Georgem W. Bushem a rovněž také při setkání s americkým velvyslancem Richardem Graberem (7. května). Svým stanoviskem se přitom plně ztotožňoval s vládní pozicí.

Parlament vstupuje do rozhodovacího procesu v souvislosti s radarovou základnou až tehdy, když jsou obě prezidentské smlouvy dojednány a předloženy Poslanecké sněmovně a Senátu ke schválení. I v roce 2007 byl přesto na různých úrovních do této domény zapojen. Iniciativou jednotlivých zákonodárců, ačkoliv předem dohodnutou na březnovém vládním jednání u příležitosti prezidentovy návštěvy USA, byla návštěva Marshallových a Havajských ostrovů (USA) 14.–20. dubna. Dva senátoři a šest poslanců[51] se zde seznámili se zařízeními raketové obrany.[52] Za individuální iniciativu je možno považovat i únorovou návštěvu J. Hamáčka (ČSSD) a O. Lišky (Strana zelených) v USA, ačkoliv oba poslanci působí zároveň jako předsedové parlamentních výborů. Poslanci také v otázce umístění radarové základny interpelovali zejména předsedu vlády a ministryni obrany[53] a k častým jednáním na toto téma docházelo v rámci jednání relevantních parlamentních výborů či, především v pří-

padě Poslanecké sněmovny, na jejích plenárních zasedáních. Kabinet kromě toho poslance i senátory každý měsíc zpravoval o vývoji jednání.[54] Předsedové obou komor Parlamentu ČR a předsedové příslušných výborů byli přítomni už na zasedání Bezpečnostní rady státu 24. ledna. V souvislosti s možným umístěním radarové základny Poslanecká sněmovna hlasovala doposud pouze o návrhu ústavního zákona o mimořádném referendu předloženém skupinou poslanců ČSSD a KSČM.[55] Podle očekávání byl v posledním čtení (26. října) odmítnut.

Zrušení vízové povinnosti

Nejvýznamnějšími aktéry na české straně jsou Ministerstvo zahraničních věcí ČR a diplomatická služba ČR. Přestože se v průběhu roku 2007 uskutečnilo ve věci zrušení turistických víz několik jednání na mezivládní úrovni,[56] hlavní činnost vzhledem k povaze rozhodovacího procesu na americké straně vyvíjelo české velvyslanectví ve Washingtonu, které se snažilo ovlivnit členy obou komor Kongresu a získat jejich podporu. Proto a zároveň v souladu s americkými zvyklostmi najala KVR lobbistickou firmu Dutko Worldwide Advisors (v čele její dceřiné společnosti Dutko Worldwide Prague stál v letech 2004–2006 nynější místopředseda vlády pro evropské záležitosti A. Vondra).[57] Kromě toho české velvyslanectví ve Washingtonu spolu s americkou Heritage Foundation uspořádalo 11. ledna setkání zástupců zemí KVR se senátorem Georgem Voinovichem, který později v Senátu předložil návrh dodatku zákona S.4 o rozšíření vízového programu. Spolu s ostatními velvyslanci zemí KVR zaslal velvyslanec P. Kolář v polovině května Kongresu dopis s námitkami k pozměňovacím návrhům senátního návrhu zákona o bezpečnosti, kromě toho písemně oslovil předsedu sněmovního Evropského podvýboru R. Wexlera, kterým ho vyzval k podpoře původního návrhu dodatku zákona (bez kvóty odmítnutých žádostí).[58] Z vládních institucí bylo vzhledem k tematickému zařazení otázky do činnosti v doméně „vtaženo“ i ministerstvo vnitra. Vznikla meziresortní skupina pro vízové otázky, kde několikrát zasedli představitelé obou institucí.[59] Ministr vnitra I. Langer kromě toho provedl tajemníka ministra pro vnitřní bezpečnost Rozenzweiga při jeho návštěvě po ruzyňském letišti (25. ledna) a zástupci ministerstva se vzápětí zúčastnili mezivládních jednání ve Washingtonu (1. února) i dalších schůzek.

Podobně jako ve věci radarové stanice, rozhodl se prezident V. Klaus zapojit i do této otázky – nikoli na úrovni rozhodovací či zaváděcí, ale výlučně přesvědčovací.[60] Znovu zde také zastával shodné stanovisko s vládou. Za své březnové návštěvy, která těsně předcházela schválení dodatku o změně ve vízovém programu návrhu zákona v Senátu a jeho předložení ve Sněmovně reprezentantů, hovořil o vízech prezident Klaus s předsedkyní Sněmovny reprezentantů Nancy Pelosiovou a s vůdcem demokratické senátní většiny Harry Reidem. Na individuální úrovni se v Poslanecké sněmovně doméně věnoval poslanec David Šeich (ODS), který sestavil dopis členům amerického Kongresu, aby s ohledem na spojenectví obou zemí sjednotili vstupní podmínky pro ČR a ostatní členy EU.[61] Z ostatních aktérů se zbývá zmínit o nejsilnější opoziční straně, ČSSD, jejíž předseda při setkání s náměstkem ministryně zahraničních věcí kromě radaru hovořil i o zrušení vízové povinnosti, přičemž přivítal úsilí americké vlády v této záležitosti.[62]

Role podstátních aktérů a samospráv

Protože USA nepředstavují zemi se zvýšenými bezpečnostními riziky či jinými překážkami pro navazování vztahů, které by zastupitelské úřady musely pomáhat překonávat, činnost nestátních aktérů – měst, krajů nebo univerzit, které jsou veřejnoprávními korporacemi – není MZV soustavně sledována. Spolupráce mezi kraji (VÚSC)[63] a americkými státy je v tomto ohledu nejméně rozvinutá, a to zejména pro odlišné vymezení pravomocí daných ústavou, poměrně krátkou existenci VÚSC a jejich dosavadní upřednostňování spolupráce v přeshraničních regionech. Podle zdrojů z MZV i přesto byla v roce 2007 vypracována příručka pro zastupitelské úřady, jak možná partnerství prostředkovat. Na rozdíl od krajů je spolupráce mezi městy a univerzitami poměrně rozšířena. Rozbor jejího rozsahu – a například do jaké míry vypovídá počet uzavřených partnerství či dohod o skutečné intenzitě vazeb – je nicméně nad rámec této kapitoly.[64]

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI USA V MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

Protiraketová základna v politickém a veřejném prostoru

Význam domény umístění radarové stanice se zásadně promítl do vedení veřejné a mediální diskuse, která zde ovšem nebude podrobněji pojednána (více viz kapitola 2 – *Politický, mediální a společenský kontext zahraniční politiky, tvorba diskurzu*). „Přitáhl“ k ní také nestátní a podstátní aktéry, ať už v důsledku reakce české a americké vlády, usilující vzhledem k nepříliš silné pozici v Parlamentu ČR o dosažení širšího politického a společenského konsenzu. Patrné je rovněž úsilí politických stran o zaujetí jasně vymezeného postoje, stejně jako zájem občanských a samosprávných sdružení artikulovat a hájit své zájmy.

Ryze politické, neexekutivní jednání ohledně umístění radarové základny ze všech politických stran vyvíjela pouze ČSSD coby nejsilnější opoziční strana. Předseda ČSSD J. Paroubek se tak například 19. ledna setkal s náměstkem D. Friedem, následně (společně se stínovým ministrem zahraničních věcí L. Zaorálkem) s velvyslancem R. Graberem (25. ledna, 5. února). Později, při jejich návštěvách Prahy, se J. Paroubek setkal i s předsedkyní sněmovního podvýboru E. Tauscherovou (14. září) a na konci října s ministrem obrany R. Gatesem. Při své návštěvě v USA počátkem listopadu se společně s předsedou poslaneckého klubu Michalem Haškem setkal s ředitelem MDA i dalšími představiteli americké vlády. V Evropském parlamentu zaslal poslanec Libor Rouček dotaz Radě EU na její stanovisko k otázce radarové stanice a 27. března potom zejména dopis kongresmanům z Demokratické strany se žádostí, aby přiměli americkou administrativu přehodnotit „svůj jednostranný přístup k protiraketové obraně“ (*unilateral approach to missile defense*).[65] Podle stanoviska ČSSD v roce 2007 by se její odmítavý postoj mohl změnit pouze, „pokud by se prokázalo, že Írán vlastní balistické rakety“. Nebezpečí v tuto dobu považuje za „virtuální“.[66] Proti umístění radarové základny vystupuje jednoznačně i KSČM, kdežto Strana zelených trvala doposud na jejím budoucím zařazení do obranného systému NATO. Další vládní strany, ODS s KDU–ČSL, žádné zvláštní podmínky pro její umístění nestanovily.

Za příklady nestátních a podstátních aktérů, kteří k umístění radarové základny zaujali výrazné zamítavé postoje, lze zmínit nestátní iniciativu „Ne základnám" sdružující řadu občanských sdružení, malých politických stran i jednotlivců, založenou v roce 2006, nebo „Ligu starostů obcí nesouhlasících s umístěním radarové základny v České republice". V prvním případě jde o aktéra vycházejícího z občanské společnosti, ve druhém případě o sdružení představitelů místní správy a samosprávy z okolí místa plánovaného umístění amerického radaru. Ani jeden z nich se však nepokoušel vstoupit do vztahu přímo s americkou stranou, ale spíše působit na veřejné mínění, a české zákonodárce, aby připravované smlouvy buď odmítli, nebo přijali zákon o celostátním referendu.[67]

Reflexe zrušení vízové povinnosti ve veřejném a mediálním prostoru

Poslední zmínka v této části patří veřejnému diskurzu. Ve srovnání s tématem umístění radarové základny je možno poznamenat, že otázka zrušení víz byla sdělovacími prostředky sledována rovněž velmi intenzivně, a to zvláště v obdobích prezidentských návštěv a v létě, kdy byla v americkém Kongresu přijímána příslušná legislativa. Na rozdíl od raketové obrany se však víza nestala tématem kontroverzním, a tedy ani předmětem polarizované společenské diskuse – záhodnost zrušení „nerovnosti" ve vízovém režimu nebyla zpochybňována.[68] Vyhraněnější názory byly patrné pouze v otázce, zdali by neměla být témata možného umístění radarové základny a zrušení turistických víz v jednáních s USA spojována.[69] Proti tomuto názoru vystoupil v tisku kromě některých vládních představitelů například i bývalý prezident Václav Havel.[70]

ZÁVĚR

Protože závěry jednání o umístění radarové základny nebyly v době psaní této kapitoly zveřejněny a ani v budoucnu není jisté, že účastníci jednání nechají veřejnost nahlédnout zpětně „za oponu" a popsat jejich průběh, ústupky z počátečních pozic apod., může být hodnocení české zahraniční politiky v této oblasti jen povrchní. Ve druhé polovině roku 2006, ale zejména v roce 2007, došlo k dramatickému nárůstu významu USA ve vnitropolitickém diskurzu, což se odrazilo i v účelové intepretaci dostupných údajů těmi vnitropolitickými aktéry, kteří se umístění prvků raketové obrany na území ČR brání – například v souvislosti s možnými návštěvami ruských zástupců na radarové základně „představované" jako výraz „ztráty suverenity" nebo s paralelními jednáními mezi USA a Ruskem, označovanými jako velmocenské rozhodování „o nás bez nás", což jsou díky standardnímu narativu moderních československých a českých dějin velmi působivé obrazy. Podle státní správy se „politická bouře" do procesu jednání samých s americkou stranou nepromítla. Nicméně vládě lze vytknout, že včas nezahájila důslednou vysvětlovací kampaň svého postoje a nechala tak otázku v podstatě národně bezpečnostní, aby nabyla na přílišném významu a intenzitě ve veřejném diskurzu, a přinutila tak vnitropolitické aktéry, zejména opoziční ČSSD, neustoupit za žádnou cenu ze svých z různých důvodů odmítavých pozic. Na jednání o umístění radaru stojí za zmínku i význam prvku „dynamické struktury" zahraniční

politiky, díky němuž byl proces předběžných jednáních po provizoriu, následujícím parlamentní volby (2006), „zmrazen“ a rozběhl se až v souvislosti s ustavením nové vlády na začátku roku 2007. Těsná většina v Poslanecké sněmovně a dlouhodobá podoba projektu patrně rovněž ovlivnila míru úsilí vlády i americké strany „vtáhnout“ do procesu opozici, avšak – vzhledem k tomu, co bylo uvedeno výše – její postoj zůstal nezměněn.

V doméně rozšíření bezvízového programu se české diplomacii v roce 2007 nepodařilo dosáhnout původně stanoveného cíle – vízové „rovnoprávnosti“. Přesto však byly zákonodárným procesem v USA odstraněny hlavní politické překážky a turistická víza pro občany ČR budou s nejvyšší pravděpodobností zrušena v roce 2009. Zůstává otázkou, do jaké míry je trvání na principech za těchto okolností pouze slovně vyjadřovanou účastí s ostatními zeměmi KVR, u nichž udělení „výjimky“ připadá vzhledem k míře odmítnutých žádostí v úvahu později.

K dvoustrannému rozměru domény politiky lidských práv je možno uvést, že okrajový význam při jednáních s USA, věnovaný problému Guantánamo, se zdá poukazovat k určitému „realistickému“ duchu této politiky – tedy k činnosti v oblasti lidských práv a šíření demokracie, vysvětlené do jisté míry snahou udržet a prohloubit velmi dobré vztahy s USA. Byť normativní rozměr, související s politickým odkazem prezidenta V. Havla – a stále živý mj. prostřednictvím na české zahraniční politice významně se podílející společnosti nadace Člověk v tísni, nelze rozhodně zanedbat.

Poznámky

1 Píše se pouze o nezbytnosti „udržení a dalšího rozvíjení transatlantické vazby mezi EU a USA“ a plného využívání rámce NATO. *Programové prohlášení vlády, 2007*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780**, citováno 9. 11. 2007).

2 *Programové prohlášení vlády, 2002*. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=15270&ido=8806&idj=1**, citováno 9. 11. 2007).

3 V projevu na Konferenci o raketové obraně konané na ministerstvu zahraničních věcí 31. května označil premiér M. Topolánek souhlas s umístěním radaru za „geopolitické rozhodnutí“, které je třeba učinit pro „potvrzení naší příslušnosti k euroatlantickému prostoru“. Na poradě velvyslanců 27. srpna vyzdvihl transatlantickou vazbu jako jeden z pilířů české zahraniční politiky. Citováno podle *Projev Mirka Topolánka na konferenci o americké protiraketové obraně*. On-line: (**www.topolanek.cz/2320.html**, citováno 20. 1. 2008); *Projev na poradě velvyslanců ČR*. On-line: (**www.topolanek.cz/index.php?p=clanek.te2&form[0]=2426**, citováno 20. 1. 2008).

4 Stejná témata byla označena za klíčová i ve *Zprávě o zahraniční politice* vydané Ministerstvem zahraničních věcí ČR za rok 2006. On-line: (**www.czechembassy.org/wwwo/default.asp?ido=20629&idj=1&amb=1&ParentIDO=**).

5 On-line: (**www.army.cz/files/8492/Bezpe_nostn__strategie__R_-_prosinec_2003.pdf**, citováno 8. 11. 2007). V průběhu roku 2007 byla rozhodnutím americké strany určena přesná poloha možného umístění radaru na kótu 718,8 Vojenského újezdu Brdy, dva kilometry severovýchodně od malé obce Míšov. Bezpečnostní rada státu tuto skutečnost vzala na vědomí v usnesení z 3. 7. 2007, navzdory původnímu požadavku náčelníka Generálního štábu AČR, aby základna stála nejméně 4 km od nejbližšího osídlení.

[6] 4. 2. 2004 přijala česká vláda k probíhajícím jednáním na ministerstvu obrany první usnesení (119/2004), které bylo až do roku 2006 vedeno v režimu „důvěrné". Bez ohledu na pozdější prohlášení některých tehdejších jejích členů se touto doménou vláda průběžně zabývala a o odborných konzultacích na ministerstvu obrany byla zpravována.

[7] Hovoří se rovněž o *Dohodě o ochraně utajovaných skutečností* a tzv. *Rámcové dohodě* (*Framework Agreement*) v podobě memoranda o porozumění, týkající se účasti českých soukromých subjektů na výstavbě radarové stanice, jejíž první návrh již USA předložily. První jednání o tomto memorandu proběhlo na prosincové schůzce o *Smlouvě o protiraketové obraně* a *Smlouvě o postavení amerických jednotek*.

[8] Tato časová posloupnost se stala předmětem spekulací, zdali americká strana na výsledek hlasování nečekala. Podle vyjádření české ministryně obrany a prvního náměstka MZV proběhly však první telefonní kontakty předcházející předání *non-paper* velvyslanci P. Kolářovi ve Washingtonu už v odpoledních hodinách středoevropského času. *Mimořádná tisková konference předsedy vlády Mirka Topolánka* (20. 1. 2007).

[9] T. Pojarovi bylo svěřeno vedení jedenáctičlenného týmu složeného z šesti zástupců MO a pěti odborníků MZV, M. Barták byl ustanoven jako jeho zástupce.

[10] Není bez zajímavosti, že ministr K. Schwarzenberg hovořil v rozhovoru pro *Financial Times Deutschland* (2. 4. 2007) o bezpečnostních zárukách v tom smyslu, že „bezpečnostní dohoda s USA by nás bezpochyby potěšila". Následně však otázka takové dohody, na rozdíl od sousedního Polska, alespoň ve veřejných prohlášeních zapadla.

[11] Z vyjádření T. Pojara na tiskové konferenci konané 22. 5. 2007, audiozáznam dostupný on-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=48828&ido=1&idj=1**).

[12] Tj. Směrnici pro jednání o textu Dohody mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o zřízení americké radarové základny protiraketové obrany v České republice (usnesení 37/V) a Směrnici pro jednání o Dohodě mezi Českou republikou a Spojenými státy americkými o právním postavení radarové stanice ozbrojených sil Spojených států a jejich personálu na území České republiky (usnesení 36/V). Původní návrhy směrnic připravily právní odbory příslušných ministerstev – MZV pro tzv. hlavní smlouvu, MO pro smlouvu SOFA.

[13] Tato dohoda bude sjednána na ministerské nebo vládní úrovni, nejde tedy o prezidentskou smlouvu jako v případě hlavní smlouvy a SOFA. „Dokument by měl minimalizovat právní, obchodní a politické překážky a vytvořit příznivé podmínky pro nové kontakty mezi českými a americkými podnikateli a vědci," prohlásil k ní ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg. Podle náměstka T. Pojara smlouva usnadní zadávání amerických vládních zakázek, které nebudou muset být schvalovány na nejvyšších místech ministerstva obrany, a upraví s tím spojená citlivá témata, např. výměnu utajovaných informací.Vzhledem k její rámcové povaze se nejednalo o účasti konkrétních podnikatelských subjektů. Podle *Zapojení českých firem do štítu může být ujednáno v červnu*. iHned.cz, 16. 1. 2008. On-line: (**domaci.ihned.cz/c1-22772360-zapojeni-ceskych-firem-do-stitu-muze-byt-ujednano-v-cervnu**); *Pentagon láká české mozky*. iHned.cz, 12. 12. 2007. On-line: (**hn.ihned.cz/c1-22598480-pentagon-laka-ceske-mozky**).

[14] Nutno podotknout, že tento výčet jednání není patrně úplný, protože uvádí pouze setkání zachycená v tiskových zprávách ČTK a sdělovacích prostředcích.

[15] *USA chtějí prý ještě letos uzavřít jednání o protiraketovém štítu*. Česká tisková kancelář, 15. 3. 2007.

[16] V diskusním pořadu *Otázky Václava Moravce* 7. října hovořil ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg v souvislosti s termínem uzavření jednání „spíše o začátku příštího roku". T. Pojar potvrdil, že jednání nebudou uzavřena v prosinci, na tiskové konferenci 6. 11. 2007. Audiozáznam dostupný on-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=53144&ido=12560&idj=1**). Po setkání s americkým ministrem obrany o několik dní dříve předseda vlády M. Topolánek prohlásil, že hlavní body smluv budou uzavřeny do konce roku nebo s určitostí do jeho návštěvy v USA, plánované na leden nebo únor 2008. O únorovém termínu se zmínil nakonec v prosincovém rozhovoru pro *SME* i ministr K. Schwarzenberg. *Radar domluvíme do konce roku, odhadl Topolánek* (citováno 10. 11. 2007). Aktuálně.cz, 23. 10. 2007, SME, 10. 12. 2007.

[17] *České noviny*, 6. 12. 2007.

18 Podle rozhovoru s K. Schwarzenbergem v týdeníku *Respekt*, 51–52/2007, s. 43.

19 *Hospodářské noviny*, 11. 12. 2007.

20 Československo zrušilo jednostranně vízovou povinnost pro americké občany 15. 5. 1990, tento krok však nebyl opětován a od té doby tak panuje „vízová nerovnost".

21 Zrušení vízové povinnosti pro všechny členy EU bylo už předmětem jednání summitu EU–USA v červnu 2006.

22 Viz např. vyjádření velvyslance ve Washingtonu P. Koláře, cit. v ČTK (9. 3. 2007); Topolánek, M.: *Radar a víza spolu nesouvisejí*. Lidové noviny, 4. 6. 2007. „Pokud my odmítneme mít u nás radar, nemůže se stát, že by to ovlivnilo legislativní proces týkající se vízového režimu," řekl velvyslanec Kolář v rozhovoru pro *Rádio Impuls* (27. 7. 2007), ačkoli připustil, že je americké straně při jednání o umístění radarové stanice připomínáno, že dobrá vůle by měla být na obou stranách, tj. i v otázce zrušení vízové povinnosti USA.

23 Americký Senát se začal 28. února zabývat předlohou dodatku zákona o posílení bezpečnosti, podle kterého by ministerstva zahraničních věcí a ministerstva vnitřní bezpečnosti (*Homeland Security Department*) mohla prominout dosavadní hranici 3 % odmítnutých žádostí při jednání o zrušení turistických víz. Současně byl však k dodatku, který předložil republikánský senátor George Voinovich, podán senátorkou Feinsteinovou pozměňovací návrh, který stanovil novou hranici 10 %, nebo dosud nestanovenou kvótu držitelů víz, kteří překračují povolenou tříměsíční dobu pobytu. Pozměnovacím návrhem senátorky Collinsové by výjimka na základě druhé zmíněné kvóty mohla být udělena rovněž až po zprovoznění systému získávání údajů při opouštění USA (*Exit System U.S. Visit*), díky němuž by tento počet mohl být spolehlivě určen. Zákon o bezpečnosti S.4 byl Senátem přijat 14. března. Následně bylo zahájeno dohadovací řízení se Sněmovnou reprezentantů, která návrh zákona přijala už v lednu v jiném znění a bez zmíněného dodatku. Nový návrh zmíněného dodatku v senátním znění zde podali demokrat Rahm Emanuel a republikán John Shimkus. Po jistou dobu byl Sněmovnou reprezentantů projednáván pozměňující návrh, který by hranici odmítnutých žádostí posouval nikoliv na 10 %, ale přibližně 6–7 %. Ten však nebyl přijat. 19. července zasedli zástupci obou komor Kongresu k dohadovacímu jednání. Mezitím ještě došlo ke střetu mezi vládou a demokraty v Kongresu, kteří trvali na tom, aby v jiné části zákona bylo ustanoveno právo pracovníků bezpečnostních kontrol na amerických letištích stávkovat. Prezident G. Bush hrozil vetem celého zákona, demokraté později ze své pozice ustoupili. Dohadovací řízení bylo ukončeno 25. července.

24 Na mezinárodních letech do zemí zařazených do programu musí být rovněž právně upravena přítomnost ozbrojených policistů zajišťujících bezpečnost, tzv. *Air Marshalls*.

25 Koalice pro vízovou rovnoprávnost zahrnuje nové členy EU ze zemí střední Evropy (ČR, Slovensko, Polsko a Maďarsko), Pobaltí (Litva, Lotyšsko a Estonsko) a nejnověji též Rumunsko.

26 Počet odmítnutých českých žádostí se pohybuje kolem 8–9 %.

27 Komentář MZV k přijetí zákona modernizujícího bezvízový režim při cestách do USA, 3. 8. 2007. On-line: (**www.czechembassy.org/wwwo/default.asp?id=50609&ido=1&idj=1&amb=1&ParentIDO=**); viz též *MZV: Americký zákon o změně víz nenaplnil očekávání ČR*. Česká tisková kancelář, 3. 8. 2007.

28 Podle velvyslance P. Koláře bude ze zákona nutno odstranit těžko překonatelné právní problémy, zejména povinnost ČR přijmout nejen stávající, ale rovněž bývalé občany, kteří se v USA dopustili trestného činu. *Rozhovor s Petrem Kolářem*, Radiožurnál (30. 7. 2007). Audiozáznam dostupný on-line: (**www.rozhlas.cz/izurnal/audio/?p_dat_from=30.7.2007&dni=7&p_po=3169&p_gt=1**). Není bez zajímavosti, že podle deníku *Právo* české diplomatické zastoupení ve Washingtonu nedoporučilo po schválení zákona podpořit případné vyjádření nespokojenosti nepříznivě dotčených zemí KVR. *Právo: Diplomaté radí nepodpořit státy nespokojené se změnami víz*. Česká tisková kancelář, 1. 8. 2007.

29 *Češi by mohli do konce roku jezdit do USA bez víz.* České noviny, 6. 2. 2008.

30 „Vláda bude prosazovat aktivní, realistickou a praktickou zahraniční politiku, respektující geografickou a geopolitickou realitu České republiky, projevující však i dostatek tvořivosti a ofenzivního jednání, například při obhajobě lidských práv," zní vládní prohlášení Topolánkovy vlády. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**).

31 Podle ministra K. Schwarzenberga byla lidská práva jako jeden ze „dvou základních pilířů" české zahraniční politiky (vedle transatlantické vazby) významným tématem jeho návštěvy USA 18.–21. dubna. *New Foreign Minister makes U.S. Debut*, Czech the News: Newsletter of the Embassy of the Czech Republic 2/2007. On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=25909**). Skupina amerických zákonodárců zase 27.–28. srpna hovořila v Praze mj. s ministrem zahraničních věcí, předsedou zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Janem Hamáčkem a místopředsedou Senátu Petrem Pithartem o situaci na Kubě a ocenila přitom pomoc, kterou ČR poskytuje kubánské opozici. Čeští zákonodárci tento postoj označili za stabilní prvek české zahraniční politiky. *Američtí kongresmani ocenili českou pomoc kubánským disidentům*. Česká tisková kancelář, 28. 8. 2007.

32 Ministerstvo vnitra poté požádalo Magistrát hl. města Prahy, aby azylantům přidělil byty, a ten žádosti vyhověl. *Praha poskytne byty Kubáncům, kteří získali azyl v ČR*. Česká tisková kancelář, 6. 4. 2007.

33 V rozhovoru z 9. května ministr zahraničních věcí přesto ocenil, že německá spolková kancléřka Angela Merkelová neskrývá k tématu své výhrady. „Ani to [Guantánamo] není v pořádku a já musím říci: Klobouk dolů před spolkovou kancléřkou." *Schwarzenberg pro DPA k radaru: Ohrožení možné během deseti let*. Česká tisková kancelář, 9. 5. 2007.

34 Za českou stranu vstupují podle očekávání do procesu lidskoprávního rozměru vztahů zejména Stálá mise při OSN v New Yorku a Odbor OSN a Odbor lidských práv a transformační politiky na MZV v Praze. Podle korespondence s LPTP je běžná výměna informací v oblastech, na které se soustředí oboustranný zájem (zejména Kuba a Bělorusko, ale i Írán a Severní Korea), a koordinace v oblasti zahraniční finanční podpory – zde byly vyzdviženy zejména běloruské projekty. Předběžná jednání o podpoře iniciativ, předkládaných v OSN, vedou USA jak s EU jako celkem, tak s vybranými členskými státy, včetně ČR, která svůj postoj s EU rovněž koordinuje.

35 Údaje dostupné v době tisku této publikace (1. pololetí 2008) vykazují sestup USA na 14. příčku ve srovnání celkového obratu (3,2 mld. USD). Bilance zahraničního obchodu byla přitom mírně záporná (-50,2 mil. USD). Podle údajů Ministerstva průmyslu a obchodu ČR, dostupných on-line: (**www.businessinfo.cz/cz/sti/spojene-staty-americke-obchodni-a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1000804/#sec2**) a (**download.mpo.cz/get/27752/35806/396535/priloha001.xls**).

36 Při rozhodnutí o návštěvě tohoto regionu se sešel návrh zastupitelského úřadu ve Washingtonu s pozváním bývalého amerického velvyslance v ČR Williama Cabanisse, který pochází z Alabamy a v minulosti byl členem obou komor jejího zastupitelského sboru.

37 Celkové náklady (ČR v roce 2001 odkoupila budovu od krajanského sdružení a dala ji do správy MZV, jež s rekonstrukcí započalo v roce 2003) byly v roce 2006 vyčísleny na 730 mil. Kč.

38 V něm nakonec zvítězila firma PSJ Holding se sídlem v Jihlavě, která již dříve získala od MZV dvanáct zakázek na opravu zastupitelských úřadů v zahraničí. Náklady na poslední část rekonstrukce byly odhadnuty na 350 mil. Kč. *Firma PSJ dokončí rekonstrukci České národní budovy v New Yorku*. Česká tisková kancelář, 28. 3. 2007.

39 Pečetí činnosti v roce 2007 bylo dubnové uvedení hry *Sluha dvou pánů* Národním divadlem, jehož se zúčastnil u příležitosti své návštěvy USA i ministr K. Schwarzenberg. 1. dubna se zde konal recitál Marty Kubišové k třicetiletému výročí Charty 77 a o týden dříve divadelní dílna AMU Ivana Vyskočila.

40 *Česká národní budova v New Yorku má být opravena do října 2008*. Česká tisková kancelář, 22. 4. 2007.

41 Vláda USA se v ní zavázala uvolnit České republice 600 000 USD k likvidaci nadbytečných přenosných protiletadlových raketových komplexů (MANPADS). Nóty jsou dostupné on-line: (**www.mvcr.cz/sbirka/2007/sb040-07m.pdf**).

42 Dojednávání smlouvy se na české straně účastnili zástupci ministerstva práce a sociálních věcí (oddělení koordinace sociálního zabezpečení a oddělení sociálního pojištění), České správy sociálního zabezpečení a mezinárodněprávního odboru MZV. Podobně jako v případě smluv, vztahujících se k umístění radarové základny, byl i zde první návrh vypracován americkou stranou. Dvě kola jednání proběhla v Praze a jedno v americkém Baltimore (2005–2006). Vláda ČR vstoupila do procesu schválením sjednání smlouvy usnesením č. 822 (18. 7. 2007). Zpracováno podle korespondence s MPSV.

43 Dohoda se týká technické a finanční pomoci poskytované USA při převozu vyhořelého paliva z Ústavu pro jaderný výzkum v Řeži do Ruska (coby země původu) v rámci amerického programu GTRI (*Global Threat Reduction Initiative*), spravovaného Státním úřadem pro jadernou bezpečnost (*National Nuclear Security Administration*), který je součástí amerického ministerstva energetiky. Podle písemné odpovědi MPO (18. 1. 2008) a tiskové zprávy amerického velvyslanectví v ČR (17. 9. 2007), dostupné on-line: (**czech.prague.usembassy.gov/pr_070917_nmt.html**). Do konce roku 2007 bylo na základě tohoto programu vyvezeno palivo obsahující 80 kg vysoce obohaceného uranu. Viz tisková zpráva amerického velvyslanectví v ČR (10. 12. 2007), dostupná on-line: (**prague.usembassy.gov/pr071210_nuclear_cooperation.html**).

44 Parlamentní výbory vydaly s ratifikací souhlas na svých zasedáních v lednu 2008, podobně jako dříve výbory senátní – Výbor pro zdravotnictví a sociální politiku (24. října) a Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost (7. listopadu).

45 Senát doporučil dohody k ratifikaci už 16. 11. 2006.

46 Americkou delegaci při jednáních o hlavní smlouvě vedl John Rood, zástupce ministryně zahraničních věcí pro otázky mezinárodní bezpečnosti, a při jednáních o dohodě SOFA Richard Loftis, zástupce ministryně zahraničních věcí pro politické a vojenské záležitosti, nebo Jackson McDonald, další vysoký úředník amerického ministerstva zahraničních věcí.

47 Ministerstvo spravedlnosti se zabývá tématem jurisdikce, ministerstvo vnitra přestupky a otázkami zadržení a vazby, ministerstvo dopravy registracemi vozidel, ministerstvo financí daňovými a celními otázkami, ministerstvo životního prostředí environmentálními dopady, NBÚ potom problematikou předávání a sdílení utajovaných informací.

48 Podle MZV byli představitelé obou nejzúčastněnějších ministerstev kromě toho v běžném spojení i mimo rámec těchto schůzek a společně projednávali témata související s oběma dojednávanými smlouvami.

49 Podle vládního usnesení č. 131/2004, obsahující „Směrnici pro sjednávání, vnitrostátní projednávání, provádění a ukončování platnosti mezinárodních smluv“, náleží schvalování těchto směrnic ministrovi, jehož úřad má dojednávání smluv na starosti.

50 Kromě toho se na jednání vlády podílel i její zmocněnec T. Klvaňa, jak dokládá jeho červnová návštěva ve Washingtonu.

51 Poslanec Alexandr Černý (KSČM) a senátor Rostislav Slavotínek (KDU–ČSL) nepodali včas žádost o vízum, a tak byli na cestě zastoupeni pouze zastupitelé dvou nejsilnějších parlamentních stran.

52 Na atolu Kwajalein, který si od Republiky Marshallovy ostrovy USA pronajímají, navštívili radarové zařízení XBR, které by v případě dohody bylo po modernizaci převezeno a umístěno v Brdech. Na Havaji vstoupili na palubu amerického křižníku USS Russell třídy Arleigh-Burke, s protiraketovým systémem Aegis.

53 Interpelace, na které vláda odpovídala přímo v Poslanecké sněmovně, jsou dostupné ve stenografických záznamech on-line: (**www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot**/). Ve zkratce je možno říci, že vznesené dotazy, zvláště od poslanců opozičních stran, odrážely průběh veřejné diskuse v ČR a týkaly se např. možných negativních důsledků pro obyvatele v místě vybudování radarové základny, bezpečnostních rizik, mezinárodních důsledků, zejména vyostření vztahů s Ruskou federací, otázky ohrožení íránskými balistickými raketami, zapojení amerického systému raketové obrany do mnohostranného rámce, ať už NATO, nebo jiného, tj. včetně Ruska, i písně *Dobrý den, radare hvězd a pruhů*, kterou věnovala jako dárek prezidentu Bushovi ministryně obrany Vlasta Parkanová.

54 Poprvé se tak stalo na společné schůzi sněmovních výborů (Zahraničního výboru, Bezpečnostního výboru, Ústavně právního výboru a Výboru obrany) 31. 1. 2007.

55 Návrh zákona, vedený následně jako sněmovní tisk č. 147, byl předložen 8. 2. 2007.

56 Vízová otázka byla jedním z témat návštěvy D. Frieda v Praze 11. ledna při jednání s předsedou vlády a ministrem zahraničních věcí a následně potom tajemníka ministra pro vnitřní bezpečnost Paula Rozenzweiga (24. ledna). Ministr K. Schwarzenberg se za své návštěvy v USA při jednání o vízech sešel 19. dubna s ministrem pro vnitřní bezpečnost Michaelem Chertoffem. 20. dubna bylo zrušení víz jedním z témat jeho jednání s ministryní zahraničních věcí Condoleezzou Riceovou.

[57] Podle prohlášení MZV byla společnost vybrána v řádném výběrovém řízení, jehož se účastnili čtyři kandidáti. Česká republika jí vyplácela měsíčně přibližně 5000 USD (ČTK, 1. 8. 2007).

[58] „Naším cílem je legislativa, která upouští od míry odmítnutých žádostí o víza u zemí, jež splňují všechny stanovené bezpečnostní a protiteroristické standardy a jež zaznamenávají trvalý pokles počtu odmítnutých žádostí o víza," citovala ČTK velvyslance P. Koláře (24. 5. 2007).

[59] Za MZV se jednání účastnili politický ředitel a vrchní ředitel Sekce konzulární a právní, za ministerstvo vnitra ředitel Odboru azylové a migrační politiky. Předmětem jednání bylo spíše rozdělení úkolů než průběžné slaďování postupu a obě ministerstva se následně pouze informovala o dosaženém pokroku. Zatímco MZV mělo na starosti přesvědčení americké strany o změně postoje k turistickým vízům a právně-konzulární stránku, MV se zabývalo především kontrolami na letištích, požadovanou podobou cestovních pasů apod.

[60] Do výše nastíněného procesu jednání na ministerské úrovni nebyla Kancelář prezidenta republiky nijak zapojena.

[61] Návrh dopisu byl původně podepsán „členové Zahraničního výboru", proti čemuž se však jeho předseda J. Hamáček (ČSSD) ohradil. *Poslanec Šeich se chce obrátit na kongresmany kvůli vízům do USA*. Česká tisková kacelář, 5. 6. 2007.

[62] *Předseda ČSSD J. Paroubek se setkal s náměstkem ministryně zahraničí USA Friedem*. Česká tisková kacelář, 11. 1. 2007.

[63] Možnost zahraniční politiky krajů je zakotvena v § 28 Zákona o krajském zřízení 129/2000 Sb.

[64] Za jeden příklad z mnoha je možno uvést zahraniční vztahy hl. města Prahy. V roce 2007 vyvíjelo hlavní město činnost v partnerství s americkými městy jak na smluvním (Chicago, Phoenix), tak nesmluvním (New York, Washington) základě. Spočívala mj. v účasti na červnových Dnech Prahy v Chicagu, které navštívil i primátor Pavel Bém, a prostředkování kontaktů mezi chicagskými a pražskými školami a kulturními institucemi. Spolu s Phoenixem se Praha účastnila programu krátkodobých studentských výměn, *Youth Ambassador Exchange Program,* a v září byla na Magistrátu hl. města Prahy přijata phoenixská delegace. Primátor Bém a jeho delegace během téže cesty, při které se zúčastnili části „Dnů Chicaga", navštívili též New York a Washington a setkali se zástupci těchto měst. Ke „Dnům Chicaga" nutno dodat, že je nepořádalo samo americké město, ale Pražská komise (*Prague Committee*) nevýdělečné organizace, tzv. *Chicago Sister Cities International Program*, kterou město dotuje pouze částečně. Na české straně se naopak na organizaci a programu podílely i Generální konzulát ČR v Chicagu a CzechTourism. Podle údajů poskytnutých Oddělením bilaterálních vztahů Magistrátu hl. města Prahy; *Prague and Chicago Celebrate Czech Culture*. Czech the News: Newsletter of the Embassy of the Czech Republic 3/2007.

[65] Text dopisu byl poskytnut kanceláří europoslance L. Roučka.

[66] *ČSSD je připravena změnit názor na radar, kdyby Írán měl rakety*. České novin*y*, 8. 11. 2007. Dostupné on-line: (**www.ceskenoviny.cz/domov/radar/index_view.php?id=280535**, citováno 10. 11. 2007). Patrně jsou tím myšleny balistické rakety s takovým doletem, aby mohly zasáhnout evropské území nebo USA, protože balistickými raketami jako takovými, např. raketou Šaháb-3 s doletem přibližně 1200 km, už Írán v současnosti disponuje.

[67] Srv. **www.nezakladnam.cz** a **www.starostoveprotiradaru.eu**.

[68] Prezident V. Klaus nadto mj. uvedl, že se „mračil" při jednostranném rušení vízové povinnosti pro občany v USA (1990). *Klausovi se nelíbilo, že byla zrušena víza jednostranně*. Česká tisková kancelář, 20. 6. 2007.

[69] Srv. Korecký, Miroslav: *Radar za víza*. Týden, 3. 6. 2007. V článku jsou citovány výroky místopředsedy vlády M. Bursíka (Strana zelených) a senátora Tomáše Jirsy (ODS), kteří se k určité míře propojení těchto dvou témat vyjadřují kladně. Lze usuzovat, že tato otázka tak vzhledem k rozdílnosti postojů mohla být i předmětem jednání uvnitř koaličních stran v Parlamentu ČR a ve vládě.

[70] *Umístění základny USA v ČR by se nemělo spojovat s vízy*. Česká tisková kacelář, 25. 1. 2007.

Kapitola 8
Velká Británie v české zahraniční politice

Ondřej Ditrych

VELKÁ BRITÁNIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Dvoustranné vztahy mezi Českou republikou a Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irska (dále Velká Británie) nebyly v roce 2007 soustředěny kolem domén, které by lákaly k zapojení široký okruh aktérů. Nedošlo k žádnému vymknutí ze standardních velmi dobrých vztahů nebo k rozšíření oblasti zahraniční politiky o nová témata.[1] Rozsah čistě dvoustranných vztahů mezi oběma státy byl rovněž omezen společným členstvím v EU. Nedostatek „přitažlivosti" dvoustranných vztahů se odrazil i v nepřítomnosti souvisejících priorit v základních politických dokumentech,[2] například vládním prohlášení nebo koaliční smlouvě, a omezeném zájmu sdělovacích prostředků.[3] Přesto je v nich možno vymezit a pojmenovat určité oblasti, kterým budou věnovány první dvě části této kapitoly – spolupráci v bezpečnostní oblasti a jednání vztahující se k EU –, přičemž obě se v jistém smyslu nacházejí na pomezí dvou – a mnohostranného rozměru zahraniční politiky. Dále bude pozornost věnována ekonomickým a kulturním dvoustranným vztahům a zahraniční politice nestátních aktérů.

VELKÁ BRITÁNIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: AGENDA, UDÁLOSTI

Bezpečnostní spolupráce

Navázání úzkých bezpečnostních vztahů mezi oběma zeměmi spadá do období, kdy armády obou zemí působily v součinnosti při balkánských operacích v devadesátých letech. Nepochybně byla ovlivněna rovněž „lákavostí" britské armády, vyplývající z jejího zázemí a rozsáhlých zkušeností. Ve zde sledovaném roce 2007 bylo možno rozlišit vztahy v místech společného nasazení britské armády a AČR – tj. v Afghánistánu a Iráku – a ostatní, které zahrnují účast na výcvikových nebo odzbrojovacích

programech. Ani v jednom případě nelze hovořit o výlučně dvoustranném rozměru zahraniční politiky, protože se odehrávaly na pozadí mnohostranných rámců. Přesto byly tyto vazby při dvoustranných jednáních zřetelně vymezitelnou doménou.

Spolupráce v Iráku je vzhledem k umístění českého kontingentu v rámci MNF-I (*Multinational Force – Iraq*) pod britským velením MND-SE (*Multinational Division – South East*) v Basře nejvýznamnější.[4] V souvislosti se splněním původního zadání – výcviku irácké vojenské policie – už na jaře roku 2007 a zároveň s procesem omezení britské přítomnosti pod hlavičkou MNF-I byla mezi oběma stranami během roku vedena jednání o budoucnosti českého nasazení.[5] S novým úkolem, ochranou vojenských objektů, nebyla ministerstva zahraničních věcí a obrany spokojena a po vyjednávání s britskou stranou byla českému kontingentu přislíbena od poloviny roku 2008 účast na provozu nově zřizované *Leadership Academy*, v níž mohou školeným důstojníkům irácké armády a policie nabídnout své zkušenosti se sovětskou vojenskou technikou.[6] V Afghánistánu kromě polní nemocnice v Kábulu a české části provinčního rekonstrukčního týmu v Badachšánu na severovýchodě země působilo od dubna 2007 rovněž 35 vojáků tzv. *Special Operations Group* AČR v jižní provincii Helmand pod britským velením.[7] Součinnost vyplývala do února 2007 rovněž ze skutečnosti, že Britové stáli ve vedení celé mezinárodní mise NATO ISAF (*International Security Assistance Force*).

Kromě spolupráce v místě nasazení stojí za zmínku česká účast v britském odzbrojovacím programu pod záštitou OPCW (*Organization for the Prohibitions of Chemical Weapons*),[8] britský projekt BMATT (*British Military Advisory and Training Team for Central and East Europe*), probíhající ve výcvikovém středisku ve Vyškově, vyslání českých vojáků na výcvik v Královské vojenské akademii v Sandhurstu a dalších vzdělávacích institucích ve Velké Británii, jejich účast na jazykových kurzech pořádaných v součinnosti s Britskou radou nebo společná armádní cvičení, například „Létající nosorožec“ (7. května).[9] Na britskou žádost byla v roce 2007 rozšířena působnost programu BMATT ze zemí střední a východní Evropy i na vybrané státy zapojené do programu Středomořského dialogu (*Mediterranean Dialogue*) NATO, Irák a Afghánistán a současně byl změněn jeho název.[10]

Dvoustranné vztahy v souvislosti s EU

„V bilaterálních vztazích se státy Evropské unie se bude Česká republika zaměřovat mj. na vyhledávání společných priorit, postojů a zájmů a na možnosti spolupráce při jejich prosazování v rámci Unie,“ stanovuje jeden ze starších koncepčních dokumentů české zahraniční politiky.[11] Podle zdrojů z MZV se v prostoru mnohostranné politiky, z nichž nejvýznamnějším je bezpochyby EU, odehrává dokonce převážná část dvoustranných vztahů mezi ČR a Velkou Británií. Postoje obou států ve vztahu k EU jsou si dlouhodobě blízké. V roce 2007 se setkávaly v tak klíčových doménách evropské politiky, jako je například možné členství Turecka – které oba státy podporují –, finanční výhled EU, liberalizace vnitřního trhu služeb, reforma zemědělské politiky nebo otázky spojené s francouzským návrhem na ustavení tzv. „Rady moudrých.[12] Naproti tomu česká vláda se stavěla proti britským výjimkám (*opt-outs*) v reformní *Lisabonské smlouvě* a návrhu úpravy britského rabatu.

Britská strana rovněž projevila zájem o spolupráci na českém předsednictví (2009) – například na MZV se tak v říjnu a listopadu konaly konzultace vrchní ředitelky britského ministerstva zahraničních věcí Shan Morganové. Lze usuzovat, že za britským úsilím o navázání zvláštních vztahů stojí snaha prosazovat národní zájmy na evropském poli, neboť mnohé klíčové domény EU, například reforma zemědělské politiky, do nichž V. Británie výrazně vstupuje, budou v českém předsednictví patřit mezi ústřední témata. Tento proces se v uplynulém roce nicméně teprve rozbíhal a nenabyl významného rozměru. Mezi ČR a Velkou Británií proběhla v souvislosti s nadcházejícím předsednictvím jednání o programu stáží – podobně však byly Českou republikou osloveny i jiné země EU.

Ze své povahy byly dvoustranné vztahy, související s politikou EU, omezeny na výkonnou složku státní moci. Dvoustranná jednání v Bruselu jsou pro svůj „kuloární" a mnohovrstevný charakter těžko uchopitelná – významnou úlohu sehrávalo za ministerstvo zahraničních věcí stálé zastoupení v Bruselu, ale konalo se i množství neformálních schůzek na úrovni ministrů, politických ředitelů i nižších úředníků na okraji mnohostranných schůzek. Podle údajů MZV byla pro tato neformální jednání hojně využívána setkání Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy (GAERC), výkonného orgánu EU v oblasti Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, který se skládá z ministrů zahraničních věcí členských zemí. Do procesu dvoustranných vztahů v této doméně vstupovalo i české velvyslanectví v Londýně prostřednictvím vazeb na britskou *Foreign and Commonwealth Office*. Koordinace uvnitř MZV probíhala při pravidelných schůzkách mezi představiteli různých odborů a sekcí, zejména mezi odbory Sekce Evropské unie a tehdejším Odborem států západní Evropy. Neformální setkání v Bruselu probíhala rovněž mezi představiteli dalších ministerstev a Úřadu místopředsedy vlády pro evropské záležitosti. Témata související s EU, zejména připravovaná reformní smlouva, byla i významnou součástí jednání při zahraničních návštěvách na vyšších úrovních, jejichž výsledky se poté promítly do konkrétních zadání MZV a ostatních příslušných ministerstev a úřadů.[13]

Bilaterální návštěvy – obnovení kontinuity vztahů

Hlavním účelem řady zahraničních návštěv na obou stranách bylo podle zdrojů z MZV, kromě již zmíněného tématu evropské reformní smlouvy, především obnovit na provizoriem předešlého podzimu přerušenou kontinuitu vztahů na vyšší úrovni a navázat nové osobní kontakty.[14] V tomto ohledu byla nepochybně významná návštěva předsedy vlády, ministra zahraničních věcí a prezidenta V. Klause ve dnech 7.–9. listopadu, při níž se setkali s královnou Alžbětou II., předsedou vlády Gordonem Brownem, ministrem zahraničních věcí Davidem Milibandem, předsedkyněmi obou komor britského parlamentu Harriet Harmanovou a baronkou Helene Haymanovou a mj. též s vrcholnými představiteli severoirské vlády Ianem Paisleym a Martinem McGuinessem. Návštěva měla charakter tzv. *guest of government visit*, druhého nejvýznamnějšího stupně po návštěvě státní. Plánována byla standardním způsobem, tedy za součinnosti MZV, českého velvyslanectví v Londýně a Kanceláře prezidenta republiky. Výčet vládních setkání uvedených výše uzavírá prosincová pracovní návštěva v Londýně ministryně obrany V. Parkanové. Původně plánovaná pracovní návštěva

místopředsedy vlády A. Vondry (10.–11. října) byla bez udání důvodu odložena. Ministr Vondra nakonec V. Británii navštívil soukromě.[15]

Proces zahraniční politiky ve dvoustranných vztazích tak byl ovlivněn působením „dynamické struktury" politiky vnitřní – dočasným mandátem předešlé české vlády a snahou uvést intenzitu vztahů na běžnou úroveň v průběhu roku 2007. Vládní změny (včetně výměny ministerského předsedy) ve Velké Británii se na dvoustranných vztazích význačněji neodrazily. Výjimkou bylo zkrácení procesu plánování prezidentovy návštěvy ve V. Británii pro možnost konání parlamentních voleb na podzim 2007 – po jistou dobu nebyla britská strana schopna zaručit, že se prezidentovo setkání s britským ministerským předsedou uskuteční.

Ekonomické a kulturní vztahy

Ekonomická a kulturní diplomacie ve vztahu k Velké Británii byly vedeny standardními způsoby, pojednanými ve zvláštních kapitolách. Zahraniční obchod mezi oběma státy v posledních letech každoročně narůstá a od roku 2001 vykazuje ČR vzhledem k V. Británii, která se umisťuje v první desítce nejvýznamnějších obchodních partnerů, kladnou bilanci.[16] V roce 2007 byly tyto trendy potvrzeny. Za zmínku stojí nové vyšetřování korupce při výběrovém řízení na nákup stíhacích letounů českým státem, ve kterém v roce 2001 zvítězilo švédsko-britské konsorcium BAE Systems/Saab. Díky probíhající spolupráci českých, britských a švédských úřadů je možno toto téma vyčlenit jako samostatnou doménu zahraniční politiky na nižší úrovni.[17] Na stejnou rovinu je možno umístit i britské poskytnutí právní pomoci českému státnímu zastupitelství v souvislosti s vyšetřováním podnikatelské činnosti bývalého poslance Michala Krause v Ghaně a právě ve V. Británii.[18]

Dvěma klíčovými tématy kulturní diplomacie v roce 2007 byly oslavy 400. výročí narození grafika Václava Hollara (1607–1677)[19] a 30. výročí podpisu Charty 77.[20] Rovněž se konaly přípravy tzv. „české sezóny" v Edinburghu, plánované na rok 2008 za účasti města a tamního honorárního konzulátu. Příkladem činnosti Českého centra v Londýně byla i spoluorganizace návštěvy kurátorů předních britských galerií v ČR. Ministerstvo kultury se neúspěšně pokoušelo získat zpět do sbírky Moravské galerie v Brně sochu *Torzo kráčející ženy* od Wilhelma Lehmbrucka, původně umístěnou ve vile Tugendhat, která byla po navrácení původnímu majiteli 5. února dražena v londýnské síni Sotheby's.[21]

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA HLAVNÍCH AKTÉRŮ ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI VELKÉ BRITÁNII

Státní aktéři

Do procesu zahraniční politiky v doméně bezpečnostní spolupráce s V. Británií zasahovala především ministerstva obrany a zahraničních věcí v součinnosti s Generálním štábem AČR. Na úrovni odborů a sekcí šlo zejména o Odbor států západní Evropy a bezpečnostní politiky (MZV) a Sekce obranné politiky a strategie (MO). Na MZV se příslušnou agendou zabýval především Odbor bezpečnostní politiky, při-

čemž Odbor států západní Evropy (nově přejmenovaný na Odbor států severní a východní Evropy) zajišťoval prostřednictvím českého velvyslanectví v Londýně zprávy z Velké Británie. Vzhledem ke geografickému zasazení společných vojenských operací do procesu vstupovaly a podobnou úlohu plnily i Odbor Blízkého východu a severní Afriky a Odbor států Asie a Pacifiku, prostředkující zprávy ze zastupitelských úřadů v Bagdádu a Kábulu. Vzájemný vztah mezi ministerstvy – který nutně nebyl harmonický – dobře ilustruje příklad jednání o rozsahu a povaze účasti českého kontingentu v Iráku. Když Generální štáb AČR zjistil, že čeští vojáci jsou plněním strážních úkolů přetíženi, navrhlo MO zvýšení velikosti kontingentu v roce 2008 až na 120 osob. MZV s tímto návrhem, ještě než byl předložen vládě, vyjádřilo nesouhlas a doporučilo nanejvýš zachování tehdejšího stavu a jeho možné snižování, pokud se povaha úkolů nezmění.[22] S novým návrhem britské strany potom ministerstva vyjádřila souhlas a předložila návrh na snížení počtu osob na 50. Konečné slovo, a tedy hlavní úlohu v rozhodovacím procesu, nakonec sehrála vláda, která velikost kontingentu s platností od poloviny roku 2008 snížila na 20 osob. Na ministerské a vládní úrovni byla bezpečnost i tématem schůzek při zahraničních návštěvách na obou stranách. Zejména je zde možno zmínit se o několikahodinové pracovní návštěvě předsedy vlády M. Topolánka v Londýně (13. června), návštěvě ministra K. Schwarzenberga (17.–19. července), za které se sešel s nově jmenovaným ministrem zahraničních věcí D. Milibandem a náměstkem ministra obrany Robertem Ainsworthem (ministr Des Browne plánovanou schůzku z naléhavých důvodů zrušil), a o pražském setkání ministra pro EU Geoffa Hoona (6. června) s ministrem Schwarzenbergem a místopředsedou vlády Vondrou, při němž české straně nabídl prohlídku radaru včasného varování ve Fylingdales, který je součástí systému raketové obrany. Poslední významnou státní institucí, jež vstoupila do rozhodovacího procesu, byl potom Parlament ČR, vzhledem ke své ústavní pravomoci vyslovit souhlas s pobytem ozbrojených sil na území České republiky, v tomto případě v souvislosti s jejich účastí na výcvikových kurzech BMATT (o jejichž konání, podobně jako ostatních vojenských cvičení, je dopředu informován), a s vysíláním českých jednotek do zahraničí, zde v souvislosti s operacemi v Afghánistánu a Iráku. Návrh předem projednávaly příslušné výbory – Výbor pro obranu (Poslanecká sněmovna) a Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost (Senát). Návrh působení sil a prostředků AČR bral na vědomí Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny.[23]

V nástinu procesu zahraniční politiky v doménách bezpečnostní spolupráce a otázek souvisejících s EU je nutné zmínit Parlament ČR, byť pouze v souvislosti se schvalováním rozhodnutí vlády, dotýkajích se obrany a bezpečnosti.[24] Kromě tohoto vstupu do rozhodovacího procesu se parlament účastnil dvoustranných jednání vysláním několika delegací, jejichž oborové zaměření poukazuje na další témata, která byla ve vztazích s Velkou Británií předmětem jednání. V roce 2007 tam byli vysláni zástupci sněmovního Kontrolního výboru (únor), senátní Komise pro sdělovací prostředky (17.–20. dubna) a sněmovního Petičního výboru, cílem jehož návštěvy nebyl celobritský parlament ve Westminsteru, ale Skotské shromáždění v Edinburghu. V březnu se konalo v Poslanecké sněmovně setkání s delegací Výbou pro obranu britské Dolní sněmovny.

Nestátní a podstátní aktéři

Podle českého velvyslanectví v Londýně je o spolupráci podstátních aktérů na různých úrovních – obcí a měst, krajů (VÚSC) nebo univerzit, které jsou veřejnoprávními korporacemi (např. prostřednictvím dvoustranně sjednávaných dohod v rámci evropského programu ERASMUS)[25] – rostoucí zájem.[26] Zatímco partnerství mezi městy je obecně velmi rozšířeno, navazování vztahů mezi kraji a britskými hrabstvími je s ohledem na poměrně krátkou existenci VÚSC a upřednostňování spolupráce v přeshraničních regionech rozsahem omezenější.[27] Zastupitelský úřad v Londýně byl poměrně činný (v rámci tzv. *twinningu*) v prostředkování spolupráce mezi podstátními i nestátními aktéry. Nabízí za tímto účelem své internetové stránky k „inzerci" a pořádá semináře i návštěvy britských hrabství.

Zvláštní kapitolou byly dvoustranné zahraniční vztahy politických stran. V roce 2007 se rozvinuly vztahy zejména mezi ODS a britskými konzervativci.[28] Pod hlavičkou Hnutí pro Evropskou reformu (*Movement for European Reform*, MER), které by se po volbách do Evropského parlamentu v roce 2009 mělo proměnit ve společnou politickou stranu, byly uspořádány dvě konference, ve V. Británii (6. března) a v ČR (14. září).[29] Kromě toho se uskutečnilo několik stranických návštěv mezi ODS, ČSSD a jejich britskými partnery.[30] S vůdcem britské opozice Davidem Cameronem se vzhledem k ideové spřízněnosti ODS a Konzervativní strany při svých návštěvách setkali i předseda vlády M. Topolánek (13. června) a prezident V. Klaus (7. listopadu). Předseda ČSSD J. Paroubek jako předseda nejsilnější opoziční strany kromě toho hovořil 5. února s britskou velvyslankyní L. Duffieldovou o dvoustranných vztazích a *Evropské ústavní smlouvě* a stejná témata byla předmětem pracovní večeře s ministrem pro EU G. Hoonem při jeho pražské návštěvě (6. března).

ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI VELKÉ BRITÁNII VE VEŘEJNÉM, POLITICKÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Určitou nevýraznost domén dvoustranných vztahů s Velkou Británií dokládá nejen poměrně úzká skupina politických aktérů, kteří byli do procesu zahraniční politiky na české straně zapojeni, ale i relativní nezájem aktérů společenských a „mlčení" sdělovacích prostředků, jež bylo prolamováno v souvislosti s tématy, jež se bezprostředně dotýkala vnitřní politiky – například vyšetřování korupce při nákupu stíhacích letadel BAE Systems/Saab –, nebo mimořádnými událostmi, například návštěvou britské princezny Anny. Nutno podotknout, že ani v jednom případě nelze hovořit o veřejné diskusi, v níž by byly patrné polarizované postoje ve vztahu k vedení české zahraniční politiky vůči Velké Británii. Zvýšený zájem vyvolalo také prohlášení ministra K. Schwarzenberga o možném stažení českého kontingentu z Iráku, nicméně lze usuzovat, že pokud bylo – podobně jako sama otázka působení AČR v této zemi – vůbec vnímáno v kontextu dvoustranných vztahů s V. Británii, potom jen velmi okrajově.

ZÁVĚR

Dvoustranné vztahy mezi Českou republikou a Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irska jsou dlouhodobě na stálé – velmi dobré – úrovni. Ve sledovaném roce 2007 nevyvstala v těchto vztazích žádná výrazná, neočekávaná a kontroverzní témata, ani nedošlo ke změně jejich povahy. Nedostává se proto měřítek pro srovnání, ať už synchronního nebo diachronního –, ve vztahu k uchopení témat, která jsou předmětem kontroverze, v minulých letech nebo v porovnání vzájemném, čímž jsou možnosti hodnocení vedení české zahraniční politiky ve vztahu k Velké Británii významně omezeny. V meziročním srovnání lze konstatovat, že do dvoustranných vztahů se promítla na úrovni „dynamické struktury" zahraniční politiky vnitropolitická situace v ČR. Nárůst se projevil jak v počtu uskutečněných zahraničních návštěv, tak v jejich úrovni. Malá „přitažlivost" řešených otázek, z nichž velká část se dotýkala EU, kde se podle MZV odehrává převážná část zahraničních vztahů mezi oběma zeměmi, nicméně vedla k tomu, že témata nedoprovázela polarizovaná politická diskuse, ani se nestala předmětem zájmu širšího veřejného diskurzu.

Poznámky

1 Na ryze instituční úrovni byl znovuotevřen honorární konzulát v severoirském Belfastu (11. listopadu) kromě již dříve otevřených honorárních konzulátů ve velšském Cardiffu a skotském Edinburghu. Podle zprávy ČTK ze stejného dne vysvětlilo ministerstvo zahraničních věcí tento trend rostoucím počtem českých občanů, kteří se po odstranění překážek volnému pohybu osob dlouhodobě ve Velké Británii zdržují.

2 Pouze *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, jejíž aktualizace se v roce 2007 neuskutečnila, hovoří o „rozvíjení těsných vztahů se všemi evropskými členskými státy NATO a se státy Evropské unie". Dostupné on-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=4191**).

3 Nutno předeslat, že z omezeného zájmu tisku vyplynuly jisté metodologické obtíže, protože tím byl omezen přístup k dostupným zdrojům, z nichž bylo možno při zpracovávání tématu čerpat. (Ne)přitažlivost domén tak neovlivňuje pouze míru zapojení různých aktérů, ale i možnosti jejich zkoumání.

4 Zahraniční nasazení AČR v roce 2007 bylo vymezeno vládním rozhodnutím č. 1114 přijatým 4. 10. 2006, které 2. listopadu schválil Senát a 5. prosince Poslanecká sněmovna. Český kontingent se do Iráku postupně přesunul na přelomu roku.

5 Britové plánovali snížit počet vojáků v Iráku z přibližně 7000 na počátku roku 2007 na méně než polovinu v první polovině roku 2008 a do konce roku 2007 předat Basru jednotkám irácké armády. Toto stahování je vysvětlováno dlouhodobým zlepšováním bezpečnostní situace v této části země a úsilím přeskupit dostupné zdroje do Afghánistánu.

6 Původní nespokojenost s úkolem ochrany vojenských objektů byla prostředkována britské straně MZV a MO. Britský návrh spoluúčasti na *Leadership Academy* nicméně MZV obdrželo necelý týden po vystoupení ministra K. Schwarzenberga v *Otázkách Václava Moravce*, v nichž naznačil možnost stažení českého kontingentu.

7 Vláda rovněž schválila na svém zasedání 22. 8. 2007 vyslání samostatného provinčního rekonstrukčního týmu do provincie Lógar, kde by měl působit pod americkým velením ISAF *Regional Command – East*. Podle údajů MO, dostupných on-line: (**www.army.cz/scripts/detail.php?pgid=69**, citováno 14. 11. 2007).

8 Česká republika spolu s V. Británií poskytuje prostředky Ruské federaci na likvidaci přiznaných zásob nervových látek. Každoroční český příspěvek ve výši přibližně 2 mil. Kč je cílen na zásoby umístěné v uralské základně Ščučje.

9 Kromě toho je od roku 1996 ke Generálnímu štábu AČR přidělen generál britské armády v úloze poradce při její reformě. V roce 2007 se konala vrcholná armádní schůzka – náčelník Generálního štábu Vlastimil Picek navštívil Velkou Británii 10.–12. června.

10 Dne 31. května podepsala ministryně obrany Vlasta Parkanová a britská velvyslankyně Linda Duffieldová Změnu č. 1 memoranda o porozumění obou zemí o zřízení výcvikového týmu BMATT z 25. 7. 2000. Ministerstvo obrany poté podalo návrh k přijetí tohoto rozšíření vládě, která jej schválila 27. června (Usnesení č. 711). Na doporučení příslušných výborů doporučení schválila jak Poslanecká sněmovna (19. října), tak Senát (20. září).

11 *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, op. cit.

12 Názorovou shodu se současným vývojem EU vyzdvihl např. předseda vlády M. Topolánek v projevu u příležitosti státního svátku V. Británie – narozenin královny Alžběty II. – na britském velvyslanectví. *Projev předsedy vlády ČR Mirka Topolánka u příležitosti státního svátku Velké Británie*. Úřad vlády ČR. Dostupné on-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=23412**, citováno 13. 11. 2007).

13 6. března hovořil v Praze o evropské ústavní smlouvě britský ministr pro EU Geoff Hoon na pracovní snídani s místopředsedou vlády pro evropské záležitosti A. Vondrou a v odpoledních hodinách s ministrem K. Schwarzenbergem. Evropská smlouva, rozpočet a reforma zemědělské politiky byla rovněž témata rozhovorů předsedy vlády M. Topolánka a místopředsedy vlády A.Vondry s místopředsedou britské vlády Johnem Prescottem za jeho pražské návštěvy 10.–11. dubna. Na nižší úrovni jednal o ústavní smlouvě v únoru v Praze ředitel kabinetního Evropského sekretariátu.

14 Kontakty na úrovni ministerstva a diplomatické služby politickou situací samozřejmě narušeny nebyly. Ve druhé polovině roku 2006 navštívil V. Británii i první náměstek ministra zahraničních věcí T. Pojar.

15 Významnou událostí, která rovněž stojí za zmínku, byla návštěva britské princezny Anny v ČR (14.–16. října), která se setkala s prezidentem V. Klausem a mj. slavnostně otevřela program Britských studií na Fakultě sociálních věd UK v Praze. V březnu navštívil Prahu také Výbor pro obranu Dolní sněmovny britského Parlamentu.

16 Podle údajů ministerstva průmyslu a obchodu za první tři čtvrtletí roku 2007 dosáhl obrat zahraničního obchodu s Velkou Británií135,6 mld. Kč a byla vykázána kladná bilance +45,2 mld. Kč, což se zdá potvrzovat výše zmíněné trendy – v roce 2006 činil celkový objem obchodu 157,2 mld. Kč a bilance +47,4 mld. Kč. Statistika dostupná on-line: (**www.businessinfo.cz/cz/sti/velka-britanie-obchodni--a-ekonomicka-spoluprace-s-cr/7/1000687**/).

17 Nákup 24 strojů JAS-39 Gripen vyráběných firmou Saab, v níž britská zbrojařská společnost BAE vlastní pětinový podíl, byl vládou ČR zrušen po povodních v roce 2002. Vláda nakonec přistoupila k desetiletému pronájmu těchto strojů na základě smlouvy se švédským státem, podepsané v roce 2004 (letouny byly dodány následující rok). Ještě než Policie ČR odložený případ znovu otevřela (podnět k šetření vzešel v roce 2001 od senátora Michaela Žantovského), byly britským vyšetřovatelům rozhodnutím Nejvyššího státního zastupitelství poskytnuty výpisy bankovních účtů. Znovuotevření případu bylo oznámeno Útvarem odhalování korupce a finanční kriminality PČR 26. 2. 2007. Téhož dne zahájilo vyšetřování okolností jak neuskutečněného prodeje, tak pozdějšího pronájmu i švédské vrchní státní zastupitelství. Podle dokumentů, které odvysílala švédská televize SVT, měl být jedním z prostředníků, nabízejících úplatky českým politikům před neuskutečněným prodejem Gripenů, i Richard Háva z Omnipolu. Ve druhém zmiňovaném dokumentu prohlásil bývalý ministr zahraničních věcí Jan Kavan (ČSSD), že „předávání peněz [v souvislosti s výběrovým řízením na stíhací letouny]… bylo dobře známým tajemstvím". Později své vyjádření prohlásil za pouhou spekulaci. *V Česku se vyšetřování Gripenů otevře, jen pokud budou nové důkazy*. Česká tisková kancelář, 21. 2. 2007; *Protikorupční policie obnovila vyšetřování nákupu Gripenů*. Česká tisková kancelář, 26. 2. 2007; *Kavan hovořil v souvislosti s Gripeny o korupci*. Česká tisková kancelář, 27. 2. 2007.

18 Srv. *Z Británie přišla právní pomoc v kakaové aféře exposlance Krause*. Česká tisková kancelář, 15. 8. 2007.

[19] Hollar je ve Velké Británii znám především dobovými zpodobněními Londýna. Připomínkové události – zejména slavnostní večer 26. března – byly připravovány českým velvyslanectvím v Londýně a Českým centrem. Na britské straně byly zaštítěny předsedy Dolní sněmovny Parlamentu Michaelem Martinem a H. Harmanovou (v průběhu roku došlo v této funkci k výměně) a Edwardem Fitzalan-Howardem, vévodou z Norfolku a hrabětem z Arundelu. Ve službách jeho předka Hollar působil.

[20] K němu byly za spoluúčasti Českého centra uspořádány zejména koncert Plastic People of the Universe ve vyprodané Queen Elizabeth Hall (24. ledna) a debatní večer (30. dubna), jehož se zúčastnili mj. V. Havel, Jiří Dienstbier, Pavel Landovský, Pavel Seifter, Timothy G. Ash a Roger Scruton (Havel s Landovským zde mj. sehráli scénu ze hry *Audience*).

[21] *Sochu z vily Tugendhat koupil neznámý sběratel za milion liber*. Česká tisková kancelář, 5. 2. 2007.

[22] S tímto rozhodnutím se plně shodoval ministr K. Schwarzenberg v již zmiňovaném pořadu *Otázky Václava Moravce* (7. října).

[23] Tento návrh byl v Poslanecké sněmovně i Senátu schválen 5. prosince. Podle zdrojů z MZV byl vládou představen v takové podobě, aby bylo zajištěno jeho hladké schválení v obou komorách, ke kterému také došlo.

[24] Soudě podle zápisů z jednání Zahraničního a Evropského výboru a Výboru pro obranu Poslanecké sněmovny se kromě této otázky dvoustranné vztahy mezi Českou republikou a Velkou Británií na pořadu jednání neobjevily. Podle zápisů ze Senátu hovořil místopředseda vlády A. Vondra 11. dubna o svých schůzkách s Johnem Prescottem a Geoffem Hoonem (viz výše) na schůzi Výboru pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost a na zasedáních Výboru pro záležitosti Evropské unie. Na schůzích parlamentního Výboru pro evropské záležitosti byli zákonodárci pravidelně zpravováni o českých pozicích k otázkám EU, týkajících se mj. Velké Británie – zejména výjimek v reformní smlouvě, zdali tam bude přijímána v referendu, a otázky návrhu snížení britského rabatu. Kromě toho členové senátního VEZ schválili 28. listopadu zařazení V. Británie do plánovaného seznamu zemí, které hodlají navštívit v roce 2008.

[25] Přestože nejde o výsledek dvoustranných jednání, stojí za zmínku, že v roce 2007 uvažovala University of Cambridge o obnově dříve slovutné kadedry bohemistiky a na Fakultě sociálních věd UK v Praze byl otevřen program Britských studií. Naproti tomu Britská rada přestala v ČR udělovat tzv. Cheveningova stipendia.

[26] Internetová stránka českého velvyslanectí v Londýně. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/default.asp?id=40748&ido=18266&idj=1&amb=153&ParentIDO=15422**, citováno 14. 11. 2007).

[27] V namátkou vybraných příkladech partnerství Brna a Leedsu, a Plzeňského kraje a Northamptonshire, se vzájemné vztahy v roce 2007 soustředily na oblasti rozvoje, kulturní výměny a školství (studentské výměny). Brno a Leeds kromě toho spolupracují i v rámci mnohostranné sítě evropských měst EUROCITIES. V obou případech se rovněž uskutečnily vzájemné návštěvy. Významnou událostí z hlediska vztahů na místní úrovni byla i britským velvyslanectvím uspořádaná návštěva Asociace londýnských starostů v Praze a v Hradci Králové ve druhé polovině března.

[28] Britský tisk přitom poukázal na rozkol mezi postojem šéfa konzervativců D. Camerona, který je zastáncem tzv. „zelené politiky“ – ve Velké Británii panuje poměrně široká shoda v této otázce a od britského předsednictví v EU (2005) je řešení problému klimatických změn i jednou z vládních zahraničněpolitických priorit – a českou ODS. Ze stejného důvodu se na půdě Parlamentu spojenectví vysmíval i ministerský předseda Tony Blair. *Podle britského tisku Cameron změkčil postoj k EU*. Česká tisková kancelář, 6. 3. 2007; *Blair se Cameronovi posmíval v parlamentu za spojenectví s ODS*. Česká tisková kancelář, 7. 3. 2007.

[29] William Hague to potvrdil mj. na druhé zmíněné konferenci (podle zprávy ODS). On-line: (**www.ods.cz/akce/konference/MER/index.php**, citováno 14. 11. 2007).

[30] A. Vondra (ODS) se soukromě zúčastnil stranické konference Konzervativní strany v Blackpoolu, předseda ČSSD J. Paroubek byl naproti tomu hostem na konferenci Labour Party. Stínový ministr zahraničních věcí W. Hague se zúčastnil zářijové stranické konference ODS.

Kapitola 9
Francie v české zahraniční politice

Eliška Tomalová

FRANCIE V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Česko-francouzské vztahy nezaujímají v bilaterální vztazích České republiky zvláštní místo. Nemají větší prostor ani v základních programových dokumentech vztahujících se k české zahraniční politice; v *Koncepci zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006* jsou zahrnuty do oddílu *Vztahy s evropskými členskými a kandidátskými zeměmi NATO a EU*, aniž by byla Francie explicitně zmíněna. V současné době neexistuje žádný koncepční dokument, který by definoval dlouhodobé zaměření česko-francouzských vztahů.

Z analýzy vzájemných vztahů a z projevů českých politických představitelů vyplývá, že česká zahraniční politika se tradičně na Francii jako hlavního partnera v Evropské unii nedívá. Vzájemné vztahy byly dokonce od poloviny devadesátých let spíše chladné – Francie se více orientovala v rámci regionu střední a východní Evropy na Polsko jako na tradičního i kulturního spojence a stavěla se kriticky k zahraničněpolitickým postojům ČR (např. v souvislosti s vývojem v bývalé Jugoslávii). Česká republika se zase kromě sousedských vztahů zaměřovala více na budování vztahu s anglosaskými zeměmi s důrazem na atlantickou vazbu.

Přes přetrvávající vzájemnou nedůvěru, založenou zejména na výše zmíněné odlišné zahraničněpolitické orientaci, znamenal rok 2007 pro francouzsko-české vztahy zintenzivnění spolupráce v rovině administrativní, akademické a politické. Hlavním motivem tohoto úsilí o zlepšení vzájemných vztahů je blížící se předsednictví Rady EU, které bude Česká republika vykonávat v první polovině roku 2009, tedy hned po Francii. Spolupráce je posílena i novým typem předsednictví Rady EU, které je od roku 2007 tzv. týmové – zavazuje vždy tři státy, jejichž předsednictví na sebe navazují, k užší koordinaci postojů a komunikaci. V případě České republiky jde týmové předsednictví v rámci uskupení Francie, Česká republika a Švédsko.

Události spojené s předsednictvím Rady EU jsou příležitostí pro zlepšení česko-francouzských vztahů na bilaterální úrovni. Snaha o jejich zintenzivnění je zjevná zejména z francouzské strany, jak je patrné i z oficiálních vyjádření francouzských představitelů.[1] V této souvislosti je významný pokrok ve francouzském vnímání celého středoevropského regionu. Po prezidentských volbách, které se ve Francii konaly v dubnu a květnu 2007 a ze kterých vyšel vítězně Nicolas Sarkozy, je patrné, že Francie projevuje o danou oblast větší zájem. Právě Česká republika je zde považována, alespoň podle projevů francouzských politických představitelů a diplomatů, za hlavního partnera.[2]

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI FRANCII: AGENDA, UDÁLOSTI

Hlavní témata a politická dimenze česko-francouzských vztahů v roce 2007

Jak bylo řečeno v úvodu, chystaná předsednictví obou zemí Rady EU představují téma číslo jedna vzájemných vztahů v roce 2007. V souvislosti s předsednictvím bylo možné pozorovat vzestup zájmu na francouzské i české straně, o kterém můžeme mluvit zejména od poloviny roku 2007 (vzhledem k tomu, že v první polovině roku 2007 procházela Francie vnitropolitickými změnami). Téma předsednictví se projevovalo ve všech rovinách spolupráce – politické, administrativní, ekonomické, ale i kulturní a akademické. Na politické rovině můžeme narůstající tendenci vztahů dokumentovat na počtu návštěv politických představitelů obou zemí, který je opravdu bezprecedentní. Za českou stranu došlo k pracovní návštěvě místopředsedy vlády ČR A. Vondry v Paříži v dubnu 2007, v červnu 2007 navštívil Francii ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg. V říjnu 2007 se setkal s francouzským prezidentem premiér M. Topolánek, který se během jejich setkání zaměřil zejména na budoucnost nové evropské reformní smlouvy a na chystaná předsednictví Rady EU. Český premiér za svého francouzském pobytu nebyl pouze v Paříži, navštívil i jeden z tzv. *pôles de compétitivité*[3] (podrobněji o *pôles de compétitivité* viz níže). Předsednictví Rady EU bylo tématem i dalších setkání (např. vládní seminář, věnovaný francouzskému předsednictví, konaný v listopadu 2007 ve francouzském Rambouillet, kterého se účastnil mj. A. Vondra).

Z francouzských představitelů, kteří navštívili Českou republiku, je nutné se zmínit o návštěvě Jeana-Pierra Jouyeta, státního tajemníka pro evropské záležitosti (září 2007), která představovala oficiální zahájení spolupráce Francie, ČR a Švédska v rámci příprav předsednictví Rady EU. Během návštěvy došlo k třístranné pracovní schůzce za přítomnosti českých, francouzských a švédských ministrů zahraničních věcí a ministrů pro evropské záležitosti. Bilaterální dimenzi vztahů se věnovala schůzka J.-P. Jouyeta s premiérem M. Topolánkem, s místopředsedou vlády pro evropské záležitosti A. Vondrou, ministrem zahraničních věcí K. Schwarzenbergem a se členy Parlamentu ČR, která „potvrdila vůli prohloubit francouzsko-českou spolupráci s ohledem na přípravu po sobě jdoucích předsednictvích EU".[4] Podle informací francouzského velvyslanectví v Praze byla na programu schůzky kromě technické přípravy uváděna jako hlavní oblast spolupráce ekonomika, energetická politika a kulturní spolupráce.

Mezi další významná setkání patří návštěva Hervé Novelliho, státního tajemníka pro podniky v zahraničí a obchod (říjen 2007), a Jeana-Louise Borloo (září 2007), francouzského ministra životního prostředí. V roce 2007 proběhly kontakty i mezi opozicí – neúspěšná kandidátka na francouzský nejvyšší úřad socialistka Ségolène Royalová, která se zúčastnila Fóra 2000, se během svého pobytu setkala s J. Paroubkem. Na jaro 2008 je plánované i setkání na nejvyšší úrovni – příjezd prezidenta N. Sarkozyho byl očekáván v červnu 2008.

Kromě vyšší intenzity vzájemných kontaktů bylo možné na konci roku sledovat jasnější náznaky vztahující se k obsahovým prioritám obou předsednictví. Ačkoli obě země své oficiální priority před koncem roku 2007 nezveřejnily, začala se rozvíjet diskuse o hlavních okruzích zájmů, které oba státy hodlají realizovat v rámci svého předsednictví.[5] Z těchto možných priorit vyplývá, že Francie se během svého předsednictví zaměří na společnou energetickou politiku, klimatické změny (zejména na vývoj po skončení platnosti Kjótského protokolu a na evropskou vůdčí roli v dané oblasti), imigrační politiku, oblast společné obrany v rámci nové evropské strategie a na ekonomický rozvoj EU v souladu se sociálním pokrokem EU. Hlavními tématy pak budou sociální otázky, vývoj v oblasti eurozóny a její lepší *gouvernance* a reflexe budoucnosti Evropy. Česká republika, která za motto svého předsednictví zvolila „Evropa bez bariér“, bude akcentovat konkurenceschopnost Evropy, rozvoj energetické politiky, nové rozpočtové nastavení EU, globální roli EU a otázky spojené s evropskou bezpečností.[6] Konsenzus mezi Českou republikou a Francií lze tak podle účastníků konference „Jak budou probíhat předsednictví? Francie, Česká republika a Švédsko v čele Evropské unie“, konané 5. 12. 2007 na Ministerstvu zahraničních věcí ČR a pořádané ÚMV, očekávat v otázce společné energetické politiky a v oblasti posilování Společné zahraniční a bezpečnostní politiky. Naopak odlišnosti lze nalézt v teritoriálním vymezení prioritních oblastí – pro každou zemi je důležitý jiný geografický akcent, se kterým chce posilovat nejen bilaterální, ale i celoevropské vztahy. Francie spatřuje prioritní oblast ve Středomoří, Česká republika se dlouhodobě zaměřuje na prohlubování vztahů EU s Balkánem.[7]

Kromě otázek, spojených s chystanými předsednictvími Rady EU a evropskou politikou obecně, se na politické úrovni objevilo v roce 2007 téma, kde se oficiální pozice Francie a České republiky rozcházely. Šlo o umístění radarové základny jako součásti protiraketové obrany na území ČR. I při návštěvě předsedy vlády ČR M. Topolánka v Paříži se projevily rozdílné postoje. Zatímco český premiér v Paříži prezentoval otázku radaru jako otázku bilaterálních vztahů, kterou je třeba zahrnout do jednání v rámci NATO, francouzský prezident N. Sarkozy zdůraznil nutnost evropského řešení problému a vyjádřil přesvědčení, že rozhodnutí o umístění radarové základny by mělo důsledky pro celoevropskou bezpečnost, a týká se tedy všech evropských partnerů.[8]

I na administrativní rovině se odehrály užší kontakty, a to zejména na úrovni resortních ministerstev. V roce 2007 tak došlo například ke konzultacím vrchního ředitele teritoriální sekce II v sekci pro rozvojovou spolupráci francouzského ministerstva zahraničních věcí (duben 2007), konzultaci delegace ministerstva průmyslu a obchodu na francouzském ministerstvu hospodářství a financí (červen 2007) a ke

konzultaci zástupců ministerstva zemědělství (červenec 2007). Z iniciativy Francie (spolu s *Organisation Internationale de la Francophonie*, OIF) probíhal jazykový program výuky francouzštiny pro 1300 úředníků české státní správy.

V daném období se rovněž znásobil v akademické a nevládní sféře počet společných konferencí a kulatých stolů, vztahujících se k českému a francouzskému pohledu na evropskou integraci a samozřejmě k nadcházejícímu předsednictví. Z francouzské strany vzešla i snaha posilovat studentské výměny a podporovat společné studijní programy českých a francouzských vysokých škol.

KULTURNÍ DIMENZE ČESKO-FRANCOUZSKÝCH VZTAHŮ V ROCE 2007

Kulturní dimenze a ekonomická dimenze česko-francouzských vztahů mají v postkomunistickém období pevnější základy než dimenze politická. Francie je zemí, která kulturní složku tradičně považuje za významnou součást své zahraniční politiky, a to nejen ve vztahu k ČR. Akcent na kulturní diplomacii je patrný u všech zahraničněpolitických partnerství Francie. Rok 2007 neznamenal v česko-francouzských vztazích v kulturní oblasti výraznou změnu. České centrum v Paříži, hlavní nositel naší kulturní diplomacie ve Francii, se zaměřilo na cyklus vzpomínkových akcí k výročí Charty 77, v rámci kterých byla připomenuta i francouzská solidarita vůči československému disentu (akce se konaly nejen v Paříži, ale i v regionech). Cyklus se setkal s velkým zájmem z francouzské strany. Tradiční oblastí prezentace české kultury byla i v roce 2007 hudba (velký ohlas u kritiků i u francouzského publika vyvolalo např. uvedení Janáčkovy opery *Věc Makropulos* v Opéra Bastille v Paříži).

Kulturní dimenze je pro Francii významná i v souvislosti s nadcházejícím předsednictvím Rady EU. Na francouzské straně je patrné, že na rozdíl od České republiky bude i v rámci předsednictví Rady EU hrát oblast kultury významnou roli (jak v souvislosti s doprovodnými akcemi, tak i v rovině iniciativ v rámci „evropské kulturní politiky“). Podle dokumentů ZÚ v Paříži se Francie dokonce „před svým předsednictvím v roce 2008 snaží z kultury učinit ústřední téma, a zahájila proto značnou kulturní ofenzivu“. Již v březnu 2007 tak Francie vyhlásila konání evropské kulturní sezóny 2008 v souvislosti s předsednictvím, jejíž hlavním pořadatelem bude CULTURESFRANCE (vládní agentura pro šíření francouzské kultury v zahraničí). Francie již oslovila Českou republiku, aby v rámci svého předsednictví na projekt navázala, čeští představitelé se však zatím staví k návrhu zdrženlivě.

Do kulturní dimenze vzájemných vztahů spadá i spolupráce v oblasti školství. V roce 2007 byly „navázány další partnerské vztahy mezi českými a francouzskými středními školami. Na zprostředkování se podílel ZÚ, v některých případech ve spolupráci s MŠMT.“[9] Dále došlo ke střídání na pěti lektorských pozicích v celé Francii. Zastupitelský úřad v Paříži považuje za největší událost v agendě školství seminář pro vyučující českého jazyka, literatury a historie. Cílem bylo zamyšlení nad zlepšením propagace českého jazyka a její propojení s obchodní sférou (z ČR se jednání zúčastnil Jindřich Fryč, ředitel Odboru mezinárodních vztahů MŠMT).[10]

Ekonomická dimenze česko-francouzských vztahů v roce 2007

Ekonomická dimenze česko-francouzských vztahů má dlouhodobě narůstající tendenci. Podle obchodního rady francouzského velvyslanectví v Praze „je mezi našimi zeměmi patrná silná dynamika rozvoje obchodních vztahů. Objem vzájemné výměny mezi Francií a ČR se za poslední dekádu téměř zdesetinásobil. Jen za poslední dva roky dosahuje dynamika růstu vzájemného obchodu více než 25 %.“[11] Dochází také k růstu českého exportu do Francie a francouzští investoři projevují stále větší zájem o Českou republiku. V současné době zaujímá Francie šesté místo mezi dovozci do ČR a je čtvrtým nejvýznamnějším zahraničním investorem v ČR.

Mezi důležité akce v oblasti ekonomické spolupráce obou zemí patřil v roce 2007 seminář konaný v rámci programu na podporu decentralizované spolupráce s názvem „Clustery, nástroj pro ekonomický rozvoj evropských měst a regionů“. Seminář se věnoval zejména sdílení zkušeností v oblasti výzkumu, přenosu technologií a vývoje podniků, řízení a financování clusterů (tj. center spojujících výzkumná střediska, státní a soukromé subjekty a aspirujících na mezinárodní význam v dané oblasti spolupráce) a jejich mezinárodní partnerské spolupráce. Mezi účastníky patřili zástupci českých a francouzských clusterů a představitelé veřejných institucí, podniků a asociací. Francouzskou stranu na setkání reprezentoval mj. i francouzský státní tajemník pro podniky a zahraniční obchod Hervé Novelli, který byl v říjnu 2007 na pracovní návštěvě ČR. H. Novelli se při své návštěvě sešel s českým ministrem průmyslu a obchodu M. Římanem a s náměstkem Martinem Tlapou. Zahájil také činnost bilaterálního pilotního výboru Francouzsko-českého ekonomického roku (viz níže). Zdůraznil „nutnost prohloubení spolupráce mezi Francií a ČR v oblasti boje proti padělkům, v oblasti inovací, konkurenceschopnosti a úlohy malých a středních podniků“.[12]

Na období, kdy budou předsedat EU Francie a poté ČR, se chystá také z iniciativy Francie tzv. francouzsko-český ekonomický rok, nad kterým převzal za českou stranu záštitu český premiér M. Topolánek. Cílem tohoto projektu je „posílení vzájemných obchodních výměn, spolupráce obou zemí na evropských tématech, jako je ekonomika, průmysl a zemědělství a překonání stereotypů, které existují v komunikaci mezi oběma zeměmi“.[13] Francouzsko-český ekonomický rok má zahrnout celou řadu aktérů – z veřejné sféry zejména hospodářské komory obou zemí, velvyslanectví, regiony, apod., a ze soukromé sféry samozřejmě firmy. Uvažuje se také o větší podpoře studentských výměn a stáží v soukromých podnicích a posílení spolupráce mezi výše zmíněnými *pôles de compétitivité* a jejich českými protějšky – clustery.[14]

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI FRANCII

Aktéři na české straně

Aniž bychom se pouštěli do analýzy současného politického nastavení výkonné moci v zahraniční politice České republiky, můžeme říci, že hlavní vliv na formulaci české zahraniční politiky v rovině česko-francouzských bilaterálních vztahů má dlouhodobě Ministerstvo zahraničních věcí ČR. V rámci MZV se agendou česko-francouzských

vztahů zabývá teritoriálně zaměřený Odbor západní Evropy, který má na starosti rovinu politických vztahů a frankofonní oblast. Současné MZV můžeme ovšem považovat za instituci více orientovanou na atlantické vazby a na vztahy v rámci našeho regionu. Česko-francouzské vztahy zde nenalézají výraznější tematizaci.

Hlavní „anténou" a výkonným orgánem zahraniční politiky ČR ve Francii je zastupitelský úřad v Paříži (ZÚ). Hraje zejména roli zprostředkovatele kontaktů, a to ve všech oblastech vzájemných vztahů (např. mezi partnerskými školami, na úrovni spolupráce samospráv apod.). Poskytuje také své prostory pro konání významných akcí, které sám nebo ve spolupráci s dalšími partnery organizuje. Dále se podílí na doprovodném programu návštěv českých představitelů ve Francii, například na organizaci setkání s francouzskými novináři. ZÚ komunikuje s francouzskými úřady (v roce 2007 tak např. intervenoval u příslušných francouzských institucí ve věci lektorátu v Nîmes nebo při svých jednáních poukazoval na fakt, že při konkurzech do francouzské zahraniční služby zanikla možnost složit zkoušku z českého jazyka, apod.). V prostorách ZÚ sídlí i České centrum, které se zaměřuje zejména na kulturní dimenzi české zahraniční politiky, ale stejně jako i ostatní Česká centra v zahraničí dává prostor turistické a ekonomické prezentaci České republiky v zahraničí. České centrum v Paříži má velice dobré postavení mezi kulturními instituty ostatních zemí v Paříži; v minulých letech hrálo i roli iniciátora spolupráce více kulturních center (např. u příležitosti rozšíření EU v roce 2004).

Úřad vlády nepatří mezi hlavní aktéry česko-francouzských vztahů, zapojuje se hlavně tematicky, což lze dokumentovat i na příkladu chystaných předsednictví Rady EU obou zemí. Agendu předsednictví má na ÚV ve své kompetenci Sekce pro předsednictví ČR v Radě EU (rozdělena na Odbor logistiky a organizace, Odbor rozpočtu a veřejných zakázek a Odbor komunikace), spadající pod Úřad místopředsedy vlády pro evropské záležitosti. Předsednictví chápe primárně jako exekutivní záležitost, a proto komunikuje hlavně s exekutivními složkami státní správy ČR, ale i ostatních členských zemí EU.

Z resortů mimo MZV patří k důležitým aktérům také Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy ČR (zejména v oblasti lektorátů učitelů českého jazyka na jazykové katedry ve Francii, zprostředkování partnerství mezi školami a podpory vysílání českých studentů na tříleté studijní pobyty do Dijonu a Nîmes), Ministerstvo kultury ČR a Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. U ostatních ministerstev závisí na obecném naladění resortu, často ovšem na konkrétních iniciativách zaměstnanců, kdy nezřídkakdy rozhodují i jazykové znalosti.

Prezident nebyl dlouhodobě aktivním hráčem česko-francouzských vztahů, ve kterých na jejich nejvyšší úrovni existuje velká mezera – k poslední návštěvě prezidenta ČR ve Francii došlo v roce 2003, kdy byl francouzským prezidentem ještě Jacques Chirac. Později se uskutečnila setkání na prezidentské úrovni jen na multilaterálních fórech. Vzájemným vztahům rozhodně neprospěla právě Chiracova vyjádření na adresu středoevropských států v souvislosti s podporou americké zahraniční politiky. Ani V. Klaus nebyl vůči Francii nijak vřelý. Podle vyjádření zástupců MZV se v minulých letech nevyjadřoval k francouzským partnerům ani kladně, ani záporně. V současné době je patrná snaha o zlepšení vztahů – iniciativa přišla zejména z francouzské

strany, a to konkrétně od prezidenta N. Sarkozyho. Co budou takové snahy konkrétně obnášet, nyní česká strana zatím jen očekává.

Vztahy s Francií se zabývají i obě komory Parlamentu ČR a jejich zahraniční výbory, a to zejména formou užších kontaktů se svými francouzskými protějšky a se zástupci francouzského velvyslanectví v Praze. Na půdě Poslanecké sněmovny byla počátkem roku 2007 nově ustanovena meziparlamentní Skupina přátel ČR–Francie, která udržuje kontakty s Velvyslanectvím Francie v ČR. Její členové jsou pravidelně zváni na akce pořádané velvyslanectvím, nový francouzský velvyslanec v ČR se byl členům skupiny po svém jmenování představit. Mezi další parlamentní aktéry na poli česko-francouzských vztahů lze zařadit Výbor pro evropské záležitosti (v září 2007 přijal např. jeho předseda O. Liška J.-P. Jouyeta a došlo k diskusi o evropské politice Francie a k projednávání možností spolupráce v rámci chystaných předsednictví Rady EU; v listopadu 2007 se uskutečnilo jednání členů zmíněného Výboru s předsedou Meziparlamentní skupiny přátel Francie–ČR Jeanem-Pierrem Soissonem v Národním shromáždění ve Francii). Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny ale nevěnoval tématu francouzsko-českých vztahů ani jednu schůzi. Na půdě Senátu také dochází k setkáním mezi zástupci výborů obou horních komor. V květnu 2007 došlo například k přijetí francouzské delegace vedené místopředsedou legislativního výboru Senátu Francie Patricem Gépardem – byla projednávána mj. i modernizace legislativního procesu a role národních parlamentů v evropských záležitostech; v říjnu 2007 odcestovala do Francie delegace Výboru pro zahraniční záležitosti, obranu a bezpečnost, vedená Richardem Sequensem).

Dalším aktérem česko-francouzských vztahů jsou města a regiony. V současné době existuje přibližně 40 partnerství českých a francouzských měst (např. hlavní město Praha podepsalo v roce 1997 společné prohlášení o spolupráci s Paříží) a také partnerství krajů. Kromě poskytování informací ke koordinaci aktivit měst a regionů ze strany MZV nedochází

Francie v České republice

Francie v České republice je kromě aktivit francouzského velvyslanectví velice iniciativní v porovnání s jinými zahraničními partnery v oblasti kulturní a akademické spolupráce. Kulturní aktivity se soustřeďují zejména v rámci Francouzského kulturního institutu v Praze (*Institut français de Prague*), který je pořádá jak uvnitř svého sídla v Praze, tak mimo ně (jako např. tradičně festival francouzského filmu, konaný vždy na podzim; v roce 2007 nejen v Praze, ale i v regionech). Kulturní a jazykovou nabídku doplňuje síť Alliances françaises, které jsou rozvrstveny i regionálně. Dnes působí v České republice celkem šest Alliances françaises (Praha, Brno, Plzeň, Ostrava, Liberec, České Budějovice) a sedm tzv. francouzsko-českých klubů (Kroměříž, Ústí nad Labem, Louny, Zlín, Příbram, Hradec Králové, Kladno). Ve výzkumu (v oblasti humanitních a společenských věd) zaujímá hlavní místo CEFRES (*Centre français de recherche en sciences sociales*) – výzkumný ústav, který spadá pod ředitelství Univerzitní vědecké a výzkumné spolupráce francouzského ministerstva zahraničních věcí.

Francie klade dlouhodobě důraz na výuku francouzského jazyka a výuku ve francouzském jazyce. Podporuje na úrovni středního školství tzv. bilingvní a nově i ev-

ropské sekce gymnázií. Na vysokých školách existovalo ke konci roku 2007 celkem sedm společných studijních programů českých a francouzských vysokých škol (převažuje zde ekonomické zaměření). Lze říci, že Francie v posledních letech ustupuje od konceptu šíření vlastní kultury a systému vzdělávání výlučně ve francouzském jazyce a dává přednost takové situaci, kdy je jazyk nositelem kultury a hodnoty, ne nástrojem. Proto i v rámci akademické spolupráce je patrná větší otevřenost vůči užívání například anglického jazyka.

V ekonomické oblasti působí v České republice tzv. *mission économique*, která je součástí francouzského velvyslanectví v ČR, tak i Francouzsko-česká obchodní komora, která byla založena v březnu 1996 (dnes má FČOK 301 členů, z čehož 82 % tvoří „francouzské" firmy, 16 % české firmy a 2 % firmy s mezinárodní účastí). Francouzsko-česká obchodní komora je financovaná ze soukromých zdrojů.

Multilaterální dimenze

Kromě členství ve velkých mezinárodních organizacích, jako je Evropská unie, OSN, OECD, Rada Evropy a další, spojuje Francii a Českou republiku také OIF (*Organisation Internationale de la Francophonie* – Mezinárodní organizace Frankofonie), kde má Česká republika od roku 1996 statut pozorovatele. Agenda OIF, která v minulosti měnila místo v rámci organizační struktury ministerstva zahraničních věcí (v minulých letech spadající pod Odbor OSN, Odbor multilaterálních organizací, Odbor pro krajany, kulturu a zahraniční prezentaci), je dnes – ne zcela logicky – součástí náplně práce Odboru západní Evropy. Nejvíce přímých kontaktů v této oblasti ovšem nemá MZV, ale Kancelář prezidenta republiky.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI FRANCII V MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A POLITICKÉM PROSTORU

Pomineme-li organizaci konferencí vztahujících se v roce 2007 zejména k tématu předsednictví Rady EU,[15] ale i k vzájemnému pohledu na evropskou integraci, nebyla akademická a nevládní sféra formálně zapojena do tvorby zahraničněpolitické dimenze česko-francouzských vztahů. Česko-francouzské vztahy nepatří ani mezi velká mediální a politická témata. Francie se v roce 2007 dostala na stránky českého tisku hlavně díky vnitropolitickým změnám, kterými procházela – v dubnu a v květnu se konaly prezidentské volby, v červnu parlamentní volby a nadcházející období je poznamenáno reformním úsilím nového prezidenta a reakcemi francouzské společnosti na ně. Větší pozornosti si zasloužila až návštěva premiéra M. Topolánka ve Francii, o které informovaly všechny české celostátní deníky. Pozitivně hodnotily zejména to, že Francie obrátila svou pozornost i na malé hráče v EU a že se francouzský prezident po delší době zajímá o střední Evropu. Na stránkách novin bohužel nedošlo k hlubší analýze – české deníky se zaměřily hlavně na výčet projednávaných témat, tj. zejména na úsilí francouzského prezidenta najít u středoevropských států podporu pro *Lisabonskou smlouvu* a předsednictví Rady EU. Je zároveň nutné podotknout, že francouzské deníky návštěvám českých politických představitelů příliš pozornosti

nevěnovaly, a zůstaly tak v tradičním schématu francouzských prioritních geografických okruhů přes výše zmíněné deklarované cíle francouzských politiků obrátit pozornost více na východ.

Je nutné poznamenat, že při organizaci setkání mezi českými představiteli během jejich návštěv ve Francii a francouzskými novináři hraje významnou roli ZÚ v Paříži, který uspořádal například setkání místopředsedy vlády A.Vondry s novináři deníku *Le Monde* v dubnu 2007 (rozhovor byl otisknut 10. 4. 2007). S francouzskými novináři se setkal v rámci neformálního setkání i ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg v červnu 2007. Tiskovou konferenci uspořádal také bývalý český prezident V. Havel v Českém centru v Paříži, a to u příležitosti vydání své nové knihy *Stručně prosím*. Jeho přítomnost měla ve Francii větší mediální ohlas než ostatní návštěvy současných politických představitelů ČR.[16]

Jak je z předchozích řádek patrné, nalézá Česká republika ve francouzských médiích méně prostoru než Francie v médiích českých. Při srovnání poskytovaných informací o vzájemných vztazích a jejich dostupnosti lze ovšem konstatovat, že na francouzské straně je zejména na internetu téma zpracováno podrobněji a přehledněji – například na stránkách francouzského velvyslanectví v Praze, na rozdíl od stránek ZÚ v Paříži, nalezneme detailní informace nejen praktického charakteru, ale i podrobnosti vztahující se k politické agendě, k návštěvám francouzských představitelů v ČR (včetně programu a probíraných témat) apod. Francouzské internetové zdroje jsou tak v současné době vstřícnější k tomu, kdo hledá informace o česko-francouzských vztazích.

ZÁVĚR

Rok 2007 byl pro česko-francouzské vztahy rokem příprav, navazování kontaktů a plánování. Chystaná předsednictví, která se stala hlavním tématem, zaměstnávají a budou i v roce 2008 zaměstnávat administrativy obou zemí. Nemůžeme proto mluvit, i vzhledem k politickým změnám ve Francii, o konkrétních výsledcích, ty se projeví až v letech 2008 a 2009. Dlouhodobě pak závisí na prohlubování kontaktů na nejvyšší úrovni (např. prezidenta Sarkozyho, který navštíví Českou republiku v červnu 2008, se znovuzvoleným prezidentem ČR V. Klausem) a na dalším směřování české zahraniční politiky a jejím chápání Francie jako partnera České republiky.

Na rozdíl od oblasti politické, kde se Francie a Česká republika ještě hledají, je oblast ekonomických vztahů dlouhodobě v stále lepší kondici. Potvrzují to nejen údaje o investicích a vzájemné obchodní výměně, ale i stoupající počet politicko-ekonomických iniciativ, jako je výše zmiňovaný projekt Francouzsko-českého ekonomického roku nebo sdílení zkušeností v oblasti tzv. *pôles de compétitivité* na francouzské straně a clusterů na straně české.

Na závěr lze říci, že si Česká republika ve své zahraniční politice uvědomuje nutnost spolupráce s Francií, ale v jejím dlouhodobém nastavení převažuje stále atlantická orientace zahraničních vztahů, a to zejména v rámci Ministerstva zahraničních věcí ČR. Nadcházející předsednictví obou zemí Rady EU tak představuje příležitost

nápravy dlouhodobě spíše neutrálních vztahů, nelze jej ale brát pouze jako organizační záležitost. Je nutné si uvědomit společná témata, která předsednictví připravuje, uvědomit si, co můžeme mít společného, a to jak v rovině obsahových priorit, tak v rovině zapojení aktérů česko-francouzských vztahů.

Poznámky

1 V podobném duchu se vyjádřil francouzský prezident N. Sarkozyy během návštěvy předsedy vlády ČR M. Topolánka ve Francii v říjnu 2007, ale i představitelé francouzského velvyslanectví v Praze v rámci rozhovorů s autorkou (listopad 2007), dále pak představitelé akademické sféry, např. na konferenci „Jak budou probíhat předsednictví? Francie, Česká republika a Švédsko v čele Evropské unie“, konané 5. 12. 2007 na Ministerstvu zahraničních věcí ČR a pořádané ÚMV.

2 Viz např. projev francouzského státního tajemníka pro evropské záležitosti Jeana-Pierra Jouyeta na francouzském velvyslanectví v Praze 20. 9. 2007. Jouyet vyjádřil vůli Francie rozvinout „strategické partnerství s Českou republikou“. On-line: (**www.fance.cz**).

3 *Pôles de compétitivité* jsou francouzským ekvivalentem českých clusterů.

4 Viz informace o návštěvě J.-P. Jouyeta na internetových stránkách francouzského velvyslanectví v Praze, viz **www.france.cz**.

5 Viz např. vystoupení J.-P. Jouyeta v září 2007; dále konference vztahující se k chystaným předsednictvím jako např. konference pořádaná občanským sdružením ANO PRO EVROPU „Jak zorganizovat úspěšné předsednictví“ (23. 10. 2007) a již zmiňovaná konference „Jak budou probíhat předsednictví? Francie, Česká republika a Švédsko v čele Evropské unie“.

6 Tomalová, Eliška: *Jak budou probíhat předsednictví? Francie, Česká republika a Švédsko v čele Evropské unie*. Policy Paper ÚMV, prosince 2007, s. 4. On-line: (**www.iir.cz/upload/PolicyPapers /2007/etomalova2007predsednictvi.pdf**).

7 Ibid.

8 Nombreuses divergences entre la France et la République Tchèque sur l'UE. Viz **www.euractiv.fr**, citováno 10. 10. 2007.

9 Viz materiály poskytnuté autorce ZÚ v Paříži.

10 Viz materiály poskytnuté autorce ZÚ v Paříži.

11 *Hospodářské noviny*, 13. 7. 2007.

12 Viz podrobnější informace o návštěvě H. Novelliho. On-line: (**www.france.cz/article-imprim, php3?id_article=928**).

13 Bernard Boidin, obchodní rada francouzského velvyslanectví v Praze, při vystoupení v rámci doprovodného programu k veletrhu „Studovat ve Francii“, 15. 11. 2007.

14 Podrobnější informace o akcích, které se budou konat v rámci Francouzsko-českého ekonomického roku, bude možné najít od poloviny roku 2008 na stránkách ekonomické mise francouzského velvyslanectví v Praze – **www.france.cz**.

15 Viz např. již zmiňovaná konference „Jak budou probíhat předsednictví? Francie, Česká republika a Švédsko v čele Evropské unie“ a cyklus přednášek „Rendez-Vous s Evropou“, spolupořádaný Univerzitou Karlovou a francouzským velvyslanectvím v Praze, kde vystupují jak představitelé akademické sféry, tak političtí představitelé (např. v září 2007 francouzský tajemník pro evropské záležitosti J.-P. Jouyet).

16 Dle informací ZÚ v Paříži se tiskové konference účastnilo i několik televizních a rozhlasových stanic. V. Havel poskytl rozhovor do kulturní rubriky deníku *Le Figaro*. V deníku *Libération* vyšel Havlův dvoustránkový medailon.

Kapitola 10
Rusko v české zahraniční politice

Petr Kratochvíl

RUSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Česko-ruské vztahy jsou dlouhodobě zatíženy dvěma stereotypy, které jsou patrné v téměř každém kroku české diplomacie vůči Rusku a, bohužel, i východní Evropě jako celku. Jednak je příliš zdůrazňována společná minulost regionu (která se odráží např. v nadužívání termínu „postsovětský") a jednak je politika ČR vůči celému regionu příliš zaměřená na Rusko. Takovou chybu ovšem nedělají jenom ti, kteří Rusko příliš vyzdvihuji – stejnou obsesí bohužel občas trpí i ti, kteří Rusko kritizují.

Tato stereotypizace zasahuje i oficiální dokumenty, ve kterých je zachycena česká zahraniční politika. Rusku a východní Evropě obecně je v nich věnováno minimálně prostoru. Tak například programové prohlášení vlády (a přirozeně ani koaliční smlouva) Rusko nezmiňuje vůbec. Starší *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006* potom Rusko primárně podřazuje otázkám spojeným s činností NATO a teprve jako dodatek zmiňuje i ekonomickou spolupráci. Ostatní dimenze, jako otázka demokratizace, nebo tradičně úspěšná kulturní spolupráce, pak nejsou zmíněny vůbec. Žádné zmínky se pak v ani v jednom z těchto dokumentů nedostává ostatním zemím regionu; jedinou výjimkou je Ukrajina, která je ale vždy zmíněna jako doplněk kontextu části věnované Rusku.[1]

RUSKÁ DIMENZE ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA A UDÁLOSTI

V roce 2007 se ještě více než v předchozím období projevoval odlišný charakter politického dialogu a ekonomické spolupráce mezi oběma zeměmi. Zatímco ekonomické vztahy vysloveně vzkvétaly, v politické oblasti pokračovalo ochlazování, jehož počátek bychom našli již v roce 2006. Značnou roli přitom sehrála výměna vlády, ale faktorů, které brzdily politický dialog, byla celá řada – diskuse o radarové základně, problémy s památníky vojáků z druhé světové války apod.

Hned v lednu roku 2007 začalo Rusko plnit stránky českých novin v souvislosti s tím, že přerušilo své dodávky ropy do Běloruska a v důsledku toho se zastavil přísun ropy i do dalších států. České republiky se tato krize nijak vážně nedotkla, protože i nadále proudila ropa ze zásobníků na Slovensku. Nicméně krize přiměla českou diplomacii v obecné rovině k vážnějším úvahám o společné energetické politice EU; a v rovině konkrétnější pak k diskusi o dodávkách ropy z Terstu přes Alpy a z ropovodu Ingolstadt.[2]

Již od počátku roku se také opakovaně objevuje téma, které tvořilo hlavní problémový okruh ve vztazích mezi ČR a Ruskem v podstatě po celý rok – možné umístění americké radarové základny na území ČR. V průběhu roku se sice pozice ruské diplomacie vyvinula od naprostého odmítání k hledání kompromisního řešení,[3] ale první polovina roku byla charakterizována velmi ostrými komentáři ze strany Ruska: Diskutovalo se o úpravě ruské vojenské doktríny, která by vzala v úvahu umístění základen v Polsku a ČR (jak potvrdil místopředseda zahraničního výboru Státní dumy Leonid Sluckij již 20. ledna),[4] nebo dokonce o zaměření ruských raket na americké základny (velitel ruských raketových vojsk Nikolaj Solovcov).[5] Vyvrcholením tohoto negativního trendu v česko-ruských vztazích, ale i obecně ve vztazích mezi Ruskem a Západem, bylo Putinovo únorové vystoupení na mnichovské konferenci.[6]

Mírné uvolnění znamenala návštěva prezidenta Václava Klause v Rusku 26.–29. dubna 2007. Je zajímavé, že od vzniku samostatné České republiky šlo o první oficiální návštěvu české hlavy státu. Cílem prezidentovy návštěvy přitom mělo být jak udržení dobrých ekonomických vztahů, tak i přesvědčení Ruska, že radarová základna nikterak neomezuje jeho bezpečnost. Zatímco první se víceméně podařilo splnit, druhé nikoliv. Vzhledem k jasně vyhraněným postojům ruské strany a jednoznačně odmítavému stanovisku napříč ruským politickým spektrem i mediálním prostorem to ovšem nebylo nikterak překvapivé. Překvapivé bylo naopak naléhání prezidenta Klause, aby při jednáních mezi ruskou a českou delegací byla používána výhradně ruština. Tento postup sice neodpovídá diplomatickým zvyklostem v takových situacích a způsobil řadě členů delegace nemalé problémy, nicméně ruská strana tento nečekaně vstřícný krok velmi ocenila, a to dokonce natolik, že byl prezident Klaus na podzim oceněn Puškinovou medailí za šíření ruského jazyka.[7]

Je zajímavé, že prezident Klaus dlouhodobě volí při jednáních s ruskou stranou poměrně smířlivý tón. Zejména srovnáme-li prezidentovu rétoriku, kterou používá vůči Evropské unii, s jeho výroky vůči Rusku, je patrná značná preference Ruska oproti EU. Prezidentův postoj je tak vůči Rusku vstřícný hned ve dvou ohledech: Jednak tím, že o Rusku se zmiňuje jako o zemi, na kterou by se ČR měla ve své zahraniční politice zaměřit, a jednak tím, že v celé řadě otázek zastává pozici velmi blízkou pozici ruské (nedůvěra vůči EU a podceňování jejího vlivu, odmítání samostatnosti Kosova, důraz na nutnost vyřešit konflikt v Podněstří dříve, než bude Moldavsko přijato do EU, atd.). Zatímco tento fakt je přirozeně oceňován ruskou diplomacií, v českém prostředí vyvolává otázky stran prezidentovy motivace.[8]

Tři oficiální dokumenty, které byly za prezidentovy návštěvy podepsány, sice nejsou zcela přelomové, ale přesto nejsou nepodstatné: Šlo o *Protokol ke Smlouvě mezi vládou České republiky a vládou Ruské federace o zamezení dvojího zdanění*

a zabránění daňovému úniku u daní z příjmu a z majetku, dále o *Dohodu o ochraně duševního vlastnictví během vojensko-technické spolupráce* a konečně o *Dohodu o organizaci oprav vrtulníků a jejich modernizace na území ČR*. Nejvýznamnější je Protokol, jenž bude mít jistě pozitivní vliv na česko-ruské obchodní vztahy, další dvě dohody se zabývají okrajovějšími tématy. Navíc už se u nich objevují problémy – například nespokojenost české strany s příliš pomalým časovým harmonogramem plánované modernizace vrtulníků. Zejména české ministerstvo obrany a Generální štáb Armády ČR vyjádřily obavu, že vyjednávání o modernizaci neprobíhá podle představ ČR, která vrtulníky získala v rámci ujednání o deblokaci ruského dluhu. Ovšem aby vrtulníky byly schopny vykonávat potřebné úkoly v rámci zahraničních misí, musí splnit standardy NATO, zejména vybavení avionikou kompatibilní se zařízeními, která používají ostatní členské země Aliance.[9]

Mnohem podstatnější bylo, že prezidenta na jeho státní návštěvě provázela mohutná delegace českých podnikatelů (kolem sta účastníků). České firmy přitom podepsaly nebývalé množství kontraktů, které dosáhly stovek milionů eur. Například obchodní společnost Alta podepsala kontrakt na dodávky pro Uralvagonzavod dosahující zhruba jedné miliardy eur, společnost ČEZ uzavřela strategické partnerství s ruským producentem elektrické energie TGK-4, Farmtek Jistebnice a Genoservis Olomouc podepsaly s podnikem SamaraProdRezerv smlouvu o výstavbě zemědělského komplexu za 644 mil. Kč atd. Obchodní kontakty a české investice přitom nejsou omezeny jenom na prosperující Moskvu, ale postupně se rozšiřují i do dalších oblastí. Důkazem je například tatarsko-české podnikatelské fórum, kde za účasti prezidentů ČR a Tatarstánu byly podepsány dvě obchodní smlouvy, dosahující hodnoty 130 mil. EUR. Na organizaci návštěvy se podílelo i české ministerstvo průmyslu a obchodu (sám ministr byl členem Klausova doprovodu) a přirozeně také české velvyslanectví v Moskvě.

Během prázdnin opět nabyly na intenzitě sporné otázky vzájemných vztahů: Především se znovu začalo diskutovat o radarové základně. Rusko nejprve v červnu navrhlo využívání základny v Ázerbájdžánu, o měsíc později pak přišlo s podobnou nabídkou, která se tentokrát týkala radarové základny na jihu Ruska samého. Přestože tyto nabídky českou diplomacii zpočátku nemile zaskočily (ostatně překvapená byla i diplomacie americká), ukazují, že Rusko v polovině roku přešlo od naprostého odmítání jakékoliv diskuse a od jednostranných hrozeb k diskusi o možných alternativách nebo o krocích, které by existenci amerických základen ve střední Evropě učinily pro Rusko přijatelnější.

Na tento vývoj se zaměřila vyjednávání české delegace, která Rusko navštívila v druhé polovině srpna. Delegaci vedl náměstek ministra zahraničních věcí Tomáš Pojar, náměstek ministryně obrany Martin Barták a šéf Generálního štábu Vlastimil Picek. Již z tohoto vysoce reprezentativního složení je zřejmé, že jednáním byla českou stranou přikládána značná důležitost. Přestože jednání probíhala v překvapivě přátelském duchu, české delegaci se opět nepodařilo ruskou stranu přesvědčit, že radar Rusko nijak neohrožuje.

Na počátku července se také znovu vyostřila situace týkající se pomníků rudoarmějců v ČR. Šlo o několik případů, kdy neznámí vandalové poškodili náhrobky rudoarmějců, přičemž nejznámější případ se týkal poškození 48 náhrobků vojáků na hřbi-

tově na pražských Olšanech. Český velvyslanec v Moskvě dokonce obdržel protestní nótu, která poukazovala na to, že případů poškození náhrobků nebo památníků se v poslední době objevila celá řada. České ministerstvo naopak ujistilo ruskou stranu, že „Ministerstvo zahraničních věcí tento případ rozhodně odsuzuje a v plném rozsahu se hlásí k závazkům, které v této oblasti pro Českou republiku vyplývají z Dohody mezi vládou České republiky a vládou Ruské federace o vzájemném udržování válečných hrobů z roku 1999".[10]

Největší pozornost ovšem na konci srpna vyvolal ruský návrh, aby se výkonným ředitelem Mezinárodního měnového fondu stal bývalý premiér ČR Josef Tošovský. Tento krok byl poměrně překvapivý, ale ještě překvapivější bylo, že J. Tošovský kandidaturu přijal, a to i přes odmítnutí jeho nominace vládou ČR. Ta se totiž již dříve zavázala, že ČR jako členská země Evropské unie podpoří unijního kandidáta Dominiqua Strausse-Kahna, který nakonec v souboji o tuto funkci zvítězil. Rusko argumentovalo především tím, že je třeba zohlednit roli nových, rozvíjejících se ekonomik, jako je Čína nebo Indie, které svého kandidáta v čele MMF dosud neměly.[11]

Zatímco prezident V. Klaus volil vůči Rusku po celý rok velmi smířlivou rétoriku, bývalý prezident Václav Havel se profiloval jako ostrý kritik současného ruského režimu. Právě v době státní návštěvy prezidenta Klause v Rusku vyšel ve vlivných *Süddeutsche Zeitung* rozhovor s V. Havlem, v němž se tento politik obšírně věnuje situaci v Rusku. Mimo jiné konstatuje, že vývoj v Rusku je velmi „znepokojující" a že se zde rodí „nový typ postkomunistického autoritativního systému".[12] Havel potom svou kritiku zopakoval při návštěvě Ruska na počátku října, kdy se mj. setkal s celou řadou ruských disidentů.

V druhé polovině října se konalo třetí setkání Mezivládní komise, která se zabývá ekonomickou, průmyslovou a vědecko-technickou spoluprací mezi oběma zeměmi. Komise se schází na vysoké úrovni – za ČR jí v době zasedání předsedal ministr průmyslu a obchodu M. Říman a za ruskou stranu místopředseda vlády S. Naryškin.[13] Přestože jednáním komise nebývá ve sdělovacích prostředcích věnována velká pozornost, její role při uzavírání obchodních smluv je veskrze pozitivní. Při říjnovém zasedání například byla podepsána dohoda mezi Moravskými naftovými doly a ruskou společností Prominvest, která v budoucnu umožňuje Moravským naftovým dolům potenciálně velmi lukrativní těžbu ropy v Uljanovské oblasti.[14] V této souvislosti je však důležité, jak se bude v budoucnu vyvíjet ruská legislativa. Připravuje se totiž zákon, který by reguloval vstup zahraničního kapitálu do klíčových odvětví ekonomiky Ruska, a zdá se, že jeho charakter bude značně restriktivní. Přestože se nepočítá s jeho brzkým přijetím, česká strana – a to zejména představitelé vlády – by měla dávat při jednáních najevo své znepokojení z možných důsledků tohoto zákona pro česko-ruské investiční vazby, což se zatím příliš neděje.

Přestože by se mohlo zdát, že podnikatelská aktivita byla především doprovodným efektem prezidentovy návštěvy v Rusku, není tomu tak. Hospodářské vztahy mezi oběma zeměmi se rozvíjely z velké části nezávisle na „vysoké" politice. Podstatné přitom je, že postupně dochází k diverzifikaci českých investic, a to jak geograficky, tak i zaměřením. Velmi aktivní v Rusku zůstává na české poměry velká obchodní společnost Alta, která se specializuje především na postsovětský prostor. Z dalších úspě-

chů lze jmenovat stavbu továrny společností CBPS v Baškirsku (téměř 10 mld. Kč) nebo zakázku ČKD Nové Energo na opravu energetického bloku v Tatarstánu (více než 1,1 mld. Kč). Finanční prostředky přitom posledně jmenované společnosti poskytne Česká exportní banka.

Větší závislost na politické situaci vykazuje turistika, zejména v souvislosti s vízovým režimem. Po celý rok 2007 se objevovaly obavy ruských cestovních kanceláří z komplikací způsobených vstupem ČR do schengenského prostoru. Zároveň se v průběhu roku znovu objevovala kritika konzulárního oddělení českého velvyslanectví v Moskvě za průtahy s vydáváním turistických víz.[15] Ovšem je třeba zdůraznit, že česká strana podnikla celou řadu kroků, jak vydávání víz zjednodušit a jak omezit množství podvodů, které celou vízovou proceduru obklopují. Za pozornost také stojí, že komplikace, jež v průběhu roku 2007 nastaly, se alespoň zčásti odvíjejí od změny ruské legislativy, která vyžaduje od cestovních kanceláří sdělování přesnějších informací.

Relativně úspěšný byl rok 2007 z hlediska veřejné diplomacie ČR. Po letech problémů s českou přítomností v Rusku se velmi aktivně rozvíjí činnost moskevského Českého centra. V roce 2007 sice jednoznačně platilo, že česká kulturní činnost vůči Rusku byla zastíněna politickými a ekonomickými aspekty vzájemných vztahů, nicméně přesto je ve srovnání s ostatními Českými centry kulturní aktivita toho moskevského nezanedbatelná. Mezi důležité akce, na kterých se centrum podílelo, patří například projekt *M@NARCHIA*, jenž se zabýval tématem střední Evropy, s Dny Prahy v Moskvě na přelomu října a listopadu.[16] Vzhledem k výjimečnému postavení české kultury v Rusku by ovšem častější využívání tohoto nástroje bylo vhodné i při odstraňování napětí v ostatních oblastech vzájemných vztahů, což se prozatím bohužel vůbec neděje. To, že se České centrum specializuje na podporu české kultury v Rusku, by nemělo znamenat, že ostatní aktéři v české diplomacii její veřejnou a kulturní dimenzi mohou zcela ignorovat, jak tomu v současnosti z větší části je.

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI RUSKU

V základní rovině existují dvě linie českých aktivit vůči Rusku, které se jen zřídkakdy setkávají: Tou první je činnost diplomatická a politická, tou druhou je činnost ekonomických subjektů. Zatímco v první linii je jasně definovaným klíčovým aktérem MZV, v druhé je situace mnohem složitější: Vedle firem samých hrají podstatnou roli organizace jako Komora pro hospodářské styky se SNS, velmi aktivní je i velvyslanectví ČR v Moskvě a do určité míry i ministerstvo průmyslu a obchodu.

Jak už bylo naznačeno výše, politické vztahy v současnosti procházejí krizovým obdobím, což souvisí jak s externími faktory (nabídka vybudování americké radarové základny v ČR, blížící se parlamentní a prezidentské volby v Rusku, ruský odklon od demokracie atd.), tak i s vnitřními (vláda, která je obecně k Rusku výrazně kritičtější než vláda předchozí). Situaci ještě komplikuje současná vládní konstelace, tj. konkrétně fakt, že současný ministr zahraničních věcí je nestraník nominovaný do

své funkce Stranou zelených. Jeho postavení je proto slabší než pozice ministrů, kteří jsou členy některé z politických stran, nebo dokonce strany nejsilnější – ODS (jednoznačně to platí např. o mocenské a institucionální asymetrii mezi ministrem zahraničních věcí a ministrem pro evropské záležitosti). Toto základní pnutí se konkrétně ve vztahu k Rusku odráží jednak v relativně silné pozici některých náměstků ministra (T. Pojar), jednak v přetrvávajícím vlivu zahraničněpolitických expertů z ostatních vládních stran, především pak ODS.

Převahu si tak na ministerstvu dlouhodobě udržuje spíše idea jasného vymezení českých zájmů vůči nárokům Moskvy. Základním principem, který tato skupina prosazuje, je důraz na transatlantickou vazbu, jež je pro českou politiku (zejména v bezpečnostní oblasti) klíčová. Z něj pak vyplývá na jedné straně značná skepse vůči Evropské unii, na straně druhé negativní postoj vůči Putinovu Rusku. V tolik diskutované otázce radarové základy to potom znamená, že ačkoli může být základna primárně zaměřena na obranu proti „zlotřilým" režimům na Blízkém východě, ochrana proti Rusku je vítaným bonusem. V tomto smyslu na ministerstvu trvá značná kontinuita mezi funkčním obdobím ministra A. Vondry, který si zde dosud udržuje značný neformální vliv, a funkčním obdobím současného ministra. Dalším krátkodobě nepříznivým faktorem je chystaná organizační restrukturalizace ministerstva, která brání vytváření dlouhodobějších strategií. Sama reorganizace je pravděpodobně potřebná, nicméně při ní dochází k rozdělení klíčového teritoriálního odboru (Odbor jihovýchodní a východní Evropy) a před usazením nové institucionální struktury, tj. zhruba do třetiny roku 2008, nelze očekávat zásadně nové impulzy. Je otázkou, do jaké míry se novým odborům podaří zbavit se problémů, které byly pro zmíněný odbor dlouhodobě charakteristické. Takovým problémem byla jednak častá obměna jeho představitelů a jednak poměrně malé množství zaměstnanců, kteří se mohou věnovat jednotlivým zemím regionu (je třeba připomenout, že odbor nezaštiťuje jenom Rusko, ale většinu evropského postsovětského prostoru a nadto ještě Balkán). Zdá se bohužel, že častá rotace zaměstnanců, jež je dána obecně institucionálními faktory a snahou většiny diplomatů vyjet co nejdříve na zahraniční misi, je v činnosti tohoto odboru mimořádně patrná. To pravděpodobně souvisí mj. s tím, že poměr mezi počtem zaměstnanců, kteří *de facto* do oblasti odboru spadají, a počtem zaměstnanců odboru, je pro výjezd příznivější než na mnoha jiných odborech. I z tohoto hlediska lze rozdělení odboru na dva teritoriálně odlišné přivítat. Je však třeba podtrhnout, že v rámci těchto omezení odbor fungoval dobře a úzce spolupracoval s českým velvyslanectvím v Rusku.

Politické kontakty ostatních aktérů jsou spíše nepravidelné. Lze uvést již zmíněné aktivity prezidenta V. Klause, zejména jeho dubnovou návštěvu Ruské federace. Také aktivity ostatních ministerstev jsou spíše minimální (jedinou výjimkou je ministerstvo průmyslu a obchodu – viz dále). Silné kontakty s regiony a městy Ruska mají i některé české kraje a města. Jako příklad může být uvedena Praha, která vyvíjí řadu aktivit ve vztahu k partnerským městům – Moskvě a St. Petěrburgu. V říjnu 2007 se Praha prezentovala v Moskvě, v listopadu potom pro změnu Prahu navštívila petrohradská gubernátorka V. Matvijenková. Tyto aktivity však nemají v úzkém slova smyslu primárně politický charakter, ale zabývají se podnikatelskými vazbami i vazbami kulturními.

Určité aktivity vyvíjel i český parlament, ale jeho zapojení do procesu tvorby české zahraniční politiky bylo často víceméně formální. Příkladem budiž jednání předsedy Senátu Přemysla Sobotky s velvyslanci Ruské federace a USA o radarové základně v únoru 2007. Podobně spíše informativního rázu byla jednání o radarové základně v Poslanecké sněmovně.[17] Konkrétnější kroky podnikl Senát například v oblasti energetické bezpečnosti. V červnu se konalo veřejné slyšení věnované tomuto tématu.[18]

Čistě ekonomickými vztahy se na vládní úrovni zabývá ministerstvo průmyslu a obchodu. Jeho aktivity mají ale spíše obecný koncepční charakter a v důsledku toho je jeho přímý vliv na konkrétní utváření investičních a obchodních vazeb spíše menší. Ministerstvo nicméně zpracovalo koncepci proexportní politiky, kterou vláda schválila již 24. 2. 2003.[19] Na ni potom navazuje *Strategie prosazování obchodně-ekonomických zájmů České republiky v Ruské federaci* z března 2005.[20] Problémem ale je, že tato strategie, která má být konkretizací koncepce proexportní politiky, také zůstává v obecné rovině. Problematický je i důraz na prioritní regiony – ten vychází z přesvědčení, že české podnikatelské aktivity se v minulosti soustředily téměř výhradně na Moskvu a St. Petěrburg a že je tedy třeba diverzifikovat. Tento předpoklad je však nepřesný – například v St. Petěrburgu dosud aktivně působí pouze čtyři firmy z ČR (mj. Unistav a Alta).[21] Stejně tak je sporné, zda má smysl se zaměřovat na několik málo regionů, když – jak potvrzuje české velvyslanectví v Rusku – je zájem o českou produkci a investice ve všech regionech Ruské federace.[22] V tomto případě se ale zdá, že neexistuje žádná tendence odlišný názor velvyslanectví a koncepčního materiálu sladit. Praktická zkušenost přitom dává jednoznačně za pravdu názoru české ambasády. Organizačně se Východem na ministerstvu průmyslu a obchodu zabývá sekce obchodu, zejména pak Odbor evropských zemí a zemí SNS a Odbor podpory exportu.[23] Ministerstvo se přitom oficiálně účastní veletrhů v Rusku (např. v březnu 2007 technického veletrhu v St. Petěrburgu nebo v červnu téhož roku elektrotechnického veletrhu v Moskvě). Ministerstvo také podporuje konference věnované konkrétnějším otázkám – například právním aspektům podnikání v Rusku (březen 2007).

Významnou roli i v konkrétním dojednávání obchodů hraje Velvyslanectví ČR v Ruské federaci, zejména jeho obchodně-ekonomický úsek. Ten uspořádal jen za první pololetí roku 2007 zhruba dvacet proexportních akcí, z nichž více než polovina se konala mimo Moskvu.[24] V zásadě přitom šlo o několik typů aktivit. Jednou z nich byly prezentace jednotlivých oblastí Ruska (např. Tomské oblasti). Další byly konkrétní konference věnované specifickým odvětvím průmyslu a obchodu (např. energetika, zemědělství, automobilový průmysl). Třetí typickou činností byla podpora české účasti na veletrzích a výstavách (technický veletrh v St. Petěrburgu, národní výstava v Kazani apod.). Velvyslanectví vzhledem k šíři své činnosti funguje jako jakési neformální centrum českých aktivit zaměřených na podnikatelské subjekty jak na české, tak zejména na ruské straně. Velvyslanectví je proto v častém kontaktu nejen s ministerstvem zahraničních věcí, ale také s dalšími subjekty, jako je již zmíněná Komora pro hospodářské styky se SNS a CzechTrade.

Komora pro hospodářské styky se SNS je dalším důležitým ekonomickým aktérem. Sdružuje zhruba 140 soukromých společností, které se významně zapojují do ob-

chodu s Ruskou federací. Komora se často zapojuje do aktivit propagujících český export, někdy i v součinnosti s českým velvyslanectvím v Rusku, spolupracuje s MZV i MPO. Komora přitom v současnosti zakládá také skupiny bilaterálních smíšených obchodních komor, které by se měly věnovat vztahům s jednotlivými zeměmi SNS. Vzhledem k tomu, že význam česko-ruských obchodních vztahů daleko převyšuje všechny ostatní bilaterální vazby ČR se zeměmi postsovětského prostoru, může tento krok přispět k větší zacílenosti českých podnikatelských aktivit v Rusku.[25]

V oblasti kulturních vazeb došlo v roce 2006 k několika institucionálním změnám, které ovlivnily i česko-ruské kulturní vztahy v roce 2007. Nejvýznamnější z nich je utlumení činnosti kulturního a školského úseku českého velvyslanectví a s tím související přenos těchto činností na České centrum. Tato změna souvisela i se snižováním počtu zaměstnanců na českých velvyslanectvích v řadě zemí. V případě Ruska efekt nebyl tak zásadní, protože – jak již bylo řečeno výše – analogické aktivity vykonává České centrum. Ale určitě bychom našli alespoň nepřímou souvislost mezi tímto vývojem a skutečností, že na rozdíl od předcházejících let, které byly charakterizovány rozsáhlými projekty České kulturní sezóny v Rusku a Ruské kulturní sezóny v ČR, šlo v roce 2007 spíše o sérii aktivit menšího rozsahu. Většina z nich se přitom i nadále odehrává přímo v Českém centru nebo na různých místech Moskvy, ale objevují se i projekty v ostatních částech Ruska (např. St. Petěrburg, Nižnij Novgorod apod.).

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI RUSKU V POLITICKÉM, VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Považujeme-li za součást veřejného diskurzu i postoje oficiálních představitelů ČR, pak je patrné, že česko-ruské vztahy mají v politické rovině jednoznačně sestupnou tendenci. Obecně platí, že současná vláda je k Ruské federaci mnohem kritičtější než vláda předchozí. To je znásobeno tím, že ruská strana v roce 2007 často volila velmi tvrdou rétoriku (viz níže) a česká strana na ni reagovala často také poměrně ostře. Ministři jako A. Vondra nebo K. Schwarzenberg se přitom profilovali jako asertivní obhájci českých pozic jak v domácím prostředí, tak i na mezinárodní scéně.[26] Paradoxně ale přílišná fixace na Rusko zůstávala pro českou politiku typická i po tomto obratu k větší kritičnosti.

Jediným tématem, které bylo významnou součástí veřejného diskurzu jak v ČR, tak i v Rusku, byly diskuse o americké radarové základně. Této otázce byla po celý rok věnována setrvalá pozornost a díky tomu se dostávalo prostoru i analýze postupných proměn v české a především v ruské pozici. Zatímco většina analýz ruských postojů k radaru obvykle konstatovala agresivitu ruského postoje (nejen ve vztahu k ČR, ale obecně k Západu),[27] v druhé polovině roku se častěji poukazovalo na měnící se ruskou pozici i na nejasnosti související s českým postojem k základně.[28] Totéž téma pak bylo hlavní problematickou otázkou i pro ruský tisk. V něm byla ale větší pozornost věnována odmítavé ruské pozici. Ruská média také mnohem častěji poukazovala na nejasnosti kolem radaru, jako například na odmítavé stanovisko starostů obcí v okolí Brd.[29] Celkový obrázek se tedy výrazně lišil – zatímco v ČR převládala

interpretace, že se ruský pohled na radarovou základnu mění, v ruských médiích přetrvávalo jednoznačně negativní hodnocení.[30]

Většina ostatních bilaterálních otázek byla charakteristická svou asymetrií: zatímco v ČR patřily mezi často probírané, v Rusku jim byla věnována spíše okrajová pozornost. To je sice přirozené, vezmeme-li v úvahu rozdíl v postavení obou států v mezinárodních vztazích, nicméně je tento prvek často v českých médiích opomíjen. Dobrým příkladem jsou diskuse o ekonomických vztazích. Často byla zmiňována znovuobjevená přitažlivost Ruska jako dobrého obchodního partnera nebo země vhodné pro investice.[31] V souvislosti s tím se také diskutovalo o rostoucím významu ruských turistů pro českou ekonomiku (jichž mělo v roce 2007 přijet rekordních 280 000) i o rostoucí oblíbenosti ruského jazyka u českých studentů a podnikatelů.[32] Pravidelně byly zmiňovány nové české investice v Rusku a uzavřené obchody. Nejvíce informací tohoto typu se objevilo v souvislosti se státní návštěvou prezidenta V. Klause v Rusku (viz výše).

Zatímco v ČR tedy byly co do četnosti velkým tématem ekonomické otázky, v ruském veřejném prostoru se debaty o obchodních vztazích s ČR objevovaly spíše zřídka. Opačnou asymetrií se vyznačovala míra pozornosti, kterou česká a ruská média věnovala některým dalším citlivým otázkám, zejména opakovanému poničení pomníků či náhrobků sovětských vojáků.[33] Svou roli hrálo i to, že podobné incidenty se zhruba ve stejnou dobu objevily i v Polsku a v politické rovině pak ještě více v Estonsku. V ČR toto téma bylo považováno spíše za okrajové, resp. v některých případech za projev vandalismu a nikoli zahraniční politiky státu. Proto byla i česká diskuse o této otázce spíše reaktivní.

Překvapivě málo byla z české strany mediálně pokryta otázka energetické bezpečnosti. Ta se objevovala především při zmínkách o prioritách Evropské unie ve vztahu k Rusku.[34] Taková situace je poměrně paradoxní, protože z hlediska vládnoucí elity toto téma nabírá na důležitosti, jak koneckonců dokládá i působení zvláštního velvyslance pro energetickou bezpečnost Václava Bartušky. Bartuška ovšem dlouhodobě prezentuje Rusko jako poměrně solidního partnera, což příliš nekoresponduje se snahou některých dalších států EU (např. Polska) vybudovat společnou energetickou politiku právě na ideovém základě obav z Ruska jako nestabilní a nedemokratické země.[35] Jednotící prioritou pro oba přístupy pak může být společná snaha o vyjednávání o energetických dodávkách z Ruska nikoli na bilaterální bázi, ale na vyšší rovině – mezi Ruskem a EU jako celkem.

Z dalších rozebíraných témat je třeba se ještě zmínit o diskusi o nominaci bývalého českého premiéra J. Tošovského na funkci výkonného ředitele Mezinárodního měnového fondu nebo o návštěvě prezidenta V. Klause v Rusku.[36] V ČR byl mediálně silně přítomen také bývalý prezident V. Havel, který se několikrát ostře vyslovil proti porušování lidských práv v Rusku a ústupu od demokracie.[37]

ZÁVĚR

Jak již bylo uvedeno na začátku kapitoly, v české zahraniční politice dlouhodobě přetrvávají dva stereotypy o Rusku a východní Evropě: V první řadě je to stereotyp ne-

gativity: O východu Evropy se mluví jako o postsovětském prostoru, je zdůrazňována jeho zaostalost a odlišnost od západních integračních struktur. Pokud je tento region vůbec zmiňován, tak především jako zdroj hrozeb: Hovoří se o „ukrajinské" a „ruské" mafii a zdůrazňují se nebezpečí spojená s jednostrannou závislostí Evropské unie na ruských surovinách, především na ropě a zemním plynu.

Druhým stereotypem je přílišná koncentrace na Rusko jako klíčového aktéra, ať už v pozitivním nebo v negativním smyslu. Vývoj v ostatních částech regionu je pak chápán vždy jako odvozený od situace Ruska. Státy se potom dělí na ty, které s Ruskem spolupracují (obvykle, byť nepřesně, je sem řazeno Bělorusko a Arménie), a ty, které se proti jeho vlivu naopak stavějí (zejména Gruzie). Problematičnost takového pojetí se odráží v zahraniční politice vůči zemím, které do těchto šablon jednoznačně nezapadají. Nejtypičtějším příkladem je Ukrajina, kde panuje značná kulturní sounáležitost s Ruskem, ale zároveň i snaha o členství v EU, eventuálně i v NATO. Ukrajina je navíc členem GUAM, tj. volného sdružení států, které se vůči Rusku vymezují.

To jsou dva základní faktory, které vysvětlují, proč česká zahraniční politika vůči Rusku zůstává dosud jenom částečně úspěšná. Existují však i další zásadní problémy. Mezi nimi vyniká nedostatečná konceptualizace českých aktivit vůči Rusku a s tím související radikální změny v české politice při změně vlády. Česká diplomacie dosud nedisponuje jednotnou strategií vůči Rusku, která by dokázala uvést do vzájemného souladu politické priority s prioritami ekonomickými, lidskoprávními a kulturními. Zatímco se ČR velmi výrazně angažuje v pomoci opozičním silám v Bělorusku, není vůbec zřejmé, jaký postoj oficiální představitelé země zaujímají vůči opozici ruské. Podobně tolikrát zmiňovaná centralizace moci nebo omezování svobody slova zůstává citlivou oblastí, o které se většina českých politiků zmiňuje jenom váhavě. Jednotná koncepce zahraniční politiky vůči východoevropskému regionu by tento problém odstranila. Nutnou podmínkou by ovšem bylo, že by se tvorby dokumentu účastnila i opozice, protože v opačném případě bude mít každá zahraničněpolitická koncepce tohoto typu velmi omezenou platnost. Součástí jednotného postupu by se pak měla stát i již existující *Strategie prosazování obchodně-ekonomických zájmů ČR*, zmíněná výše.

Dalším, neméně komplexním problémem je nedostatečná koordinace aktivit jednotlivých center české politiky vůči Rusku. Většina konkrétních subjektů, která se podílí na vytváření české politiky vůči Rusku, funguje dobře – ať už jde o odbory MZV nebo subjekty hospodářské. Ovšem koordinace jejich činností je často omezená, a to dokonce i na úrovni meziresortní (ministerstvo zahraničních věcí a ministerstvo průmyslu a obchodu), nebo dokonce vnitroresortní.

Vzhledem k těmto limitujícím faktorům je úspěchem i situace, v níž se česko-ruské vztahy nacházejí na konci roku 2007. Podařilo se udržet dobrou dynamiku obchodních a investičních vazeb, na kterou mělo politické ochlazování minimální vliv. Diskuse o americké radarové základně, ač mediálně dominantní, nebyla jediným tématem a obě strany projednávaly i řadu dalších otázek, včetně otázek ekonomických. Za úspěch české diplomacie lze považovat i to, že se podařilo přesvědčit ruskou stranu, že problémy s hroby sovětských vojáků nejsou cílenou vládní kampaní, ale skutečnými případy vandalismu.

S tím, jak se blíží české předsednictví v EU, které si za jednu z priorit klade i vztahy s východní Evropou, postupně poroste potřeba vystupovat systematicky a koncepčně. ČR bude nucena své kroky jasně předem formulovat, nejen proto, aby byly transparentní pro Rusko, ale především proto, aby si česká diplomacie dokázala zajistit podporu zemí Visegrádu a ostatních členských zemí EU, bez nichž nebude schopna prosadit žádný zásadnější krok.

Poznámky

1 Viz *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006.* On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=4191**; **www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**); *Programové prohlášení vlády.* On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**); *Koaliční smlouva*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20394**).

2 Diskuse o energetické bezpečnosti již po nějakou dobu probíhala v rámci ministerstva zahraničních věcí. Např. již na konci června 2006 bylo rozhodnuto o zřízení odborné pracovní skupiny pro energetickou bezpečnost. Ale pomineme-li činnost zvláštního velvyslance pro energetickou bezpečnost, aktivity ministerstva v této oblasti byly v následujících měsících spíše omezené. Rusko-běloruská krize dala dalšímu vývoji impulz v tom smyslu, že i státy, které v minulosti váhaly s podporou radikálního polského postoje, začaly vážně uvažovat o důsledcích společné evropské energetické politiky, a tyto úvahy se pak „přelily“ i do ČR.

3 Návrhy na možný kompromis byly podávány až od poloviny roku. Mezi ně patřila ruská nabídka na využívání vojenské základny v Ázerbájdžánu (odmítnutá Spojenými státy) a nabídka na ruské inspekce na základnách (nepřijatelná pro hostitelské země) apod.

4 Česká tisková kancelář, 20. 1. 2007

5 Česká tisková kancelář, 19. 2. 2007

6 Speech at the 43rd Munich Conference on Security Policy, 2. 10. 2007. On-line: (**www.securityconference.de/konferenzen/rede.php?sprache=en&id=179**).

7 *Ukaz-nagraždĕnije medal' Puškina*. Oficiální stránka Prezidenta Ruské federace, 1. 11. 2007. On-line: (**www.kremlin.ru/text/psmes/2007/11/150001.shtml**).

8 *Putinův evropský spojenec Klaus*. Lidové noviny, 2. 1. 2008.

9 *Bilaterální jednání mezi ČR a Ruskou federací*. Portál veřejné správy ČR. On-line: (**www.gov.cz/wps/portal/_s.155/6966/_ps.1258/M/_s.155/10202?docid=111362**).

10 Prohlášení MZV ČR v souvislosti s poškozením hrobů na memoriálu vojáků Rudé armády na Olšanských hřbitovech v Praze, 12. 7. 2007. On-line: (**www.mzv.cz/wwWo/mzv/default.asp?id=50092&ido=10544&idj=1&amb=1**).

11 Česká tisková kancelář, 22. 8. 2007.

12 *Süddeutsche Zeitung*, 27. 4. 2007. On-line: (**www.sueddeutsche.de/ausland/artikel/952/111841**/).

13 Formálně je náplň práce komise tato: „Mezivládní komise pro hospodářskou, průmyslovou a vědecko-technickou spolupráci mezi Českou republikou a Ruskou federací je vrcholovým společným orgánem pro otázky dvoustranné hospodářské spolupráce mezi oběma zeměmi. Skládá se z vedoucích představitelů zainteresovaných ministerstev a státních organizací. Komise zasedá pravidelně jedenkrát ročně, přičemž mezi zasedáními je spolupráce koordinována jejími pracovními skupinami.“ Zasedání Mezivládní komise ČR a Ruské federace, 24. 10. 2007. On-line: (**www.businessinfo.cz/cz/clanek/rusko/zasedani-mezivladni-komise-cr-a-rf/1000580/46298**/).

14 *V Prage sostojalos' treťje zasedanije rossijsko-češskoj mežpravitel'stvĕnnoj komissii*, Ministĕrstvo inostrannych dĕl Rossijskoj Feděracii, 31. 10. 2007. On-line: (**www.mid.ru/ns-reuro.nsf/348bd0da1d5a7185432569e700419c7a/6587a770d03c3b89c3257385005070b2?OpenDocument**).

15 Česká tisková kancelář, 6. 7. 2007

16 Viz stránky Českého centra v Moskvě: **www.czechcentres.cz/moscow/novinky.asp**.

17 Viz např. Zápis z 8. společné schůze zahraničního výboru, výboru pro obranu, výboru pro bezpečnost a ústavně právního výboru, která se konala dne 31. 1. 2007, PSP ČR. On-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text.sqw?C=1713&T=K2006PSP5V&q=Rusk%e1%20federace&lem=1&j=1&d1=1**).

18 11. veřejné slyšení Senátu na téma „Závěry jarní Evropské rady a jejich vliv na energetickou politiku České republiky". On-line: (**www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=41099**).

19 *Usnesení vlády ČR ze dne 24. 2. 2003, č. 188 o Koncepci proexportní politiky pro období let 2003–2006*. On-line: (**racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/B9719536722C3F32C125 71B6006C0F8B?OpenDocument**). Tu později nahradila *Exportní strategie ČR (2006–2010)*. On-line: (**www.businessinfo.cz/cz/rubrika/exportni-strategie-cr-2006-2010/1001404/**).

20 *Strategie prosazování obchodně-ekonomických zájmů České republiky v Ruské federaci*. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. On-line: (**www.mpo.cz/dokument2487.html**).

21 Česká tisková kancelář, 21. 6. 2007.

22 *Rusko: očekávaný vývoj v teritoriu*. On-line: (**www.businessinfo.cz/cz/sti/rusko-ocekavany-vyvoj-v-teritoriu/10/1000580/**).

23 Organizační struktura MPO ČR. On-line: (**www.mpo.cz/dokument35310.html**).

24 Plán proexportních akcí OEÚ ZÚ Moskva. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/default.asp?id=46293&ido=994&idj=1&amb=54&ParentIDO=980**).

25 Komora pro hospodářské styky se SNS. On-line: **www.komorasns.cz/index.php?page=pro-media**.

26 Viz např. *Rusko proti raketové základně*. Rozhovor s A. Vondrou, Český rozhlas, 20. 2. 2007. On-line: (**www.alexandrvondra.cz/?item=rozhovor-pro-radio-cesko-433&category=emedia**; *Schwarzenberg: Rusko chce zpět mocenský status Sovětského svazu*. Hospodářské noviny, 20. 7. 2007.

27 Např. *Putin přiostřuje slovník, potřebuje nepřítele*. Hospodářské noviny, 21. 2. 2007.

28 Viz např. *Česká delegace ujistila Moskvu: rozhodnutí o radaru nepadlo*. Právo, 22. 8. 2007, nebo *Ruský názor na radar už se mění*. Hospodářské noviny, 10. 9. 2007.

29 Viz např. zprávy v novinách Nězavisimaja gazeta – *Čechija vozděržitsja ot priňatija rešenija po radaru PRO do konca goda*, 21. 8. 2007. On-line: (**news.ng.ru/2007/08/21/1187695084.html**); *Vojennyje bazy v Jevropě stanut celjami dlja rossijskich raket*, 4. 6. 2007. On-line: (**news.ng.ru/2007/06/04/1180904297.html**). Podobně též Izvestija – *Češskije mepy otkazalis' besedovať s glavoj Minoborony o PRO*, 13. 9. 2007. On-line: (**www.izvestia.ru/news/news148402**) nebo Rossijskaja gazeta – *Vlasti Pol'ši i Čechii soglasilis' razmestiť v svojich stranach novyje amerikanskije bazy*, 20. 2. 2007. On-line: (**www.rg.ru/2007/02/20/bazy-polska-anons.html**).

30 Pro zevrubnější analýzu mediálního obrazu diskusí o radarové základně viz kapitola 2 – *Politický, mediální a společenský kontext zahraniční politiky, tvorba diskurzu*.

31 *Rusko láká podnikatele stále víc*. Hospodářské noviny, 27. 4. 2007.

32 *Za dovolenou v Česku nejvíc utrácejí Rusové*. Právo, 28. 8. 2007; *Návrat ruštiny*. Právo, 14. 5. 2007.

33 *MID Rossii vyrazil Čechii rešitel'nyj protěst*. Izvestija, 11. 7. 2007.

34 Např. *Putin dal Merkelové klíč od G8*. Lidové noviny, 7. 1. 2007.

35 Již na konci roku 2006 Bartuška řekl mj., že „Rusko je stabilnější, než si řada pozorovatelů myslí". *Václav Bartuška: Nedostatek energie může Evropu znovu sblížit*. Hospodářské noviny, 1. 11. 2006.

36 *Klaus a Putin: každý koukal jinam*. Mladá fronta Dnes, 28. 4. 2007.

37 Např. *Havel zvolil periferii*. Právo, 3. 10. 2007.

Kapitola 11
Země východní dimenze Evropské politiky sousedství v české zahraniční politice

Petr Kratochvíl

ZEMĚ VÝCHODNÍ DIMENZE EVROPSKÉ POLITIKY SOUSEDSTVÍ (ENP) V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Zahraničněpolitickou aktivitu ČR vůči zemím, které jsou zapojeny do východní části ENP (Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Moldavsko a Ukrajina), lze rozdělit do dvou velmi odlišných kategorií: První je politika multilaterální v rámci EU, konkrétně tedy jde o český vliv na sousedskou politiku. Druhou kategorií pak jsou bilaterální vztahy s těmito zeměmi. Bilaterální relace jsou přitom krajně odlišné co do intenzity i cílů české zahraniční politiky. Jednoznačně nejpodstatnějším partnerem je Ukrajina, a to jak v oblasti politické, tak i ekonomické. Z hlediska české pozornosti následuje Bělorusko, ale zde nejde o přímé politické vazby, natož o vazby obchodní, ale o pomoc běloruské opozici a kritiku Běloruska na mezinárodní scéně. Následují vztahy s Gruzií a Moldavskem, které sice dlouhodobě posilují, ale stále ještě nejsou tak vyvinuté. Arménie a Ázerbájdžán se v české zahraniční politice objevují spíše nahodile a výjimečně.

Tomu odpovídá téměř naprostá absence zmínek o regionu v oficiálních dokumentech, které se zabývají zahraniční politikou. Programové prohlášení vlády hovoří pouze obecně o tom, že ČR bude podporovat „společný postup EU vůči jejímu nejbližšímu okolí a sousedům, který napomůže stabilitě a prosperitě těchto oblastí, a tudíž i stabilitě EU“.[1] Stejně se vyjadřuje i koaliční smlouva současné vlády.[2]

Starší *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006* zmiňuje dvakrát Ukrajinu – ovšem vždy v návaznosti na Ruskou federaci, což mimoděk naznačuje, že autoři koncepce pozici Ukrajiny jak v ekonomické, tak i bezpečnostní oblasti odvozují od pozice Ruska. Jsou zde zmíněny i ostatní státy SNS a české úsilí „o rozšiřování vzájemně výhodné hospodářské spolupráce“.[3]

Přestože tedy neexistuje jednotná koncepce vztahů ČR k zemím regionu, v praktické rovině neexistují mezi klíčovými aktéry v české diplomacii zásadní rozpory o celkovém směřování české politiky vůči dotčeným zemím. To je pravděpodobně dáno tím, že česká diplomacie se do značné míry opírá o rámec, který vymezuje ENP. Využívání koncepčního rámce EU také vysvětluje na první pohled paradoxní skutečnost, že ČR dokáže zaujmout relativně koherentní pozici vůči regionu s tak odlišnými zeměmi, když jí činí problémy učinit totéž ve vztahu k Rusku (kde je unijní politika mnohem rozpolcenější).

ZEMĚ VÝCHODNÍ DIMENZE ENP: AGENDA A UDÁLOSTI

Evropská politika sousedství je jednou z nejmladších a zároveň nejctižádostivějších politik Evropské unie. Její záběr je jak geograficky, tak i šíří předpokládaných aktivit značný. ČR se v rámci politiky profiluje především aktivitami v její východní dimenzi, byť je přítomna i v dimenzi jižní (viz kapitola 13 – *Blízký východ, Středozemí a Afghánistán v české zahraniční politice*).

V souvislosti s blížícím se předsednictvím ČR v Radě EU, pro něž má být východní dimenze unijní zahraniční politiky prioritní, začíná být ČR v politice sousedství aktivnější. To je podstatná změna ještě proti nedávné minulosti, kdy Praha spíše reagovala na předchozí vývoj. Dokladem této změny byl například *non-paper* k politice sousedství během německého předsednictví EU, který mj. díky iniciativě ČR přijaly za svůj všechny čtyři země Visegrádské skupiny. Země Visegrádu se nakonec připojily formálně k alternativnímu švédskému návrhu. Představitelé ministerstva sice zdůrazňují, že oba návrhy obsahovaly celou řadu shodných prvků, nicméně jistě by bylo větším úspěchem, kdyby se naopak švédská diplomacie přiklonila k návrhu zemí Visegrádu. Důraz na aktivizaci české zahraniční politiky vůči východní Evropě je patrný i z českých priorit pro předsednictví ČR ve Visegrádské skupině (červen 2007–červen 2008): Pokračuje zvláštní program určený pro Ukrajinu, ČR bude usilovat o intenzivnější vztahy s Moldavskem, o podporu demokratizace Běloruska a konečně také o zesílení vztahů se státy jižního Kavkazu.[4] V rámci českého předsednictví ve Visegrádské skupině se také chystá oficiální účast ministra zahraničních věcí ČR na setkání států GUAM v polovině příštího roku v Tbilisi, což je zcela nová forma vzájemné podpory. Plánuje se též účast uskupení GUAM jako celku v projektech podpořených Visegrádským fondem.

V rámci politiky sousedství je podstatnou otázkou také to, do jaké míry má být její východní dimenze institucionalizována. Pro některé představitele české diplomacie, a dokonce i členy vlády, je navrhovaná institucionalizace jižní dimenze (Středozemní unie prezidenta N. Sarkozyho) příležitostí prosadit podobný krok i směrem na východ. Na druhou stranu si je třeba uvědomit, že členské země východní části politiky o multilateralizaci projevují minimální zájem (Ukrajina), nebo ji vnímají vysloveně negativně (země jižního Kavkazu).[5] Vytvoření institucionální rámce by proto mohlo znamenat, že jej tyto země budou chápat pouze jako úlitbu Evropské unii, což jistě kýžený efekt nepřinese. Zároveň je institucionalizace v některých členských

zemích EU interpretována jako vytvoření organizace alternativní ke členství v EU. To je však záměr, se kterým Praha ostře nesouhlasí.

Paralelně se snahou o ovlivnění samého institucionálního rámce ENP probíhá několik bilaterálních aktivit, které však svým zaměřením pod sousedskou politiku jednoznačně spadají. Obvykle jde o spolupráci v oblastech, které vyjmenovávají bilaterální akční plány, jež v rámci politiky dohodla Evropská unie s partnerským státem.[6] Příkladem může být lednové prohlášení ministrů zahraničních věcí ČR a Ukrajiny o spolupráci při provádění akčního plánu EU–Ukrajina (viz níže). Těchto aktivit je ovšem stále ještě velmi málo. Politika sousedství je ale pro ČR významná i z ekonomického hlediska. V posledních měsících se EU soustředila na možnosti vytvoření rozsáhlé zóny volného obchodu s partnerskými zeměmi (tzv. *deep free trade area*), zejména s Ukrajinou, kde již vznikla studie proveditelnosti.[7]

Obecně ovšem platí, že základní mechanismus, který ČR při naprosté většině svých aktivit (a zejména nových iniciativ) v rámci ENP používá, spočívá ve vytvoření (1) interního materiálu na MZV, který je následně (2) prokonzultován s partnery v rámci Visegrádské skupiny, aby byl na závěr (3) prezentován na celounijní úrovni nebo přímo předsedající zemi. Taková strategie má své výhody i nevýhody. Výhodou je jednoznačně větší váha českých iniciativ a předběžné testování šancí na úspěch, nevýhodou naopak někdy značné zdržení a pak také ztráta prestiže spojená s rolí jediného iniciátora. Posledně jmenovaný prvek je umocněn vnímáním Polska jako silného hráče v ENP, který je schopen si značnou část zásluh za novou iniciativu přivlastnit.

Ukrajina

Ve srovnání s českou politikou vůči Rusku byly česko-ukrajinské vztahy v roce 2007 v mnoha ohledech výrazně klidnější: Mezi oběma zeměmi neexistovaly žádné základní spory, ale ani žádná velká témata, která by zajímala politiky i veřejnost v obou zemích. Jediným stále přítomným tématem je otázka pracovní migrace mezi oběma zeměmi a s tím související diskuse o vízové povinnosti v souvislosti se vstupem ČR do schengenského prostoru. Bohužel přetrvávala i nízká míra obchodních a investičních vazeb.[8] Ale zároveň je zřejmé, že v plánech české diplomacie má Ukrajina (jako alternativa k přílišné fixaci na Rusko) výsadní postavení, a přestože byl rok 2007 z hlediska bilaterálních aktivit spíše chudší, lze očekávat výrazný nárůst našich vztahů v průběhu celého následujícího roku i v době českého předsednictví Rady EU. První vlaštovkou, která má rostoucí význam Ukrajiny pro ČR potvrdit, měla být návštěva náměstka ministra zahraničních věcí Ukrajiny Volodymyra D. Chandogije v ČR v březnu 2008. Přesto dosud existuje značná propast mezi realitou vzájemných vztahů a ambiciózními českými očekáváními o jejich budoucí podobě.

První významnou událostí, jejímž cílem bylo posílení česko-ukrajinských vazeb, byla návštěva ukrajinského ministra zahraničních věcí Borise Tarasjuka v Praze. Tarasjuk se setkal jak se svým protějškem K. Schwarzenbergem, tak i s premiérem M. Topolánkem. Ministr Schwarzenberg se jasně vyslovil ve prospěch ukrajinského členství v Evropské unii i v NATO. Při návštěvě byly navíc podepsány dva dokumenty: *Společné prohlášení o spolupráci při implementaci akčního plánu Evropská unie–Ukrajina* a *Plán konzultací mezi Ministerstvem zahraničních věcí ČR a Ministerstvem*

zahraničních věcí Ukrajiny na období od 1. 1. 2007 do 31. 12. 2008. Společné prohlášení se zaměřuje zejména na aktivity, při kterých bude ČR Ukrajině asistovat při jejím úsilí o vstup do EU. Příkladem je třeba oblast jaderné bezpečnosti nebo implementace fytosanitárních standardů v zemědělské oblasti apod.[9] V souvislosti s energetickou krizí mezi Běloruskem a Ruskem byla také zmíněna otázka energetické bezpečnosti tranzitních a cílových zemí.[10]

Tarasjukova návštěva v Praze následně vyvolala velké spory na ukrajinské politické scéně, protože proruský premiér Viktor Janukovyč Tarasjuka obvinil, že jeho zahraničněpolitické aktivity jsou v rozporu s národními zájmy Ukrajiny, a dokonce požadoval jeho odvolání. Na to reagovala česká ambasáda v Kyjevě, a stejně tak i české MZV, které zdůraznilo, že Tarasjukova návštěva byla dlouhodobě plánována a že ukrajinská vláda předem Tarasjukovu legitimitu nezpochybnila.[11] Podstatné přitom pro Janukovyče bylo především to, že se B. Tarasjuk jasně vyslovil i pro členství Ukrajiny v NATO, s čímž premiér dlouhodobě nesouhlasí.

Vnitřní rozpolcenost ukrajinské politiky ve vztahu k USA i k ČR se pak znovu projevila při diskusích o americké radarové základně. První náměstek ukrajinského premiéra Mykola Azarov totiž ostře kritizoval plány na výstavbu radarové základny v ČR s tím, že existence základny ohrožuje ukrajinskou bezpečnost.[12] Podobně reagoval později i sám premiér Janukovyč.[13] Česká ambasáda na Ukrajině si uvědomovala, že v případě diskusí o radarové základně USA v ČR, stejně jako v obecnější otázce členství Ukrajiny v NATO, jde o mimořádně citlivou otázku, a proto se vyslovovala spíše v minimální míře.[14]

Do konce roku se pak odehrály pouze dvě další zásadnější události, které měly vliv na bilaterální vztahy obou zemí: První z nich byla červencová návštěva premiéra M. Topolánka a ministryně obrany V. Parkanové na Ukrajině, při níž Topolánek připomněl – jako první předseda vlády ČR – památku československých legionářů ve Zborově.[15] Druhou potom výměna velvyslance na Ukrajině. O novém velvyslanci bylo rozhodnuto již na jaře, ale teprve na počátku září byla zveřejněna zpráva, že se jím stane Jaroslav Bašta, dlouholetý český velvyslanec v Ruské federaci a náměstek ministra zahraničních věcí.[16]

Klíčovým tématem byla otázka přílivu ukrajinských migrantů do ČR. Ukrajinská menšina je považována za jednu z největších, ne-li vůbec nejpočetnější menšinu v ČR. Podle různých odhadů v zemi legálně pobývá zhruba 120 000 Ukrajinců, přičemž jejich celkový počet je pravděpodobně ještě výrazně vyšší.[17] České ekonomice se v posledních letech navíc mimořádně dařilo, a pro české podnikatele tak bylo čím dál obtížnější získat dostatečné množství domácí pracovní síly. Proto se pozornost podnikatelů i vlády soustředila na možnosti, jak usnadnit příliv pracovní síly ze zemí, jako je právě Ukrajina. Ministr práce a sociálních věcí Petr Nečas v červenci ohlásil plán na zavedení zelených karet pro cizince zvolených zemí (pravděpodobně mezi ně budou patřit Ukrajina, Moldavsko, Vietnam a některé další). Tento plán, který se má začít uplatňovat od roku 2008, počítá s tím, že by i nadále rostl počet cizinců, kteří v ČR pracují – již za období od léta 2006 do léta 2007 šlo přitom zhruba o čtvrtinový nárůst jejich celkového počtu.[18] Plán na zavedení zelených karet následně prošel připomínkovým řízením na ministerstvu zahraničních věcí, ministerstvu vnitra

a ministerstvu práce a sociálních věcí. Není ovšem dosud jasné, jakých konkrétních profesí se plán bude týkat a kdy přesně začne platit. V této otázce také hraje velkou roli (ne)stabilita současné vládní koalice, protože podstatná část opozice se vyslovuje proti většímu otevírání pracovního trhu. Ukrajinský velvyslanec Ivan Kuleba přitom opakovaně neúspěšně navrhoval, aby byla mezi oběma zeměmi uzavřena dohoda o zaměstnávání cizinců, která by jednak ulehčila legální získávání pracovního místa v ČR a jednak omezila nelegální práci.[19] Přestože obecně s plánem souhlasí i česká strana, objevuje se řada námitek (např. ze strany ministerstva vnitra), které se týkají především dosud nevyřešeného problému velkého počtu ukrajinských občanů, kteří v ČR pracují ilegálně. Zástupce ministerstva vnitra Zdeněk Král přitom objasnil představu resortu, která spočívá v tom, že „by přímo na Ukrajině působil zprostředkovatel, který by měl přímou vazbu na zastoupení českého státu a byl by v kontaktu jak s českými, tak s ukrajinskými orgány. Na základě zájmu konkrétního zájemce by potom prověřil, zda je v Česku poptávka po jeho pracovní pozici a kvalifikaci, a pomohl by mu zprostředkovat pracovní povolení a pobytové oprávnění.“[20] Konkrétní kroky, které ale ČR podniká, mají bohužel ve skutečnosti mnohem častěji negativní důsledek. Příkladem je novela cizineckého a azylového zákona, schválená Poslaneckou sněmovnou na konci října, která nejenže nijak nezlepšuje situaci Ukrajinců v ČR, ale podle některých nevládních organizací dokonce „citelně zasahuje do práv nejen žadatelů o mezinárodní ochranu, ale i ostatních cizinců pobývajících na území ČR“.[21] Proti úpravě protestovala celá řada nevládních organizací i parlamentní opozice, ale většina jejich připomínek nebyla vyslyšena a novela byla přijata víceméně v podobě, jakou navrhla vláda.

Související otázkou je česká vízová politika vůči Ukrajině. Ta se v minulosti vyznačovala spíše reaktivním přístupem a aktivní byla tam, kde šlo o rychlejší zavedení víz, než bylo nutné (v kontrastu např. s Polskem). Problémy s vízy jsou ale v české politice přítomny neustále. Konzulární zastoupení ČR na Ukrajině nápor žádostí o víza nezvládají a před konzuláty se někdy tvoří dlouhé fronty, v nichž lidé tráví někdy i několik dnů.[22] Problém souvisí s tím, že se vízovou agendou zabývá nedostatečný počet úředníků. Je otázkou, proč česká diplomacie nepřijala již v době, kdy počet žádostí začal stoupat, opatření, která by současné situaci zabránila. Bylo přitom možno buď zvýšit počet konzulů, anebo zajistit zpracování vízové agendy prostřednictvím *outsourcingu*. Zdá se, že nedostatečný počet úředníků, kteří by se zabývali vízovými otázkami, není důsledkem záměru, ale spíše toho, že česká zastoupení v zahraničí procházejí redukcí počtu pracovníků. Vízové otázky jsou přitom často první obětí snižování počtu zaměstnanců (jako např. v případě českého velvyslanectví v Rusku). Neschopnost řešit tento problém dosud ostře kontrastuje s plány na větší otevřenost ČR vůči zahraničním pracovníkům.

Dosud nedoceněné zůstávají obchodní vazby mezi ČR a Ukrajinou. Vzájemný obchod sice prudce roste, ale stále ještě není ani zdaleka srovnatelný se vztahem česko-ruským, anebo s ostatními vazbami Ukrajiny s některými dalšími zeměmi středoevropského regionu, například s Maďarskem.[23] Přesto bylo v průběhu roku rozhodnuto o několika českých investicích na Ukrajině, z nichž většina se uskutečňuje víceméně nezávisle na vládních agenturách – například skupina KKCG plánuje těžbu zemního plynu na Ukrajině (investice ve výši zhruba 6,6 mld. Kč),[24] o expanzi na ukrajinský

trh se také pokouší společnost Sazka[25] aj. Dalšímu posilování obchodních vztahů nebo dokonce investicím českých podnikatelů na Ukrajině přitom stále brání řada faktorů: Jedním z nejvýraznějších jsou problémy korupce a netransparentního podnikatelského prostředí v Ukrajině samé. Nejasný zůstává i status svobodných ekonomických zón (např. v Zakarpatské oblasti). Všechny tyto problémy se setkaly opakovaně s kritikou českých podnikatelů – nejvýrazněji při zasedání česko-ukrajinské mezivládní komise v květnu.[26] Setkání se účastnila řada zástupců českých firem, velký vliv na jednání přitom má zejména Komora pro hospodářské styky se SNS.

Bělorusko

Na rozdíl od Ukrajiny bylo Bělorusko v české zahraniční politice přítomno primárně nikoli jako partner pro vzájemná jednání, ale především jako objekt kritiky. Diktátorský režim prezidenta Lukašenka je dlouhodobě monitorován na úrovni státních institucí (zejména ministerstva zahraničních věcí) i řady nevládních organizací.

V širším kontextu se Bělorusko v české zahraniční politice v roce 2007 objevilo pouze třikrát: Jednou šlo o rusko-běloruský spor o energetické dodávky do Běloruska. Ten vedl českou diplomacii k větší vstřícnosti vůči Polskem vehementně prosazované společné politice EU v oblasti energetické bezpečnosti. Navíc se znovu – stejně jako v minulosti s Ukrajinou – pozornost odpoutala pouze od vztahu mezi dodavatelem (Rusko) a odběratelem (Evropská unie) a začalo se diskutovat o roli tranzitních zemí (především Ukrajiny a Běloruska).[27]

Podruhé šlo o běloruskou kandidaturu do Rady lidských práv OSN. Tu odsoudila celá řada českých osobností v čele s Václavem Havlem, Annou Šabatovou a Janem Rumlem. Podobně se vyslovila i skupina českých senátorů.[28] Vůdčí představitel běloruské opozice Aljaksandr Milinkevič vyslovil po odmítnutí běloruské kandidatury ČR své díky.[29] Potřetí se Bělorusko dostalo do širších mezinárodněpolitických debat v souvislosti s chystanou radarovou základnou v ČR. Ruský velvyslanec v Bělorusku Aleksandr Surikov totiž na konci srpna prohlásil, že by Rusko mohlo v Bělorusku umístit své jaderné zbraně. Hned následující den ovšem toto své prohlášení odvolal a obvinil média z dezinterpretace svých slov.[30]

Mimořádně silná byla lidskoprávní dimenze české politiky vůči Bělorusku. Velmi aktivní byla v této otázce i česká občanská společnost: například již na přelomu let 2006/2007 zaslali občané ČR zhruba 4000 novoročních přání představitelům běloruské opozice.[31] Informační nebo protestní akce pořádala řada nevládních organizací, například Amnesty International, Svobodné Bělorusko nebo Asociace pro mezinárodní otázky. Znovu se také diskutovalo o vízové politice EU vůči Bělorusku. Někteří senátoři podpořili snížení nebo odstranění vízových poplatků ve výši 60 EUR alespoň pro běloruské studenty, kteří mají studovat v ČR.[32] Otázka poplatků za víza ale v případě Běloruska stále zůstává otevřená. Bělorusko na rozdíl od Ukrajiny nebo Ruska neuzavřelo s EU dohodu o zjednodušení vízového styku, a poplatky proto zůstávají v uvedené výši. Je otázkou, zda jde o „liknavost běloruského ministerstva zahraničí“, jak tvrdí některé humanitární organizace,[33] anebo spíše o záměr izolovat vlastní občany od styku s EU. Na počátku června se také v Praze konala velká mezinárodní konference, věnovaná mj. bezpečnosti a lidským právům, na níž vedle

amerického prezidenta G. Bushe vystoupil i již zmíněný A. Milinkevič.[34] Velmi aktivní je ve vztahu k Bělorusku i české MZV, zejména Odbor transformační spolupráce, který podpořil celou řadu aktivit směřujících k demokratizaci Běloruska (např. výměnné pobyty pro běloruské studenty).

V říjnu vyvolala rozruch návštěva místopředsedy sněmovny a předsedy KSČM Vojtěcha Filipa v Bělorusku. Filip tam sice byl na soukromé návštěvě, ovšem setkal se s představiteli vládnoucího režimu, který následně této návštěvy náležitě propagandisticky využil.

Z kulturních akcí je třeba připomenout brněnský Měsíc autorského čtení, který byl tentokrát věnován právě běloruským spisovatelům.

Ostatní země – Moldavsko, Gruzie, Arménie a Ázerbájdžán

Vztahy s ostatními zeměmi, které jsou součástí východní dimenze ENP, jsou menšího rozsahu. Proto i české diplomatické aktivity zůstávají v tomto směru spíše omezené.

Jednou z prioritních zemí ČR v regionu je Moldavsko. To je například jednou z osmi zemí, kam směřuje většina české rozvojové pomoci. Ale v posledních letech narůstají české aktivity vůči Moldavsku i v jiných směrech. Česká republika například v roce 2005 otevřela své velvyslanectví v Moldavsku, a velvyslanectví od té doby rozvíjí množství kontaktů s ostatními ambasádami členských zemích EU, které jsou v zemi přítomny. Je ovšem důležité připomenout, že moldavská ambasáda rozvíjí svou činnost teprve v posledních dvou až třech letech a nárůst aktivit je tedy opticky dobře zaznamenatelný. Na konci dubna roku 2007 zahájilo činnost moldavské velvyslanectví v Praze.

Česká politika vůči Moldavsku však zůstává dvojznačná: Na jedné straně ČR usiluje o příliv pracovní síly ze země,[35] ale na straně druhé uplatňuje poměrně striktní vízový režim. Česká diplomacie si je tohoto rozporu vědoma, a iniciovala proto na unijní rovině jednání o vízové facilitaci s Moldavskem. Podobně rozpolcený je i postoj ČR vůči členství Moldavska v EU: Zatímco ČR podporuje maximální otevřenost Unie, prezident V. Klaus se veřejně vyslovil proti členství země v EU, pokud nedojde k vyřešení situace v Podněsteří, kde však v nejbližší době nelze očekávat zásadní pozitivní posun.[36] Nelze se ubránit dojmu, že – stejně jako v případě prezidentových názorů na Kosovo – jde jednak o výrazný odklon od oficiální české pozice a jednak o vyjádření postoje překvapivě blízkého pozici Ruské federace.

V poslední době se aktivizovala i česká politika vůči Gruzii. Tu v květnu roku 2007 navštívil dokonce premiér M. Topolánek a jednal zde jak s premiérem Z. Nogaidelim, tak i s prezidentem M. Saakašvilim (byť schůzka s prezidentem byla dojednána až na poslední chvíli).[37] Vztahy s ČR jsou pro Gruzii podstatné z řady důvodů: Český premiér velmi výrazně podpořil Gruzii v jejím sporech s Ruskem a ČR je zároveň zastáncem začlenění Gruzie do západních integračních struktur. Ještě v květnu navštívila předsedkyně gruzínského parlamentu Nino Burdžanadze Prahu a v červnu následovala návštěva gruzínského premiéra Nogaideliho.[38] Předmětem jednání byla opět jak široce pojatá strategická debata o členství Gruzie v západních integračních uskupeních, tak i specifické otázky bilaterálních vztahů – energetická spolupráce, spolu-

práce v oblasti zdravotnictví a rozvoje infrastruktury. Pozitivní je fakt, že se Česká republika zapojila také do skupiny „nových přátel" (*New Friends of Georgia*), tj. zemí, které podporují aktivizaci Evropské unie (i Severoatlantické aliance) vůči východnímu sousedství a zejména vůči Gruzii.

V Gruzii jsou ovšem velmi aktivní i české firmy: Například česká Energo-Pro (resp. její dceřiná společnost) je největším soukromým distributorem elektřiny v zemi a české firmy jsou výrazně přítomny i v sektoru zdravotnictví.[39] Související otázkou je také, do jaké míry ČR omezí vývoz zbraní do této země – o export lehkých zbraní má zájem Česká zbrojovka, ale jde i o dodávky bojových letounů L-159.

Téměř zcela mimo zájem české politiky zůstávají Arménie a Ázerbájdžán, a pokud se systematičtější pozornost o tyto země objevila, pak souvisela výhradně s politikou sousedství Evropské unie. To je překvapující zejména v případě Ázerbájdžánu, protože jako obchodní partner ČR zaujímá mezi všemi zeměmi zapojenými do ENP hned druhou příčku za Ukrajinou.[40] Česká diplomacie v minulosti region Kavkazu spíše zanedbávala, byť situace se postupně mění v souvislosti s aktivizací české politiky vůči Gruzii. Vzhledem k rostoucímu významu energetické bezpečnosti lze však předpokládat, že poroste i pozornost věnovaná právě Ázerbájdžánu.

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI ZEMÍM VÝCHODNÍ DIMENZE ENP

Struktura klíčových aktérů je u všech analyzovaných zemí (s výjimkou Běloruska) podobná. Základními aktéry je Ministerstvo zahraničních věcí ČR a česká velvyslanectví v dotčených zemích. ČR má velvyslanectví na Ukrajině, v Moldavsku, v Gruzii a v Bělorusku. V Bělorusku je ovšem zastupováno pouze na úrovni chargé d'affaires. Arménie a Ázerbájdžán spadají pod velvyslanectví v Tbilisi.

Rozsah aktivit se u jednotlivých velvyslanectví podstatně liší, nicméně se nelze ubránit srovnání s českým velvyslanectvím v Rusku, které je – například v ekonomicko-obchodní oblasti – několikanásobně aktivnější než velvyslanectví ve všech státech východní dimenze politiky sousedství. To přirozeně souvisí s výrazně větším angažmá českých firem v Rusku než v ostatních zemích a s počtem pracovníků na jednotlivých ambasádách, nicméně některé nedostatky je možno i za současných podmínek překonat.[41]

Nejvíce aktivit z velvyslanectví v zemích východní dimenze ENP vyvíjí velvyslanectví v Kyjevě. V průběhu roku také přibyl ke Generálnímu konzulátu ve Lvově další na východě země, v Doněcku. To je vzhledem k dlouhodobým problémům s neschopností české diplomacie zajistit hladké vydávání víz ukrajinským občanům (nejde přitom jenom o pracovní sílu, ale často i o turisty) jednoznačně pozitivní. Problémem ale zůstává fakt, že zvyšující se počet konzulátů (a někdy i pracovníků na konzulátech působících) paradoxně nevede k rychlejšímu zpracovávání agendy, protože se současně s růstem kapacit zvyšuje i zájem o vydávání víz.

Na ekonomickém poli se angažují Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR a některé vládní agentury (CzechTrade), ale i řada soukromých subjektů. MPO jednak usiluje o koncepční uchopení problematiky a jednak nabízí konkrétní informace. Zdařilá je ministerská koncepce obchodních vztahů s Ukrajinou nazvaná *Strategie prosazování obchodně-politických zájmů České republiky na Ukrajině*.[42] Strategie vůči Ukrajině na rozdíl od jiných pokusů (např. *Strategie vůči Rusku*, taktéž na léta 2005–2008) obsahuje poměrně konkrétní informace zaměřené na tři cíle: zlepšování celkového investičního klimatu na Ukrajině, informování potenciálních českých partnerů a jejich následná podpora při podnikání na Ukrajině. To vše má být podle strategie zarámováno snahou o koncepčnější nabídku služeb státu a jeho agentur. Ačkoliv je poměrně obtížné určit, do jaké míry se strategii daří naplňovat, obchodní vztahy s Ukrajinou skrývají značný potenciál, který se již projevuje v rostoucí dynamice vzájemných vztahů, naopak málo patrný je růst při pohledu na výši investic ČR na Ukrajině. K ambiciózním cíli zlepšování celkového investičního klimatu v ukrajinském kontextu česká diplomacie přispívá také zcela okrajově.

Informace Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR poskytuje dvěma klíčovými kanály – prostřednictvím internetových stránek **www.businessinfo.cz** a prostřednictvím vládní agentury CzechTrade. Agentura CzechTrade má ze všech zkoumaných zemí pobočku pouze na Ukrajině (v Kyjevě). Pobočka je přitom poměrně málo aktivní – na jejích internetových stránkách je například za celé sledované období (leden až listopad 2007) pouze dvanáct zpráv v oblasti novinek.[43] Soustředila se především na prezentaci českých firem na třech výstavách, které se konaly v první polovině roku (únor–duben 2007), jichž se oficiálně účastnila Česká republika (tj. ministerstvo průmyslu a obchodu). Zatím malou roli hraje česko-ukrajinská mezivládní komise, která se sešla v březnu 2007. Na jednání komise ČR navrhla Ukrajině podporu v souvislosti s vyjednáváním s EU. Větší význam mělo následné neformální setkání u kulatého stolu, protože toho se kromě členů komise účastnili i čeští a ukrajinští podnikatelé. Pozornosti se tak dostalo několika podstatným otázkám, kterými se komise tolik nezabývala (neuznávání certifikace zemí EU na Ukrajině, význam svobodné ekonomické zóny na západní Ukrajině pro české podnikatele apod.). Česká strana přitom navrhla zřízení certifikačního centra v ČR. Jednání se účastnili i zástupci bankovních domů, např. Raiffeisen Bank Aval nebo Forum, kteří přislíbili podporu bilateriálním ekonomickým projektům.[44]

Z dalších aktérů je třeba se zmínit o Komoře pro hospodářské styky se SNS.[45] Té až donedávna dominovala část podnikatelů zaměřená na Rusko, které je klíčovým obchodním partnerem českých firem v oblasti. Situace se ale v současnosti mění tím, jak Komora na základě vlastního rozhodnutí z konce května zřizuje bilaterální smíšené obchodní komory mezi ČR a jednotlivými zeměmi regionu.[46] Činnost jednotlivých komor je ale spíše omezená, což dokládá i orientace jejich internetové prezentace na server **i-ru.cz**, jehož hlavní zaměření je stále jednoznačně na ekonomické vztahy s Ruskou federací.

Poněkud odlišná je struktura základních aktérů pouze ve vztahu s Běloruskem. Zde totiž mají mnohem větší slovo české nevládní organizace, které podporují opozici proti Lukašenkově režimu. Mezi nimi vyniká společnost Člověk v tísni, která

podniká řadu aktivit zaměřených na Bělorusko, a dokonce založila vlastní Běloruské centrum, jež informuje o aktuálním politickém vývoji v zemi i o porušování lidských práv.[47] Společnost má úzké vazby na MZV, zejména díky vlivu náměstka T. Pojara, který v minulosti stál v čele této organizace. Z dalších je třeba zmínit například také Asociaci pro mezinárodní otázky, která často zve do ČR představitele běloruské opozice a pořádá s nimi veřejné debaty nebo zprostředkovává jejich setkání s reprezentanty české politické scény.[48]

Na úrovni každodenních aktivit ovšem zůstává klíčovým problémem absence jakéhokoli vztahu mezi ENP (do níž je na vrcholné úrovni ČR velmi aktivně zapojena) a bilaterálními vazbami mezi dotyčnými zeměmi. Pomineme-li skutečnost, že politika sousedství se teprve postupně rozvíjí, je hlavním problémem fakt, že se touto politikou v ČR zabývá v podstatě výhradně ministerstvo zahraničních věcí. Ministerští úředníci jsou ale přitom natolik zahlceni každodenní agendou, že se jen okrajově věnují otázce, proč není ENP předmětem zájmu i ostatních orgánů státní správy. V rámci samého ministerstva pak existuje několik odborů, do jejichž gesce politika zčásti spadá (teritoriální odbor, Odbor transformační spolupráce, Odbor SZBP a Odbor rozvojové spolupráce). Tyto odbory přitom nemají jasnou hierarchickou strukturu a některé z nich (Odbor transformační spolupráce) jsou neformálně mnohem silnější, než by odpovídalo jejich institucionální pozici. Přesuny institucionální váhy jsou koneckonců dobře patrné i na transformaci struktury ministerstva, kdy se nově vzniklý teritoriální odbor, který je v otázkách ENP věcně příslušný, bude pravděpodobně v roce 2008 profilovat mnohem výrazněji jako odbor podporující demokratizační procesy v regionu. To bude zároveň znamenat větší odpoutání zemí oblasti od ruského vlivu. Bylo by přitom záhodno uvést českou politiku například i v ekonomické oblasti nebo v oblasti podpory *good governance* do souladu s prioritami, které stanovují akční plány mezi EU a jednotlivými zeměmi.

Na první pohled by se mohlo zdát, že nezájem české veřejnosti o problematiku východoevropských zemí umožňuje poměrně autonomní jednání angažovaných aktérů, zejména MZV. Ale ve skutečnosti tomu tak není – jakékoliv aktivity jsou jasně vymezeny „rámcem nezájmu" české politické elity i veřejnosti. Ministerští úředníci mohou přirozeně usilovat o nové iniciativy, ale pokud jejich činnost překročí rámec, který je obecně vnímán jako limitní, jsou jejich kroky odmítnuty s tím, že se česká diplomacie musí zaměřit na prioritnější otázky (ať už jimi jsou vztahy s přímými sousedy, vztahy v rámci EU a transatlantická vazba).

ZÁVĚR

Vztahy České republiky se zeměmi, které jsou součástí východní dimenze Evropské politiky sousedství, jsou vysoce diferenciované, a diferenciace pokračovala i v roce 2007. To samo o sobě není problémem, byť to od české diplomacie vyžaduje schopnost využívat v jednotlivých případech odlišné instrumentarium. Problematické je ovšem to, že u zemí, které jsou považovány z různých důvodů za priority české zahraniční politiky (Ukrajina, Bělorusko, Moldavsko, Gruzie), jsou tyto nástroje

používány v omezeném rozsahu. Slabých míst je celá řada – od nefunkčních internetových stránek MZV, které mají informovat o těchto zemích, až po omezenou činnost vládních agentur v regionu (CzechTrade). Některé problémy se přitom neustále opakují – evergreenem posledních let jsou vždy problémy při vydávání víz na Ukrajině. Zároveň stále platí, že vztahy se všemi těmito zeměmi se rozvíjejí primárně v závislosti na pozici Ruska.

Česká diplomacie také reaguje velmi pomalu na proměnu unijního postoje k nejbližšímu sousedství. České návrhy, stejně jako návrhy zemí visegrádské čtyřky, jsou poměrně jasně vymezené, ale v situaci, kdy tyto návrhy nejsou přijaty, česká diplomacie jako by ztratila iniciativu. Zatímco ve vztazích s Ukrajinou byl tento trend zachycen a ČR nabídla Ukrajině svou pomoc při dojednávání nového smluvního rámce s EU, v ostatních sledovaných zemích zůstávala česká zahraniční politika dvoukolejná – zaměřená zvlášť na české bilaterální vazby a zvlášť (pokud vůbec) na vazby celounijní. Tento problém lze přitom snadno odstranit nejen tím, že se budou častěji scházet diplomaté členských zemí Unie (jak se mnohdy děje), ale hlavně tím, že dohodnutý postup se potom stane základem, a nikoli jenom neorganickým doplňkem českého postoje. Souvisejícím problémem je přetrvávající nekoncepčnost české politiky v rámci politiky sousedství jako celku, která je teprve pomalu odbourávána tím, jak se blíží české předsednictví Rady EU. Jak už bylo naznačeno výše, problémy, které tento nežádoucí stav způsobují, samy o sobě nejsou nepřekonatelné, ale jejich kumulace má mnohem výraznější účinek: (1) Politika sousedství dlouho nebyla vnímána jako česká priorita; (2) jediným relevantním aktérem, který se věnuje ENP, je ministerstvo zahraničních věcí; (3) agendě ENP se na ministerstvu věnuje poměrně málo referentů; (4) kvůli systému časté rotace se referenti střídají někdy i po několika měsících; (5) evropské politiky (jako politika sousedství) až donedávna spadaly do několika různých odborů.

Česká politika vůči východní Evropě se však postupně proměňuje. ČR je v poslední době aktivnější nejen vůči Ukrajině, ale i vůči Moldavsku a Gruzii. Dokladem jsou vzájemné návštěvy nejvyšších představitelů některých z těchto zemí v posledním roce. Pozitivní je i otevírání dalších úřadů v těchto zemích (konzulát v Doněcku), byť i zde je ještě prostor pro další posílení. Vysoce kladně je třeba také hodnotit český principiální postoj vůči Bělorusku, jímž si ČR a zejména české nevládní organizace vydobyly renomé v celé Evropské unii.

Poznámky

1 Viz *Programové prohlášení vlády*. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**).

2 *Koaliční smlouva.* On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20394**).

3 Viz *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006.* On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**).

4 Czech Presidency of the Visegrad Group (June 2007–June 2008), Visegrad Group. On-line: (**www.visegradgroup.eu/main.php?folderID=1&articleID=9497&ctag=articlelist&iid=1**).

5 Multilateralizaci všechny země východní dimenze ENP chápou jako pouhou úlitbu Evropské unii. Z jejich pohledu nejsou důležité vazby regionální, ale naopak co největší přiblížení k EU na bilaterální rovině. Markantní to je např. v gruzínském případě – Gruzie nese poměrně nelibě, že musí brát ohledy na své sousedy, kteří za ní v reformním úsilí výrazně zaostávají. I Ukrajina se netají svými ambicemi a vazby v regionu (např. s Moldavskem) buduje především kvůli nátlaku EU.

6 Srov. European Neighbourhood Policy, Reference Documents, European Commission official website viz **ec.europa.eu/world/enp/documents_en.htm**.

7 Viz např. Shumylo, O. et al.: *Free Trade between Ukraine and the EU: An Impact Assessment*. International Centre for Policy Studies, Kyiv, 2007. On-line: (**www.pasos.org/content/download/10499/69123/file/FTA_Impact_E.pdf**).

8 Srv. Ukrajina: očekávaný vývoj v teritoriu. MZV ČR. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/stat.asp?StaID={CCB25914-A3D4-439F-8CA3-841770399D18**).

9 *Ministr Schwarzenberg přijal ministra zahraničí Ukrajiny*. MZV ČR. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=45595&ido=1&idj=1&amb=1**).

10 Česká tisková kancelář, 15. 1. 2007.

11 *Navštívil Česko. Premiér zuří*. Lidové noviny, 18. 1. 2007.

12 Česká tisková kancelář, 5. 2. 2007

13 Česká tisková kacelář, 27. 2. 2007

14 Jedno z mála publikovaných vyjádření k této problematice lze nalézt ve zprávě ČTK: *Ukrajinský premiér chce vyšetřovat cestu ministra zahraničí do ČR*. Česká tisková kancelář, 17. 1. 2007.

15 Česká tisková kancelář, 2. 7. 2007.

16 *Bašta z Černína do Kyjeva*. Právo, 4. 9. 2007.

17 Srov. např. *Kolik je tu Ukrajinců*. Lidové noviny, 14. 10. 2007.

18 *Česko volá cizince do práce*. Mladá fronta Dnes, 17. 7. 2007.

19 Např. Česká tisková kancelář, 15. 2. 2007 a 6. 3. 2007.

20 Česká tisková kancelář, 15. 2. 2007.

21 Publikace nevládních organizací k novele cizineckého a azylového zákona. Poradna pro uprchlíky. On-line: (**www.uprchlici.cz/cs/aktualne/clanky/pripominky-k-zakonum/publikace-nevladnich--organizaci-k-novele-cizineckeho-a-azyloveho-zakona_0114.html**).

22 Viz např. *Potýkáme se s enormním zájmem o česká víza.* Rozhovor s Jaroslavem Baštou, prvním náměstkem ministra zahraničních věcí ČR. Migraceonline.cz, 27. 9. 2007. On-line: (**www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2044286**).

23 Za rok 2007 ještě nejsou k dispozici potřebná data, ale lze předpokládat, že bude pokračovat dosavadní dynamika. Za rok 2006 se totiž zvýšil český export na Ukrajinu o 45 %. Viz *Zpráva o zahraniční politice České republiky*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí–Ústav mezinárodních vztahů 2007, s. 207.

24 Česká tisková kancelář, 14. 9. 2007

25 Česká tisková kancelář, 21. 9. 2007

26 *Podnikatelé: Odstraňte zbytečné bariéry*. Hospodářské noviny, 18. 5. 2007.

27 Srov. např. Česká tisková kacelář, 11. 1.2007.

28 Česká tisková kancelář, 8. a 15. 5. 2007.

29 Česká tisková kancelář, 18. 5. 2007.

30 Česká tisková kancelář, 27. a 28. 8. 2007.

31 Česká tisková kancelář, 26. 1. 2007

32 Česká tisková kancelář, 15. 1. 2007

33 *Schengen vs. Bělorusko*. Člověk v tísni. On-line: (**www.integrujme.cz/index2.php?parent=154&-sid=116&id=714**).

34 *Kdo přijel na bezpečnostní konferenci*. Lidové noviny, 5. 6. 2007.

35 Srv. např. *Otevřeme pracovní trh Ukrajincům, říká Nečas*. Mladá fronta Dnes, 17. 7. 2007.

36 Česká tisková kancelář, 25. 5. 2007.

37 Česká tisková kancelář, 11. a 12. 5. 2007.

38 Česká tisková kancelář, 11. 6. 2007.

[39] Česká tisková kancelář, 12. 5. 2007.

[40] Kratochvíl, Petr–Tulmets, Elsa (2007): *Úloha České republiky v evropském sousedství*. Analýza FES 2/2007, s. 7. On-line: (**www.iir.cz/upload/WorkingPapers/ENP-Working_paper_cz.pdf**).

[41] Zcela triviálním příkladem je, že z neznámého důvodu jsou stránky velvyslanectví ČR v Gruzii prosty jakéhokoliv obsahu (**www.mzv.cz/tbilisi**, listopad 2007).

[42] *Strategie prosazování obchodně-politických zájmů České republiky na Ukrajině*. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. On-line: (**www.businessinfo.cz/cz/clanek/ukrajina/strategie-zajmu-cr-na--ukrajine/1000905/44939/**).

[43] CzechTrade, Kiev. On-line: (**www.czechtradeoffices.com/ru/ukrajina/novosti/archive-2007/**). Jakkoli je zřejmé, že obchodním jazykem na Ukrajině je ruština, je zajímavé, že stránky CzechTrade, které jsou k dispozici např. i v litevštině a lotyštině, nemají ukrajinskojazyčnou verzi.

[44] *Česko-ukrajinské obchodní vztahy tématem kulatého stolu v redakci ukrajinského listu Delo* (**i-ru.cz/clanky.asp?ID=11303**), převzato z Hospodářských novin (*Podnikatelé: Odstraňte zbytečné bariéry*, 18. 5. 2007).

[45] Komora pro hospodářské styky se SNS, viz **www.komorasns.cz**.

[46] Komora pro hospodářské styky se SNS. On-line: (**www.komorasns.cz/index.php?page=pro-media**).

[47] Běloruské centrum společnosti Člověk v tísni. Kdo jsme, viz **belcentrum.org/who-c.php**.

[48] Asociace pro mezinárodní otázky, viz **www.amo.cz/cz**.

Kapitola 12
Balkánský prostor v české zahraniční politice

Filip Tesař

BALKÁNSKÝ PROSTOR V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Balkán patří dlouhodobě k oblastem zájmu české zahraniční politiky. Balkánská agenda je součástí bilaterálních vztahů české zahraniční politiky, ale s výrazným regionálním podtextem. Tento podtext je dán jednak přetrvávajícím obrazem regionu coby dějištěm konfliktů („Česká republika si je vědoma složitosti situace zejména v zemích regionu jihovýchodní Evropy, které byly v devadesátých letech postiženy ozbrojenými konflikty" – *Koncepce české zahraniční politiky na léta 2003–2006*),[1] jednak jeho specifickým postavením vůči EU: všem balkánským zemím byla přislíbena perspektiva členství v EU. Šířeji chápaný region zahrnuje Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Bulharsko, Černou Horu, Chorvatsko, Makedonii, Rumunsko, Řecko, Srbsko a ve specifickém smyslu Kosovo. V užším smyslu se za Balkán od roku 2007 v důsledku vstupu Bulharska a Rumunska do EU pokládá především tzv. západní Balkán (Albánie, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Chorvatsko, Makedonie a Srbsko s Kosovem). Balkánské členské země EU se navíc dělí na tzv. staré (Řecko) a nové členy (Bulharsko, Rumunsko), západobalkánské na kandidátské (Chorvatsko, Makedonie) a ostatní země. Dalším dělítkem je také členství v NATO: tři země (Bulharsko, Rumunsko, Řecko) jsou členy Aliance, tři kandidáty členství (Albánie, Chorvatsko, Makedonie) sdružuje partnerství v NATO na základě Jadranské charty. Konečně tři země (Bosna a Hercegovina, Černá Hora a Srbsko) byly zařazeny mezi prioritní země české zahraniční rozvojové pomoci na období 2006–2010. Všechna tato hlediska se promítají do bilaterálních vztahů i do vztahu České republiky k regionu, resp. subregionům. Ačkoli bývají vztahy k Balkánu v poslední době v praxi zužovány na vztah k západnímu Balkánu, celý region má určité společné charakteristiky, z nichž je pro českou zahraniční politiku důležitý obecně pozitivní obraz ČR i českého kapitálu, a nelze přehlížet ani to, že balkánské země samy sebe vnímají jako spjaté s regionem. Řecko, které bylo v minulých desetiletích tradičně vnímáno jako součást západní Evropy (tím spíše, že

od zbytku regionu je dělila „železná opona“), obrátilo od poloviny devadesátých let 20. století svou pozornost k Balkánu natolik, že je vhodné zařazovat je do přehledu o české balkánské agendě rovněž, tím spíše, že již není jedinou balkánskou členskou zemí EU a postupně bude ztrácet výjimečnost, danou dříve tímto postavením.

Ačkoli se v české zahraniční politice ve vztahu k Balkánu můžeme často setkat s historickými sentimenty (kromě mnoha historických odkazů, jež zaznívají z úst politiků, se má podle koncepce české zahraniční politiky na léta 2003–2006 ČR „opírat o tradice dlouhodobých přátelských vztahů se státy jihovýchodní Evropy“,[2] podle bývalého ministra zahraničních věcí A. Vondry zde má ČR „významné historické vazby“),[3] ve strategických dokumentech přístup k Balkánu příliš konkrétně rozpracován není. Podle zmíněné koncepce se „shodně s úsilím mezinárodního společenství“ chtěla ČR angažovat v procesu hospodářské obnovy a stabilizace regionu, nabízet i své integrační a transformační zkušenosti a přitom navazovat na předchozí ekonomickou přítomnost českého strojírenství, energetiky a průmyslových výrobků v oblasti. Podle *Bezpečnostní strategie České republiky* z roku 2003 pokládá rozvíjení vztahů s balkánskými zeměmi bez dalšího komentáře za významné. Ministr Vondra nastínil vlastní priority v programovém článku z listopadu 2006,[4] tedy na konci období, pro něž byla vypracována dosavadní koncepce zahraniční politiky. Vedle evropské integrace a transatlantické vazby by podle něj třetí prioritou české zahraniční politiky měly být vztahy v evropském sousedství, především východním, z nějž přímo jmenoval Balkán a východní Evropu. Evropská unie by navíc podle něj měla zůstat rozhodně otevřena kandidátům z Balkánu. Představitelé nové koaliční vlády se v roce 2007 k těmto programovým východiskům hlásili, v koaliční smlouvě z 29. 12. 2006[5] ani ve vládním prohlášení ze 17. 1. 2007,[6] které opakuje postuláty koaliční smlouvy, ovšem Balkán (jako ostatně ani jiné regiony) není konkrétně zmíněn. Koalice se zavazuje k podpoře dalšího rozšiřování EU, což lze vykládat i jako podporu vstupu balkánských zemí. Deklarovaná podpora společnému postupu EU „vůči jejímu nejbližšímu okolí a sousedům, který napomůže stabilitě a prosperitě těchto oblastí, a tudíž i stabilitě EU“, může být rovněž vykládána v tomto smyslu, neboť Balkánu jako celku – na rozdíl od jiných oblastí sousedících s EU – byla přislíbena perspektiva vstupu, a zároveň jako podpora jednotného postupu EU v případech, jako jsou status Kosova, ústavní reformy v Bosně a Hercegovině, či principů, jako je např. požadavek spolupráce s haagským tribunálem pro válečné zločiny. Současně však nekonkrétnost může nepřímo naznačovat i to, že česká zahraniční politika nemá zcela zřetelné postoje a dává přednost následování příkladů svých partnerů a spojenců. Koaliční smlouvou se vládní strany dále zavazují k úsilí o vybudování efektivního modelu ekonomické diplomacie jako jednoho ze základních prostředků české zahraniční politiky. Balkán se k uplatnění tohoto prostředku nabízí přirozeně. Existuje příhodná politická atmosféra (vztahy mezi ČR a balkánskými zeměmi jsou přátelské) a ČR má v regionu dostatečný ekonomický vliv na to, aby ekonomická diplomacie mohla být účinná. Česká republika má nad většinou balkánských států relativní ekonomickou převahu: HDP ČR výrazně převyšuje většinu balkánských států a obchodní výměna ČR s nimi má většinou výrazně pozitivní saldo, kdežto většina balkánských států má s ČR saldo negativní.

BALKÁNSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA, UDÁLOSTI

Evropská problematika ve vztahu k balkánskému rozměru české zahraniční politiky

Česká republika dlouhodobě podporovala vstup Bulharska a Rumunska do EU k 1. 1. 2007 a jako jeden z devíti členských států plně otevřela svůj pracovní trh pro občany obou zemí. Tento krok demonstroval český zájem o Balkán, takže v kontextu s pracovními návštěvami premiéra M. Topolánka v Bulharsku, senátní delegace v Rumunsku a Bulharsku, delegací různých sněmovních výborů v obou zemích, s návštěvami rumunského i bulharského ministra zahraničí a bulharského ministra obrany v ČR spolu s aktivitami Czechtrade na podporu českého podnikání v obou zemích můžeme říci, že o Bulharsko a Rumunsko projevovala česká zahraniční politika poměrně systematický zájem; definitivní zhodnocení však bude možné až v příštích letech, neboť se může ukázat, že šlo o krátkodobý efekt vyvolaný zájmem o nové členské státy EU.

V ostatních balkánských tématech důležitých pro EU (řešení statusu Kosova, vnitropolitická situace v Srbsku po předčasných parlamentních volbách v lednu 2007, ústavní reformy, především reforma policie v Bosně a Hercegovině, přístupová jednání Chorvatska, integrační proces v Albánii, Bosně a Hercegovině, Makedonii a Srbsku) byla česká zahraniční politika pasivní.

Česká republika deklarovala ústy svých představitelů podporu integrace Makedonie do NATO v nejbližším termínu a podporu přizvání Bosny a Hercegoviny ke spolupráci s NATO a její přijetí do WTO.

Smluvní základna vztahu ČR vůči balkánským zemím

Nejdůležitější smlouvou týkající se Balkánu v agendě roku 2007 byla *Smlouva mezi členskými státy EU a Bulharskem a Rumunskem o jejich přistoupení k EU*, sjednaná v dubnu 2005, ratifikovaná se souhlasem Parlamentu ČR prezidentem v březnu 2006, jež vstoupila v platnost od 1. 1. 2007.

Jinak během roku 2007 pokračovalo budování bilaterální smluvní základny mezi ČR a balkánskými zeměmi. Především byla dokončena právní sukcese s Bosnou a Hercegovinou: v únoru a březnu 2007 proběhla v Praze a Sarajevu dvě kola expertních jednání o sukcesi do smluv uzavřených právními předchůdci ČR a BaH v letech 1936–1992. Platnost dvaceti smluv byla sukcesí potvrzena, u šesti smluv byla jejich platnost sukcesí ukončena a u deseti smluvních dokumentů bylo oboustranně konstatováno, že již byla jejich platnost ukončena dříve dohodou stran, nebo byly oboustranně považovány za ukončené splněním, nebo byly lokalizovány mimo dnešní území ČR a BaH, popřípadě že nešlo *stricto sensu* o mezinárodní smlouvy.

20. listopadu byla ministrem financí ČR Miroslavem Kalouskem a jeho bosensko-hercegovským protějškem Draganem Vrankićem v návaznosti na expertní jednání v letech 2001–2004 podepsána *Smlouva o zamezení dvojího zdanění mezi ČR a Bosnou a Hercegovinou*. Předpokládá se, že smlouva bude předložena k ratifikaci parlamentem během roku 2008 s tím, že v platnost by měla vstoupit k 1. 1. 2009. Jde o standardní komplexní daňovou smlouvu, vycházející ze vzorových modelů

OECD a OSN a z daňových zákonů obou států, přičemž nestanoví daňovým subjektům žádné další povinnosti než ty, které již jsou v těchto zákonech obsaženy. Bosna a Hercegovina byla posledním balkánským státem, se kterým ČR tuto smlouvu neuzavřela.

Počátkem roku vstoupila v platnost *Smlouva mezi Českou republikou a Republikou Makedonie o sociálním zabezpečení*, podepsaná v říjnu 2005 a ratifikovaná v prosinci 2006. Nová smlouva zachovává nárok na poskytnutí zdravotní péče při pobytu na území Makedonie, resp. České republiky, náklady zdravotní péče však namísto státu ponese příslušná zdravotní pojišťovna. Smlouva omezuje poskytnutí zdravotní péče pouze na nezbytný rozsah. Obdobnou smlouvu má ČR z balkánských zemí uzavřenou s Bulharskem, Chorvatskem a Rumunskem. Stejně tak vstoupilo od počátku roku 2007 v platnost Správní ujednání k provádění příslušné smlouvy, podepsané v únoru 2006.

Při příležitosti přijetí rumunského ministra zahraničí ministrem Karlem Schwarzenbergem 23. 10. 2007 byla podepsána *Smlouva o spolupráci v oblasti kultury, školství, vědy, mládeže a sportu*, která s ohledem na členství ČR i Rumunska v EU nahradila dřívější *Dohodu o kulturní spolupráci* z roku 1968. Jde o smlouvu vládní, nepodléhající ratifikaci. Dohoda umožní zejména oboustrannou spolupráci mezi státními institucemi, uměleckými organizacemi a skupinami, školami, vědci a sportovci, spolupráci při ochraně duševního vlastnictví, ochraně kulturního a historického dědictví, vzájemné uznávání diplomů, akademických hodností a titulů, vzájemné poskytování stipendií a společné výzkumné programy. Obdobnou smlouvu má ČR z balkánských zemí rovněž s Chorvatskem a Srbskem, starší *Dohodu o kulturní spolupráci* z roku 1976 rovněž s Řeckem.

27. 6. 2007 vstoupila v platnost *Dohoda o spolupráci mezi vládami ČR a Chorvatska v oblasti cestovního ruchu*, podepsaná v září 2005, čímž pozbyl platnosti Protokol o spolupráci v oblasti cestovního ruchu mezi Ministerstvem pro místní rozvoj ČR a chorvatským Ministerstvem cestovního ruchu z května 1998. Jde o resortní smlouvu. Obdobnou již ČR z balkánských zemí uzavřela s Bulharskem, Rumunskem a Řeckem, někdejší *Dohoda o spolupráci v oblasti turistického ruchu mezi ČSSR a Jugoslávií* byla sukcedována s Bosnou a Hercegovinou, Černou Horou a Srbskem (s Černou Horou byl následně podepsán protokol o spolupráci mezi příslušnými ministerstvy).

28. 5. 2007 podepsal ministr životního prostředí Martin Bursík a jeho černohorský kolega Predrag Neneziu v Podgorici *Memorandum o spolupráci v oblasti ochrany životního prostředí* mezi oběma ministerstvy. Memorandum vstoupilo v platnost 8. června 2007. Zavádí komplexní spolupráci v rámci dvouletých programů spolupráce a deklaruje podporu Černé Hory při přípravě na vstup do EU včetně pomoci při přejímání unijní legislativy. Jedná se o resortní dohodu, uzavíranou většinou s partnery z třetího světa, kdežto se středoevropskými a západoevropskými zeměmi uzavírá ČR dohodu o řád vyšší, vládní. Obdobné memorandum či protokol již ČR podepsala z balkánských zemí se Srbskem a Makedonií.

Omezeně se Balkánu týkala rovněž *Dohoda mezi Českou republikou a Organizací spojených národů o relokaci svědků Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou*

Jugoslávii, podepsaná v září 2006, která vstoupila v roce 2007 v platnost, a *Mnohostranná dohoda mezi Albánií, Bosnou a Hercegovinou, Bulharskem, Chorvatskem, Evropským společenstvím a jeho členskými státy, Islandem, Makedonií, Norskem, Srbskem a Černou Horou, Rumunskem a Prozatímní správní misí OSN v Kosovu o vytvoření Společného evropského leteckého prostoru*, jíž vyjmenované balkánské země přistupují na aplikaci většiny ustanovení komunitární legislativy v oblasti letecké dopravy, jejíž ratifikaci schválil Senát 8. března a Poslanecká sněmovna 3. 5. 2007.

Celkově lze říci, že ve střednědobém horizontu postupuje posilování smluvní základny s balkánským regionem spolu se střední a východní Evropou poměrně dynamicky a rok 2007 se z tohoto hodnocení nijak nevymyká.

Ekonomická spolupráce[7]

Smluvní základna pro obchodování s Balkánem je solidní, dohody o podpoře a vzájemné ochraně investic má ČR uzavřeny se všemi státy regionu a smlouvy o zamezení dvojího zdanění a zabránění daňovému úniku se všemi kromě Bosny a Hercegoviny, kde byla příslušná dohoda podepsána, nebyla však ratifikována. Od počátku roku 2007 plně funguje Česko-řecká obchodní komora založená v roce 2006 a sloužící k vyhledávání obchodních partnerů, k marketingovým průzkumům, překladům, inzerci, vyhlašování tendrů apod. Agentura Czechtrade má regionální kanceláře v Bulharsku, Chorvatsku, Rumunsku a Srbsku, rumunská kancelář je se třemi pracovníky dokonce jeho personálně nejsilnější kanceláří ve světě. Czechtrade uspořádala v roce 2007 kromě jiného tři konzultační dny k Bulharsku, pět k Rumunsku a jeden konzultační den k Chorvatsku (celkem to představuje 10 % všech konzultačních dnů pořádaných v uplynulém roce), svými službami však pokrývá celý region včetně Kosova. Podle tzv. hvězdičkové kategorizace Zásad spolupráce zastupitelských úřadů České republiky s českými podnikatelskými subjekty v obchodněekonomické oblasti,[8] jež podobně jako fungování regionálních kanceláří Czechtrade odrážejí význam daného státu z pohledu obchodně-ekonomických zájmů ČR, byly tři hvězdičky přiděleny velvyslanectvím v Chorvatsku a Bělehradě, dvě hvězdičky velvyslanectvím v Albánii, Bosně a Hercegovině, Bulharsku, Rumunsku a Řecku.

Vzájemná obchodní výměna vzrostla v roce 2007 se všemi státy regionu. Šance českých subjektů posiluje pozitivní jméno ČR i know-how, rozšířené přesvědčení o serióznosti českých investorů i přetrvávající dobré jméno českých výrobků a tradice jejich využívání. Ačkoli jsou balkánské ekonomiky relativně malé a kupní síla obyvatelstva relativně nízká, představují pro zemi velikosti ČR perspektivní trhy, jak je vidět na příkladu Rumunska a Bulharska posledních let, a to jak pro drobné a střední, tak pro velké podniky. Podle Pavly Konopové, vedoucí mezinárodní sekce společnosti MEPCO (Mezinárodní poradenské centrum obcí), si však české podniky možný potenciál zatím neuvědomují a nedoceňují jej ani v případě obou nových členských zemí EU. Balkánské trhy (kromě Řecka) jsou pro expanzi atraktivní i přes vyšší rizika daná především nezralostí a neprůhledností podnikatelského prostředí a korupcí. V budoucích letech však bude pronikání na balkánské trhy v důsledku konkurenčního tlaku složitější a finančně náročnější. Navíc již nyní jsou zákazníci v balkánských zemích, zejména v Bulharsku, Chorvatsku a Rumunsku, velmi nároční.

Jako ilustraci možného potenciálu ve vzájemných hospodářských vztazích můžeme jmenovat akci České dny v Bělehradě (25.–28. 11. 2007), organizované společně sdružením Czech Top 100, Hospodářskou komorou Srbska a Hospodářskou komorou ČR za výrazného přispění zdejšího českého velvyslanectví. Značný počet českých i srbských firem i ostatních účastníků ukázal zájem na rozšíření dosavadní spolupráce.

Zájem o Rumunsko a Bulharsko v ČR značně zesílil po vstupu ČR do EU, což se projevilo zvyšováním českých investic zde. V roce 2007 byly v Rumunsku největšími investicemi vítězství ČEZ v tendru na Electric Oltenia (cca 170 mil. EUR) a koupě podniku Sicomed firmou Zentiva (cca 150–160 mil. USD). V Bulharsku společnost Rudolf Jelínek koupila rozhodující akciový podíl ve společnosti Vinprom-Trojan AD (největší a nejznámější výrobce ovocných destilátů v Bulharsku). Naproti tomu nebyly dosud zaznamenány žádné české investice v Albánii.

Rozvojová a transformační pomoc[9]

Podle plánu bylo na rok 2007 vyčleněno na Srbsko a Bosnu a Hercegovinu, které patří mezi osm dlouhodobých prioritních příjemců české rozvojové pomoci,[10] 24 %, resp. 17 % prostředků z celkového objemu, tedy nejvíce ze všech. V čele příjemců české pomoci je však od roku 2003 Irák, zařazený spolu s Afghánistánem mezi střednědobé priority rozvojové pomoci (na Afghánistán bývá v posledních letech pravidelně vyčleňováno méně prostředků než na Srbsko, ale více než na Bosnu a Hercegovinu). Srbsko pobírá nejširší spektrum pomoci ze všech prioritních zemí (z celkem pěti resortů). Z neprioritních balkánských zemí byly příjemci rozvojové pomoci v roce 2007 v omezené míře rovněž Albánie a Makedonie.

Srbsko a Bosna a Hercegovina jsou zařazeny rovněž do programu transformační spolupráce, který od roku 2004 doplňuje systém zahraniční rozvojové pomoci a zaměřuje se zejména na podporu lidských práv, rozvoje občanské společnosti, svobodných a profesionálních médií a/nebo přenos transformačních zkušeností.[11] Projekty transformační spolupráce se v Srbsku a Bosně a Hercegovině zaměřují hlavně na čtyři okruhy: rozvoj firemního dárcovství, rozvoj participativní demokracie, posílení kapacit místních a regionálních samospráv a vylepšení úrovně informování o evropské integraci. Některé projekty byly v obou zemích propojeny, protože transformační problémy jsou v obou zemích podobné. Z nevládních subjektů jsou partnery MZV v této oblasti Nadace Via, AGORA Central Europe, Transitions Online, Europeum, Jihomoravský a Královéhradecký kraj. Těžiště programů transformační spolupráce leží v Srbsku, Bosna a Hercegovina zůstává zatím poněkud stranou.

Kulturní spolupráce

Po vstupu ČR do EU pokládá zahraniční odbor ministerstva kultury za prioritní země V4 a ostatní země EU, z mimoevropských států především USA, Čínu, Japonsko a Izrael. Vstupem do EU se tedy mezi prioritní země zařadilo rovněž Bulharsko a Rumunsko. Z balkánských zemí věnuje ministerstvo větší pozornost ještě Chorvatsku a Srbsku.[12] Z grantového programu ministerstva na prezentaci českého umění v zahraničí bylo v roce 2007 na projekty na Balkáně schváleno necelých půl mil. Kč, tj. asi 3 %

z celkové částky, na celkem čtyři akce (Bosna a Hercegovina, Rumunsko, dvakrát Srbsko). Nejde jen o výraz zahraniční orientace kulturní politiky ministerstva, ale také zájmu českých subjektů hostovat na Balkáně.

Příkladem menší akce, zorganizované bez státního příspěvku, je například tamburašský festival Balkánské dny kultury pořádané městem Studénka ve dnech 18.–20. 5. 2007, využitý i k navázání ekonomické spolupráce: soubor z Banja Luky (Bosna a Hercegovina) s sebou přivezl zástupce tamních podnikatelů.[13] Akce tohoto druhu jsou dosud velmi sporadické a jen velmi zvolna pomáhají obnovovat kulturní vztahy s Balkánem, do druhé světové války velice čilé.

Nepoměrně aktivnější byla Česká centra v Bulharsku a Rumunsku a rovněž česká velvyslanectví, zejména v Bosně a Hercegovině, Srbsku a Chorvatsku. Obě Česká centra pořádají pravidelně několik kulturních akcí z různých oblastí (film, divadlo, výtvarné umění, literatura) do měsíce a nelze je na tomto místě vypočítávat. Velvyslanectví v Bosně a Hercegovině usiluje o širokou prezentaci pořádaných kulturních akcí (film, divadlo, výtvarné umění, literatura, hudba), pokud možno na více místech, což je zde určitou tradicí od prvního poválečného roku 1996, kdy sérii kulturních akcí pořádala česká Nadace při České televizi Člověk v tísni. V roce 2007 připravilo sedm takových akcí, konaných na dvou až sedmi místech. Zřejmě největším projektem česko-balkánské kulturní výměny v roce 2007 byly tři výstavy představující soudobou českou architektonickou scénu pod společným titulem „Dny české architektury v Bělehradě“, doplněné odbornými přednáškami předních českých architektů, uspořádané v organizaci Centra pro středoevropskou architekturu z Prahy za přispění Ministerstva kultury ČR a pod záštitou českého velvyslanectví v Bělehradě, ve dnech 2. 2.–2. 3. 2007.[14]

Úspěšné prezentace české kultury v balkánských zemích, zejména v jihoslovanských a v Rumunsku, jsou svědectvím o dobré pověsti ČR zde a nepřímo naznačují potenciál, který stávající intenzita vzájemných vztahů zřejmě nenaplňuje.

Program imigrace a krajané

Imigrační program nazvaný Výběr kvalifikovaných zahraničních pracovníků, započatý v roce 2003, rozšířený od roku 2004 o absolventy českých vysokých škol ze všech států světa (s výjimkou studujících v rámci rozvojové pomoci), kteří ukončili studium v roce 1995 nebo později, a absolventy českých středních škol ze všech států světa, kteří ukončili studium maturitou, absolutoriem nebo výučním listem v roce 2000 nebo později, a v roce 2007 o cizince zaměstnané v České republice na pozici, která vyžaduje vysokoškolské vzdělání a odpovídá jejich kvalifikaci, je silně zaměřen právě na Balkán. V jednotlivých balkánských zemích se však setkal s různým stupněm odezvy.[15] Z Chorvatska, které bylo mezi třemi pilotními zeměmi, se přihlásilo pouze osm osob, kdežto z Bulharska, které rovněž patřilo do zahajovacího kola, se přihlásilo celkem 176 zájemců, což je absolutně největší počet žadatelů ze všech zemí zařazených do projektu. Vypovídá o kulturní blízkosti vnímané občany Bulharska. Ačkoli balkánské země tvoří téměř polovinu ze zařazených do projektu, zájemci z těchto zemí (kromě výše zmíněných ještě 20 ze Srbska a Černé Hory, 8 z Chorvatska, 7 z Makedonie, 6 z Bosny a Hercegoviny) tvoří asi 37 % všech 588 zájemců (bez vysokoškolských a středoškolských

absolventů).[16] S výjimkou Bulharska nelze odezvu z žádné balkánské země srovnat s ohlasem, jaký si program získal mezi občany postsovětských států.[17]

Pro některé země představuje určitý potenciál tamní krajanská komunita, i když její význam nelze, snad kromě Chorvatska a možná Bulharska, vzhledem k malému počtu, politickému vlivu i určité kulturní uzavřenosti přeceňovat. V Chorvatsku působí šest krajanských spolků, v Srbsku sedm, v Bosně a Hercegovině šest, v Bulharsku sedm, v Rumunsku sedmnáct a v Řecku jeden. Rok 2007 v krajanské politice žádnou zvláštní aktivitu nepřinesl. Větší potenciál pro bilaterální vztahy mohou znamenat zájmová sdružení jako Společnost přátel jižních Slovanů, Česko-rumunská společnost, Společnost přátel Černé Hory a Klub přátel Řecka, zvláště v kombinaci s existencí Českých center v Bukurešti a Sofii.

HLAVNÍ AKTÉŘI BALKÁNSKÉHO ROZMĚRU ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Klíčovým činitelem balkánské agendy v české zahraniční politice je Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV). Jeho aktivita je souběhem působení ministra, ústředí ministerstva, zahraniční služby a české rozvojové pomoci, jíž je MZV koordinátorem. Každý z těchto prvků přispívá specifickým dílem. Aktivní přístup ministra K. Schwarzenberga, ustálený chod ústředí, rozšíření sítě českých zastupitelských úřadů na Balkáně v roce 2006 i zahájení zahraniční rozvojové pomoci podle nových programů v roce 2006 přispělo k tomu, že balkánská agenda byla v roce 2007 činnější než v letech minulých, přesto však byla zastíněna jinými tématy.

Ministerstvo zahraničních věcí ČR

Balkánská agenda MZV pokračovala v duchu posledních několika let, kdy již byly definovány základní zájmy, cíle a priority v dokumentech: *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006* z roku 2002, *Priority zahraniční politiky ČR na rok 2004* (ačkoli tyto dva dokumenty nebyly novelizovány, sloužily i v roce 2007 nadále jako programová východiska), *Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002 až 2007* z roku 2002, *Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU* z roku 2004, *Koncepce transformační spolupráce* z roku 2005, *Zásady spolupráce zastupitelských úřadů České republiky s českými podnikatelskými subjekty v obchodněekonomické oblasti* z roku 2004, a dále novelizovaná *Bezpečnostní strategie ČR* z roku 2003. Podle těchto dokumentů považuje ČR rozvíjení vztahů s balkánskými zeměmi za velmi významné, chce se angažovat v procesu hospodářské obnovy a stabilizace regionu, rozvíjet dvoustrannou i mnohostrannou spolupráci s balkánskými státy, které uzavřely nebo usilují o uzavření dohod o přidružení s EU, a je připravena sdílet s nimi své zkušenosti z jednání, příprav na přistoupení i zkušenosti po vstupu do Unie, nabízet i své integrační a transformační zkušenosti. ČR zdůrazňuje tradice dlouhodobých přátelských vztahů s balkánskými státy a dobrou pověst českého strojírenství, energetiky a průmyslových výrobků v oblasti. Prioritními příjemci české rozvojové a transformační pomoci na Balkáně jsou dlouhodobě

Bosna a Hercegovina, Srbsko a Černá Hora, přičemž vzhledem k omezeným zdrojům, jež má ČR k dispozici, byla například v případě Bosny a Hercegoviny vytipována oblast severovýchodní Bosny (zahrnující regiony z obou entit tvořících dnešní BaH, tj. Federaci BaH a Republiky srbské) jako nejvhodnější oblast směřování české rozvojové pomoci. Praxe přinesla určitou konkretizaci cílů, jíž je podpora vstupu všech balkánských zemí do EU a do NATO.

V rámci MZV byly v posledních letech vytvořeny nebo dobudovány struktury pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku EU, rozvojovou a transformační spolupráci, v rámci zahraniční služby mechanismy ekonomické diplomacie. Síť diplomatických úřadů na Balkáně byla dobudována otevřením velvyslanectví ve Skopji (Makedonie) – byť prozatím s omezenou působností – a styčné kanceláře v Prištině (Kosovo) na podzim 2006[18] (v roce 2007 nebyl naopak otevřen obvyklý sezonní konzulát v černohorské Podgorici).

Balkánský region má v gesci Odbor jižní a jihovýchodní Evropy, spadající do teritoriální sekce I (evropské státy). Některá témata spojená s Balkánem ovšem propojují více odborů MZV navzájem a některá jsou nadřazená běžné teritoriální problematice. Jde zejména o bezpečnostní problémy, za jaký je pokládána například otázka statusu Kosova: zde se na politice MZV podílí zejména Odbor Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU, dále Odbor OSN a Odbor bezpečnostní politiky, jenž má mj. na starosti vojenské mise v zahraničí. Tyto odbory spadají do Sekce multilaterálně bezpečnostní. Vzhledem k prioritám české transformační a rozvojové spolupráce jsou pro balkánskou agendu podstatné i Odbor lidských práv a transformační politiky, patřící do téže sekce, a Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci, který patří k teritoriální sekci II. Ekonomické vztahy, včetně spolupráce s Czechtrade, má na starosti Odbor dvoustranných ekonomických vztahů, jenž patří do Sekce ekonomické a kulturní. Tam patří rovněž Odbor pro krajany, kulturu a prezentaci, starající se o krajanské záležitosti. Balkánskou politiku jako takovou spoluvytvářejí především ředitel Odboru jižní a jihovýchodní Evropy Tomáš Szunyog, ředitelé teritoriální Sekce I a Sekce multilaterálně bezpečnostní Hana Hubáčková a Martin Povejšil, 1. náměstek ministra pro dvoustranné vztahy Tomáš Pojar a ministr sám.

Ministr K. Schwarzenberg se k Balkánu několikrát jasně vyslovil a za stručné, ale výstižné shrnutí jeho postojů lze pokládat rozhovor pro server *Aktuálně.cz* u příležitosti Fóra 2000 z 9. 10. 2007: podporuje co nejrychlejší vstup všech balkánských států do EU, v případě Bosny a Hercegoviny jsou ovšem podmínkou podstatné vnitřní reformy, v případě Kosova ministr podpořil Ahtisaariho plán, tj. podmíněnou nezávislost[19] (Ahtisaariho plánu na řešení statusu Kosova vyjádřilo MZV plnou podporu počátkem února 2007, neprodleně po jeho zveřejnění).[20]

Ministr K. Schwarzenberg se ujal funkce nedlouho po vstupu Rumunska a Bulharska do EU, který MZV oficiálně přivítalo.[21] Během roku se setkal se svými protějšky: bulharským (Ivajlo Kalfin, 27. června v Praze), bosensko-hercegovským (Sven Alkalaj, 9. listopadu v Sarajevu), černohorským (Milan Roćen, 16. října v Praze), chorvatským (Kolinda Grabar-Kitarović, 13. června v Záhřebu) a rumunským (Adrian Cioroianu, 23. října v Praze), navštívil Bosnu a Hercegovinu (8. a 9. listopadu) a Chorvatsko (13. června), přístup Chorvatska a Makedonie k EU probíral na neformální výroční

schůzce ministrů zahraničních věcí členských států EU (tzv. Gymnich) v září a problematiku západního Balkánu na několika dalších multilaterálních fórech: na neformálním zasedání ministrů zahraničních věcí zemí NATO v Oslu v dubnu; na zasedání Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy (GAERC) v Lucemburku v červnu; na jednání ministrů zahraničních věcí NATO a partnerských zemí na Bezpečnostním fóru Rady euroatlantického partnerství (EACP) v Ohridu v červnu, na VIII. konferenci ministrů zahraničních věcí Regionálního partnerství v Bratislavě v červenci. V Oslu a v Bratislavě se mluvilo speciálně o Kosovu, které bylo také jedním ze dvou hlavních témat Ministerského zasedání Severoatlantické rady NATO v Bruselu v lednu.

Česká republika je zapojena do Regionálního partnerství, neformálního sdružení šesti středoevropských států, výrazně se v posledních letech angažujícího v podpoře integračního úsilí zemí západního Balkánu. V jeho rámci se ČR soustředila na problematiku transformace (vnitřní trh a příprava na uzavření asociační a stabilizační dohody). V letech 2006–2007 byl jedním ze stěžejních projektů seminář věnovaný standardizaci a normalizaci, organizovaný ve spolupráci s českým Úřadem pro technickou normalizaci, metrologii a státní zkušebnictví a se slovenskou účastí. Důležitým poselstvím projektu bylo ukázat účelnost vzájemné spolupráce balkánských zemí. V průběhu roku 2007 probíhaly ohledně Balkánu pravidelné konzultace se všemi členy regionálního partnerství, tj. Slovenskem, Rakouskem, Maďarskem, Slovinskem i Polskem (konzultace s Polskem měly nejslabší intenzitu).

Na úrovni vrchních ředitelů sekcí byla pravidelně se všemi členskými státy EU konzultována otázka Kosova. Kvůli zajištění kontinuity se slovinským předsednictvím EU, které si vytklo západní Balkán jako jednu z priorit tak jako předsednictví české, byla na slovinské MZV od listopadu 2007 vyslána pracovnice českého MZV pověřená problematikou západního Balkánu. Konzultace na toto téma probíhají pravidelně i s Francií a Švédskem, jejichž předsednictvím českému bezprostředně předchází, resp. na ně navazuje.V multilaterální pomoci byly vytipovány oblasti, v nichž může být český příspěvek platný: v prvé řadě je to podpora Regional Cooperation Council, orgánu, v nějž se transformoval Pakt stability pro jihovýchodní Evropu, příspěvky na potírání organizovaného zločinu a ilegální migrace a několik dalších, včetně příspěvku na financování mezinárodního think tanku International Crisis Group.

Česká velvyslanectví na Balkáně vystupují velmi aktivně, přičemž v Bulharsku, Chorvatsku, Rumunsku a Srbsku působí v koordinaci se zdejšími kancelářemi Czechtrade a v Bulharsku a Rumunsku rovněž se zdejšími Českými centry. Nepočítáme-li program Českých center, pak v roce 2007 patřily k nejaktivnějším velvyslanectví v Chorvatsku, v Bosně a Hercegovině a v Srbsku. Aktivity českých velvyslanectví jsou podloženy nejen jejich dobrou prací, ale také renomé, které ČR na Balkánu má, přičemž v Srbsku jsou nejvýrazněji zřetelné vzájemné sympatie.

Dobrá znalost prostředí i dobrá komunikace mezi zahraniční službou a ústředím ministerstva umožnily na MZV započít přípravu na jednu z deklarovaných priorit českého předsednictví EU, tedy podporu integrace západního Balkánu. Tato podpora má být cílena na specifické potřeby a problémy jednotlivých balkánských kandidátů a uchazečů o členství, což svědčí o dobrém odhadu a znalosti situace, ale vypovídá také o ustálenosti resortní politiky vůči regionu.

Vláda a ostatní resorty

Vláda ČR jako celek vyjadřovala průběžně podporu integrace celého Balkánu do EU i NATO, ale v balkánské agendě se nijak výrazněji neprofilovala. K otázce Kosova se stavěla opatrně. Příčin mohlo být více: vláda pravděpodobně nepokládala status Kosova za důležité téma, prostřednictvím kterého by se mohla na mezinárodní scéně profilovat. Nejspíš však také neměla jasný názor, což se týkalo české politické scény obecně. Nemalá část představitelů ODS, tedy hlavní vládní strany, i obou hlavních opozičních stran ČSSD a KSČM, je naladěna prosrbsky, takže odmítají myšlenku nezávislého Kosova.

Na setkání premiérů V-4 a Slovinska v Ostravě 10. 12. 2007 – v den oficiálního ukončení vyjednavačského procesu mezi Prištinou a Bělehradem pod vedením zástupců USA, EU a Ruska se jednalo i o Kosovu – premiér Mirek Topolánek prohlásil, že „samostatnost Kosova musí být řízený proces a Srbsko nesmí stát stranou".[22] Reprezentoval tak střední pozici mezi Slovenskem, které žádá podložit uznání rozhodnutím v rámci OSN, a Slovinskem a Maďarskem, které osamostatnění pokládají za nevyhnutelné v každém případě. Topolánkova slova odrážejí oficiální pozici MZV, které bylo opatrné, konkrétně se, dokud trvaly rozhovory mezi Bělehradem a Prištinou (tedy do počátku prosince 2007), nevyjadřovalo a pouze vyslovovalo podporu rozhovorům, přičemž čekalo na případnou jednotnou pozici EU.

Sám premiér se zřejmě v kosovské problematice příliš neorientoval: na schůzi zahraničního výboru sněmovny 6. 12. 2006 například tvrdil, že „mezinárodním silám se zřejmě nemůže podařit zabránit vzniku něčeho jako ‚Velká Albánie', bude však zřejmě potřeba počítat s její vojenskou kontrolou",[23] a o půl roku později, když před Poslaneckou sněmovnou referoval o svém setkání s americkým prezidentem Georgem Bushem (5. 6. 2007), hovořil podobně zmateně: „V kontextu tohoto jsme navázali na problémy regionální, jako je problém Kosova, ...kde se promítají velmocenské zájmy do různých návrhů řešení, ať už je to Ahtisaariho správa v Kosovu, riziko samozřejmě budoucí autonomie, vzniku velké Albánie a podobně..."[23] Se zahraničními partnery o Kosovu příliš nehovořil; kromě Bushe ještě s náměstkem ministryně zahraničí USA Danielem Friedem v lednu a s nizozemským premiérem Janem Peterem Balkenendem v červnu.[24]

Celkově se zdá, že v průběhu roku 2007 se česká vláda stran stanoviska ke Kosovu opírala o MZV, které však bez podpory vlády nemohlo vystupovat aktivněji. Je to poněkud paradoxní, poněvadž by to měla být spíše vláda, kdo udává směr; MZV by mělo naplňovat vládní politiku a ne naopak. Příznačné také je, že i poslanci se nechávali o Kosovu informovat od představitelů MZV, ale od premiéra vyjádření nežádali.

30. 4. 2007 jednal v Praze s premiérem Topolánkem jeho makedonský protějšek Nikola Gruevski, který při této příležitosti potvrdil záměr otevřít v Praze makedonský zastupitelský úřad. Oba premiéři potvrdili svou podporu Ahtisaariho plánu, tj. podmíněné nezávislosti pro Kosovo. 20. listopadu přijal M. Topolánek premiéra Bosny a Hercegoviny Nikolu Špiriće. Jednání byla věnována hlavně vnitřní situaci v BaH, český premiér přislíbil podpořit přizvání Bosny a Hercegoviny ke spolupráci s NATO a její přijetí do WTO. 8.–9. listopadu odcestoval na pozvání svého protějšku Sergeje Staniševa na návštěvu Bulharska

Z ostatních resortů jsou k Balkánu specifickým způsobem vázány ještě MPO projekty rozvojové pomoci prioritním příjemcům, MV projektem řízené imigrace do ČR a účastí v policejních operacích EUPM v Bosně a Hercegovině a EUPOL–UNMIK v Kosovu, a MO prostřednictvím vojenských misí na Balkáně v Bosně a Hercegovině (síly EU/EUFOR, operace Althea) a v Kosovu (NATO–KFOR plus pozorovatelská mise). Z bezpečnostního hlediska přestala být pro českou politiku prioritou Makedonie i Bosna a Hercegovina (působení českého kontingentu bylo ukončeno k 30. 6. 2007, zůstali zde čtyři čeští zástupci u hlavního velitelství EUFOR, v misi EUPOL působí tři osoby), větší jednotka, která je od počátku svého působení v roce 1999 průběžně navyšována, zůstává v Kosovu (asi 430–440 osob z brigády rychlého nasazení plus 29 osob vrtulníkové jednotky, která zde působí od dubna 2007), kde působí také 25 českých policistů a dva vojenští pozorovatelé z celkem patnácti českých pozorovatelů působících v zahraničí.

Kosovo, resp. českou jednotku KFOR, navštívila 11. 5. 2007 ministryně obrany Vlasta Parkanová, 13. 9. 2007 náčelník Generálního štábu AČR generálporučík Vlastimil Picek, jenž se setkal s novým velitelem KFOR, a 20.–22. 8. 2007 ředitel Společného operačního centra MO generálmajor Josef Prokš. Podle Parkanové bude i česká armáda v kosovské misi pokračovat bez ohledu na možné snižování armádního rozpočtu. „Mise se rušit nesmí, a to i za tu cenu, že finanční prostředky budou velkým problémem," prohlásila během své návštěvy kontingentu.[25] Ministryně 14. září navštívila na pozvání svého protějšku Makedonii, kde se setkala s premiérem N. Gruevským, ministrem obrany Lazarem Elenovským a náčelníkem Generálního štábu Miroslavem Stojanovským. Podobně jako premiér Topolánek přislíbila podporu přijetí Makedonie na příštím summitu NATO v Bukurešti v dubnu 2008. Dále ministryně 2. 4. 2007 přijala ministra obrany Albánie Fatmira Mediu, jemuž nabídla pomoc při přechodu na profesionální armádu, a 8. 11. 2007 ministra obrany Bulharska Veselina Bliznakova. 11.–13. října navštívil ČR na pozvání náčelníka GŠ AČR Picka náčelník Generálního štábu Ozbrojených sil Řecka Dimitrios Grapsas. Přijala ho rovněž ministryně obrany Parkanová. Kromě vojenské spolupráce se jednalo o společném zájmu obou zemí v regionu západního Balkánu a jeho začleňování do euroatlantických struktur.

Delegace Policejního prezidia spolu s delegací Výboru pro bezpečnost Poslanecké sněmovny navštívily 15.–17. května Kosovo, vlastní Srbsko a Bosnu a Hercegovinu; hlavním účelem byla návštěva českých policistů sloužících v misích v Kosovu a v Bosně a Hercegovině. 27.–29. 9. 2007 provedl inspekční cestu k českým policistům v Kosovu policejní prezident Oldřich Martinů za doprovodu pražského policejního ředitele Petra Želáska, jehož podřízení policisté zde působí. Martinů jednal i s představiteli UNMIK.

Prezident republiky

Aktivita prezidenta republiky V. Klause ohledně Balkánu byla nesrovnatelná s prvním rokem jeho prezidentské funkce, kdy region při různých příležitostech několikrát navštívil (Řecko, Turecko, Rumunsko, Makedonie, Kypr) a kdy se například zúčastnil společného oběda s velvyslanci balkánských zemí akreditovaných v Praze. Na jeho pozvání přijel 16.–17. 9. 2007 do ČR srbský prezident, námětem rozhovorů

bylo Kosovo a integrace Srbska do EU. Prezidenta v uplynulém roce zaměstnávala jiná témata (vnitřní reformy EU, problematika klimatických změn apod.), avšak postupné ochabování jeho diplomatické aktivity ve vztahu k Balkánu nejspíš není projevem proměny priorit, jako spíše rozložení zahraničněpolitických aktivit v průběhu funkčního období. Důležitost, kterou Balkánu přikládá, demonstroval tím, že mu věnoval maximální pozornost ihned na počátku své funkce, načež se postupně věnoval dalším světovým regionům.

Parlament ČR a Evropský parlament

Parlament ČR nebyl ve vztahu k Balkánu zvlášť aktivní, třebaže se obě komory většinou zapojily do přijetí různých zahraničních představitelů (premiérů, prezidentů, ministrů). O poměrně nízké intenzitě zájmu o aktuální informace svědčí přijetí jediného velvyslance z balkánské země v parlamentu (z Chorvatska). 8. února navštívila ČR předsedkyně albánského parlamentu Jozefina Topalli Çoba a 29. listopadu předseda makedonského parlamentu Ljubiša Georgievski. Předseda Výboru pro evropské záležitosti Senátu Luděk Sefzig přijal 7. 5. 2005 předsedu Výboru pro evropské integrace chorvatského parlamentu Nevena Mimicu a 24. 5. 2007 předsedu Výboru pro evropské záležitosti rumunského parlamentu Viorela Hrebenciuce. V parlamentu byli kromě toho přijati na různých úrovních ještě další představitelé a poslanci parlamentů balkánských zemí.

Předseda Senátu Přemysl Sobotka navštívil spolu se senátní delegací a skupinou podnikatelů ve dnech 27.–30. března Rumunsko a Bulharsko, delegace Ústavně-právního výboru Senátu navštívila Albánii (16.–21. května). Sněmovní poslanci v roce 2007 na Balkán cestovali poměrně často: delegace Poslanecké sněmovny ze Zahraničního výboru navštívily Chorvatsko, Kosovo (jako součást delegace ministryně obrany), Makedonii a Rumunsko, delegace Výboru pro evropskou integraci Chorvatsko a Rumunsko, delegace Výboru pro bezpečnost Bosnu a Hercegovinu a Srbsko spolu s Kosovem (s delegací Policejního prezidia ČR), delegace Výboru pro obranu Albánii, Zemědělského výboru Chorvatsko a Rumunsko a Výboru pro životní prostředí Bulharsko. Účelem cest byla hlavně jednání s partnerskými výbory. Cesta delegace Výboru pro bezpečnost do Kosova byla průlomová v tom, že se představitelé ČR setkali, byť neoficiálně, s představiteli místní správy – kosovskými Albánci. Od roku 1999 se až na nepatrné výjimky návštěva Kosova pro představitele ČR rovnala návštěvě příslušníků zdejších českých vojenských a policejních misí, přičemž kosovské instituce pod dohledem OSN jako by neexistovaly.

Ve sněmovní i senátní agendě se Balkán objevoval pouze sporadicky. Z jednotlivých zemí v jednáních sněmovních výborů i sněmovny logicky převažovaly Rumunsko a Bulharsko jakožto noví členové EU, převážně však šlo o seznamování se s různými materiály EU. Podstatně méně pozornosti bylo věnováno Albánii, Bosně a Hercegovině, Chorvatsku, Kosovu, Makedonii, Řecku a Srbsku, všem zhruba stejně, s drobným vybočením v případě Kosova. Senát se zabýval Balkánem hlavně zprostředkovaně, při seznamování se s materiály EU.

Členové Zahraničního výboru sněmovny byli několikrát stručně informováni o vývoji jednání o statusu Kosova, nejčastěji představiteli MZV (ministr K. Schwarzen-

berg, politický ředitel Sekce bezpečnostně multilaterální M. Povejšil, vrchní ředitelka teritoriální sekce I H. Hubáčková, vrchní ředitel teritoriální Sekce II J. Karfík, na konci roku 2006 také 1. náměstek ministra T. Pojar). O podstatě Ahtisaariho plánu je informoval také V. Štěrba z Parlamentního institutu. Největší prostor byl Kosovu věnován na 10. schůzi zahraničního výboru, která se konala 21. 2. 2007 v souvislosti s představením Ahtisaariho plánu. Zahraniční výbor přijal usnesení s doporučením sněmovně, aby se na své řádné schůzi zabývala otázkou postoje České republiky ke statusu Kosova. K tomu však nikdy nedošlo, i když poslanec KSČM Václav Exner s podporou klubu KSČM několikrát v březnu a dubnu navrhoval zařazení tohoto bodu na program řádných schůzí. Poslanci zahraničního výboru se v říjnu pouze znovu shodli na tom, že by se ve vhodném termínu mohla uskutečnit mimořádná schůze zahraničního výboru za účasti ministra.

Poslankyně za Stranu zelených Kateřina Jacques to částečně objasnila v rozhovoru z června 2007, v němž vyjádřila obavu, že by sněmovna mohla přijmout „rozhodnutí podobné slovenskému"; mínila tím Vyhlásenie k riešeniu budúceho štatútu srbskej provincie Kosovo slovenského parlamentu z 28. 3. 2007, vyjadřující reakci na Ahtisaariho plán a odmítnutí „úplné a ničím neomezené nezávislosti Kosova" s výzvou k respektování „legitimních požadavků Srbska, Charty OSN a ostatních mezinárodních právních norem".[27] Jacques se patrně obávala, že by se na jednání mohla prosadit KSČM, která se netajila s podobným postojem, vyjádřeným ve zmíněném Vyhláseniu, a uvedla, že by tím ČR přispěla k dalšímu oslabení EU. Popsala svůj pohled na logický sled událostí: nejprve rozhodnutí RB OSN, pak reakce EU, poté další kroky.[28] Podobně opatrná pozice byla očividně vlastní většině poslanců sněmovny. Ti se od konce roku 2006 a během roku 2007 víceméně jen dotazovali na vládní pozici ke statusu Kosova a ani poslanci za KSČM neprojevovali příliš iniciativu ve formulování české pozice. Stínový ministr zahraničních věcí za ČSSD L. Zaorálek dokonce koncem roku poznamenal, že česká zahraniční politika je nesrozumitelná a v Evropě se neví nic o české pozici ke Kosovu ani k jakékoli významnější otázce.[29] Kromě uvedeného seznámení s Ahtisaariho plánem se o Kosovu mezi poslanci více diskutovalo pouze v souvislosti s návrhem na účast v zahraničních vojenských misích pro rok 2008 na 23. schůzi sněmovny 5. 12. 2007, víceméně však v souvislosti s tím, zda dávat přednost angažmá v Kosovu před Afghánistánem. Poslanci Zahraničního výboru byli v květnu krátce informováni rovněž o vnitropolitické situaci v Srbsku, kde se dlouho nedařilo sestavit vládu.

Sněmovna přijala dvě usnesení týkající se Balkánu. Na 14. schůzi 3. 5. 2007 vyslovila souhlas s ratifikací výše uvedené *Mnohostranné dohody o vytvoření Společného evropského leteckého prostoru*. Na 23. schůzi 5. 12. 2007 vyslovila sněmovna souhlas s prodloužením působení sil a prostředků Armády České republiky v operaci Evropské unie Althea v Bosně a Hercegovině, v počtu do pěti osob, od 1. 1. do 30. 6. 2008, a s prodloužením působení sil a prostředků Armády České republiky v operaci sil KFOR pod vedením NATO na Balkáně v celkovém počtu do 550 osob na dobu od 1. 1. do 31. 12. 2008. Sněmovna rovněž projednávala vládní návrh ratifikace *Smlouvy mezi ČR a Bulharskem o vzájemné ochraně a výměně utajovaných informací*. Návrh prošel prvním čtením a jednáním v zahraničním výboru, který ratifikaci doporučil.

Kupříkladu ratifikace asociační a stabilizační dohody mezi EU a Albánií, podepsané již v červnu 2006, se během roku 2007 vůbec nedostala na jednání; i když to nelze přičítat parlamentu, ale spíše vládě, která dává příslušný návrh, je to určitým svědectvím o tom, jakou důležitost česká zahraniční politika Balkánu přičítá.

Senát na své 10. schůzi 5. 12. 2007 odsouhlasil vládní návrh působení AČR v zahraničních operacích v roce 2008, tedy i s příslušným prodloužením působení v operaci KFOR v Kosovu a v operaci Althea v Bosně a Hercegovině.

Čeští europoslanci se kromě Libora Roučka, prvního místopředsedy Zahraničního výboru EP a stálého zpravodaje EP pro Albánii, ve vztazích s Balkánem nijak neangažovali, a to ani ti z nich, kteří jsou členy delegací pro vztahy s balkánskými zeměmi (Jan Březina/KDU–ČSL – jihovýchodní Evropa, Ivo Strejček/ODS – Chorvatsko). Kromě aktivit spojených s Albánií vedl L. Rouček 11.–12. října delegaci Zahraničního výboru EP do Slovinska na jednání o přípravách na slovinské předsednictví v EU, kde se jednalo mimo jiné o zdůraznění důležitosti stabilizace a postupné integrace zemí západního Balkánu. Za zmínku stojí ještě varování Jany Bobošíkové před dalším rozšiřováním na Balkán v jejím projevu v EP z 23. 1. 2007.[30]

Kraje a města

Mezi českými kraji Balkán rozhodně není častým polem pro hledání partnerů, a například Praha, kraj s absolutně nejširšími zahraničními vztahy, s žádným balkánským partnerem nespolupracuje a ani to v dohledné době neplánuje. Jednotlivé balkánské státy se ve spolupráci objevují podobně ojediněle jako například Kanada či Egypt. Nelze hovořit o tom, že by Balkán českou samosprávu nějak specificky oslovoval, a to ani v případě Srbska, k němuž řada českých politiků chová instinktivní náklonnost.

Z českých krajů byl na Balkáně aktivní, jako již několik posledních let, zejména Jihomoravský kraj. Tento kraj se zaměřuje hlavně na Srbsko, resp. na region Šumadija (střední Srbsko), kde v roce 2003 otevřel své stálé zastoupení, pravidelné styky však udržuje také s regionem Zadar v Chorvatsku (16. 4. 2007 byla v Zadaru podepsána Dohoda o spolupráci mezi oběma regiony) a s regionem Varna v Bulharsku. Delegace kraje vedené náměstky hejtmana navštívily v roce 2007 celkem třikrát šumadijský region, Jihomoravský kraj navštívila delegace Zadarského regionu vedená prefektem Ivo Grbićem. Balkánské regiony tvoří pětinu z celkem 15 partnerských regionů Jihomoravského kraje. Spolupráci s Šumadijí iniciovala tehdejší velvyslankyně ČR v Srbsku a Černé Hoře Judita Šťouračová v letech 2001–2002. Jako partneři byla vytipována města/okresy Kragujevac, Lapovo, Batočina, Aranđelovac, Topola, Raća a Knić, v roce 2003 byla podepsána Deklarace o spolupráci mezi Jihomoravským krajem a městy Šumadijského okruhu a otevřena Informační kancelář Jihomoravského kraje v Kragujevci. Jihomoravský kraj ve zvolených okresech financuje široké spektrum převážně drobných projektů z oblasti veřejné správy, vzdělávání, kultury a hospodářství. Nejčastějším modelem je kofinancování společného projektu, navrženého srbským subjektem a předloženého s potřebnými náležitostmi, spolu s příslušným okresním úřadem, přičemž příspěvek kraje bývá většinový. Tento model je zkušební formou čerpání financí z fondů EU. Na některé projekty přispívá i příslušné srbské ministerstvo, případně další subjekty, výjimečně financuje kraj celý projekt

sám. V roce 2007 bylo na tyto projekty vyčleněno 166 005 EUR (pro srovnání: jde o částku ve výši 46 % celkové částky z let 2003–2006). Těžištěm je rekonstrukce infrastruktury a budov a odpadové hospodářství. Kromě toho kraj podporoval stipendii srbské studenty studující v Brně, organizoval stáže českým studentům serbistiky do Srbska a srbským studentům bohemistiky do ČR, podporoval spolupráci mezi srbskými a českými školami, organizoval kurzy češtiny pro srbské občany apod. Pro velký zájem o česko-srbské letní tábory, organizované Jihomoravským a Olomouckým krajem, regionem Šumadija a autonomní oblastí Vojvodina v Srbsku bylo v roce 2007 rozhodnuto o výstavbě „Evropského centra přátelství dětí a mládeže – Hajdučica“ za finanční podpory Jihomoravského kraje. Záměrem je pořádat v Šumadiji letní tábory s cílem dlouhodobého aktivního sbližování srbských dětí a mládeže a dětí z české a slovenské menšiny žijící na území Srbska, případně i na území Rumunska. Celkově do programu spolupráce s Šumadijí investuje kraj kolem 10 mil. Kč ročně. Jihomoravské zastupitelstvo podporuje bez ohledu na stranickou příslušnost od počátku tuto spolupráci téměř jednomyslně.

Ve spolupráci s Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Historickým ústavem Akademie věd ČR, Mezinárodním politologickým ústavem Masarykovy univerzity a Konrad-Adenauer-Stiftung uspořádal Jihomoravský kraj 23. 4. 2007 sympozium „Současné Srbsko – politika, kultura, EU“ a ve spolupráci s Ústavem slavistiky FF MU, Historickým ústavem AV ČR a Společností přátel jižních Slovanů 24. 4. 2007 sympozium k 200. výročí narození Františka Zacha. V roce 2007 se kraj rozhodl udělovat Cenu Františka Alexandra Zacha, pojmenovanou po brněnském rodákovi, účastníkovi boje Srbska za nezávislost, jako výraz ocenění za rozvoj česko-srbské vzájemnosti. První cena byla 23. 10. 2007 předána profesoru Dušanu Kvapilovi.

V pozadí spolupráce Jihomoravského kraje s regionem Šumadija a jejího úspěšného rozvoje stojí několik faktorů. Určitý počáteční impulz mohlo představovat i to, že na území kraje žije několik balkánských národnostních menšin, jmenovitě chorvatská, bulharská a řecká, takže kraj má ke spolupráci s Balkánem jisté historické předpoklady. V Brně sídlí velmi aktivní Společnost přátel jižních Slovanů, sdružující jak Čechy, tak některé Bulhary, Chorvaty, Srby, Makedonce, Bosňáky a Slovince, žijící v ČR. Někteří členové společnosti přednášejí na zdejší Masarykově univerzitě. Na univerzitě působí několik aktivních českých balkanistů, zejména z mladé generace, balkanistické studium je zde nejaktivnější v rámci ČR, studuje tu několik studentů ze Srbska a jihoslovanských zemí, v Brně sídlí i pobočka Historického ústavu Akademie věd ČR, kde je zástupcem vedoucího přední český balkanista Ladislav Hladký. S krajem v této záležitosti spolupracuje bývalá česká velvyslankyně v Bělehradě J. Šťouračová, která je velmi aktivní ve snaze o oživení česko-srbských ekonomických vztahů. Postupné rozvíjení spolupráce přilákalo i další osobnosti a subjekty, které mají zájem na spolupráci mezi ČR a Srbskem. Svým způsobem je spolupráce Jihomoravského kraje a Šumadije výrazem občanské vůle po vyjádření česko-srbské vzájemnosti a je nejaktivnějším projevem českých vztahů k Balkánu.

Ačkoli je duch spolupráce Jihomoravského kraje podložen sympatiemi k Srbsku, vyvěrajícími z historické tradice a pocitu kulturní a národnostní vzájemnosti, šíře

i míra podpory, kterou tento kraj partnerskému regionu v Srbsku věnuje, vybočují z obecného průměru v zahraničních vztazích českých regionů (neobvyklá je i celková šíře a živost zahraničních vztahů tohoto kraje). Je to tedy zcela specifický případ.

Olomoucký kraj spolupracuje na některých projektech s Jihomoravským krajem prostřednictvím Agentury rozvojové a humanitární pomoci Olomouckého kraje. Olomoucký kraj spolupracuje s autonomní oblastí Vojvodina v Srbsku, resp. s městy/okresy Zrenjanin, Kikinda, Pančevo, Sombor, Novi Sad a Sremska Mitrovica. Spolupráce není tak intenzivní jako v případě Jihomoravského kraje. Sama Olomouc kromě toho od roku 1996 spolupracuje s hlavním městem Vojvodiny Suboticou, především v kulturní oblasti. Královéhradecký kraj spolupracuje s rumunským regionem Sibiu (smlouva podepsána 2005), který v roce 2007 navštívila delegace kraje v čele s náměstkem hejtmana. Spolupráce však není příliš intenzivní. Kromě toho kraj navázal spolupráci s oblastí jižního Banátu ve Vojvodině, resp. s českou krajanskou komunitou v oblasti.

Zlínský kraj pokračoval v roce 2007 v jednání o spolupráci s rumunským regionem Bacău. Těžištěm má být ekonomická spolupráce a otevření možnosti pro místní podnikatele, spolupráce se má týkat také kultury, vzdělávání a cestovního ruchu s důrazem na lázeňství. Ústecký kraj obdržel roku 2007 nabídku od řeckého regionu Kozani, svou charakteristikou velmi podobného Ústeckému kraji (těžební průmysl, výroba elektrické energie, problematika rekultivace území zdevastovaných těžbou, brownfieldy, produkce vína).

Co se týče měst, delegace z Karlových Varů v čele s primátorkou Veronikou Vlkovou jednala v roce 2007 v chorvatské Opatiji o bližší spolupráci mezi oběma městy. Iniciativa vyšla z Opatije a tlumočil ji v listopadu 2006 u příležitosti své návštěvy v ČR chorvatský prezident Stipe Mesić. Ten také představitele Karlových Varů během návštěvy osobně přijal.

BALKÁNSKÁ DIMENZE ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V POLITICKÉM, VEŘEJNÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

Politické strany a politici

Hlavní české politické strany se Balkánem podrobněji nezabývaly. Poněkud se diskutovalo pouze o nejvýznamnějším zahraničněpolitickém tématu spojeném s Balkánem – statusu Kosova. V postoji k dalším tématům, na něž klade důraz společná zahraniční politika EU a zahraniční politika většiny členských zemí EU spolu s USA (vnitropolitický vývoj a zahraničněpolitická orientace v Srbsku; vývoj ústavních reforem v Bosně a Hercegovině, především reforma policie; rozhovory Chorvatska o přístupu k EU; jednání o přístupu Albánie, Chorvatska a Makedonie k NATO), se české politické strany nijak neprofilovaly.

Ve veřejných vystoupeních politiků se Balkán v roce 2007 objevoval zřídka, a to až na výjimky (hlavně ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga a různých členů KSČM, z nichž někteří jsou sice jednostranně, přesto však nadprůměrně informováni) v podobě všeobecných frází. Jako ilustrační může posloužit věta z projevu prezidenta

V. Klause při zahájení plenárního zasedání na summitu středoevropských prezidentů 26. 5. 2007: „Zajímá nás otázka statutu Kosova a další vývoj evropské integrace a podobné otázky,“[31] která shrnuje vše, co prezident na adresu aktuální situace na Balkáně při této příležitosti řekl. Slavnostní projevy samozřejmě nejsou žánrem určeným k detailní diskusi, naprostý nedostatek podrobností při zmínkách většiny českých politiků o Balkáně je však nápadný. Vrcholní politici mají o dění na Balkáně nepochybně lepší přehled než řadoví občané, jak díky důkladnějšímu sledování zpráv, kontaktům se zahraničními partnery (z Balkánu i odjinud), přístupu k informacím z diplomatické služby a ústředí MZV, podpůrnému managementu (poradci, asistenti, Parlamentní institut apod.), zdá se však, že zájem českých politických špiček o Balkán je hlavně deklarativní, schází jim skutečně aktivní přístup. Z české politiky do roku 2007 prakticky vymizela dříve poměrně běžná sebevědomá prohlášení zveličující význam role ČR na Balkáně, hovořící dokonce o šanci stát se zde „mostem mezi Západem a Východem“,[32] to však nemusí být projevem nezájmu nebo menší informovanosti, naopak. Je pravděpodobné, že intenzivnější zahraniční kontakty, které s sebou přinesl vstup do EU, přispěl u českých politiků k realističtějším pohledu na věc, lepšímu vnímání vlastních omezených možností a závislosti české zahraniční politiky na multilaterální politice, spolu s odsunutím balkánských záležitostí do pozadí každodenní vnitrounijní agendou a tématy jako pracovní migrace, energetika, doprava či vzdělávání v EU. Spolu s tím se vývoj na Balkáně stal spíše doplňkem k vnitrounijním debatám o rozšiřování a bezpečnosti.

Politici KSČM se z balkánských témat soustřeďovali na otázku Kosova, šlo však spíše o zástupné téma k vyjadřování sympatií vůči Slovanům (Srbům) a antipatií vůči USA. Prosrbské cítění, v různé míře ovšem korigované vědomím širších souvislostí, je zřetelné i u politiků ČSSD. U této strany však v roce 2007 Balkán ustoupil viditelně do pozadí. Experti na zahraniční politiku jednotlivých stran nechávali Balkán očividně stranou: zřetelné je to i u ČSSD, která má takových osobností několik: bývalého předsedu Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR Vladimíra Laštůvku, současného předsedu tohoto výboru Jana Hamáčka, L. Zaorálka, stínového ministra ČSSD Jana Kavana, bývalého ministra zahraničních věcí, a L. Roučka, prvního místopředsedu Zahraničního výboru EP. L. Rouček působil na evropské úrovni: v rozpravách v EP se vyjádřil k Černé Hoře, Srbsku, Bosně a Hercegovině, krátké vyjádření k situaci v Kosovu napsal i do *Evropských novin*. V. Laštůvka při příležitosti veřejné diskuse o Kosovu v Ústavu mezinárodních vztahů 12. 12. 2007 chvályhodně připomněl, že i ČR je spoluodpovědná za řešení budoucnosti Kosova, celkově se však zdá, že ČSSD nemá přesnou představu ani o této otázce, ani se podrobněji nezajímá o aktuální situaci v balkánských zemích. Výjimkou bylo pozvání srbského velvyslance Vladimira Vereše předsedou strany Jiřím Paroubkem, který velvyslance požádal o předání blahopřání srbskému prezidentu a předsedovi Demokratické strany Borisi Tadićovi k dobrým výsledkům jeho strany v nedávných volbách. Ve vzájemném rozhovoru o Kosovu ujistil J. Paroubek velvyslance, že Srbsko může počítat s podporou ČSSD, a informoval ho o záměru uskutečnit v roce 2007 schůzku sociálnědemokratických stran jihovýchodní a východní Evropy v Praze; zůstalo ovšem jen u záměru. Jan Zahradil (ODS) vyjádřil na počátku roku velice upřímnou podporu vstupu

Bulharska do EU, což označil jako naplnění jednoho ze strategických cílů české zahraniční politiky, nijak však na tuto tezi programově nenavázal. ODS nechává Balkán, kromě obecně formulované podpory rozšiřování EU na Balkán, víceméně stranou, KDU–ČSL zcela. Mezi některými představiteli Strany zelených je patrný větší zájem, Jiří Čáslavka například sepsal a na oficiálních stránkách SZ zveřejnil vlastní analýzu kosovského problému. SZ však trpí nedostatkem osobností pro formulování zahraniční politiky, a dva největší experti na zahraniční politiku zastupující ji na politické scéně, K. Schwarzenberg a Jaromír Štětina, jsou nestraníky. Ve svém blogu se kosovský problém pokusila analyzovat také Jana Hybášková z SNK-ED.

Balkán není tématem, se kterým se politici obracejí k veřejnosti, většinou je zmiňováno v kontextu jiných témat (rozšiřování EU, společná zahraniční a bezpečnostní politika EU, konflikty – možný zdroj ohrožení, otázka Kosova). Komunikace na toto téma mezi akademickou, jinou nevládní a politickou sférou je omezená.

Informování o Balkáně

Zpravodajství o dění na Balkáně nejde příliš do hloubky a nebývá systematické. Z celostátních médií věnují nejspíš nejsoustavnější pozornost dění na Balkáně *Hospodářské noviny*, které se také rozsahem, obsahem i systematičností informací o Balkáně vymykají z běžného obrazu. Poměrně často se Balkánu věnovaly také Český rozhlas, především stanice Rádio Česko (částečně těžící z tradice někdejší české redakce BBC) a Radiožurnál (zpravodaj ČRo Martin Ježek je jedním z mála českých novinářů specializovaných na Balkán a je z nich jednoznačně nejaktivnější), dále ČT24 a TV24, ze specializovaných médií časopis *Navýchod* a o něco méně také *Mezinárodní politika*. Z internetových médií je nutné zmínit zejména zpravodajský server *Hospodářských novin* iHned.cz. Informační středisko pro spolupráci se Srbskem, Černou Horou, Bosnou a Hercegovinou Rady pro mezinárodní vztahy zveřejňuje vybrané převzaté domácí i zahraniční zpravodajství na serveru **www.rmv.cz**. V listopadu zahájil provoz v českých podmínkách ojediněle zasvěcený osobní blog **www.balkanlive.net** mladé právničky Heleny Hýblové, věnovaný aktuálnímu dění na západním Balkáně, s důrazem na trestání válečných zločinů.

Na podzim 2007 také vyšly dvě kvalitní knihy pojednávající o dějinách balkánských států: *Dějiny Chorvatska* (Praha, Nakladatelství Lidové noviny) a *Černá Hora* (Praha, Libri), obě od renomovaných autorů. Vzhledem k připravovanému vydání *Dějin Albánie* bude v renomované edici Dějiny států NLN pokryt téměř celý Balkán (dosud vyšly dějiny Bulharska, Jihoslovanských zemí, Makedonie, Rumunska, Řecka, Srbska). Během roku 2007 byl rovněž uzavřen podnětný výzkumný projekt MZV, který vyčerpávajícím způsobem zpracovaly Ladislav Hladký a Adina Ljuca o česko-bosenských vztazích.

Ačkoli jsou jak MZV, česká rozvojová politika, tak i české podnikatelské subjekty na Balkáně poměrně aktivní, tato aktivita se do značné míry odehrává neveřejně, jen za malé pozornosti médií. Těchto českých aktivit na Balkáně si z celostátních médií široce a soustavně všímají hlavně *Hospodářské noviny* a specializovaný server **www.newbalkan.cz**, zaměřený však převážně na Srbsko a Černou Horu. Velice aktivní zůstaly servery **cerna-hora-info.cz**, **www.chorvatsko.cz** a **www.recko.name**, zaměřené

hlavně na přímořskou turistiku. Servery **www.balkan.unas.cz** a **www.bosna.unas.cz** bohužel v roce 2007 byly neaktivní.

Albánii, Makedonii, Černé Hoře a Řecku byla obecně věnována minimální pozornost, naopak Rumunska a Bulharska se zřejmě týkalo nejvíce informací, ačkoli ani zde nelze hovořit o systematickém informování. Příčinou zájmu byla nejspíš jejich pozice nových členů EU, zvláště v souvislosti se spekulacemi o tom, zda oba státy vstoupily do EU na členství skutečně připravené (novoroční vstup do EU zajistil oběma zemím, známým jako turistické destinace, určitou publicitu, dá se tedy předpokládat, že v případě vstupu prodělá krátkodobou vlnu zájmu také Chorvatsko). S výjimkou samého vstupu se však ani Bulharsko a Rumunsko nedostaly do ohniska mediálního zájmu. Důležitým tématem byla především pracovní migrace z obou zemí do ostatních států EU, což není z hlediska ČR, která není prvořadým zájmem rumunských a bulharských pracovních migrantů, zásadní věc, a dost možná byla důležitost tohoto tématu ovlivněna ohlasem v zahraničních médiích. Celkový způsob informování o Balkánu napovídá, že jeho medializace je v českých podmínkách do jisté míry ozvěnou zpráv v zahraničních médiích.

ZÁVĚR

Ministerstvo zahraničních věcí v roce 2007 pokračovalo v balkánské agendě systematicky, v těsné návaznosti na léta 2005–2006, s podobným tematickým záběrem, nový ministr však vnesl do bilaterálních i multilaterálních vztahů, spojených s Balkánem, větší osobní aktivitu. Politickému profilování českých pozic a větší aktivitě na mezinárodní scéně však bránila pasivita vlády jako celku i parlamentu. Státní i nestátní aktéři české zahraniční politiky se v podstatě shodují v tom, že je žádoucí rozšíření EU o všechny balkánské země, většina se shoduje i na stejném rozšíření NATO. V otázce Kosova shoda nepanuje.

Česká republika nepracovala na principiálním posílení vztahů s těmi balkánskými zeměmi, u nichž z historických a jiných důvodů existuje k rozvíjení úzkých vztahů velký potenciál (zejména Srbsko, Bulharsko, Černá Hora). Přetrvává rozdíl mezi aktivitou MZV a spíše pasivním přístupem vlády jako celku i ostatních státních aktérů. Hlubší vhled do problematiky Balkánu má pouze několik aktérů, většinou nestátních.

Vláda, premiér, ostatní ministerstva a prezident nebyli v roce 2007 zdaleka tak důležitým činitelem, ještě slabší byl příspěvek Senátu a Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR. Opoziční politici, parlamentní politické strany, jejich zahraničněpolitičtí experti či europoslanci nechávali balkánskou agendu většinou spíše stranou. V oblasti samosprávy se podobně jako v minulých letech výrazně angažoval zejména Jihomoravský kraj. Aktivnější než politická sféra byly některé nevládní organizace (nepočítaje realizátory rozvojové pomoci) jako Rada pro mezinárodní vztahy, Nadace VIA, Europeum, Občanský institut a další.

Systematickou aktivitu rozvíjel Czechtrade, nicméně efektivní model ekonomické diplomacie, jehož vybudování si vláda v roce 2007 vytkla jako jeden ze základních úkolů, ve vztazích s Balkánem stále plně nefungoval.

Celkově se dá říci, že balkánská agenda pokračovala v roce 2007 zavedeným tempem a intenzitou, jež nijak zvlášť české vztahy s balkánskými zeměmi neohrožovaly, ale ani neposilovaly. Uplynulý rok potvrdil, že Balkán pro českou zahraniční politiku představuje svým způsobem nadstandard, neboť v ČR stále nejsou dotvořeny mechanismy na zvládání zahraniční politiky na vysoké úrovni: na stanovení pořadí priorit, na aktivní vystupování a na koordinaci zahraniční politiky mezi jednotlivými aktéry, jak ukázal například případ ústavní/reformní smlouvy EU. Vezmeme-li v úvahu poměrně omezený zahraničněpolitický rozhled velké části českých politiků, je otázka, zda má na to ČR vůbec dostatečnou kapacitu.

Pokud by vztahy ČR k regionu a jednotlivým balkánským zemím měly nabýt na intenzitě, je nezbytné větší angažování politiků v této věci. Politici musí svým veřejným působením vybízet k většímu zájmu podnikatele, nestátní subjekty, včetně orgánů samosprávy, a vzbudit větší pozornost médií. I bez jejich příkladu samozřejmě podnikatelé i další subjekty budou mít zájem, avšak celý proces tak bude pomalejší a hrozí, že vliv ČR na Balkáně bude časem překonán jinými zeměmi.

Ačkoli je balkánská agenda MZV, MPO, MO a MV poměrně dobře ustálená a účelná, přesto není stále na centrální úrovni zcela sladěna. K tomu je nepochybně potřeba politické vůle, která prozatím schází. Politická elita nepřikládá vztahům k Balkánu takový význam, aby k tomu mohlo dojít a aby mohl být lépe naplněn potenciál vztahů s regionem. Naplnění tohoto potenciálu není samoúčelné, nýbrž sloužící zájmům ČR a lepšímu prosazení jejího zahraničněpolitického vlivu.

Lze doporučit, aby se ČR pokusila lépe sladit svou balkánskou politiku s některými jinými státy. Nabízí se zejména Slovinsko (vzhledem ke kontaktům týkajícím se předsednictví EU), Slovensko (vzhledem k intenzivním vzájemným vztahům a slovenskému angažmá na Balkáně, často ideově souznícímu s českým), dále Maďarsko, Německo a Rakousko, vhodné je i zlepšení komunikace o řeckých zkušenostech s regionem. Vyžaduje to ovšem konkretizaci českých zájmů a cílů na Balkáně, což předpokládá debatu v celém demokratickém politickém spektru. Příprava na české předsednictví EU by se rozhodně měla stát impulzem pro takovou debatu. Při ní by mimo jiné mělo zaznít, zda chce ČR rozvíjet vyvážené vztahy se všemi státy regionu, nebo zda se hodlá zvláště zaměřit na některé konkrétní země.

Podle různých ukazatelů existují na Balkáně zejména tři perspektivně blízcí partneři. Je to Bulharsko z toho důvodu, že se Češi i Bulhaři očividně pokládají za kulturně blízké, dále Srbsko pro vzájemnou náklonnost politických elit i prosrbskou náklonost rozšířenou v části české společnosti, a konečně Chorvatsko, které je značné části české veřejnosti známé a kulturně poměrně blízké. Šanci na úzké vztahy má ČR pravděpodobně rovněž v Černé Hoře. Zejména v Srbsku a v Bulharsku má ČR výhodnou politickou pozici, která je ovšem špatně využitá. Lze doporučit, aby se česká zahraniční politika jako celek (tj. nejen činnost MZV) více soustředila na Bulharsko. Bulharsko je totiž spolu s Rumunskem a Řeckem součástí osy tří sousedících zemí, které se již počátkem devadesátých let 20. století rozhodly překonat historickou zátěž a rozvinout vzájemnou mnohostrannou spolupráci. Tyto země jsou si navíc v mnohém blízké i ve své zahraniční politice. Pěstování úzkých vztahů s Bulharskem by proto mohlo české zahraniční politice pootevřít i další dveře.

Co se týče Srbska, existuje kromě většího důrazu na vlastní Srbsko prostor pro zviditelnění ČR v otázce Kosova. Čeští politici se při návštěvách Kosova téměř výhradně soustřeďují na českou vojenskou jednotku umístěnou zde, a vlastní Kosovo jako by pro ně téměř neexistovalo. Vzhledem k tomu, že Češi jsou Srby tradičně vnímáni jako přátelé, a ČR má mezi kosovskými Albánci poměrně dobrý zvuk vzhledem k humanitární a rozvojové pomoci během války a poválečné pomoci, mohou čeští politici posloužit jako vítaný mediátor. Je namístě doporučit, aby byla do programů zahraničních cest do Srbska více zařazována Priština a enklávy kosovských Srbů (v prvé řadě Kosovska Mitrovica a Gračanica). Vzhledem k poměrně pozitivnímu vnímání Čechů by mohli být čeští politici vítaným mediátorem zejména pro stížnosti a postoje kosovských Srbů. Tohoto úkolu by se mohli zhostit především poslanci Parlamentu ČR.

V Chorvatsku existuje v souvislosti s přístupovými jednáními značný prostor pro předání transformačních zkušeností. Je výhodné přátelské vztahy s touto zemí rozvíjet a nespoléhat automaticky na to, že vztahy vydrží přátelské vždy. Je třeba dopředu počítat s tím, že Chorvatsko může z historických důvodů jako člen EU úzce spolupracovat s Rakouskem, Maďarskem a Německem, což nemusí být pro ČR vždy výhodné. Chorvatsko bude mít podobně jako Slovinsko po svém vstupu do EU úzké vztahy s některými dalšími zeměmi, hlavně státy bývalé Jugoslávie, a dá se počítat i s tím, že tyto vztahy budou intenzivnější než vztahy ČR s dotyčnými zeměmi. Jde zejména o Bosnu a Hercegovinu a Černou Horu, ale možná i o Srbsko. Platí tedy totéž co v případě Bulharska: úzké vztahy s Chorvatskem mohou otevírat cestu i dál.

Rok 2007 byl ve znamení pokračující stabilizace v agendě jednotlivých resortů i mírného rozvíjení hospodářských a kulturních vztahů mezi ČR a balkánskými zeměmi, ale mírného ochabnutí politického zájmu. Pokud v roce 2008 nedojde k zaměření větší pozornosti na Balkán, bude ztracena vhodná příležitost spojená s českým předsednictvím EU. Pokud nedostatečná politická pozornost potrvá, hrozí, že vliv ČR v regionu bude ustupovat do pozadí. Nelze spoléhat na historické vzorce z doby první republiky, případně Rakouska-Uherska, do dění na Balkáně dnes vstupuje podstatně více aktérů a ani význam ČR není srovnatelný s významem někdejší ČSR. Oslabení vlivu ČR by mohlo vést k tomu, že Balkán zmizí ze seznamu priorit české zahraniční politiky. Znamenalo by to jak potenciální oslabení přístupu na balkánské trhy, tak – vzhledem k renomé, které má ČR, český národ a kultura na Balkáně všeobecně – i určité ochuzení mezinárodního vlivu ČR.

Poznámky

1 *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=17437&ido=218&idj=1&amb=1**).

2 Viz on-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=17437&ido=218&idj=1&amb=1**).

3 Vondra, Alexandr: *Česká zahraniční politika: Tři principy, trojí směrování a tři témata*. Mezinárodní politika, 12/2006, s. 18.

4 Vondra, Alexandr, op. cit., s. 17–19.
5 Viz on-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20394**).
6 Viz on-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**).
7 Čerpáno především z informací zahraničních úřadů MZV ČR. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/encyklop.asp**).
8 On-line: (**www.mzv.cz/servis/Soubor.asp?ID=8461**).
9 Čerpáno především z informací MZV ČR. On-line: rozvojová pomoc (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?ido=329&idj=1&amb=1&ikony=True&trid=3&prsl=True&pocc1=8**) a transformační spolupráce (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?ido=15700&idj=1&amb=1&ikony=True&trid=3&prsl=False&pocc1**).
10 Angola, Zambie, Vietnam, Mongolsko, Jemen, Moldavsko, Bosna a Hercegovina, Srbsko.
11 Srbsko, Bosna a Hercegovina, Bělorusko, Kuba, Barma, Moldavsko, Ukrajina, Gruzie a Irák.
12 Viz výroční zprávy MK ČR z let 2002–2006. On-line: (**www.mkcr.cz/ministerstvo/vyrocni-zpravy/default.htm**).
13 *Zpravodaj města Studénka.* Červen 2006, s. 8–9.
14 *Informační servis Obce architektů.* 4, únor 2007, s. 5.
15 Počty k 7. 6. 2007.
16 Z absolventů českých vysokých a středních škol se kromě jiných přihlásili zájemci i z Bulharska, Černé Hory, Makedonie a Srbska.
17 Viz on-line: (**www.imigracecz.org/?lang=cz&article=media&mm=4083**).
18 Z celkem sedmi nových úřadů otevřených od roku 2005 leží dva na Balkáně, dva v bývalém SSSR (Doněck, Kišiněv), dva v severní Americe (Chicago, Toronto) a jeden v Asii (Kábul).
19 Viz on-line: (**aktualne.centrum.cz/zahranici/clanek.phtml?id=510349&tro5261_1_0**).
20 Viz on-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=46109&ido=1&idj=1**).
21 Viz on-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?id=45195&ido=10544&idj=1**).
22 ČT24, 10. 12. 2007.
23 Viz **vybory/zav/zapisy/ZZ005.doc** na on-line: (**www.psp.cz/sqw/text/text.sqw?C=1771&T=K-2006PSP5V&q=topol%e1nek%20alb%e1nie&lem=1&j=1&d1=1).**
24 Ze stenografického záznamu Topolánkova vystoupení na 15. schůzi Poslanecké sněmovny 7. 6. 2007. On-line: (**www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/015schuz/s015106.htm**).
25 Viz on-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=23230**).
26 Viz on-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=26912**).
27 Viz on-line: (**www.nrsr.sk/dk/Download.aspx?MasterID=164439**).
28 Viz on-line: (**www.zeleni.cz/4847/clanek/v-otazce-kosova-je-nutny-jednotny-postoj-evropy/**).
29 Viz on-line: (**eknih/2006ps/stenprot/024schuz/s024005.htm**) na (**www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/024schuz/s024005.htm**).
30 Viz on-line: (**www.bobosikova.cz/web/eu.nsf/001/2E83174C8B9E963DC12572C8003B8BBE?-OpenDocument**).
31 Viz on-line: (**www.hrad.cz/cms/cz/prezident_cr/klaus_projevy/4587.shtml**).
32 Slova poslance Poslanecké sněmovny za ODS Davida Šeicha, předsedy OS Brno-venkov: *David Šeich: Kde ve světě se mají Češi angažovat?* Neviditelný pes, 28. 2. 2004, převzato z oficiálních stránek ODS. On-line: (**www.ods.cz/media/clanek.php?ID=88**).

Kapitola 13
Blízký východ, Středomoří a Afghánistán v české zahraniční politice

Jaroslav Bureš

BLÍZKÝ VÝCHOD, STŘEDOMOŘÍ A AFGHÁNISTÁN V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Oblast Blízkého východu, stejně jako v minulosti, nepatřila k prioritním oblastem českých národních zájmů. Naše angažovanost v Iráku a Afghánistánu byla motivována především spojeneckými závazky v rámci NATO a odrážela spoluodpovědnost za bezpečnostní situaci v geograficky blízkém regionu, který je klíčový z hlediska dlouhodobé, především energetické stability EU. V programovém prohlášení koaliční vlády z dubna 2007 nebyl explicitně uveden Blízký východ. Doporučovalo pozornost tématům, která bezprostředně souvisela či se dotýkala této oblasti: šíření zbraní hromadného ničení a zneužívání civilního jaderného výzkumu k vojenským účelům, obhajoba lidských práv a terorismus, požadavek určitého standardu demokracie. Důraz v něm kladla i na vytvoření jednotného a efektivního systému zahraniční pomoci. Předcházející vláda prosazovala politiku „všech azimutů“, založenou na pevných a všestranných vztazích v rámci EU. V jejím rámci měla probíhat i koordinace a příprava české zahraniční politiky vůči Středomoří a Blízkému východu, která měla pro EU mimořádný význam (ropa, plyn, bezpečnost). Koaliční smlouva doporučovala koordinaci evropské politiky vůči blízkým sousedům v zájmu dosažení stability.[1] ODS a rovněž současná vláda již tolik nelpěly na pevné vazbě na EU a vyhradily si částečnou volnost v zahraničněpolitickém rozhodování i v otázkách souvisejících se sledovanou oblastí. Středomoří, Blízký východ, jižní dimenze Evropské politiky sousedství (ENP), měly pro českou zahraniční strategii menší význam v porovnání s východní dimenzí

ENP a západním Balkánem patřícím k preferovanějším směrům zájmu zvláště premiéra M. Topolánka. Neznamenalo to, že by vláda a zvláště ministerstvo zahraničních věcí přehlížely region. Snažily se odpovědně plnit spojenecké závazky, ale nevyvíjely větší aktivitu. Více byl zdůrazňován transatlantický prvek daný potřebou koordinace USA a EU ve vztahu ke klíčovým otázkám obou regionů, což se projevilo v diskusích o radarové základně, tzv. „íránské hrozbě", blízkovýchodnímu konfliktu a postojích k terorismu. Posilovány byly úzké vazby k Izraeli, nejbližšímu spojenci USA na Blízkém východě.

Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006, kterou připravila vláda V. Špidly, kladla důraz na bezpečnostní prvky. Navíc stanovila základní a konkrétnější přístupy vůči Blízkému východu, blízkovýchodnímu konfliktu a Středomoří.[2] Většina tezí této koncepce nebyla v rozporu s obecnými cíli Topolánkovy koaliční vlády, protože odrážely hlavní axiomy současné evropské i transatlantické blízkovýchodní politiky ve vztahu k Blízkému východu. Základem pro řešení blízkovýchodního konfliktu byly blíže nespecifikované rezoluce RB OSN a zájem zainteresovaných či zúčastněných zemí. Klíčová rozhodnutí musela vycházet z bezpečnostních potřeb Izraele a vize, směřující k vytvoření nezávislého, životaschopného palestinského státu. Transatlantickou dimenzi signalizoval důraz na spolupráci a posilování bezpečnosti v oblasti širšího Blízkého východu v rámci EU. Zahraniční politika vůči Blízkému východu a Středomoří nebyla ve sledovaném období příliš aktivní, jak navrhovala předchozí koncepce, ale spíše reagovala na podněty přicházející z konfliktního regionu, EU, USA, OSN či Izraele.

Rovněž žádný z předvolebních programů politických stran z roku 2006 nebyl zaměřen na blízkovýchodní témata. Pouze volební program ODS z dubna 2006 podpořil potřebu koordinovat postoje EU k nejbližším sousedům a uvedl oblast Blízký východ a severní Afrika.[3] Neexistovala ani žádná koncepce MZV či jeho příslušného teritoriálního odboru. Přední politici opozičních stran, především ČSSD a KSČM, občas kritizovali vládu a ODS za nedostatečnou pozornost arabské a blízkovýchodní problematice.

Ministerstvo průmyslu a obchodu vypracovalo v souladu s *Exportní politikou České republiky na léta 2006–2010* vlastní Strategii prosazování obchodně-ekonomických zájmů České republiky v Kuvajtu, Saúdskoarabském království a Spojených arabských emirátech. Byla chápána jako zahájení procesu soustředěného úsilí všech článků státní podpory vývozu. MPO, MZV, agentura CzechTrade, Exportní garanční a pojišťovací společnost EGAP, Česká exportní banka ČEB v součinnosti zejména s Hospodářskou komorou ČR a Svazem průmyslu a dopravy ČR se zasazovaly o urychlení rozvoje spolupráce v obchodně ekonomické a investiční oblasti s těmito zeměmi. MPO vypracovalo v souladu s exportní politikou vlády České republiky na léta 2006–2010 a s ohledem na potřeby české podnikatelské veřejnosti *Strategii prosazování obchodně-ekonomických zájmů České republiky v zemích severní Afriky*. Země dané oblasti jsou výrazně obchodně orientovány na EU (Maroko a Tunisko) či s ní úzce spolupracují v energetické oblasti (Alžírsko), což může usnadnit průnik českých ekonomických subjektů na tyto trhy.

BLÍZKÝ VÝCHOD A STŘEDOMOŘÍ V ZAHRANIČNÍ POLITICE ČR: AGENDA, UDÁLOSTI

V porovnání s mnohými členskými státy EU byly naše zájmy v této oblasti omezené, což bylo dáno: geografickou polohou; malou závislostí na strategických surovinách (ropa, zemní plyn),[4] které dovážíme především z Ruska; až donedávna malým objemem zahraničního obchodu; málopočetnou blízkovýchodní, muslimskou imigrační komunitou v ČR. Pozornost byla v minulosti posilována existencí některých rizik, komplikujících mnohdy naše vztahy s transatlantickými spojenci, jako byly vývoz zbraní do rizikových zemí a porušování embarga, ale v současnosti byla tato rizika významně omezena v důsledku zavedení funkčního systému kontroly vývozu zbraní a odpovědnějšího přístupu k dodržování spojeneckých závazků, které vyplývají z členství v EU a NATO.

Barcelonský proces a jižní dimenze ENP nepatřily mezi priority naší zahraniční politiky, ale díky těmto procesům se vláda i parlament musely zabývat blízkovýchodní, středomořskou agendou EU. Bylo tomu tak například při schvalování různých smluvních celoevropských dokumentů vládou a oběma komorami parlamentu. Čeští politici se účastnili různých středomořských dialogů (středomořská iniciativa NATO, barcelonský proces). Pravidelná byla účast ministrů zahraničních věcí na středomořských „summitech" či poslanců na Euro-středomořském parlamentním shromáždění a diplomatů na ministerských či expertních jednání Euromedu. Zájem o středomořskou dimenzi SZBP EU zesílil v období příprav na naše předsednictví.

Euro-středomořské partnerství a jižní dimenze ENP

Vstup do EU v roce 2004 měl vliv na posílení ekonomických i politických vztahů s regionem a na multilateralizaci naší zahraniční politiky. Výrazně vzrostl obchodní obrat s většinou zemí. Naši podnikatelé se však i nadále nezapojovali do realizace projektů v jižním Středomoří, financovaných z prostředků EIB a z MEDA fondů. Po vstupu do EU se ČR stala automaticky signatářem asociačních dohod, uzavřených dosud mezi jednotlivými zeměmi jižního Středomoří. Čeští vývozci mohou využívat od roku 2005 výhodu stále nižších celních tarifů na průmyslové výrobky směřující do zemí středomořského regionu. Dohody výrazně ovlivňovaly bilaterální relace s těmito státy ve všech oblastech a byly nadřazeny v mnoha ohledech staré dvoustranné legislativě. V současnosti je nová legislativa, týkající se barcelonského euro-středomořského partnerství a jižní dimenze politiky sousedství, schvalována vládou, parlamentem a prezidentem, což nutí naše politiky, aby se začali zajímat o danou rozsáhlou agendu, která v minulosti nebyla v centru pozornosti.

V roce 2010 má vzniknout euro-středomořská zóna volného obchodu, která se bude vztahovat na průmyslové výrobky, a ČR se stane její součástí. Projednává se budoucí liberalizace trhu se službami a zemědělskými produkty. Zvýšila se prestiž a vyjednávací pozice naší diplomacie, což se pozitivně odrazilo v bilaterálních vztazích. Jihoevropské členské země EU, pro něž je Středomoří prioritou, se ucházely o českou podporu při projednávání příslušné tematiky výměnou za větší pochopení pro specifické zájmy ČR. Ministři zahraničních věcí a předsedové vlád se pra-

videlně od roku 2005 zúčastňovali summitů a ministerských schůzí. Naposledy byl ministr Karel Schwarzenberg přítomen na ministerské schůzce v Lisabonu (5.–6. 11. 2007). Čtyři odbory MZV a česká stálá mise při EU v Bruselu systematicky sledovaly euro-středomořskou agendu. V souvislosti s naším předsednictvím v EU byl ministrem jmenován i vyslanec pro barcelonský proces. Zúčastňujeme se zasedání euro-středomořského parlamentu. Aktivovala se i nevládní dimenze barcelonského procesu, reprezentovaná českou sítí Nadace Anny Lindhové pro dialog kultur ve Středomoří (ALF) zahrnující 24 českých nevládních organizací s koordinačním centrem v Ústavu mezinárodních vztahů. Zájem o barcelonský proces byl určován českým předsednictvím. V roce 2007 začala ČR spolupracovat na programu Euromedu pro rok 2009 společně s Francií, Švédskem a některými středomořskými zeměmi (např. s Marokem).[5] Francie, po které budeme přebírat předsednictví, je výrazně orientována na jižní dimenzi, podobně jako současná předsednická země – Slovinsko. V rámci předsednictví obou zemí bude rozpracováno mnoho aktivit, na které bude ČR zřejmě navazovat. Švédsko, které přebírá předsednickou štafetu po ČR, se dlouhodobě velmi intenzivně věnuje třetímu (kulturnímu) barcelonskému koši a bude určitě v tomto směru aktivní. Činnost byla koordinována s EK, Sekretariátem Rady i v rámci Středomořského výboru barcelonského procesu.

Celkově lze konstatovat, že česká vláda preferovala jednoznačně východní dimenzi ENP,[6] i když měla zároveň pochopení pro zájmy středomořských evropských zemí, které byly tradičně orientovány na jih. ČR souhlasila s rozšířením euro-středomořského partnerství a podporovala zapojení Mauritánie a Albánie do barcelonského procesu.

Hodnocení zahraničního obchodu

Rostoucí obchodní spolupráce výrazně stimulovala zájem o region. Lobbismus zbrojních firem, který byl typický pro první polovinu devadesátých let, byl nahrazen zvýšeným zájmem obchodních kruhů i výrobců, kteří se naučili využívat zvýšeného zapojení zemí jižního Středomoří do světové ekonomiky. Tyto subjekty tradičně vyjadřovaly výhrady vůči příliš striktní aplikaci lidsko-právních a demokratických principů na blízkovýchodní země ze strany MZV. Prosazovaly „deideologizaci zahraničního obchodu“, což bylo mnohdy v rozporu s našimi spojeneckými závazky. Od vstupu do EU výrazně stoupal obrat zahraničního obchodu, způsobený posilováním české měny, vyšší výkonností ekonomiky, ekonomickou konjunkturou v EU. Růst obchodu byl pozitivně ovlivňován sníženými celními tarify a celkovou liberalizací obchodu v euro-středomořské oblasti a Zálivu.

Přesto podíl blízkovýchodních zemí na celkovém českém obchodu zůstával přibližně stejný, nebo mírně stagnoval. Statistiky MPO uvádějí, že podíl zahraničního obchodu s arabskými zeměmi činil v roce 1993 1,5 % z celkového zahraničního obchodu ČR (439 mil. USD). V roce 2006 činil podíl 1 %, ačkoliv obrat se razantně zvýšil na 1781 mil. USD, tj. na čtyřnásobek. Důvodem malé progrese podílu byl růst obchodu se všemi světovými regiony. Trend k výraznému růstu pokračoval i v roce 2007, když za pouhých 10 měsíců představoval obrat rekordních 1992 mil. USD. Přidanou hodnotou bylo i vysoké aktivní saldo, 981 mil. USD. Obchodní obrat ČR s arabskými zeměmi byl vyšší než obrat ČR s Latinskou Amerikou, který činil

pouhých 0,7 % z celkového obratu. Růst zaznamenal vývoz i dovoz. S většinou arabských zemí, Izraelem, Íránem i Afghánistánem byla dosažena kladná obchodní bilance. Na základě *Exportní strategie ČR pro období let 2006–2010* (MPO, Czech Trade, Česká centra) byly tři země regionu (Egypt, Saúdská Arábie a SAE) začleněny do seznamu 20 nejpreferovanějších zemí světa. Ve všech třech případech existoval značný potenciál k dalšímu růstu obchodního obratu.[7]

Naším bezkonkurenčně největším obchodním partnerem byly Spojené arabské emiráty (SAE) s celkovým obratem 513 mil. USD (2006) a 464 mil. USD (prvních 10 měsíců roku 2007). Podobné výše dosahoval na počátku devadesátých let obchodní obrat ČR se všemi arabskými zeměmi dohromady. Výrazně vysoký byl vývoz, který převyšoval dovoz: 429 mil. USD (2006) a 391 mil. USD (2007/X). V roce 2006 mu patřila 36. příčka mezi největšími českými obchodní partnery a v roce 2007 (prvních deset měsíců) 38. příčka. Obchod s touto malou zemí (pět milionů obyvatel) byl vyšší než obrat s takovými ekonomickými giganty, jako jsou Japonsko a Indie. Příčiny tak rychlého nárůstu zahraničního obchodu v celém regionu je třeba spatřovat v liberalizovaném obchodním režimu na základě ustanovení WTO, příslušných bilaterálních asociačních smluv v rámci Euromedu bilaterálních akčních plánů ENP regionálních (GAFTA) a subregionálních (GCC – celní unie) dohod. Naši výrobci i obchodníci se začali prosazovat na tomto trhu díky nízkým vnějším tarifům (5% v zemích GCC) slušným standardem kvality českého zboží za nižší ceny pragmatickým přístupům, oproštěným od kulturních zábran, a také schopnosti SAE značnou část produktů reexportovat na asijské, nenasycené trhy. Přístup na tento trh nám umožnil průnik na ostatní lukrativní trhy členských zemí Rady spolupráce Zálivu (GCC), které vytvořily mezi sebou celní unii a plánují do konce dekády i měnovou unii. Zájem dále zvýší i připravovaná smlouva o volném obchodu mezi EU a GCC. Většina zemí GCC je významným vývozcem ropy i zemního plynu, což otevírá možnosti realizace energetické strategie ČR, zaměřené na diverzifikaci odběru těchto strategických surovin.

Druhým největším českým obchodním partnerem byl Izrael: 479 mil. USD (2006). Od roku 2003 stoupl obchod osminásobně. Bilance obchodu byla rovněž vysoce aktivní – 106 mil. USD za prvních deset měsíců roku 2007. Izrael se stal 36. největším obchodním partnerem v roce 2007.

Další skupinu tvoří země, s nimiž obchodní obrat dosahoval dlouhodoběji přes 100 mil. USD. Patří mezi ně především Egypt: 173 mil. USD (2006) a 155 mil. USD (2007/X); Saúdská Arábie: 104 mil. USD (2006) a 122 mil. USD (2007/X).

Po vstupu do EU nastal růst obratu s maghrebskými zeměmi. Od roku 2004 dosahoval obrat s Alžírskem přes 100 mil. USD, i když s výjimkou roku 2006 (72 mil. USD). V roce 2007 (prvních deset měsíců) se vyšplhal na rekordních 179 mil. USD. Výjimečný růst byl zaznamenán s Marokem: 198 mil. USD (2007/X), a dlouhodobě pozvolna rostl obchod s Tuniskem: 91 mil. USD (2006) a 55 mil. USD (2007/X). V roce 2007 (prvních deset měsíců) nastal pokles obratu s Libyí: 59 mil. USD. V případě Maroka a Tuniska byla obchodní bilance v posledních letech poměrně vyrovnaná, ale u ropných maghrebských zemí (Alžírska, Libye) byla více či méně dlouhodobě záporná. V případě tradičního partnera, Sýrie, nastal naopak po roce 2003 propad

zahraničního obchodu téměř o trojnásobek na 54 mil. USD (2007/X). V roce 2007 (první deset měsíců) byl zaznamenán nárůst obchodu s Irákem: 71 mil. USD. Hodnota obratu s Íránem je dlouhodobě objemově nevyrovnaná. V roce 2007 (první deset měsíců) činila 44 mil. USD, což je pod úrovní našich možností. Politicko-bezpečnostní faktory byly jedním z důvodů takového stavu.

Poměrně málo obchodovala ČR s Afghánistánem a zbylými arabskými zeměmi (Jordánsko, Jemen, Súdán, Mauritánie), když obrat s nimi se pohyboval přibližně v rozpětí mezi 5–20 mil. USD.

Firma Moravské naftové doly, patřící do finanční skupiny Karla Komárka, KKCB, prostřednictvím britské dceřiné společnosti MND Exploration&Production (MND E&P), požádala v březnu marockou vládu o vydání licence na průzkum možných ložisek ropy v zemi. Investovala do těžby již 200 mil. USD. Firma zahájila v minulosti těžbu v Súdánu a Jemenu, kde již obdržela požadované licence. Moravské naftové doly jsou největší těžařskou společností ropy a zemního plynu v České republice. Těží z 21 ložisek denně kolem 6000 barelů ropy a plynu.

Pohledávky v arabském světě a jejich vymáhání

Rovněž proces vymáhání pohledávek v arabských zemích, aktuální v prvé polovině devadesátých let, byl z velké části již uzavřen. Stalo se tak poté, co byl před třemi lety vyřešen velmi vysoký civilní a vojenský dluh Sýrie (asi 1 mld. USD). Většina současných pohledávek je těžko dobytná. Na začátku roku byla výše civilních pohledávek ČR vůči sledovanému regionu následující: Afghánistán (9 mil. Kč), Alžírsko (662 mil. Kč), Irák (2628 mil. Kč), Írán (856 mil. Kč), Súdán (1836 mil. Kč), Sýrie (26 mil. USD). Máme pohledávky i v oblasti speciálních úvěrů (Libye a Alžírsko), ale údaje o jejich výši podléhají režimu utajení.[8] Pohledávky s vysokým rizikem zahrnují dluhy sedmi zemí, z nichž tři pocházely z regionu: Írán, Súdán a nedávno přiřazený Irák.

Podle údajů ministerstva financí z března 2007 Irák dlužil 2,6 mld. Kč (po prominutí 60 % původní výše pohledávky), přičemž byla tato pohledávka zařazena do kategorie zvýšeného rizika. ČR podepsala 14. 5. 2006 s Irákem mezivládní dohodu o vypořádání irácké zadluženosti, která vstoupila v platnost v den podpisu. V souladu s ustanovením dohody bylo prominuto 60 % iráckého dluhu. Další část dluhu (20 %) bude prominuta v roce 2008 v návaznosti na hodnocení Mezinárodního měnového fondu. Celkem by mělo být prominuto 80 % původní pohledávky, zbytek by měl být splácen v letech 2009 až 2026.

V roce 2007 byla otevřena kauza libyjského dluhu. V témže roce navštívili experti z ministerstev financí a zahraničních věcí Libyi, aby jednali o pohledávkách. Libyjská strana předložila při jednání dokument obsahující sdělení, že Češi převedli jejich dluh již dříve na egyptského podnikatele, a určitou část tak stát už získal zpět. Ministerstvo financí podalo následně podnět k šetření orgánům činným v trestním řízení. Existovalo podezření, že sporný dokument byl zfalšován s cílem poškodit ČR a uvést v omyl libyjskou stranu. Libyjský dluh byl navíc v roce 2007 evidován v plné výši v národních bankách obou států a v zájmu jeho dořešení budou dále pokračovat jednání s libyjským ministerstvem financí.[9]

Sajf Islám Kaddáfí, syn libyjského vůdce, prohlásil v tisku, že ČR a několik dalších zemí souhlasily dobrovolně s odpisem svých pohledávek vůči Libyi. Peníze takto získané měly být využity pro kompenzace rodinám dětí postižených AIDS v tzv. kauze „bulharských sester". V prohlášení MZV ČR ze 17. 7. 2007 byla potvrzena solidarita s Bulharskem. ČR preferovala použití finančních prostředků EK pro účely boje proti AIDS. Přesto byla vyjádřena neochota platit možné kompenzace do International Benghazi Fund a projeven nezájem o odpis celého dluhu Libye. V prohlášení bylo připomenuto, že ČR v minulosti nabídla Libyi pomoc ve výši 1,5 mil. Kč na tento účel, ale nedostala z libyjské strany odpověď.[10]

Bezpečnostní aspekty a rizika

Zvláště v posledních šesti letech se do popředí zájmu dostaly jevy, které byly pociťovány jako potenciální bezpečnostní nevojenská rizika (*soft security*). Patřila mezi ně migrace, terorismus a radikální islamismus.

Stupeň ohrožení státu v důsledku silných migračních vln z muslimského, perského, arabského či turkického světa byl ve sledované době stále malý. Přesto po vstupu do EU a zapojení do schengenského prostoru v roce 2007 bylo třeba tomuto aspektu věnovat mnohem větší pozornost. Propustnost hranic znamenala naše fiktivní přiblížení ke středomořskému prostoru a akutní začal být i problém evropských muslimských komunit.

Na počátku roku 2007 se nacházelo na území ČR celkově 3892 cizinců z Blízkého východu, severní Afriky a Afghánistánu, z nichž bylo 1165 žen.[11] Nejvíce jich bylo z Alžírska (526), Izraele (431), Sýrie (394), Tuniska (349), Libye (323) a Egypta (273). Imigrační příliv z jihu měl dlouhodobě vzestupnou tendenci. V roce 2006 bylo kladně vyřízeno celkem 372 azylových žádostí žadatelů, pocházejících z těchto regionů a zemí. Nejvíce byl azyl udělován Afgháncům (237), Iráčanům (88), Íráncům (31), což jsou země vyznačující se buď silným konfliktním potenciálem, nebo, v případě Íránu, teokratickým politickým zřízením, málo respektujícím všeobecná lidská práva v podobě, jak je chápe demokratický Západ. Nejčastějšími žadateli o azyl byli v roce 2006 občané Egypta (422, tj. 14 % žádostí z celkového počtu), kdežto počty žadatelů z Iráku a zvláště z Afghánistánu dlouhodobě klesají. Afghánci a Iráčané dominují v dlouhodobých statistikách nejčastěji uspokojených žadatelů o azyl v období let 1993–2006. Kromě toho mají na svém kontě i nejvíce udělených státních občanství.[12] Značné riziko z hlediska infiltrace teroristů a extremistů znamenala nelegální migrace Iráčanů z přelomu let 2006/2007. Většinou šlo o osoby bez dokladů či se zfalšovanými doklady zemí EU. Podařilo se zastavit masovou, organizovanou migraci Egypťanů, kteří opouštěli tranzitní prostor letiště ve snaze využít českého území k nelegálnímu přechodu do západoevropských zemí. Jakmile byla zavedena pro Egypťany povinná letištní tranzitní víza, byl tento druh nelegální činnosti zastaven.[13] Egypťané se pak snažili získávat různými cestami trvalý či dlouhodobý pobyt v ČR.

12. 4. 2007 byla předložena vládou novela azylového zákona,[14] která ztížila možnost získání azylu. Tato otázka byla silně medializovaná především v důsledku protestů Konsorcia nevládních organizací, pracujících s uprchlíky v ČR, a Multikul-

turního centra, která kritizovala nehumánnost zákona, jeho rozpor se základními mezinárodními lidskoprávními dokumenty. Výhrady byly i k a priori paušálnímu kriminalizování imigrantů-azylantů bez diferenciace. Petici, odmítající navrhovaný zákon, která byla předložena parlamentu, podepsalo nakonec 26 nevládních organizací. Přestože ministr vnitra označil zákon za neideologický, názory poslanců se při třech kolech projednávání polarizovali. Levicoví poslanci prosazovali pozměňovací návrhy, odrážející často argumenty protestujících nevládních organizací, ale byli přehlasováni většinou koaličních poslanců. Opozice se na oplátku zdržela konečného hlasování, v níž byl zákon v téměř původní podobě 31. října přijat. Senátem, kde měla pravice a koaliční senátoři výraznou většinu, prošel zákon rychle a bez výhrad.

Česká pravice (zvláště konzervativní) vyjadřovala velké výhrady vůči multikulturalismu, který pokládala za iracionální výmysl evropské nové levice a nevládního sektoru, narušující integritu Evropy. Patrný byl i kritický přístup k islámu. Premiér M. Topolánek označil v lednu islámský kolektivismus za hrozbu západnímu individualismu, podobně jako ostatní kolektivistické ideologie (komunismus, fašismus, maoismus, kimirsenismus).[15] Kritizovaná byla údajná islamofilie levicových intelektuálů v zemích EU. Zazněly i obavy z možného průniku evropských muslimů, neboť jedna z klíčových podmínek azylového zákona – znalost českého jazyka –, neměla platit v případě občanů EU. Nižší životní úroveň, nedostatečná islámská infrastruktura a spíše xenofobní, uzavřené české prostředí budou zřejmě odrazovat evropské muslimy od snah získat v nejbližším období trvalý pobyt v ČR

Důležitý byl fakt, že podobně jako v roce 2006, nebyl zaznamenán v muslimské komunitě v roce 2007 žádný výraznější nárůst radikalismu či výzvy k násilí. Dle informace o problematice extremismu na území ČR z roku 2007, vypracované pro potřeby vlády, nedocházelo v roce 2006 k antisemitsky či islamofobně motivovaným přímým útokům. Bylo zaznamenáno pouze čtrnáct trestných činů s antisemitským a tři s islamofobním podtextem. Vztahovala se na ně obvinění z podpory hnutí, směřujícího k potlačení práv a svobod člověka.

Muslimové v ČR se na různých webových serverech (**muslimskelisty.cz**; **muslim.inform.cz**) snažili vysvětlovat české společnosti problematiku islámu a vyvracet nepravdivá obvinění. Kritizovali izraelskou, americkou a někdy i evropskou politiku ve vztahu k Blízkému východu. V případě vyhrocené situace se uchylovali k pokojnému protestu (válka v Libanonu, izraelsko-palestinský konflikt, Irák, karikatury Proroka aj.). Komunita měla zájem o dialog s českou nemuslimskou společností. V ČR se nacházelo asi 11 000 muslimů, z nichž pouze asi 2000 nábožensky praktikujících (z toho 200 konvertitů).[16] Většina muslimů byla turkického, sunnitského původu, a asi třetina arabského, sunnitského původu. Zastřešující organizace, Ústředí muslimských náboženských obcí, získala v roce 2004 právní subjektivitu a v roce 2006 neúspěšně požadovala po MV ČR oficiální registraci islámského náboženství.

Muslimové v ČR očekávali, že je většinová společnost bude akceptovat, ale Češi jsou obecně nedůvěřiví k cizincům, emigrantům a pod vlivem stereotypně informujících českých médií mají strach z islámského fundamentalismu a terorismu, jak dokázaly výzkumy STEM z roku 2007.[17] Občas se objevovaly případy antisemitismu, které měly charakter vandalismu. Výjimkou byly pochody pravicových extremistů

v Praze a Plzni, které aktivizovaly odpor domácí i mezinárodní židovské komunity a koalice demokratických sil. Čeští krajané nejsou v arabských zemích a Íránu příliš aktivní, ale v Izraeli ano. Projevilo se to během chystaného pochodu ultrapravicových přívrženců z Národního odporu židovskou čtvrtí 10. 11. 2007. Tehdy se české krajanské spolky v Izraeli připojily solidárně k protestům Židovských obcí v ČR.

Výzkumy veřejného mínění, prováděné po krvavých útocích z 11. 9. 2001 a sérii krvavých atentátů v Evropě, prokázaly, že česká veřejnost má velký strach z teroristických útoků spojovaných podvědomě s Araby či muslimy. *Národní akční plán boje proti terorismu pro období let 2005–2007* byl varováním, že riziko teroristického útoku proti cizímu státu či zájmům ČR v zahraničí by mohlo úzce souviset se zahraniční politikou státu.[18] Byly zvažovány především tyto aktivity: reakce na Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku EU, zapojení do některých zahraničních aktivit NATO, účast vojáků v misi ISAF (Afghánistán) a dalších misích či koalicích na území muslimských států, výrazně proizraelská politika, vysílání RFE-RL pro arabské země a tvrdé postoje vůči Íránu. Roznětkou mohl být urážlivý protimuslimský, popřípadě protiarabský či protipalestinský projev vysoce postaveného politika nebo protimuslimská kampaň sdělovacích prostředků, chápaná muslimy jako vysoce neobjektivní a urážlivá. Vojenští zpravodajci se obávali vyslání asi 50 arabských vojenských expertů do výcvikového střediska ve Vyškově koncem roku. Obavy vyplývaly z možné infiltrace teroristů z rizikových zemí, jako byl Súdán, Alžírsko, Irák a Afghánistán.[19] Národní akční plán proto doporučoval studovat příčiny vzniku terorismu a naučit se mu tak předcházet.

Výroční zpráva policejního Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu, jehož součástí je i protiteroristický odbor, varovala, že v minulosti využilo 30 osob, podezřelých z terorismu, tranzitu přes ČR, kde jim byla udělena potřebná víza. Tyto osoby rovněž obdržely vědomou či nevědomou podporu od dalších osob, které ČR již opustily či v ní zůstaly. Častým důvodem návštěv extrémně orientovaných jedinců bylo léčení v Teplicích či Karlových Varech. Ohrožení bezpečnosti vycházelo především od radikální muslimské komunity v zahraničí, jak popisovala i zpráva BIS z roku 2006, tj. nikoli z umírněné české muslimské komunity. Mluvčí BIS J. Šubert tvrdil, že neexistují signály, že by Česká republika čelila akutní hrozbě teroristického útoku.[20] BIS však nevylučovala, že se hrozba terorismu v budoucnosti zvětší v souvislosti s eskalací situace v Iráku a Afghánistánu. Další zpráva o zajištění bezpečnosti ČR, vypracovaná Bezpečnostní radou státu, obsahovala varování před hrozbou islamistického terorismu a fundamentalismu, které by se mohly stát největší bezpečnostní výzvou západní civilizace v následujících deseti letech. Pozornost by měla být věnována především pašování položek dvojího užití, zbraním hromadného ničení, financování terorismu, hrozbě propojování islamistů s organizovaným zločinem a tranzitu teroristů přes naše území na Západ.[21]

Lidská práva a podpora demokracie

Vláda M. Topolánka se zavázala věnovat zvýšenou pozornost dodržování lidských práv a podpoře demokracie ve světě, což bylo i jedno z preferovaných témat obsažených v předvolebním programu ODS. Tento slib byl poměrně dodržován na půdě

OSN, EU i v bilaterálních vztazích. Byl patrný částečný odklon od tradiční kritiky vybraných zemí (Írán, Sýrie, Súdán) k větší vyváženosti. Ministr zahraničních věcí zastával názor, že je třeba vždy vystupovat proti porušování lidských práv, ať se to děje kdekoli.[22] Objevily se i výhrady k dodržování lidských práv v zemích GCC a ministr neváhal zaslat osobní dopis i v případě saúdsko-arabské ženy, která byla odsouzena úřady k tvrdému trestu za pouhý kontakt s cizím mužem. Avšak v případě Maghrebu byl tento zájem omezován postojem Francie, která si nepřála v období zásadních reformních změn v tradičně preferovaném regionu, aby tato problematika oslabovala proreformní kurz vládnoucích elit. Tato dvě témata jsou však velmi citlivě vnímána arabském světě zvláště tehdy, pokud nejsou kompenzována dostatečnou kritikou působení Izraele na okupovaných územích.

Blízkovýchodní konflikt

Vláda neprojevovala velký zájem o blízkovýchodní konflikt či palestinskou otázku a ministerstvo zahraničních věcí ho sledovalo a posuzovalo v rámci či v intencích společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Svědčí o tom hlasování a vystupování na různých fórech v EU, OSN aj. Souběžně byl zájem i o posílení transatlantického prvku, tj. dosažení větší součinnosti EU s americkou vládou při posuzování některých blízkovýchodních témat. Třetím determinantem, určujícím naše přístupy, byla snaha brát zřetel na izraelské bezpečnostní zájmy, především při jednání na fórech EU a NATO. Ministr zahraničních věcí za návštěvy izraelské kolegyně v ČR ujistil, že Praha podporuje Izrael v jeho „boji o přežití v nevlídném okolí“. Ministryně T. Livniová zase požadovala, aby obě spřátelené země společnými cestami usilovaly o mír na Blízkém východě, tj. nikoli aby vyjadřovaly pouze obecné společné cíle.[23] Termín vyvážená zahraniční politika nebyl sice příliš používán v dokumentech, ale přístupy k blízkovýchodní politice se zásadně neodlišovaly od předchozího ministra zahraničních věcí C. Svobody. ČR jednoznačně podpořila mírové aktivity umírněného palestinského prezidenta M. Abbáse a odmítala extrémní postoje Hamásu ve vztahu k Izraeli. Někteří představitelé jednoznačně vyjadřovali své sympatie k Izraeli, jako například premiér Topolánek, který v jednom ze svých projevů doslova řekl: „Stát Izrael je nositelem týchž hodnot, jaké vyznáváme i my, a pevně je hájí v regionu, kde svoboda a demokracie nemají snadný život. …Když sleduji vytrvalý a úspěšný boj Izraelců za udržení civilizace v náporech barbarství, vzbuzuje to ve mně optimismus.“[24] Tato formulace, připomínající formulace amerických konzervativců z osmdesátých let, vyvolala rozčarování v arabské společnosti. Ta vztahovala použitý termín „barbarství“ na palestinské hnutí odporu. Oficiální protest však nebyl předložen, ale kauza se přenesla na půdu českého parlamentu.

Ministerstvo zahraničních věcí zastávalo opatrná a méně kategorická prohlášení, která by nevyvolávala protesty arabských zemí. ČR vyslovila podporu umírněnému palestinskému prezidentovi Abbásovi v jeho úsilí hledat cesty k míru i proreformnímu balíčku palestinského premiéra S. Fajjáda, předloženému na donorské konferenci v Paříži.

Zájem o finanční, ekonomickou spolupráci a pomoc pro palestinská samosprávná území sblížil naše postoje s ostatními evropskými zeměmi. ČR spolu s Německem

předložila iniciativu, která počítala s navýšením obchodních koncesí na dovoz izraelského a palestinského zboží do EU. Šlo také o společnou spolupráci při realizaci rozvojových projektů na palestinských územích (např. budování malých energetických zdrojů). Obě země taktéž souhlasily se spoluprací při budování kapacit palestinské samosprávy v rámci mise EUPOL COPPS (asistenční mise na podporu palestinské policie), v níž byli zastoupeni němečtí a v menší míře i čeští policisté. Proto probíhaly v listopadu 2007 i česko-německé konzultace. Na pařížské dárcovské konferenci v listopadu 2007 přislíbila ČR pokračovat v druhé fázi rozšiřování našeho nejvýznamnějšího energetického projektu (rozvody elektrické sítě) v lokalitě Tubás na palestinských samosprávných územích.

Přesto lze konstatovat, že některé arabské země pokládaly ČR ne zcela právem za proizraelsky orientovanou zemi, což se mohlo odrazit i v jejich váhavé podpoře naší kandidatury do RB OSN.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI SUBREGIONŮM A JEDNOTLIVÝM ZEMÍM

Izrael

Vztahy ČR a Izraele byly po všech liniích vysoce rozvinuté a mezi zeměmi neexistovaly zásadní problémy. Velmi frekventované byly politické kontakty. Nejvýznamnější byla návštěva ministryně zahraničních věcí Izraele C. Livniové (30. května) v Praze a místopředsedy české vlády A. Vondry (21.–23. ledna) v Izraeli. Z izraelské strany bylo patrné úsilí, aby ČR a ostatní země Visegrádu prosazovaly izraelské zájmy na úrovni EU i NATO. V říjnu se konaly rozhovory zástupců visegrádské čtyřky s Izraelem. Česká republika podporovala izraelskou žádost o povýšení vztahů, intenzivnější politický dialog a větší integraci do evropského jednotného trhu. Bylo uspořádáno několik konzultací ministerstev zahraničích věcí na různé úrovni. Velmi významné byly obchodní vztahy, což se odrazilo i v rekordní výši obratu. Vyšší forma ekonomické kooperace se nerozvinula. Investiční aktivity Izraele v ČR byly omezeny na developerské firmy v oblasti nákupu nemovitostí. Čeští investoři zatím izraelský trh nenašli. Nevznikly ani společné podniky, ale některé naše větší firmy (např. Škoda) si našly izraelské autorizované prodejce. Největší českou vývozní položku představují dlouhodobě osobní auta, hutní a dřevěné produkty. Výhodou pro rozšíření dvoustranných vztahů byla asociační dohoda Izrael–EU, o volném obchodu s průmyslovými výrobky, která obsahovala ustanovení o liberalizaci služeb a volném pohybu kapitálu. Izrael je od roku 2004 i signatářem Akčního plánu, uzavřeného s EU, který byl specifickým programem spolupráce pro různé oblasti v rámci ENP.

Česká vláda respektovala izraelské bezpečnostní zájmy a obavy. Snažila se je i tlumočit v rámci EU, NATO, OSN i v bilaterálních vztazích. Izrael delší dobu usiloval o maximální spolupráci s NATO. Stálá delegace ČR při NATO iniciovala diskusi na různých aliančních fórech o perspektivách vztahů NATO–Izrael a také na zasedání NAC+1 na vysoké politické úrovni. Tomuto úsilí napomáhalo i kontaktní velvyslanectví NATO, které reprezentovala česká ambasáda v Tel Avivu.

Sýrie

Vztahy mezi oběma zeměmi se zlepšily zvláště po zahájení mírových blízkovýchodních jednání v Annapolisu. V období předchozích dvou let ustaly politické konzultace a veškeré kontakty probíhaly v rámci EU. Damašek navštívil náměstek T. Pojar, aby mimo jiné sondoval syrské postoje k Iráku a Libanonu, které jsou klíčové pro stabilitu celého regionu. Byl projeven zájem uzavřít klíčové dohody týkající se dvojího zdanění a ochraně investic.

Libanon

Situace byla po odchodu syrských jednotek ze země nestabilní, což se odrazilo i na míře politické a ekonomické spolupráce. Přetrvával nezájem o konzultace a omezená byla i hospodářská spolupráce. Česká republika podporovala řešení rozporů politickými rozhovory a ukončení násilí, což se odráželo i v obsahu několika prohlášení MZV ČR. Zvláště po konferenci ve Stockholmu v roce 2006 se ČR začala zajímat i o poválečnou pomoc Libanonu. Poskytla zemi hospodářskou pomoc, která činila 0.71 mil. USD (2006). V roce 2007 byly aktuální tři projekty: oblast odpadového hospodářství, školení policejních sil a rekonstrukce palestinského uprchlického tábora Nahr al-bárid. V Libanonu působila společnost Člověk v tísni.

Země Rady spolupráce Zálivu (GCC) a Jemen

Vzájemné vztahy byly perspektivní především v oblsti hospodářské a obchodní spolupráce. Země GCC jsou prioritní z hlediska dlouhodobé energetické strategie EU. Mezi oběma seskupeními bude brzy podepsána dohoda o volném obchodu, která ještě více zlepší postavení českých vývozců. Během roku se neuskutečnila žádná významná návštěva nejvyšších představitelů, i když byla plánována návštěva prezidenta V. Klause v Saúdské Arábii. Z preferovaných politicko-bezpečnostních témat byl nejdůležitější Írán a boj proti terorismu. Ministerstvo zahraničních věcí plánovalo během roku zintenzivnit vztahy i s menšími zeměmi GCC, což by se mělo projevit v roce 2008.

Jemen patřil pro období let 2006–2008 mezi osm zemí, kterým se rozhodla ČR poskytovat rozvojovou pomoc. Většina zahraniční pomoci v hodnotě 1 mil. USD měla směřovat do chudších oblastí jižního Jemenu a na ostrov Sokotra. Šlo se o investice do vodohospodářství, zavlažování, odpadních vod a energetiky. V roce 2007 obdržel Jemen 20 stipendií, což bylo nejvíce ze všech zemí v regionu.

Země severní Afriky

Všechny země (kromě Libye a Mauritánie) měly uzavřeny asociační dohody s Evropskou unií a ve střednědobém horizontu se stanou součástí euro-středomořské oblasti volného obchodu, umožňující bezcelní vývoz našich průmyslových výrobků. Dohody upravují i vztahy v politické oblasti (lidská práva, demokratizace). Egypt, Maroko a Tunisko jsou členy WTO (Alžírsko a Libye o přístup požádaly). Jsou taktéž příjemci Všeobecného systému celních preferencí (GSP) od Evropské unie. Vztahují se na ně dva programy OECD, jejichž cílem je přispět ke zlepšení investičního a podnikatelského prostředí a mobilizovat tak příliv investic do těchto zemí. Většina

zemí je zapojena do barcelonského procesu a orientována na EU. Tři z nich patří do tzv. agadirské skupiny, která nejvíce uvolnila vzájemný obchod. MZV preferovalo Tunisko a Maroko (obchod, drogová problematika a migrace), kam byla plánována i cesta premiéra M. Topolánka (2008). Tento zájem byl zdůvodňován stabilitou politických systémů a rozsahem orientace na EU v ekonomické, politické i bezpečnostní oblasti. Velmi perspektivní byly, kromě Egypta, i vztahy s Alžírskem, které však opustilo strategii využívání malých zemí k vyvažování vlivu velmocí a preferovalo velké globální hráče, mezi něž patřily Čína, USA a Rusko. Libye dávala najevo spíše nezájem o vztahy s ČR, demonstrovaný dlouhodoběji připravovaným zrušením ambasády v Praze v roce 2007 (agendu přebrala ambasáda ve Vídni). Země se orientovala na ekonomicky a politicky vlivné země a zvláště ty, které se zasadily o ukončení její izolace. Alžírsko a Libye budou pro nás klíčové země v budoucnosti, s ohledem na potřebu diverzifikovat dovozy strategických surovin. ČR vysoce ocenila sérii poměrně demokratických voleb v Mauritánii, které byly završeny volbou prezidenta v březnu 2007. Volby sloužily jako příklad ostatním autoritativním zemím v regionu. Největším partnerem po politické i ekonomické stránce byl Egypt, což je dáno dlouhodobou kontinuitou tradičně dobrých vztahů a postavením Egypta coby vlivného, uznávaného protektora panarabských zájmů, včetně palestinské otázky. Úrovni vztahů odpovídala i frekvence návštěv a konzultací (egyptský ministr zahraničních věcí v ČR, návštěvy na úrovni resortních ministrů, konzultace mezi MZV). Vysoká byla úroveň hospodářských a obchodních vztahů, o čemž svědčil obchodní obrat a také existence společných podniků. Zájem byl o české know-how při výrobě biomasy a spolupráci v zemědělství. Rozvinutá byla kulturní spolupráce a oblast turistiky. Během politických konzultací byla patrná snaha Egypta prezentovat celoarabské přístupy k problematice a získávat podporu pro egyptské postoje, především ve vztahu k palestinské otázce.

Íránská islámská republika

Česká republika svou zahraniční politikou uznávala regionální postavení Íránu, protože si byla vědoma toho, že bez jeho pomoci nelze řešit konfliktní situace v Libanonu, Iráku a Afghánistánu. Sledovala jeho raketové zbrojení a vývoj jaderné kauzy. Souběžně si uvědomovala, že by jeho izolace neprospěla celému regionu, a oceňovala jeho konstruktivní přístup například v Afghánistánu (boj proti obchodu s drogami). Snažila se o dialog, který byl zaměřen na íránský jaderný program a problematiku lidských práv. Náměstkyně ministra zahraničí věcí, H. Bambasová, za své návštěvy Teheránu prohlásila, že Česká republika podporuje íránské právo vyrábět jadernou energii.[25] V porovnání s ostatními zeměmi EU zastávala ČR k Íránu tvrdší přístup a nevylučovala ani sankce, ale v praktické politice dávala přednost trpělivému vyjednávání. Její zájem o dodržování lidských práv a bezpečnost byl nadřazen ekonomickým zájmům, jež nehrály zatím ve vztazích s Íránem významnější roli. Nepřijatelné byly pro ni dřívější výroky premiéra M. Ahmadínežáda zpochybňující holocaust a popírající existenci Izraele jako státu. ČR očekávala, že Írán bude plnit ustanovení příslušných rezolucí RB OSN výměnou za podporu EU. Írán již neprotestoval proti perskému vysílání RFE-RL do Íránu (Radio Fardá) z Prahy, které se zaměřovalo na íránský jaderný program a íránské vměšování do Iráku. Přesto i nadále tento krok po-

važoval za nepřátelské gesto, což mělo pravděpodobně přímý vliv na malou dynamiku bilaterálních vztahů. V souvislosti se vstupem do EU a očekávaným předsednictvím se zvýšil zájem Íránu o konzultace. Hostem Fóra 2000 byla v roce 2007 Širín Ebadíová, nositelka Nobelovy ceny míru (2003), která kritizovala porušování lidských práv v Íránu, ale současně varovala USA před vojenským zásahem. Americký generál H. Obering při své návštěvě českého parlamentu uvedl íránskou hrozbu za hlavní důvod budování protiraketové obrany ve střední Evropě. Íránský ministr obrany M. M. Nadžár 27. října to odmítl argumentem, že rakety jsou obranného charakteru a nejsou namířeny proti žádné zemi, pouze proti útočníkovi.[26] Celkově lze říct, že problematika radaru byla v Íránu mnohem méně sledovaná než v ČR, kde se stala nástrojem tvrdého politického boje.

Irák

Vztahy s ČR po odstranění režimu Saddáma Husajna měly strategický charakter, což se projevilo ve všech oblastech. Frekvence návštěv byla značná. Zájem byl na rychlém dokončení sukcese do dvoustranných smluv a nahrazení starých smluv pro ekonomickou oblast novými smlouvami odpovídajícími nové kvalitě vztahů, jako byly především dohody o zamezení dvojího zdanění a podpoře a ochraně investic. Pokračovala realizace závěrů londýnské schůzky expertů z roku 2006, při níž se ČR zavázala odpustit irácké straně většinu dluhu do roku 2009.

Vzájemný obchod nastartoval i program poválečné rekonstrukce a obnovy, který byl schválen vládou v roce 2003. Irák se stal v roce 2006 největším příjemcem oficiální rozvojové pomoci (267 mil. Kč). Program pomoci byl naplňován v gesci MZV ČR a podílelo se něm přibližně 40 subjektů. Vyškoleno bylo asi 300 iráckých odborníků. 95 % všech projektů bylo realizováno v následujících oblastech: těžba a zpracování ropy, geologický průzkum a těžba nerostných surovin, vodní hospodářství, ekologie, zdravotnictví, energetika a dopravní infrastruktura.

Probíhaly programy na podporu ekonomické diplomacie (vysílání expertů, kontaktní obchodní kancelář v Basře a rekonstrukce citadely v Erbílu). ČR se zapojila do reforem irácké trestní justice (program EUJUST REX) v rámci civilní mise evropské bezpečnostní a obranné politiky. Transformační pomoc byla orientována na rozvoj lidských zdrojů a byla velmi pestrá: stáže a stipendia různé délky (studentské i postgraduální), semináře, pracovní návštěvy, profesní školení a vzdělávání, stáže pro zaškolení reformních odborníků z různých oborů. Irák byl začleněn do speciálního transformačního programu MZV ČR na podporu demokracie, lidských práv, rozvoj občanské společnosti, zásad právního státu a řádné správy. Na transformaci společnosti se podílela apoelčnost Člověk v tísni. Iráku byla nabídnuta vládní stipendia a v roce 2007 studovali v ČR dva iráčtí stipendisté. V únoru schválil ministr zahraničích věcí humanitární pomoc iráckým uprchlíkům ve výši 3 mil. Kč.

V Basře působil v rámci mezinárodních jednotek asi stočlenný český kontingent, jehož úkolem byla ostraha tamní britské základny mezinárodních sil a monitorování stanic irácké policie. V červenci bylo vyčleněno 20 instruktorů pro výcvik irácké armády a policie. Situace v zemi nebyla jednoduchá, protože významná část obyvatelstva i politické reprezentace označovala vojenskou pomoc za okupaci a dosažení

stability spojovala s odchodem především amerických jednotek. Předseda iráckého parlamentu Mašhadání při dubnové návštěvě vyzval ČR a EU, aby svou přítomností vyvážily roli USA. Eskalace napětí v Iráku počátkem roku vyvrcholila dubnovým raketovým útokem na českou základnu.

Afghánistán

Česká republika považuje Afghánistán za jednu z našich priorit mimo jiné i proto, že se stala klíčovým testem Aliance, zdali je schopna zvládnout poválečnou obnovu země a zajistit její stabilitu. To byl i důvod, proč byl Afghánistán zařazen v rámci vládní *Koncepce zahraniční rozvojové pomoci ČR na léta 2002–2007* mezi 20 prioritních zemí. Do země proudila asi třetina vládní humanitární pomoci.[27]

22. srpna schválila vláda ve svém usnesení č. 928 dokument *Záměr působení ČR v Afghánistánu*, obsahující souhlas s návrhem MZV na vytvoření Provinčního rekonstrukčního týmu (PRT) v afghánské provincii Loghar přibližně od března 2008. Hlavním důvodem rozhodnutí byla snaha ČR konsolidovat naši přítomnost v zemi a vytvořit si tím předpolí potřebné pro zviditelnění i rozšíření dosavadní pomoci při rekonstrukci země. Dalším důvodem byla potřeba posílit celkovou účinnost a úspěšnost mise NATO, která se potýkala s četnými problémy.

V roce 2007 zvýšila česká armáda své zapojení do operace ISAF (*International Security Assistance Force*).[28] Pro rok 2007 dostala kvótu pro ISAF v celkovém počtu do 295 osob, což znamenalo posílení mise o 145 osob oproti roku 2006. Čeští vojáci se účastnili v několika lokalitách plnění různých úkolů. Část jich byla rozmístěna na kábulském letišti: chemická jednotka, vojenská nemocnice a vojenská policie. Od roku 2007 převzala ČR vedoucí roli v oblasti zdravotní podpory ISAF a v oblasti ochrany proti zbraním hromadného ničení. Česká armáda byla přítomna ve Fayzabádu, provincie Badachšán na severovýchodě země, kde se angažovala v rámci PRT po boku německé jednotky. V polovině dubna byla vyslána na osmnáctiměsíční misi skupina pro speciální operace vojenské policie, která měla za úkol pomáhat při sledování bojovníků Talibánu a islamistických teroristů. Pět českých policistů pomáhá reformovat afghánskou policii v Kundúzu a Fayzabádu v rámci společné bezpečnostní a obranné politiky EU (ESDP). V roce 2007 dodala ČR afghánské armádě první tři vrtulníky. Na konci roku 2007 afghánská vláda vyjádřila zájem o výrazné posílení české přítomnosti v Afghánistánu.[29] Afghánské hnutí odporu během roku zesílilo a začalo používat iráckou taktiku brutálních, sebevražedných útoků. Schopnost centrální vlády zabezpečit stabilitu, bezpečnost a normální chod země byla silně omezená, což nenabízelo příliš optimistické vyhlídky do budoucnosti, mimo jiné i v důsledku růstu nestability v Pákistánu. Hospodářské zájmy ČR v zemi byly omezené, ale existovala šance podílet se na rekonstrukci a modernizaci námi vybudovaných investičních celků.

Přehled významnějších návštěv

V roce 2007 nenavštívil daný region ani prezident, ani premiér. Některé cesty byly sice plánovány, ale nakonec byly odloženy na příští rok. Bylo realizováno několik návštěv na ministerské úrovni (rovněž návštěvy v ČR byly pouze na ministerské úrovni), většina z nich byla orientována do států, kde působily české mise (Irák, Af-

ghánistán). Významná série návštěv směřovala do tradičně preferovaných zemí jako Egypt a Izrael.

Návštěva ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga v Palestině byla výrazem solidarity ČR k umírněnému palestinskému prezidentu Abbásovi a k přechodné palestinské proreformní vládě. Cílem návštěvy byla i sondáž možné pomoci ČR palestinským územím v kooperaci s jinými zeměmi EU. Delegace palestinského parlamentu jednala 24. října s členy poslaneckého zahraničního výboru. Požádala ČR o podporu mírového procesu před schůzkou v Annapolisu.

K. Schwarzenberg se zúčastnil ministerské schůzky euro-středomořského partnerství (barcelonský summit), která se konala v listopadu v Lisabonu, v září pak zasedání ENP v Bruselu, jež využil k jednání s Tuniskem o možnostech rozšíření bilaterálních vztahů.

Návštěva iráckého ministra zahraničních věcí H. Zibarího (září) se konala v roce, kdy došlo k odchodu několika zahraničních kontingentů z Iráku. Zibarí varoval před předčasným úplným stažením amerických vojsk z iráckého území. Irák požadoval další možnosti výcviku policistů a školení i v jiných oblastech. Český ministr zahraničních věcí slíbil intenzivní hospodářské vztahy. Ministři také podepsali memorandum o spolupráci.

K větší aktivitě v Iráku vyzval počátkem října předseda iráckého parlamentu M. Mašhadání celou Evropskou unii a konkrétně i ČR. Jednal v obou komorách Parlamentu ČR a s premiérem. Irák podle Mašhadáního nedosáhne stability, pokud plně nezíská zpět svou suverenitu a pokud z něj neodejdou zahraniční vojenské síly. Česká republika by spolu s dalšími státy Evropské unie měla hrát významnější roli v ekonomické rekonstrukci země i v podpoře jeho bezpečnostních složek.

Důležitá byla návštěva ministryně zahraničních věcí Izraele C. Livniové v Praze. Šéf české diplomacie označil česko-izraelské vztahy za výtečné. Livniová nepřímo navrhla ČR, aby zohlednila při projednávání společné zahraniční politiky EU zájmy Izraele coby jediné demokracie na Blízkém východě. Významná byla návštěva místopředsedy vlády A. Vondry v Izraeli.

V říjnu zavítal do České republiky egyptský ministr zahraničních věcí Ahmad Abúl Ghany, který při setkání ministrem Schwarzenbergem (10. listopadu) přislíbil podporu České republice při hlasování o nestálém členovi RB OSN. Ministři probírali také například situaci v Izraeli a Palestině, připravovanou schůzku k této záležitosti ve Spojených státech, turistický ruch, české předsednictví EU v roce 2009 či vzájemné investice. Egyptský ministr, který byl v Česku vůbec poprvé, do Prahy přivezl pro svého resortního kolegu pozvání k návštěvě Egypta. Egyptský ministr dále označil kauzu umístění americké radarové základny za vnitřní záležitost ČR, která má regionální rozměr a týká se vztahů s Ruskem.[30] Jednal i s prezidentem V. Klausem a předsedou Senátu.

V polovině dubna navštívil K. Schwarzenberg Afghánistán, aby otevřel nové velvyslanectví v Kábulu, které bylo dočasně řízeno na úrovni chargé d'affaires. Afghánistán byl doposud v kompetenci českého zastupitelského úřadu v Pákistánu. Spolu s ministryní obrany V. Parkanovou jednal český ministr zahraničních věcí s prezidentem H. Karzáím především o hospodářské spolupráci. Karzáí projevil zájem o dodávky

trolejbusů a nadzvukových letadel L-159. Jednal také o vojenské spolupráci, jejímž prvním krokem byl nedávno vládou ČR schválený dar 12 bitevních a transportních vrtulníků. Začátkem dubna navštívil Afghánistán premiér M. Topolánek, aby se zde symbolicky zúčastnil slavnostního otevření nemocnice a setkal se neplánovitě i s prezidentem Karzáím. V září zavítal do ČR afghánský policejní prezident a hlavní poradce ministra vnitra Z. Aghbar.

Vrchní velitel spojeneckých vojsk v Afghánistánu K. Eikenberry se sešel v lednu v Bagdádu s náčelníkem Generálního štábu Armády ČR P. Štefkou, aby jednali o vojenské nemocnici a roli českých vojáků.

Ministr financí M. Kalousek a jeho bahrajnský protějšek šajch Ahmad bin Muhammad Chalífa podepsali 15. října dohodu mezi vládou ČR a Bahrajnským královstvím o podpoře a ochraně investic.

CHARAKTERISTIKA HLAVNÍCH AKTÉRŮ BLÍZKOVÝCHODNÍ A STŘEDOMOŘSKÉ POLITIKY ČR

Hlavním gestorem a koordinátorem české blízkovýchodní a středomořské politiky bylo Ministerstvo zahraničních věcí ČR. V souvislosti s naším předsednictvím EU sice již existoval na Úřadu vlády ČR Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, ale A. Vondra ponechával jižní dimenzi ENP, barcelonský proces a celkovou politiku vůči Blízkému východu v kompetenci MZV. V ekonomické oblasti existovala spolupráce s Ministerstvem průmyslu a obchodu ČR prostřednictvím jeho Odboru dvoustranných ekonomických vztahů (ODEV). V průběhu desetiletí došlo i k personálnímu propojení obou ministerstev a bývalá rivalita byla zažehnána. ODEV se zaměřuje na koncepční přístupy a zpracovává různé podkladové, informační a analytické materiály k jednotlivým blízkovýchodním zemím. Má spíše poradní roli. MPO řídí obchodně ekonomické úseky při ambasádách, kanceláře CzechTrade a České centrum v Dubaji. Koordinovalo svoji činnost s institucemi podporujícími export (Czech Trade, Czech Invest, EGAP a Českou exportní banku). V roce 2007 nebyly pojišťovány ani úvěrovány žádné kontrakty na Blízký východ a v severní Africe. Existuje meziresortní *ad hoc* komise MZV–MPO zaměřená na projednávání ekonomické přítomnosti českých podniků v tomto teritoriu. Koncem roku 2007 bylo projednáváno otevření Českého centra v Izraeli. Problematika vojenských misí (Irák, Afghánistán) spadala pod ministerstvo obrany, ale mnohá opatření bylo třeba konzultovat s MZV. Ministerstvo kultury se mělo více zapojovat do středomořské agendy, a proto probíhaly koncem roku konzultace na nižší úrovni s MZV. Ministerstvo financí (Oddělení zahraničních pohledávek) dohlíželo nad českými pohledávkami v zahraničí a jejich vymáháním (Libye) či odepisováním (Irák).

Hlavními centry blízkovýchodní a středomořské politiky ČR byly čtyři pracovní skupiny v gesci Odboru států Blízkého východu a severní Afriky (BVA): pro mírový proces na Blízkém východě (COMEP); Maghreb-Mašrek (COMAG); Blízký východ a Perský záliv (COMEM) a Středomoří-barcelonský proces (COMED). Existovala i skupina pro subsaharskou Afriku (COAFR), která pokrývala agendu arabských zemí

Mauritánie a Súdánu. Skupiny byly „zakotveny" sice na MZV, ale měly svého zástupce (M. Janovský) při Stálém zastoupení ČR při EU v Bruselu. Tyto skupiny pod dohledem BVA zpracovávaly stanoviska, podkladové materiály, jež byly posílány v koordinaci s M. Janovským do Bruselu k projednání v COPS (politicko-bezpečnostním výboru), který se zaměřoval na politickou dimenzi společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP). COPS poskytoval stanoviska Radě pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy (GAERC), kontroloval a strategicky řídil různé krizové situace. Výbor stálých zástupců (COREPER II) vyhodnocoval nejen stanoviska COPS, ale i agendu spojenou s 1. pilířem SZBP (obchod a zahraniční pomoc) a 3. pilířem (vnitro, justice). Také česká ministerstva zasílala svá vyjádření k dané agendě COREPER, který je připravoval pro zasedání GAERC (účast ministra zahraničních věcí) a zasedání Evropské rady (účast premiéra i ministra zahraničních věcí).

Barcelonský proces byl zajišťován a koordinován několik let odborem BVA a jemu podřízenou skupinou COMED. Hlavní koordinátor pro barcelonský proces P. Koblížka, který se jednou za dva měsíce zúčastňoval zasedání Euro-středomořského výboru (Euromed Commitee), jenž připravoval každých půl roku schůzky ministrů zahraničních věcí (barcelonské summity). Dohlížel i na činnost Nadace Anny Lindhové pro dialog kultur ve Středomoří (ALF), která sdružuje sítě nevládních organizací v 37 zemích euro-středomořského prostoru. Česká síť ALF má sídlo v Ústavu mezinárodních vztahů (koordinátor J. Bureš). S ohledem na blížící se předsednictví ČR v EU byla vytvořena funkce vyslance se zvláštním posláním pro Středomoří, který bude podléhat přímo vrchnímu řediteli F. Karfíkovi (Sekce mimoevropských zemí a ekonomické spolupráce). V prosinci byl do této funkce jmenován A. Slabý. Účastní se zasedání Euro-středomořského výboru a přípravy ministerské konference a dalších Euromed akcí, které se budou konat během našeho předsednictví. Jmenování vyslance symbolizuje větší respekt vůči euro-středomořské dimenzi SZBP EU. Vrchní ředitel Karfík je zkušený diplomat (bývalý velvyslanec v Egyptě), jenž dobře zná problematiku islámských arabských zemí i barcelonský proces, což bude nepochybně výhodou během našeho předsednictví v EU. Barcelonský proces i nadále zůstane v gesci BVA (ředitel J. Rychtár), který bude využívat funkci koordinátora pro barcelonský proces.

Bezpečnostní dimenzí se zabýval Odbor bezpečnostní politiky OBP, který zahrnul do své agendy i středomořský dialog NATO. V kontextu s celkovou SZBP EU se věnoval Středomoří a Blízkému východu i Odbor politik evropské unie a Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. V roce 2007 byl aktivní vůči regionu i Odbor lidských práv, který sledoval ve zvýšené míře porušování lidských práv v některých zemích (Saúdská Arábie, Írán, Sýrie). ČR, jako budoucí předsednická země, se zapojovala na úrovni velvyslanců do aktivit evropské trojky ve vztahu k dodržování lidských práv (např. v případě Sýrie).

Středomořská dimenze byla i náplní práce Parlamentu ČR, především Poslanecké sněmovny. Tři poslanci českého parlamentu tvořili stálou delegaci v euro-středomořském parlamentu s poradní funkcí, nazvaném Parlamentní shromáždění (APEM). Jeho zasedání se zúčastňovali i čeští poslanci v Evropském parlamentu (EP). Poslankyně EP J. Hybášková, předsedkyně interparlamentní delegace EP pro vztahy

s Izraelem, byla mimořádně aktivní ve vztahu k blízkovýchodním, středomořským tématům (palestinská otázka, Írán, Dárfúr). V Poslanecké sněmovně byla ustanovena skupina ČR–arabské země, v jejímž čele stál poslanec V. Filip. Nejpočetnější byla skupina ČR–Izrael (12 poslanců) a fungovala skupina ČR–severní Afrika. Pouze symbolicky byla ustanovena skupina pro Írán.

Česká republika má poměrně hustou síť zastupitelských úřadů téměř ve všech arabských zemích kromě malých států Perského zálivu (Katar, Bahrajn, Omán), Mauritánie a Súdánu. Významným krokem v roce 2007 bylo obnovení velvyslanectví v Afghánistánu a předběžné rozhodnutí o povýšení diplomatického zastoupení v Íránu na úroveň velvyslance. Český ZÚ v Tel Avivu sloužil zároveň i jako kontaktní kancelář NATO, která měla za úkol propagovat činnost NATO a také informovat a koordinovat styky s izraelským vedením. Byl projeven zájem, aby se ambasády staly centry ekonomické diplomacie v souladu s textem koaliční smlouvy a přitom sledovaly i další agendu, jako jsou například lidská práva a kultura. Přístup vyžadoval v praxi velmi úzkou spolupráci mezi MZV a MPO při prosazováni zahraničněekonomických aktivit. Česká kontaktní kancelář v Ramalláhu symbolizovala náš dlouhodobý zájem o řešení palestinské otázky a pokračování blízkovýchodního mírového procesu, i když napjatá politická situace omezovala její činnost. Existuje šance, že mírová konference v Annapolisu a pařížské setkání donátorů koncem roku 2007 zvýší opět zájem o palestinská samosprávná území, jako tomu bylo v prvé polovině devadesátých let po podepsání prvních dohod z Osla.

Při zastupitelských úřadech fungovala obchodní oddělení, mnohde i kanceláře CzechTrade. České centrum bylo zřízeno ve Spojených arabských emirátech, kam byly zaměřeny aktivity našich obchodníků. Probíhaly přípravy na otevření dalšího centra v Izraeli, které by se mělo realizovat v roce 2008.

Osvědčeným nástrojem diplomacie na Blízkém východě byla zahraniční pomoc. O projektech a teritoriálním pokrytí doposud rozhodovaly jednotlivé resorty. Nyní nastala změna a jejich kompetence převezme jedna centrální instituce, Česká rozvojová agentura.

Nevyužitým potenciálem pro prosazování českých obchodních či politických zájmů a kultury v arabském světě byli absolventi českých vysokých škol, kteří zastávali v některých zemích vysoké státní funkce (např. Jemen a Sýrie). Iráčtí profesoři byli většinou rovněž absolventy českých a československých škol, jak připomněl předseda iráckého parlamentu při své říjnové návštěvě v Praze. Hodně absolventů českých škol působilo na palestinských územích, v Alžírsku a v Egyptě.

PŘESAH BLÍZKOVÝCHODNÍ A STŘEDOMOŘSKÉ AGENDY DO POLITICKÉHO, MEDIÁLNÍHO A VEŘEJNÉHO PROSTORU

Rivalita mezi politickými stranami se vyostřovala v souvislosti se sociální a také politickou polarizací společnosti. Levicové i pravicové strany projevovaly zájem především o taková témata, která byla maximálně sledovaná veřejností, podporovaná jejich

voličskou základnou, anebo větší angažovaností dokazovaly loajalitu vůči politickému proudu, zemi či nějakému zahraničnímu protektorovi. Periodika, rozhlas a televize se ponejvíce zaměřovaly na takové kauzy, jež zajišťovaly maximální sledovanost, byly přitažlivé, srozumitelné. Někdy šlo o problematiku, kterou do mediálního prostoru z různých důvodů protlačily různé zájmové a lobbistické skupiny. Mezi nejsledovanější témata s vazbami k danému regionu patřily: terorismus islamistů, blízkovýchodní konflikt a palestinská otázka, lidská práva, migrace, islám, zahraniční mise v Iráku a Afghánistánu, „íránská hrozba" a otázka amerického radaru.

Percepce obyvatelstva byla ovlivněna skutečností, že Česká republika stále ještě patří mezi etnicky a kulturně homogenní státní celky, což bylo především dáno uzavřeností země v době komunistické vlády. Převažoval strach z vlivu cizího prostředí, migrace, islámu, terorismu, přicházejícího z arabského světa. Češi mají silně provinční myšlení. Podle výzkumů CVVM z prosince 2006 pociťovali přímo panický strach z terorismu, což bylo dáno i tím, že toto téma bylo nejvíce šířeno masovými médii. Menšiny a uprchlíci byli považováni za hrozbu daleko menším počtem lidí (11 % a 18 %), což souvisí s tím, že obyvatelstvo s touto problematikou nebylo výrazněji konfrontováno.[31] Mediální trh velmi málo informuje o skutečném životě blízkovýchodních, arabských zemí a je přesycen negativními zprávami na téma, které obyvatele ČR děsí (terorismus, nedodržování lidských práv a deficit demokracie v islámu, konflikty). Výsledkem byla averze vůči státním příslušníkům, etnickým a náboženským skupinám z daného regionu. Podle výzkumů AV ČR (CVVM) z ledna 2007 hodnotili Češi velmi negativně muslimy, Palestince, Afghánce a jen o málo lépe dopadli Izraelci. Některá témata, jež byla důležitá, ale málo atraktivní, jako je například barcelonské euro-středomořské partnerství, nevyvolávala pozornost. Většina zpráv o Blízkém východě i Středomoří byla převzata od zahraničních agentur či měla charakter jednostranné kampaně, postrádající hlubší zamyšlení. V důsledku nepříznivé situace nemohl být žádný český novinař navržen na euro-středomořskou novinářskou cenu, kterou každoročně uděluje Nadace Anny Lindhové pro dialog kultur mladým žurnalistům z euro-středomořského prostoru.

Politické diskuse, věnované problematice, nejsou často vedeny v širších souvislostech, v intencích českých zájmů, a často se zvrhnou v pouhý nástroj k zdiskreditování politického či ideologického oponenta.

V posledních několika letech se vytvořila síť malých organizací, které především na svých serverech silně kritizovaly tzv. „islamizaci" Evropy a multikulturalismus. Varovaly veřejnost i politiky před muslimskou migrací a vlivem. Na svých internetových stránkách pořádaly diskuse o islámu, které měly mnohdy přídech islamofobie. Obhajovaly politiku Izraele a propagovaly křesťansko-židovský charakter Evropy oproštěné od islámu, jenž je neslučitelný se západními hodnotami. Nejznámější jsou servery *eurabia.cz*, *pravdaoislámu.cz* a *eurojihad.org*.

Aktivizovaly se i antižidovské a antiizraelské skupiny, mezi něž patří Národní odpor, který chtěl 10. listopadu uspořádat demonstraci proti válce v Iráku provokativně v okolí pražské Židovské obce. Židovské, pravicové i levicové organizace se postavily jednoznačně proti akci, která se *de facto* neuskutečnila. Národní vzdělávací

institut publikoval na svých stránkách různou antisemitskou, antiizraelskou literaturu a také seznam českých a slovenských Židů v politice po roce 1989. Někteří pravicoví extremisté byli zaměřeni i proti muslimským přistěhovalcům a islámu. Národní aliance chtěla v roce 2006 spálit 28. října symbolicky figurínu proroka Mohameda a vyprovokovat konflikt s muslimy a muslimskými státy. Lze říct, že zájem politických elit i běžných občanů o blízkovýchodní témata v období zhoršené sociální situace upadal a naopak rostl u širokého spektra extremistických sil, které jim dalo rasistické, antisemitské a islamofobní zabarvení a příležitostně se snažilo z nich udělat nástroj pouliční konfrontace.

Česká odbočka Amnesty International (AI) uspořádala v ČR několik akcí. Demonstrace na podporu uvězněného Egypťana, bloggera A. K. N. Sulajmána, jenž kritizoval islám, se konala 27. dubna před egyptským velvyslanectvím. 3. března iniciovala mezinárodní petiční akci AI a shromáždění před libyjskou ambasádou na protest proti odsouzení bulharských zdravotních sester k trestu smrti libyjským soudem v roce 2006. Tyto akce nevyvolaly velkou odezvu mezi českou veřejností a zúčastnilo se jich poměrně málo Čechů.

Deset významných evropských intelektuálů, včetně bývalého českého prezidenta V. Havla, vyzvalo 24. března otevřeným dopisem představitele Evropské unie, aby nezavírali oči před pokračující humanitární krizí v západosúdánském Dárfúru a zasadili se o její ukončení. Signatáři listu, mezi nimiž byli vedle Havla také spisovatelé G. Grass a U. Eco, irský básník S. Heaney nebo britský dramatik českého původu T. Stoppard, obvinili podle agentury Reuters EU ze zbabělosti ohledně postupu proti súdánské vládě a vyzvali Brusel, aby uvalil na Chartúm tvrdé sankce.

Stoupenci zásahu a české vojenské i humanitární pomoci Iráku argumentovali tím, že naše firmy mají dobrou perspektivu a budou se moci zapojit do poválečné obnovy země.

Statistiky odhalují, že český vývoz do Iráku rostl od obsazení v roce 2003 a naše firmy získaly první větší kontrakty na dodávky technologických dílů pro irácké podniky. Od roku 2003 se export českých podniků zvýšil zhruba čtyřnásobně. Přesto náš podíl na poválečné obnově, financované především Američany, Brity, Japonci a OSN, byl nepatrný. MPO a Svaz průmyslu lobbovaly za to, aby se naše firmy podílely na poválečné obnově alespoň jako subdodavatelé, ale převážně američtí investoři a firmy preferovali své osvědčené, většinou americké dodavatele. Stejná situace nastala i po první válce v Zálivu v roce 1991 v Kuvajtu. O irácký trh byl mezi českými podnikateli velký zájem. Svědčí o tom, že zde za poslední dva roky působilo přes padesát českých firem. Ty získaly v Iráku zakázky za 2,5 mld. Kč. V květnu 2007 byl uzavřen kontrakt na dodávky technologie pro rafinerii (Engineering Brno). Úspěšná realizace řady kontraktů při současné obnově Iráku otevírá prostor pro následné působení dalších českých firem na tomto specifickém trhu. Brzdou dalšího rozvoje spolupráce byla bezpečnostní situace, která se v roce 2007 zhoršila i v oblasti kolem Basry, odkud čeští podnikatelé pronikali na irácký trh. Mise nepřinesla očekávaný profit s ohledem i na dodatečné náklady na udržování mise, humanitární či jinou pomoc a odepsané české pohledávky.

Ani afghánská mise zatím v tomto ohledu neznamenala otevření nového trhu pro naše podnikatele. Bezpečnostní situace nedovolila zatím našim podnikům, aby se podílely na rekonstrukci investičních celků, které stavělo Československo v Afghánistánu v období socialismu. Udržování mise, pomoc a bezplatné dodávky starých zbraní znamenaly spíše zvýšené výdaje a náklady.

Pokusy ministerstva financí o vymáhání pohledávek v Libyi se uskutečnily v období, kdy naše bilaterální vztahy nebyly ideální, a zatím skončily fiaskem.

V průběhu roku se některá blízkovýchodní témata stala prostředkem vypjatého politického boje mezi vládou, vládními stranami, ODS a opozicí (ČSSD a KSČM), obecně řečeno mezi levicí a pravicí, o podobu české zahraniční blízkovýchodní politiky. Tyto rozpory široce komentovaly sdělovací prostředky a staly se i předmětem zájmu občanské společnosti. Šlo o následující témata.

Afghánská mise

Přítomnost zahraničních vojáků v Afghánistánu byla zásadně odmítána KSČM jako nástroj vměšování a ovládání svrchovaného státu. Vojenská mise plnila úkoly, které šly za rámec petersbergských nevojenských úkolů. Komunisté žádali rychlé stažení vojsk. Straně zelených se také nelíbilo vysílání našich vojáků do zahraničí a uvítala by jejich postupné stahování. Kritický postoj ČSSD nevyplýval z *a priori* odmítání mise (zvláště pokud byla legalizována pod hlavičkou OSN, EU či NATO), ale spíše šlo o posouzení jejího celkového zaměření. Nejaktivnějším kritikem byl stínový ministr zahraničních věcí ČSSD L. Zaorálek, který požadoval od vlády, aby mu vysvětlila skutečný účel a smysl naší vojenské přítomnosti. Nesouhlasil ani s vysokým podílem vojenských složek na úkor civilních, což podle něho vyvolalo otazníky kolem udržitelnosti rozvojových programů v delší perspektivě. Odmítal vládní návrhy na dvojnásobné navýšení počtu členů české mise v roce 2008 v porovnání s rokem 2007. Zásadní výtka vyplývala z údajné neperspektivnosti mise v době, kdy se akce Talibánu začínají stupňovat. Islamisté tím demonstrovali, že nebyli poraženi, jak tvrdili Američané, ale že šlo z jejich strany pouze o strategický ústup. Nyní pozvolna přebírají moc, zvláště na jihu. L. Zaorálek poukazoval taktéž na skutečnost, že NATO nemělo mandát na řešení sociálně-ekonomických otázek, ale pouze plnilo vojenské úkoly. Úspěch mise zpochybňoval fakt, že 62 % HDP země tvoří stále příjmy z prodeje opia. Existovala zjevná nechuť Světové banky, OSN a EU se angažovat. Objevily se první kolize mezi NATO a EU. Sociální demokraté se domnívali, že rozhodnutí vlády o vyslání polní nemocnice do Afghánistánu dokazuje nepřítomnost dlouhodobé koncepce pro vysílání českých vojáků do zahraničních misí. O principu působení vojska v zahraničních operacích v letech 2008 až 2011 bude třeba podle nich diskutovat zejména v souvislosti se záměrem vlády převzít v roce 2008 Provinční rekonstrukční tým v Púli Chumrí v Afghánistánu. Důraz byl kladen na důslednou kalkulaci nákladů a také rizik vyplývajících ze zapojení do misí.

Vláda samozřejmě tyto argumenty odmítala a zastávala názor, že mise má smysl a je třeba ji pouze z české strany cíleně zaměřit na jeden klíčový region a posilovat civilní složku. „Ani vláda nežije v iluzích, že v zemi, jako je Afghánistán, se všechno dá

vyřešit v řádu měsíců nebo roku či dvou," reagoval vicepremiér A. Vondra. Ale povinností České republiky podle něj je udělat pro zlepšení situace v této asijské zemi maximum možného. Připomněl zároveň, že některých úspěchů spojenci v Afghánistánu dosáhli. „Afghánistán má demokraticky zvolenou vládu, ale samozřejmě jsou části, jako jih země, kde ta kontrola stále ještě neexistuje."[32]

Mise v Iráku

Irácká otázka rozdělila politickou scénu. ODS koncem roku 2006 ostře kritizovala irácko-českou občanskou iniciativu „Výzva pro Irák", v které se angažovala ČSSD. Výhrady ODS vyplývaly z toho, že do akce byli údajně zapojeni exiloví Iráčané, kteří byli spojeni s režimem S. Husajna, a s akcí nesouhlasila irácká vláda prostřednictvím velvyslanectví v Praze. Hlavním cílem bylo spíše zdiskreditovat akci konkurenční strany, protože i USA v roce 2007 souhlasily se zapojením baasistů (nikoli z mocenského a příbuzenského okruhu S. Husajna) do politického života a kritizovaly iráckou vládu za sektářské přístupy.

Další politické diskuse byly zaměřeny na otázku pokračování či ukončení civilně-vojenské mise v Iráku. ČSSD spíše preferovala postupné stahování jednotek, které by nevyvolalo bezpečnostní problémy. Komunisté jednoznačně odmítli českou vojenskou přítomnost. Strana zelených tolerovala pouze prodloužení mise armády ČR v Iráku, která bude pod velením NATO, což nebyl případ českých vojáků v Basře, protože ti podléhali britskému velení. Členská základna odmítala misi jako takovou. České veřejné mínění nebylo dlouhodobě nakloněno naší angažovanosti v Iráku. Koncem roku vláda vyhlásila, že bude souhlasit se snížením počtu vojáků do července 2008 asi o 80 osob a přesune další vojenské kapacity do Afghánistánu. Zájem o postupný odchod vojáků ze země měla i většina irácké vlády a parlament, tj. nejen odbojové skupiny.

Vztahy s Íránem a postoj k íránské hrozbě

Postoje jednotlivých politických stran „odhalila" říjnová návštěva delegace íránského parlamentu, kterou vedl předseda zahraničního výboru A. Burudžerdí. Politická scéna byla rozdělena v otázce, zdali jednat s íránským režimem. Rozpory existovaly nejen mezi politickými stranami, nýbrž i ve vládě. Většina členů ODS odmítala setkání s íránskými poslanci. Mezi nimi například předseda sněmovního výboru pro obranu J. Vidím i místopředseda M. Hrbata, s odůvodněním, že Írán popírá právo Izraele na existenci a zpochybňuje holocaust. Hrbata na protest rezignoval z funkce předsedy výboru česko-íránského přátelství.

Někteří politici zastávali názor, že jakékoli setkání s íránskými představiteli legitimizuje režim (europoslankyně Hybášková). Naopak opozici nečinilo potíže s Íránci jednat. Souhlas s jednáním vyslovili předsedové zahraničních výborů Poslanecké sněmovny i Senátu J. Hamáček (ČSSD) a R. Sequens (BEZPP). Návštěvu Hamáček obhajoval tvrzením, že zjišťování íránských postojů bylo užitečné s ohledem na české předsednictví EU. ČR měla zájem na zlepšení vztahů s Íránem zvláště proto, že se zvažuje vyslání českého velvyslance do Teheránu. S íránskou delegací se chtěl setkat předseda a místopředseda sněmovny M. Vlček (ČSSD). Předseda KSČM V. Fi-

lip vyjádřil ochotu jednat ze solidarity se zemí, která je vystavena intenzivnímu americkému nátlaku.

Bývalý premiér za ČSSD M. Zeman se vyslovil ve prospěch preventivního úderu proti Íránu a označil íránského premiéra Ahamadínežáda za šílence. Zastával názor, že proti terorismu je třeba použít síly.[33]

Smířlivé názory se objevovaly u některých členů vlády a ve vedení koaličních stran, kteří argumentovali podobně jako členové ČSSD. Ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg zastával názor vést dialog i se zeměmi, s nimiž nemáme ideální vztahy, protože to od nás očekává i EU v období našeho předsednictví. Proto byla v červnu uskutečněna již zmíněná mise náměstkyně MZV ČR H. Bambasové v Íránu a bylo přislíbeno povýšení diplomatické zastoupení v Íránu na úroveň velvyslance. Také vicepremiér J. Čunek (KDU–ČSL) i ministr vnitra I. Langer (ODS) soudili, že ve vztazích se státy, jako je Írán, je komunikace a výměna informací nutná.

Dalším konfliktním, hojně sledovaným tématem byly politické diskuse na téma reálnosti či nereálnosti tzv. íránské hrozby, kterou česká a americká vláda zpočátku zdůvodnila potřebou vybudování radarové základny. Do této diskuse se velmi aktivně zapojoval stínový ministr zahraničních věcí L. Zaorálek. Zastával názor, že hrozbou je terorismus a nikoli Írán. Pozastavil se nad tím, že česká vláda na zjištění amerických tajných služeb o Íránu nijak nereagovala, což označil za projev setrvačnosti myšlení, které odmítá vzít v úvahu fakta, a kritizoval i postoj ministra R. Gatese, který doporučil preventivní budování radaru pro případ hrozby v budoucnosti. Zaorálek odmítl stavbu radaru bez jasného předchozího vymezení hrozby. Premiér M. Topolánek zdůraznil, že plánovaný americký štít ve střední Evropě má chránit před všemi raketami, nejen před těmi, které jsou vybaveny jadernými hlavicemi.[34] Zpráva by proto neměla ovlivnit proces rozhodování o radaru. Místopředseda Senátu ČR P. Pithart podmínil souhlas s radarem za předpokladu, že se pozitivně vyjádří i EU a NATO. Ujišťování Bushovy vlády mu nestačilo, protože již zklamala při přípravě a zdůvodnění invaze do Iráku, a neměla tudíž jeho důvěru. [35]

Palestinská otázka

Diskuse o blízkovýchodním konfliktu, která patřila ještě před třemi lety mezi nejpopulárnější témata české veřejnosti, ustoupila do pozadí. Omezila se spíše na strohé převzaté informace bez patřičných komentářů. Zájem se přenesl na internetové stránky, na nichž různé organizace, spolky stranící Izraelcům či Palestincům, publikovaly své názory. Výjimečně se tato otázka stala i tématem politických diskusí. 6. června poslanec a předseda KSČM Filip interpeloval v Poslanecké sněmovně a žádal od premiéra vysvětlení jeho dubnového projevu na izraelské ambasádě, v němž prý označil boj Palestinců za samostatný stát za „nápor barbarství“. Požádal Topolánka, aby se na nejbližším setkání s arabskými velvyslanci omluvil za svůj projev. Premiér se bránil tvrzením, že považuje Izrael za parlamentní demokracii, která respektuje všechna základní demokratická práva. Pod pojem barbarství zahrnoval extremistické, teroristické skupiny (Hamás, Hizbulláh aj.), které odmítají právo Izraele na existenci. Trval na tom, že v žádném případě tím nemyslel prezidenta Abbáse, Egypt, Jordánsko a Saúdskou Arábii, jež zastávají umírněné názory.

ZÁVĚR

Po vstupu do NATO a zvláště po získání členství v Evropské unii se naše postoje vůči regionu multilateralizovaly v souladu s principy společné zahraniční a bezpečnostní politiky a její součásti – společné evropské bezpečnostní a obranné politiky, což bylo pro nás výhodné z politického i ekonomického hlediska. Donedávna se pro naše vývozce poměrně uzavřené trhy začaly otevírat českým průmyslovým výrobkům a výše tarifního zatížení by měla v nejbližších letech klesnout až na nulu (v případě zemí jižního Středomoří a Zálivu). Od roku 2004 byl zaznamenán dynamický růst obchodního obratu ČR s těmito zeměmi a rok 2007 nebyl výjimkou. Rostlo aktivní saldo obchodní bilance. Země, které se vyznačovaly maximální liberalizací obchodů (SAE, Izrael), se staly našimi největšími partnery. Ideální nebyla ještě skladba vývozu a poměrně náhodný charakter jednotlivých obchodních transakcí.

V současné době zájem o region umocnilo naše členství v EU, zapojení do barcelonského procesu a dalších euro-středomořských dialogů či iniciativ v rámci NATO, OECD, OBSE či ENP. Klíčová byla především tradiční bezpečnostní témata (migrace, zbrojení, proliferace zbraní hromadného ničení, terorismus), která se stala náplní agendy EU a dalších multilaterálních fór (OSN, OBSE, NATO, MAAE aj.). Naši politici a diplomaté se vyjadřovali k této problematice, i když zatím sporadicky předkládali vlastní návrhy přístupů. Česká republika se zapojila do barcelonského procesu. Vznikla funkční institucionální struktura na ministerstvu zahraničních věcí, která se stala hlavním koordinátorem barcelonském procesu a bude v následujících letech zapojovat do dané agendy i ostatní resorty. Očekává se, že naše předsednictví posílí středomořskou dimenzi české zahraniční politiky, přestože nepatří k našim prioritám. Naše členství v EU znamenalo automaticky i vstup do legislativního euro-středomořského rámce (asociační dohody se zeměmi jižního Středomoří) a jižní dimenze ENP (Akční plány), jež zásadně upravují vztahy se zeměmi jižního Středomoří v daleko širším rozpětí než dříve. Poslední tři roky se ČR zapojila i do schvalovací legislativní procedury na prezidentské, vládní i parlamentní úrovni, která se týkala středomořského prostoru. Tento proces napomohl kultivaci politického dialogu v ose vláda–opozice, protože se diskuse vymanila z předchozího poměrně jednoduchého bipolárního rámce (stoupenci versus odpůrci americké politiky alias ochránci starých pořádků) a získala racionálnější charakter nebo taktéž jasnější metodické zakotvení. Stalo se tak díky daleko „pestřejšímu“, diferencovanějšímu politickému prostředí EU. Lze tvrdit, že i média jako celek působí daleko vyváženějším, profesionálnějším dojmem, nehledě na občasné tendenční, primitivní kampaně, kterých ale v porovnání s devadesátými léty ubylo.

Pokud se nepodaří v nejbližších letech výrazný technologický průlom, budou ČR i ostatní země EU v krátkém období stále více a více závislé na zemích Blízkého východu i Rusku, které budou importovat stále dražší a dražší ropu.[36] Výbor pro koordinaci zahraniční a bezpečnostní politiky při MZV ČR rozhodl v listopadu 2006, aby byla ustanovena meziresortní expertní skupina, která by se zabývala v následujícím roce českou energetickou bezpečností a v polovině roku 2007 by předložila novelizovanou podobu české energetické koncepce.[37]

Česká energetická strategie by měla vycházet z potřeby diverzifikovat zdroje strategických surovin, jako je ropa a zemní plyn, protože Česká republika je z 90 % závislá na dovozu ruské ropy a ze 75 % na dovozu ruského zemního plynu. V posledních letech se ČR orientovala i na možnou přímou těžbu ropy na Blízkém východě (firma Moravské naftové doly), i když zatím v omezeném rozsahu. Občas byla nakoupena arabská ropa s pomocí swapových operací. Alternativou pro získávání strategických surovin pro ČR budou určitě země Blízkého východu, kde leží největší dosud objevená ložiska ropy na světě (více než 60 %) a značné zásoby zemního plynu. Země regionu také dodávají na světový trh obrovské množství zkapalněného plynu. Ve hře byl projekt Nabucco, který počítal s vybudováním kaspického plynovodu do Turecka, s možným napojením na rozsáhlá íránská naleziště plynu. Blízký východ je v současnosti povětšinou politicky ještě nestabilnější než Rusko, přesto musí česká zahraniční politika vycházet ze skutečnosti, že EU je závislá ze 60 % na dovozu ropy z tohoto regionu a že její ekonomická stabilita je tedy spojena s bezpečností a stabilitou Blízkého východu. Z tohoto pohledu mají země EU, a tím i ČR, zásadní zájem o stabilitu a mír v této oblasti. Řešení a ještě lépe předcházení konfliktů, omezení nebezpečného zbrojení a zabránění střetu civilizací, tak jak je popsal S. Huntington, se musí stát našimi hlavními zahraničněpolitickými cíli. Energetická stabilita EU, podmíněná politickou stabilitou v tomto regionu, nemá pro nás alternativu.

Co se týče blízkovýchodního konfliktu, nebyl příliš zdůrazňován vyvážený přístup ve vztahu k arabským státům, palestinské samosprávě a Izraeli, i když na konkrétních přístupech lze doložit, že celková politika, v porovnání s přístupy ministra C. Svobody, se příliš nezměnila. Česká republika patřila do severní skupiny zemí EU, která se aktivně snažila zohledňovat na různých fórech v rámci EU i NATO bezpečnostní zájmy Izraele ve vztahu k mírovému procesu. Tento postoj však nevyvolal kolizi ve vztazích s arabskými zeměmi, protože ČR se i nadále držela rámcového postoje společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU, tak jak byl formulován na summitech EU, v Evropské komisi či v rámci ministerských konferencí Euromedu. ČR se opět na donorské konferenci v Paříži zavázala, že bude pomáhat palestinské správě v čele s realistickým prezidentem Abbásem. Podporovala projekt nezávislého, mírového a demokratického státu ustanoveného v souladu s příslušnými rezolucemi OSN, podobně jako ostatní země EU.

V roce 2007 vyhlásila ČR, stejně jako řada dalších zemí, rozhodnutí o stažení vojsk z Iráku. Naopak výrazně bude navýšena naše přítomnost v Afghánistánu, především civilní složky. Irák a Afghánistán, spolu s palestinskou správou a Jemenem, byly největšími příjemci české zahraniční pomoci. Velmi intenzivní všestranné vztahy měla ČR s Egyptem a Izraelem.

Česká republika ve vztahu k jadernému programu či dodržování lidských práv zastávala nekompromisní stanovisko v rámci EU vůči Íránu. Ministr zahraničních věcí byl současně zastáncem pokračování dialogu s Íránem a prosazoval povýšení českého diplomatického zastoupení v zemi na úroveň velvyslanectví. Tento cíl by měl být dosažen ještě před českým předsednictvím EU. Konstruktivní dialog s Íránem má pro EU už dlouhou dobu velký význam a od českého předsednictví se očekává, že udrží jeho kontinuitu.

Celkově lze shrnout, že naše zahraniční politika nebyla v roce 2007 zvlášť aktivní vůči Blízkému východu a Středomoří, což bylo dáno vnitropolitickou situací a větší pozorností jiným tematickým okruhům či regionům. Přesto byla zachována kontinuita z předchozích let (zahraniční pomoc, migrační a azylová politika, kultura, zapojení do barcelonského procesu a dalších středomořských dialogů, do obchodu a misí). Byl to rok příprav na naše předsednictví, což se odrazilo ve větším zájmu o středomořskou problematiku, kterou MZV podpořilo jmenováním zvláštního vyslance pro barcelonský proces.

Poznámky

1 Text *Koaliční smlouvy*, 25. 6. 2006, iDNES.cz. On-line: (**zpravy.idnes.cz/dokument-text-koalicni--smlouvy-dnm-/domaci.asp?c=A060625_195345_domaci_dp**).

2 „Česká republika bude pokračovat v podpoře mírového uspořádání na Blízkém východě při zachování bezpečnostních, politických a ekonomických záruk stability celého regionu. Základními východisky pro řešení situace zůstávají rezoluce RB OSN, jakož i aktivity zúčastněných a zainteresovaných stran, které berou v úvahu legitimní bezpečnostní potřeby Izraele a vytvoření životaschopného, demokratického a nezávislého palestinského státu."

3 *Společně pro lepší život. Volební program 2006.* Občanská demokratická strana, duben 2006, s. 55.

4 Jak předchozí, tak současná vláda kladly důraz na diverzifikaci exportu strategických surovin – ropy a zemního plynu. Kromě příležitostných ropných swapových nákupů bylo rozhodnuto o realizaci evropského projektu Nabucco, který výhledově počítá s českým odběrem blízkovýchodního (Irák, Írán a Egypt) a středoasijského plynu prostřednictvím RWE Transgas. První etapa projektu by měla být dokončena v roce 2011, ale ukazuje se, že i tato varianta je riziková.

5 Konferenci o regionálním rozvoji lidských zdrojů mělo, dle úvah českých představitelů, uspořádat během našeho předsednictví Maroko.

6 Premiér M. Topolánek v jednom ze svých projevů konstatoval, že Česká republika, na rozdíl od Sarkozyho Francie, klade větší důraz na východní evropskou politiku. *Zahraniční politika České republiky: Dokumenty*, 5/2007, s. 42.

7 *Působení na klíčových trzí*ch. Oficiální portál pro podnikání a export Business.Info.cz. On-line: (**www.businessinfo.cz/cz/clanek/exportni-strategie-cr-2006-2010/pusobeni-na-klicovych--trzich/1001404/37898/**).

8 Údaje Ministerstva financí ČR z 31. 12. 2006.

9 Česká tisková kancelář, 19. 12. 2007.

10 *The Czech republic pursues support and solidarity for Bulharia and its accused medics*. Prohlášení MZV ČR ze dne 17. 7. 2007. On-line: (**www.mzv.cz/wwWo/mzv/default.asp?id=50168&i-do=6573&idj=2&amb=1).**

11 *Cizinci v České republice, 2007*. Praha: Český statistický úřad, 2007, s. 31–34.

12 *Život cizinců v ČR*. Český statistický úřad. On-line: (**www.czso.cz/csu/2006editionplan.nsf/p/1118-06**).

13 *Výroční zpráva BIS 2006*. On-line: (**www://bis.cz/n/2007-11-21-výroční-zprava-2006. html**).

14 Šlo o Zákon o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 325/1999 Sb., o azylu a o změně zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky. Závěrečné čtení a schválení dne 31. 11. 2007. On-line: (**www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/022schuz/s022316.htm**).

15 *Projev předsedy vlády ČR M. Topolánka přednesený na slavnostním setkání při příležitosti připomenutí holokaustu dne 26. 1. 2007*. Zahraniční politika České republiky: Dokumenty, 1/2007, s. 26.

16 Daniel Topinka (ed.): *Integrační proces muslimů v ČR – pilotní projekt*. Praha: Ministerstvo vnitra ČR, Odbor bezpečnostní politiky–VeryVision s.r.o., 2006/7.

17 Středisko empirických výzkumů STEM: *Odkud hrozí ČR nebezpečí*. On-line: (**www.stem.cz/index.php?url'=pages/tree/show.php**). Obavy vyplývaly z rostoucího vlivu islámu a silný byl strach z terorismu.

18 *Národní akční plán boje proti terorismu*, aktualizované znění pro roky 2005–2007. Ministerstvo vnitra ČR 2005. On-line: (**www.mvcr.cz/zpravy/2005**), s. 18.

19 *Špionáž varuje: Arabové budou cvičit ve Vyškově*. Týden, 27. 10. 2007, viz **www.týden.cz**.

20 *ÚOOZ: Česko je pro teroristy branou do Evropy*. iHNed. Server Hospodářských novin. On-line: (**zahranicni.ihned.cz/c6-10084510-21087410-003000_d-uooz-cesko-je-pro-teroristy-branou-do--evropy**).

21 *Zpráva o stavu zajištění bezpečnosti České republiky*. Bezpečnostní rada státu, Úřad vlády ČR, Praha 2006. On-line: (**www.army.cz/files/8492/Zpr_va_o_bezpe_nosti__R_2006.pdf**).

22 *Rozhovor s ministrem zahraničních věcí Karlem Schwarzenbergem*. Zahraniční politika České republiky: Dokumenty, 5/2007, s. 50–51.

23 *Izraelská ministryně: Je nutné víc usilovat o potlačení extremistů*. Zpravodajství ČTK, 30. 5. 2007.

24 *Projev předsedy vlády ČR Mirka Topolánka při příležitosti vyhlášení Dne nezávislosti Izraele v Praze (24. 4. 2007)*. Zahraniční politika České republiky: Dokumenty, 4/2007, s. 37. On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=26911**).

25 *Czech Republic Backs Iran's Nuclear Rights*. Tehran, June 19, IRNA. On-line: (**www2.irna.ir/en/news/view/line-17/0706194878201322.htm**).

26 *Iranians Missiles no Threats to any Countries: Defense Ministr*. Tehran, Oct 27/ IRNA. On-line: (**www2.irna.ir/en/news/view/line-17/0710276710144911.htm**).

27 V roce 2006 bylo schváleno 25 mil. Kč pro humanitární projekty v Afghánistánu, dodatečně pak 3 mil. Kč pro UNICEF a 5 mil. Kč do fondu ISAF. Počátkem roku 2007 byla schválena humanitární pomoc na projekty s rychlým účinkem (QIP) a v průběhu roku proběhl výběr témat. ČR se podílí i na poskytování pomoci Afghánistánu z rozpočtu EU.

28 Mezinárodní bezpečnostní pomocné síly byly zřízeny v roce 2001 na základě rezoluce RB OSN č. 1386 a jejich operační působnost byla rozšířena v roce 2003 na celou zemi.

29 Celkový počet osob by měl dosáhnout až 415. Nasazena by měla být jednotka z Prostějova a speciální vojenská policie. Podrobně viz *Týden.cz*, 22. 10. 2007.

30 Radio Praha, 20. 11. 2007.

31 Sociologický ústav AV ČR, výzkum veřejného mínění z 10. 12. 2006: *Rizika pro mír a bezpečnost v ČR*, viz **www.cvvm.cas.cz**.

32 Česká tisková kancelář, 8. 2. 2007.

33 *Miloš Zeman: Ahmadínežád je šílenec a Írán je třeba bombardovat*. iDnes.cz, 19. 11. 2007.

34 Česká tisková kancelář, 5. 12. 2007.

35 *Petr Pithart: Vyměníme 2+1 za Europu?* Euroskop, 22. 3. 2007. On-line: (**ww.euroskop.cz/20728980/5573/clanek-zpravodajstvi/petr-pithart-vymenime-2-1-za-evropu-/FAQ**).

36 Energetická bezpečnost České republiky – co je třeba pro ni udělat? Panelová diskuse, 3. 4. 2007. On-line: (**www.fontes-rerum.cz/soubory/download/energeticka_bezpecnost.doc**).

37 Zápis z 1. jednání Výboru pro koordinaci zahraniční a bezpečnostní politiky, 1. 11. 2006. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/MZV/defaultart.asp?id=46415&ido=7588&idj=1&amb=1&type=print**).

Kapitola 14
Dálný východ v české zahraniční politice

Rudolf Fürst

DÁLNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Oblast Dálného východu (DV) je v soudobé zahraniční politice ČR obecně vnímána jako součást dlouhodobých globálních zájmů státu, s důrazem především na ekonomickou sféru, specifické politické priority na DV Česká republika nemá. *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006* explicitně DV nezmiňuje, vztahy s Asií jako celkem jsou v bodě č. 4.4 (*Úkoly zahraniční politiky České republiky*) vřazeny společně do skupiny Asie, Afriky, Austrálie a Latinské Ameriky.[1] Dle tohoto dokumentu MZV mají vztahy ČR se zeměmi Asie a oblasti Pacifiku „sledovat vyváženost a soulad s politikou… EU" vůči této oblasti. Na stejném místě se uvádí, že hospodářská politika ČR se má soustředit na členské země ASEAN, v politické oblasti půjde zejména o zapojení do multilaterálního rámce Setkání Asie–Evropa (ASEM). Jde tedy o nekonkrétní vyjádření s překvapujícím vyzdvižením zemí ASEAN (tj. jihovýchodní Asie), které z politického i hospodářského hlediska ČR zatím zjevně stojí za významem zemí z DV – ČLR, Japonska, Jižní Koreje (Korejská republika), Severní Koreje (KLDR), Tchaj-wanu, nebo z jiného regionu Indie a Pákistánu. Není zmíněna možnost vlastní individuální alternativy od politiky EU. Akcent na multilaterální sdružení ASEM zase vytváří dojem, jako by bilaterální kontakty ČR s jednotlivými asijskými zeměmi byly upozaděny. Ani *Programové prohlášení vlády* (tj. současné vlády) se v bodě *Zahraniční a bezpečnostní politika* explicitně o roli Asie – a tím méně DV – v české zahraniční politice vůbec nezmiňuje.[2]

S příliš obecnou dikcí předchozích východisek v roce 2007 kontrastuje myšlení příslušného teritoriálního odboru MZV (Odbor států Asie a Pacifiku), který pokračuje ve snaze formulovat i naplňovat promyšlenou a ucelenou koncepci, vyjádřenou v písemném materiálu *Česká republika v Asii*, jenž kromě DV pokrývá oblast většiny Asie.[3] Tento interní materiál ministerstva zahraničních věcí, první svého druhu za

dobu existence ČR, byl zpracován v roce 2006, posléze v následujícím roce byl postoupen připomínkám českých akademických institucí a specialistů na asijskou tematiku. Jeho ideou bylo překonávat jednostrannou orientaci české zahraniční politiky na Evropu a Západ vůbec, diverzifikovat české zájmy – zejména ekonomického druhu – do více oblastí než jen na Západ a využít tradice již existujících kontaktů v Asii a reálných možností, daných prudkým ekonomickým rozvojem této části světa.[4]

Obecná charakteristika české zahraniční politiky vůči Dálnému východu

V České republice je tradičně věnována velká pozornost Číně, nicméně v kontextu evropsko-čínských vztahů nelze ČR považovat v čínské optice za významnou zemi. Ani samu EU nelze počítat ke klíčovým aktérům s významným politickým vlivem na Dálném východě i přes existující „strategické partnerství" mezi EU a ČLR a spolupráci EU a jednotlivých evropských zemí s asijskými partnery v rámci sdružení ASEM.

Z české perspektivy patří země DV především k významným zahraničním investorům, zejména v případě Japonska, po Německu druhého nejvýznamnějšího investora v ČR vůbec, a dále Korejské republiky a Tchaj-wanu. Je evidentní, že česká zahraniční politika má blíže k těmto moderním demokratickým státům než k neoautoritářské ČLR, která navíc podporuje problematické režimy ve třetím světě. Přesto rozdíly v politické kultuře nelze považovat za explicitní a významné téma. I přes nepřítomnost politických zájmů státu na DV nelze ponechat stranou zájem České republiky o problematiku lidských práv a o podporu demokratického proudu v Asii.

Dynamika vztahů v rámci regionálních seskupení ve sledované oblasti DV vychází zejména z existence Šanghajské organizace pro spolupráci (ŠOS),[5] ASEAN, případně ASEAN + 3 (ASEAN + Japonsko, ČLR, Jižní Korea). Sílící vliv Pekingu a jeho stále profesionálnější a aktivnější zahraniční politika s důrazem na *soft power*, multilateralismus, vzájemné nezasahování do vnitřních záležitostí a pozvolné odstraňování obchodních překážek upevňuje postavení ČLR v Asii. Rostoucí ekonomická provázanost ČLR se sousedními asijskými státy je objektivní trend, který zpětně ovlivňuje politické postoje těchto zemí vůči Pekingu. Nelze hypoteticky vyloučit strategickou polarizaci mezi ekonomicky a politicky spjatým společenstvím ČLR a jejích satelitů, a na druhé straně skupiny zemí s politickou a bezpečnostní vazbou na USA – Japonska, Jižní Koreje, Tchaj-wanu, a možná i Indie a Vietnamu – vezmeme-li v úvahu další regiony.

Politické dění na Dálném východě lze pokládat za oblast mimo možnost aktivního a přímého vlivu ČR. Česká republika se na DV orientuje především na prevenci konfliktů, podporu odzbrojení, poskytování rozvojových programů, humanitární pomoci, rozvoj ekologie, vzdělání, zdravotnictví, vědy a kultury. Zájem o pokrok v oblasti lidských práv, demokracie a dobrého vládnutí (*good governance*) ČR realizuje v rámci kolektivních aktivit EU, OSN, v menší míře na nevládní úrovni prostřednictvím nadací a občanských iniciativ.

V přístupu ČR k zemím DV vykrystalizovala kontinuita, kterou neovlivňuje střídání vlád. To platí i v případě Číny, která je – kromě Severní Koreje – vnímána nejvíce kriticky, avšak hlavní proud české politiky je pragmatický a orientovaný zejména na ekonomické aspekty. Ve sledovaném roce 2007 se to projevilo v podobě častých

návštěv politiků vládní ODS v Číně, kterými navazují na trend vytvořený předchozí středo-levicovou vládou.

Z hlediska českých priorit na DV se jeví jako důležité vztahy Evropské unie s asijskými partnery. Česká republika se musí připravit na svou úlohu předsedající země v Radě EU, která povede mj. obtížnou agendu s ČLR. V tomto ohledu je třeba jako novou skutečnost ve vztahu EU–ČLR uvést pokračující zkomplikování vzájemných vztahů v roce 2007, které byly po předchozích letech (2004–2006) ve znamení entuziasmu posléze ochlazeny nezvykle kritickým vyzněním zprávy Evropské komise z října 2006, kladoucí důraz na plnění vzájemných závazků.[6] V roce 2007 se asertivnější postoj EU vůči Pekingu realizoval v řadě jednání eurokomisařů[7] s jejich čínskými vládními protějšky a také na summitu EU–ČLR v Pekingu v listopadu 2007. K nejspornějším tématům náležely zejména nevyrovnaná obchodní bilance, dumping, nadměrný import čínského textilu a obuvi, nedostatečná ochrana výrobních tajemství a ochranných značek, zdravotní závadnost importovaných výrobků z ČLR a v neposlední řadě také stále neuspokojivá situace v oblasti lidských práv a vztah čínských úřadů k médiím. EU se také přidala k mezinárodnímu tlaku (USA, Mezinárodní měnový fond) na Peking k uvolnění kurzu jüanu, který kritické hlasy považují za dlouhodobě podhodnocený.

DÁLNÝ VÝCHOD V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: UDÁLOSTI, AGENDA

Nejvýznamnější politickou událostí byla v únoru 2007 cesta prezidenta V. Klause a ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga do Japonska. Prezidenta Klause přijal japonský císař s chotí a posléze také předseda vlády Šinzó Abe. V. Klaus vyjádřil podporu ČR pro stálé členství Japonska v Radě bezpečnosti OSN, zatímco japonská strana přislíbila podporu ČR pro post nestálého člena RB OSN.[8] Při setkání na nejvyšší úrovni se jednalo o obchodních vztazích, v nichž existují na japonské straně netarifní překážky pro exporty, k japonským prioritám patří přípravy mezistátní dohody o sociálním zabezpečení. Součástí doprovodu českého prezidenta byla i mise podnikatelů. V průběhu návštěvy byla v Tokiu otevřena pobočka Hospodářské komory, která má napomáhat českým firmám v přístupu na japonský trh, který patří k obtížným exportním teritoriím. V. Klaus a K. Schwarzenberg se také setkali s představiteli místní podnikatelské federace Nikkei Keidanren a s vedoucím tajemníkem japonské vlády Jasuhisou Šiozakim. Cílem setkání z české strany bylo usměrnit vzájemný obchod, ve kterém narůstá deficit České republiky. K otevřenosti českého trhu pro japonské výrobky neexistuje v Japonsku reciprocita, ani s ohledem na platná pravidla mezi EU a Japonskem, které se zavázalo uznávat certifikáty EU, ale v některých případech tak nečiní.[9]

Téma hospodářských vztahů a zejména obchodních podmínek bylo také důvodem jedenáctidenní cesty delegace senátorů z Výboru pro veřejnou správu do Japonska, jež následovala o měsíc později. Konkrétní výsledky nejsou autoru známy.

Politické bilaterální vztahy ČR s ČLR jsou navenek korektní, leckdy spíše chladné a ambivalentní. Přesto se právě ČLR stala v roce 2007 z české strany ve sledované

oblasti DV nejčastěji navštěvovanou zemí. Do ČLR se v dubnu vypravila delegace hejtmanů, vedená středočeským zástupcem P. Bendlem (ODS), poté ministra zemědělství P. Gandaloviče (květen), v témže měsíci následovala také cesta ministra průmyslu a obchodu M. Římana za účasti skupiny podnikatelů. Za cíl zahraniční cesty si ČLR vybrala také skupina senátorů (červen), vedená místopředsedou Senátu J. Liškou a předsedou Hospodářského výboru Senátu I. Adamovičem (oba ODS). Společným tématem všech těchto hospodářských delegací bylo řešení nevyrovnané obchodní bilance a konkrétní hospodářské projekty. Do ČLR také později zamířila delegace ČSSD, vedená předsedou J. Paroubkem.

V roce 2007 úspěšně pokračovala česká diskrétní diplomacie s Tchaj-wanem. Ačkoli ČR udržuje oficiální diplomatické styky pouze s ČLR v duchu tzv. „politiky jedné Číny", kontakty s ostrovní zemí jsou velmi aktivní a plodné. V roce 2007 navštívili postupně Tchaj-wan předseda Výboru pro životní prostředí, veřejné zdraví a bezpečnost potravin Evropského Parlamentu M. Ouzký (dříve místopředseda EP), který byl přijat prezidentem Čchen Šuej-pienem.[10] Později na Tchaj-wan zavítala také delegace Senátu Parlamentu ČR vedená jeho místopředsedou, P. Pithartem, a koncem roku také poslankyně Poslanecké sněmovny K. Jacques. Předsedkyně poslaneckého klubu Strany zelených (SZ) pro genderový internetový magazín *Gita* vyjádřila podporu Tchaj-wanu pro přijetí do OSN, ostatní česká média toto testování bdělosti čínské ambasády v Praze nenapodobila.[11]

Ačkoli Vietnam nenáleží do oblasti Dálného východu, nelze se o vztazích s touto zemí nezmínit. Do ČR zavítal v září 2007 vietnamský předseda vlády Nguyen Tan Dung, kterého přijali předseda Poslanecké sněmovny Parlamentu M. Vlček a také předseda vlády M. Topolánek a prezident V. Klaus. Vietnam v roce 2007 vykazoval 8% růst HDP, v témže roce také vstoupil do WTO a v důsledku toho učinil řadu opatření usnadňujících vstup zahraničních podnikatelů. Česká exportní strategie řadí Vietnam k prioritním zemím v Asii, v ČR také žije zhruba 40 000 Vietnamců, kteří představují třetí největší skupinu cizinců a nejpočetnější asijskou menšinu v ČR. Vietnamská menšina je ekonomicky úspěšná a životním stylem nejvíce (z asijských minorit) komunikativní vůči majoritní společnosti.[12] Při státní návštěvě v Praze se jednalo o výstavbě elektrárny ve Vietnamu (jižní provincie Tran Vinh), které oba premiéři vyslovili podporu. Projekt ČEZ (prostřednictvím dceřiné firmy Škoda Praha) šesti 500 MGW bloků v odhadované hodnotě 90 mld. Kč stojí před vypracováním *feasibility study*. ČR a Vietnam si také navzájem přislíbily podporu v kandidatuře nestálého členství RB OSN. O významu Vietnamu v české strategii svědčí otevření pobočky CzechTrade v Ho Či Minově Městě (listopad) a záměr EGAP a České exportní banky o zapojení do investičních projektů.

Hospodářský rozměr české zahraniční politiky vůči zemím Dálného východu

Hospodářský přínos zemí DV pro ČR spočívá především v investicích. Japonsko, Jižní Korea a Tchaj-wan patří k významným zahraničním investorům. Japonsko bylo od devadesátých let nejvýznamnějším asijským investorem v ČR, následováno Tchaj-wanem. V roce 2007 se na první místo (v rámci celé Asie) dostala Jižní Korea v souvislosti s realizací automobilky Hyundai v Nošovicích (Hyundai Motor Co.), jejíž

stavba započala v březnu 2007 a jejíž spuštění zkušební výroby se plánuje na září 2008.

Česká národní banka vykazuje za rok 2007 v kategorii přímých zahraničních investic (PZI) následující výsledky: 1. Jižní Korea 6,735 mld. Kč, 2. Japonsko 1,726 mld. Kč, 3. Indie 0,338 mld. Kč, 4. ČLR 0,257 mld. Kč.[13] Tchaj-wan vykazuje ve statistice ČNB záporné hodnoty v důsledku reinvestovaného zisku, zatímco Čínská lidová republika se v roce 2007 poprvé stala v PZI významná, když do té doby její investice v ČR byly o číselný řád nižší ve srovnání s malou zemí Tchaj-wanem. V relaci PZI z Asie celkem (r. 2007) – 8,693 mld. Kč je podíl Jižní Koreje rozhodující.[14] Vzrůst podílu ČLR a zejména Jižní Koreje lze připočíst na vrub obecně dobrým referencím ČR u investorů DV a také cílené podpoře vládních institucí, zejména CzechInvestu.

V oblasti obchodu se zeměmi DV výrazně převažují importy zboží do ČR nad exporty. Tento trend je společný všem zemím DV, které tradičně uplatňují vysokou míru ochrany vlastních trhů a praktikují proexportní politiku s podporou státu. *Exportní strategie České republiky pro období 2006–2010* explicitně doporučuje ČLR, Indii a Vietnam jako prioritní země, na které by se měla ČR v Asii (mimo Přední východ) orientovat.

V návaznosti na tuto Strategii existují další materiály ministerstva práce a obchodu, z nichž pro DV je významná *Strategie pro prosazování dlouhodobých zájmů ČR v Číně*. V souladu s touto koncepcí se postupně rozšiřuje pokrytí území ČLR a klade se větší důraz na práci na úrovni regionů. Konkrétním činem bylo otevření druhé pobočky CzechTrade v Číně v Čcheng-tu, hlavním městě provincie S'-čchuan. Cílem je využít boomu v středo-západním regionu, kde čínská vláda počítá s prodloužením podpory zahraničních investic, která v přímořských provinciích musí být průběžně rušena v návaznosti na přijatá pravidla WTO. V případě Japonska, Jižní Koreje a Tchaj-wanu je relativně malý objem realizovaných exportů pochopitelný s ohledem na tradiční ochranu místních trhů a ekonomický nacionalismus. Podobnou politiku uplatňuje také ČLR, která ovšem s ohledem na svou lidnatost představuje potenciálně větší trh.

Údaje Českého statistického úřadu (ČSÚ) o zahraničním obchodě za rok 2007 jasně dokladují nízký podíl českých exportů do zemí Dálného východu, kde zejména 0,6 % na celkových vývozech ČR v případě Číny (Japonsko 0,4 %, Jižní Korea 0,2 %, Tchaj-wan 0, 1%, Vietnam 0,0) je neuspokojivý výsledek. Příslibem pozitivní změny je meziroční vzrůst českých exportů do ČLR (z 0,4 % na 0,6 %), podle odhadů český export do ČLR vzrostl o 70 %.[15] Rubem této skutečnosti je markantní přírůstek deficitu obchodu s ČLR, v roce 2007 7,46 mld. USD, s pokračujícím trendem masivního nárůstu importů z ČLR, podobně jako v celé EU i u většiny členských zemí EU.[16]

Kulturní rozměr ČZP na Dálném východě

V Jižní Koreji, v Japonsku a na Tchaj-wanu je turistická návštěva Prahy módním hitem, roste počet vydaných víz do ČR. Japonci, tchajwanští Číňané a jižní Korejci projevují rostoucí zájem o českou kulturu. V Tokiu existuje první České centrum v Asii (od října 2006), které spadá pod Správu Českých center při MZV, česká kultura je na-

víc v Japonsku tradičně známa a ceněna, podobně jako naopak japonská kultura v Čechách, neboť kontakty nebyly v době studené války narušeny. Z korejského Soulu již existuje přímé letecké spojení do Prahy (Korean Air), v roce 2007 bylo dojednáno otevření další přímé linky z tchajwanské Tchaj-peje, které zahájí provoz v roce 2008. Jednání zprostředkovaly Taipei Economic and Cultural Office v Praze a Česká ekonomická a kulturní kancelář v Tchaj-peji a dále obě ministerstva dopravy mezi leteckou společností China Airlines, Letištěm Praha a Českými aeroliniemi. Český Úřad pro civilní letectví podepsal s tchajwanskými partnery *Dohodu o výměně přepravních leteckých práv*. I když jde *de facto* o dohodu mezivládní, neexistence oficiálních styků s Tchaj-wanem vyžadovala uzavření smlouvy jen na úrovni příslušných leteckých úřadů.[17] Tchaj-wan v září 2007 také zrušil vízovou povinnost pro občany ČR pro pobyt do 30 dnů.

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA AKTÉRŮ ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY VŮČI DÁLNÉMU VÝCHODU

Z hlediska podílu jednotlivých aktérů české politiky vůči uvedeným asijským zemím je třeba se na prvním místě zmínit o vládních institucích ČR. Kromě běžné exekutivní agendy je jejich posláním plnit reprezentativní funkci ceremoniálního charakteru, na kterou se v asijské politické kultuře klade důraz více než na Západě. Politická sféra na DV je také více prolnuta s ekonomikou a staví na tradici osobních známostí a garancí. Úspěšnost českých vlád zaštítit významné ekonomické projekty, zejména v oblasti investic do energetiky, průmyslových podniků, bankovních a jiných finančních institucí, lze změřit jen obtížně a s odstupem – ekonomickými výsledky.

Dalším důvodem angažmá prezidenta, vlády, ministerstev (MZV, MF, MPO, MZ) a obou parlamentních komor je pokus nastolit nerovné podmínky v obchodě jako téma jednání na nejvyšší úrovni. Všechny asijské země DV, včetně navíc zmíněného Vietnamu, uplatňují ochranářskou politiku a očekávat jejich ústupky jen na základě verbálního apelu nemá naději na úspěch bez odvetných opatření a bez úsilí na úrovni institucí EU. V tomto směru lze hodnotit úsilí české strany na vládní úrovni jako stejně neúspěšné jako v předchozích letech. Státní oficiální návštěvy na nejvyšší úrovni tak jen formálně dovršují agendu, kterou připravila resortní ministerstva a MZV, tím méně lze soudit o praktických výsledcích návštěv poslanců Poslanecké sněmovny a Senátu.

Obecně ve vztazích ČR a jednotlivých zemí DV krystalizuje zajímavý kontrast, který jednak odráží stále lepší a srdečnější vztahy s Japonskem, Tchaj-wanem a Jižní Koreou (a také již s Vietnamem), a na druhé straně s Čínou, která se jeví v českém politickém a mediálním diskurzu problematicky. 9. 3. 2007 uspořádala v Poslanecké sněmovně parlamentní „Skupina přátel Tibetu“ konferenci v rámci festivalu „Dny Tibetu“, které se také zúčastnil vyslanec dalajlámy.[18] U příležitosti výročí potlačení tibetského povstání v roce 1959 se 10. března také konala každoroční pietní akce „Vlajka pro Tibet“, kterou podpořilo doposud nejvíce obecních zastupitelství (319).

Tibetskou vlajku před vládním úřadem (MŽP) i přes oficiální protest velvyslanectví ČLR osobně vztyčil ministr pro životní prostředí a místopředseda vlády M. Bursík (SZ) v přítomnosti vyslance dalajlámy. MZV ČR prostřednictvím své mluvčí vyjádřilo podporu požadavku kulturní autonomie Tibetu a odmítlo oficiální protest ČLR.[19] Jako projev určitého napětí lze chápat i odmítnutí vstupu pražskému primátoru čínskou pohraniční stráží do Tibetu. Pro svůj výstup na Mount Everest (červen) musel Pavel Bém i přes platné vízum ČLR zvolit trasu přes Nepál.

V oblasti českého exportu do ČLR ovšem statistika naznačuje oživení, které lze přičíst lepší nabídce českého zboží, aktivní pomoci CzechTrade (informační servis, organizace veletrhů, aktivní propagace českých firem, zprostředkovatelský a asistenční servis za státem dotovanou cenu, vytváření vlastní sítě osobních kontaktů pracovníků CzechTrade, cenné osobní zkušenosti). Pozitivem je rozšíření českého sortimentu a zkvalitnění nabídky.

Jako opatření s praktickým dopadem pro celý DV z iniciativy MPO (v návaznosti na *Exportní strategii ČR*) je třeba vyzvednout plošné rozšíření působnosti CzechTrade a CzechInvest. Nové kanceláře CzechTrade byly otevřeny v Čcheng-tu, v Ho Či-Minově Městě. Kromě toho dvě nové pobočky Hospodářské komory ČR vznikly v Soulu a v Tokiu. CzechInvest, klíčový aktér v hledání investorů v roce 2007, spustil v roce 2007 svoje webové stránky v korejštině.

Růst českých exportů do ČLR je současně provázen boomem nekontrolovaných importů z Číny, kterým česká strana z nepříliš známých příčin nikdy od roku 1989 nebránila. ČLR i po stupu do WTO uplatňuje ochranu svého trhu prostřednictvím nepřímých, netarifních nástrojů, stejně jako všechny ostatní země na Dálném východě. Autorovi není známo, že by kdy některá vládní instituce jen zauvažovala o odvetných opatřeních. Na oficiální úrovni česká strana pouze neustále vysvětluje své problémy s rostoucím obchodním deficitem, na což ČLR ani další asijští partneři nereagují. Liberální obchodní přístup vůči ČLR zachovává ČR i na půdě EU, i když některé členské země upřednostňují jiný postup. Když ovšem české vrcholné vládní a ministerské delegace naléhají na své asijské protějšky, aby napomohly vyrovnání českého deficitu, nemají šanci na podporu, protože vlády partnerských států stejně nemají moc účinně zasahovat do průběhu obchodu. V souběhu s podporou vládních institucí existují vlastní iniciativy jednotlivých ekonomických subjektů, které si s doporučením vládních agentur sjednávají vlastní kontrakty s asijskými partnery. Oživení zdola lze hodnotit jako nadějné, zvláště například v případě Číny, kde se české podniky začínají více prosazovat.

Česká liberální obchodní politika s ČLR na půdě EU zůstává nadále zachována,[20] bilaterální spory v obchodní agendě se přesunuly na úroveň Evropské komise, kde lze uplatnit stížnosti na nekorektní obchodní praktiky, dumping a porušování autorských práv. Významnější roli v tomto směru začínají hrát česká média a také úsilí – zatím ojedinělé – poslankyně EP Z. Roithové, která se angažuje v kauzách tohoto typu. Varováním do budoucna je vstup čínských automobilů na český trh. Zatímco textilní průmysl a podstatná část kožedělné a obuvnické výroby byly českou politikou obětovány, dovoz velmi laciných strojírenských výrobků do ČR představuje konkurenci v tradičně silné oblasti české ekonomiky. České automobily Škoda pronikly

ve větší míře na čínský trh jen díky zahájení výroby typu Octavia v rámci pobočky Volkswagenu v Šanghaji,[21] tedy s pomocí silného německého partnera. Předtím musela ČR žádat každoročně o udělení dovozní licence, zato import levných čínských automobilů (firma Charouz, 2007) ničím omezen není. Systém česko-čínských obchodních vztahů je tedy nastaven způsobem, který raketový růst českého deficitu umožňuje. MPO problém deficitu nepokládá za natolik závažný, jak se na první pohled jeví, a zohledňuje především zájem českých dovozců, kteří importované komponenty a materiál z ČLR vyvážejí dále do zemí EU.[22]

MPO nesignalizuje, že by liberální obchodní politika měla být přehodnocena, trvajícím argumentem kromě výše uvedeného je možnost odbytu v dalších regionech ČLR (střední a západní Čína).[23] Je otázka, zda se tato hypotéza naplní a do jaké výše bude deficit s ČLR akceptovatelný. Vláda a MPO se může časem dostat do situace, kdy bude muset jasně rozhodnout, do jaké míry je daný systém pro ČR výhodný, zejména pokud jednotliví aktéři vyvinou politický nátlak (představitelé výrobních odvětví, jednotlivé firmy, odbory).

Čínská lidová republika je některými představiteli (krajští hejtmani) kupodivu pokládána za významného investora, i když jasně větší investice doposud přicházely z Japonska, Jižní Koreje a Tchaj-wanu. Nic sice nebrání pozitivní změně,[24] která však platí i v případě již zmíněných zavedených investorů. Mírné oživení české podnikatelské činnosti v ČLR[25] lze považovat za příslib, prosadit se více v Číně bude představovat dlouhodobý proces a vyžádá si pokračování v racionálních formách státní podpory.[26]

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI DÁLNÉMU VÝCHODU VE VEŘEJNÉM, POLITICKÉM A MEDIÁLNÍM PROSTORU

I přes veřejná prohlášení a mediální ohlas existuje evidentní shoda a kontinuita v enormním zájmu obou velkých stran – ODS a ČSSD a také zejména KSČM o Čínu, vycházející z lobbistických zájmů,[27] v případě KSČM spíše omylem také z důvodů ideologických.[28] Mezi častými cestami do Číny a reálnými výsledky této „ceremoniální činnosti“ je však minimální prokazatelná souvislost. Dojednávání smluv, doporučování a osobní garance spadají do oblasti tajemství, která jsou součástí konexí v asijském stylu. Značná pozornost byla věnována výpravě delegace sociálně demokratické strany (září) vedené předsedou ČSSD J. Paroubkem do ČLR, kterou většina tisku hodnotila sarkasticky a která byla ještě doprovázena osočením ODS.[29] Expremiér Paroubek vyjádřil obavy, že současná vláda podceňuje význam Číny a maří úsilí předchozí vlády, která dosáhla zlepšení vztahů s Pekingem.[30] Česká média uváděla čínskou diplomatickou aktivitu v OSN jako jednu z hlavních příčin neúspěchu ČR v úsilí o místo nestálého člena Rady bezpečnosti OSN.[31] Z těchto projevů českého mediálního diskurzu lze vyvodit, že se Čína a vztah českých politických stran k ní stává vnitropolitickým tématem a pokračuje tak trend, který předcházel parlamentním volbám v roce 2006.

ZÁVĚR

Obecně lze hodnotit vztahy České republiky se zeměmi Dálného východu v roce 2007 jako bezkonfliktní, většinou přátelské, s pokračujícím přílivem investic (Jižní Korea, Japonsko) a směřující k mírnému nárůstu českých exportů. Z hlediska podílu jednotlivých aktérů plnily vládní instituce nezbytnou reprezentativní roli, zatímco největší zásluhu na ekonomických výsledcích mají vládou zřízené agentury CzechTrade a CzechInvest. Jako příznivý trend lze zhodnotit rostoucí decentralizaci (role obcí, regionů při jednání s asijskými partnery) a aktivitu jednotlivých ekonomických subjektů, které si s pomocí vládních agentur nebo i bez nich dokáží hledat partnery samy a dokáží se lépe než v předešlých letech orientovat v terénu, jak dokládá zejména 70% růst exportů do ČLR.

Zájem asijských investorů a obchodních partnerů zatím trvá, pozice ČR v oblasti turismu a kultury posiluje. Existuje tedy příležitost pokračovat v započatém trendu a naučit se lépe využívat možností. Pro posílení českých exportů je největší výzvou ČLR, mimo oblast DV zejména Indie a Vietnam. Negativem je obchodní deficit se všemi partnery z oblasti DV a jejich exportní konkurence, ohrožující česká produktivní odvětví. Z hlediska českého vnitropolitického vývoje lze konstatovat, že se Čína stává politickým tématem – jako jediná země z celého sledovaného regionu DV.

Poznámky

1 *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, s. 13–14.

2 *Programové prohlášení vlády*. Vláda ČR. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20840**, přístup 2007).

3 Asie bez Předního východu, tj. střední, východní a jihovýchodní Asie, od Kazachstánu a Afghánistánu až po Japonsko, Indonésii a Filipíny (bez Tichomoří).

4 Interview s představitelem MZV ČR, teritoriální odbor pro oblast Asie a Pacifiku.

5 ČLR, Rusko, Kazachstán, Kyrgyzstán, Turkmenistán, Tádžikistán, statut pozorovatelů – Indie, Pákistán, Mongolsko, Írán.

6 *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament (COM 2006): EU –China: Closer Partners, Growing Responsibilities*, Brussels, 24. 10. 2006. Viz též např. Berkovsky, Axel: *Europe Gets Tough on China*. Far Eastern Economic Review, No.1, Jan/Feb, 2007, s. 42–44; Shambaugh, David: *China-Europe Relations get Complicated*. Global Politics, The Brookomngs Institute, 2007. On-line: (**www.brookings.edu/fp/cnaps/commentary/shambaugh20070501.htm**).

7 Komisaři pro zahraniční obchod, ochranu spotřebitelů, zahraniční politiku.

8 *Japonsko a Česko se podporují v ambicích v radě bezpečnosti OSN*. Česká tisková kancelář, 14. 2. 2007.

9 *Klaus se Schwarzenbergem zahájili návštěvu Japonska*. Česká tisková kancelář, 13. 2. 2007; *Hospodářská komora otevřela v Tokiu pobočku*. Česká tisková kancelář, 13. 2. 2007.

10 Jednalo se prakticky o nejvýznamnější politickou návštěvu z ČR, kromě exprezidenta Havla v r. 2004.

11 *Jacques: Tchaj-wan by měl být přijat do OSN*. Gita. On-line: (**www.ta-gita.cz/publicistika/jacques-tchaj-wan-by-mel-byt-prijat-do-osn/**). Dle téhož zdroje celý poslanecký klub SZ a poslanec ODS

M. Benda podepsali výzvu podporující přijetí Tchaj-wanu do OSN, SZ také potvrdila petici pro vstup Tchaj-wanu do Světové zdravotnické organizace.

12 Při Radě vlády pro národnostní menšiny je od r. 2007 stálý zástupce vietnamské komunity v ČR. Svaz Vietnamců v ČR existuje již osm let. *V radě vlády pro menšiny bude zasedat Vietnamec*. Česká tisková kancelář, 13. 11. 2007.

13 Česká národní banka, *Přímé zahraniční investice do ČR za rok 2007*. On-line: (**www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/pzi/pzi_2007_toky/index.html2**). Zaokrouhleno na tři desetinná místa (RF).

14 Tamtéž.

15 Rozhovor s Petrem Vávrou, ekonomická sekce ZÚ ČR v Pekingu, 2007.

16 Údaj za období leden–listopad 2007, ČSÚ: *Zahraniční obchod za leden až říjen 2007 podle zemí*. On-line: (**www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/t/AA0027780C/$File/6001071001.pdf**).

17 *ČR podepsala s Tchaj-wanem dohodu o letových službách*. Česká tisková kancelář, 10. 10. 2007.

18 Členy Skupiny jsou poslanci všech politických stran, kromě KSČM. Viz webové stránky členky SZ K. Jacques, iniciátorky vniku „Skupiny přátel Tibetu" v Poslanecké sněmovně, viz **www.katerinajacques.cz**, citováno 9. 3. 2007. Viz též Česká tisková kancelář, 9. 3. 2007.

19 *Bursík rozzlobil Čínu: nad ministerstvem vlaje symbol Tibetu*. Hospodářské noviny, 9. 3. 2007.

20 Rozhovor s Alešem Uchytilem, MPO; Zuzanou Roithovou, poslankyní EP; Alešem Červinkou, CzechTrade v Šanghaji; Petrem Vávrou, Ekonomická sekce ZÚ v Pekingu, 2007.

21 Výroba zahájena v r. 2007, plán do konce roku 35 000 kusů. V roce 2008 již 100 000.

22 Tlapa, Martin: *Náš obchod s Čínou trochu jinak*. Právo, 30. 7. 2007.

23 Tamtéž.

24 Příklad investice čínské firmy Changhong v Nymburku, která zahájila v r. 2007 výrobu plochých obrazovek.

25 Rozhovor se zástupci CzechTrade v Šanghaji a Ekonomické sekce ZÚ v Pekingu, listopad 2007.

26 Slabá pozice ČR v ČLR je dána souhrnem faktorů – transformačními problémy, protekcionismem ČLR, malou konkurenceschopností českých výrobků, silnou konkurencí i doposud nedostatečnou známostí českého zboží.

27 Významným účastníkem relevantních vládních delegací (též prezidenta V. Klause v ČLR v r. 2004) byla kupříkladu finanční skupina PPF, která se v Číně pustila do odvážných nákupů rizikových pohledávek a úvěrových činností. Nyní chystá mj. vstup do Nanchang Commercial Bank (hl. město prov. Ťiang-si, městská banka), a do Three Gorges Bank v Čcheng-tu (hl. město prov. S'-čchuan). Viz např: *PPF v roce 2007 rozšiřuje své aktivity, Kellnerova PPF míří na čínský bankovní trh*. Česká tisková kancelář, 18. 2. 2007; *Říman bude v Číně jednat o zakázkách pro české firmy*. Česká tisková kancelář, 22. 5. 2007.

28 Současná Čína je spíše diktaturou pravicového typu než socialistickým státem.

29 Místopředsedkyně parlamentu M. Němcová (ODS) naznačila možné spojenectví mezi firmou sponzorující ČSSD, která má podnikatelské zájmy v Číně. Viz *Paroubek v Číně podpořil sponzora ČSSD*. Lidové noviny, 25. 9. 2007. Výtka se týkala firmy ECM Group, která investuje do výstavby nemovitostí.

30 Rozhovor s Jiřím Paroubkem, 2007; viz též např. *Vztahy ve hvězdách*. Rozhovor s J. Paroubkem pro *Ekonom*, č. 5, 1.–7. 2. 2007, s. 38.

31 *Drtivá prohra na půdě OSN, tvrdí ČSSD*. Hospodářské noviny, 18. 10. 2007. Článek cituje místopředsedu vlády M. Bursíka, který byl hlasování v OSN přítomen a pro HN výslovně zmínil lobbing ČLR v neprospěch ČR.

Kapitola 15
Subsaharská Afrika v české zahraniční politice

Ondřej Horký

Česká zahraniční politika vůči subsaharské Africe sdílí mnoho charakteristik s politikou rozvojovou.[1] Česko-africké vztahy byly do roku 1989 ideologicky zatíženy a období od začátku devadesátých let charakterizovala snížená aktivita a reaktivní přístup. Liší se však v tom, že zatímco v oblasti rozvojové spolupráce přijala Česká republika mezinárodní závazky, v oblasti bilaterálních vztahů záleží především na vnitřní politické vůli vztahy udržovat a dále rozvíjet. Československá tradice přítomnosti v subsaharské Africe a zanedbávání regionu v rámci priorit ministerstva zahraničních věcí v kombinaci se snahami o úspornost proto vedly k celkovému snižování kapacit, k rušení a pozastavování rušení zastupitelských úřadů v regionu a ke střídavému zakládání a slučování Odboru států Blízkého východu a severní Afriky s Odborem států subsaharské Afriky v Odbor států Blízkého východu a Afriky. Chybějící vize, čeho a jak chce Česká republika ve státech subsaharské Afriky dosáhnout, a s tím spojená nekoncepčnost prováděných kroků nejlépe charakterizují českou africkou politiku.

Subsaharská Afrika s Latinskou Amerikou dnes stojí na posledním místě priorit české zahraniční politiky. Malý zájem o region se projevuje především tím, že velká část agendy není určena bilaterálně, ale vyplývá z ostatních agend. Této skutečnosti odpovídají i dosavadní zahraničněpolitické analýzy.[2] Až na výjimky se o Africe nezmiňují a dotýkají se jí pouze v souvislosti s rozvojovým, evropským a multilaterálním rozměrem zahraniční politiky, v oblasti bezpečnosti pak s problematikou migrace a organizovaného zločinu. Autoři publikovaných studií dávají české zahraniční politice protikladná doporučení. Neshodnou se na snižování nebo naopak na zvyšování aktivit v Africe v závislosti na důrazu na východní a jihovýchodní priority české zahraniční politiky nebo na množství rozvojových, bezpečnostních a lidskoprávních problémů, které by Česká republika měla v Africe řešit.[3] Odborná veřejnost věnuje subsaharské Africe pozornost spíše kvůli bohaté historii vzájemných vztahů během studené války.[4]

Vzhledem k rostoucímu důrazu na hospodářský rozměr české zahraniční politiky je malý význam připisovaný regionu pochopitelný: se subsaharskou Afrikou je spo-

jena pouze každá dvousetpadesátá koruna zahraničního obchodu. Není potom divu, že i přes jeho rostoucí objem a otevírající se příležitosti financování českých subjektů na afrických projektech z Evropského rozvojového fondu se v roce 2007 nadále objevovaly v rámci MZV pokusy českou přítomnost v Africe omezovat. Evropská dimenze africké politiky má však ještě důležitější rozměr než jako zdroj příjmů pro české firmy a nestátní neziskové organizace: snad v žádné zahraničněpolitické oblasti neexistuje taková propast v pořadí priorit mezi Evropskou unií, jejími „starými" členskými státy, a Českou republikou. Na africký rozměr české zahraniční politiky je proto potřeba nazírat také obecně z hlediska procesu evropeizace a konkrétně ve výhledu chystaného českého předsednictví Evropské unie.

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA

Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006 je jediným programovým dokumentem Ministerstva zahraničních věcí ČR, který explicitně zmiňuje subsaharskou Afriku. Navrhovaná koncepce příslušného odboru z poloviny devadesátých let nebyla na ministerské úrovni schválena, a proto je rámec vztahů vymezen velmi stručně a obecně. Podobně jako u Asie, Latinské Ameriky, Austrálie a Oceánie se vzájemné vztahy mají vyvíjet „na základě oboustranně výhodné spolupráce, zejména v hospodářské oblasti"[5], dále pak v oblasti bezpečnosti, demokratizace a lidských práv. Pro subsaharskou Afriku koncepce zvláště zmiňuje všezahrnující orientace „na stabilní regionální mocnosti, na státy, s nimiž udržuje tradiční ekonomické vztahy, i na ty země, s nimiž se spolupráce jeví jako perspektivní". Koncepce obsahuje tvrzení, že Česká republika bude v rámci svých možností podporovat v roce 2001 vzniklou iniciativu pro obnovu kontinentu – Nové partnerství pro rozvoj Afriky (NEPAD) – a napomáhat „řešení konfliktů a stabilizaci poměrů v krizových oblastech". [6]

Rozvojová spolupráce, která na bilaterální úrovni kromě hospodářských vztahů tvoří převládající prvek česko-afrických vztahů, není v koncepci z roku 2003 vůbec vztažena k jednotlivým regionům. Dokument tak nijak nebere v potaz postupný trend propojování agend rozvoje, bezpečnosti, hospodářského rozvoje a životního prostředí, které je v případě Afriky patrné především na multilaterální úrovni. Právě na této úrovni se Česká republika zavazuje angažovat v oblasti řešení konfliktů a k podpoře NEPAD. Ve vládních prohlášeních současné ani minulých vlád není o Africe jediná zmínka.

AFRICKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA, UDÁLOSTI

Státní návštěvy

Zaměření na hospodářský rozměr a regionální mocnosti subsaharské Afriky, tedy Nigérii a Jihoafrickou republiku, potvrzuje i intenzita vzájemných diplomatických vztahů. Plánovaná státní návštěva prezidenta V. Havla ke konci druhého funkčního

období se ze zdravotních důvodů neuskutečnila, avšak její původní načasování až po cestě do Asie a Latinské Ameriky svědčí o pořadí regionálních priorit české zahraniční politiky. Obě země nakonec navštívil jako první český prezident až V. Klaus v prosinci 2006, včetně krátké schůzky s ministrem zahraničních věcí v Angole, která se díky stabilizaci a rostoucímu vývozu ropy jeví jako perspektivní obchodní partner. Navázal tak na lednovou cestu ministra zahraničních věcí C. Svobody do Nigérie, Angoly, Namibie a Tanzanie. V Jihoafrické republice se obchodních jednání spojených s prezidentskou návštěvou účastnila mise 35 českých podnikatelů a cesta do Nigérie byla spojena s neúspěšným pokusem prodat letouny L-159 z výzbroje české armády.[7] Nelze-li intenzitu českého zájmu o Afriku srovnávat se západními sousedy, zůstává výjimečnou v rámci zemí střední Evropy: V. Klaus navštívil Jihoafrickou republiku jako první hlava státu regionu od pádu apartheidu a do Nigérie se vrátil soukromě na konci listopadu 2007 na pozvání nadace Osigwe Anyiam-Osigwe.[8]

V červenci 2007 měl předseda vlády M. Topolánek vést delegaci do Jemenu a Etiopie, avšak z osobních důvodů svou účast zrušil. Jemenská diplomacie návštěvu na nižší úrovni odmítla, a proto se uskutečnila pouze návštěva Etiopie, kde premiéra zastoupil vicepremiér J. Čunek. Delegaci doprovázely také ministryně obrany V. Parkanová a ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny D. Stehlíková s podnikatelskou skupinou. Delegace byla přijata na nejvyšší úrovni a tlumočila pozvání etiopskému premiérovi do České republiky. MZV označilo návštěvu za mimořádný úspěch. Etiopie podpořila českou kandidaturu do Rady bezpečnosti OSN a zároveň vyjádřila víru, že se opět stane prioritní zemí české rozvojové spolupráce.

Summit Evropská unie–Afrika

Nejdůležitější událost roku 2007 ve vztahu k Africe – či alespoň zřejmě jediná událost, kterou v rámci české zahraniční politiky vůči Africe řešila vláda – představoval dlouho odkládaný summit Evropská unie–Afrika. Konal se ve dnech 8.–9. prosince v Lisabonu na úrovni předsedů nebo předsedkyň vlád a z členských zemí Unie se jej na protest proti přítomnosti prezidenta Zimbabwe nezúčastnili britský premiér G. Brown, český premiér M. Topolánek a předsedové vlád Litvy, Maďarska, Slovenska, Polska a prezident Kypru. Toto rozhodnutí se rodilo několik měsíců. Český vicepremiér pro evropské záležitosti A. Vondra označil bojkot summitu za možnost již v polovině října. Rozhodování v rámci MZV komplikovala skutečnost, že přítomnost R. Mugabeho nebyla zpočátku jistá, nakonec jej pozvalo samo Portugalsko a ne Unie jako celek. Členské státy Evropské unie dále pozvolna oslabovaly způsob, jak zimbabwský režim zkritizovat. Omezení kritiky R. Mugabeho na vystoupení německé premiérky A. Merkelové v rámci panelu, věnovanému lidským právům, byla již pro ministerstvo nepřijatelná, a proto se rozhodlo přítomnost premiéra na summitu omezit. K tomuto verdiktu však pravděpodobně přispělo i plánované setkání premiérů zemí Visegrádské skupiny na 9. prosince. Na konci listopadu se tedy vláda definitivně usnesla na vyslání delegace na úrovni nižší, než odpovídalo oficiálnímu pozvání, a ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg v Lisabonu pobyl jen po nezbytně nutnou dobu.[9]

Pozice České republiky i dalších nových členských států byla přitom usnadněna tím, že v Zimbabwe, které se nachází v hluboké hospodářské krizi a ve kterém vláda

porušuje lidská práva, nemá stát prakticky žádné hospodářské ani politické zájmy. Navzdory rozhodnutí lze českou pozici, pokud jde o intenzitu upozorňování na porušování lidských práv v Africe, označit za středovou mezi severskými zeměmi, které jsou k této otázce tradičně velmi citlivé, a jižními členskými zeměmi Evropské unie, které se jeví jako tolerantnější. Na konečném oslabení evropské pozice měla podíl především snaha o to, aby otázka Mugabeho přítomnosti nezastínila důležitou agendu naplňování Evropské strategie pro Afriku. Její První akční plán na léta 2008–2010 bude rozvíjen zejména za francouzského předsednictví Evropské unie v druhém pololetí roku 2008 a poté jej převezme a dále bude rozpracovávat Česká republika.

Oblasti bezpečnosti, hospodářství a rozvoje

Mezi nejsledovanější události roku se i nadále řadily stabilizace Demokratické republiky Kongo a situace v súdánském Dárfúru. V žádném z regionů se však Česká republika s výjimkou poskytování humanitární pomoci dvoustranně neangažovala. V oblasti bezpečnosti a demokratizace Česká republika vyslala v minulých letech vojenské pozorovatele do několika misí OSN a ke sledování konžských voleb v roce 2006. V této zemi také ministerstvo vnitra v roce 2004 proškolilo vysoké policejní důstojníky. V roce 2008 se má Česká republika zapojit do mise Evropské bezpečnostní a obranné politiky v Čadu a Středoafrické republice. Mise bezprostředně souvisí se situací v Dárfúru a její podíl spočívá ve vyslání dvou českých důstojníků do generálního štábu mise, který sídlí ve Francii. Ve srovnání s celkovým počtem téměř 4000 mužů a žen je česká účast symbolická, její podíl na financování však přesáhne milion eur a odpovídá jednomu procentu nákladů.[10] Slabou angažovanost v rámci společné zahraniční a bezpečnostní politiky Evropské unie odůvodnilo ministerstvo zahraničních věcí tím, že subsaharská Afrika nepatří mezi priority české zahraniční politiky, dále pak omezeným počtem českých sil, které jsou vázány v Iráku a v Afghánistánu, a nepřipraveností českého vojska působit v tropických podmínkách.[11] Afrika může představovat pro Českou republiku přímá bezpečnostní rizika, zejména v oblasti migrace, vláda je však vnímá výrazněji ve svém východním sousedství a tomu přizpůsobuje i svou politiku. Vzhledem k tomu, že Česká republika dosud nepřispívá do Evropského rozvojového fondu, na dalších evropských aktivitách v Africe ani na avizované podpoře NEPAD se prakticky nepodílí.

V hospodářské oblasti tvoří podíl subsaharské Afriky na českém zahraničním obchodu pouze 0,4 % a dosahuje asi 650 mil. USD.[12] Ani jeden ze subsaharských států však nepatří mezi prioritní země *Exportní strategie České republiky pro období 2006–2010* ministerstva průmyslu a obchodu.[13] Subsaharská Afrika je považována za nerozvinutý trh, a přestože české stroje a spotřební zboží se zde těší dobré tradici z dob studené války, často sem bývají reexportovány přes další evropské země. Skutečný objem obchodu proto může být vyšší. V regionu Latinské Ameriky, pro srovnání, exportní strategie upřednostňuje hned čtyři země a vzájemný obchod s Českou republikou je oproti subsaharské Africe dvojnásobný. V posledních letech byly do subsaharské Afriky vyvezeny i větší investiční celky se státní podporou EGAP, Exportní garanční a pojišťovací společnosti, její možnosti však nejsou využity, protože subsaharská Afrika je soukromým sektorem považována za náročnou a riskantní

oblast. Některé země jsou dokonce z hlediska státních vývozních záruk nepojistitelné, což brání nárůstu obchodní výměny.

Z dvoustranné rozvojové spolupráce mířilo v roce 2006 do subsaharské Afriky 7,4 %, tedy méně než třetina objemu pomoci, která směřovala do Evropy nebo na Blízký východ a do severní Afriky. Méně pomoci proudilo pouze do Latinské Ameriky. Bez ohledu na to, že dvě z desítky současných dlouhodobých a střednědobých a prioritních zemí české rozvojové spolupráce leží v subsaharské Africe, teritoriální rozdělení výdajů kopíruje zahraničněpolitické priority České republiky a ne potřebnost rozvojové pomoci: Zambie s Angolou se umístily z hlediska výdajů až na 14. a 15 místě.[14] I tak zůstává Česká republika v Africe největším donorem z nových členských zemí Evropské unie. Ze zastupitelských úřadů byly v rámci lokálních projektů mimo prioritní země v roce 2006 a 2007 aktivní zastupitelské úřady v Etiopii, Keni a Ghaně. České projekty jsou realizovány především v oblasti vzdělání, zdravotnictví a sociální oblasti.

Síť zastupitelských úřadů

I přesto, že bilaterální vztahy se subsaharskou Afrikou nejsou intenzivní, dobře rozmístěné a obsazené zastupitelské úřady zůstávají podmínkou pro zajištění regionální přítomnosti České republiky a udržování bilaterálních vztahů, které pomáhají rozvíjet hospodářské vztahy a získávat informace pro formulaci politik na evropské a mnohostranné úrovni. Zatímco v Praze sídlí tři velvyslanectví zemí subsaharské Afriky, Česká republika jich v subsaharské Africe vede osm. Ve srovnání s novými členskými zeměmi, které mají tradici vztahů se subsaharskou Afrikou, měla na počátku roku 2008 Česká republika stejný počet velvyslanectví jako Rumunsko, o jedno méně než Polsko a o jedno více než Bulharsko. Všechny tyto země mají bohatou tradici vzájemných vztahů se subsaharskou Afrikou z období studené války a zvláště Bulharsko dnes svoje styky s Afrikou obnovuje. Ve srovnání s menšími „starými“ členskými zeměmi má Česká republika stejný počet velvyslanectví jako Řecko a o dvě více než Rakousko. Slovensko a Maďarsko udržují velvyslanectví jen čtyři, resp. tři, obě země se však ve své zahraniční politice omezily na euroatlantický prostor a své sousedy.[15]

Kromě největších obchodních partnerů Jihoafrické republiky a Nigérie uvedl představitel ministerstva průmyslu a obchodu jako perspektivní trhy jedenáct subsaharských zemí, z nichž tři leží ve frankofonní západní Africe.[16] Uzavření zastupitelských úřadů na Pobřeží slonoviny a v Senegalu, s účinností od března 2005 v Abidžanu a od července 2005 v Dakaru, se zpětně jeví jako neprozřetelné. Jejich chybějící hospodářskou funkci tak částečně nahrazuje soukromý subjekt, Smíšená obchodní komora Česko–Rovníková Guinea–Gabon–Senegal–Guinea. Česká republika má navíc status pozorovatele v Mezinárodní organizaci frankofonie a po Francii převezme předsednictví Evropské unie. Rozhodnutí dnes MZV vnímá jako problematické a výhledově uvažuje o znovuotevření. V každém případě uzavírání zastupitelských úřadů nemá dobrý vliv na vnímání samé České republiky a může působit jako překážka při získávání podpory subsaharských států ve volbách do orgánů mezinárodních organizací. Ministerstvo zahraničních věcí za účelem podpory české kandidatury do křesla nestálého člena Rady bezpečnosti v roce 2007 vydalo třetí číslo dvouměsíčníku *Vítejte v srdci Evropy*,

v němž bylo poukazováno na historické vztahy mezi Českou republikou a Afrikou, život Afričanů a Afričanek v zemi a projekty české rozvojové spolupráce v Africe.

V této souvislosti se v létě 2007 objevila zpráva o plánovaném uzavření dalších českých úřadů ve světě, z nichž byla neoficiálně uvedena i velvyslanectví v Harare a v Kinshase.[17] Předseda Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny J. Hamáček označil tento plán za skandální, protože nebyl konzultován s Poslaneckou sněmovnou. Velvyslanectví v Zimbabwe zatím zůstává zachováno, neboť bez bilaterálních vztahů by Česká republika mohla ztratit legitimitu v možném působení na režim prezidenta R. Mugabeho.[18] Taktéž velvyslanectví v Demokratické republice Kongo nebylo do počátku roku 2008 uzavřeno, nebylo však ani potvrzeno jeho dlouhodobé trvání. V posledním případě se zastupitelský úřad stal 7. 9. 2007 terčem rabování kvůli sporu o pronajatou budovu, ve které velvyslanectví sídlí. Česká republika přitom v Kinshase vlastní pozemek s budovou.

Uzavření personálně poddimenzovaného konžského úřadu bylo avizováno již v době přípravy prvních demokratických voleb po desetiletích v roce 2006. Tehdy se setkalo s nepochopením členských států Evropské unie, že by Česká republika mohla zemi opustit v kritické době pro její budoucnost. Mluvčí ministerstva zahraničních věcí celkově ospravedlnila současné uzavírání úřadů nedostatkem českých turistů. Zároveň však jsou posilovány úřady v Asii a v zemích bývalého Sovětského svazu, kde existuje velký potenciál pro český obchod a investice, což svědčí o posilování pragmatismu a důrazu na východní rozměr české zahraniční politiky na úkor ostatních regionů.

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Vzhledem ke svému úzkému regionálnímu vymezení byla v roce 2007 česká africká politika určována po běžné hierarchické linii v tomto pořadí: vláda a ministr zahraničních věcí, náměstkyně pro bilaterální vztahy, vrchní ředitel teritoriální sekce II, Odbor států Blízkého východu a Afriky a Oddělení států subsaharské Afriky. To však neznamená, že by tato politika byla ovlivňována výhradně v této úzké linii. Počet aktérů, kteří projevují zájem o subsaharskou Afriku a kteří vycházejí především ze zkušenosti vedoucích zastupitelských úřadů v Africe, je velmi omezený. Ovlivňují ovšem do určité míry rozhodovací procesy uvnitř ministerstva bez ohledu na své aktuální postavení v době, kdy nepobývají na zastupitelských úřadech, nebo prosazují africkou problematiku po odchodu z diplomatické služby v dalších vysokých funkcích ve státní správě. Nezdá se, že by tato nesystematičnost byla ministerstvem považována za mimořádnou. Rozhodně však souvisí s nekoncepčností africké politiky a zdá se být charakteristickou i pro region Latinské Ameriky.

Z postojů vrcholných aktérů se lze zmínit o prezidentovi V. Klausovi, který se na konci roku 2007 v rozhovoru pro *Mladou frontu Dnes* vyjádřil kriticky k současnému postoji „světa“ vůči Africe.[19] Rozvojová pomoc Africe je podle něj v zájmech „donátora“ a ne příjemců pomoci. Těm by spíše pomohlo odbourání obchodního protekcionismu a na Africe vyžadovaném dodržování standardů. Zopakoval tak svoje

neoliberální postoje k rozvoji z přednášky u příležitosti soukromé návštěvy nigerijského Lagosu. Ve vládě v roce 2007 nedošlo kromě otázky summitu EU–Afrika k žádné další výraznější diskusi.

Ačkoli v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR existuje meziparlamentní skupina Subsaharská Afrika, kterou tvoří dva členové a jedna členka, žádnou činnost nevyvíjí. Jihoafrická skupina má ovšem členů devět a poukazuje tak na výjimečné postavení největšího obchodního partnera České republiky v regionu. Když se v Poslanecké sněmovně a v Senátu konalo jednání o ratifikaci aktualizované smlouvy z Cotonou, týkající se vztahů mezi Evropskou unií a zeměmi Afriky, Karibiku a Tichomoří, dotazy se týkaly spíše formální stránky smlouvy a zajištění financování Evropského rozvojového fondu než jejího skutečného důsledku a role České republiky v africké politice Evropské unie.

Větší angažmá České republiky v Africe, především na základě dvoustranných vztahů, je cílem neziskového sektoru, který zastupuje zejména Společnost přátel Afriky. Ve spolupráci s Rozvojovým střediskem ÚMV a Radou vlády pro udržitelný rozvoj uspořádala 25. 10. 2007 v Černínském paláci pod záštitou ministra zahraničních věcí konferenci s názvem *Česká republika a Afrika*. Z hlediska rozvojových a humanitárních neziskových organizací, zapojených do uskutečňování pomoci, lze se zmínit o projektech „adopce" dětí na dálku či o dobrovolných sbírkách, které často směřují právě do Afriky. Negativní vztah k české zahraniční politice vyjádřila česká pobočka Amnesty International, která v roce 2007 kritizovala vývoz českých zbraní v uplynulém roce především do Etiopie a Nigérie, ve kterých vlády násilím potlačují politickou opozici nebo páchají násilí na svých občanech a občankách.[20]

Na Ministerstvu zahraničních věcí ČR byla v roce 2007 africká agenda stále ještě řešena v rámci Oddělení států subsaharské Afriky Odboru států Blízkého východu a Afriky. Ten se od roku 2008 rozdělil na Odbor států Blízkého východu a severní Afriky a Odbor států subsaharské Afriky.[21] Po rozpadu Československa bylo uzavřeno několika zastupitelských úřadů a počet všech zaměstnanců Odboru států Blízkého východu v procesu rozštěpování a slučování postupně klesl z 21 na 13 a Odboru států subsaharské Afriky z 19 na 6 k počátku roku 2008.

V rámci celého ministerstva panuje celá škála názorů na českou africkou politiku. Kromě otázky důrazu na subsaharskou Afriku obecně se liší i v míře, zda by tato politika měla být prováděna spíše bilaterálně či multilaterálně. Zatímco zastánci mnohostranného a evropského přístupu argumentují nedostatečnými kapacitami, zastánci dvoustranného přístupu argumentují například tím, že „staré" členské země Evropské unie chrání v Africe své partikulární zájmy a že Evropská komise zastává vlastní politiku, která může být od politiky většiny členských států odlišná. Zprostředkované angažmá tak prý nese riziko rozporu se zájmy České republiky. V souvislosti s narůstající aktivitou nových aktérů v subsaharské Africe, zejména Číny a Indie, však dochází k přibližování postojů jednotlivých členských zemí Unie, což posiluje podporu pro evropeizaci africké politiky. Tu vyjadřují *Strategie EU pro Afriku* z roku 2005 a *Evropský konsensus* z roku následujícího.

Mezi externími aktéry nejvýznamnější roli zastává a bude bezesporu zastávat Evropská unie. V roce 2007 se také lisabonský summit EU–Afrika stal nejdůležitější

událostí i pro českou zahraniční politiku vůči subsaharské Africe. Evropeizace africké politiky paradoxně slouží jejím aktérům také jako základní argument pro posílení bilaterálních vztahů mezi Českou republikou a Afrikou. Hospodářské důvody nejsou i přes rostoucí intenzitu česko-afrického obchodu stále dostačující a podíl regionu na zahraničním obchodě ČR by tedy spíše působil jako argument pro oslabení české přítomnosti. Oproti tomu „evropský" argument, proč by se česká zahraniční politika měla v Africe dvoustranně více angažovat, spočívá v tom, že je to u „starých" členských zemí obvyklé, včetně Německa a Rakouska, které s Afrikou neměly tak silné historické vazby jako Československo.

Zdá se, že v souvislosti s nedávnými institucionálními a personálními změnami se ministerstvo zahraničních věcí vydalo směrem k rozvíjení evropského a mnohostranného rozměru české zahraniční politiky při zachování tradiční funkce dvoustranné spolupráce v oblasti diplomatických a hospodářských styků a omezeného rozsahu rozvojové spolupráce v Africe. Ale vliv Evropské unie se projevuje i v běžné agendě, například ve změnách administrativního dělení regionů: Mauritánie přešla pod Odbor států Blízkého východu a severní Afriky, neboť většina zemí Evropské unie vede Mauritánii pod severní Afrikou. Podobně Evropská unie řadí Súdán do subsaharské Afriky, ačkoli v české tradici spadá pod zastupitelský úřad v Káhiře.

Témata, řešená Stálým zastoupením ČR při EU v Bruselu, týkající se Afriky v příslušné pracovní skupině Společné zahraniční a bezpečnostní politiky (COAFR), v pracovní skupině pro Afriku, Karibik a Tichomoří (ACP) a dočasné skupině pro společnou strategii EU–Afrika se příliš neliší od českých priorit zahraniční politiky. Česká republika ve výborech zatím kvůli malé kapacitě intenzivně nevystupuje, i když síť zastupitelských úřadů jí umožňuje získat vlastní informace a vytvořit si na projednávané body názor. Ambasády však budou hrát důležitou roli i proto, že od roku 2008 získaly české podnikatelské subjekty možnost zúčastnit se tendrů Evropského rozvojového fondu, rozvojového nástroje dohod z Cotonou mezi Evropskou unií a zeměmi Afriky, Karibiku a Tichomoří. Česká republika během prvních šesti let přispěje do fondu částkou 3,2 mld. Kč. Programování témat výběrových řízení se vytváří především na zastoupeních Evropské unie v daných afrických zemích, a role místních zastupitelských úřadů je proto velmi důležitá, pokud si Česká republika klade za cíl, aby se i její subjekty mohly úspěšně zúčastnit vyhlašovaných evropských tendrů. Aktivní účast na politikách Evropské unie se tak neobejde bez upevnění dvoustranných vztahů.

ČESKÁ ZAHRANIČNÍ POLITIKA VŮČI AFRICKÉMU PROSTORU V POLITICKÉM, MEDIÁLNÍM A VEŘEJNÉM PROSTORU

V politickém prostoru se česká africká politika vpodstatě nevyskytuje. Tím, že je personálně dosti závislá, neprojevují se velké rozdíly mezi jednotlivými politickými silami, snad s výjimkou Strany zelených, která prosazuje zahraniční politiku s důrazem na témata standardní ve „starých" členských zemích Evropské unie, mezi něž patří lidská práva, rozvojová spolupráce a právě africká politika. To, že dosud nebyla

uzavřena žádná z avizovaných ambasád a že byl naopak opět vytvořen Odbor států subsaharské Afriky, lze dokonce přičíst osobní iniciativě ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga. Ten v souvislosti s konáním summitu EU–Afrika prohlásil, že Česká republika chce hrát „důležitou roli na africkém jevišti".[22]

Celkový mediální obraz subsaharské Afriky má dvě charakteristiky: za prvé je málo viditelný. Za druhé, pokud média o regionu informují, pak spíše negativně, neboť upřednostňují informace o ozbrojeném násilí a nejhlubší chudobě. Postupně se však objevují i pozitivní zprávy, které zdůrazňují nové hospodářské příležitosti, pozvolnou demokratizaci a mírové řešení konfliktů v regionu. Například 29. 4. 2006 vyšla v *Mladé frontě Dnes* příloha společnosti Člověk v tísni věnovaná subsaharské Africe, která byla placená z prostředků české rozvojové spolupráce v rámci programu osvěty, 11. 12. 2007 pak obdobná příloha o Češích a Češkách žijících v Africe. Obraz české zahraniční politiky vůči Africe je spíše negativní a novináři a novinářky kritizují MZV za oslabování české pozice v regionu.[23] Celkově počet článků a publikací věnovaných subsaharské Africe stoupá (věnuje se jí např. Radek Nedvěd v pravidelném sloupku *Hospodářských novin*). Měsíčník *Mezinárodní politika*, který vydává Ústav mezinárodních vztahů, Africe věnoval prosincové číslo roku 2006 a hned na to květnové číslo roku 2007.

Co se týče vztahu veřejnosti k subsaharské Africe, nejsou dostupné domácí výzkumy veřejného mínění, avšak poptávka po knihách, pořadech a možnosti podpořit rozvojové projekty s africkou tematikou roste. To souvisí i s rostoucí kupní silou obyvatelstva, která umožňuje cestovat i do vzdálenějších regionů, a celkovou proměnou hodnot. Analogicky k slovenskému výzkumu postojů ke své rozvojové spolupráci a Eurobarometru, který informuje o postojích Češek a Čechů k evropské rozvojové politice, lze očekávat, že veřejnost považuje za nejpotřebnější region pro směrování evropské pomoci právě subsaharskou Afriku. I přesto, že část veřejnosti je zatížena stereotypy a Afriku spatřuje prizmatem exotismu, kulturalismu, nebo dokonce rasismu, její zájem kontrastuje s prioritami české zahraniční politiky v bývalém Sovětském svazu a na Balkáně.[24] V oblasti lidských práv vyvolaly zvýšený zájem veřejnosti konflikty v Guineji a na počátku i v Keni, což se projevilo v množství dopisů adresovaných ministerstvu zahraničních věcí. Příslušný odbor se v odpovědích v prvním případě odvolával pouze na možnost nátlaku Evropské unie a nezmiňoval se o možnosti reagovat na porušování lidských práv na bilaterální úrovni. Ačkoli Česká republika tuto oblast představuje jako svoji „vlajkovou loď", výběr teritorií, ve kterých je aktivní, lze považovat za omezený.

V akademickém prostředí nastává po útlumu výzkumu subsaharské Afriky v devadesátých letech určité obnovení. Ústav Blízkého východu a Afriky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy ztratil akreditaci na studium programu afrikanistiky, avšak na Filozofické fakultě Univerzity Hradec Králové byl otevřen studijní obor politologie–africká studia. Doktorandi a doktorandky Katedry antropologických a historických věd Západočeské univerzity v Plzni organizují mezinárodní konferenci Viva Africa. V roce 2007 se uskutečnila ve dnech 27. a 28. dubna a zahrnula více než dvacet příspěvků od českých vědců a vědkyň.

ZÁVĚR

Česká zahraniční politika vůči subsaharské Africe je dobrým příkladem evropeizace národní politiky. Evropská unie, pro kterou představuje Afrika prioritu, výrazně ovlivňuje i domácí agendu a po dlouhém období nesystematických kroků přicházejí podněty pro vytvoření nové koncepce právě z Evropské unie. České předsednictví EU v prvním pololetí roku 2009 plně ukáže politické reprezentaci, že africká politika tvoří neopominutelnou součást zahraničních politik i těch zemí Evropské unie, které nezdědily intenzivní vztahy z období kolonizace.

Předsednictví však bude pro českou diplomacii představovat zároveň velkou výzvu. Francie bude v druhé polovině roku 2008 vyvíjet vysokou aktivitu a pravděpodobně přinese nové iniciativy. Skutečná agenda proto nemusí být příliš bohatá a může spočívat v jejím předávání. Česká republika se ani nechystá přicházet se zvláštní iniciativou. Na české předsednictví se však může přenést složité dojednávání Dohod o hospodářském partnerství mezi Evropskou unií a zeměmi Afriky, Karibiku a Tichomoří. Ministerstvo zahraničních věcí odmítlo asistenci jiného členského státu, například Německa, které pomáhalo Rakousku i Slovinsku a které má Česku bližší pohled na subsaharskou Afriku než bývalé koloniální velmoci. To svědčí o vysokém sebevědomí české diplomacie. Nároky na Odbor států subsaharské Afriky, stálé zastoupení v Bruselu a zastupitelské úřady budou rozhodně vysoké. Pokud nebudou jeho kapacity posíleny, příležitost, kterou poskytlo znovuotevření samostatného odboru od roku 2008, nemusí být využita.

Politická vůle zůstane nezbytnou součástí úspěchu. Určitou změnu přinesl ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg, který je nakloněn zachování globální přítomnosti České republiky a oproti svým předchůdcům posílil důraz na Afriku, konkrétně třeba na Zimbabwe. Osobní preference současného vedení ministerstva zahraničních věcí však v žádném případě nenahrazují dlouhodobou koncepci české zahraniční politiky vůči Africe, která by zajistila její kontinuitu a účinnost. Potřeba jasné, politicky konsenzuální a dlouhodobé koncepce se ukazuje jako obzvláště palčivá právě v okrajových oblastech českého zájmu.

Nová koncepce by proto měla vzít v potaz, zda bude chtít Česká republika zůstat i nadále přítomna globálně, tak jako se od členského státu Evropské unie podobné velikosti očekává, a především zda převezme priority Evropské unie i do svých dvoustranných vztahů se subsaharskou Afrikou. To by jí umožnilo zvýšit důvěryhodnost a ocenění mezi „starými“ členskými zeměmi. Česká republika může i nadále výrazně upřednostňovat východní rozměr své zahraniční politiky a v Africe se angažovat pouze na evropské a mnohostranné úrovni. Toto řešení se však bez podpory dvoustranných vztahů ukazuje jako bezzubé, protože nepřispívá k získání mezinárodní podpory, vlastních informací z regionu a možnosti ovlivňovat evropskou politiku.

Česká republika by mohla podle některých aktérů přinést odlišný pohled na subsaharskou Afriku, založený na zkušenosti vlastní transformace a na historických vztazích, méně postižených paternalismem ve srovnání s bývalými koloniálními mocnostmi. To se však neobejde bez promítnutí tematických priorit české

zahraniční politiky do afrického regionu, zvláště pak v oblasti podpory lidských práv a dobrého vládnutí, které patří mezi hlasitě deklarované priority české zahraniční politiky.

Poznámky

1 Za poskytnutí rozhovoru děkuji Jaroslavu Olšovi, pověřenému řediteli Odboru analýz a plánování MZV ČR, 8. 11. 2007; Přemyslu Rabasovi, poslanci Poslanecké sněmovny, 29. 11. 2007; Viktoru Lorencovi, vedoucímu afrického oddělení Odboru států Blízkého východu a Afriky MZV ČR, 8. 1. 2007; Blance Fajkusové, vedoucí Úseku vnějších vztahů EU na Stálém zastoupení České republiky při Evropské unii v Bruselu, 11. 2. 2008, a Bronislavě Tomášové, ředitelce Odboru států subsaharské Afriky MZV ČR, 21. 3. 2008. Veronice Šůsové děkuji za pomoc v rešerších českého tisku a Vlastimilu Fialovi, docentovi Palackého univerzity v Olomouci, za přínosné poznámky k dřívější verzi kapitoly.

2 Pick, Otto a Handl, Vladimír (eds.): *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004; Nekvapil, Václav–Berdych, Antonín–Veselý, Luboš: *Agenda pro českou zahraniční politiku 2007*. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2007.

3 Nekvapil a kol., op. cit.; Gedlu, Mesfin: *Perspektivy zahraniční politiky České republiky v Africe*. Policy Paper. Ústav mezinárodních vztahů, únor 2005.

4 Zídek, Petr–Sieber, Karel: *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948–1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007.

5 *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, s. 13.

6 Tamtéž, s. 14.

7 Viz tisková zpráva P. Hulinského, stínového ministra obrany za ČSSD z 27. 11. 2007.

8 Klaus, Václav: *Speech at the Osigwe Anyiam-Osigwe Foundation Annual Lecture*, 29. 11. 2007. On-line: (**www.klaus.cz/klaus2/asp/clanek.asp?id=80siXjsMcOx2**).

9 Usnesení vlády č. 1332 ze 28. 11. 2007 „Souhlas s vysláním delegace na II. Summit Evropská unie–Afrika v Lisabonu ve dnech 7. až 9. prosince 2007“.

10 Honzák, Radek: *Mise do Čadu odhalila slabiny EU*. Hospodářské noviny, 29. 1. 2008.

11 Vystoupení J. Karfíka, vrchního ředitele teritoriální sekce II Ministerstva zahraničních věcí ČR. In: Hlaváček, Jiří–Hulec, Otakar–Vlčková, Jitka (eds.): *Česká republika a Afrika*. Říjen 2007. On-line: (**www.rozvojovestredisko.cz/download.php?id=205**), s. 6–7.

12 Hlaváček a kol., op. cit., s. 6.

13 Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR: *Exportní strategie České republiky pro období 2006–2010*. 2006. On-line: (**www.businessinfo.cz/cz/rubrika/exportni-strategie-cr-2006-2010/1001404**/).

14 *Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky*. Statistická příloha 2002–2006. Praha: Ústav mezinárodních vztahů 2007.

15 Internetové stránky ministerstev zahraničních věcí jednotlivých zemí. Kanceláře vládních rozvojových agentur a generální a honorární konzuláty nejsou brány v potaz.

16 Vystoupení J. Zemana, zástupce ředitele Odboru mimoevropských zemí Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. In: Hlaváček a kol., op. cit., s. 32.

17 Antoš, Jakub: *Schwarzenberg rozhodl: Česko ruší sedm ambasád*. Aktuálně.cz, 10. 8. 2007. On-line: (**aktualne.centrum.cz/domaci/politika/clanek.phtml?id=481375**).

18 Politické změny po prezidentských a parlamentních volbách v březnu 2008 pak budou představovat novou výzvu pro českou politiku vůči Zimbabwe.

19 Buchert, Viliam: *Rozhovor prezidenta republiky Václava Klause pro deník Mladá fronta Dnes*. MF Dnes, 8. 12. 2007

[20] Amnesty International Česká republika: *České zbraně skončily také v Etiopii, Nigérii nebo Kolumbii*. Tisková zpráva, 22. 8. 2007.

[21] Institucionální a s nimi spojené personální změny jsou také příčinou omezeného počtu zdrojů této analýzy.

[22] *Afrika a EU chtějí těsnější spolupráci. EU kritizuje Zimbabwe*. České noviny, 8. 12. 2007. On-line: (**ceskenoviny.cz/svet/index_view.php?id=285815**).

[23] Např. Vodička, Milan: *Česká politika nezájmu aneb útěk z Afriky*. MF Dnes, 29. 4. 2006.

[24] Inštitút pre verejné otázky: *Slovenská verejnosť a rozvojová pomoc: výsledky výskumu verejnej mienky*, květen 2005; European Commision: *Special Eurobarometer 280 „Europeans and Development Aid"*, June 2007.

Část VI:

Multilaterální rozměr české zahraniční politiky

Kapitola 16
Multilaterální rozměr české zahraniční politiky

Veronika Bílková

Multilaterální vztahy sehrávají v zahraniční politice ČR klíčovou úlohu. Rok 2007 nicméně potvrdil, že jejich těžiště dlouhodobě spočívá v angažovanosti ČR v Evropské unii, NATO a mezinárodních ekonomických institucích. Organizace jiné, včetně OSN, většiny jejích přidružených organizací a Rady Evropy, zůstávají naopak stále, snad s jistou výjimkou lidskoprávní agendy, mimo hlavní pole pozornosti a ani tak významná událost, jakou byla kandidatura ČR na místo nestálého člena Rady bezpečnosti OSN, na tomto dlouhodobém stavu příliš mnoho nezměnila.

MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA

Z hlavních programových dokumentů, jež zahraniční politika ČR využívala v roce 2007 jako svá východiska, se o multilaterální rovině české diplomacie podrobněji vyjadřuje pouze *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. Dokumenty další (*Koaliční smlouva*, *Programové prohlášení vlády*) ji přecházejí mlčením, resp. jí věnují jen stručnou zmínku v souvislosti s organizováním vojenských a civilních misí. Koncepce zahraniční politiky ČR označuje „rozvíjení vztahů s dalšími zeměmi a mezinárodními organizacemi na dvoustranném i mnohostranném základě /…/“ (bod 3) za jednu z priorit české zahraniční politiky a „mnohostrannou spolupráci v rámci integračních uskupení a mezinárodních organizací“ (bod 2.4) řadí mezi nástroje této politiky. Specifická pozornost je věnována OSN, o níž koncepce pojednává jednak obecně v části zabývající se bezpečností, jednak konkrétněji v kapitole nazvané *Česká republika a OSN*. V této kapitole vyjadřuje ČR svůj zájem o všechny tři hlavní oblasti aktivit OSN, tj. udržování míru a bezpečnosti (s důrazem na mírové mise), rozvoj a ochranu lidských práv. Jasně též deklaruje svou podporu snahám

o reformu OSN, založenou „jak na upřesnění nových úkolů organizace, tak na zlepšení stávajících mechanismů a struktur“ (bod 4.5), a zejména pak o reformu Rady bezpečnosti, jež by zvýšila její reprezentativnost. Samostatná kapitola je věnována též vztahu *ČR k Radě Evropy.* Zde se ČR hlásí k myšlence reformy Evropského soudu pro lidská práva a vyzývá k dalšímu posílení smluvního systému Rady Evropy a ke zpracování mezinárodněprávních instrumentů k potírání světového terorismu v tomto rámci.

MULTILATERÁLNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: UDÁLOSTI, AGENDA

V roce 2007 dominovala agendě multilaterálních vztahů kandidatura ČR na místo nestálého člena Rady bezpečnosti OSN. K dalším významným tématům patřily aktivity ČR ve dvou nově vzniklých orgánech OSN, Radě pro lidská práva (viz kapitola 18 – *Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky*) a Komisi pro budování míru, postup ČR při pravidelném zasedání Valného shromáždění OSN a téma reformy OSN. Poměrně malá pozornost se naopak dostala Radě Evropy, v jejímž rámci nenastaly v roce 2007 žádné významnější změny.

Kandidatura České republiky do Rady bezpečnosti OSN

Kandidaturu na místo nestálého člena Rady bezpečnosti OSN na léta 2008–2009 ohlásila ČR v roce 2003. Svou kampaň stavěla na tradici úspěšného působení v OSN (členství v Radě bezpečnosti v letech 1994–1995, předsednictví 57. zasedání Valného shromáždění v letech 2002–2004, předsednictví Hospodářské a sociální rady v roce 1998), angažovanosti v řadě oblastí aktivit OSN (mírové operace, rozvojová spolupráce, humanitární pomoc) a své pověsti země, která prošla úspěšnou společenskou a ekonomickou transformací a pokojným rozdělením federativního státu.[1] Soupeřem ČR bylo Chorvatsko a zpočátku ještě Gruzie, která však brzy svou kandidaturu stáhla. Šance na zvolení se dlouho zdály vysoké, ČR byla dokonce považována za favorita a ještě těsně před volbou, konanou 16. 10. 2007, se čeští politici vyjadřovali optimisticky.[2] První kolo tajného hlasování nicméně skončilo poměrem hlasů 95 : 91 ve prospěch Chorvatska a ve druhém se ztráta ČR ještě zvýšila, poměr byl 106 : 81. Po realistickém zhodnocení situace ČR následně svou kandidaturu stáhla a Chorvatsko bylo ve třetím kole zvoleno hlasy 184 států.[3] Na konci roku 2007 vypracovalo MZV (Odbor OSN) k neúspěšné kandidatuře do Rady bezpečnosti interní materiál, který byl projednán a schválen kolegiem ministra zahraničních věcí a vzat na vědomí vládou. Konstatovalo se v něm, že přesné důvody volebního nezdaru nelze vzhledem k mechanismu voleb nestálých členů RB (volba probíhá tajně bez oznámení, kdo a jak hlasoval) jednoznačně určit, nepochybně ale mezi nimi důležitou roli sehrála omezenější kampaň ČR a menší politická vůle zvítězit.

Česká republika a Komise OSN pro budování míru

Komise OSN pro budování míru je nově vzniklým orgánem OSN, který má za úkol dbát o postkonfliktní rekonstrukci válkou zničených oblastí. Její aktivity řídí Organi-

zační výbor, do něhož byla, s platností od 1. 1. 2007, zvolena rovněž ČR, která zde zastupuje Hospodářskou a sociální radu. Ke členství naši zemi motivovala hlavně snaha o posílení diplomatické a politické spolupráce s regionem Afriky a s Africkou unií a o zvýšení prestiže v době kandidatury do Rady bezpečnosti OSN a přípravy na předsednictví Rady EU. V roce 2007 se činnost ČR v Komisi v zásadě omezila na to, že poskytla finanční částku 50 000 USD do zvláštního Fondu pro budování míru a dalších 100 000 USD na uspořádání regionálního workshopu v Addis Abebě, zaměřeného na problematiku boje proti obchodu s lehkými zbraněmi. ČR též podporovala uspořádání teritoriálně orientovaných schůzek a prosazovala, aby Komise rozšířila svůj zájem z dosavadních dvou (Burundi a Sierra Leone) na větší počet zemí (Guinea-Bissau, Haiti, Východní Timor).[4]

Česká republika ve Valném shromáždění OSN

Valné shromáždění OSN uskutečnilo v roce 2007 své 62. zasedání. ČR během něho neprezentovala žádné vlastní návrhy, připojila se ale k sérii iniciativ Evropské unie, směřující k přijetí rezolucí týkajících se trestu smrti, náboženské netolerance a situace v Barmě, Bělorusku a Severní Koreji. Iniciativy byly předem dohodnuty na celounijní úrovni v jednáních, do nichž se zapojovali zástupci MZV, stálého zastoupení v Bruselu a stálé mise v New Yorku. Tento přístup odpovídá obecnějšími trendu europeizace české zahraniční politiky, který se asi nejvýrazněji projevuje právě na půdě některých mezinárodních organizací a institucí. Zahájení 62. zasedání VS se netradičně zúčastnil i prezident ČR V. Klaus, který nejprve přednesl projev na summitu OSN ke globálnímu oteplování[5] a následně vystoupil ve všeobecné rozpravě VS.[6] Zde označil OSN za „vysoce důležitou a fakticky nenahraditelnou platformu“,[7] za niž „v současném světě /…/ neexistuje náhrada“,[8] a zdůraznil potřebu toho, aby organizace zůstala fórem založeným na pluralitě názorů a nezměnila se v nástroj totalitního globálního vládnutí. Podpořil též myšlenku reformy OSN, jež by organizaci modernizovala, aniž by přitom ohrozila hodnoty svobody, demokracie a rovnosti všech států. Kromě prezidenta se zasedání VS zúčastnili též premiér M. Topolánek a ministři K. Schwarzenberg a M. Bursík, kteří se zde zejména pokoušeli získat hlasy pro podporu kandidatury ČR do Rady bezpečnosti.[9]

Česká republika a reforma OSN

Reforma OSN probíhá ve větší intenzitě již více než deset let a ČR vždy patřila mezi její aktivní podporovatele. V roce 2007 se tento postoj nejjasněji odrazil jednak ve zmíněném vystoupení prezidenta V. Klause na zahájení Valného shromáždění OSN, jednak v projevu velvyslance při OSN Martina Palouše, který se specificky zaměřil na reformu Rady bezpečnosti.[10] V tomto projevu Palouš vyzval k tomu, aby státy nepodléhaly „reformní únavě“[11] a snažily se postupnými kroky dovést reformu Rady bezpečnosti do úspěšného konce. Připomněl též, že ČR stabilně podporuje rozšíření orgánu podle modelu navrženého státy G4 (Brazílie, Indie, Japonsko, Německo), v němž se počítá s vytvořením čtyř nových stálých a pěti či šesti nestálých míst, která by byla rozdělena v souladu s principem spravedlivého geografického zastoupení. Alespoň jedno nové nestálé místo by přitom mělo připadnout východoevropské

skupině států, jejíž součást stále tvoří i naše země a na jejímž rozpuštění, resp. propojení se skupinou států západoevropských nemá ČR vzhledem k politické výhodnosti současného stavu zájem. Projev vzbudil vzhledem ke svému optimistickému naladění mezi členskými státy OSN pozitivní reakci a potvrdil, že ČR skutečně patří mezi proreformně orientované země. Je třeba dodat, že ČR neomezuje problematiku reformy OSN jen na reformu Rady bezpečnosti, ale trvale se zajímá i o jiné oblasti. V roce 2007 například podporovala iniciativy, směřující ke zvýšení koherence a koordinace v rámci OSN, k řešení otázek financování pro rozvoj a vytvoření některých nových orgánů, jež zatím v systému OSN chybějí.[12] Postoj ČR v otázce reformy OSN primárně určuje samo MZV (Odbor OSN) ve spolupráci se stálou misí v New Yorku, přínos jiných aktérů naopak zůstává omezený.

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ MULTILATERÁLNÍ DIMENZE ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Hlavním aktérem při formování a realizaci české zahraniční politiky vůči OSN a Radě Evropy bylo v roce 2007 Ministerstvo zahraničních věcí ČR. Svou roli zde sehrály rovněž další orgány státní správy, vláda ČR, prezident republiky a Parlament ČR. Velmi omezený naopak zůstal vklad regionů, nevládního sektoru, akademické obce i širší veřejnosti, které o danou agendu, s výjimkou některých jejích aspektů (lidskoprávního a bezpečnostního), dlouhodobě neprojevují výraznější zájem.

Ministerstvo zahraničích věcí je již ze zákona pověřeno úlohou „zabezpečovat vztahy České republiky k /…/ mezinárodním organizacím /…/“.[13] Přísluší mu tedy úloha hlavního garanta a současně i koordinátora vztahů mezi ČR a OSN, resp. Radou Evropy. V rámci MZV se agendou OSN primárně zabývá specializovaný Odbor OSN, který má mimo jiné za úkol koncepčně i organizačně zajišťovat zahraniční politiku ČR v OSN, formulovat postoje ČR k otázkám reformy OSN, koordinovat předkládání kandidatur do různých orgánů OSN, včetně loňské kandidatury do Rady bezpečnosti OSN, poskytovat odborná stanoviska v oblasti přidělené agendy, spolupracovat s dalšími státními i nestátními subjekty a se zastupitelskými úřady ČR v zahraničí.[14] Odbor OSN spadá, spolu s Odborem lidských práv a transformační politiky, Odborem bezpečnostní politiky, Odborem společné zahraniční a bezpečnostní politiky a Bezpečnostním odborem, do Bezpečnostně multilaterální sekce, řízené politickým ředitelem. Ke konci roku 2007 měl odbor 17 zaměstnanců a jeho ředitelem byl Jan Michal, který v této funkci v polovině roku nahradil Jana Káru. Agendu Rady Evropy řeší na MZV hlavně Odbor lidských práv a transformační politiky (LPTP).[15] Přirozenými partnery Odboru OSN i LPTP jsou mimo jiné Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP), jenž se podílí na slaďování zahraničněpolitických pozic ČR s postoji EU; Mezinárodněprávní odbor (MPO), který sleduje vývoj v oblasti mezinárodního práva, realizovaný na půdě OSN a Rady Evropy; příslušné teritoriální odbory, jež zajišťují formulování a realizaci zahraniční politiky ve vztahu ke konkrétním státům. Zásadní rozhodnutí (např. stažení české kandidatury do Rady bezpečnosti) se pak děje na úrovni vedení MZV, popřípadě na úrovni vlády ČR.

V místech, kde sídlí OSN a Rada Evropy, má ČR své stálé mise (SM v New Yorku, Ženevě, Vídni a Štrasburku), které odpovídají za udržování trvalého kontaktu s oběma organizacemi. SM v New Yorku, vedená velvyslancem Martinem Paloušem, se v roce 2007 soustředila především na vedení kampaně spojené s kandidaturou ČR do Rady bezpečnosti. Agendu zde měl na starosti zástupce velvyslance Petr Kaiser, kterému pomáhaly z diplomatického sboru třetí tajemnice stálé mise a dvě zvlášť k tomuto účelu najaté stážistky. SM v New Yorku dále zajišťovala účast ČR v hlavních i podpůrných orgánech OSN, například ve Valném shromáždění a Komisi pro budování míru, a prezentovala názory ČR na reformu OSN. SM v Ženevě, v jejímž čele stál v roce 2007 Tomáš Husák, monitoruje aktivity Evropské úřadovny OSN, která zahrnuje například Radu pro lidská práva, Úřad Vysoké komisařky pro lidská práva a řadu odborných organizací přidružených k OSN. SM ve Vídni, řízená Ivanem Počuchem, zabezpečuje vztahy mezi ČR a orgány a organizacemi OSN sídlícími ve Vídni, jako je třeba Úřad OSN proti drogám a zločinu. SM ve Štrasburku, kterou v roce 2007 vedl Pavel Svoboda, hájí zájmy ČR v Radě Evropy a sleduje činnost Evropského soudu pro lidská práva. Významnou úlohu sehrává Stálé zastoupení ČR při EU v Bruselu, řízené do konce roku 2007 Janem Kohoutem, které se podílí na formování jednotných celounijních stanovisek k otázkám řešeným v rámci OSN a Rady Evropy.

Další státní orgány, jež se v roce 2007 zapojily do tvorby a uskutečňování zahraniční politiky ČR vůči OSN a Radě Evropy, lze rozdělit do dvou kategorií. První zahrnuje orgány, jež se v této oblasti angažují dlouhodobě, a pro něž proto rok 2007 nebyl obvykle nijak mimořádný. Jde zejména o různé resorty mimo MZV (např. ministerstvo obrany, ministerstvo práce a sociálních věcí či ministerstvo životního prostředí), které se standardně zabývají tou sférou činnosti OSN, jež spadá do rámce jejich kompetencí, a v dané sféře více či méně aktivně spolupracují s MZV. Například zástupci MPSV se v uplynulém roce podíleli na přípravě nové *Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením,* která byla podepsána v březnu 2007 v New Yorku; zástupci MŽP pomáhali připravovat stanoviska k problematice globálního oteplování, prezentovaná na globálním summitu OSN v New Yorku (září 2007) a konferenci OSN na Bali (prosinec 2007). Druhou kategorii tvoří subjekty, jež se v roce 2007 na poli multilaterální diplomacie profilovaly výrazněji než v předchozích letech, a to především v souvislosti s kandidaturou ČR do Rady bezpečnosti. Sem patří například vláda ČR, jejíž členové se alespoň v poslední fázi aktivně angažovali v kampani za zvolení do Rady; prezident republiky, který se účastnil zasedání Valného shromáždění OSN a v projevu na jeho zahájení se vyjádřil k otázkám reformy OSN; či Parlament ČR, kde byla problematika české kandidatury do Rady bezpečnosti probírána v rámci interpelací.

Jiní aktéři ovlivnili v roce 2007 přístup ČR k OSN a Radě Evropy jen minimálně. Platí to hlavně pro nevládní sektor, jenž je v dané oblasti překvapivě málo aktivní. V ČR sice existuje České sdružení pro Spojené národy, jeho činnost ale zůstává omezena na pořádání vzdělávacích a osvětových akcí a na vysílání zástupců na mezinárodní vědecké akce. Například v roce 2007 uspořádalo sdružení přednášky k neúspěšné kandidatuře ČR do Rady bezpečnosti (25. 10. 2007, přednášející: vedoucí Odboru OSN MZV J. Michal) a ke zkušenostem Slovenska z Rady bezpečnosti (14. 11. 2007, přednášející: generální ředitelka sekce mezinárodních organizací

MZV SR M. Krasnohorská). Sdružení naopak nefunguje jako lobbistická skupina snažící se přímo působit na politické představitele a jejich prostřednictvím prosazovat své představy o žádoucí podobě OSN a o roli, kterou by v tomto kontextu měla sehrávat ČR. Málo angažovaná je rovněž akademická obec, jež OSN a Radě Evropy dlouhodobě nevěnuje příliš velkou pozornost, což se odráží i v nepatrném množství odborných publikací a článků, jež k tématu v ČR vycházejí.

Stejně jako v dalších oblastech zahraniční politiky, i ve sféře multilaterální diplomacie sehrává stále významnější úlohu členství České republiky v Evropské unii. Projevilo se to i v roce 2007, kdy se ČR aktivně zapojovala do formování celounijních stanovisek ke klíčovým problémům řešeným v rámci OSN a Rady Evropy. Obecná snaha je, aby EU na těchto multilaterálních fórech vystupovala jednotně, proto se její postoje předjednávají, a to buď přímo v New Yorku, nebo v Bruselu. Do těchto jednání pochopitelně vstupují jak aktéři činí v místě, tj. SM při sídlech OSN a Rady Evropy a SZ v Bruselu, tak orgány v ústředí, zejména Odbor OSN a LPTP na MZV. ČR v EU vystupuje jako konstruktivní partner. Zřídka tedy jedná izolovaně a většinou je ochotna přijmout vyvážený kompromis. Svými postoji má obvykle blízko k dalším státům středoevropského regionu, od nichž se odlišuje snad jen větším důrazem na problematiku lidských práv a šíření demokracie. V otázkách, jež EU rozdělují – a mezi něž se typicky řadí třeba problém Blízkého východu a boj proti terorismu – zaujímá ČR střední pozice, tj. bere zřetel na zájmy všech stran, a vnáší do debaty názory blízké dalším našim spojencům, hlavně USA (např. v případě Blízkého východu ČR trvale zdůrazňuje, že vedle legitimních zájmů palestinského lidu je třeba brát v úvahu i stejně legitimní potřeby státu Izrael, jež mají některé členské státy EU tendenci přehlížet). Členství v EU nutí na jedné straně ČR přistupovat na různé kompromisy, ale na straně druhé zvyšuje její vliv a poskytuje jí možnost nepřímo se podílet i na chodu těch orgánů, v nichž ČR nemá v dané chvíli své zástupce.

MULTILATERÁLNÍ DIMENZE ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V POLITICKÉM, MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

Aktivity České republiky v OSN a Radě Evropy vzbudily v roce 2007 jen malou pozornost české politické scény, sdělovacích prostředků, akademické obce a veřejnosti. Tato pozornost se v zásadě soustředila na vystoupení prezidenta V. Klause na summitu OSN ke globálnímu oteplování a na kandidaturu ČR na místo nestálého člena Rady bezpečnosti OSN.

Projev V. Klause ke globálnímu oteplování vzbudil zájem a kontroverze již před svým přednesením na summitu OSN. Vzhledem k dlouhodobým postojům prezidenta k problematice životního prostředí[16] bylo předem jasné, že projev nebude zcela odpovídat oficiálním názorům ČR v dané oblasti. To vyvolalo obavy části politické reprezentace, což se mimo jiné projevilo v dopisech, jež V. Klausovi zaslali předsedové Strany zelených M. Bursík (29. 8. 2007)[17] a ČSSD J. Paroubek (13. 9. 2007).[18] Výhrady byly soustředěny do dvou bodů. První, v zásadě vnitrostátní, se týkal role prezidenta ČR a jeho práva prezentovat na mezinárodních fórech své osobní názory.[19]

Druhý, mezinárodní, byl zaměřen na to, zda prezidentovo vystoupení může poškodit zahraničněpolitické zájmy ČR, zejména zájem na zvolení do Rady bezpečnosti OSN, a snížit prestiž ČR ve světě. Výměna názorů, jež pokračovala, za účasti širší části politické scény, médií a veřejnosti, i v období po projevu, jasně ukázala, že globální oteplování je v ČR více než v mnoha jiných zemích tématem primárně politickým, nikoli vědeckým, a že řada aktérů jej vnímá jako součást širší diskuse o optimální podobě a směřování české i mezinárodní společnosti.

Kandidatura ČR do Rady bezpečnosti dlouho unikala pozornosti médií, veřejnosti i politiků. Živěji se o ní začalo mluvit teprve v posledních týdnech před volbou[20] a zejména pak poté, kdy se ČR pro neúspěch v prvních dvou kolech hlasování vzdala kandidatury ve prospěch Chorvatska. Následně se zájem soustředil na hledání příčin českého neúspěchu. Opozice v tomto kontextu přičítala vinu málo aktivní volební kampani, která byla zahájena příliš pozdě a provázela ji značná váhavost a nejistota ohledně cílů sledovaných kandidaturou; neochotě či neschopnosti ČR komunikovat s některými státy, především státy třetího světa; a vlivu projevu prezidenta V. Klause o globálním oteplování, který mohl odradit státy Tichomoří a Karibiku, ohrožené zvedající se hladinou světových oceánů.[21] Vládní představitelé a MZV naopak za důvody nezvolení označovali souhru řady objektivních a subjektivních faktorů, mezi něž se mimo jiné řadí pozdní ohlášení kandidatury (rok 2003, Chorvatsko svou kandidaturu ohlásilo již v roce 1999); obavy mnoha států světa z toho, aby účast dalšího členského státu EU a NATO v Radě bezpečnosti nadměrně nezvýšila vliv západního bloku; souběh možného členství v RB s výkonem předsednické funkce v Radě EU v roce 2009, jenž se mohl některým státům zdát nepříliš šťastným; to, že ČR na rozdíl od Chorvatska již členem RB byla; a to, že se ČR na mezinárodní scéně aktivně angažuje v oblasti ochrany lidských práv, což některým státům nemusí být právě milé. Vzhledem k již zmíněné nemožnosti určit, pro koho (a tím méně pak z jakých důvodů) státy ve Valném shromáždění vlastně hlasovaly, neexistuje způsob, jak posoudit relevanci a váhu jednotlivých argumentů. Neshody o příčinách volebního neúspěchu ČR tak zůstávají nedořešeny.

ZÁVĚR

Angažovanost ČR v OSN a Radě Evropy zůstává mimo hlavní zájem české zahraniční politiky, jež se primárně soustředí na působení ČR v Evropské unii, NATO a mezinárodních organizacích ekonomické povahy. To se promítá již v základních programových dokumentech ČR, jejichž podstatná část (*Koaliční smlouva*, *Programové prohlášení vlády*) se o dané rovině mezinárodních vztahů prakticky vůbec nezmiňuje. Odrazem omezeného zájmu je rovněž to, že do formování a realizace zahraniční politiky ve vztahu k OSN a Radě Evropy je zapojeno poměrně málo aktérů, mezi nimiž klíčová úloha připadá MZV.

Na této situaci nic nezměnila ani kandidatura ČR na místo nestálého člena Rady bezpečnosti, jež v roce 2007 vrcholila. Kandidatura sice přinesla dočasné zvýšení pozornosti, věnované problematice OSN politickou scénou i širší veřejností, ale sama

o sobě se stala důkazem toho, že ČR nemá v názorech na to, kam v OSN směřuje a čeho chce prostřednictvím této organizace dosáhnout, zdaleka jasno. Právě vzhledem k tomuto váhání byla česká kampaň za zvolení do Rady bezpečnosti místy dosti rozpačitá až bezradná (v roce 2005 ČR dokonce zvažovala stažení kandidatury), což nepochybně ovlivnilo konečný výsledek. Ten by nicméně neměl být chápán jako jednoznačný neúspěch, neboť pokud se ČR po všech chybách, jež v kampani udělala, podařilo v prvním kole hlasování získat prakticky stejný počet hlasů, jaký měl protikandidát, svědčí to o tom, že její postavení na mezinárodní scéně je stabilní a že další státy na ni pohlížejí jako na seriózního partnera.

S výjimkou kandidatury do Rady bezpečnosti nebyl rok 2007 v agendě OSN a Rady Evropy nijak mimořádný. ČR se zapojila do činnosti dvou nových orgánů OSN, Rady pro lidská práva a Komise pro budování míru, účastnila se zasedání starších orgánů OSN, zejména Valného shromáždění, a potvrdila stálost svých postojů k reformě OSN a jejího hlavního výkonného orgánu, Rady bezpečnosti. V rámci Rady Evropy se kromě určitého vývoje v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva, týkající se českých kauz[22] neudálo v roce 2007 nic zásadního, a ČR tak neměla příležitost výrazněji se zde profilovat.

Obecně lze říci, že české zahraniční politice vůči OSN a Radě Evropy dominovaly v roce 2007 dva zásadní trendy. První spočívá ve zvyšující se specializaci ČR, jež se stále více ve svých aktivitách soustřeďuje na několik klíčových témat a několik prioritních zemí. Mezi klíčová témata patří zejména ochrana lidských práv a šíření demokracie ve světě a dále pak například reforma Rady bezpečnosti, posílení mírových operací OSN (viz kapitola 4 – *Bezpečnostní rozměr české zahraniční politiky*) či účast ČR na programech humanitární pomoci a rozvojové spolupráce. Prioritní země jsou definovány v závislosti na příslušném tématu, například v oblasti lidských práv jde o Barmu, Bělorusko a Kubu, v oblasti rozvojové spolupráce o Angolu, Bosnu a Hercegovinu, Jemen, Moldávii, Mongolsko, Srbsko, Vietnam a Zambii. Specializace je vzhledem k omezeným možnostem ČR, daným velikostí a bohatstvím země, nepochybně rozumná, při její realizaci by však ČR neměla pouštět ze zřetele obecnější kontext a podceňovat tradiční postupy a nástroje multilaterální diplomacie. Neúspěšná kandidatura do Rady bezpečnosti OSN potvrdila, že takový krok by se jí nemusel vyplatit.

Druhým obecným trendem, který ostatně charakterizuje celou současnou českou zahraniční politiku, je rostoucí europeizace. ČR již dnes na půdě OSN a Rady Evropy nevystupuje jen jako samostatný stát, ale také coby součást širšího a na mezinárodní scéně mimořádně vlivného uskupení. To dává české zahraniční politice nové možnosti a dovoluje jí prosazovat ty iniciativy, o jejichž správnosti dokáže přesvědčit unijní partnery, s bezprecedentní silou. Nezdá se, že by se to ČR již plně naučila, některé aktivity, realizované například na půdě Valného shromáždění nebo Rady pro lidská práva, nicméně ukazují, že v tomto směru činí pokroky. Europeizace vztahu k OSN i Radě Evropy bude nepochybně pokračovat a je jen na ČR, zda a v jaké míře dokáže daného procesu využít k realizaci svých priorit.

Poznámky

1 Viz MZV ČR. On-line: (**www.mzv.cz/wwWo/mzv/default.asp?ido=20077&idj=1&amb=1&trid=1&prsl=&pocc1=5**, citováno 5. 11. 2007).

2 Grohová, Johana: *Češi si věří v bitvě o křeslo v OSN*. Mladá fronta Dnes, 27. 9. 2007.

3 Viz *Česko vzdalo kandidaturu do Rady bezpečnosti*. Lidové noviny, 16. 10. 2007; *Česko prohrálo boj o Radu bezpečnosti*. Právo, 17. 10. 2007.

4 UN Doc. GA/10635, *General Assembly debates reform on peacebuilding commission's first year; speakers cite promising start, call for maximum impact on the ground*, 10 October 2007.

5 *Notes for the speech of H.E. Mr. Václav Klaus, President of the Czech Republic, at the High-Level Event on Climate Change,* United Nations, New York, September 24th, 2007.

6 *Projev J.E. p. Václava Klause, prezidenta České republiky, na všeobecné rozpravě 62. Valného shromáždění OSN*. New York, 26. 9. 2007.

7 Tamtéž.

8 Tamtéž.

9 Premiér se mimo jiné sešel s novým generálním tajemníkem OSN Pan Ki-munem a se zástupci současných členů Rady bezpečnosti. Uspořádal také recepci, na kterou pozval velvyslance všech členských států OSN.

10 Viz *Statement by Mr. Martin Palous, Permanent Representative of the Czech Republic to the UN on the Security Council Reform*. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/default.asp?id=49080&ido=20398&idj=2&amb=112& ParentIDO=7347**, citováno 7. 11. 2007).

11 Tamtéž.

12 Srov. např. ČTK, *Česká republika je pro zřízení agentury OSN pro životní prostředí,* 2. února 2007.

13 Paragraf 6, odst. 2 zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

14 Cit. dle údajů Odboru OSN. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?amb=1&idj=1&id=25278&ido =13656,** citováno 7. 11. 2007).

15 Více o tomto odboru v kapitole 18 – *Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky*.

16 Více viz Klaus, Václav: *Modrá, nikoli zelená planeta*. Praha: Dokořán 2007.

17 Text viz on-line: (**www.martinbursik.cz/3/265/detail/dopis-martina-bursika-vaclavu-klausovi**, citováno 9. 11. 2007).

18 Viz *Celý text otevřeného dopisu předsedy ČSSD Jiřího Paroubka prezidentovi Václavu Klausovi*. Lidové noviny, 13. 9. 2007.

19 Srv. „V kontextu Vašeho blížícího se vystoupení na neformálním zasedání na vysoké úrovni ke změně klimatu /…/ se domnívám, že nemáte žádný mandát prezentovat na něm své subjektivní názory na danou problematiku. A to právě z důvodu toho, že se nejedná o žádné odborné diskusní fórum, ale právě o zasedání s politickým a státnickým významem, kde budou Vaše názory prezentovány jako názory hlavy státu a chtě nechtě budou vnímány jako oficiální pozice ČR k této problematice." Tamtéž.

20 Viz např. *Otázky Václava Moravce*, ČT1, 16. 9. 2007 (diskuse mezi M. Bursíkem, V. Filipem a L. Jaklem); *Události*, ČT1, 26. 9. 2007 (rozhovor s velvyslancem ČR při OSN M. Paloušem).

21 Viz *Paroubek kritizoval pasivitu vlády v zahraniční politice*. iHNED.cz, 17. 10. 2007; *Proč Topolánek prohrál volbu do Rady bezpečnosti OSN*. Blog.aktuálně.cz, 29. 10. 2007.

22 Více viz kapitola 18 – *Lidskoprávní rozměr československé zahraniční politiky*.

Část VII:

Ostatní tematické oblasti české zahraniční politiky

Kapitola 17
Hospodářský rozměr české zahraniční politiky

Jan Hřích

HOSPODÁŘSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA

Hospodářská dimenze zahraniční politiky (či ekonomická diplomacie, popřípadě podpora VEV) je sice v poslední době dosti často v různých souvislostech mediálně zmiňována (a začíná se jí v ČR zabývat rovněž sféra akademická), avšak přesto ji dosud nelze považovat za oblast, která by byla z hlediska odborného zcela jasně a jednoznačně vymezena, a to jak pokud jde o obsah (tj. způsob a systém jejího vykonávání a cíle, které by si měla klást), tak pokud jde o rozsah (tj. které všechny dílčí sféry by do ní měly být zahrnovány).[1]

Tato určitá nejednoznačnost je ovšem dána rovněž tím, že hospodářská dimenze zahraniční politiky nestojí v ČR zcela mimo politický diskurz mezi pravou a levou částí politického spektra, byť se v posledních letech stále více přesouvá na jeho okraj a v praktických věcech se zde stanoviska pravice a levice sbližují. Na rozdíl od období počátků ekonomické transformace dnes již i pravice (zastoupená ODS) uznává, že vnější ekonomické vztahy (VEV) jsou pro ekonomiku typu ČR mimořádně důležité a že by je stát měl efektivně podporovat.[2] Zároveň ovšem klade důraz na nutnost přísných omezení pro tyto aktivity, které ponechají maximum prostoru pro působení tržních sil.[3] Pro levici (zejména ČSSD) představuje ekonomická diplomacie (ED) jeden z úhelných kamenů hospodářské politiky státu a důležitý předpoklad celkově úspěšného ekonomického vývoje a zároveň též specifický nástroj intervence ve prospěch posílení spravedlnosti (viz posílení možností širšího okruhu malých a středních podniků účastnit se na VEV).

Navzdory výše uvedené přetrvávající nevyjasněnosti a pojmové „neusazenosti“ však lze mezi hlavní směry ED řadit podporu exportu, a to s určitým důrazem na sektor malých a středních podniků (MSP), podporu přílivu přímých zahraničních investic (PZI), podporu aktivního cestovního ruchu a do určité míry rovněž podporu PZI do zahraničí. Stále naléhavější výzvou, stojící před ED v západních zemích (včetně ČR), je získávání

kvalifikovaných pracovních sil ze zahraničí. Všechny výše uvedené aktivity, doplněné o některé prvky veřejné kulturní politiky a „klasické diplomacie“, by přitom měly směřovat ke společnému cíli, kterým je vytváření dobrého jména země v zahraničí jakožto spolehlivého ekonomického partnera. Takto získaný „sociální kapitál“ má schopnost zpětně podpořit žádoucí rozvoj VEV. Do oblasti ED bývá ovšem většinou řazena rovněž multilaterální vnější ekonomická politika státu,spočívající v prosazování jeho zájmů na půdě mezinárodních organizací s ekonomickým zaměřením (WTO, OECD, EU).

Problematika ekonomické dimenze zahraniční politiky hraje – alespoň na první pohled – v základních programových dokumentech (tj. v *Koaliční smlouvě* a v *Programovém prohlášení vlády*, texty obou dokumentů jsou v této pasáži prakticky totožné) současné vlády velmi významnou až prominentní roli (v pasáži, týkající se zahraniční politiky, je uvedena na prvním místě), což je v plném souladu s celosvětovými trendy zahraniční politiky v posledním období. Cíle, které jsou zde nastíněny, jsou však orientovány výlučně směrem dovnitř, do ČR. Vláda se zde hodlá soustředit „…na vybudování efektivního modelu ekonomické diplomacie jako jednoho ze základních prostředků české zahraniční politiky. V tomto rámci také jasně vymezí a sjednotí kompetence v oblasti marketingu a prezentace České republiky, podpory exportu, investic a cestovního ruchu.“[4] Pasáže z *Programového prohlášení vlády* vyjadřují silný programový průnik přinejmenším dvou ze tří stran tvořících současnou vládní koalici, které ekonomickou dimenzi zahraniční politiky pokládají za výraznou prioritu, byť jejich konkrétní pojetí této oblasti není úplně totožné.[5] Lze tedy jednoznačně říci, že po dlouhém období diskusí o tom, zda podpora VEV vůbec představuje relevantní součást aktivit státu či zda jde pouze o nějaký „výstřelek“ odpůrců plnohodnotné tržní ekonomiky (jež vyplnily většinu devadesátých let),[6] stala se tato z hlediska ČR nesmírně důležitá oblast hospodářské politiky konečně plnohodnotnou součástí politické agendy všech relevantních stran, a to i z pravé části politického spektra.

Nehledě na verbální zdůrazňování role ED se však v základních programových dokumentech vlády nikde nedočteme, co od systému ekonomické diplomacie vláda očekává vzhledem k naplňování jejího hlavního úkolu: podpory vnějších ekonomických vztahů ČR v zájmu celkového pozitivního vývoje české ekonomiky.[7] Uvedené cíle tak zapadají spíše do rámce vnitropolitických záměrů současné vlády pravého středu, zaměřených na reformu veřejné správy, která by měla vést k její racionalizaci (či spíše zeštíhlení), flexibilizaci, debyrokratizaci apod. Vzhledem k velké vnější otevřenosti ekonomiky ČR je přitom jasné, že vývoj jejích VEV má na její celkový stav velmi významný až rozhodující vliv, což zřejmě také výraznou měrou přispělo – po období určitého váhání – k takřka všeobecné akceptaci nutnosti systematické angažovanosti státu v této oblasti.[8]

HOSPODÁŘSKÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA, AKTÉŘI

Podpora exportu, která stále představuje stěžejní oblast ED, zpravidla sestává ze tří stěžejních aktivit (dvě z nich mají finanční a jedna nefinanční charakter), mezi které

patří pojišťování exportních rizik na nekomerční bázi, refinancování exportních úvěrů poskytnutých odběratelům zboží a velmi široká oblast tzv. informační a technické podpory vývozu. Poslední z uvedených oblastí přitom v současné době zdaleka nezůstává pouze u zprostředkovávání různých komerčních informací, ale důraz klade na širokou škálu tzv. proaktivních opatření, spočívajících v poskytování cíleného a komplexního servisu podnikům majícím zájem o vstup na zahraniční trh.

Systém podpory VEV, který byl v hrubých obrysech výše naznačen, přijala po určitých peripetiích z devadesátých let za svůj rovněž ČR. Nehledě na to, že *Smlouva zakládající ES* obsahuje v článku, týkajícím se společné obchodní politiky, též zmínku o „vývozní politice", která by měla být její součástí, toto ustanovení nebylo nikdy v praxi naplněno.[9] Politika podpory exportu tak zůstává plně v rukou jednotlivých členských států. Prakticky jedinou výjimku v tomto smyslu představuje internalizace tzv. konsenzu OECD do komunitárního práva.[10] Tento mezinárodní dokument stanovuje určitá závazná omezující pravidla ohledně poskytování exportních úvěrů s veřejnou účastí. Celkově lze tedy říci, že členství v EU přináší ČR pouze minimální omezení pro provádění její (tržně konformní) politiky podpory VEV. Jinou věcí by ovšem bylo, pokud by se uchýlila – byť jenom v malé části svých podpůrných akcí – k nějakým formám selektivní podpory, snažící se zvýhodnit některé předem vytipované subjekty na úkor ostatních. Tím by se totiž okamžitě dostala do rozporu se striktními požadavky komunitární politiky na ochranu hospodářské soutěže.

Mnohotvárnosti politiky podpory VEV odpovídá také poměrně složitá (a částečně hierarchická ve vztahu mezi ministerstvy a jimi řízenými příspěvkovými organizacemi) struktura různých institucí, které ji realizují, jež se v ČR vytvořila po poměrně složitých vývojových peripetiích v devadesátých letech (v tom se ED liší od ostatních oblastí zahraniční politiky). Na druhou stranu ovšem nelze říci, že by se výrazněji odlišovala od obdobných struktur v jiných srovnatelných zemích nebo že by snad bránila provádění moderní neselektivní ED. ČR se řadí mezi země, v kterých existuje tzv. duální model řízení ED.[11] Znamená to, že kompetence v této oblasti jsou rozděleny mezi Ministerstvo zahraničních věcí ČR (MZV) a příslušné ekonomické ministerstvo, tedy Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (MPO). Toto rozdělení kompetencí mezi příslušné orgány státní správy nemá v případě ČR explicitní formální oporu v legislativě, ale pouze v určité dohodě mezi oběma ministerstvy.[12] Obě ministerstva společně plní úlohu vrcholné zastřešující instituce, jež vytváří obsah politiky podpory VEV a její hlavní cíle, kterých by měla dosáhnout. Do ED ovšem z „politické roviny" zasahují ještě nejméně další dva resorty, a to Ministerstvo pro místní rozvoj ČR (podpora cestovního ruchu) a Ministerstvo zemědělství ČR (agrární obchod).

Při implementaci státní politiky podpory VEV, stanovené ústředními orgány státní správy, připadá (včetně naplňování přijatých strategií) důležitá role státním příspěvkovým organizacím, především České agentuře na podporu obchodu/CzechTrade (CT). Tato agentura nabízí širokou škálu služeb podnikům (s důrazem na sektor MSP), které mají zájem proniknout na zahraniční trhy a dále se systematicky věnovat exportu. Klíčovou roli přitom hrají zahraniční kanceláře (v roce 2007 jich působilo celkem 33 ve 29 zemích)[13] této agentury, které umožňují její bezprostřední přítomnost v klíčových teritoriích, kde se mohou bezprostředně angažovat při uvádění jednotlivých podniků

na daný trh (provedení průzkumu trhu, vyhledání vhodného obchodního partnera). Na implementaci uvedené politiky se dále podílí Agentura pro podporu podnikání a investic/CzechInvest (CI). Obě uvedené agentury jsou příspěvkovými organizacemi MPO. Ve své dnešní podobě tato organizace vznikla 2. 1. 2004 sloučením bývalého CzechInvestu s dalšími dvěma agenturami MPO (Agenturou pro rozvoj podnikání a Agenturou pro rozvoj průmyslu ČR). Posláním nového CI „…je podpora konkurenceschopnosti českých podnikatelů. Zejména se jedná o podporu zpracovatelského průmyslu a inovací (cílenou podporou vzniku inkubátorů, vědeckotechnických parků a klastrů)…“[14] Agentura je tedy nyní mnohem více zaměřena na podnikatele v ČR, samozřejmě bez ohledu na jejich národní původ. Rovněž CI disponuje svými zastoupeními v zahraničí, byť jejich počet je výrazně nižší než v případě CT (v roce 2007 jich bylo celkem devět). Obě výše uvedené agentury se rovněž účastní na implementaci strukturální politiky EU v ČR (jsou nositeli operačních programů EU).

Nedílnou a významnou součástí systému ED jsou ovšem rovněž určité součásti (některých) zastupitelských úřadů ČR (ZÚ) v zahraniční zřizovaných MZV, a sice jejich tzv. obchodně-ekonomické úseky (OEÚ).[15] Podle výše zmíněné dohody mezi MZV a MPO jsou OEÚ „…integrální součástí ZÚ a jeho pracovníci jsou podřízeni vedoucímu ZÚ. Odborné řízení pracovníků OEÚ při zahraničně ekonomické činnosti náleží do přímé působnosti MPO, jemuž pracovníci OEÚ za výsledky své činnosti odpovídají.“[16] Ve vztahu k pracovníkům OEÚ (obchodním radům) tedy existuje určitá dvojkolejnost řízení, kdy na jedné straně jsou v rámci hierarchické struktury MZV podřízení vedoucímu ZÚ, na straně druhé jsou po odborné a metodické stránce řízeni příslušným pracovištěm MPO, které pro to disponuje odpovídajícími profesionálními kapacitami. Dosavadní zkušenosti s tímto systémem řízení naznačují, že se jeho principy stále plně nevžily a že v některých případech dochází k určitým kompetenčním třenicím, které však pravděpodobně nemají podstatný vliv na úspěšné fungování celého systému.[17] Soudě tak alespoň podle celkově pozitivního hodnocení výsledků, jichž bylo v uplynulých letech při podpoře VEV ČR dosaženo.

Úkoly OEÚ se poněkud liší podle toho, zda působí v místě, kde se zároveň nachází zahraniční kancelář CT. Tam, kde se tato kancelář nenachází, na něj v přiměřeném rozsahu připadají rovněž úkoly této instituce při podpoře českých podniků na uvedeném trhu, zatímco tam, kde působí společně s expoziturou CT, se OEÚ soustřeďuje především na koncepční činnost a na monitorování ekonomického prostředí v daném teritoriu (což ovšem neznamená, že v prvých z uvedených lokalit se takovouto činností nezabývá). Specifickou roli při podpoře VEV ČR hrají tzv. Česká centra, která jsou příspěvkovou organizací MZV (v současné době disponují sítí 21 zahraničních zastoupení). Zaměřují se především na oblast kultury a důležitou úlohu hrají především při vytváření pozitivního obrazu ČR v zahraničí (tzv. propagace státu čili branding) jakožto partnera nejen spolehlivého a ekonomicky vyspělého, ale také s hlubokou kulturní tradicí.

Do pestré mozaiky systému podpory VEV v ČR patří rovněž Česká centrála cestovního ruchu/CzechTourism (příspěvková organizace ministerstva pro místní rozvoj), jejímž úkolem je především propagovat ČR v zahraničí jakožto atraktivní lokalitu pro turistiku (centrála měla v roce 2007 v zahraničí celkem 28 zastoupení).[18] Cestovní ruch hraje, jakkoli má využití jeho možného potenciálu pro ČR dosud značné

rezervy, velmi významnou roli z hlediska vnější bilance české ekonomiky a rovněž jako důležitý vnitřní poptávkový stimul.[19]

Významnou součást ED představuje ovšem rovněž finanční podpora exportu, popřípadě dalších vnějších ekonomických aktivit českých subjektů od státu, spočívající v poskytování jednak zvýhodněných exportních úvěrů vyvážejícím subjektům, jednak zvýhodněného pojištění těchto vývozů. Státní politika v této oblasti, která má pouze doplňovat aktivity soukromých subjektů, realizované na plně komerční bázi, je realizována prostřednictvím České exportní banky, a. s. (ČEB), a Exportní a garanční pojišťovací společnosti, a.s. (EGAP). Obě organizace sice formálně mají soukromoprávní statut akciové společnosti, avšak jejich akcie jsou stoprocentně vlastněny státem. Vlastnická práva ČR jsou zde společně vykonávána resorty průmyslu a obchodu, zahraničí, financí a zemědělství.[20] Motivací pro angažování veřejného sektoru v této oblasti je především snaha vytvořit pro české firmy na zahraničních trzích podmínky srovnatelné s těmi, jaké mají jejich konkurenti. Poskytnutí například zvýhodněného refinancujícího úvěru totiž exportující firmě umožňuje nabídnout odběrateli výhodnější platební podmínky, jež tvoří nedílnou součást komerční nabídky. Na rozdíl od výše popsané informační podpory VEV tak v sobě finanční podpora skrývá mnohem větší potenciál pro možné narušování rovných konkurenčních podmínek na domácích i světových trzích. Na tuto činnost státu se proto vztahují určitá omezující mezinárodně platná pravidla (v rámci EU i v rámci širším – viz výše konsenzus OECD).

Institucionální strukturu podpory VEV si tedy lze představit jako určité pevné jádro (v podobě domácích centrál výše zmíněných institucí), z kterého vybíhají paprsky v podobě zahraničních kanceláří či zastoupení a jejich pevných vazeb na svá domácí ústředí. Uvedené centrály se přitom zabývají jak řízením svých zahraničních expozitur, tak přímým vykonáváním politiky podpory VEV vůči domácím subjektům. Uvedená zahraniční zastoupení se přitom zabývají jak podporou českých podniků přímo na příslušných zahraničních trzích, tak – v součinnosti se ZÚ – prosazováním cílů české ED vůči těmto teritoriím. Výše uvedenou institucionální strukturu podpory VEV přímo v daných teritoriích tedy dnes tvoří 82 OEÚ ZÚ, 32 zahraničních kanceláří agentury CT, devět zahraničních zastoupení CI a 21 zahraničních zastoupení Českých center. Do této struktury je ovšem nutno v jistém smyslu řadit rovněž ZÚ, na kterých přímo nepůsobí OEÚ, neboť i ty poskytují určitý základní rozsah „pomoci a podpory českým podnikatelským subjektům“.[21]

HOSPODÁŘSKÁ DIMENZE ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V ROCE 2007: AGENDA, UDÁLOSTI

Podpora VEV, vykonávaná směrem navenek, je v podstatě velmi chudá na jasné zahraničněpolitické události, jako jsou například oficiální mezinárodní návštěvy či multilaterální jednání různých mezinárodních summitů či ministerských konferencí. Je totiž prakticky zcela založena na každodenní „drobné práci“. Uvedené zahraničněpolitické události je však většinou možno hodnotit rovněž z hlediska toho, jaké efekty přinesly z hlediska VEV ČR vůči určitému teritoriu. O jasných událostech je ovšem

možno hovořit při pohledu směrem dovnitř, do ČR, z hlediska vývoje a organizačních změn celého systému podpory VEV.

Zcela zvláštní sféru podpory VEV, kde ovšem tak docela neplatí výše uvedené konstatování, představuje potom mnohostranná ekonomická diplomacie, tj. prosazování zájmů ČR na půdě globálních i regionálních mezinárodních organizací s ekonomickým zaměřením. Jejím cílem je působit ve prospěch vytváření a udržování příznivého mezinárodního prostředí pro rozvoj vnějších ekonomických vztahů obecně a vztahů, jež jsou důležité z hlediska českých ekonomických zájmů, zvláště. Členství ČR v různých mezinárodních organizacích ovšem zároveň představuje zdroj určitých závazků omezujících v některých případech prostor pro provádění politiky podpory VEV, kterou tak není možno provádět v rozsahu, který by si mohla ČR libovolně určit (viz např. konsenzus OECD).

Svým vstupem do EU se ČR prakticky zcela vzdala možnosti autonomně využívat nástrojů tzv. klasické obchodní politiky, mezi které patří především možnost samostatného určování vývozních cel, uzavírání obchodních dohod s třetími zeměmi a používání obchodních ochranných opatření pro případ dumpingu a státního subvencování, byť efektivní možnost používání těchto nástrojů byla již předtím výrazně omezena členstvím ve Světové obchodní organizaci (WTO). Tyto nástroje totiž patří pod tzv. společnou obchodní politiku EU (SOP), která je prováděna jednotně za celou Unii jejími orgány, především Evropskou komisí (EK) a Radou EU. Důležitou roli zde hraje především EK, která však jedná v rámci mandátu uděleného jí Radou EU. V případě uzavírání dohod s obchodním prvkem (s nečlenskými státy EU či s mezinárodními organizacemi) EK konzultuje tzv. zvláštní výbor jmenovaný Radou ze zástupců jednotlivých členských států.[22] Při výkonu SOP Rada rozhoduje kvalifikovanou většinou. Jednotlivé členské státy tak zde mohou vykonávat svůj vliv pouze vahou svého hlasu v Radě či nepřímo přes zástupce ve zvláštním výboru.

Evropská unie ovšem v současné době vykonává rovněž některé pravomoci, které v zakládající smlouvě v rámci části věnované SOP explicitně uvedeny nejsou, a to zejména zastupování celého společenství na půdě mezinárodních organizací, zabývajících se záležitostmi mezinárodního obchodu, tedy především na půdě WTO, v jejímž rámci probíhají mnohostranná jednání o postupné liberalizaci světového obchodu. EU tak dnes představuje předního světového aktéra v multilaterální architektuře liberalizace a regulace mezinárodního obchodu.

Po celý rok 2007 přitom v této oblasti trvala patová situace, bránící úspěšnému završení současného liberalizačního kola nesoucího název *Rozvojová agenda WTO z Dohá* (nebo též katarské kolo), jež je způsobena především neochotou EU dostatečně rychle a důrazně přetvářet svou společnou zemědělskou politiku k takové její podobě, která by byla méně deformující ve vztahu ke světovému trhu potravin a dalších zemědělských produktů. K pozastavení rozhovorů došlo na ministerské konferenci v červenci 2006 v Ženevě.[23] Od té doby nebyla nová ministerská konference svolána, neboť se při jednáních příslušných pracovních orgánů nepodařilo dosáhnout rozhodujícího průlomu, a nová konference by tedy neskýtala záruku úspěchu. Další krach konference na ministerské úrovni by totiž mohl vést spíše ke zhoršení celkové atmosféry a k oddálení možné budoucí dohody.

Nehledě na momentální zablokování mnohostranných rozhovorů o liberalizaci světového obchodu v rámci WTO se však EU ve svých programových dokumentech i nadále hlásí k tomuto procesu jakožto k nejefektivnějšímu nástroji pro postupné snižování bariér mezinárodního obchodu. Liberální vnější obchodní politiku na liberalizovaných světových trzích, nikoli tedy izolaci svých ekonomik od vlivu globální konkurence, EU ve svých oficiálních dokumentech chápe jako jeden z důležitých předpokladů posílení své konkurenceschopnosti.[24] Lze říci, že tento přístup je v souladu s obecnými zájmy ČR jakožto malé otevřené ekonomiky, jejíž pozitivní vývoj ve značné míře závisí na exportních možnostech, na což také bere zřetel mj. programové prohlášení stávající vlády.[25]

V duchu tohoto závazku také ČR po celý rok 2007 aktivně vystupovala na příslušných grémiích v rámci EU i WTO, avšak k rozhýbání zablokovaných jednání katarského kola její síly pochopitelně stačit nemohly. V rámci EU náleží k tzv. severnímu křídlu, které prosazuje radikální změny společné zemědělské politiky, které by k rozhýbání jednání v rámci WTO mohly přispět.[26]

Nehledě na to, že ED je v základních programových dokumentech (např. vládní prohlášení, programy některých politických stran) vnímána nejen jako priorita, ale i jako určitý celek či systém, mezi jednotlivými jejími aktéry převládá dosud názor, že koordinace jednotlivých aktivit dosud není na optimální úrovni a že tedy podpora VEV dosud nemá dostatečně systematický charakter.[27] Její nejvíce rozvinutou složkou je podpora exportu, kde se systematicky angažuje nejvíce institucí, především agentura CzechTrade, resp. její zahraniční kanceláře, OEÚ ZÚ a dále instituce finanční podpory exportu (ČEB a EGAP). Tato oblast je také nejpodrobněji zpracována v oblasti koncepční. V roce 2005 byla MPO za úzké spolupráce s MZV vypracována *Exportní strategie ČR pro období 2006–2010*, která „reaguje na změny, ke kterým došlo po vstupu ČR do Evropské unie, na nutnost nově definovat teritoriální priority, na nové potřeby klientů a nové trendy v poskytování služeb (investice do zahraničí, vývoz služeb.)“[28] Základními strategickými prioritami tohoto materiálu jsou podpora mezinárodní konkurenceschopnosti české ekonomiky a podpora dalšího zapojování MSP do mezinárodních ekonomických vztahů.[29] Rok 2007 tedy byl již druhým rokem naplňování této pětileté strategie, kterou převzala i nová vláda pravého středu.

Materiál v sobě spojuje analytické zpracování (použita mj. metoda SWOT) s jasnou profilací na dosažení konkrétních cílů ve stanoveném časovém rámci.[30] Patří mezi ně vytváření nových příležitostí na zahraničních trzích (prostřednictvím diplomatického působení na příslušných trzích a budování kvalitní značky ČR ve světě), zlepšení kvality služeb poskytovaných českým exportérům a zvýšení domácích vývozních kapacit (prostřednictvím exportního vzdělávání a rozšířením finančních služeb pro export). Zatímco první cíl představuje typickou ukázku působení ED směrem ven, vůči zahraničí, další dva jsou naopak příkladem jejího působení směrem dovnitř, vůči domácím subjektům (viz výše). Cílů exportní strategie má být dosaženo prostřednictvím naplňování dvanácti konkrétních projektů.[31] Charakteristickým znakem strategie je teritoriální diferenciace,[32] avšak na druhé straně zcela plošný přístup, pokud jde o jednotlivé položky zbožové struktury: „Exportní strategie se nevěnuje speciálně jednotlivým komoditním skupinám zboží a služeb, neboť takový přístup by na

celkové koncepční úrovni vedl k porušení zásady rovných příležitostí pro české exportéry.“[33]

Počátkem ledna 2007 nastoupila do úřadu koaliční vláda pravého středu premiéra M. Topolánka, jejíž vůdčí politickou sílu představuje Občanská demokratická strana (ODS). Dalšími dvěma členy koalice jsou potom centristicky orientovaní lidovci (KDU–ČSL) a Strana zelených. Programové prohlášení této vlády se sice k provádění aktivní politiky podpory VEV jednoznačně hlásí (viz výše), avšak zároveň klade důraz na provedení určitých změn v této oblasti, směřujících k jejímu celkovému zefektivnění, což mj. odráží programové priority nejsilnější koaliční strany.[34]

Návrhy na provedení uvedených dosti drastických změn v celém systému podpory VEV a jeho institucionálního zajištění přitom vycházejí (byť mají o poznání méně radikální charakter) z podkladů vypracovaných v rámci projektu *eStat*, realizovaného občanským sdružením *Becario,* majícím ideově i personálně blízko k ODS. Dokument s poměrně dlouhým názvem *Restrukturalizace organizací a činností státu zajišťujících zahraniční prezentaci země a podporu exportu, investic a příjezdové turistiky* (publikovaný v roce 2005) hodnotí stávající situaci jednoznačně jako neuspokojivou pro údajnou přílišnou věcnou a institucionální roztříštěnost aktivit státu v této oblasti a jeho zasahování do oblastí, které by měly být přenechány soukromé iniciativě (a z toho plynoucí nadměrné finanční náročnosti). Přichází přitom s opravdu značně radikálními návrhy, podle kterých by měly být všechny čtyři výše uvedené státní příspěvkové organizace sloučeny do jediné (s pracovním názvem CzechMark) a veškeré kompetence a politická odpovědnost za danou oblast převedeny na MZV. Velká většina aktivit, vykonávaných dosud různými státními organizacemi v rámci ED by měla být „outsourcována“ (tedy přenechána soukromým subjektům, jež by je vykonávaly na objednávku a za úplatu státu), zprivatizována či přímo zrušena. V rukou státu by tak měla být ponechána pouze propagace ČR a vytváření její jednotné značky v zahraničí (tzv. *branding*). Pouze „v některých případech“ dokument připouští také propagaci jednotlivých segmentů ekonomiky a v zemích s tzv. „státní“ ekonomikou také poskytování informačních služeb českým subjektům a „státní lobbing“ (v tržních ekonomikách je prý lobbing přípustný pouze „ve výjimečných případech“).[35] V dokumentu ovšem vůbec neexistují zmínky o finanční podpoře exportu, který spadá do působnosti organizací ČEB a EGAP.

Uvedená koncepce zároveň identifikuje také tři činnosti, které stát ve stávajícím systému nevykonává, a přitom by je měl vykonávat, a to měření efektivity všech propagačních činností, podporu vývozu investic z ČR a využívání rozvojové pomoci při propagaci země v oblasti exportu, investic a turismu.[36]

O způsobu uvažování autorů dokumentu svědčí mj. to, že pod titulkem *Rizika navrhovaného řešení* nenajdeme ani slovo o tom, jaká rizika by mohly navrhované radikální kroky eventuálně znamenat pro fungování celého systému ED, tedy i pro celkový vývoj VEV ČR, ale pouze obavy z toho, že by jimi navrhovaná opatření (o jejichž správnosti si zřejmě nepřipouštějí ani stín jakýchkoli pochybností) nemusela být realizována.[37]

Celkově lze říci, že důsledné naplnění výše uvedené koncepce by znamenalo prakticky úplnou destrukci pracně budovaného systému podpory VEV, který v ČR vznikl

na základě určitého – někdy dosti komplikovaného – institucionálního vývoje a reakce na neuspokojivý vývoj vnější bilance země během devadesátých let a který projevil svou funkčnost, když napomohl k postupnému velmi výraznému zlepšení vnější bilance a následně k celkově pozitivnímu vývoji celé české ekonomiky.[38] To na druhou stranu neznamená, že by zde neexistovala žádná neúčinnost a duplicita, jež by bylo vhodné odstranit, avšak bez likvidace celého systému, jenž nikdy v dohledné době rozhodně nedokáže nahradit soukromá aktivita.

Určitou naději, že by výše uvedený program nemusel být nakonec realizován s plnou silou a radikálností, v sobě obsahoval vlastně již volební program nejsilnější pravicové strany a pozdějšího vítěze voleb 2006. Program ODS se totiž implicitně *de facto* hlásil k plnému rozsahu činností dosud prováděných v rámci ED, byť zároveň vyzýval k určitým organizačním změnám v této oblasti (viz výše). Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, programové prohlášení současné české pravostředové vlády klade na ED značný důraz. Lze dokonce říci, že v jeho rámci hraje tato oblast prominentní roli, neboť „vybudování efektivního modelu ekonomické diplomacie" je zde uvedeno na prvním místě mezi cíli české zahraniční a bezpečnostní politiky.[39] I v tom je však implicitně obsažena určitá dvojsečnost, neboť je zde zároveň kladen důraz na organizační změny existujícího systému ED, zaměřené na jeho celkové zefektivnění.

Při pohledu na dosavadní, zhruba již rok a čtvrt trvající činnost současné vlády v oblasti podpory VEV lze konstatovat, že v oblasti organizační – alespoň prozatím – převažuje určitá obezřetnost a kontinuita.[40] Zatím zde tak došlo pouze k celkem drobným organizačním změnám, které rozhodně nemění podstatu a způsob fungování dosavadního systému a jsou navíc většinou hodnoceny pozitivně jako příspěvek ke zvýšení jeho efektivnosti.[41] Jde především o umístění zahraničních zastoupení vládních agentur CzechTrade a CzechInvest na jednu adresu (od ledna 2008). Nejde přitom o formální organizační sloučení obou kanceláří (a vůbec už ne o přípravy na sloučení obou agentur), které zůstanou formálně samostatné, avšak budou vystupovat jako jedno kontaktní místo vůči svým českým klientům a nabízet na zahraničním teritoriu kompletní nabídku služeb obou agentur. Týká se to celkem osmi míst, kde kanceláře obou subjektů působí společně (z hlediska sítě CzechTrade tedy pouhá čtvrtina).[42]

V roce 2007 byla ovšem realizována rovněž některá další opatření, zaměřená na zvýšení efektivnosti systému podpory VEV ČR. Částečně jde o další rozvíjení aktivit započatých již před volbami v roce 2006, jako je například rozšiřování systému manažerského řízení aktivit státu v zahraničí, využívajícího metodu *Balanced ScoreCard*, na další české ZÚ nebo další posilování koordinace jednotlivých resortů v rámci naplňování *Koncepce jednotné prezentace ČR*. Pravděpodobně nejvýznamnější novou aktivitou je zřízení tzv. Rady pro obchod a investice, která by měla být především nástrojem mnohem intenzivnějšího a bezprostřednějšího zapojení podnikatelské veřejnosti – pro kterou jsou služby státu v oblasti podpory VEV určeny – do tvorby a realizace ED (a samozřejmě též do vyhodnocování její celkové účinnosti a efektivity jejích jednotlivých složek). Měla by mít statut stálého poradního a koordinačního orgánu, ve kterém budou společně zasedat zástupci MPO a MZV a dalších orgánů státní správy a jim podřízených institucí se zástupci podnikatelské sféry, resp. jejích reprezentativních organizací, přičemž jejich představitel by Radě předsedal.

Tabulka: Vývoj ekonomických veličin podporovaných v rámci ED (v mld. Kč)

Ukazatel	2000	2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007	
		Hodn.	01/00	Hodn.	02/01	Hodn.	03/02	Hodn.	04/03	Hodn	05/04	Hodn.	06/05	Hodn.	07/06
Vývoz z ČR	1 121	1 270	113,3	1 254	98,7	1 371	109,3	1 723	125,7	1 869	108,5	2 144	114,7	2 472	115,3
Obchodní bilance	– 121	– 117	x	– 71	x	– 70	x	– 13	x	59	x	68	x	85	x
Příjmy z cest. ruchu	115	118	102,6	96	81,4	100	104,2	107	107,0	112	104,7	113	100,9	134	118,6
Bilance cest. ruchu	66	65	x	45	x	46	x	48	x	54	x	60	x	60	x
Bilance běžného účtu	– 105	– 124	x	– 136	x	– 161	x	– 147	x	– 49	x	– 100	x	– 89	x
Čistý příliv PZI [1]	192	215	112,0	278	129,3	59	21,2	128	216,9	279	218,0	135	48,4	185	137,0
Čisté PZI do zahr. [2]	2	6	x	7	x	6	x	26	x	– 0	x	30	x	27	x
Bilance PZI	191	208	x	271	x	54	x	102	x	280	x	104	x	59	x
HDP (běžné ceny; index ve stálých cenách)	2 189	2 352	102,5	2 464	101,9	2 577	103,6	2 817	104,6	2 994	106,5	3 220	106,4	3 558	106,5

[1] Index: změna aktivního salda.
[2] Čistá repatriace investic do ČR.

Prameny: Česká národní banka. On-line: (**www.cnb.cz/m2export/sites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/platebni_bilance/BOP_CS.XLS**). Český statistický úřad. On-line: (**www2.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/cr:_makroekonomicke_udaje**).

Navzdory deklarování oblasti ED jako jedné z priorit se vláda touto oblastí na svých zasedáních v roce 2007 samostatně zabývala vpodstatě pouze jednou. 18. dubna na své 15. schůzi přijala usnesení (č. 395) k návrhu na zaměření dalšího rozvoje pojišťování vývozu a zároveň schválila návrh na prodej podílu společnosti EGAP v Komerční úvěrové pojišťovně EGAP, a.s., dvěma zahraničním finančním společnostem (belgické Ducroire – Delcredere SA. N.V. a italské Sace BT SPA).

Problematikou podpory VEV se vláda ČR měla dále zabývat na své 36. schůzi dne 10. 9. 2007, kdy měla projednat materiál předložený ministrem zahraničních věcí k plnění tzv. vládního úkolu č. 140 v rámci prověrky plnění vládního prohlášení. Příslušný bod byl však nakonec z programu stažen a do konce roku se již na pořad jednání nedostal.

ZÁVĚR

Navzdory tomu, že se v roce 2007 ujala moci vláda, jejíž nejdůležitější politická složka před posledními parlamentními volbami do určité míry inklinovala k radikálním změnám systému české ED, je možno uvedený rok považovat v podstatě za období (až na personální otřesy v agentuře CI) bez dramatických zvratů. Nová vláda se tak přihlásila k přesvědčení, že účinná a multidimenzionální podpora VEV, která se neomezuje pouze na vytváření rámcových podmínek a nevyhýbá se opatřením zaměřeným na podporu pronikání podnikové sféry na zahraniční trhy, představuje nedílnou součást moderní hospodářské a zahraniční politiky. Lze říci, že strategii postupného evolučního vylepšování systému ED při zajištění jeho celkové stability odpovídaly i příznivé výsledky, kterých v oblasti vnějších vztahů dosáhla česká ekonomika. Vzhledem k reálně existující konstelaci politických sil a očividně úspěšnému vývoji ekonomiky, ke kterému podle převažujícího mínění mechanismy ED přispívají, nelze podle názoru autora tohoto příspěvku nějaké radikální řešení očekávat ani v roce 2008, naopak lze očekávat kontinuitu při naplňování dříve přijatých programových dokumentů.

Poznámky

1 Při extenzivním výkladu by se sem daly např. zařadit rovněž některé funkce vykonávané ČNB a ministerstvem financí v oblasti vnějších měnových vztahů, neboť základní rámcové předpoklady pro možnost plynulého fungování VEV jsou obsaženy v měnové a kurzové politice státu, která má za úkol zajistit odpovídající přístup domácích subjektů k mezinárodně akceptované likviditě, jakož i určitý způsob vnějšího ocenění národní práce.

2 Viz *Restrukturalizace organizací a činností státu zajišťujících zahraniční prezentaci země a podporu exportu, investic a příjezdové turistiky*, Becario, s. 4. On-line: (**www.estat.cz/ /download/zahr_prezentace.pdf**).

3 V době vlád vedených ČSSD kritizovala ODS v této oblasti především – údajný – přílišný rozsah těchto aktivit a jejich interferenci rovněž do sfér, které by měly zůstat výlučnou doménou působení

tržních sil, a rovněž jejich údajnou institucionální a personální roztříštěnost a z ní plynoucí nízkou efektivitu vynakládaných veřejných prostředků (viz *Restrukturalizace organizací a činností státu zajišťujících zahraniční prezentaci země a podporu exportu, investic a příjezdové turistiky*, op. cit.

4 Viz *Programové prohlášení vlády*, nečíslováno. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780**).

5 Viz *Volební program ODS*, s. 55–56, a *Volební program KDU–ČSL*, s. 83–84. Ve Volebním programu Strany zelených tato problematika sice explicitně není rozvedena, avšak z některých náznaků je možno vyčíst, že se strana proti aktivní podpoře vnějších ekonomických vztahů státem při dodržení určitých zásad rozhodně nestaví.

6 Srv.: Pick, Otto–Handl, Vladimír (eds.): *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů 2004, s. 146–150.

7 Obsah ekonomické diplomacie je poněkud podrobněji rozveden v *Koncepci zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, která však byla přijata vládou V. Špidly (s převahou ČSSD) a dnes ji tedy lze již považovat za „politicky zastaralou" (nová koncepce však dosud nebyla přijata). V tomto dokumentu je především kladena váha na úzkou vzájemnou vazbu mezi aktivní ekonomickou diplomacií a možnostmi domácí hospodářské politiky vlády: „Česká republika dále posílí ekonomickou dimenzi své zahraniční politiky jako komplex koordinovaných aktivit různých subjektů, směřujících k vytváření vnějších podmínek pro ekonomický rozvoj. Zaměří se přitom zejména na prosazování záměrů a opatření své hospodářské politiky v bilaterálních vztazích, v integračních seskupeních a v dialogu, který vede v mezinárodních ekonomických organizacích… Ekonomická diplomacie se rovněž zaměří na obohacování hospodářské politiky vlády o podněty z vnějšího prostředí." On-line: (**www.czechembassy.org/servis/soubor.asp?id=4191**, s. 17–18). Zdůrazněna dále je rozhodující role pracovníků působících přímo v zahraničí pro prosazování cílů politiky podpory VEV a nutnost zaměření jejich činnosti na podporu rozvoje konkrétních ekonomických vztahů: „Činnost ekonomických diplomatů se bude zaměřovat na vytváření podmínek pro rozvoj konkrétních obchodních kontaktů a na podněcování zájmu zahraničních investorů o přímé zahraniční investice v České republice." (op. cit., s. 18) Na jiném místě dokument pojednává o tzv. zahraniční prezentaci země, která je dnes zahrnována přímo pod ekonomickou diplomacii. Lze říci, že současné vládní dokumenty vlastně převzaly pouze poslední dva uvedené body.

8 Podíl vývozu a dovozu na HDP ČR činil v roce 2007 69,5 %, resp. 67,1 % (oproti roku 2006, kdy podíl na vývozu byl 66,6 % a na dovozu 65,2 %, to představuje zřetelný nárůst o několik procentních bodů). Obrat zahraničního obchodu tak v roce 2007 více než o jednu třetinu převyšoval výši HDP.

9 Tato formulace je zde přitom již od původního znění *Římské smlouvy* z roku 1957. Srv.: *ÚZ*, č. 446, s. 29, a *Treaty establishing the European Economic Community*. Luxembourg: Publishing Services of the European Communities, 1962, s. 100.

10 Stalo se tak na základě směrnice č. 98/29 ES ze dne 7. 5. 1998.

11 Kromě toho existují ještě další dva „ideální" modely řízení ED, a to model integrovaný a model třetí agentury. V praxi se ovšem často vyskytují i různé kombinace uvedených typů. Srv.: Pajtinka, Erik: *Hospodárska diplomacia: Hľadanie efektívneho modelu riadenia alebo boj o obchodných atašé?* Mezinárodní politika, 10/2007, s. 17.

12 Viz *Dohoda o spolupráci Ministerstva zahraničních věcí a Ministerstva průmyslu a obchodu v otázkách spojených se zabezpečováním zahraničně obchodní politiky, zahraničního obchodu a podpory exportu v činnosti zahraniční služby České republiky* z 8. 10. 1998 (aktualizována v říjnu 2000).

13 Viz interní materiál MZV: *Návrh vládního usnesení k vládnímu úkolu č. 140, Příloha III*, s. 3 a 13–14. Síť kanceláří CT zaznamenala v posledních letech velmi bouřlivý rozvoj (ještě v roce 2000 šlo pouze o 16 kanceláří působících v 15 zemích). V uvedeném roce přitom z uvedeného počtu přibyla jediná, a to ve Vietnamu, který – jakožto velmi dynamická ekonomika – podle *Exportní strategie ČR* (viz dále) patří z hlediska proexportní politiky státu mezi tzv. prioritní země.

14 CzechInvest: *Výroční zpráva 2005*, s. 7. Někdejší CI (původně založený v roce 1992) byl naproti tomu klasickou investiční agenturou, mající za úkol především podporu přílivu PZI.

15 V roce 2007 působilo na 82 ZÚ ČR celkem 102 pracovníků OEÚ, tedy tzv. obchodních radů, přičemž v uvedeném roce nedošlo ke změně jejich počtu. S určitým navýšením – o 1–2 místa (a s přesměrováním některých pracovníků ze Západu na Východ) – se prý počítá až v roce 2009 (viz rozhovor s pracovníkem ODEV MZV ČR Janem Maruškou, 12. 10. 2007).

16 Viz pozn. 12, čl. 5.

17 Pracovníci MZV dokonce při osobních rozhovorech stále přiznávají, že z jejich pohledu „nejlepší volbou" by bylo převedení všech kompetencí nad prováděním ED přímo v teritoriích pod jejich ministerstvo (viz např. rozhovor s pracovníkem ODEV MZV ČR J. Maruškou, 12. 10. 2007). Takovémuto systému by ovšem podle vyjádření jeho pracovníků dával přednost rovněž např. Svaz průmyslu a dopravy (viz např. rozhovor s ředitelkou Sekce vnějších vztahů SPaD Dagmar Kuchtovou a jejím zástupcem Vladimírem Körnerem, 5. 10. 2007). V této souvislosti ovšem působí poněkud zvláštně, že MZV neakceptovalo připomínku ministerstva financí, vzešlou z připomínkového řízení: „Směřovat k modelu řízení organizací na podporu zahraničního obchodu pouze jedním centrálním subjektem" (viz interní materiál MZV: *Návrh vládního usnesení k vládnímu úkolu č. 140*).

18 Tato organizace přitom působí na výrazně komerčnější bázi než CzechTrade a CzechInvest, což naznačuje i skutečnost, že část jejích zahraničních zastoupení je realizována prostřednictvím soukromých subjektů v zemi působení (viz Hubinger, Václav: *Encyklopedie diplomacie*. Praha: Libri, 2006, s. 63, a interní materiál MZV: *Návrh vládního usnesení k vládnímu úkolu č. 140, Příloha III*, s. 3 a 13–14). Rovněž síť zahraničních zastoupení organizace CzechTourism zaznamenala v posledních letech výrazný nárůst (ještě v roce 2000 šlo o pouhých šest zastoupení).

19 V roce 2006 činilo např. aktivum bilance příjmů z cestovního ruchu 53,1 mld. Kč, a to při celkově záporné bilanci běžného účtu platební bilance ČR ve výši 100,3 mld. Kč. Za první tři čtvrtletí roku 2007 představovalo potom aktivum bilance příjmů z cestovního ruchu 39,3 mld. Kč při celkově negativní bilanci běžného účtu platební bilance 73,9 mld. Kč, viz statistika ČNB. On-line: (**www.cnb.cz/m2exportsites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/platebni_bilance/BOP_CS.XLS**).

20 Rozdělení správy akcií (vlastněných státem) mezi uvedené čtyři resorty přitom není zcela rovnoměrné (nejvíce akcií drží MF a MPO), nicméně k přijetí zásadních rozhodnutí je nutný konsenzus všech čtyř ministerstev. Dozorčí rada obou organizací se schází jedenkrát za dva měsíce, kdežto jejich valná hromada dvakrát ročně. MZV má za úkol při správě obou organizací zejména sledovat vhodnost státní podpory příslušné transakce z hlediska rizikovosti daného teritoria, resp. zájmů ČR (viz rozhovor s pracovníkem ODEV MZV ČR M. Brejníkem, 18. 1. 2008).

21 *Zásady spolupráce zastupitelských úřadů České republiky s českými podnikatelskými subjekty v obchodně ekonomické oblasti (KODEX)*, s. 2. On-line: (**www.mzv.cz/servis/Soubor.asp?ID=8461**).

22 Určitou výčtovou definici společné obchodní politiky EU, její aktéry a rozhodovací procedury obsahuje čl. 133 *Smlouvy zakládající EU*. Zmíněný zvláštní výbor proto bývá někdy nazýván „Výbor 133".

23 Bližší informace viz např. *Právo*, 25. 7. 2006, s. 18, či *Hospodářské noviny,* 25. 7. 2006, s. 2.

24 Viz *Global Europe: Competing in the World. Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*, 4 October 2006, s. 2. On-line: (**eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2006/com2006_0567en01.pdf**).

25 „Česká republika bude aktivně prosazovat liberalizaci světového obchodu, odstraňování bariér svobodné výměny zboží a služeb a dodržování ochrany duševního vlastnictví s tím, aby tyto kroky byly prováděny citlivě, s ohledem na rozvoj nejzaostalejších zemí světa." *Programové prohlášení vlády*, nečíslováno. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780**).

26 Tato skupina se nazývá též mj. Ariana Group či Liberal 10. Podle Stálé mise ČR v Ženevě patří ČR spolu s Velkou Británií, Švédskem, Estonskem, Dánskem a Lotyšskem dokonce k „tvrdému jádru" této skupiny. On-line: (**ww.mzv.cz/wwwo/default.asp?id=49887&ido=7180&idj=1&amb=115&ParentIDO=636**).

27 Viz např. rozhovor s ředitelkou Sekce vnějších vztahů SPaD D. Kuchtovou a jejím zástupcem V. Körnerem, 5. 10. 2007, či s pracovníkem ODEV MZV ČR J. Maruškou, 12. 10. 2007.

[28] Viz *Exportní strategie ČR pro období 2006–2010.* On-line: (**www.businessinfo.cz/cz/rubrika/exportni-strategie-cr-2006-2010/1001404/**).

[29] Podíl tohoto sektoru v zahraničním obchodě ČR je již dnes poměrně značný (v roce 2004 činil podíl MSP do 249 zaměstnanců 34 % u vývozu a takřka polovinu – 49,8 % v případě dovozu), avšak podle názoru autorů strategie stále plně neodpovídá jeho potenciálním možnostem a průměr v EU je prý 1,6krát větší. On-line: (**www.businessinfo.cz/cz/clanek/exportni-strategie-cr-2006-2010/projekty-a-sluzby-pro-male-a-stredni-pod/1001404/37895/**).

[30] Exportní strategie si též mj. klade dva kvantitativní cíle (v obou případech do roku 2010), a to zvýšení hodnoty exportu zboží na obyvatele na úroveň 10 400 USD a exportu služeb na obyvatele na úroveň 1140 USD. On-line: (**www.businessinfo.cz/cz/rubrika/exportni-strategie-cr-2006-2010/1001404**). V roce 2005 přitom hodnota vývozu na obyvatele činila 7619 USD. Mnohem problematičtěji potom vyznívá druhý ze stanovených cílů, neboť na základě údajů ČNB o platební bilanci (při zahrnutí výnosů z dopravy, cestovního ruchu a tzv. ostatních služeb) činila hodnota vývozu služeb na obyvatele již v roce 2005 nepatrně více, než je stanovený „kýžený" cíl pro rok 2010, a to 1148 USD. Autoři koncepce neříkají bohužel nic o tom, z jaké definice a metodiky výpočtu služeb vycházejí. Viz ČNB: *Statistika platební bilance.* On-line: (**www.cnb.cz/m2export/sites/www.cnb.cz/cs/statistika/platebni_bilance_stat/platebni_bilance/BOP_CS.XLS**); ČSÚ: *Statistika obyvatelstva.* On-line: (**www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/tab_1_obyvatelstvo_zu/$File/1zu_oby.xls**).

[31] Jde konkrétně o tyto projekty: Usnadňování podmínek obchodu, Působení na klíčových trzích, Budování kvalitní značky ČR ve světě, Účinná asistence pro exportéry, Zvýšení vývozu služeb, Zvýšení přímých investic a akvizic do zahraničí, Rozvoj vývozních aliancí, Nový systém služeb státu pro export, Zákaznické centrum pro export, Síť pro export, Rozšíření finančních služeb pro český export a Exportní akademie. O aktuálnosti a „živosti" této exportní strategie svědčí mj. i to, že se na něj odvolává rovněž interní materiál MZV k plnění tzv. vládního úkolu č. 140 z podzimu 2007 (viz *Návrh vládního usnesení k vládnímu úkolu č. 140, Příloha III* , s. 5–6).

[32] Strategie respektuje zcela jednoznačnou skutečnost, že naprosto dominantní část českého vývozu (v roce 2007 85,2 %, čímž zůstal prakticky nezměněn oproti roku 2006, kdy činil 85,7 %) je orientována na trhy EU-27. Členské státy Unie proto mají statut zemí zvláštního významu. Vedle toho však ještě bylo vybráno – původně celkem 19 – zemí z různých kontinentů, představujících perspektivní a dynamické trhy, jež získaly statut prioritních zemí. Konkrétně jde o Rusko, Ukrajinu, Turecko, Srbsko a Chorvatsko z Evropy; Čínu, Indii a Vietnam z Asie; USA, Kanadu, Argentinu, Brazílii, Chile, Mexiko z Ameriky a dále o tři blízkovýchodní státy (Egypt, Saúdskou Arábii a Spojené arabské emiráty).

[33] *Exportní strategie ČR pro období 2006–2010*. On-line: (**www.businessinfo.cz/cz/clanek/exportni-strategie-cr-2006-010/uvod/1001404/37877/**).

[34] Volební program ODS jednak obsahuje výzvu k vyjasnění kompetencí a zjednodušení rozhodovacích procedur v oblasti ED a k jejímu zaměření na menší počet dosažitelných cílů a jednak návrh určité konkrétní institucionální změny: „Úplné kompetenční vyvedení oblasti zahraničního obchodu a podpory exportu z Ministerstva průmyslu a obchodu ČR a její zařazení pod ministerstvo zahraničí, a to včetně příslušných organizačních složek a personálního zajištění." a dále: „Redukce a zjednodušení sítě příspěvkových organizací zabývající se oblastí ekonomické, kulturní a turistické prezentace České republiky v zahraničí do podoby jediné organizace s třemi silnými pilíři pro všechny aktivity." *Společně pro lepší život*. Volební program ODS 2006, s. 56.

[35] Viz *Restrukturalizace organizací a činností státu zajišťujících zahraniční prezentaci země a podporu exportu, investic a příjezdové turistiky*, op. cit., s. 8.

[36] Tamtéž, s. 18.

[37] Tato rizika podle autorů spočívají jednak v tom, že návrhy nebudou znamenat dostatečně silnou prioritu pro politickou reprezentaci, jednak v tom, že by jejich implementace mohla být blokována úřednickými aparáty jednotlivých ministerstev (viz *Restrukturalizace organizací a činností státu zajišťujících zahraniční prezentaci země a podporu exportu, investic a příjezdové turistiky*, op. cit, s. 24).

[38] Hřích, Jan: *Vývoj ekonomické dimenze zahraniční politiky ČR jako reakce na vývoj vnější pozice české ekonomiky*. In: Pick, Otto–Handl, Vladimír (eds.): op. cit., s. 146–150. Viz též tabulka na s. 342.

[39] Viz *Programové prohlášení vlády*, nečíslováno. On-line: (**www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=20780**).

[40] Poněkud jinak je to však v oblasti personální, kde v roce 2007 působily poněkud rušivým dojmem peripetie kolem osoby generálního ředitele agentury CzechInvest. Výsledky, kterých agentura za tento rok dosáhla, však naznačují, že se určitá nestabilita ve vrcholných funkcích nijak podstatněji neprojevila v účinnosti jejího fungování. CzechInvest totiž v roce 2007 zprostředkoval rekordních 182 investičních projektů v hodnotě 71 mld. Kč (viz *Právo*, 17. 1. 2008). Rovněž makroekonomické údaje o přílivu PZI za první tři čtvrtletí 2007 naznačují, že by jejich celoroční příliv mohl dosti výrazně přesáhnout hodnotu za rok 2006 (viz tabulka na s. 342).

[41] Viz např. rozhovor s projektovou manažerkou CzechInvestu Lenkou Kučerovou, 1. 11. 2007.

[42] Další kroky, např. pro vytvoření jednotné sítě českých kanceláří na podporu VEV v zahraničí, by měly popř. následovat až po vyhodnocení výsledků tohoto opatření (viz rozhovor s ředitelem odboru PR a propagace agentury CzechTrade Alešem Řiháčkem. *Právo*, 9. 10. 2007).

Kapitola 18
Lidskoprávní rozměr české zahraniční politiky

Veronika Bílková

Prosazování lidských práv a demokratických hodnot se dlouhodobě řadí mezi priority zahraniční politiky ČR. To se ukázalo i v roce 2007, kdy naše země plněním svých závazků z mezinárodních smluv, angažovaností v mezinárodních lidskoprávních orgánech i rozvíjením politiky lidskoprávní a transformační spolupráce potvrdila, že má zájem se na problematice lidských práv profilovat a učinit z ní klíčové téma svých zahraničněpolitických aktivit.

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA

Problematice lidských práv v mezinárodních vztazích věnují pozornost všechny hlavní programové dokumenty, z nichž ČR v roce 2007 ve svých zahraničních aktivitách vycházela a na jejichž základě formovala své postoje v konkrétních věcech. Rozsah a míra podrobnosti, s níž dokumenty o tématu pojednávají, i způsob, jakým k němu přistupují, se však vzájemně poněkud liší. *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*, která se vzhledem ke své neaktualizaci jevila jako relevantní i v roce 2007, označuje „nezcizitelnost přirozených lidských práv“ za jednu ze základních hodnot zahraničněpolitického působení ČR. Současně klade důraz i na princip vlády práva a na demokracii, kterou chápe „nejen jako vnitropolitickou záležitost jednotlivých států, ale také jako nejlepší základ pro úspěšné rozvíjení vztahů s nimi“. Na lidská práva a demokracii odkazuje dokument ještě několikrát, přičemž přístup k nim se obecně vyznačuje dvěma znaky. Za prvé, projevuje se zde snaha o tzv. mainstreaming lidských práv, tj. o to, aby lidská práva nebyla považována jen za jednu z mnoha vzájemně relativně nezávislých dimenzí zahraniční politiky, ale aby se na ni nahlíželo jako na ideové východisko celé této politiky. Lidská práva tak jsou zmiňována nejen v pasážích o základních hodnotách zahraniční politiky a angažova-

nosti ČR v OSN a Radě Evropy, nýbrž i v částech zabývajících se politickým dialogem, hospodářskými vztahy, trvale udržitelným rozvojem a rozvojovou pomocí. Za druhé, o lidských právech a demokracii se pojednává velmi obecně a chybí bližší vysvětlení, jaké konkrétní cíle zde ČR sleduje a jakých prostředků chce při jejich dosahování využít. Za „nástroj k prosazování lidských práv a demokratických hodnot" je explicitně označena jen zahraniční rozvojová pomoc, ale tato úprava je sotva vyčerpávající. Koncepce tak postrádá konkrétnost a neposkytuje o lidskoprávní dimenzi zahraniční politiky ČR jasnou představu.

Koaliční smlouva a *Programové prohlášení vlády* se k tématu vyjadřují v poněkud odlišném duchu než Koncepce. Hlavní rozdíly spočívají v tom, že tyto dva dokumenty, jejichž texty si v relevantních pasážích zcela odpovídají, volí oproti Koncepci ofenzivnější přístup k ochraně lidských práv a kladou větší důraz na demokracii a její šíření ve světě. Ofenzivnější přístup se projevuje mimo jiné v tom, že koalice, resp. vláda se přímo zavazují „podporovat kroky, které vedou k nápravě všude tam, kde jsou lidé kráceni na základních lidských právech, zejména kroky vedoucí k osvobození obyvatel vězněných, či dokonce mučených pro politické nebo náboženské postoje". Větší důraz, kladený na šíření demokracie, se pak odráží v příslibu „podporovat demokratizační procesy všude ve světě, zejména v Evropě a jejím blízkém okolí /…/" a „prosazovat, aby požadavek určitého standardu demokracie a dodržování lidských práv byl základním východiskem společné zahraniční a bezpečnostní politiky". Dokumenty sdílejí s Koncepcí velkou míru obecnosti spojenou s nespecifikací konkrétních cílů a úkolů, vlastní jim naopak příliš není idea mainstreamingu lidských práv (což lze vysvětlit i tím, že dokumenty věnují zahraniční politice omezený prostor, a řadu otázek proto vůbec neřeší).

Rostoucí význam, jenž je v posledních letech přisuzován šíření demokracie ve světě, vedl v roce 2005 k přijetí *Koncepce transformační spolupráce.* Jde o vcelku stručný dokument, který vymezuje cíle a prostředky transformační spolupráce a určuje oblasti a formy, jimiž se má realizovat. Transformační spolupráce „spočívá v podpoře demokracie a obhajobě lidských práv, soustřeďuje se na vytváření a posilování demokratických institucí, právního státu, občanské společnosti a zásad řádné správy věcí veřejných". Prostředek k dosažení tohoto cíle je spatřován ve „vzdělávání, šíření informací, názorů a zkušeností", v němž by ČR měla napomoci vlastní zkušeností se společenskou transformací po pádu komunismu. Transformační spolupráce je kladena po bok rozvojové a humanitární pomoci jako jeden ze tří svébytných, vzájemně nezastupitelných nástrojů zahraniční pomoci.

Česká republika v současnosti nemá naopak komplexní koncepční dokument lidskoprávní zahraniční politiky, který by stanovoval konkrétní cíle a priority, jež naše země v dané oblasti sleduje. Takovým dokumentem byla *Koncepce české zahraniční politiky v oblasti lidských práv na období let 2000–2002,* přijatá MZV v roce 2002. Koncepce vymezovala základní zásady, cíle a prostředky ochrany lidských práv, z nichž česká zahraniční politika vycházela, a rozebírala roli, kterou lidskoprávní dimenze sehrávala v multilaterální diplomacii. Hodnotila také, místy dosti kriticky, institucionální zabezpečení lidskoprávní zahraniční politiky. Podle původních předpokladů měl být text pravidelně aktualizován, nakonec k tomu ale nedošlo.[1]

Česká diplomacie tak následně v lidskoprávní oblasti vycházela, kromě obecných dokumentů, hlavně z každoročně přijímaných, leč nezveřejňovaných *Směrnic pro postup delegace ČR na zasedání Komise OSN pro lidská práva* a ze zažitých zvyklostí a tradic (určujících např. prioritní země lidskoprávní politiky). V červenci 2007 Odbor lidských práv MZV vypracoval materiál nazvaný *Tematické priority zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv,* který charakterizuje prioritní témata české lidskoprávní zahraniční politiky a poskytuje českým diplomatům obecné pokyny, jak při prosazování těchto témat postupovat. Na tento materiál navázal *Manuál pro MZV ČR: Lidská práva,* který byl vydán v červenci 2007 v souvislosti s chystaným předsednictvím ČR v Radě EU. Manuál je určen zaměstnancům MZV, které přehlednou formou uvádí do problematiky lidskoprávních orgánů a činností na úrovni EU, OSN, Rady Evropy a OBSE. Oba materiály mají interní povahu, a nejsou tedy běžně dostupné veřejnosti. Zaměřují se navíc jen na část lidskoprávní zahraniční agendy, zatímco části jiné (např. teritoriální priority) jimi pokryty nejsou. Dokument, který by o české zahraniční politice v oblasti lidských práv pojednával skutečně komplexním a podrobným způsobem a měl by veřejný charakter, tedy v ČR v roce 2007 chyběl.

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA, UDÁLOSTI

Agenda české zahraniční politiky v oblasti lidských práv se v roce 2007 soustředila do čtyř hlavních oblastí, mezi něž se řadí: plnění závazků vyplývajících z mezinárodních smluv, jichž je ČR stranou, a přijímání takových závazků nových; angažovanost ČR v mezinárodních orgánech na ochranu lidských práv; definování a prosazování tematických priorit ČR; realizace činnosti orientované na dosažení teritoriálních priorit ČR. Samostatnou, leč tematicky blízkou oblast tvořila sféra tzv. transformační spolupráce.

Plnění závazků, vyplývajících z mezinárodních lidskoprávních smluv, a přijímání smluvních závazků nových

Česká republika je stranou většiny významných lidskoprávních smluv, jež byly do dnešního dne přijaty na půdě OSN, Rady Evropy i na jiných fórech. O stavu implementace těchto smluv do vnitrostátního právního řádu a o jejich dodržování podává ČR pravidelné zprávy kontrolním orgánům zřízeným v jejich rámci. Některé ze smluv navíc umožňují jednotlivcům, aby v případech, kdy se domnívají, že určitý stát porušil jejich práva, podali proti tomuto státu stížnost. Vzhledem k tomu, že dodržování lidských práv již dnes není považováno za výlučnou záležitost jednotlivých států, má tato otázka, byť primárně vnitrostátní, důležitou zahraničněpolitickou dimenzi: standard lidskoprávní ochrany totiž významně ovlivňuje pozici státu na mezinárodní scéně a z velké části určuje, nakolik – a zejména jak věrohodně – může daný stát využívat lidskoprávní „karty“ ve svém jednání s jinými státy a na mezinárodních fórech.

V roce 2007 byly projednávány dvě periodické zprávy ČR. První z nich[2] směřovala k Výboru pro odstranění všech forem rasové diskriminace, který se jí zabýval

v květnu 2007.[3] Ve svých závěrečných doporučeních[4] Výbor kladně zhodnotil některé kroky, jež ČR v boji proti rasové diskriminaci v posledních letech učinila (zlepšení podmínek rovného uplatnění na pracovním trhu aj.), současně však vyjádřil znepokojení nad určitými dlouhodobě přetrvávajícími problémy, týkajícími se zejména postavení romské menšiny. O druhé zprávě,[5] podané v rámci Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, Výbor pro lidská práva diskutoval v červenci 2007.[6] V závěrečných doporučeních[7] Výbor ocenil zlepšení dosažená při dodržování občanských a politických práv (kriminalizace domácího násilí aj.), opět ale kritizoval postavení romské menšiny a upozornil i na další problémy (diskriminaci žen, klecová lůžka v psychiatrických ústavech či možnou účast ČR na praxi mimořádných předávání).

V průběhu roku 2007 čelila ČR několika individuálním stížnostem podaným na ni k Výboru pro lidská práva a především k Evropskému soudu pro lidská práva. Výbor pro lidská práva řešil dvě stížnosti namířené proti ustanovení zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, které podmiňovalo restituci majetku českým občanstvím. První stížnost (Poláčkovi vs. ČR[8]) uznal výbor jako opodstatněnou, druhou (Chytil vs. ČR[9]) zamítl z formálních důvodů. Evropský soud pro lidská práva vydal během roku 2007 jedenáct rozhodnutí týkajících se ČR.[10] Jedna byla vyškrtnuta ze seznamu na základě smírného urovnání, v jedné dal za pravdu ČR a v devíti naopak ČR odsoudil za porušení Evropské úmluvy. Největší zájem vzbudila stížnost na praxi českých zvláštních škol, série kauz českých otců a případ bývalé disidentky Marty Chadimové. Ve věci zvláštních škol soud konstatoval, že daná praxe porušuje úmluvu, neboť vede k nepřímé diskriminaci romských dětí.[11] Kauzy, ve kterých si čeští otcové stěžovali na to, že jim stát nezajišťuje dostatečný přístup k jejich dětem v době po rozvodu, vyústily ve většině případů[12] v odsouzení ČR za porušení práva na soukromý a rodinný život. Pochybení ČR bylo zjištěno i v případě M. Chadimové,[13] která u soudu napadala zásahy do vlastnického práva, nepřiměřenou délku řízení a nezákonné odposlechy hovorů s advokátem.

V roce 2007 se ČR stala smluvní stranou nové *Mezinárodní úmluvy na ochranu všech osob před nuceným zmizením*, která byla podepsána v prosinci 2006 a na jejímž vzniku se naše země aktivně podílela (ČR byla součástí skupiny zemí, jež zpracovala návrh textu).[14] Znovu naopak neuspěly snahy o ratifikaci *Římského statutu* stálého Mezinárodního trestního soudu (MTS). Ačkoli ČR tento dokument, přijatý v červenci 1998, podepsala již v dubnu 1999, nepříliš vstřícný postoj části politické reprezentace (ODS, KSČM) k němu dosud neumožnil, aby se stala jeho smluvní stranou. Jako jediný členský stát EU tak zůstává vně mechanismu, který má za úkol stíhat pachatele nejzávažnějších mezinárodních zločinů, tj. genocidy, zločinů proti míru a válečných zločinů. Český postoj bývá obvykle vysvětlován neslučitelností některých ustanovení *Římského statutu* MTS s ústavním pořádkem ČR,[15] ve skutečnosti za ním ale z velké části stojí ideologické důvody a obavy ze zahraničně-politických důsledků případné ratifikace (soud se netěší podpoře některých vlivných států světa v čele s USA). V průběhu roku 2007 se zdálo, že se situace v ČR mění a že na politické scéně dochází k přehodnocení postoje vůči MTS. Pro ratifikaci *Římského statutu* se vyjádřili čelní představitelé ČR včetně premiéra M. Topolánka[16]

a ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga.[17] 4. 10. 2007 se z podnětu MZV konal v Poslanecké sněmovně k MTS seminář, jehož se zúčastnili i prezident soudu Philippe Kirsch a prokurátor Luis Moreno Ocampo. Ani jim se nicméně nepodařilo přesvědčit odpůrce MTS,[18] a ratifikace *Římského statutu* i případná změna *Ústavy ČR*, jež by jí zřejmě měla předcházet, se tak stále jeví jako nejisté.

Angažovanost ČR v mezinárodních orgánech na ochranu lidských práv

Stejně jako v minulosti, i v roce 2007 se ČR aktivně podílela na činnosti některých mezinárodních orgánů na ochranu lidských práv, a to primárně na půdě OSN a EU. V rámci OSN šlo hlavně o novou Radu OSN pro lidská práva, v níž naše země působila od června 2006 do června 2007. V průběhu první poloviny roku 2007 se za účasti ČR, konkrétně zástupců Odboru lidských práv MZV a Stálé mise v Ženevě, konala dvě řádná zasedání Rady. Na 4. zasedání (12.–30. března) vystoupila ČR v rozpravách k situaci v Dárfúru a v Barmě, k problematice ochrany práva na svobodu vyznání a názoru a na ochranu před zásahy do osobní svobody a k otázce účinného požívání hospodářských, sociálních a kulturních práv. Při 5. zasedání (11.–18. června) se ČR v souladu se svou dlouhodobou politickou linií zapojila do debat o stavu lidských práv v Bělorusku a na Kubě. Hlavní snahou ČR bylo odvrátit zrušení funkcí zpravodajů OSN monitorujících stav lidských práv v těchto dvou zemích, nátlak Ruska v prvním případě a rozvojových států ve druhém případě však realizaci snahy znemožnil. Po skončení členství v Radě se ČR podílela na chodu orgánu skrze společné postoje EU prezentované v Radě, k jejichž formování přispívala. Ve druhé polovině roku navíc ČR začala postupně připravovat novou kandidaturu do Rady, v níž by ráda zasedala v letech 2008–2010. Výběr období je motivován snahou, aby ČR byla Členem rady v první polovině roku 2009, kdy bude vykonávat předsednickou funkci v Radě EU, a bude tedy navenek reprezentovat EU i v lidskoprávní oblasti.

V rámci Evropské unie představovalo v roce 2007 největší změnu zřízení Agentury EU pro základní práva (*EU Agency for Fundamental Rights*, též Agentura pro lidská práva). Agentura, která sídlí ve Vídni, nahradila starší Evropské středisko pro sledování rasismu a xenofobie (EUMC) i méně formální Network nezávislých expertů pro základní práva. Má za úkol poskytovat orgánům EU i členským státům odbornou pomoc při ochraně lidských práv, a to zejména v tematických oblastech vymezených v *Několikaletém rámci*, který by měl být přijat v nejbližších měsících. ČR vznik Agentury vzhledem k obavám z dublování aktivit s orgány Rady Evropy příliš nepodporovala, v současné době nicméně má ve vztahu k ní status pozorovatele.

Rok 2007 byl pro ČR v EU dále spjat s přípravou na předsednictví v Radě EU v první polovině roku 2009. S ohledem na to, že předsednictví zahrnuje též řadu úkolů lidskoprávního charakteru (monitorování situace ve světě, iniciování společných akcí, vedení lidskoprávního dialogu s třetími státy, zasílání demarší apod.), začala již letos naše země přijímat určitá opatření, která by jí měla do budoucna umožnit tyto úkoly zvládnout. Řadí se mezi ně například vydání výše zmíněného *Manuálu pro MZV ČR: Lidská práva* nebo též již vzpomenutá příprava nové kandidatury do Rady OSN pro lidská práva.

Definování a prosazování tematických priorit ČR

Členství v mezinárodních orgánech i jednání na bilaterální úrovni se ČR snažila využít k prosazování tematických priorit své lidskoprávní zahraniční politiky. Tato témata byla definována v již zmíněném materiálu *Tematické priority zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv* vydaném Odborem lidských práv MZV v červenci 2007. Materiál, jak stojí v úvodu, se snaží zaplnit mezeru vzniklou tím, že ČR má dlouhodobě definovány zeměpisné priority, dosud však nikdy nespecifikovala priority tematické. Jejich stanovení má přitom sloužit hned několika cílům, a to zefektivnění českého působení v mezinárodních lidskoprávních orgánech i lidskoprávních aktivitách EU ve světě; zajištění větší provázanosti mezi aktivitami v české multilaterální a bilaterální diplomacii, transformační spolupráci a rozvojové spolupráci; zvýšení povědomí o mezinárodních mechanismech na ochranu lidských práv a jejich využívání.

Tematické priority se dělí do tří kategorií. *Kategorie A* (priority) zahrnuje témata: Občanská společnost, včetně obránců lidských práv a nevládních organizací; Svoboda názoru a projevu, svoboda médií, včetně vztahu těchto svobod k náboženské nesnášenlivosti; Spolupráce s mezinárodními mechanismy na ochranu lidských práv. *Kategorie B* (ke sledování) se zaměřuje na problematiku mučení a dodržování lidských práv v boji s terorismem. *Kategorii C* (ostatní) tvoří některá další témata, například trest smrti, práva dětí nebo uprchlictví. Výběr zčásti kopíruje tematické priority EU,[19] zčásti vychází z dlouhodobé praxe ČR.[20] Přitom se zdůrazňuje, že kategorizace není absolutní a že při rozhodování je třeba kromě vytýčených priorit brát v úvahu rovněž konkrétní situaci a zdravý rozum.

Ačkoli byly tematické priority české zahraniční politiky explicitně vymezeny teprve v půli roku 2007, mnohé z nich tvořily konstantu české diplomacie již dříve, a proto se důraz na ně objevoval v postojích ČR po celé sledované období. Výrazem jejich prosazování se mimo jiné stala účast na přípravě rezolucí Valného shromáždění OSN k problémům obránců lidských práv a náboženské netoleranci nebo výše zmíněné aktivity v rámci Rady OSN pro lidská práva (zejména vystoupení k problematice ochrany práva na svobodu vyznání a názoru a na ochranu před zásahy do osobní svobody a k otázce účinného požívání hospodářských, sociálních a kulturních práv).

Aktivity orientované na dosažení teritoriálních priorit ČR

Teritoriální priority ČR v oblasti lidských práv nejsou na rozdíl od priorit tematických nikde definovány výslovně. Vychází se zde ze zažitých zvyklostí a tradic, jež kladou do centra pozornosti ČR tři státy: Barmu, Bělorusko a Kubu. Všechny tyto státy jsou současně prioritními zeměmi pro oblast transformační spolupráce, ale opačně to již neplatí (šest z devíti transformačních prioritních zemí nepatří mezi lidskoprávní prioritní země). Výběr se opírá hlavně o zahraničněpolitické zájmy ČR, tradičně zdůvodňované dobrou znalostí prostředí a politického zřízení cílových zemí a historickým dluhem vůči obyvatelstvu nedemokratických a zejména pak komunistických států. Odráží se v něm rovněž snaha o teritoriální specializaci v rámci Evropské unie, kde se naše země primárně profiluje právě na uvedených třech zemích. Lidskoprávní

politika ČR vůči Barmě, Bělorusku a Kubě se přitom standardně realizuje jak na multilaterálním poli, tak v bilaterálních jednáních.

V roce 2007 si ČR zvláště aktivně počínala ve vztahu ke Kubě. Projevilo se to na prvním místě naší aktivitou v Radě OSN pro lidská práva a snahou přimět EU k přijetí jednotné politiky vůči Kubě. Na půdě Rady OSN pro lidská práva se ČR, nakonec vzhledem k postojům států třetího světa neúspěšně, pokoušela zabránit zrušení funkce zvláštního zpravodaje OSN pro Kubu. Vystoupila též proti návrhu Kuby, aby Rada schválila deklaraci odsuzující negativní vliv jednostranných hospodářských sankcí na lidská práva. V rámci EU se ČR dlouhodobě snažila zachovat tvrdou linii, jež byla vůči Kubě přijata po zásahu proti disidentům v roce 2003, a znemožnit normalizaci tehdy omezených vztahů, kterou prosazuje zejména Španělsko. České iniciativy v tomto směru vzbudily pozitivní reakci USA a kubánských emigrantů, sama Kuba je naopak kritizovala a její představitelé dokonce obvinili ČR z toho, že se spolu s dalšími státy EU (Polsko, Maďarsko, Slovinsko, Slovensko a Litva) chystá zapojit do plánu na svržení režimu Fidela Castra, který údajně připravují USA.[21] ČR taková obvinění odmítala jako nepodložená a ministr Schwarzenberg je označil za „pokus o rozdělení evropských zemí /…/“.[22]

Transformační spolupráce

Kromě prosazování ochrany lidských práv se v poslední době důležitou složkou české zahraniční politiky staly rovněž snahy o šíření demokracie, neboli tzv. transformační spolupráce či transformační politika. I v této oblasti ČR zaměřuje své úsilí jen na několik zemí světa, jak odpovídá jejím omezeným možnostem. Prioritní země, jichž je celkem devět, jsou tentokrát explicitně definované a patří mezi ně Barma, Bělorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzie, Irák, Kuba, Moldávie, Srbsko a Ukrajina. Výběr vychází z priorit EU, tj. ze zvýšené pozornosti věnované státům bývalé Jugoslávie a východním sousedům EU, a v menší míře z potřeb OSN (např. obnova Iráku). Odráží též vlastní zahraničněpolitické zájmy ČR a její komparativní výhody dané bezprostřední zkušeností s procesem transformace společenského systému od komunismu k demokracii.

V roce 2007 se transformační spolupráce realizovala dvěma hlavními cestami. První (cca 15 % finančních prostředků) tvořila série aktivit přijatých a uskutečňovaných ČR, resp. MZV. Do této kategorie spadalo například monitorování průběhu voleb v prioritních zemích,[23] komentování nedemokratických kroků jejich vlád,[24] nákupy inzertního prostoru v běloruských novinách či zasílání materiální pomoci síti nezávislých knihoven a nezávislých ordinací na Kubě. Praktické provedení většiny aktivit zajišťoval přímo Odbor lidských práv a transformační politiky MZV ve spolupráci se zastupitelskými úřady ČR v cílových zemích a někdy také s místními partnery (např. disidentskými skupinami v Bělorusku či na Kubě). Druhou cestu (cca 85 % finančních prostředků) představovalo poskytnutí finančních dotací na realizaci projektů nestátních neziskových organizací a dalších subjektů zaměřených na podporu demokracie, rozvoj občanské společnosti, ochranu lidských práv a základních svobod a uplatňování zásad právního státu a řádné správy veřejných záležitostí v některé z devíti prioritních zemí. Do výběrového řízení, jež bylo vypsáno v listopadu roku 2006, bylo za-

sláno celkem 53 projektů, z nichž MZV vybralo necelou polovinu. Nejúspěšnějším žadatelem se stala společnost Člověk v tísni, která prosadila pět projektů.[25] Je třeba říci, že tato druhá cesta lépe odpovídá ideji transformační spolupráce, která by měla primárně spočívat na přímé kooperaci subjektů občanské společnosti z ČR a cílové země a v níž by MZV či obecněji český subjekt měl hrát pouze roli jakéhosi garanta a sponzora projektů.

HLAVNÍ AKTÉŘI LIDSKOPRÁVNÍHO ROZMĚRU ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Státní aktéři

Zahraniční politika ČR v oblasti lidských práv byla v roce 2007 primárně formována orgány státní správy v čele s MZV. Její zaměření a priority ovšem ovlivnili i někteří další aktéři, například významné osobnosti veřejného života (Václav Havel) a část nevládního sektoru (Člověk v tísni). Ministerstvo zahraničních věcí označuje za „ústřední orgán státní správy ČR pro oblast zahraniční politiky“ ve všech oblastech, včetně lidských práv, již tzv. kompetenční zákon.[26] Tentýž zákon podrobněji stanovuje úkoly, jež pro MZV z jeho postavení vyplývají a mezi něž v lidskoprávní oblasti patří například sjednávání nových smluv o ochraně lidských práv, sledování dodržování smluv již přijatých, vymezování hlavních priorit české lidskoprávní politiky (v multilaterálním i bilaterálním rámci) a koordinace lidskoprávních aktivit jiných orgánů státní správy ČR.

V rámci MZV za lidskoprávní agendu konkrétně odpovídá Odbor lidských práv a transformační politiky (LPTP). Tento odbor vznikl ke dni 1. 8. 2007 sloučením dvou původně samostatných odborů, Odboru lidských práv a Odboru transformační spolupráce. Sloučení mělo demonstrovat úzké sepětí mezi aktivitami na ochranu lidských práv a na šíření demokracie. LPTP spadá spolu s Odborem OSN, Odborem bezpečnostní politiky, Odborem společné zahraniční a bezpečnostní politiky a Bezpečnostním odborem do Bezpečnostně multilaterální sekce řízené politickým ředitelem.[27] Toto zařazení má naznačit, že zvláště od vstupu ČR do EU je lidskoprávní agenda čím dál více agendou primárně politického, nikoli právního charakteru. Ke konci roku 2007 měl LPTP 11 zaměstnanců a jeho ředitelkou byla Gabriela Dlouhá (do 1. srpna ředitelka Odboru transformační spolupráce). LPTP mimo jiné koordinuje zahraniční politiku ČR v oblasti lidských práv a podpory demokracie ve světě; zpracovává tuto problematiku v orgánech OSN, EU, OBSE a na dalších mezinárodních fórech; zajišťuje spolupráci ČR s Radou Evropy; sleduje vývoj mezinárodního práva v oblasti lidských práv; sjednává a zajišťuje vnitrostátní projednání mezinárodních lidskoprávních smluv; zadává a řídí projekty transformační spolupráce a spravuje prostředky na tento účel; poskytuje odborná stanoviska v oblasti přidělené agendy; spolupracuje s dalšími státními i nestátními subjekty a se zastupitelskými úřady v zahraničí.[28]

Kromě LPTP se v rámci MZV na realizaci lidskoprávní agendy podílejí i další odbory. Patří mezi ně zejména Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP), který koordinuje aktivity českých subjektů ve vztahu ke SZBP a hájí zájmy

ČR v tomto rámci; Mezinárodněprávní odbor (MPO), jenž mimo jiné zajišťuje přípravu ratifikace *Římského statutu* MTS; a Odbor OSN, který s LPTP sdílí zájem o lidskoprávní aktivity ČR v OSN (např. příprava a přijímání lidskoprávních rezolucí na zasedání Valného shromáždění OSN). Významnou roli sehrávají též příslušné teritoriální odbory, vzhledem k nastavení české lidskoprávní politiky pak zvláště Odbor amerických států (ve vztahu ke Kubě), Odbor Asie a Pacifiku (ve vztahu k Barmě) a Odbor jihovýchodní Evropy (ve vztahu k Bělorusku).

Ze zastupitelských úřadů ČR připadá důležitá úloha Stálým misím v Ženevě, Štrasburku, New Yorku a Vídni a Stálému zastoupení ČR při EU v Bruselu. SM v Ženevě monitoruje zasedání lidskoprávních orgánů OSN, hlavně Rady OSN pro lidská práva a Úřadu Vysoké komisařky OSN pro lidská práva. V roce 2007 se mimo jiné podílela na přípravě a zajištění české účasti na 4. a 5. zasedání Rady OSN pro lidská práva. SM ve Štrasburku obstarává přítomnost ČR v Radě Evropy a sleduje lidskoprávní aktivity této organizace, včetně aktivit Evropského soudu pro lidská práva. V roce 2007 například pomáhala organizovat pobyt Stálé delegace Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, účastnící se pravidelných plenárních zasedání Parlamentního shromáždění Rady Evropy (leden, duben, červen a říjen 2007), a po dohodě s LPTP vysílala své pracovníky na různé konference, semináře a kolokvia lidskoprávního zaměření, pořádaná Radou Evropy. SM v New Yorku zabezpečuje vztahy mezi ČR a hlavními orgány OSN. Z hlediska ochrany lidských práv se jako klíčové jeví působení ve Valném shromáždění a v Hospodářské a sociální radě, kde se ČR v průběhu roku 2007 podílela na přípravě několika návrhů rezolucí (k trestu smrti, náboženské netoleranci a situaci v Barmě, Bělorusku a Severní Koreji). SM ve Vídni má mimo jiné na starosti sledování vývoje v lidskoprávní dimenzi OBSE, kde se ČR v roce 2007 aktivně angažovala zejména v oblasti boje proti obchodování s lidmi a proti různým formám diskriminace. SZ v Bruselu se podílí na formování jednotných celounijních stanovisek k otázkám ochrany lidských práv a šíření demokracie ve světě. Tato stanoviska určují postoje jednotlivých států EU, včetně ČR, na mezinárodních a nepřímo i v bilaterálních jednáních. Na realizaci zahraniční politiky v oblasti lidských práv se podílejí též zastupitelské úřady v různých státech světa, zejména opět v prioritních zemích (ze tří prioritních zemí má v současnosti ČR své velvyslanectví jen v Bělorusku, v Barmě a na Kubě ČR zastoupena není).

Vedle organizačních složek MZV ovlivňují utváření zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv též některé vlivné osobnosti působící na MZV. V roce 2007 šlo hlavně o ministra Karla Schwarzenberga a jeho prvního náměstka Tomáše Pojara. K. Schwarzenberg, který se o problematiku lidských práv zajímal již v minulosti, navazoval ve funkci na své předchůdce (prvek kontinuity), současně ale přinesl i některé nové pohledy a názory (prvek změn).[29] Prvek kontinuity se projevil zejména v tom, že lidská práva zůstala jednou z priorit zahraniční politiky a ČR v řadě oblastí (např. v přístupu ke Kubě) kontinuálně zachovávala postoj, který zformovala již dříve. Prvek změn byl naopak patrný v iniciativách směřujících k tomu, aby z lidskoprávní zahraniční politiky ČR zmizela selektivita (ministr např. uvedl, že kritizuje-li ČR porušování lidských práv na Kubě, neměla by mlčet ani k problému zacházení s vězni na Guantánamu) a aby došlo ke skutečnému prosazení tzv. mainstreamingu lidských

práv (tj. aby lidskoprávní zájmy reálně ovlivňovaly i jiné dimenze zahraniční politiky, např. dimenzi ekonomickou). Dané iniciativy, jež mají být prosazovány s přihlédnutím k reálným možnostem ČR, usilují o zvýšení kredibility české zahraniční politiky, které bývá vyčítána neupřímnost a uplatňování dvojích standardů. T. Pojar si do úřadu 1. náměstka přinesl zkušenost dlouholetého pracovníka a v letech 1997–2005 ředitele společnosti Člověk v tísni. V souladu s její činností se řadil mezi stoupence aktivního přístupu k prosazování dodržování lidských práv ve světě a velké podporovatele transformační politiky.

K ústředním orgánům státní správy, jež mají vliv na zahraniční politiku v oblasti lidských práv, se kromě MZV dále řadí například ministerstvo vnitra a ministerstvo spravedlnosti. Ministerstvo vnitra se zabývá otázkami azylu a uprchlictví a koordinuje postoje relevantních vnitrostátních aktérů v této sféře. Ministerstvu spravedlnosti připadá od jedné z novel kompetenčního zákona úloha zastupovat ČR v řízeních před Evropským soudem pro lidská práva. Tuto úlohu zajišťuje zmocněnec vlády pro zastupování státu u Evropského soudu pro lidská práva. Funkci zmocněnce zřídila vláda v roce 2001[30] a od roku 2002 plní podobný úkol i ve vztahu k Výboru OSN pro lidská práva.[31] V roce 2007 tuto funkci vykonával Vít Schorm, jemuž pomáhalo pět odborných pracovníků a sekretářka.

Poměrně omezený vliv na utváření zahraniční politiky v oblasti lidských práv má ministryně vlády ČR pro lidská práva a národnostní menšiny. Tato funkce, v roce 2007 zastávaná Džamilou Stehlíkovou, je primárně orientována na lidskoprávní situaci uvnitř ČR, nikoli na prosazování lidských práv a demokracie navenek. Ministryně nicméně svou činností, namířenou na rozvoj občanské společnosti, zlepšení postavení menšin či usnadnění života zdravotně postižených, přispívá ke zlepšení stavu dodržování závazků vyplývajících pro ČR z různých mezinárodních smluv, a v tomto ohledu napomáhá zvýšení lidskoprávního kreditu a prestiže ČR ve světě. Podobně omezenou úlohu sehrávají též Rada vlády pro lidská práva a Rada vlády pro národnostní menšiny. Také tyto orgány se primárně zabývají poměry v ČR, byť do jejich působnosti spadají i určité úkoly s mezinárodní dimenzí (Rada vlády pro lidská práva monitoruje stav dodržování lidskoprávních smluv OSN v ČR aj.). Výraznější role připadá zmocněnci vlády pro lidská práva, který mimo jiné připravuje periodické zprávy ČR o plnění závazků, vyplývajících z uvedených lidskoprávních smluv ze strany ČR, předkládá tyto zprávy kontrolním orgánům a řeší oprávněnost výhrad vznesených danými orgány vůči ČR. Prezident republiky a jeho kancelář se v oblasti lidských práv v uplynulém roce angažovaly jen málo, což lze přičíst omezeným kompetencím úřadu, skeptickému přístupu prezidenta k lidskoprávní zahraniční politice i tomu, že jeho pozornost patřila v daném období tématům z jiných oblastí, především ekonomie a ekologie.

Kromě exekutivy, resp. společně s ní, se na formování a realizaci lidskoprávní dimenze české zahraniční politiky podílejí též legislativa a soudy. Parlament ČR sehrává klíčovou úlohu v procesu přijímání závazků z mezinárodních smluv. Ty v ČR procházejí dvoukolovým schvalováním v Poslanecké sněmovně i v Senátu. Kladný výsledek je podmíněn souhlasem prosté většiny přítomných, v případě smluv přijímaných podle článku 10a (smlouvy, jimiž se přenáší část kompetencí na určitou mezinárodní

organizaci či instituci) se vyžaduje většina třípětinová. V roce 2007 schválil Parlament ČR několik mezinárodních lidskoprávních smluv (např. *Mezinárodní úmluvu na ochranu všech osob před nuceným zmizením* z roku 2006), kontroverzním a dosud nedořešeným tématem zůstala otázka ratifikace *Římského statutu* Mezinárodního trestního soudu a s ní spojených změn ústavního pořádku. K dalším aktivitám Parlamentu ČR v oblasti lidských práv v roce 2007 náleželo například působení Dočasné komise Senátu pro zjištění osob z politických důvodů zadržených, vězněných a jinak perzekvovaných běloruským režimem, zřízené v roce 2006, a uspořádání několika lidskoprávně zaměřených akcí (např. seminář k MTS konaný v Poslanecké sněmovně 4. 10. 2007). Soudy přispívají k realizaci zahraniční politiky v oblasti lidských práv dohledem nad dodržováním závazků, jež pro ČR vznikají z mezinárodních smluv.

Nestátní aktéři

Poměrně významnou úlohu sehrával v roce 2007 v lidskoprávní zahraniční politice ČR nestátní sektor. Ten se podílel jak na vymezování zahraničněpolitických priorit ČR, tak na vlastní realizaci kroků směřujících k jejich naplňování. Zvláště aktivně si v těchto oblastech počínaly některé vlivné osobnosti (zejména bývalý prezident Havel) a část nevládních organizací (Člověk v tísni). V. Havel kladl na lidská práva důraz po celou dobu výkonu svého prezidentského úřadu a problematikou jejich ochrany a šíření se zabývá i v současné době. V průběhu roku 2007 se to projevilo zejména soustavnou kritikou porušování lidských práv v některých zemích (primárně Kuba, ale též třeba Barma či Ruská federace[32]), výzvami k větší podpoře disidentských hnutí ve světě[33] a zorganizováním několika akcí, zabývajících se lidskoprávními problémy ve světě a možnostmi ČR a jiných demokratických států přispět k jejich řešení. K uvedeným akcím patřilo dvoudenní zasedání Mezinárodního výboru pro demokracii na Kubě (*International Committee for Democracy in Cuba*, ICDC), které se konalo v dubnu 2007 v Berlíně, a další ročník konference *Fórum 2000*, který proběhl v říjnu 2007 v Praze.

ICDC vznikl v září 2003 z iniciativy V. Havla a sdružuje celkem 36 politiků a intelektuálů, mezi nimiž je kromě bývalého prezidenta též současný ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg. Výbor byl od počátku své existence těsně napojen na zahraniční politiku ČR, jeho první summit se konal v září 2004 pod záštitou MZV v budově Senátu a organizačně jej zajišťovala společnost Člověk v tísni. Stejná nevládní organizace pomáhala ICDC za finanční podpory Nadace Konráda Adenauera zorganizovat též berlínské zasedání, jehož se kromě Havla opět zúčastnili i zástupci státní správy ČR včetně ministra Schwarzenberga, tří dalších pracovníků MZV a zástupců velvyslanectví ČR v Německu a USA. Akce vyústila v přijetí *Doporučení pro politiku EU vůči Kubě*, jež vyzývá EU, aby ke Kubě zaujala jednotný postoj, pokračovala v politice tvrdých sankcí a aktivně podporovala místní občanskou společnost. Doporučení je formálně podepsáno skupinou NGOs, nesporně však vyjadřuje postoje blízké MZV.

Konference *Fórum 2000* se koná od roku 1997. Jde o pravidelná každoroční setkání předních osobností světové politiky i vědy, při nichž jsou probírána závažná témata globálního významu. V roce 2007 se takovým tématem stala *Svoboda a odpovědnost*, přičemž jednotlivé panely rozebíraly toto téma v kontextu politiky, mezi-

národního práva, médií a podnikání. Konference se zúčastnilo velké množství současných i bývalých českých a zahraničních politiků a také početná skupina disidentů z různých zemí světa (Írán, Kuba, Zimbabwe). Ministr zahraničních věcí K. Schwarzenberg, místopředseda vlády pro evropské záležitosti A. Vondra a velvyslanec ČR v Izraeli M. Žantovský zde zastupovali rovněž českou exekutivu, což akci dodalo polooficiálního charakteru a učinilo ji, podobně jako zasedání ICDC, jednou z platforem, na nichž ČR veřejně demonstrovala, ale současně i dále formovala své zahraničněpolitické postoje.

Společnost Člověk v tísni je nejaktivnější českou NGO zabývající se lidskoprávní a transformační dimenzí zahraniční politiky ČR. Vznikla v devadesátých letech a od počátku byla úzce napojená na veřejnoprávní Českou televizi a na MZV (od jmenování dlouholetého ředitele společnosti, T. Pojara, do funkce náměstka ministra zahraničních věcí v roce 2005 má toto napojení i personální dimenzi). Právě kvůli úzké vazbě na státní správu ČR bývá Člověk v tísni někdy považován za prodlouženou ruku české diplomacie. Kromě programů sociální integrace, humanitární a rozvojové pomoci a programů informačních a vzdělávacích se věnuje též podpoře lidských práv a demokracie ve světě. V roce 2007 se toto zaměření projevilo několika základními činnostmi.

První z nich se stalo opětovné zorganizování filmového festivalu *Jeden svět* (One World) na jaře 2007. Jde o festival dokumentárních filmů s lidskoprávní tématikou, který se koná pravidelně už od roku 1999 a na němž dostávají prostor autoři kritizující porušování lidských práv v nedemokratických státech. Počátkem roku 2007 získal festival čestné uznání UNESCO za výchovu k míru (*Honourable Mention for Peace Education*). Druhou aktivitou bylo zapojení do projektů transformační spolupráce. Již v prvním výběrovém řízení na podporu těchto projektů konaném na konci roku 2005 (projekty na rok 2006) prosadila společnost Člověk v tísni většinu svých návrhů.[34] V řízení druhém, jež se konalo koncem roku 2006 (projekty na rok 2007), se tento úspěch opakoval (viz výše). Za třetí významnou aktivitu lze považovat mobilizaci veřejného mínění v ČR i v zahraničí a organizování veřejných akcí, namířených proti porušování lidských práv a na podporu konkrétních disidentských skupin. Například v březnu 2007 uspořádala společnost Člověk v tísni v Praze řadu akcí proti režimu na Kubě, jejíž součást tvořily mimo jiné demonstrace před kubánským velvyslanectvím a umístění symbolické vězeňské cely, do níž se nechávaly zavřít známé osobnosti českého politického i kulturního života (včetně vicepremiéra A. Vondry) na Václavské náměstí.[35] O měsíc dříve se z iniciativy Člověka v tísni konala v budově českého velvyslanectví ve Washingtonu výstava fotografií matek a manželek vězněných kubánských disidentů, pořízených českým fotografem známým jako Alexander Polo.[36] Výstava, jejíž výtěžek byl určen pro rodiny vězněných disidentů, již v minulosti procestovala Evropu a Latinskou Ameriku a v dalších měsících roku 2007 byla přemístěna na zastupitelské úřady ČR v New Yorku, Chicagu a Los Angeles. Poskytnutí oficiálních prostor i skutečnost, že pořádání výstavy bylo dáváno do spojitosti se snahou ČR o zrušení víz do USA (kubánský exil přislíbil na výstavě ČR podporu v této věci), ovšem jen dále podpořily názor, že Člověk v tísni pracuje v těsné součinnosti s českým MZV a fakticky realizuje jeho politiku.

Další české nevládní lidskoprávní organizace (Český helsinský výbor, Liga lidských práv, česká pobočka Amnesty International aj.) se v průběhu roku 2007 soustředily především na dodržování lidských práv na území ČR a v oblasti zahraniční politiky se angažovaly jen málo. Za zmínku přesto stojí několik iniciativ, a to: monitorování stavu implementace a plnění závazků z mezinárodních smluv, jimiž je ČR vázána; kampaň na podporu ratifikace *Římského statutu* Mezinárodního trestního soudu, vedená čtyřmi českými NGO (Člověk v tísni, Liga lidských práv, Amnesty International a Český červený kříž); pořádání protestních akcí proti porušování lidských práv v různých státech světa (např. demonstrace proti čínské politice v Tibetu, uspořádaná v březnu 2007 v Praze českou pobočkou Amnesty International[37]).

Poměrně omezeně přispěla k formulaci české zahraniční politiky v oblasti lidských práv akademická obec. Důvody je možno spatřovat mimo jiné v tom, že v ČR na rozdíl od mnoha jiných zemí neexistuje specializovaná výzkumná instituce, jež by se zaměřovala na problematiku lidských práv. Dále zde chybí, a to i na úrovni vysokých škol, zvláštní výukové programy a obory orientované na lidská práva, která jsou vyučována jen v rámci obecnějších předmětů. Tento stav kontrastuje s důrazem, s jakým ČR prosazuje programy výuky a šíření lidských práv v jiných zemích a s jakým upozorňuje na význam znalosti této problematiky v řadách široké veřejnosti.

Je třeba zdůraznit, že utváření české zahraniční politiky v oblasti lidských práv v současnosti již není jen vnitrostátní záležitostí ČR. Rok 2007 potvrdil, že čím dále větší vliv na něj má členství naší země v Evropské unii. Státy EU se snaží zaujímat k jednotlivým tematicky i teritoriálně vymezeným problémům konsenzuální postoje, jež jsou následně prezentovány jménem EU jako celku. Daný trend se zřetelně projevuje v jednání různých mezinárodních orgánů (např. Valného shromáždění OSN nebo Rady OSN pro lidská práva), kde EU stále častěji vystupuje jednotně, na základě předchozí dohody všech svých členů. Existují nicméně i témata, ve kterých je evropská shoda zatím jen těžko dosažitelná a kde si státy EU zachovávají poměrně nezávislé postoje (např. přístup k izraelsko-palestinskému konfliktu). Europeizace lidskoprávní zahraniční agendy má pro ČR své výhody i nevýhody. Mezi výhody se řadí zejména to, že ČR takto získává možnost ovlivňovat chod i těch orgánů, v nichž právě nezasedá, a že postoj, který podporuje celá EU, má větší váhu než postoj ČR. Nevýhoda naopak spočívá v nutnosti častých kompromisů a hledání společných jmenovatelů, jež mohou být mnohdy jmenovateli minimálními. Europeizace lidskoprávní dimenze zahraniční politiky bude mít pro ČR zvláště velký význam v roce 2009, kdy se naše země ujme předsednictví EU.

LIDSKOPRÁVNÍ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V POLITICKÉM, MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

Lidskoprávní dimenze zahraniční politiky ČR nevzbudila v roce 2007 výraznější zájem českých sdělovacích prostředků, akademické obce ani širší veřejnosti. Hlavní důvody zřejmě spočívají v relativně širokém konsenzu převážné části politické scény i obyvatelstva na správnosti současného směřování této dimenze a v dosti malém

množství relevantních aktivit, k nimž ČR v uplynulém roce v dané oblasti přistoupila. Větší pozornost a zčásti i kontroverze vyvolaly snad jen některé případy řešené Evropským soudem pro lidská práva (již rozhodnuté kauzy zvláštních škol a českých otců a také stále ještě projednávaná stížnost vlastníků domů) a otázka možné ratifikace *Římského statutu* MTS.

Případy u Evropského soudu zaujaly zejména české sdělovací prostředky, jež je pravidelně mapovaly nebo o nich alespoň přinášely příležitostné informace; větší politická, veřejná či odborná debata se k tématu nicméně nerozvířila. Způsob, jakým média ke kauzám přistupovala, ovšem potvrdil, že Evropský soud je dnes v ČR z velké části – byť ne zcela oprávněně – vnímán jako integrální součást soudní soustavy a jako konečný arbitr sporů právní a mnohdy dokonce i politické povahy (např. sporu o oprávněnosti státní regulace nájemného).

Otázka ratifikace *Římského statutu* MTS byla naopak probírána zejména v politických a odborných kruzích. Politická debata se primárně soustředila na to, zda je správné zřizovat stálé mezinárodní instituce ke stíhání pachatelů závažných mezinárodních zločinů a zda by přijetí *Římského statutu* bylo pro ČR výhodné, nebo by ji naopak poškodilo. Názory na oba tyto aspekty se na české politické scéně značně lišily: mezi podporovatele MTS i mezinárodní trestní spravedlnosti obecněji patřili především politici z ČSSD a Strany zelených; jejich odpůrci se naopak rekrutovali hlavně z řad ODS a méně výrazně KSČM. Oba tábory setrvávaly poměrně pevně na svých pozicích, což znemožnilo jakoukoli dohodu mezi nimi. Odborná debata k MTS byla věnována hlavně tomu, zda *Římský statut* skutečně odporuje českému ústavnímu pořádku a jak by eventuálně bylo možné takový rozpor překonat.[38] I v této věci existovaly různé přístupy, celkově však experti projevili větší ochotu k hledání kompromisů.

ZÁVĚR

Zahraniční politika ČR v oblasti lidských práv v roce 2007 navazovala kontinuálně na politiku, jež byla v této sféře vedena v uplynulých letech. Obecné směřování, vymezené hlavními programovými dokumenty, zůstalo zachováno. Pokračovaly též trendy přechodu k ofenzivnějším metodám, zvláště ve vztahu k některým státům, a k posilování důrazu na šíření demokracie, které se prosazují zejména od poloviny devadesátých let. Rok 2007 potvrdil, že ČR dlouhodobě nedisponuje komplexní koncepcí zahraniční politiky v oblasti lidských práv, jež by jasným a konkrétním způsobem vymezila hlavní cíle a priority, které chce naše země v dané sféře sledovat, a poskytla by tak činnosti ČR pevné a jednotné ideové východisko. Tuto koncepci částečně suplovala kombinace několika starších i zcela nových dokumentů (*Koncepce transformační spolupráce, Tematické priority zahraniční politiky ČR v oblasti lidských práv* aj.), které se ovšem vyznačovaly parciálním přístupem a zčásti interní povahou. Ačkoli běžný chod lidskoprávní zahraniční politiky nebyl absencí komplexního koncepčního materiálu přímo ohrožen, jeho nepřítomnost komplikovala koordinaci aktivit mezi jednotlivými resorty a ztěžovala orientaci veřejnosti v českých lidskoprávních

prioritách. Již jen v zájmu větší otevřenosti a transparentnosti české zahraniční politiky by tedy bylo dobré, aby vypracování a přijetí nové koncepce zahraniční politiky v oblasti lidských práv začalo být chápáno jako naléhavý úkol, na němž by MZV, ideálně ve spolupráci s dalšími relevantními státními i nestátními aktéry, mělo začít co nejdříve pracovat.

Rok 2007 dále potvrdil, že česká zahraniční politika v oblasti lidských práv vykazuje určitou vnitřní nekonzistenci, jež se projevuje přinejmenším ve třech směrech. Za prvé, dochází k poměrně strohému oddělování vnější, zahraniční dimenze lidskoprávní politiky od dimenze vnitřní, národní. To vede k paradoxním situacím, kdy například ČR na mezinárodní scéně aktivně podporuje stíhání pachatelů závažných zločinů, sama ale není ochotna či schopna ratifikovat *Římský statut* Mezinárodního trestního soudu. Nebo kdy financuje projekty šíření a výuky lidských práv a demokratických hodnot v zahraničí, aniž by se nejprve pokusila zavést obdobné projekty na vlastním území. Tento stav snižuje kredibilitu české lidskoprávní zahraniční politiky a poskytuje argumenty těm, kteří naši zemi viní z neupřímnosti a tvrdí, že jí deklarovaný zájem o lidská práva je ve skutečnosti jen zástěrkou pro prosazování politických zájmů. Třebaže tuto kritiku lze, i vzhledem k její časté zaujatosti a účelovosti, jen těžko zcela vyvrátit, měla by se ČR ve vlastním zájmu snažit ono oddělení vnitřní a vnější dimenze lidskoprávní politiky co nejdříve překonat a uvést obě dimenze do souladu. Takový krok by přispěl k dalšímu zkvalitnění ochrany lidských práv v ČR, zvýšil by důvěryhodnost naší země na mezinárodním poli a zlepšil by možnost „působit příkladem“.

Za druhé, ČR se oficiálně hlásí ke koncepci mainstreamingu, ale zkušenosti z roku 2007 nenaznačují, že by lidská práva skutečně fungovala jako jednotné ideové východisko celé zahraniční politiky a že by výrazněji ovlivňovala její další dimenze (např. dimenzi obchodní nebo bezpečnostní). Zůstává zachován sektorový přístup, ve kterém se sice jednotlivé oblasti navzájem jistým způsobem ovlivňují, žádná (ani lidská práva) ale nenabývá dominantního postavení. Daný stav ČR umožňuje, aby prosazovala své ekonomické nebo politické zájmy bez větších omezení, současně však vyvolává pochyby o reálném významu koncepce mainstreamingu. Vzhledem k tomu, že tyto pochyby nepřispívají ke zvýšení kreditu naší země, bylo by dobré, aby si česká diplomacie co nejdříve vyjasnila, jak přesně koncepci mainstreamingu lidských práv chápe, jak ji hodlá uplatňovat v praxi a jak chce řešit možné střety mezi ideovými principy a pragmatickými potřebami.

Konečně za třetí, ČR trvale zdůrazňovala nutnost neselektivního přístupu k ochraně lidských práv a šíření demokratických hodnot, v praxi si ale sama počínala značně selektivně. Selektivita přitom nebyla pouze výrazem specializace na určitá témata a země, jež je u státu naší velikosti a možností přirozená, ale zjevně odrážela i širší politické zájmy a postoje naší země. Tak například přestože ČR označila za jednu ze svých tematických priorit dodržování lidských práv v boji proti terorismu, nechávala prakticky bez komentáře různé excesy a systematická porušování lidských práv, k nimž v této souvislosti docházelo v USA i v jiných zemích světa, včetně některých zemí EU. Na jaře 2007 dokonce sama odmítla spolupracovat s týmem zpravodaje Parlamentního shromáždění Rady Evropy D. Martym, který prošetřoval údajnou exis-

tenci tajných věznic CIA v Evropě a zapojení evropských států do praxe tzv. mimořádných předávání (*extraordinary renditions*).[39] Na problém dvojích standardů poukázal v roce 2007 dokonce sám ministr K. Schwarzenberg,[40] který zdůraznil, že „vystoupit proti porušování lidských práv se musí vždy, ať už se to děje kdekoli".[41] V zájmu zvýšení důvěryhodnosti své zahraniční politiky by se ČR měla snažit, aby selektivita z jejího přístupu k ochraně lidských práv zmizela, resp. aby zůstala omezena rámcem jasně definovaných tematických a teritoriálních priorit.

Z institucionálního hlediska vykazovala česká zahraniční politika v oblasti lidských práv v roce 2007 značný stupeň specializace. Jednotlivá lidskoprávní témata jsou přiřazena k určitým odborům a resortům, mezi nimiž mnohdy neprobíhá aktivnější kooperace (platí to zejména ve vztazích mezi MZV a jinými aktéry, uvnitř MZV je situace lepší). Těžiště aktivit leží na MZV, zejména LPTP, což je přirozený stav. V zájmu užšího propojení vnitřní a vnější dimenze lidskoprávní politiky a výraznější aplikace koncepce mainstreamingu by nicméně bylo dobré, aby se vedle MZV do utváření a realizace lidskoprávní zahraniční politiky zapojili i další aktéři, ať již jde o specializované orgány s expertizou z národní roviny (např. Rada vlády pro lidská práva nebo ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny) nebo o odborné resorty (např. ministerstvo průmyslu a obchodu nebo ministerstvo obrany). Trvale posilována by měla být též role nestátního sektoru, která ovšem nesmí zůstat vyhrazena pro několik jednotlivců či organizací s privilegovaným vztahem ke státní moci, ale musí se rozšířit a pluralizovat. To platí jak pro vlastní lidskoprávní politiku, tak sféru transformační spolupráce, do nichž je zatím stále zapojeno poměrně malé množství nezávislých subjektů.

Celkově lze říci, že rok 2007 potvrdil, že zahraniční politika ČR v oblasti lidských práv je uspokojivě nastavena a má jasné kontury a směřování, vyžaduje však koncepčnější rámec, odstranění některých vnitřních inkonzistencí a posílení institucionální báze. To jsou úkoly, jež před českou diplomacií stojí v nynějším období a jež by měla ideálně vyřešit dříve, než se v roce 2009 převzetím předsednictví EU ČR mimo jiné ujme úkolu reprezentovat i v oblasti lidských práv nejen sama sebe, ale celou evropskou sedmadvacítku.

Poznámky

1 První aktualizace se očekávala v roce 2004, návrh ale byl nejprve, když o něj požádal bývalý vládní zmocněnec pro lidská práva Petr Uhl, zařazen na seznam utajovaných skutečností a následně se o něm přestalo jednat.

2 UN Doc. CERD/CZE/7, 11 January 2001 (zpráva zahrnovala současně šestou i sedmou periodickou zprávu).

3 UN Doc. CERD/C/SR.1804 and 1805, 1 and 2 March 2007.

4 UN Doc. CERD/C/SR.1814 and 1815, 8 and 9 March 2007.

5 UN Doc. CCPR/C/CZE/2, 29 November 2006 (zpráva měla být původně podána v roce 2005).

6 UN Doc. CCPR/C/SR.2464 and 2465, 16 and 17 July 2007.

7 UN Doc. CCPR/C/SR.2480, 25 July 2005.

8 UN Doc. CCPR/C/90/D/1445/2006, 30 August 2007.

9 UN Doc. CCPR/C/90/D/1452/2006, 30 August 2007.

10 Údaje převzaty z ECHR, *Survey of Activities 2007,* Registry of the European Court of Human Rights, Strasbourg, 2008. Na konci roku 2007 zbývalo soudu k vyřízení 2976 českých případů, přičemž české kauzy představují jen cca 4 % všech případů, jež se k soudu dostanou.

11 ECHR, *Case of D.H. and Others v. the Czech Republic,* Application 57325/00, 13 November 2007.

12 ECHR, *Kříž v. the Czech Republic,* Application 26634/03, 9 January 2007; *Mezl v. the Czech Republic,* Application 27726/03, 9 January 2007; a *Zavřel v. the Czech Republic,* Application 14044/05, 18 January 2007. Asi nejznámější český bojovník za práva otců, Luboš Patera, naopak se svou stížností příliš neuspěl, viz ECHR, *Patera v. the Czech Republic,* Application 25326/03, 26 April 2007.

13 ECHR, *Chadimová v. the Czech Republic,* Application 50073/99, 26 April 2007.

14 V roce 2007 ČR ratifikovala i některé smlouvy z oblasti mezinárodního humanitárního a trestního práva, a to zejména *Druhý protokol k Úmluvě na ochranu kulturních statků za ozbrojeného konfliktu* z roku 1999 a dvoustrannou *Dohodu mezi Českou republikou a OSN o relokaci svědků Mezinárodního trestního tribunálu pro bývalou Jugoslávii* z roku 2006.

15 Konkrétně jde o ustanovení, týkající se práva prezidenta udílet milost a poskytovat amnestie, imunit ústavních činitelů a zákazu vydávat české občany do ciziny.

16 V odpovědi na interpelaci v Poslanecké sněmovně Topolánek prohlásil, že „ratifikace Římského statutu je zahraničněpolitickým zájmem České republiky a za současného stavu věcí Česká republika už nemá důvod neratifikovat tento Mezinárodní trestní soud“. Interpelace, 15. 3. 2007.

17 Viz Schwarzenberg, Karel: *Vytáhněme kostlivce ze skříně*. iHNed.cz, 3. 10. 2007.

18 Srv. Parkanová, Vlasta: *Mezinárodní trestní soud utopií?* iHNed.cz, 24. 10. 2007

19 Evropská unie má v současné době čtyři hlavní tematické lidskoprávní priority, mezi něž se řadí ochrana obránců lidských práv, problematika mučení, trest smrti a ochrana dětí za ozbrojených konfliktů. První dvě z těchto priorit EU jsou považovány též za tematické priority ČR (v kategorii A a B).

20 Česká republika např. dlouhodobě podporuje mechanismus tzv. zvláštních lidskoprávních procedur (zvláštní zpravodajové OSN, expertní výbory aj.), což se promítlo do třetí priority kategorie A, nazvané spolupráce s mezinárodními mechanismy na ochranu lidských práv.

21 Viz *Kubánská ambasadorka ve Vídni kritizuje Česko za postoj vůči Kubě,* 22. 2. 2007. Zahraniční politika České republiky: Data, 2/2007.

22 Tamtéž.

23 Srv. *Prohlášení MZV ČR k „parlamentním volbám“ v Abcházii,* 12. 3. 2007.

24 Srv. *Prohlášení MZV ČR k represím vůči představitelům běloruských občanských iniciativ,* 26. 3. 2007.

25 Jedná se o projekty: Transformace irácké společnosti, podpora občanských iniciativ, místních samospráv a jejich vzájemné spolupráce; Barmské projekty; Jižní a východní Ukrajina – demokratizace správy věcí veřejných, participace občanů a médií na rozhodovacích procesech; Posílení občanské společnosti, budování kontaktů mezi nevládními organizacemi Podněstří II; a Podpora občanské společnosti na Kubě.

26 Zákon č. 2/1969 Sb. o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

27 Do 1. 11. 2006 spadal Odbor lidských práv do Sekce právní a konzulární.

28 Cit. dle údajů LPTP. On-line: (**www.mzv.cz/wwwo/mzv/default.asp?amb=1&idj=1&id=25269&ido=13656**, citováno 27. 10. 2007).

29 Viz např. *Výroční přednáška ministra zahraničí ČR v AMO v Praze: Priority české zahraniční politiky,* 10. 5. 2007. Zahraniční politiky České republiky: Dokumenty, 5/2007; *Rozhovor s ministrem zahraničí ČR Karlem Schwarzenbergem v deníku Sächsische Zeitung: mnohé je z Bruselu zcela nadbytečně regulováno,* 22. 5. 2007. Zahraniční politika České republiky: Dokumenty, 5/2007.

30 *Usnesení vlády České republiky č. 488 ze dne 14. května 2001 o Statutu vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva a Kanceláře vládního zmocněnce pro zastupování České republiky před Evropským soudem pro lidská práva.*

[31] *Usnesení vlády České republiky č. 527 ze dne 22. května 2002 k návrhu mechanismu přípravy stanovisek vlády v řízení před Výborem OSN pro lidská práva o oznámeních jednotlivců, návrhu mechanismu implementace názorů Výboru OSN pro lidská práva na oznámení jednotlivců a návrhu stanoviska vlády pro Výbor OSN pro lidská práva k restitučnímu procesu v České republice*.

[32] Viz např. *Bývalí prezidenti včetně Havla vyzvali k propuštění disidentky Su Tij*. Zahraniční politika České republiky: Data, 5/2007, s. 35; *Václava Havla znepokojuje vývoj v Putinovu Rusku*. Česká tisková kancelář, 27. 4. 2007.

[33] *Havel vyzval k podpoře lidí svědčících o diktátorských režimech*. Česká tisková kancelář, 27. 4. 2007.

[34] Projekty na téma Zvýšení kapacity podněsterských NGOs, Podpora demokratické opozice na Kubě a Centrum pro podporu demokracie v Barmě se z hlediska úspěšnosti umístily na prvním, třetím a čtvrtém místě.

[35] *Demonstranti v Praze volali po svobodě pro disidenty na Kubě*. Česká tisková kancelář, 15. 3. 2007; *Kubánské disidenty podpořili v „cele" osobnosti i lidé z ulice*. Česká tisková kancelář, 16. 3. 2007.

[36] *Výstava o rodinách vězněných Kubánců na české ambasádě v USA,* 23. 2. 2007. Zahraniční politika České republiky: Data, 2/2007.

[37] *V Praze se sešli lidé protestující proti čínské politice v Tibetu.* Česká tisková kancelář, 10. 3. 2007.

[38] Viz vystoupení prof. J. Malenovského a prof. A. Gerlocha na semináři k MTS konaném v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR 4. 10. 2007.

[39] Více viz *ČR prý odmítla spolupráci s RE ohledně věznic CIA.* 8. 6. 2007. Zahraniční politika České republiky. Data, 6/2007.

[40] „Otevřeně říkám, že existují takoví, kteří protestují proti pošlapavání lidských práv na Kubě nebo v Bělorusku, ale jen málokteří, jako např. paní Merkel, upozorní na problém Guantánama. Také to není v pořádku a musím říci: Klobouk dolů před spolkovou kancléřkou." Rozhovor v deníku *Sächsische Zeitung,* op. cit., s. 51.

[41] Tamtéž.

Kapitola 19

Rozvojový rozměr české zahraniční politiky: Příprava transformace zahraniční rozvojové spolupráce a její výzvy

Ondřej Horký

Slovo transformace, označující stav rozvojové spolupráce České republiky, je v mnoha ohledech příznačné.[1] Zatímco transformaci českého politického a ekonomického systému většinou považujeme za ukončenou, transformace systému zahraniční rozvojové spolupráce vstoupila podle *Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002–2007* do své druhé fáze v lednu 2008 se čtyřletým zpožděním.[2] Rozvojová spolupráce je oproti ostatním rozměrům zahraniční politiky relativní novickou, především v důsledku mezinárodních a evropských závazků, které Česká republika přijala se svým „návratem do Evropy" a které se snaží naplňovat navzdory svému nedostatku zkušeností s poskytováním rozvojové pomoci podle standardů vyspělých dárcovských zemí.

Od ostatních zahraničněpolitických agend se rozvojová politika liší svou nenápadností. Svou přítomností v politické a mediální aréně se nemůže ani zdaleka srovnávat například s evropskou či bezpečnostní politikou. Vzhledem k rostoucímu objemu prostředků rozvojové spolupráce má však vliv nejen na cílové skupiny rozvojové pomoci v zahraničí, ale i na samu Českou republiku. To se projevuje narůstajícím počtem aktérů relativně uzavřené rozvojové konstituence, kterou tvoří subjekty podílející se na tvorbě a provádění rozvojové spolupráce. Kromě přehledu hlavních problémů tedy může analýza rozvojové politiky přinést dobrý vhled do zapojení země do globálního systému a posloužit jako ukazatel pozice, které Česká republika dosáhla v důsledku geopolitických změn po skončení studené války.

Sám rok 2007 se nesl ve znamení přípravy transformace zahraniční rozvojové spolupráce. Zářijové usnesení vlády posílilo koordinační funkci Ministerstva zahraničních věcí ČR, přeměnilo poradní orgán ministerstva Rozvojové středisko na Českou

rozvojovou agenturu a postupně na ni přenáší implementaci rozvojové pomoci z resortů.[3] Z hlediska poskytovaných forem rozvojové pomoci rok 2007 navazoval na roky předchozí, a proto je tato kapitola věnována především vnitřnímu rozměru české rozvojové spolupráce, jejím aktérům, koncepčním a institucionálním změnám, které se plně projeví v roce 2008 a v následujících letech. Vzhledem k omezenému rozsahu kapitoly základní informace o formách, objemu, sektorových a teritoriálních prioritách české rozvojové spolupráce poskytne publikace Rozvojového střediska *Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky* a její statistická příloha.[4]

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: VÝCHODISKA

Vzhledem ke své relativní novotě a neustálenosti oproti bezpečnostněpolitickému, ekonomickému nebo kulturnímu rozměru české zahraniční politiky je na místě rozvojový rozměr zahraniční politiky jasně vymezit. Termín rozvojová politika, běžně používaný vyspělými dárci nebo Evropskou unií, není v českém kontextu státní správou používán ani vymezen.[5] Podle poslední úpravy se užívá pouze termín zahraniční rozvojová spolupráce a rozlišuje se jeho užší a širší pojetí.[6]

- V užším pojetí lze zahraniční rozvojovou spolupráci či pouze rozvojovou spolupráci ztotožnit s institucionálním zajištěním oficiální rozvojové pomoci v pojetí Výboru dárců OECD, k jejímž principům se Česká republika hlásí.
- V širším pojetí jde o vládní politiku vůči rozvojovým zemím. Dále ji budeme označovat za rozvojovou politiku, která se částečně překrývá s dalšími vnitřními a vnějšími vládními politikami majícími vliv na rozvojové země.

Z hlediska analýzy působí obtíže, že zatímco rozvojovou spolupráci je možné vymezit funkčně, tj. prostředky, kterými ovlivňuje podmínky a život obyvatelstva v rozvojových zemích, rozvojovou politiku lze vymezit podobně jako například státní politiku životního prostředí pouze normativně, tedy cíli, které si stanovuje.[7] Vzhledem k tomu, že Česká republika ucelenou a koherentní vládní politiku vůči rozvojovým zemím nemá, text je omezen na analýzu české rozvojové spolupráce.

Rozvojovou spolupráci České republiky v současnosti neupravuje zvláštní zákon, ale pouze usnesení vlády a jejich koncepční přílohy.[8] Těmito dokumenty bylo možné postupně reagovat na vnější trendy poskytování rozvojové spolupráce a směřovat rozvojovou spolupráci k podobě běžné mezi zkušenými dárcovskými zeměmi. Postupně byly zvoleny teritoriální a sektorové priority české rozvojové pomoci a zaveden princip, že pomoc musí vycházet z potřeb příjemců pomoci, a vytvořeny strategie pro prioritní země. Provádění výběrových řízení se přiblížilo duchu evropské legislativy a byl zaveden jednotný systém projektového cyklu. Poslední verze dokumentů již předpokládá převzetí agendy zapojených resortů rozvojovou agenturou.[9] Navzdory těmto proměnám mají všechny dokumenty vždy shodné dva body: prohlášení zahraniční rozvojové spolupráce za nedílnou součást zahraniční politiky a velmi široké stanovení jejích cílů, tedy nejen snižování chudoby.

Při pohledu na postavení rozvojové spolupráce v celkovém rámci české zahraniční politiky lze konstatovat, že poslední koncepce zahraniční politiky z roku 2002 pouze obsahově předjímala následnou úpravu z roku 2004. Významnější rozdíl lze spatřit až ve srovnání programových prohlášení vlád J. Paroubka a M. Topolánka. Zatímco první se omezuje na konstatování, že rozvojová, humanitární a transformační pomoc tvoří nedílnou součást zahraniční politiky, a na obecnou podporu Rozvojových cílů tisíciletí v části věnované mnohostranným vztahům, současná koaliční smlouva a vládní prohlášení jsou laděny mnohem konkrétněji. Shodně vyjadřují nejen závazek podpory zefektivnění systému rozvojové a humanitární pomoci a spolupráce, ale také požadavek, aby liberalizace zahraničního obchodu a reforma zemědělské politiky nepoškozovala rozvojové země. Bez ohledu na to, zda jej vláda naplňuje či ne, lze jej považovat za výraz politické vůle k vyšší koherenci rozvojové spolupráce se zemědělskou a obchodní politikou. Programové dokumenty se tak postupně přibližují k rozvojovým politikám zkušených dárcovských zemí.

Ze způsobu, jakým vládní prohlášení bere zřetel na volební programy koaličních stran z roku 2006, lze odvodit, jak koaliční jednání zohlednila priority zúčastněných stran. V programu ODS nalezneme závazek reformy systému. Konkrétně vytvoření rozvojové agentury a požadavek koherence však byly přejaty z programu Strany zelených. To kontrastuje s bezvýhradnou podporou liberalizace zahraničního obchodu předchozí levostředovou vládou. Z požadavků Strany zelených nebyly přijaty cíle navýšení objemu rozvojové pomoci na úroveň vyspělých dárců ani genderová citlivost rozvojové spolupráce. V programu KDU–ČSL je rozvojová spolupráce také zmíněna, ovšem bez vyjádření k transformaci systému a místo toho je kladen důraz na tradici spolupráce. Poskytování stipendií studentům a studentkám z rozvojových zemí je považováno za efektivní, ačkoli jejich rozvojový přínos je minimální, ne-li záporný, protože stipendia se podílejí na odlivu mozků.[10]

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY: AGENDA, UDÁLOSTI

Formy a objem pomoci

Rozvojovou spolupráci lze zařadit mezi oblasti reaktivního přístupu zahraniční politiky. To znamená, že agenda reaguje především na mezinárodní normy a zahraniční události. Kromě závazku poskytovat rozvojovou pomoc, který Česká republika převzala již v polovině devadesátých let v souvislosti se vstupem do „klubu bohatých" OECD, hrál důležitou roli především vstup do Evropské unie. Poskytování rozvojové pomoci je součástí *soft acquis* Evropské unie i výslovných závazků. Podle závěrů Evropské rady z roku 2005 musí nové členské země Evropské unie „usilovat" (*strive*) o navýšení podílu objemu rozvojové pomoci na 0,17 % HDP v roce 2010.[11] V roce 2006 tento podíl činil 0,12 % a podle vládou schváleného střednědobého výhledu financování z roku 2005 se bude do roku 2010 snižovat na 0,09 % HDP v důsledku stagnace podílu celkového rozvojového rozpočtu na produktu.[12] I tak v roce 2007 dosáhla oficiální rozvojová pomoc České republiky přibližně 3,5 mld. Kč. Pro

srovnání: celkový rozpočet MZV, který se s ní ovšem z malé části překrývá, nepřesahuje 5 mld. Kč, a proto rozvojová spolupráce představuje významnou část veřejných zahraničněpolitických aktivit.

Z hlediska vlivu na českou rozvojovou konstituenci, tedy na souhrn aktérů angažujících se v české rozvojové spolupráci, je nutné zdůraznit, že pouze polovinu celkového objemu rozvojové pomoci lze označit jako dvoustrannou, jejíž využití může Česká republika přímo ovlivnit. Přesto je tento podíl v rámci nových členských zemí vysoký a svědčí o tom, že se Česká republika rozhodla aktivně rozvíjet dvoustrannou pomoc ve srovnání s jinými novými členskými zeměmi Evropské unie, které se rozhodly pro cestu mnohostranné pomoci. Přibližně 1,6 mld. Kč tvoří započitatelný podíl příspěvku do rozpočtu Evropské unie. České subjekty se většinou potýkají s nedostatkem zkušeností a schopností podílet se na jejích tendrech. Skutečnost, že se české firmy a nestátní neziskové organizace takřka nepodílejí na projektech Evropské unie, nepředstavuje samo o sobě problém, pokud přispívají k snižování chudoby v rozvojových zemích. Domácí rozvojová konstituence však svoje omezené zapojení považuje za překážku ke svému vlastnímu rozvoji.

V souvislosti s evropskou rozvojovou politikou je proto pro české subjekty důležité, že se v rámci dohod z Cotonou mohou již od roku 2008 účastnit tendrů pro země Afriky, Karibiku a Tichomoří v rámci 10. Evropského rozvojového fondu, ačkoli stát do něho začne přispívat nejdříve v roce 2011. Miliardové částky z předchozích fondů totiž nebyly nejspíš kvůli malé absorpční kapacitě přijímajících zemí dosud vyčerpány. K tomuto tématu se na MZV v listopadu konala konference, která se těšila velkému zájmu především podnikatelského sektoru. Na duben 2008 pak bylo naplánováno její pokračování. Vnější financování bude mít v budoucnosti velký vliv na rozvoj české rozvojové konstituence. To platí i pro financování mnohostranné pomoci z dalších mezinárodních organizací, jako například agencií OSN, skupiny Světové banky a Světové obchodní organizace, do nichž Česká republika přispívá ročně v řádu 300 mil. Kč.

Aktivita rozvojové spolupráce

Analýza efektivity využití prostředků v rámci dvoustranné rozvojové spolupráce přesahuje rámec této kapitoly. Rozvojovou spolupráci lze těžko hodnotit z hlediska jejích vlivů na cílové země už proto, že její cíle jsou stanoveny velmi široce.[13] I kdyby však existovala jasná kritéria, účinky zahraniční rozvojové spolupráce jsou těžko měřitelné, protože její evaluace nebyly v minulosti vždy prováděny systematicky, odborně a podle jednotné metodiky. Její vnitřní účinky jsou však neméně důležité.

Určitý obraz celkové efektivity dvoustranné rozvojové spolupráce přesto poskytují kvalitně provedená hodnocení mezinárodních organizací, která se uskutečnila v uplynulém období. V lednu 2007 předložil Výbor pro rozvojovou pomoc OECD, o jehož členství Česká republika jakožto „nastupující dárce“ usiluje, *special review*, hodnotící zprávu české rozvojové spolupráce.[14] Sama existence hodnocení pomyslně řadí Českou republiku mezi vyspělé dárce a MZV lze ocenit za rozhodnutí podrobit svoji vlastní činnost kritice, i když jednou z motivací se mohlo stát získání politického argumentu pro transformaci systému.

Z doporučení na základě šetření z listopadu 2006 lze odvodit základní problémy systému: ministerstvo zahraničních věcí nemá jasně stanovenou odpovědnost a plně nekontroluje rozpočet. Jeho Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci, který vznikl v roce 2003, se měl podle zprávy stát samostatnou sekcí v rámci MZV a zahrnout i Oddělení transformační pomoci, což ministerstvo nerespektovalo. Podle hodnocení nejsou české zastupitelské úřady kvalifikovaně obsazeny a část pomoci slouží v rozporu s pravidly pro zařazení do statistik oficiální rozvojové pomoci jako podpora exportu.

Zjištění OECD doplňují doporučení Světové banky z počátku roku 2007. Její celkové hodnocení se příliš neliší: Světová banka shodně konstatuje, že český systém rozvojové spolupráce je „přinejmenším částečně řízený komerčně", že počet prioritních zemí a sektorů je příliš vysoký a že se nezaměřuje na výsledky.[15] Do skupiny zemí se středním příjmem proudí dvojnásobek prostředků určených pro země s nízkým příjmem, a proto vliv na snížení chudoby je omezený.

Stipendia, transformační a humanitární pomoc

Z hlediska efektivity vynaložení prostředků z veřejných rozpočtů stojí za zmínku některé specifické oblasti dvoustranné pomoci. Jsou to především souhrnné náklady v řádu 150 mil. Kč na stipendia pro studenty a studentky z rozvojových zemí, kteří studium většinou nedokončí a v České republice zůstanou nebo migrují dále na Západ (a stává se to v posledních letech stále častěji) . Za předpokladu, že většina z nich se již nikdy do svých zemí původu nevrátí, česká rozvojová spolupráce podporuje významný únik mozků z rozvojových zemí. Zasílané remitence to ovšem nemohou vynahradit. Možné pozitivní dlouhodobé přínosy stipendií lze obtížně hodnotit i přesto, že bývalí absolventi i současní absolventi československých a českých vysokých škol mohou hrát důležitou roli v českých rozvojových projektech a obchodních vztazích. Lze proto vítat, že plán udělování stipendií počítá od roku 2008 i s možností studia v angličtině, což by mohlo po vyřešení kapacitních problémů českých univerzit přispět k častějším návratům studentů a studentek.[16]

Do statistik oficiální rozvojové pomoci je započítávána také transformační pomoc. V srpnu 2007 bylo Oddělení transformační spolupráce MZV, navzdory doporučení hodnotící zprávy Výboru dárců OECD, sloučeno s Odborem lidských práv v nový Odbor lidských práv a transformační pomoci a převedeno z vrchního ředitelství pro Evropu pod politické ředitelství. Toto rozhodnutí jen podtrhlo cíle a prostředky odlišné od rozvojové spolupráce. Transformační pomoc většinou podporuje přímo občanskou společnost a vyhýbá se spolupráci s vládami přijímajících zemí, což je proti principům zahraniční rozvojové spolupráce. Ačkoli mezi cíli sociálně-ekonomického rozvoje a dodržování lidských práv může existovat konflikt, podle zkušeností se obě problematiky zatím spíše doplňují. Do budoucnosti lze však očekávat problémy s koherencí rozvojové a lidskoprávní politiky.

V oblasti humanitární pomoci nenastaly v roce 2007 závažné změny. Její náklady bývají soustavně navyšovány a plánovaná částka bývá doplňována dle potřeb v důsledku přírodních a humanitárních katastrof. V roce 2007 nedošlo k humanitárním

katastrofám s takovými následky, jako způsobily vlny tsunami na pobřeží Asie, a výsledné náklady by se neměly výrazně lišit od plánovaných 70 mil. Kč.

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ ROZVOJOVÉHO ROZMĚRU ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

Rozvojová spolupráce je charakterizována množstvím státních i nestátních aktérů. Velký počet státních aktérů vyplývá z roztříštěnosti systému, počet nestátních neziskových organizací a soukromých firem pak z vysokého počtu realizátorů projektů a vysoké vázanosti české pomoci na domácí poskytovatele. Přesto rozvojová konstituence zůstává poměrně uzavřená. Podle odhadů z roku 2005 pracovalo v této oblasti přibližně 40 zaměstnanců a zaměstnankyň veřejného sektoru, v neziskovém sektoru 110 a v soukromém sektoru 250–300.[17]

Nejdůležitější vztahy mezi aktéry rozvojové konstituence jsou poměrně hierarchické a lze je zjednodušit následovně: ministerstvo zahraničních věcí navrhuje koncepce a rozdělení finančních prostředků mezi odpovědné resorty. Tyto ve stavu před transformací systému vypisují výběrová řízení nebo udělují dotace na projekty, které státní či nestátní aktéři provádějí v zahraničí anebo v České republice, zejména v oblasti rozvojové výchovy nebo zvyšování povědomí o ní. Zpětně se resorty i část realizátorů snaží ovlivnit politiku MZV. Ostatní vztahy úzce pak souvisí s charakteristikou aktérů.

Političtí aktéři

V Parlamentu ČR je v oblasti rozvojové spolupráce nejaktivnější Zahraniční výbor Poslanecké sněmovny. Neúspěšně se při jednání o státním rozpočtu na rok 2008 snažil přesvědčit Rozpočtový výbor, aby podpořil navýšení objemu prostředků na rozvojovou spolupráci o půl miliardy korun.[18] Jinak se role výboru omezila po celý rok na slyšení zástupců MZV a zástupce neziskové platformy. Parlament jako celek nevytvořil žádnou zákonodárnou iniciativu v oblasti a do konce roku 2007 ani neinterpeloval. Celkově zájem o problematiku projevuje pouze několik konkrétních členů Poslanecké sněmovny a Senátu napříč politickým spektrem, kteří se také účastnili na sněmovnou uspořádaném semináři k plnění Rozvojových cílů tisíciletí.

Výjimku tvoří aktualizace dohody z Cotonou, která byla jako jediná agenda, týkající se rozvoje, projednávána v plénu Poslanecké sněmovny a Senátu. Zákonodárce a zákonodárkyně v příslušných výborech zajímaly více formální než faktické otázky a ratifikace mezinárodní smlouvy byla vnímána spíše jako součást evropské než rozvojové agendy. K bodu jednání se v plénu nerozpoutaly žádné rozpravy. O otázky koherence politik pro rozvoj, které má v některých zkušených dárcovských zemích v kompetenci právě parlament, pak není vůbec zájem. Z institucionálního hlediska stojí za zmínku, že předseda Zahraničního výboru uvažuje o zavedení podvýboru pro rozvojovou spolupráci, částečně kvůli snadnějšímu zajištění účasti na meziparlamentních setkáních. Parlament tak celkově především reaguje na evropskou přítomnost tématu.

Ačkoli prezident podle ústavy zastává především reprezentační roli a do rozhodovacího procesu rozvojové spolupráce přímo nevstupuje, jeho názory mohou mít nepřímý vliv na českou zahraniční politiku. V. Klaus považuje za jediný efektivní nástroj rozvoje volný obchod a k rozvojové spolupráci se staví velmi kriticky. V oficiálním projevu před volbou nestálých členů do Rady bezpečnosti však zdůraznil narůstající objem české pomoci.[19] Premiér pak označil rozvojovou pomoc na výroční poradě vedoucích zastupitelských úřadů v roce 2006 za nástroj zahraniční politiky a z hlediska motivace zdůraznil pouze pragmatické důvody jejího poskytování a proexportní efekty. Následující rok se rozvojové spolupráce nedotkl a prohlásil za svou prioritu ekonomickou diplomacii.[20]

Státní zpráva

Až do roku 2007 probíhalo schvalování dokumentů vládou bez výraznějšího zájmu na ministerské úrovni. Teprve zahrnutí reformy systému do vládního prohlášení umožnilo ministerstvu zahraničních věcí prosadit centralizaci systému i přes počáteční námitky zapojených resortů. Pokud pomineme ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, které má v gesci stipendia, mezi nejvýznamnější resorty zapojené do systému lze zařadit ministerstvo průmyslu a obchodu, ministerstvo životního prostředí a ministerstvo zemědělství. Jen prvně uvedený resort spravoval v roce 2007 prostředky ve výši 150 mil. Kč. Zvláště tyto tři resorty se nejvíce bránily transformaci systému a podařilo se jim prosadit odklad v předání řízení nových projektů rozvojové agentuře o rok. Pět nejméně zastoupených resortů dohromady spravovalo srovnatelnou částku jako ministerstvo zemědělství.

Přes malý podíl na realizaci rozvojových projektů hraje ministerstvo financí zvláštní roli v tom, že předkládá návrh státního rozpočtu. Kvůli reformě veřejných financí omezuje návrhy MZV vyplývající z důležitosti mezinárodních závazků a uvedlo argument, že nejprve je třeba systém reformovat a zefektivnit, než dojde k nárůstu jeho prostředků. Evropský závazek k nárůstu finančních prostředků relativizuje, což odpovídá celkové politické vůli k podpoře mezinárodního rozvoje.

Mezi resorty zastává ústřední pozici ministerstvo zahraničních věcí, jehož projekty jsou zaměřeny především na administrativu a osvětu a jehož těžiště činnosti spočívá v koordinaci systému a předkládání koncepčních materiálů. Tato aktivita je koncentrována od roku 2003 v Odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci, který má asi desítku zaměstnanců. Pro koordinaci stanoviska vůči Evropské unii má sloužit od roku 2004 resortní koordinační skupina. Některé teritoriální odbory se snaží, aby pomoc proudila do jim příslušných regionů.

Část aktivit vykonávalo pro Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci do transformace systému Rozvojové středisko Ústavu mezinárodních vztahů, které bylo dlouhodobě financované jako projekt zahraniční rozvojové spolupráce v gesci MZV. Ministerstvo jmenovalo vedoucí Rozvojového střediska, a to mu proto zůstalo ve skutečnosti podřízené. Vykonávalo zadané úkoly včetně vypracování materiálů transformace systému, které pak předkládalo samo ministerstvo. Jelikož Rozvojové středisko nepodléhalo diplomatickému kariérnímu řádu, bylo administrativně flexibilnější a po-

dařilo se mu tak vybudovat dlouhodobou expertizu. Do určité míry sloužilo jako tmelící prvek mezi státní správou a ostatními aktéry, zejména pak resorty, jejichž námitky ve svých návrzích předjímalo. V praxi se tak postupně oslabil větší důraz Rozvojového střediska na snižování chudoby, který historicky vycházel z jeho založení jako projektu Programu OSN pro rozvoj.

Míra vnímání rozvojové spolupráce aktéry jakožto nástroje snižování chudoby se liší mezi jednotlivými aktéry. Po bok Rozvojového střediska lze zařadit neziskový sektor. Ministerstvo zahraničních věcí zastává střední pozici, protože zahrnuje další zahraničněpolitické zájmy. Na opačném konci škály idealismus–pragmatismus stojí především ministerstvo průmyslu a obchodu s ministerstvem dopravy. Ta považují rozvojovou pomoc především za nástroj podpory exportu. Některé resorty se nacházejí mimo osu spojující oba extrémy: ministerstvu životního prostředí byl vždy blízký pohled zdůrazňující udržitelnost rozvoje a ministerstvo vnitra vždy kladlo velký důraz na bezpečnostní aspekty. Je třeba zdůraznit, že zpočátku velmi vyhraněné pozice resortů se od devadesátých let postupně obrušovaly s omezováním nestandardních postupů a klientelismu.

Nejvyužívanějším způsobem zapojení jednotlivých aktérů do tvorby rozvojové spolupráce mezi Odborem rozvojové spolupráce a resorty a platformami realizátorů jsou připomínková řízení. Osobní setkání probíhala především v rámci Meziresortní pracovní skupiny, která se jednou ročně měla scházet na úrovni náměstků. Nicméně kvůli malé prioritě, připisované rozvojové agendě, se scházela na nižší úrovni a kromě institucionálních otázek zde byly řešeny především technické problémy, jako například otázky účtování daně přidané hodnoty v projektech realizovaných v zahraničí a vypisování výběrových řízení. Vztahy mezi koordinátorem a dalšími aktéry se původně měly řešit v poradním orgánu ministra, Radě pro zahraniční rozvojovou spolupráci, ta však vznikla až na počátku roku 2008 v souvislosti s transformací systému.

Z dalších veřejných aktérů lze snad s výjimkou Olomouckého a Jihomoravského kraje konstatovat absenci samosprávných celků v poskytování rozvojové pomoci. Z obcí bylo v oblasti rozvoje aktivní například statutární město Brno díky své spolupráci s partnerským městem Rotterdamem. Hlavní město Praha teprve projekty připravuje formou spolupráce s neziskovým sektorem a její pojetí se spíše blíží charitě.

Neziskový sektor

Z kategorie realizátorů většinu projektů realizuje soukromý sektor. I když podíl neziskového sektoru na počtu projektů sotva překračuje třetinu a jeho podíl na rozpočtu je ještě menší, zůstává mnohem viditelnější. Je mnohem lépe koordinován i přes jeho vnitřní nesourodost od velkých organizací, jako jsou Člověk v tísni, Charita Česká republika nebo Adra, až po malé organizace o několika členech. Jeho platforma, FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci, zahrnuje tři desítky členů včetně tří vysokých škol a desítku pozorovatelů. Malá část z nich je navíc zapojena v kampani *Česko proti chudobě*, české verzi kampaně *Global Call to Action Against Poverty*, jejímž prostřednictvím prosazují reformu systému rozvojové spolupráce a větší důraz na snižování chudoby, navyšovaní objemu pomoci a další požadavky směřující k větší

koherenci českých politik pro rozvoj. Kampaň získala dotaci ministerstva zahraničních věcí, slouží jako jeho prodloužená ruka pro propagaci rozvojové spolupráce a nahrazuje tak vlastní aktivity resortu. Pomalu narůstají také aktivity typu *advocacy*. Například think tank Glopolis podporoval vyšší koherenci politik pro rozvoj a občanské sdružení Život 90 prosazovalo větší podporu stárnoucí populace v projektech ministerstva práce a sociálních věcí.

Typ spolupráce mezi státem a neziskovým sektorem, který lze označit za *outsourcing,* není v České republice neobvyklý ani v jiných společenských oblastech, což souvisí především s relativně nízkou úrovní soukromého dárcovství. Ministerstvu zahraničních věcí umožňuje nahrazovat své malé kapacity například při organizaci konferencí a seminářů. Vzniká tak určité riziko, že nezisková organizace v rámci osvěty může využít státních prostředků i pro svou vlastní propagaci. Česká rozvojová nezisková platforma je zapojena i do celoevropské a středoevropské sítě obdobných platforem. Zvláštní postavení na pomezí neziskového a soukromého sektoru zaujímá Asociace pro Fairtrade, která zahrnuje pět členů, aktivních v prodeji výrobků tzv. spravedlivého obchodu.

Mezi neziskovými organizacemi zaujímá – podobně jako v oblasti lidských práv – výjimečné postavení společnost Člověk v tísni, jejíž bývalý ředitel je 1. náměstkem ministra zahraničních věcí a současný ředitel předsedou neziskové platformy FoRS a mediálně nejviditelnější postavou české rozvojové spolupráce. Privilegované vztahy Člověka v tísni s vedením MZV narušují standardní rozhodovací linii, ale zároveň dávají poměrně větší prostor věnovaný rozvojové spolupráci v České republice ve srovnání s dalšími novými členskými zeměmi Evropské unie. Vliv jednotlivých osobností na fungování systému rozvojové spolupráce lze jinak obtížně zhodnotit, protože klíčoví aktéři se v posledních letech příliš nemění. Zdá se však, že vliv osobností celkově klesá a že rozvojová agenda se již natolik upevnila, že personální změny systém neovlivňují tak jako politické změny, které pomohly započít s jeho transformací.

Soukromý sektor

Soukromý sektor je hlavním realizátorem české rozvojové pomoci. Některé zakázky ministerstva průmyslu a obchodu v oblasti energetiky přesahují 50 mil. Kč, a proto rozvojová spolupráce představuje pro firmy významný zdroj příjmů. Soukromý sektor doposud nebyl nijak formálně organizován a až od roku 2008 je sdružen v Platformě podnikatelského sektoru pro zahraniční rozvojovou spolupráci, podobně jako sektor neziskový. Rovněž tak získal poradní hlas v nově vzniklé Radě pro zahraniční rozvojovou spolupráci. U vzniku této platformy stály především Svaz průmyslu a dopravy ČR a Hospodářská komora.

Na rozdíl od MPO platforma více uznává legitimitu rozvojové spolupráce jako nástroje snižování chudoby a za své cíle klade i větší transparentnost systému. Je lépe informována o rozvojové spolupráci v zemích zkušených dárců a rozvojovou pomoc nevidí úzce profilovanou jako exportní nástroj. Zájem podnikatelského sektoru pro ni pochopitelně však zůstává nejdůležitější. Z dalších aktérů by v budoucnosti mohla hrát svou roli EGAP, Exportní garanční a pojišťovací společnost, kvůli státním garan-

cím na vývozy do rozvojových zemí. Jedinými prioritními zeměmi rozvojové spolupráce i exportní strategie do roku 2010 zůstávají Srbsko a Vietnam, což ukazuje, že rozvojové a exportní zájmy se zcela nekryjí.

Vnější aktéři

Celkově se vztahy ministerstva zahraničních věcí s dalšími aktéry, a zejména ty s neziskovým sektorem, postupně formalizují a profesionalizují. Vzhledem k závislosti rozvojové konstituence na financování z veřejných rozpočtů se však současně otupily hranice mezi rolemi jednotlivých aktérů a oslabila se kritická funkce občanské společnosti. Kapacity nezávislého akademického sektoru jsou omezené a poradní orgán Rozvojové středisko se navíc transformuje do implementační agentury. Postupné získání kontroly nad finančními prostředky MZV v původní gesci jiných resortů může také přispět k oslabení vůle pro další reformy a posílit tendence k omezení role rozvojové spolupráce na pouhý instrument zahraniční politiky.

Proreformní podněty proto budou přicházet především zvenku. Role externích aktérů se od devadesátých let proměnila. Celý systém zahraniční rozvojové spolupráce by šlo pouze obtížně vytvořit bez pomoci Programu OSN pro rozvoj a kanadské rozvojové agentury CIDA. Kromě zmíněných mezinárodních organizací, OECD, Světové banky a Evropské unie, však spolupracují české subjekty se svými protějšky ve „starých“ i nových členských zemích. Uskutečňují se trilaterální projekty ve spolupráci s Lucemburskem, Kanadou a Rakouskem a nově i programy spolufinancování projektů Evropskou komisí, které vedou k získání zkušeností. Externí aktéři však i nadále hrají a budou hrát především roli normotvornou. Pravidla, jak by měl efektivní systém rozvojové spolupráce fungovat, jsou v podstatě jasná a Česká republika se nenachází v pozici, aby prosazovala jakoukoli „třetí cestu“. Její výjimečnost souvisí především s prozatímním odmítáním nástroje obecné podpory rozpočtu a s teritoriálními prioritami ve východní a jihovýchodní Evropě.

Jinak se Česká republika snaží kopírovat chování malých úspěšných donorů ze „starých“ členských zemí Evropské unie. Z tohoto hlediska jsou určující především dokumenty Výboru pro rozvojovou pomoc OECD, o jehož členství Česká republika dlouhodobě usiluje, a Evropské unie, na jejíž koncepční dokumenty od *Strategie EU pro Afriku* po *Evropský konsenzus* nebo *Kodex chování dárců* z roku 2007 by měla reagovat. Prostředí mezinárodní rozvojové spolupráce je dynamické. Evropská unie čelí konkurenci nových dárců a česká rozvojová spolupráce proto ani nemá dostatek času srovnat nejdříve svůj systém na stabilní úroveň zkušených dárcovských zemí a až poté se začít přizpůsobovat vnějším změnám. Skutečné důsledky evropeizace a probíhajících globálních změn zatím zůstávají těžko dohlédnutelné.

Zatímco zahraniční rozvojová spolupráce České republiky se nachází v procesu transformace, její rozvojová politika téměř neexistuje. Chybí společná strategie vůči rozvojovým zemím a jednotlivé resorty v této oblasti vystupují samostatně, bez ohledu na důsledky svých politik v rozvojových zemích. V tomto ohledu se jeví příprava zákona o rozvojové spolupráci a humanitární pomoci jako velmi důležitá, protože právě ona by mohla vyprovokovat širší diskusi o vizi České republiky a jejích vztahů s rozvojovým světem do budoucnosti.

ROZVOJOVÝ ROZMĚR ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V POLITICKÉM, MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

I přesto, že její celkové prostředky odpovídají dvěma třetinám rozpočtu ministerstva zahraničních věcí, rozvojová spolupráce je málo přítomná ve všech sledovaných prostorech. Ve srovnání s ostatními agendami bývá považována za „technickou" a stran jejího poskytování pomoci existuje poměrně široký konsenzus i proto, že ji lze ospravedlnit jak idealistickými, tak pragmatickými argumenty a bez ohledu na to, zda jsou v souladu či v rozporu s deklarovanými cíli rozvojové spolupráce.

V politickém prostoru debata na téma rozvojové pomoci prakticky neprobíhá, což odpovídá její malé prioritě a neznalosti. Snad jedinou výjimkou se v roce 2007 stalo prohlášení premiéra Mirka Topolánka po neúspěšné volbě České republiky za nestálého člena Rady bezpečnosti, když z důvodu neslučitelnosti s „ekonomickou diplomacií" zpochybnil poskytování rozvojové a humanitární pomoci těm přijímajícím zemím, které Českou republiku nevolily. Mezi nimi byla zmíněna například Moldávie, která podpořila geograficky bližší Chorvatsko, nebo Mongolsko. V případě afrických zemí se spekulovalo o vlivu Číny. Opoziční předseda Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny ČR J. Hamáček označil tento výrok za „skandální", neboť důvodem poskytování pomoci má být solidarita.[21]

Vzhledem k minimální přítomnosti tématu rozvojové spolupráce v politické debatě a za situace, kdy se jí věnuje pouze několik málo politiků a političek, zatímco ostatní problematice nerozumějí, je obtížné zobecňovat stanoviska jednotlivých politických stran. Výjimku tvoří Strana zelených. Pro ni zaujímá oblast rozvoje důležitější místo, avšak v praxi se její důraz projevoval až v rámci působení uvnitř ministerstva zahraničních věcí, především v souvislosti s kandidaturou předsedy její zahraniční sekce na místo ředitele nebo ředitelky rozvojové agentury. Konečné rozhodnutí ministra pak svědčí spíše o snaze rozvojovou oblast nepolitizovat.

Nicméně právě na úrovni ministerstva zahraničních věcí lze identifikovat dvě dilemata rozvojové spolupráce, která byla přítomna zejména v diskusích setkání vedoucích zastupitelských úřadů v září 2007: za prvé, zda má být rozvojová spolupráce pragmatická a stát se instrumentem pro prosazování jiných zahraničněpolitických cílů, nebo vést k naplňování základních potřeb nejchudších obyvatel planety; a za druhé, zda má být rozvojová pomoc politicky podmiňována dodržováním lidských práv či proudit přímo chudým bez ohledu na jejich politické zastoupení, které mohou jen obtížně ovlivnit. Druhé dilema vystoupilo o to silněji, že česká zahraniční politika považuje působení v oblasti lidských práv za svoji vlajkovou loď.

Rozvojová spolupráce není přitažlivým tématem ani mediálně. I přes vzrůstající zájem podle mediálního monitoringu projektu společnosti Člověk v tísni počet článků, ve kterých se v roce 2006 objevilo spojení „rozvojová spolupráce", sotva přesáhl hranici 250, což je asi dvakrát méně než články o humanitární pomoci. Navíc je nutné zdůraznit, že část započítaných výstupů je výsledkem samého projektu, což znamená, že novináři a novinářky se tématu nevěnují spontánně.[22] Z pravidelných mediálních výstupů, které vznikají bez podpory MZV, zasluhuje pozornost týdenní sloupek *Hospodářských novin* a pořad stanice Českého rozhlasu 1 – Radiožurnálu se shod-

ným názvem *Třetí svět*. Pro média jsou pochopitelně přitažlivější případy s problémy a zneužitím veřejných prostředků, nicméně evaluace projektů nejsou systematicky zveřejňovány, a veřejnost proto nemá nad nakládáním s prostředky ze státního rozpočtu kontrolu.

Podle výzkumu veřejného mínění z konce roku 2006 je obecná podpora veřejnosti pro rozvojovou spolupráci spojena s její malou informovaností. Ačkoli Češky a Češi se ji zdají podporovat i bez okamžitých přínosů pro svou zemi, jejich idealistické vnímání rozvojové pomoci nelze jednoznačně potvrdit, protože veřejnost nerozlišuje plně rozdíl mezi humanitární a rozvojovou pomocí, a kladené otázky jsou proto zavádějící.[23] Přesto se konají i veřejné sbírky na čistě rozvojové projekty, zejména pak v oblasti školství, zdravotnictví a pomoci dětem, tradičních oblastí charity.

Rozvojová problematika není příliš významná ani v akademickém prostoru. Ve srovnání s jinými novými členskými zeměmi lze považovat za úspěch, že tři české univerzity nabízejí studijní programy nebo jejich části, spojené s problematikou rozvojových zemí. V oblasti výzkumu jsou však rozvojová studia ve srovnání s objemem agendy poddimenzovaná, což souvisí především s dlouhodobým charakterem vytváření akademických kapacit a malou pružností českých univerzit. Část jejich role tedy přejímá neziskový sektor. I zde většinou dominuje úzký disciplinární pohled a často nekritické přijímání konceptů mezinárodních organizací. Do budoucnosti se jeví jako slibné šíření rozvojového vzdělávání na nižších stupních školství.

ZÁVĚR

Jakkoli by měla transformace české rozvojové spolupráce představovat krok k většímu důrazu na snižování chudoby a k vyšší efektivitě, určitý stín na její možné přínosy vrhlo na počátku roku 2008 zpoždění v její implementaci. Obavy resortů, že Ministerstvo zahraničních věcí ČR nebude mít dostatečné kapacity pro zajištění centralizovaného systému, se ukázaly jako částečně oprávněné. Do konce prosince 2007 nejmenoval ministr zahraničních věcí ředitele do čela rozvojové agentury, a ten ani nemohl vybrat své spolupracovníky a spolupracovnice ze zájemců, kteří se přihlásili do interního výběrového řízení. Na začátku ledna proto přestalo Rozvojové středisko existovat a Česká rozvojová agentura začala fungovat s více než měsíčním zpožděním s rizikem, že dojde ke ztrátě dlouhodobě vytvářených odborných kapacit.

Další problematickou oblastí se může stát zajištění evaluací rozvojových projektů v budoucnosti. Podle nové úpravy bude nyní evaluace místo Rozvojového střediska zajišťovat ministerstvo zahraničních věcí, které ovšem samo stanovuje priority a s rozvojovou agenturou bude i nadále těsně propojeno. Výbor pro rozvojovou pomoc OECD i Světová banka ve svých hodnotících zprávách důrazně kritizovaly současnou evaluační kulturu, není však jisté, zda bude v budoucnosti zajištěna větší nezávislost v tvorbě a transparence v dostupnosti evaluačních zpráv. Především se však zdá, že transformace a ustanovení agentury kladla před českou zahraniční politiku nové nároky v ustanovení a zajištění chodu České rozvojové agentury jako organizační složky státu.

Tyto praktické a personální problémy by však neměly zastínit největší výzvy, které před ministerstvem stojí do roku 2008. Kromě přípravy paragrafovaného znění zákona o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci to bude především vytvoření nové koncepce zahraniční rozvojové spolupráce, včetně vyhodnocení potřebnosti, efektivity a komparativních výhod České republiky ve stávajících programech rozvojové spolupráce, a stanovení prioritních zemí a sektorů. To by mělo v souladu s doporučením OECD a s *Evropským konsenzem* spočívat v omezení jejich počtu. Od jednotlivých resortů lze proto očekávat tlak, aby právě jejich sektor figuroval mezi vybranými.

Pokud bude vládním usnesením stanovený harmonogram dodržen, rok 2008 ukáže, do jaké míry bude Česká republika dávat důraz na kritérium snižování chudoby a do jaké míry bude chtít rozvojovou spolupráci využít jako jeden z nástrojů zahraniční politiky pro dosažení svých dalších politických a hospodářských cílů. Tento úkol bude o to obtížnější, že rok 2008 je rokem příprav českého předsednictví Evropské unie. V knize *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy* bylo v roce 2004 konstatováno, že důvodem dlouhé stagnace institucionálního zajištění české rozvojové spolupráce byl nedostatek politické vůle na vládní úrovni a ponechání rozhodování o její podobě na střední úrovni zapojených resortů.[24] Nakonec bylo potřeba celých tří let a především začlenění transformace rozvojové spolupráce mezi priority vlády, než došlo k její centralizaci.

Politická vůle bude transformaci zahraniční rozvojové spolupráce podmiňovat i nadále. Ale označení změn za transformaci nakonec může vyvolávat dojem, že cíl, kterého je potřeba dosáhnout, je jednoznačně stanovený. To ovšem platí pouze pro formální či institucionální rámec, který má odpovídat jednoznačným doporučením vyspělých dárců. Ve skutečnosti transformace – a to nakonec platilo i pro celkovou transformaci země obecně – vyžaduje, aby Česká republika nalezla své pevné, byť velmi omezené místo v rámci rozvojové politiky Evropské unie a mezinárodních organizací, jejichž agenda se neustále rozšiřuje a čím dál více zasahuje například do oblastí globálního vládnutí, obchodu, bezpečnosti a migrace nebo klimatických změn.

Uzavřená rozvojová konstituence na tyto výzvy nemůže odpovědět. Bez politické vůle se neobejde nejen transformace rozvojové spolupráce, ale ani směřování k ucelené a koherentní vládní rozvojové politice. Proto je nejvyšší čas, aby se i rozvojový rozměr české zahraniční politiky stal politickým tématem.

Poznámky

[1] Za poskytnutí rozhovoru děkuji Šimonu Pánkovi, předsedovi správní rady FoRS – Českého fóra pro rozvojovou spolupráci a řediteli Člověka v tísni, 22. 10. 2007; Petrovi Jelínkovi, vedoucímu Rozvojového střediska Ústavu mezinárodních vztahů, 23. 10. 2007; Haně Ševčíkové, ředitelce, 26. 10. 2007, a Michalu Kaplanovi, referentovi, 7. 11. 2007, Odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci MZV ČR; Jiřímu Pastvinskému, řediteli, Petrovi Krupovi, zástupci ředitele, a Martině Tuleškovové, referentce Odboru rozvojové a projektové spolupráce MŽP ČR, 29. 10. 2007; Dagmar Kuchtové, ředitelce sekce vnějších vztahů Svazu průmyslu a dopravy České republiky, 1. 11.

2007; Janu Hamáčkovi, předsedovi zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, 1. 11. 2007. Za vyplnění dotazníku děkuji Janě Vlachové, odborné referentce Odboru Evropské unie a mezinárodní spolupráce MPSV ČR, 30. 11. 2007, a Ivaně Vlkové, vedoucí oddělení Rozvojové spolupráce a zahraničního protokolu MF ČR, 8. 1. 2008. Michalu Procházkovi, konzultantovi Rozvojového střediska, patří zvláštní dík za cenné a podrobné připomínky k předchozí verzi textu.

2 *Usnesení vlády č. 91 ze dne 23. ledna 2002 „Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002–2007“.*

3 Podle vládního návrhu si měla agentura uchovat název Rozvojové středisko, ten byl ale později změněn na Česká rozvojová agentura, který je poněkud zavádějící, protože může vést k záměně mezinárodního rozvoje za rozvoj regionální. Viz *Usnesení vlády ze dne 19. září 2007 č. 1070 „Transformace systému zahraniční spolupráce ČR“.*

4 Adamcová, Nikol (ed.): *Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky*: Praha: Ústav mezinárodních vztahů pro Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2006; *Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky. Statistická příloha 2002–2006*. Praha: Rozvojové středisko ÚMV, 2007.

5 Výjimkou je ojedinělé a zřejmě náhodné použití v *Koncepci zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002–2007.*

6 „ZRS v širším smyslu představuje ucelenou vládní politiku vůči partnerským rozvojovým a transformujícím se zemím. V užším smyslu ZRS představuje pomoc českého státu vyjádřenou transferem financí, materiálu, expertní či technické pomoci za účelem dlouhodobého udržitelného rozvoje partnerských zemí.“ *Usnesení vlády č. 302 ze dne 31. 3. 2004 „Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie“*. Předchozí a zároveň první úprava této oblasti *Usnesení vlády č. 153 ze dne 15. března 1995 „Zásady pro poskytování zahraniční pomoci“* se omezuje na rozvojovou pomoc. Toto spojení z oficiálních dokumentů zcela vymizelo a dnes jím výjimečně označujeme pouze souhrn projektů poskytovaných v rámci rozvojové spolupráce. Návrh věcného záměru zákona ze září 2006 je opět omezen na užší pojetí, a to tak, aby ostatní vládní politiky byly v souladu s cílem snižování chudoby v rozvojových zemích.

7 Rozlišení viz Kloke-Lesch, Adolf: *The position of development policy: a functional definition*. In: Messner, Dirk (ed.): *New Perspektives [sic] of International and German Development Policy*. Heft 33/1998, University of Duisburg.

8 Nejdůležitějšími jsou *Usnesení vlády č. 302 ze dne 31. 3. 2004 „Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie*, které nahradilo *Usnesení vlády č. 153 ze dne 15. března 1995 „Zásady pro poskytování zahraniční pomoci“*. Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce, kterou vláda vzala na vědomí *Usnesením vlády č. 91 ze dne 23.1.2002 „Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002–2007“,* má méně závazný charakter.

9 Dále viz Jelínek, Petr: *Česká rozvojová spolupráce*. In: Pick, Otto–Handl, Vladimír (eds.): *Zahraniční politika České republiky 1993–2004. Úspěchy, problémy a perspektivy.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2004, s. 201–207.

10 Viz volební programy politických stran k volbám do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR v roce 2006.

11 EU External Relations Council: *Council conclusions: Accelerating progress towards achieving the millenium development goals*, Brussels, 24. 5. 2005.

12 *Usnesení vlády č. 664 z 1. 6. 2005 „Zahraniční rozvojová spolupráce v roce 2006 a střednědobý výhled jejího financování do roku 2008“.*

13 „Mezi hlavní cíle české rozvojové spolupráce patří snížení chudoby, ekonomicko-průmyslový rozvoj, postupná integrace partnerských zemí do světové ekonomiky, rozvoj zemědělství, rozvoj a upevnění demokracie, lidských práv a řádné správy věcí veřejných, zavedení právních principů, řízení migrace, udržitelný rozvoj s důrazem na jeho environmentální složku a postkonfliktní obnova.“ *Příloha Usnesení vlády č. 302 ze dne 31. 3. 2004 „Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie*, s. 1.

14 Ředitelství pro rozvojovou spolupráci OECD: *Rozvojová spolupráce české republiky. Zvláštní hodnocení Výboru OECD pro rozvojovou pomoc.* Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2007.

[15] World Bank: *The Czech ODA program in the current aid paradigm: challenges and opportunities for a more efficient aid*, prezentace na semináři The monitoring and evaluation of the Czech's ODA system, 22. 2. 2007.

[16] *Usnesení vlády č. 712 z 27. 6. 2007 o zřízení vládních stipendijních míst ke studiu na veřejných vysokých školách v ČR pro občany z rozvojových zemí na léta 2008 až 2012.*

[17] Hurdová, Martina–Nádvorník, Ondřej: *Pracovní trh v sektoru rozvojové spolupráce v České republice. Případová studie*. Praha: Člověk v tísni, květen 2005.

[18] *Usnesení zahraničního výboru Poslanecké sněmovny ze 17. schůze dne 15. listopadu 2007 k Návrhu státního rozpočtu na r. 2008 – kapitola Všeobecná pokladní správa*; *Příloha k usnesení rpzpočtového výboru Poslanecké sněmovny č. 392 z 21. listopadu 2007 (návrh státního rozpočtu na rok 2008)*.

[19] Projev V. Klause na všeobecné rozpravě 62. Valného shromáždění OSN, New York, 26. 9. 2007. Jako soukromá osoba jinde prezident tvrdil, že „hospodářská a finanční pomoc je pouze marginální důležitosti", kterou podporuje rozvojová konstituence jakožto „specifická skupina rent-seeking", jejíž zájmy „utajené v misionářské pokrokářské rétorice jsou velmi ‚pozemské'". „Jedinou smysluplnou pomocí" by bylo „radikální otevření trhů" rozvinutých zemí. Proslov na Osigwe Anyiam-Osigwe Foundation, Lagos, 29. 11. 2007.

[20] Projev premiéra M. Topolánka na výroční poradě vedoucích zastupitelských úřadů ČR v Černínském paláci, 7. 9. 2006 a 27. 8. 2007.

[21] *Topolánek chce trestat země, kterým pomáháme*. iDNES.cz, 23. 10. 2007.

[22] Mračková, Jana: *Třetí svět na krátkých vlnách.* Zpravodaj o rozvojové spolupráci, 3/2007, s. 3.

[23] SC&C: *Ministerstvo zahraničí. Výzkum veřejného mínění 11/2006*. Praha, 8. 12. 2006.

[24] Petr Jelínek, op. cit.

Kapitola 20
Kulturní rozměr české zahraniční politiky

Eliška Tomalová

Oblast zahraniční kulturní politiky státu zahrnuje 1) kulturní dimenzi zahraniční politiky na bilaterální a multilaterální úrovni a 2) kulturní diplomacii. Toto dělení bude rámovat i strukturu jednotlivých oddílů následující kapitoly. Kulturní diplomacie je součástí diplomatické praxe veřejné diplomacie (tj. obrací se na širší zahraniční publikum) a znamená cílené šíření kultury daného státu ke státu příjemce. Mezi hlavní prostředky kulturní diplomacie patří organizování kulturních akcí a výměn, výuka jazyka dané země, studijní a vědecké výměny, podpora kulturní činnosti krajanských komunit apod. Do činnosti kulturní diplomacie někdy řadíme i zahraniční audiovizuální politiku, tj. zahraniční rozhlasové a televizní vysílání daného státu. Kulturní dimenze zahraniční politiky je oblastí tradiční diplomacie (odehrává se na úrovni státníků a diplomatů) v rámci bilaterálních a multilaterálních vztahů, tematicky spadajících do oblasti kultury.

Schéma 1 – Zahraniční kulturní politika státu a typy činnosti.

KULTURNÍ ROZMĚR V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA

Kulturní diplomacie ČR je v současné době zainteresovanými aktéry chápána jako kulturní složka prezentace ČR v zahraničí, která je dále složena z ekonomické (viz kapitola 17 – *Hospodářský rozměr české zahraniční politiky*) a turistické oblasti. Toto komplexní pojetí zahraniční prezentace je vlastní menším státům, které podobně jako ČR kladou důraz na ekonomické důsledky působení kulturní diplomacie; u velkých států – jako je například Francie[1] – se setkáme s jasnějším oddělením daných složek. V rámci této kapitoly se budeme zabývat právě kulturní částí prezentace ČR, jakkoli je obtížné vždy nakreslit jasnou hranici mezi výše zmíněnými složkami.

Zahraniční prezentace má své místo i v zatím posledním koncepčním dokumentu, vztahujícím se k české zahraniční politice, v *Koncepci zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006*. Prezentace ČR v zahraničí je zde pojata jako jeden celek společně se vztahy s krajany a dialogem s nevládními organizacemi: „Důležitou součástí diplomacie je také cílená prezentace země v zahraničí, vztahy s krajany a dialog s nevládními organizacemi“ (s. 4). Cílená prezentace je zde chápána jako jedna z priorit zahraniční politiky ČR (s. 5). V programovém prohlášení současné vlády se nevyskytuje žádná zmínka o kulturním rozměru zahraniční politiky a k samému tématu zahraniční kulturní politika se nevztahuje ani žádný základní programový dokument vlády. Kulturně prezentační aktivity se tak v praxi mají řídit zahraničněpolitickými prioritami České republiky, ale vlastní program kulturní prezentace zůstává záležitostí hlavních aktérů – zejména Českých center v zahraničí.

Koncepce jednotné prezentace České republiky (dále jen Koncepce) je základním dokumentem, vztahujícím se k zahraniční prezentaci ČR, a zabývá se mj. i oblastí kulturní diplomacie. Byla schválena v lednu 2005[2] a usiluje o propojení prezentačních aktivit v jednotlivých oblastech (cestovní ruch, export, kultura, věda atd.). Jejím cílem je „sjednotit postup orgánů státní správy v oblasti prezentace doma i v zahraničí, oprostit se od stávajícího obrazu postkomunistické země s levnou pracovní silou /.../ zvýšit počet kvalitních zahraničních investic a zisků z turistiky /.../ zvýšit efektivitu výdajů státního rozpočtu na prezentační a marketingové aktivity státu a podporovat vytváření pozitivního obrazu České republiky...“[3] Zásadním přínosem Koncepce je tak především sama reflexe v rámci státní správy o koncepci zahraniční prezentace ve všech zmíněných oblastech.

V dokumentu jsou uvedeny základní charakteristiky výchozího stavu (část II), předloženy důvody pro provedení změn (část III) a v poslední části je poskytnut přehled postupu realizace jednotné prezentace (část IV). V úvodu k této stěžejní části Koncepce je definována situace, ve které se Česká republika nalézá, jako situace konkurenční, kdy je žádoucí, aby se ČR prezentovala „samostatně, odlišila se od ostatních zemí v regionu, neboť s nimi je právě často zaměňována“. Je zde poukazováno zejména na častou záměnu s bývalým Československem, a proto by podle Koncepce měla ČR „začít dlouhodobě budovat povědomí o své samostatné existenci“. Při této snaze jsou za hlavní směry prezentace považovány ekonomika, turismus a přírodní bohatství, kultura, věda a sport. Jako cílové skupiny Koncepce identifikuje zahraniční investory, obchodní partnery a spotřebitele v zahraničí, turisty, vlivné osobnosti, in-

stituce a novináře. Za nástroje prezentace pak Koncepce považuje audiovizuální prezentaci, PR články a inzerci v tištěných médiích, propagační materiály a tiskoviny, cílené marketingové akce, oficiální účast ČR na významných mezinárodních akcích, internet a organizaci mezinárodních akcí v ČR. V návrzích samých pro úspěšnou strategii prezentace pak nalezneme v první řadě vznik Komise pro prezentaci ČR jakožto poradního orgánu ministra zahraničních věcí, složeného z místopředsedy vlády pro ekonomiku, náměstků resortních ministrů, zástupců Kanceláře prezidenta republiky, předsedy Podvýboru pro prezentaci ČR v zahraničí Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, zástupce Asociace krajů, ředitelů příspěvkových organizací Česká centra, CzechInvest, CzechTrade a CzechTourism. Komise se podle dokumentu má „scházet minimálně jednou ročně k projednání zásadních koncepčních otázek". Ostatní zasedání Komise budou probíhat na úrovni zástupců delegovaných jednotlivými ministerstvy. Komise má být aktivní tedy ve dvou rovinách – na úrovni náměstků ministrů a na úrovni delegovaných zástupců. Koncepce dále definuje krátkodobé (vytvoření grafické podoby státních symbolů, marketingové značky ČR, produkci prezentačních materiálů o ČR atd.) a střednědobé úkoly Komise pro prezentaci (vypracování návrhu spolupráce dotčených resortů a jejich příspěvkových organizací, vytvoření strategie pro spolupráci státu s významnými českými exportéry, nevládními subjekty atd.). Při daných aktivitách přisuzuje koordinační roli Ministerstvu zahraničních věcí ČR, které má zajišťovat chod sekretariátu Komise pro prezentaci, informovat vládu o naplňování Koncepce jednotné prezentace a svolávat dle potřeby zástupce resortů k řešení konkrétních projektů prezentace ČR.

ZAHRANIČNÍ KULTURNÍ POLITIKA ČR: AGENDA, UDÁLOSTI

Česká kulturní diplomacie v roce 2007

Česká centra jako hlavní aktér kulturní diplomacie v zahraničí se jako každým rokem při pořádání kulturních akcí zaměřila na významná výročí daného roku. V roce 2007[4] šlo zejména o akce připomínající 30. výročí Charty 77 (např. fotografická výstava signatářů Charty 77, prezentovaná v jednotlivých centrech v zahraničí, konference spolupořádané s místním ZÚ ČR o vyrovnání s totalitní minulostí za účasti osobností disentu, politologů a politiků apod.). Česká centra dále buď ve spolupráci s místními ZÚ ČR nebo samostatně pořádala kulturní akce v oblasti architektury, která patřila v roce 2007 k hlavním tematickým okruhům spolu s českým designem. Konkrétně šlo o prezentaci historické a současné české architektury (výstavy jako např. *Český architektonický kubismus*, *Splátka dluhu – Praha a její německy hovořící architekti 1900–1938* a *Šumná a bezbranná* – výstava architekta D. Vávry a režiséra R. Lipuse) a o propagaci současného českého designu (výstavy jednotlivých designových studií a účast na veletrzích a festivalech zabývajících se designem).

Jednotlivé kulturní aktivity vycházejí z nabídky centrály Českých center v Praze nebo jsou iniciativou konkrétního Českého centra v zahraničí (o jejich výběru viz níže).

Kulturní aktivity nabízely i jednotlivé zastupitelské úřady ČR v zahraničí, opět většinou formou výstav. Nabídkový plán putovních výstav je k dispozici na interne-

tových stránkách ministerstva zahraničních věcí[5] a ZÚ si mohou z této nabídky vybírat. Kromě výstav nabízelo v roce 2007 MZV zastupitelským úřadům i filmové projekce, hudební a divadelní projekty.

Do oblasti kulturní diplomacie vstupují i další aktéři – zejména města a regiony. Významnou událostí byla v roce 2007 prezentace Prahy v USA – *Dny Prahy v Chicagu*, které se konaly v červnu 2007. Ačkoli šlo o prezentaci hlavního města Prahy, a nikoli celé ČR, lze ji považovat za největší propagační akci ČR v USA, která se odehrála pod záštitou velvyslanců obou zemí a která měla i svou kulturní část (koncerty, historická výstava Češi v Americe, týdenní filmový festival *Czech Film Days* a další).

Novou oblastí realizace kulturní diplomacie i kulturní dimenze zahraniční politiky se stala již v roce 2007 příprava předsednictví České republiky v Radě EU. V roce 2007 se o tomto tématu mluvilo zejména v souvislosti s přípravou doprovodných kulturních a společenských akcí, které se budou konat na území ČR i mimo ně, a v kontextu vytváření pozitivní image ČR jako člena EU. V základním dokumentu, který se vztahuje ke komunikační složce přípravy předsednictví (*Shrnutí Koncepce komunikace a prezentace předsednictví České republiky v Radě EU*) je uvedeno, že „předsednictví v Radě EU představuje pro ČR významnou příležitost ke své prezentaci a ke zviditelnění i po stránce kulturní, ekonomické a turistické“. Je zde také zdůrazněno, že komunikační strategie předsednictví má probíhat v souladu s celkovou prezentací ČR,[6] aniž by tento soulad byl blíže definován.[7] Bude tedy nutné zejména koordinovat činnost Odboru komunikace Sekce pro předsednictví Útvaru místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, který má komunikační strategie na starosti spolu s hlavním aktérem kulturní diplomacie v rámci MZV – Odborem pro krajany, kulturu a prezentaci. Daný odbor se bude za českého předsednictví zabývat kulturními doprovodnými akcemi na zastupitelských úřadech mimo EU. K upřesnění aktivit dojde až během roku 2008, v současné době dochází k „mapování terénu a sbírání zkušeností od ostatních států“.[8]

V souvislosti s přípravou předsednictví je důležité zmínit se i o otevření Českého domu v Bruselu, jehož součástí je i České centrum. Ministerstvo zahraničních věcí si pronajalo sedmipatrovou budovu nedaleko institucí Evropské unie, v jejichž prostorách se dále nachází tzv. Dům regionů (zastoupení 18 českých krajů), Stálé zastoupení ČR při EU, zastoupení firem, zastoupení organizací, jako jsou CzechInvest, CzechTrade, CzechTourism, a velvyslanectví ČR. Hlavním cílem jeho otevření bylo shromáždit pod jednou střechou významná zastoupení v Bruselu a zdůraznit tam tak českou přítomnost a sjednotit reprezentaci ČR s vidinou nadcházejícího předsednictví. Ještě před zahájením provozu Českého domu došlo ovšem k několika komplikacím, vztahujícím se zejména k výši nájmu, kterou stanovilo MZV. Proto se některé kraje rozhodly do budovy nepřesídlit (Jihočeský, Středočeský a Liberecký kraj). Ve vlastních prostorách zůstává také zastoupení hl. m. Prahy v Bruselu. Provoz Českého domu byl zahájen 11. 10. 2007 za přítomnosti místopředsedy vlády ČR pro evropské záležitosti A. Vondry a ministra zahraničních věcí K. Schwarzenberga. Otevření bylo provázeno především kulturními akcemi (koncert, módní přehlídka, prezentace českých krajů a organizací).

Kulturní dimenze české zahraniční politiky v roce 2007

Agenda předsednictví ČR v Radě EU neovlivní jen naši kulturnědiplomatickou činnost, ale i oblast kulturní dimenze zahraniční politiky. Česká republika neuvádí kulturní témata (tj. témata spojená s „evropskou kulturní politikou" nebo témata spadající do oblasti kulturní spolupráce členských států) jako součást možných priorit svého předsednictví Rady EU, ani na ně neklade větší důraz.V kontextu blížícího se předsednictví Rady EU byla v roce 2007 Česká republika oslovena Francií stran možné spolupráce v rámci projektu Evropská sezóna.[9] Jak vyplývá z dostupných informací, v současné době se Česká republika nestaví k návrhu odmítavě, ale panují zde jisté obavy z realizace samé. Je patrné, jak bylo řečeno výše, že kulturní témata nejsou v centru zájmu našeho předsednictví.

Mezi události spadající do oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky na bilaterální úrovni každoročně patří dohody o kulturní spolupráci. Na základě Dohody o spolupráci, podepsané v březnu 2001 mezi Českou republikou a Francouzským společenstvím Belgie a Valonským regionem, se v Praze v říjnu 2007 sešla podruhé Stálá smíšená komise. V rámci setkání byl přijat program spolupráce na léta 2008–2010. Mezi jeho hlavní témata v kulturní oblasti spadá zejména kulturní rozmanitost – „byla podtržena důležitost Úmluvy o rozmanitosti kulturních projevů UNESCO"[10] (Úmluvu ČR do konce roku 2007 neratifikovala). V roce 2007 byla také podepsána dohoda o užší spolupráci mezi Rumunskem a Českou republikou, která nahradila již zastaralou smlouvu z roku 1968. Měla zajistit nejen užší spolupráci Rumunského institutu v Praze a Českého centra v Bukurešti, ale měla by ovlivnit hlavně život českých krajanů žijících v Rumunsku: „Rumunsko se totiž podpisem dohody zavázalo do svých zákonů včlenit poznámku o podpoře vzdělávání české menšiny v jejím jazyce. Už deset let do Rumunska jezdí čeští učitelé krajany učit v rodném jazyce."[11] Dohodu podepsali český a rumunský ministr zahraničních věcí.

Na multilaterální úrovni kulturní diplomacie je třeba zmínit se zejména o evropské dimenzi. Jako každý rok se ředitel OKVZP (dnes OKKP) zúčastnil pravidelné schůzky vrchních ředitelů pro kulturu a vzdělávání z MZV členských států EU, která se letos konala v portugalské Sintře v říjnu 2007. V říjnu se uskutečnilo také setkání zástupců MZV V4 plus Slovinska a Rakouska v rámci Středoevropské kulturní platformy. Setkání další významné platformy – EUNIC (*European Union National Institutes for Culture*) se zúčastnila Česká centra jako zástupci ČR. Vzhledem k tomu, že v roce 2010 se má ujmout předsednictví organizace některá nová členská země, jsou Česká centra možným kandidátem na druhého viceprezidenta v roce 2008 a prvního viceprezidenta v roce 2009. Získání podobné pozice by posílilo naše postavení nejen v rámci uskupení EUNIC, ale vzhledem k tomu, že by časově spadalo do doby, kdy ČR bude předsedat Radě EU, umožnilo by zejména uplatnit naše představy o formách evropské kulturní politiky a kulturní spolupráce.

Mezi další významné multilaterální platformy v oblasti kultury patří UNESCO. Česká republika se v roce 2007 připojila k Úmluvě UNESCO[12] o zachování nemateriálního kulturního dědictví. Od října 2007 je tak „možné jmenovat významné části tohoto dědictví na mezinárodní seznam, který je obdobou seznamu hmotných památek UNESCO".[13] Dříve nemohla ČR iniciovat zapsání duševního kulturního

dědictví na prestižní seznam, a proto byl od roku 2005 jedinou položkou na seznamu slovácký tanec verbuňk.

V roce 2007 se Česká republika také účastnila Generální konference (říjen–listopad), nezúčastnila se však setkání smluvních stran *Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*,[14] kterou UNESCO přijalo na své generální konferenci v říjnu 2005. ČR ke konci roku 2007 Úmluvu neratifikovala, přestože EU jako celek i jednotlivé členské státy již k Úmluvě přistoupily. Rada EU zmocnila Komisi již v listopadu roku 2004, aby jménem Společenství jednala s UNESCO. Jednání se zúčastňovala jak Komise, tak jednotlivé členské státy Unie. Rada EU na základě svého rozhodnutí z 18. 5. 2006 Úmluvu schválila jménem Evropského společenství a zároveň doporučila členským státům její ratifikaci: „V oblastech spadajících do působnosti úmluvy UNESCO má pravomoci jak Společenství, tak jeho členské státy. Je tedy vhodné, aby se smluvními stranami stalo Společenství i členské státy a aby společně plnily závazky, jež úmluva UNESCO stanoví, a společně a soudržně vykonávaly práva, jež jim uvedená úmluva uděluje v případě sdílených pravomocí.“[15] Teprve v prosinci 2006 vytvořilo Ministerstvo kultury ČR pracovní skupinu pro přípravu ratifikačního procesu v ČR. Do pracovní skupiny byla přizvána i zástupkyně nevládní sféry – ředitelka ProCulture/Otevřené společnosti o.p.s. Marta Smolíková. Ale ratifikační proces Úmluvy proběhl neúspěšně. 11. 7. 2007 doporučila vláda ČR prezidentu republiky podepsat po vyslovení souhlasu Parlamentem ČR listinu o přístupu České republiky k *Úmluvě o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*.[16] Ministr kultury byl tehdy pověřen zdůvodnit přijetí Úmluvy v parlamentu. V říjnu 2007 Úmluvu přijala Poslanecká sněmovna, v Senátu návrh ovšem přijat nebyl, a to navzdory doporučení Výboru pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice. Souhlas k ratifikaci tedy nebyl vydán.[17] Výhrady se týkaly zejména víceznačnosti a nejasnosti pojmů, jako je „otevřenost“, dále obav z kulturních nároků menšin apod., a přicházely zejména od senátorů ODS. Česká republika se tak ocitla v izolované pozici mezi členy Evropské unie, navíc je v pozici členského státu, který neplní závazky plynoucí z toho, že EU jako celek k Úmluvě přistoupila. Zároveň je nutné připomenout, že v České republice nevznikla širší politická ani společenská debata na dané téma.[18]

IDENTIFIKACE A CHARAKTERISTIKA KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Vzhledem k současnému komplexnímu pojetí zahraniční prezentace České republiky ze strany ministerstva zahraničních věcí (viz výše) jsou do její realizace kromě aktérů činných primárně v oblasti kulturní diplomacie – Ministerstva zahraničních věcí ČR a jeho příspěvkové organizace Českých center a Ministerstva kultury ČR – zahrnuti i aktéři činní v oblasti turistického ruchu (především Ministerstvo pro místní rozvoj ČR a agentura CzechTourism) a ekonomické složky prezentace (Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR a agentura Czech Trade a Czech Invest). V rámci této části kapitoly se zaměříme na aktéry činné v kulturní diplomacii a v kulturní dimenzi zahraniční politiky.

Aktéři v oblasti kulturní diplomacie

Aktéry, působící v dané oblasti, můžeme dělit podle místa působnosti na ty, kteří působí v České republice (rovina centrální koordinace), a na ty, kteří působí v zahraničí (zejména Česká centra v zahraničí a zastupitelské úřady). Lze je také dělit podle oblasti činnosti – zabývají-li se primárně výukou jazyka, organizací kulturních akcí, zahraničními audiovizuálními aktivitami nebo jejich kombinací.

Styčným prvkem kulturní diplomacie ČR je v rámci centrální administrativy v roce 2007 Ministerstvo zahraničních věcí ČR a jeho Odbor pro krajany, kulturu a prezentaci (OKKP), spadající pod Sekci ekonomickou a kulturní. V roce 2007 prošel tento odbor řadou změn na organizační úrovni. V květnu 2007 byl sloučen Odbor kulturních a krajanských vztahů s Odborem pro prezentaci ČR – do listopadu 2007 pod názvem Odbor krajanských a kulturních vztahů a zahraniční prezentace. V současné době se dělí na oddělení krajanských vztahů, oddělení teritoriální a oddělení prezentace ČR. Tento odbor se podílí na formulaci zahraniční politiky ČR v dané oblasti a zabezpečuje zapojení relevantních subjektů do prezentační činnosti (v oblasti kulturní diplomacie tak spolupracuje zejména s Českými centry a se zastupitelskými úřady, kterým nabízí konkrétní možnosti kulturní činnosti v zahraničí). Podle *Koncepce jednotné prezentace České republiky v zahraničí* má zajišťovat chod sekretariátů meziresortní Komise pro prezentaci ČR (viz níže). Odbor se dále zabývá agendou českého zahraničního rozhlasového vysílání (ve spolupráci s redakcí Čro7), udržuje kontakt s českými krajany. Zajišťuje také vnější prezentaci České republiky na internetu – rozvíjí internetové stránky **www.czech.cz** (oficiální stránky České republiky, kde lze najít základní informace o české ekonomice, kultuře a incomingové turistice) a spolupracuje s redakcemi internetových *Českých listů* a dvouměsíčníku *Srdce Evropy*. Do června 2007 existovala v rámci organizační struktury MZV také funkce náměstka ministra pro vnější ekonomické vztahy a prezentaci ČR v zahraničí, kterou zastával David Gladiš. Komentáře v tisku k jeho odchodu z MZV se shodují na neslučitelnosti jeho pracovního stylu s chodem ministerstva, interní zdroje MZV odchod nekomentují. Po červnu 2007 funkce obnovena nebyla.

Hlavním partnerem ministerstva zahraničních věcí v oblasti kulturní diplomacie jsou Česká centra[19] – příspěvková organizace MZV, která má svou působnost v ČR i v zahraničí, kde v současné době existuje celkem 22 Českých center (převážná část v Evropě). Mají na starosti všechny složky prezentace „v souladu s koncepcí a prioritami zahraniční politiky České republiky, koncepcí prezentace ČR v zahraničí a s proexportní politikou vlády ČR“,[20] ale v jejich činnosti jednoznačně převažuje kulturní dimenze.[21] Jednotlivá Česká centra se v roce 2007 stejně jako v minulých letech zaměřila na organizaci kulturních akcí. Při sestavování programu si mohou vybírat z nabídky centrály Českých center (v roce 2007 byl kromě celkové programové nabídky vypsán již druhý ročník výběrového řízení projektů, kdy dramaturgická rada společně s vedením Českých center vybrala nejhodnotnější projekty) nebo iniciovat vlastní aktivity.

Z ostatních resortů patří mezi další aktéry české kulturní diplomacie Ministerstvo kultury ČR a Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. MŠMT se podílí například na materiálním a personálním zabezpečení výuky českého jazyka

a literatury v zahraničí[22] (vysílání lektorů a učitelů ke krajanským komunitám, které jsou chápány jako nositelé a propagátoři české kultury v zahraničí). Ministerstvo kultury v rámci své organizační struktury disponuje zahraničním odborem, který v oblasti agendy kulturní diplomacie plánuje a zabezpečuje výstavy vysílané do zahraničí. Na jejich podporu každoročně vypisuje grantové řízení.[23] Na zahraničním odboru působí teritoriální pracovníci komunikující s MZV a s jednotlivými zastupitelskými úřady.

Parlamentní činnost v rámci kulturní diplomacie není nijak výrazná (do oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky obě komory Parlamentu ČR zasahují například při ratifikačním procesu – viz výše o Úmluvě UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů). V Poslanecké sněmovně existují dva podvýbory Zahraničního výboru – Podvýbor pro krajany a Podvýbor pro prezentaci ČR v zahraničí. Podvýbor pro krajany se v roce 2007 sešel dvakrát a zabýval se v jednom případě vysláním delegace podvýboru a ve druhém případě se schůze zúčastnil ředitel odboru kulturních a krajanských vztahů MZV, který podvýbor informoval o krajanských vztazích ČR a o institucích ČR, zabývajících se vztahy s krajany. Podvýbor pro prezentaci ČR v zahraničí, zabývající se všemi složkami prezentace, se v roce 2007 sešel pětkrát. Zástupci MZV a příspěvkových organizací informovali jeho členy o činnosti Komise pro prezentaci České republiky v zahraničí a agentur CzechInvest, CzechTrade CzechTourism a Správy Českých center. Senát disponuje Stálou komisí Senátu pro krajany žijící v zahraničí. Ani jeden z výše zmíněných subjektů nezasahuje významně do formulace české kulturní diplomacie. Soustřeďují se zejména na udržování kontaktů s krajanskými komunitami a na přijímání a vyhodnocování informací o činnosti ostatních aktérů zahraniční prezentace ČR.

Na základě *Koncepce jednotné prezentace České republiky v zahraničí* byla vytvořena meziresortní Komise pro prezentaci ČR jako poradní orgán ministra zahraničních věcí (na úrovni náměstků ministrů a delegovaných zástupců), která má za úkol koordinovat prezentační činnost ČR. Podle vyjádření zainteresovaných aktérů se Komise, jejíž vytvoření a fungování bylo personálně spjato s iniciátory projektu *Koncepce jednotné prezentace České republiky v zahraničí*, ani dnes pravidelně neschází, ani není nijak aktivní v rámci vymezených kompetencí.

Regiony mají také své vlastní kulturní aktivity v zahraničí. V koncepci jednotné prezentace je ve střednědobé perspektivě úvaha o návrhu spolupráce s kraji a obcemi (při prezentačních aktivitách mají např. města a regiony možnost využít kapacity Českých center v zahraničí), ale v současné době jsou subjekty veřejné správy sice v kontaktu s MZV, svou zahraniční kulturní politiku však vytvářejí samy. V roce 2007 se tak například hlavní město Praha, které je ve fázi vytváření vlastní strategie zahraničního marketingu města, soustředilo na prezentaci v USA (*Dny Prahy v Chicagu*, viz výše), účast na významných veletrzích, poskytujících možnost pro prezentaci měst (např. EXPO REAL, MIPIM a veletrhy cestovního ruchu) a na aktivní členství v organizaci Eurocities[24] (členství v ostatních velkých sdruženích měst byla v posledních letech z finančních důvodů redukována).

Mezi další skupinu aktérů, se kterými MZV v oblasti kulturní diplomacie spolupracuje, patří zahraniční Češi – krajané. OKKP navazování a udržování kontaktů s nimi

považuje za jeden z prostředků prezentace ČR v zahraničí. Formálně tuto formu spolupráce umožňuje v současné době mj. usnesení vlády ČR, č. 1622/2005, o Programu českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2006–2010, které vyčleňuje na podporu krajanských aktivit a výuku českého jazyka více než 50 mil. Kč ročně.[25] Usnesení zavádí zmíněný Program, do kterého spadá i podpora krajanských komunit v zahraničí jakožto nositelů kulturních a jazykových tradic a zabezpečení výuky českého jazyka a literatury v zahraničí. S krajanskými komunitami udržují kontakt i výše zmíněný Podvýbor zahraničního výboru pro krajany (Poslanecká sněmovna) a Stálá komise Senátu pro krajany žijící v zahraničí.

Zvláštní kategorii představují aktéři působící v oblasti zahraniční audiovize, která je v případě ČR samozřejmě skromnější než u velkých států. Zaměřuje se na rozhlasové vysílání, zahraničním televizním vysíláním ČR nedisponuje. Hlavním činitelem je zde Český rozhlas 7 – zpravodajsky zaměřená stanice informující zahraniční veřejnost o dění v ČR.

Soukromý sektor se do kulturní diplomacie ČR téměř vůbec nezapojuje. Kulturu pojímá jako doprovodnou činnost vlastní prezentace v zahraničí. Česká centra například poskytují soukromým firmám své prostory k prezentaci, spojené většinou s kulturní akcí, která přiláká často více publika než čistě obchodní prezentace.

Aktéři v oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky ČR

Kulturní dimenze zahraniční politiky se odehrává na multilaterální a bilaterální úrovni. Agendu aktivit v UNESCO, kterou můžeme zahrnout do oblasti multilaterální kulturní diplomacie, řídí Odbor OSN ministerstva zahraničních věcí, konkrétně Sekretariát České komise pro UNESCO. Česká republika, stejně jako ostatní členské státy UNESCO, má Stálé zastoupení ČR při této organizaci, která sídlí v Paříži.

Mezi hlavní nástroje kulturní dimenze zahraniční politiky států patří dohody o kulturní spolupráci na bilaterální úrovni. Ke kulturním dohodám se v případě potřeby sjednávají tzv. prováděcí dokumenty, které mohou být buď vládní či resortní povahy. V těchto dokumentech jsou zdůrazněny priority vzájemné spolupráce na určité (většinou tříleté) období a stanovena konkrétní organizační a finanční pravidla vzájemných výměn. Vládní prováděcí dokumenty jsou sjednávány ve spolupráci s ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Gesce se ujímá střídavě ministerstvo kultury a ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Sjednávají se zejména se státy, v nichž je působnost v oblasti kultury a školství svěřena pouze jednomu resortu nebo pokud se tak smluvní strany dohodnou. Prováděcí dokumenty vládní povahy schvaluje na základě předchozího usnesení vlády dle příslušné gesce ministr kultury nebo ministr školství, mládeže a tělovýchovy.[26]

SLEDOVANÁ AGENDA V POLITICKÉM, MEDIÁLNÍM, VEŘEJNÉM A AKADEMICKÉM PROSTORU

Kulturní diplomacie je zaměřena hlavně na zahraniční publikum. Jednotlivé oblasti činnosti, na úrovni bilaterální i multilaterální (audiovize, kulturní činnost zastupitel-

ských úřadů, výuka jazyka apod.), rozhodně nepatří mezi stěžejní témata domácího tisku a politických debat. ČR v tomto ohledu nepředstavuje žádnou výjimku.

Ačkoli je kulturní diplomacie záležitostí vnější, jak bylo řečeno, od roku 2006, kdy zahájilo činnost i České centrum v Praze, můžeme mluvit i o jisté domácí dimenzi kulturní diplomacie. V Českém centru Praha je návštěvníkům představena činnost Českých center v zahraničí, která tak získává i mediální pokrytí. Mediální pozornost v roce 2007 si zasloužilo i otevření Českého domu v Bruselu, kterému věnovaly prostor všechny velké české deníky. Kromě stručné informace o zahájení činnosti se tématem staly hlavně finanční aspekty spojené s cenou pronájmu prostor. K hlubší úvaze o společné prezentaci však nedošlo.

Významným prvkem v kulturní diplomacii jsou vlastní mediální prostředky, mezi které patří tiskoviny a stále více zejména internet.[27] Součástí mediální prezentace je i Český rozhlas 7, který vysílá do zahraničí v několika jazykových mutacích a lze jej považovat za součást naší audiovizuální externí politiky. Akademická debata na dané téma v České republice téměř neexistuje, a proto ani v roce 2007 nemůžeme hovořit o jejím zapojení do utváření naší kulturní diplomacie nebo kulturní dimenze zahraniční politiky. Zahraniční kulturní politika je sice úzce spjata s politikou kulturní, ale ani této oblasti není v akademické sféře věnována dostatečná pozornost: „Akademická oblast v ČR se kulturní politikou takřka nezabývá, nejsou dostatečně formulovány natož vyučovány současné evropské přístupy a metody k této oblasti.“[28]

V nevládním sektoru hraje významnou roli výzkumné, informační a vzdělávací centrum pro umění a kulturu ProCulture/Otevřená společnost o.p.s., založené v roce 2003, a Institut umění založený v roce 2005 jako samostatné oddělení Divadelního ústavu (od roku 2007 je součástí Institutu umění–Divadelního ústavu). Oba zmíněné subjekty se podílejí na předávání informací veřejnosti a odborníkům o kulturní politice, evropské kulturní politice a kulturní diplomacii, pořádají semináře a publikují články na dané téma. M. Smolíková, ředitelka ProCulture/Otevřené společnosti o.p.s., přednášela například v roce 2007 posluchačům Diplomatické akademie na téma Evropská kulturní politika a věnovala se i tématu kulturní diplomacie. Aktivně se také podílela na přípravě ratifikace *Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů*, a to formou výše zmíněné účasti v pracovní skupině Ministerstva kultury ČR, tak i publikováním článků na dané téma.[29] Užší debata koncepčního rázu, tj. například užší zapojení nestátního sektoru do přípravy koncepčních dokumentů mezi nevládními subjekty, Ministerstvem zahraničních věcí ČR a dalšími zainteresovanými státními subjekty na téma kulturní diplomacie a kulturní dimenze zahraniční politiky, ovšem bohužel neprobíhá.

ZÁVĚR

Česká republika je stále ještě ve fázi utváření zahraniční prezentace a kulturní diplomacie. Vymezují se vztahy mezi hlavními aktéry, existuje zde i úsilí držet krok se zahraničními trendy v daných oblastech (využití moderních technologií, branding

a marketing apod.). Průběžná agenda ve zmíněných oblastech tím není nijak výrazně narušena, o čemž svědčí i aktivity v roce 2007.

Česká republika je malá země, nicméně usiluje – samozřejmě méně ambiciózně a s menší teritoriální působností – o pokrytí všech oblastí kulturní diplomacie a kulturní dimenze zahraniční politiky. Disponuje vlastními kulturními instituty v zahraničí, podporuje výuku českého jazyka a vývoz literatury, kulturní výměny, udržuje vztahy s krajanskými komunitami jakožto nositeli a šiřiteli české kultury v zahraničí a má dokonce vlastní zahraniční rozhlasové vysílání. Na multilaterální úrovni je ČR zastoupena u všech velkých mezinárodních organizací, zabývajících se kulturou, a v hlavních kulturních platformách v Evropě.

Lze přesto říci, že ačkoli téma Prezentace ČR v zahraničí, které obsahuje i kulturní dimenzi, je součástí dlouhodobých priorit zahraniční politiky, není mu věnován ani dostatek pozornosti, ani dostatek politické podpory. Malé politické podpoře lze také přičíst fakt, že úsilí o meziresortní koordinaci, jehož účelem bylo propojení aktérů zahraniční prezentace a její zefektivnění, bylo sice dobrým podnětem k reflexi, ale doposud nepřineslo významné výsledky. Politováníhodná je zejména nečinnost Komise pro prezentaci ČR v zahraničí a neexistence vymezení geografických priorit a odlišností našeho kulturního působení v zahraničí. Můžeme konstatovat, že výše zmíněná koncepce zahraniční prezentace ČR, jíž je kulturní prezentace součástí, není zcela naplňována. Naše zahraniční kulturní politika je tak do značné míry personálně závislá na zanícení několika nadšenců.

Leitmotivem hodnocení zahraniční kulturní politiky, a kulturní diplomacie zejména, je nejen v případě ČR nedostatek finančních prostředků, určených na tuto oblast zahraniční politiky. Je proto nutné si uvědomit, že i když kulturní diplomacie nepřináší okamžitá diplomatická vítězství, je do podstatné míry odpovědná za vnímání České republiky v zahraničí, která je dlouhodobé povahy a která vytváří nutné zázemí pro naši pozici na mezinárodní scéně.

K vymezení místa kultury v zahraniční politice ČR je důležitá i určitá pojmová jednotnost. V rámci širšího tématu Prezentace ČR v zahraničí nalezneme výraz kulturní dimenze, ale kulturní diplomacie se neobjevuje. Vhodné termíny pro základní složky prezentace se zdají být pojmy kulturní a ekonomická diplomacie (druhý pojem je přece jen zavedenější než první). Jednoznačnou výtkou pro výraz Prezentace ČR v zahraničí je dojem jednostranného působení, který vyvolává. Stále častěji se také vyskytuje pojem veřejná diplomacie, která je na rozdíl od klasické diplomacie zaměřena nikoli na styky mezi diplomaty, ale na navázání dialogu se zahraniční veřejností. Kulturní diplomacie, resp. její bilaterální část, je jednoznačně formou diplomacie veřejné, která je *par définition* otevřená a probíhá oběma směry.

Na závěr je třeba zdůraznit potenciál, který pro malou zemi skýtá regionální – středoevropská a zejména evropská – spolupráce v oblasti kultury. V rámci kulturní diplomacie, a v širším pojetí i zahraniční prezentace, státy sice usilují o přesné vymezení svého místa na „trhu“, evropská spolupráce typu EUNIC (viz výše) nám však dává možnost oslovit větší publikum. Pro Českou republiku je také z hlediska multilaterální spolupráce v oblasti kulturní dimenze zahraniční politiky klíčovým východiskem aktivně se zapojit do diskuse o směřování evropské kulturní politiky na úrovni EU.

Poznámky

1 Francie se na kulturní působení v zahraničí intenzivně zaměřuje zejména od počátku páté republiky. V současné době je francouzská kulturní diplomacie institucionálně začleněna do struktury ministerstva zahraničních věcí jako součást agendy *Direction général de la coopération internationale et du développement* (DGCID – Generální ředitelství pro oblast mezinárodní spolupráce a rozvoje), které se dále dělí na *Direction de l'audiovisuel extérieur* (Ředitelství pro zahraniční audiovizi), *Direction de la coopération culturelle et du français* (Ředitelství pro kulturní spolupráci a francouzštinu), *Direction de la coopération scientifique et universitaire* (Ředitelství pro vědeckou a univerzitní spolupráci) a *Direction des politiques de développement* (Ředitelství pro rozvojové politiky). DGCID je tak pověřena agendou rozvojové spolupráce a kulturního a vědeckého působení v zahraničí.

2 Usnesením vlády ČR č. 74 z 19. 1. 2005.

3 *Koncepce jednotné prezentace České republiky.* On-line: (**www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=12011**), s. 3.

4 Podrobnější informace o činnosti Českých center jsou dostupné na adrese **www.czechcenters.cz**.

5 Viz **www.mzv.cz/kultura**.

6 *Shrnutí Koncepce komunikace a prezentace předsednictví České republiky v Radě EU*. Sekce pro předsednictví ČR v Radě EU, Úřad vlády ČR, červenec 2007.

7 Podle *Shrnutí Koncepce komunikace a prezentace předsednictví České republiky v Radě EU* je ovšem období do konce roku 2007 označováno jako tzv. přípravná fáze, konkrétní kroky lze tedy očekávat až v průběhu roku 2008.

8 Rozhovor autorky v OKKP MZV ČR, 7. 11. 2007.

9 Evropská sezóna je projekt iniciovaný Francií, který má začít za francouzského předsednictví, při němž má dojít ke kulturním prezentacím ostatních členských států. Francie oslovila ČR s žádostí o „převzetí štafety" po konci francouzského předsednictví.

10 *Podepsání programu spolupráce mezi Českou republikou a Francouzským společenstvím Belgie a Valonským regionem (2008–2010)*. České listy, 24. 10. 2007. On-line: (**www.czech.cz/cz/ceske-listy/aktuality/podepsani-programu-spoluprace-mezi-ceskou-republikou-a-francouzskym-spolecenstvim-belgie-a-valonskym-regionem-2008-2010/**).

11 *Dohoda Česka a Rumunska upevní kulturní vztahy obou zemí*. České listy, 23. 10. 2007. On-line: (**www.czech.cz/cz/ceske-listy/aktuality/dohoda-ceska-a-rumunska-upevni-kulturni-vztahy-obou-zemi/**).

12 Valné shromáždění UNESCO přijalo Úmluvu o zachování nemateriálního kulturního dědictví v říjnu 2005, vešla v platnost v dubnu 2006. Text Úmluvy on-line: (**www.unesco.org/culture/ich_convention/index.php?pg=00006UNESCO intangible heritage.pdf**).

13 *Vláda schválila úmluvu UNESCO*. Česká tisková kancelář, 30. 10. 2007.

14 Text dostupný on-line: (**portal.unesco.org/en/ev.phpURL_ID=31038&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html**).

15 Rozhodnutí Rady ze dne 18. května 2006 o uzavření Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů (2006/515/ES).

16 *Usnesení vlády ČR ze dne 11. 7. 2007, č. 775.* On-line: (**kormoran.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/ae7c57774723579ec125730e0041fbf6/$FILE/uv070711.0775.doc**).

17 Vzhledem k tomu, že u mezinárodních smluv je nutný souhlas obou komor, je v případě *Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů* ratifikační proces ukončen. Jedinou možností je opětné předložení k projednání vládě ČR.

18 Viz podrobněji Smolíková, Marta: *Nejslabší rezort?* A2, 2/2007. On-line: (**www.tydenika2.cz/archiv/2007/2/nejslabsi-resort**).

19 Nástupnická organizace Správy zahraničních kulturních zařízení zřízené k lednu 1993.

20 Viz *Statut Českých center* z června 2004.

21 Rozhovor s Jitkou Stavinohovou, programovou náměstkyní ČC, 12. 11. 2007.

22 Viz *Usnesení vlády ČR ze dne 14. 12. 2005, č. 1622 o Programu podpory českého kulturního dědictví v zahraničí na léta 2006 až 2010.*

23 Granty jsou určeny pro organizátory vysílaných nebo přijímaných kulturních aktivit v rámci mezinárodní spolupráce, jejichž podstatou je veřejná produkce, s výjimkou projektů podporovaných z programu EU Kultura 2000 a Kultura 2007, mezinárodních knižních veletrhů, mezinárodních filmových festivalů a prodejních výstav a veletrhů. Grantové řízení je rozděleno do tří okruhů – projekty vysílané do zahraničí, projekty přijímané ze zahraničí a projekty organizované společně subjekty ze zemí Visegrádu. Viz **www.mkcr.cz**.

24 Eurocities je sdružení více než 130 měst z více než 30 evropských zemí, založené v roce 1986. Zaměřuje se zejména na spolupráci v oblasti kultury, ekonomiky a životního prostředí. Z ČR jsou plnými členy Brno a Praha, Ostrava je přidruženým partnerem organizace. Více informací lze nalézt na **www.eurocities.org**.

25 Viz materiály OKKP.

26 *Bilaterální smluvní základna v oblasti kultury*. Ministerstvo kultury. On-line: (**www.mkcr.cz/assets/zahranicni-vztahy-a-EU/odbor-zahranicni/Varia_-_internetov__str_nky_-_bilater_ln__smlouvy__3_.doc**).

27 Česká centra mají vlastní internetové stránky **www.czechcenters.cz**, kde je možné nalézt mimo jiné i informace o programové nabídce jednotlivých center. Existují také stránky **www.krajane.net**, provozované Čro 7, a především stránky **www.czech.cz**, jejichž provoz zajišťuje Odbor pro krajany, kulturu a prezentaci MZV.

28 Písemné vyjádření k dané problematice od M. Smolíkové, ředitelky ProCulture/Otevřené společnosti o.p.s., ze dne 18. 2. 2008, poskytnuté autorce.

29 Články a informace k tématu Úmluvy o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturních projevů dostupné na internetových stránkách ProCulture/Otevřené společnosti o.p.s. On-line: (**www.proculture.cz/index.php?section=81&a_id=1378**) nebo **(www.proculture.cz/index.php?section=81&a_id= 1277**, **www.proculture.cz/index.php?section=4&a_id=1038**).

Česká zahraniční politika mezi internacionalismem a atlantismem

Petr Drulák

Předcházející analýzy poskytují detailní pohled na základní otázky české zahraniční politiky v předešlém roce. Nyní se pokusíme část poznatků shromážděných v této knize systematizovat a analyzovat tak, abychom získali odpověď na otázku po kontinuitě české zahraniční politiky. Ptáme se, do jaké míry byla zahraniční politika nové vlády pokračováním politiky předešlé a do jaké míry zde došlo ke změnám.

Nejprve rozebíráme východiska české zahraniční politiky, k nimž patří na jedné straně silná kontinuita vládní politiky a na druhé straně ideové rozpory politických aktérů, kteří se o vládu ucházejí. Následně se věnujeme složení a fungování koalice, která v loňském roce českou zahraniční politiku uskutečňovala. Následuje analýza kontinuity české zahraniční politiky ve všech hlavních oblastech a analýza posunů v některých klíčových otázkách.

Docházíme k závěru, že česká zahraniční politika je dlouhodobě vedena internacionalistickou orientací, kterou zásadně nezpochybňuje ani současný příklon k atlantismu. Rovněž si všímáme, že tato orientace je těžko slučitelná s jakoukoli vlastní koncepcí zahraniční politiky a nevyhnutelně trpí vnitřními rozpory. Ty však lze transformovat do výhodné politiky dvojznačnosti.

NAVENEK KONTINUITA, UVNITŘ ROZPORY

Česká zahraniční politika se vyznačuje větší kontinuitou, než by se mohlo na první pohled zdát. Ačkoli řada zahraničněpolitických témat je předmětem stranických sporů na domácí scéně, vládní politika se příliš nemění bez ohledu na to, kdo ve vládě právě sedí. Zahraničněpolitické priority všech dosavadních českých vlád lze shrnout do následujících pěti bodů:

- rozvíjení všestranné spolupráce se sousedy,
- aktivní členství v Evropské unii a NATO a podpora jejich dalšímu rozšiřování,

- rozvíjení všestranné spolupráce s USA a dalšími velmocemi Západu,
- rozvíjení ekonomických vztahů s ostatními státy,
- skromné přispívání k ochraně lidských práv, mezinárodnímu rozvoji a řešení dalších globálních problémů.

Tyto priority vyplývají z geopolitické situace, ekonomických poměrů a konstrukcí české identity. V jejich rámci se jednotlivé vlády liší v důrazech, které kladou na jednotlivé body či podbody. Odlišnosti vznikají jednak z rozdílných ideových představ o žádoucí roli České republiky ve světě a jednak z vývoje samotného mezinárodního prostředí.

S jakými ideovými představami o zahraniční politice se v české politice setkáváme? Můžeme je shrnout do čtyř typů: internacionalisté, atlantisté, kontinentalisté a autonomisté.[1] Navzájem se především liší v důrazu, který kladou na EU a na USA, představující z českého hlediska dvě hlavní mocenská centra současného světa.

Pro internacionalisty mají obě vazby stejnou prioritu. Nelze podle nich systematicky dávat přednost jedné před druhou, popřípadě je třeba je navzájem vyvažovat a kompenzovat. Naproti tomu atlantisté zdůrazňují bilaterální vztahy s USA a kontinentalisté členství v Evropské unii. Z těchto vztahů pak odvozují další skutečnosti – atlantisté dbají, aby česká zahraniční politika nebyla v konfliktu s americkou zahraniční politikou, a kontinentalisté zdůrazňují politické závazky vůči EU a jeho členům. Z toho pak vyplývá, že atlantisté jsou kritičtí vůči EU a kontinentalisté naopak vůči USA.

Autonomisté nepřikládají žádné z těchto dvou vazeb tak silný význam, v případě potřeby se staví jak proti EU, tak proti USA a zdůrazňují, že ČR svou zahraniční politiku měla formulovat podle sebe. Nejde pouze o obsah zahraniční politiky, nýbrž také o její formy. Autonomistická politika je unilaterální, atlantická bilaterální, kontinentální multilaterální a internacionalistická bilaterálně-multilaterální.

Každá z politických stran tíhne k jednomu z proudů: ODS k atlantismu, ČSSD ke kontinentalismu, KSČM k autonomismu a Strana zelených či KDU–ČSL k internacionalismu. Nicméně dost závisí na tom, zda je strana momentálně ve vládě či v opozici. Ve vládě strany totiž jednají internacionalisticky, byť tento internacionalismus rétoricky kompenzují poukazováním na hájení českých zájmů, zatímco v opozici se přiklánějí ke „svému“ proudu.

Například rétorika opoziční ODS je tradičně euroskeptická (dva členové současné vlády se před referendem stavěli proti českému vstupu do EU) a rétorika opoziční ČSSD kritická vůči americké hegemonii (např. bývalý ministr zahraničních věcí a bývalý předseda Zahraničního výboru Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR), ve vládní praxi obou stran však tak podstatné rozdíly neuvidíme. Sociálnědemokratické vlády podpořily americké intervence v Jugoslávii či v Afghánistánu, nepostavily se proti válce v Iráku a jednaly s USA o zapojení do projektu protiraketové obrany, vlády ODS vedly přípravy na vstup do EU a podpořily další prohlubování evropské integrace (Lisabonská smlouva).

Strany se vstupem do vlády zcela nevzdávají svých programových východisek, proto určité odlišnosti mezi jednotlivými kabinety najdeme, ale tato východiska

výrazně slábnou ve prospěch internacionalismu. Síla internacionalismu se opírá jednak o mezinárodní rozložení moci a jednak o zákonitosti koaliční politiky.

Z hlediska mezinárodního rozložení moci představuje internacionalismus racionální strategii v situaci, kdy jsme součástí evropského mocenského centra, které nedisponuje globálními vojenskými schopnostmi, a zároveň máme možnost rozvíjet přátelské vztahy s globálním vojenským hegemonem. Ekonomicky se Česká republika neobejde bez EU, vojensky se neobejde bez USA. Ideově a kulturně čerpá jak z anglo-amerického, tak i z kontinentálního prostředí.

Česká vláda je obvykle vládou koaliční či pseudokoaliční (Zemanova menšinová vláda opírající se o opoziční smlouvu), a vyžaduje proto dohodu názorově odlišných partnerů. Dohoda se týká jak programových dokumentů, tak i personálního obsazení na úrovni ministrů a jejich náměstků, které garantuje uskutečňování programových dohod. Potřeba dohody se neomezuje pouze na samu vládu, nýbrž zahrnuje také prezidenta, který má jako hlava státu v zahraniční politice silnější postavení než v jiných oblastech.

Z hlediska takto široké dohody představuje internacionalismus pozitivní kompromis mezi atlantismem a kontinentalismem, a nabízí se proto jako logický výsledek koaličních jednání. Pomíjíme skutečnost, že negativním kompromisem by mohl být i autonomismus ve smyslu obrany českých zájmů proti USA i proti EU. Tímto směrem se političtí aktéři zatím nevydali, byť sílící odpor k uznání Kosova či jednoznačné odmítnutí americké kritiky korupčních poměrů v Česku mohou naznačovat rostoucí přitažlivost autonomismu.

VZESTUP ATLANTISMU

Jak se v této perspektivě jeví rok 2007? Počátkem roku vzniká vláda vedená atlantickou ODS za účasti dvou menších internacionalistických stran KDU–ČSL a Strany zelených. Funkci prezidenta vykonává vlivný představitel ODS, který má však na rozdíl od své strany blíže k autonomismu než k atlantismu. Jeho soustavnou kritiku evropské integrace nevyvažuje na rozdíl od ODS výraznější podpora americké zahraniční politice. Václav Klaus se nikdy netajil například svou skepsí vůči válkám proti Jugoslávii či proti Iráku a pouze vlažně podporuje českou účast v projektu protiraketové obrany (přijímá myšlenku referenda k této otázce).

Rozhodující tvůrci zahraniční politiky vycházejí z atlantismu, internacionalismu a autonomismu. Atlantismus je relativně nejsilnější, neboť je reprezentován nejvýznamnější politickou silou, a autonomismus relativně nejslabší pro svou absenci ve vládě, jakož i pro prezidentovu loajalitu vůči vládě, vedené jeho stranou. Tato konstelace se potom promítá do výsledné orientace, která se pohybuje mezi atlantismem a internacionalismem a kterou můžeme nazvat atlantickým internacionalismem.

Atlantický směr je posilován zvláštnostmi v personálním obsazení klíčových postů tvorby zahraniční politiky. Dva ze čtyř těchto postů kontrolují atlantisté přímo a zbývající dva nepřímo. ODS obsazuje funkci premiéra a nově zřízený Úřad místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, jakož i funkce prvních náměstků na minis-

terstvech zahraničí a obrany. Tato dvě ministerstva sice připadají dvěma menším internacionalistickým stranám, nicméně jejich vliv je zde poměrně omezený.

Ministerstvo zahraničních věcí formálně připadá Straně zelených. Ovšem ideové či osobní vazby ministra zahraničních věcí k této straně jsou minimální (v předchozím politickém působení měl současný ministr blízko k pravému středu) a zelení nejsou na rozdíl od ODS ve vedení ministerstva zastoupeni. V čele ministerstva obrany stojí výrazná představitelka KDU–ČSL. Postrádá však jakoukoli předchozí zkušenost z oblasti zahraniční či obranné politiky a úspěšné nebyly ani její pokusy politicky se profilovat v těchto oblastech (např. vlastním příspěvkem do veřejné kampaně za českou účast v protiraketové obraně). Navíc tento resort nepatří k politickým prioritám KDU–ČSL.

V roce 2007 jsme proto byli svědky nové situace v české zahraniční politice, kdy nejdůležitější instituce a agendy české zahraniční politiky jsou pod kontrolou jedné strany. To je podstatná změna oproti roku 2006, kdy čtyři klíčové instituce české zahraniční politiky kontrolovali představitelé čtyř různých stran: ODS (prezident), ČSSD (premiér), KDU–ČSL (zahraničí) a US (obrana), ale i oproti všem předchozím obdobím po roce 1992. Výsledkem je nebývalá koherence české zahraniční politiky. Ustaly otevřené spory mezi premiérem, prezidentem a ministrem zahraničních věcí, které česká diplomacie zažívala v předchozích obdobích. Tato koherence se opírá o ideový posun české zahraniční politiky od předchozího internacionalismu k současnému atlantickému internacionalismu.

V INTERNACIONALISTICKÉM TĚLE...

Tento výrazný vliv atlantistů však nic nemění na skutečnosti, že v české zahraniční politice převládá kontinuita a že ani v roce 2007 k žádným radikálním změnám nedošlo. Koncepce zahraniční politiky, schválená Špidlovou vládou, nebyla nahrazena novým dokumentem. Kontinuitu můžeme pozorovat ve všech oblastech české zahraniční politiky.

Ve vztahu k EU se vláda svým podpisem *Lisabonské smlouvy* hlásí podobně jako její předchůdkyně k hlavnímu proudu evropské integrace. Rovněž svou podporou dalšímu rozšiřování EU a její vnitřní liberalizaci navazuje na vlády předchozí. Nic zásadního se nemění ani ve vztazích s hlavními mocnostmi EU.

Dobré vztahy s Německem se v důsledku předsednictví zintenzivňují. Přes rozdílné pohledy na budoucnost evropské integrace a otázky evropské bezpečnosti se daří nalézt kompromisní řešení, která tlumí potenciální konflikty. Pokračuje intenzivní praktická spolupráce na mnoha rovinách (sektorová, regionální, vnitro, Afghánistán). Vláda se jako v minulosti ohrazuje vůči pokusům o jednostrannou interpretaci historie, v současnosti však nejde o politicky výrazné téma, které by výrazněji zatěžovalo vzájemné vztahy.

Pokračují rovněž dobré vztahy s Velkou Británií, které se podstatněji neodchylují od své tradiční nevýraznosti v bilaterálních otázkách. Nejdůležitější otázkou zůstává bezpečnostní spolupráce, konkrétně při zahraničních misích v Iráku a Afghánistánu.

Stejně jako v minulosti nedochází ke koordinaci evropských politik obou států. Vztahy s Francií jsou dlouhodobě spíše pasivní, s výraznější kulturní dimenzí. Nicméně jejich intenzita v loňském roce posiluje v důsledku příprav francouzského předsednictví EU, které bude předcházet předsednictví českému.

Vztahy s USA jsou prioritním tématem každé české vlády. V minulém roce nabyly na nebývalé intenzitě v souvislosti s jednáními o umístění radarové základny amerického systému protiraketové obrany na českém území a v souvislosti s jednáními o zrušení vízové povinnosti pro české občany cestující do USA. Internacionalistický, spíše než atlantický postoj se projevil na úrovni vládní. Vyjednávací pozice specifikuje, že otázka radaru má být multilateralizována v rámci NATO. Tento postoj se liší jak od původních ryze bilaterálních představ USA, tak i od rovněž bilaterálního přístupu Polska.

Vztahy se sousedy nezaznamenávají převratné změny. Pokračují tradičně problematické vztahy s Rakouskem, hlavními spornými body jsou v roce 2007: jaderná elektrárna Temelín, umístění amerického radaru na českém území, rakouské obavy z rozšíření schengenské spolupráce a problémy s dodávkou firmy Steyr české armádě. Pokračuje bilaterální spolupráce se členy Visegrádu, která probíhá i v roce 2007 intenzivně s Polskem a Slovenskem a méně intenzivně s Maďarskem. Sama visegrádská spolupráce, jíž Česká republika v roce 2007 předsedala, pokračovala v tradici úspěšné spolupráce na resortní úrovni, ale naopak s koordinačními neúspěchy v otázkách velké politiky (Rusko, Kosovo, energetická bezpečnost, protiraketová obrana, americká víza).

Podobně jako v minulosti se ČR snaží angažovat na Balkáně, který je významným cílem českých investic a exportů. Jde především o dlouhodobou podporu vstupu balkánských států, včetně Srbska, do EU a NATO. V roce 2007 však dochází k určitému útlumu, který patrně souvisí s vyhrocením situace v otázce Kosova. Řada českých aktérů podporuje Srbsko, čímž se dostává do autonomistické pozice (v rozporu s mocnostmi EU i s USA) a do vnitřního konfliktu se svými obvyklými pozicemi (ať už jde o kontinentalisty, atlantisty či internacionalisty). Důsledkem je koncepční neujasněnost a tápání české zahraniční politiky v této otázce. Nicméně i to je tradice české balkánské politiky.

Česká východní politika zůstává tak jako v minulosti ve stínu Ruska. Bývalé státy SSSR jsou stále viděny především jako prostor postsovětské nestability a organizovaného zločinu a naše politika vůči nim je odvozována od jejich vztahů s Ruskem. Ukrajina, Moldavsko a Bělorusko patří již několik let k deklarovaným prioritám české východní politiky. V případě Ukrajiny a Moldavska se ČR snaží usnadnit jejich sbližování s EU a NATO, zatímco v Bělorusku se snaží především prostřednictvím státem sponzorované aktivity českých nevládních organizací podporovat demokratickou opozici. Deklarované cíle často troskotají na nekoncepčním přístupu, například když se dostávají do rozporu s restriktivní českou vízovou politikou vůči Ukrajině a Moldavsku.

Rozpory je rovněž dlouhodobě zatížena lidskoprávní dimenze české zahraniční politiky. Na jedné straně se Česká republika úspěšně angažuje při podpoře demokracie na Kubě, v Bělorusku a v Barmě, a to jak v bilaterálních vztazích, tak i multilaterálně na půdě OSN a EU. Na druhé straně poškozuje svoji důvěryhodnost otálením

s ratifikací *Římského statutu* Mezinárodního trestního soudu, uplatňováním politiky lidských práv pouze tam, kde to neohrožuje vlastní hospodářské zájmy, a odhlížením od porušování lidských práv Spojenými státy americkými a jejich spojenci. Rok 2007 v tomto ohledu však přinesl určité náznaky kritičtějšího postoje k americkému porušování lidských práv při potírání terorismu.

S výjimkou vybraných otázek, k nimž patří ochrana lidských práv, vnitřní reforma či některé vojenské mise, nepatří OSN jako taková k prioritám české zahraniční politiky. To se projevilo v nedostatečné politické podpoře české kandidatury do Rady bezpečnosti a v následném volebním neúspěchu. Svůj charakter si zachovala ekonomická diplomacie, byť ODS byly blízké představy o její privatizaci. Rozvojová spolupráce, která je dlouhodobě spíše okrajovým tématem, si postupně buduje institucionální struktury a rok 2007 přinesl důležité inovace v tomto ohledu. Většímu zájmu se netěší ani kulturní diplomacie a autonomistické odmítnutí úmluvy UNESCO o ochraně a podpoře rozmanitosti kulturního projevu nevyvolalo v Senátu větší diskusi.

V regionu širšího Blízkého východu vláda obecně vycházela ze Společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU. Pokračovala podpora Izraele při současném udržování kontaktů s arabskými státy. Vláda se stavěla kriticky k íránskému jadernému programu, nicméně uskutečňovala vůči Íránu aktivnější diplomacii než v minulosti. Pokračovala pomoc Iráku, i když se tam česká přítomnost postupně snižuje. Naopak posilovala vojenská a civilní angažovanost v Afghánistánu. Zbytek regionu je tradičně vnímán především jako ekonomický partner.

Kontinuita a ekonomický pohled převládá i ve vztazích s Čínou a regionem Dálného východu. Okrajovou roli nadále hraje subsaharská Afrika, která je posuzována především z pohledu rozvojové pomoci a porušování lidských práv.

... ATLANTICKÝ DUCH

Ačkoli ve většině hlavních otázek české zahraniční politiky můžeme mluvit o kontinuitě internacionalistické orientace a o kontinuitě zahraničněpolitických problémů a rozporů, v několika důležitých oblastech přinesl loňský rok jasný odklon od internacionalismu směrem k atlantismu.

Ve vztahu k EU šlo o odklad českého vstupu do eurozóny, o nadstandardní vztahy s Polskem bratří Kaczyńských, o rétorická vystoupení vládních představitelů, zpochybňující unijní konsenzus s vnitřními reformami EU (která se však nakonec nepromítla do vládních postojů) a o důraz na to, aby EU ve vnější politice spolupracovala s USA (na Blízkém východě, při ochraně lidských práv). Výměna českého velvyslance v Bruselu (navzdory doporučením ministra zahraničních věcí) symbolizovala tento posun.

Atlantický přístup je zřejmý i z průběhu jednání s USA o radaru a o vízech. Jde především o rychlost, s níž jsou tato jednání vedena. Jednání o vízech se vlekla dlouhá léta bez jakýchkoli výsledků. V roce 2007 došlo v řádu měsíců k důležitým průlomům, které jsou výsledkem bilaterálních dohod mezi USA a ČR a které ponechávají stranou koordinační pokusy v rámci Visegrádu či EU. Snaha o co nejrychlejší

uzavření jednání je zřejmá i z jednání o radaru, ať už jde o oznamování brzkých termínů ukončení jednání (které se neustále posouvají) či o trvání na ratifikaci ještě před prezidentskými volbami v USA. V tomto kontextu se nabízí otázka, zda výsledky jednání naplní koaliční podmínku multilateralizace protiraketové obrany. Patrně není náhoda, že obě jednání jsou vedena a koordinována výlučně představiteli atlantické ODS – místopředsedou vlády pro evropskou integraci, ministrem vnitra a prvními náměstky z ministerstev zahraničních věcí a obrany.

Atlantický přístup se rovněž promítá do určitého zkomplikování vztahů s Německem, jakkoli se tyto komplikace daří tlumit. Jde především o rozdílné představy o fungování EU a o zajištění evropské bezpečnosti v souvislosti s radarem. Veřejné úvahy člena vlády, zdůvodňující český zájem na americké vojenské přítomnosti geopolitickou pozicí mezi Ruskem a Německem, rozhodně nepřispěly kvalitě česko-německých vztahů. Zhoršení vztahů s Ruskem bylo primárně důsledkem rostoucí velmocenské asertivity putinovského Ruska, které pro tyto účely instrumentalizovalo otázku protiraketové obrany. Nicméně čeští tvůrci zahraniční politiky často dosti nediplomaticky přilévali oleje do ohně.

Atlantismus se zrcadlově projevil i ve vztazích se Slovenskem a Polskem. Ve vztazích se Slovenskem otevřel řadu potenciálně konfliktních témat (postoj k EU, Rusku, USA a Kosovu). Ty se však nedotýkají intenzivních bilaterálních vztahů, které zůstávají na dobré úrovni a kde nejsou nedořešené otázky. Naopak atlantismus vedl k nebývalému sblížení s Polskem. Na nejvyšší politické úrovni umožnil shodu v základních otázkách mezinárodní politiky s vládou premiéra Kaczyńského. Tato shoda však postrádá své podhoubí v intenzivních bilaterálních vztazích, kde se stále ještě vyskytují nevyřešené otázky.

ZÁVĚR

Česká republika si od svého vzniku v zahraniční politice zachovává internacionalistickou orientaci, klade důraz na spolupráci a spojenectví jak v rámci EU, tak i s USA. Tento internacionalismus nabývá různého zabarvení podle politického obsazení funkcí, na jejichž základě se česká zahraniční politika vytváří. Ideové posuny jsou však menší, než by naznačovala stranická rétorika. To platí i pro současný posun k atlantismu. Jakkoli je výrazný, základní internacionalistickou orientaci zatím nezpochybňuje.

Způsob, jakým Česká republika naplňuje svoji internacionalistickou orientaci, může být jedním z důvodů, vysvětlujících nekoncepčnost a rozpornost české zahraniční politiky, jíž si všímá několik kapitol této knihy. Jde o dlouhodobější otázku. V minulosti mohla být zdrojem rozporů skutečnost, že různí tvůrci české zahraniční politiky vycházeli z různých ideových hledisek, která nedokázali na úrovni vlády a prezidenta sjednotit. V současnosti je tato různorodost podstatně nižší, atlantický internacionalismus jasně převládá nad možnými alternativami.

Nicméně rozpory tím nemohou být překonány, jelikož jsou vlastní internacionalistické strategii. Alespoň v českém pojetí, kdy je česká zahraniční politika odvozována

ze zájmů klíčových mocenských center, ať už Bruselu a Berlína, nebo Washingtonu. V této situaci nemá smysl se snažit o přípravu koncepce, poněvadž zahraničněpolitické jednání České republiky je určováno vnějšími aktéry, kteří se navíc mohou dostávat do vzájemných sporů. Jejich spory se pak promítnou ve vnitřní rozpornosti internacionalistické strategie.

Zbytečnost koncepce se týká i atlantické a kontinentální orientace, které velí odvozovat zahraniční politiku pouze ze zájmů jednoho mocenského centra. Tyto orientace sice budou trpět menšími vnitřními rozpory než internacionalismus, ale budou o to jednostrannější, což může vést k narušení některých, pro ČR důležitých vazeb. Ani ony se však rozporům nevyhnou, a to ve chvílích, kdy se zájmy mocenského centra střetnou s něčím, co je pociťováno jako bytostný český zájem (např. situace kolem uznání Kosova).

Pouze autonomismus může být orientací, která si za určitých podmínek žádá vlastní koncepci. Neplatí to však pro dosavadní autonomismus. Ten se většinou projevuje pouze tím, že Moskvě přisuzuje roli, kterou kontinentalisté hledají v Bruselu, atlantisté ve Washingtonu a internacionalisté v Bruselu a Washingtonu. Aktivní autonomismus by vyžadoval mimo vlastní definice cílů a strategií také výrazné investice do české zahraniční politiky. Česká republika není v současnosti připravena podobné investice podniknout, vízová politika vůči Ukrajině či vlažná kampaň za křeslo v Radě bezpečnosti jsou toho dokladem. Koneckonců mimo dobré důvody pro aktivní autonomismus existuje i řada dobrých důvodů proti. Nemá potom smysl klást si vlastní ambiciozní cíle a vytvářet koncepce jejich uskutečňování, které by se lišily od cílů hlavních partnerů.

Rozpornost či dvojznačnost a zdánlivá nekoncepčnost nemusí být na škodu věci, alespoň pokud jsou vědomě využívaným nástrojem, zajišťujícím zachování obou klíčových spojenectví, a nikoli paralyzujícím důsledkem vlastní neschopnosti. V současnosti to dopadá jednou tak, podruhé jinak. Nikdy však nejde o výsledek vědomé strategie, nýbrž šťastné či nešťastné náhody. Za války v Iráku dvojznačný postoj ČR jistě nepoškodil a dvojznačnost ohledně uznání Kosova měla rovněž svůj smysl. Naopak neschopnost dohodnout se i na způsobu ratifikace Evropské ústavní smlouvy budila rozpaky a totéž lze říci o neschopnosti ratifikovat *Římský statut* Mezinárodního trestního soudu.

Zahraniční politika, která je rozporná, dvojznačná a zdánlivě nekoncepční, je obhajitelná a současným českým podmínkám odpovídá lépe než aktivní koncepční politika vyžadující investice. Nicméně, pokud má státu sloužit a ne škodit, musí být dvojznačnost kontrolovaným nástrojem a nikoliv ocasem, který vrtí psem.

Poznámky

[1] Drulák, Petr (2006): *Qui décide la politique étrangère tchèque? Les internationalistes, les européanistes, les atlantistes ou les autonomistes?* La Revue internationale et stratégique, No. 61, Printemps 2006. Paris: IRIS, s. 71–84; Drulák, Petr (2006): *Záhada české zahraniční politiky*. Lidové noviny, 25. 2. 2006.

Seznam zkratek

ACP – The African, Caribbean and Pacific Group of States (*Skupina afrických, karibských a tichomořských států*)
AČR – Armáda České republiky
AI – Amnesty International
AKČR – Asociace krajů ČR
ALF – Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for the Dialogue between Cultures (*Nadace Anny Lindhové pro dialog kultur ve Středomoří*)
AOP – Asociace obranného průmyslu
APEM – l'Assemblée parlementaire euro-méditerranéenne (*Parlamentní shromáždění EU-Středomoří*)
ASEAN – Association of Southeast Asian Nations (*Sdružení zemí jihovýchodní Asie*)
ASEM – Asia-Europe Meeting (*Asijsko-evropské setkání*)
BIS – Bezpečnostní informační služba
BMATT – British Military Advisory and Training Team for Central and East Europe (*Britský vojenský poradenský a výcvikový tým pro střední a východní Evropu*)
BRS – Bezpečnostní rada státu
BVA – Odbor států Blízkého východu a Afriky /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
BZÖ – Bündnis Zukunft Österreich (*Spolek pro budoucnost Rakouska*)
CDU – Christlich Demokratische Partei (*Křesťansko-demokratická strana* /SRN/)
CEBRE – Czech Business Representation to the EU (*Česká podnikatelská reprezentace při EU*)
CEEP – Centre Européen des Entreprises à Participation Publique (*Evropské centrum podniků veřejného sektoru*)
CEFRES – Centre français de recherche en sciences sociales (*Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách*)
CEMR – Council of European Municipalities and Regions (*Rada evropských obcí a regionů*)
CI – CzechInvest /Agentura pro podporu podnikání a investic/
COAFR – Correspondance Africa (*Pracovní skupina pro subsaharskou Afriku*)
COARM – Correspondae Conventional Arms Export (*Pracovní skupina pro vývoz konvenčních zbraní*)
COMAG – Correspondence Mahgreb-Mashrek (*Pracovní skupina pro Maghreb-Mašrek*)
COMED – Correspondence Mediterranean (*Pracovní skupina pro Středomoří-barcelonský proces*)
COMEM – Correspondence Middle East, Gulf (*Pracovní skupina pro Blízký východ a Perský záliv*)
COMEP – Correspondence Middle East Peace Process (*Pracovní skupina pro mírový proces na Blízkém východě*)
COPS – Comitté politique et de sécurité (*Politicko-bezpečnostní výbor*) viz PSC
COREPER – Comité des représentants permanents (*Výbor stálých zástupců*)

COREPER II – Comité des représentants permanents II (*Výbor stálých zástupců II*)
COREU – Correspondence Européenne /komunikačné síť EU mezi členskými státy a Komisí pro spolupráci v oblasti zahraniční politiky/
COSAC – Conférence des Organes Spécialisés dans les Affaires Communautaires et Européennes des Parlements de l'Union européenne (*Konference evropských výborů parlamentů*)
CSU – Christlich-Soziale Union (*Křesťansko-sociální unie* /SRN/)
CT – CzechTrade /Česká agentura na podporu obchodu/
CVVM – Centrum pro výzkum veřejného mínění
ČEB – Česká exportní banka
ČMKOS – Českomoravská komora odborových svazů
ČNB – Česká národní banka
ČR – Česká republika
ČSSD – Česká strana sociálně demokratická
ČSÚ – Český statistický úřad
ČTK – Česká tisková kancelář
DGCID – Direction général de la coopération internationale et du développement (*Generální ředitelství pro oblast mezinárodní spolupráce a rozvoje*)
DGP – Defence Group on Proliferation (*Vyšší obranná skupina*)
DV – Dálný východ
EACP - Euro-Atlantic Partnership Council (*Rada Euroatlantického partnerství*)
EBOP – Evropská bezpečnostní a obranná politika
EBRD – The European Bank for Reconstruction and Development (*Evropská banka pro obnovu a rozvoj*)
ECOSOC – European Economic and Social Commitee (*Evropský hospodářský a sociální výbor*)
ED – ekonomická diplomacie
EDEM – European Defense Equipment Market (*Evropský trh s obranným materiálem*)
EGAP – Exportní garanční a pojišťovací, a.s.
EIB – European Investment Bank (*Evropská investiční banka*)
EK – Evropská komise
ENP – European Neighbourhood Policy (*Evropská politika sousedství*)
ENP+ – European Neighbourhood Policy+ (*posílená Evropská politika sousedství*)
ENPI – European Neighbourhood and Partnership Instrument (*Instrument sousedství a partnerství EU*)
EP – Evropský parlament
ERDF – European Regional Development Fund (*Evropský fond pro regionální rozvoj*)
ERM II – Exchange Rate Mechanism II (*Mechanismus směnných kurzů II*)
ES – Evropská společenství
ESDP – European Security and Defence Policy (*Evropská bezpečnostní a obranná politika*)
ETUC – European Trade Union Confederation (*Evropská odborová konfederace*)
EU – Evropská unie
EUFOR - European Union Force (*Mírové síly Evropské unie*)
EUGA – Odbor pro všeobecné záležitosti EU /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
EUMC - European Monitoring Centre on Racism amd Xenophobia (*Evropské středisko pro sledování rasismu a xenofobie*)

EUNIC – European Union National Institutes for Culture (*Kulturní instituty zemí Evropské unie*)
EUPM - European Union Police Mission (*Policejní mise EU*)
EUPO – Odbor politik EU /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
EUPOL – EU Police Mission (*Policejní mise Evropské unie*)
EUPOL COPPS - EU Police Mission for the Palestinian Territories (*Policejní mise EU na palestinském území*)
EUPOL-UNMIK – EU Police Mission-United Nations Mission in Kosovo (*Policejní mise Evropské unie-Mise Spojených národů v Kosovu*)
Euromed – Euro-Mediterranean Partnership (*Euro-středomořské partnerství*
EÚS – Evropská ústavní smlouva
FČOK – Francouzsko-česká obchodní komora
FDP – Freie Demokratische Partei (*Svobodná demokratická strana* /SRN/)
FoRS – České fórum pro rozvojovou spolupráci
FPÖ – Freiheitliche Partei Österreichs (*Svobodomyslná strana Rakouska*)
G8 – Group 8 (*Skupina osmi*)
GAERC – General Affairs and External Relations Council (*Rada pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy*)
GAFTA – Great Arab Free Trade Area (*Velká oblast arabského volného obchodu*)
GBMD – Ground-Based Missile Defense (*Pozemní prvky systému raketové obrany*)
GCC – Gulf Cooperation Council (*Rada pro spolupráci zemí Zálivu*)
GK – generální konzulát
GSP – Generalized System of Preferences (*Systém všeobecných preferencí*)
GUAM – The GUAM Organization for Democracy and Economic Development (*GUAM – Organizace pro demokracii a hospodářský vývoj*)
HDP – hrubý domácí produkt
HK – Hospodářská komora
ICDC – International Committee for Democracy in Cuba (*Mezinárodní výbor pro demokracii na Kubě*)
ISAF – International Security Assistance Force (*Mezinárodní bezpečnostní podpůrné síly*)
JASPERS – Joint Assistance in Supporting Projects in European Regions (*Společná pomoc na podporu projektů v evropských regionech*)
JE – jaderná elektrárna
JETE – Jaderná elektrárna Temelín
KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie-Československá strana lidová
KFOR – Kosovo Force (*Síly pro Kosovo*)
KLDR – Korejská lidově demokratická republika
KPR – Kancelář prezidenta republiky
KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy
KVR – Koalice pro vízovou rovnoprávnost
LPTP – Odbor lidských práv a transformační politiky /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
MAAE – Mezinárodní agentura pro atomovou energii
MDA – Missile Defense Agency (*Úřad pro raketovou obranu* /USA/)
MEDA – Mediterranean Assistence (*Program středomořské pomoci MEDA*)

MEPCO – Mezinárodní poradenské centrum obcí
MER – Movement for European Reform (*Hnutí za evropskou reformu*)
MF – Ministerstvo financí ČR
MI – Ministerstvo informatiky ČR
MND-SE – Multinational Division – South East (*Mnohonárodní divize – jihovýhod*)
MNF-I Multinational Force-Iraq (*Mnohonárodní bojové síly – Irák*)
MO – Ministerstvo obrany ČR
MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR
MSP – malé a střední podniky
MTS – Mezinárodní trestní soud
MVEZ – Místopředseda vlády pro evropské záležitosti
MZV – Ministerstvo zahraničních věcí ČR
MŽP – Ministerstvo životního prostředí ČR
NAC – North Atlantic Council (*Severoatlantická rada*)
NATO – North Atlantic Treaty Organisation (*Organizace Severoatlantické smlouvy*)
NATO ISAF – International Security Assistance Force (*Mezinárodní síly napomáhající zajištění bezpečnosti*)
NBÚ – Národní bezpečnostní úřad
NGO – non-governmental organisation (*nevládní organizace*)
NEPAD – New Partnership for Africa°s Development (*Nové partnerství pro rozvoj Afriky*)
OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
ODEV – Odbor dvoustranných ekonomických vztahů /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
ODS – Občanská demokratická strana
OECD – Organization for Economic Co-operation and Development (*Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj*)
OEÚ – obchodně ekonomický úsek zastupitelského úřadu
OIF – Organisation internationale de la Francophonie (*Mezinárodní organizace Frankofonie*)
OKKP – Odbor pro krajany, kulturu a prezentaci /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
OKVZP – Odbor kulturních a krajanských vztahů a zahraniční prezentace /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
OP – operační program
OPCW – Organization for the Prohibitions of Chemical Weapons (*Organizace pro zákaz chemických zbraní*)
OSE – Odbor států střední Evropy /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
OSN – Organizace spojených národů
ÖVP – Österreichische Volkspartei (*Rakouská lidová strana*)
PES – Party of European Socialists (*Strana sociálních demokratů* (Evropský parlament/)
PiS – Prawo i Sprawiedliwość (*Právo a spravedlnost* /Polsko/)
PRES – Sekretariát pro přípravu předsednictví /Ministerstvo zahraničních věcí ČR/
PRT – Provinční rekonstrukční tým
PSC – Political and Security Committee (*Politicko-bezpečnostní výbor*) viz COPS
PSP ČR – Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR
PZI – přímé zahraniční investice
QIP – Quick Impact Projects (*Projekty rychlého dopadu*)

RB OSN – Rada bezpečnosti OSN
RFE/RL – Radio Free Europe / Radio Liberty (*Rádio Svobodná Evropa / Rádio Svoboda*)
RHSD – Rada pro hospodářskou a sociální dohodu
RKS – Resortní koordinační skupina
RS – reformní smlouva
SAE – Sjednocené arabské emiráty
SIS – Schengenský informační systém
SM – Stálá mise
SMO – Svaz měst a obcí
SNS – Společenství nezávislých států
SOFA – Status of Forces Agreement (*Dohoda o postavení jednotek* /NATO/)
SOP – společná obchodní politika EU
SOPS – Sekce obranné politiky a strategie /Ministerstvo obrany ČR/
SP ČR – Svaz průmyslu a dopravy ČR
SPD – Sozialdemokratische Partei Deutschlands (*Sociálně-demokratická strana Německa*)
SPÖ – Sozialdemokratischen Partei Österreichs (*Sociálnědemokratická strana Rakouska*)
SR – Slovenská republika
SRN – Spolková republika Německo
SÚE – Smlouva o Ústavě pro Evropu
SZ – Stálé zastoupení
SZBP – Společná zahraniční a bezpečnostní politik SZP – Společná zemědělská politika
ŠOS – Šanghajská organizace pro spolupráci
UEAPME – Union Européenne de l'Artisanat et des Petites et Moyennes Entreprises (*Evropská asociace řemesel a malých a středních podniků*)
ÚMVEZ – Úřad místopředsedy vlády pro evropské záležitosti
UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation (*Organizace Spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu*)
UNICE – Union des Industries des pays de la Communauté européenne (*Unie průmyslu Evropského společenství*)
US-DEU – Unie Svobody-Demokratická unie
ÚV – Úřad vlády
V4 – Visegrádská čtyřka /skupina/
V-EU – Výbor pro Evropskou unii
VB – Velká Británie /Spojené království Velké Británie a Severního Irska/
VEV – vnější ekonomické vztahy
VEZ – Výbor pro evropské záležitosti /Poslanecká sněmovna PČR/
VR – Výbor regionů
VÚSC – vyšší územně-správní celky
VZVOB – Výbor pro zahraniční věci, obranu a bezpečnost, /Senát PČR/
WTO – World Trade Organization (*Světová obchodní organizace*)
XBS – X-Based Radar (*Radarová stanice působící v pásmu X*)
ZP – zahraniční politika
ZÚ – zastupitelský úřad /ambasáda/
ZV – Zahraniční výbor /Poslanecká sněmovna PČR/

Résumé

The book *Czech Foreign Policy in 2000. Analysis of the IIR* intends to become the first volume of an annually presented deep analysis of the Czech foreign policy. The idea of this project stems from the fact that the Czech academic sphere has so far lacked any continual and comprehensive research on the Czech foreign policy. The project thus aims to offer a long-term and gradual observation of the development of the Czech foreign policy in various firmly given areas: its ideational background, its concrete agenda, events that occurred in a given year, the influence and involvement of various actors and the overlap of the Czech foreign policy with the media, political and public spheres.

These referential points are built into the structure of each chapter, so that the analysis enables the reader to differentiate and trace the various ways in which the Czech foreign policy is produced, executed, implemented and reflected. This concept, among others, promises to disclose the changes in the process of Czech foreign policy making with respect to different issues and different actual political contexts. As the "issue area" research in the field of Foreign Policy Analysis suggests, a specific agenda tends to attract different actors in terms of positions in the foreign policy making process as well as in terms of ideational and political backgrounds. In short, the foreign policy making process is not constant and does not remain the same regarding various issues and agendas.[1] A further added value of the book rests in the effort to focus on very specific and detailed outcomes of the Czech foreign policy. These particulars too often belong to a domain that escapes any substantial scholarly and media attention. The rationale for the thus conceived structure of the book lies in the need to provide the deepest possible analysis of the foreign policy making as well as of its outcomes. To reach this goal, each chapter is embedded in a unifying analytical framework, which combines polity, policy and politics analysis with a more traditional outline of the Czech external relations.

The book is divided into sections, each corresponding to a given dimension of the Czech foreign policy. These sections are in several instances further separated into single chapters so as to enable the reader to gain a more differentiated insight into the agenda. The first section (pp. 13–57) deals with the context of the Czech foreign policy, particularly with the general relations and influence of various actors as well as with the political, public and media setting in which the Czech foreign policy takes place. The second section (pp. 61–91) focuses on the Czech foreign policy in EU matters. It is concerned namely with the preparation of the Euro adoption, the Schengen accession, institutional reform, the Lisbon Treaty and the upcoming Czech EU presidency. Czech EU policy is also observed with regard to changes in its institutional setting. The third section (pp. 95–110) addresses questions of the Czech security policy

in areas relevant to foreign policy. Specifically, it focuses on the emplacement of the Czech Provincial Reconstruction Team in Afghanistan, the Czech military presence in Iraq and the Czech co-presidency of the Senior Defence Group on Proliferation. This section also inevitably touches on the question of the planned US anti-missile defense radar base. However, it does so from a broader and multilateral perspective.

Some more bilaterally oriented sections and chapters follow afterwards. The fourth section (pp. 113–182) thus analyzes the Czech foreign policy towards its immediate geographical area, that is, towards the broadly defined Central Europe. The Central European section focuses on both multilateral (the Visegrad group) and bilateral (Austria, Poland, Hungary, Slovakia and Germany) aspects of the Czech foreign policy. The Czech foreign policy towards other selected countries and regions is then covered in the fifth section (pp. 185–317), which specifically deals with the following countries and regions: the United States of America, the United Kingdom, France, Russia, countries of the eastern dimension of the European Neighborhood Policy, Balkan countries, Near East countries, Mediterranean countries, Afghanistan, Far East countries and sub-Sahara African countries.

Since the Czech Republic stresses its concern with multilateral bodies like the United Nations or the Organization for Security and Co-operation in Europe, this dimension is handled separately in a sixth section (pp. 321–329). At this point, it is necessary to emphasize that the goal of these sections was not to provide a complex map of the Czech external relations to all countries, regions or institutions. Such a map is annually provided by the *Report on the Foreign Policy of the Czech Republic*, published by the Czech Ministry of Foreign Affairs. Therefore, this book aspires instead to provide a deep understanding of the diverse aspects of the foreign policy, sacrificing complexity for analytical intensity.

The rest of the book (the seventh section, pp. 333–393) then brings studies of the remaining important dimensions of the Czech foreign policy, particularly its economic diplomacy, human rights protection policy, development policy and cultural diplomacy.

The book is concluded by a contemplation (pp. 395–402) about the ideological orientation and overall continuity of the Czech foreign policy. The volume is complemented by a comprehensive overview of relevant publications and articles, published in 2007, that are related to the Czech foreign policy.

The book *Czech Foreign Policy in 2007. Analysis of the IIR* is supposed to serve students of foreign policy, bureaucratic and political actors and the broader public as a valuable source of information as well as a basis for a long-term and continual analysis of the Czech foreign policy.

Endnotes

[1] Kořan, Michal (2007): Struktura a proces zahraniční politiky. In: Kořan, Michal–Hrabálek, Martin (eds.): *Česká zahraniční politika: Aktéři, struktura, proces*. Brno: Mezinárodní politologický ústav, p. 16.

Vybraná literatura k české zahraniční politice vydaná v roce 2007

KNIHY

Bezpečné příhraničí. Mezinárodní konference: 1. 3. 2007, Prachatice, Česká republika. Praha: Police History, 2007. 64 s. ISBN 978-80-86477-39-8.

Česká republika v Evropské unii: proměny a inspirace. Sborník příspěvků z konference Centra pro sociální a ekonomické strategie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze 2.–3. listopadu 2006 v Praze. Editor Mirka Kortusová. Praha: Centrum pro sociální a ekonomické strategie UK FSV, 2007. 130 s. Autor části: Petr Drulák. ISBN 978-80-239-9568-8.

Česká zahraniční politika: aktéři, struktura, proces. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 151 s. (Studie; sv. č. 48). Autor části: Michal Kořan. ISBN 978-80-210-4459-3.

Česko-německá deklarace: deset let poté. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2007. 178 s. (Ekonomika, právo, politika; č. 57/2007). Autor části: Vladimír Handl. ISBN 978-80-86547-66-4.

Energetická bezpečnost a zájmy České republiky. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 85 s. (Výzkum; sv. č. 3). ISBN 978-80-210-4440-1.

Euro dříve, nebo později? Sborník textů. Editor Petr Mach. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2007. 89 s. (Ekonomika, právo, politika; č. 56/2007). ISBN 80-86547-63-9.

Odškodnění 2000–2006: Česko-německý fond budoucnosti a platby obětem otrocké a nucené práce. Editor Martin Hořák. Praha: Česko-německý fond budoucnosti, 2007. 144 s.

Report on the foreign policy of the Czech Republic between January 2006 and December 2006 Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR; Ústav mezinárodních vztahů, 2007. 392 s. ISBN 978-80-86345-59-8 (MZV ČR), 978-80-86506-60-9 (ÚMV).

Ročenka 2006. Praha: Ministerstvo obrany České republiky-AVIS, 2007. 239 s. ISBN 978-80-7278-386-1.

S*pol*ečná *hranice. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve spolupráci Jihočeského muzea v Českých Budějovicích a Waldviertel Akademie ve Weidhofenu an der Thaya: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích dne 15. března 2007*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2007. 60 s. ISBN 978-80-86260-70-9.

Ústavní smlouva a reformy Evropské unie. Sborník z vědecké konference, pořádané Vysokou školou veřejné správy a mezinárodních vztahů v Praze, ve spolupráci s Ústavem mezinárodních vztahů a Českou společnostní pro politické vědy s podporou Konrad-Adenauer--Stiftung 2. prosince 2006. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 111 s. Autor části: Jan Karlas. ISBN 978-80-7380-027-7.

Závěrečné zprávy k bodům agendy 61. zasedání Valného shromáždění OSN. 1. vyd. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky, 2007. 272 s.

Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2006 do prosince 2006. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky; Ústav mezinárodních vztahů, 2007. 448 s. ISBN 978-80-86345-58-1 (MZV ČR), 978-80-86506-59-3 (ÚMV).

BAĎURA, Bohumil: *Los países checos y España: dos estudios de las relaciones checo--españolas*. Praha: Karolinum, 2007. 227 s. ISBN 978-80-246-1311-6.

BLÍŽKOVSKÝ, Bohumír: *Demokracie a česko–slovenská otázka v 21. století*. Praha: Křesťanskosociální hnutí, 2007. 12 s.

BRŮŽEK, Antonín, SMRČKOVÁ, Gabriela, ZÁKLASNÍK, Martin: *Evropská měnová integrace a Česká republika*. Praha: Velryba, 2007. 197 s. ISBN 80-85860-19-1.

DOMNITZ, Christian: *Zápas o Benešovy dekrety před vstupem do Evropské unie. Diskuse v Evropském parlamentu a v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v letech 2002–2003*. Praha: Christian Domnitz nákladem vlastním v produkci nakl. Dokořán, 2007. 157 s.

DRULÁKOVÁ, Radka, DRULÁK, Petr: *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. 2. přeprac. vyd. Praha: Oeconomica, 2007. 183 s. ISBN 978-80-245-1184-9.

FAJMON, Hynek, et al.: *Euro versus koruna*. Editor Ivana Pečínková. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007. 192 s. ISBN 978-80-7325-120-8.

JAJTNER, Pavel: *Zajisté, Excelence! Vážné i rozmarné vzpomínky českého diplomata*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. 159 s. ISBN 978-80-7192-986-4.

KUKLÍK, Jan: *Do poslední pence: československo-britská jednání o majetkoprávních a finančních otázkách 1938–1982*. Praha: Karolinum, 2007. 472 s. ISBN 978-80-246-1332-1.

LÁNSKÝ, Egon: *Incident s politikou*. Praha: Epocha, 2007. 485 s. ISBN 978-80-87027-24-0.

MAREK, Dan, KANTOR, Tomáš: *Příprava a řízení projektů strukturálních fondů Evropské unie*. Brno: Barrister and Principal, 2007. 210 s. ISBN 978-80-87029-13-8.

MATĚJKA, Zdeněk: *Povolání diplomat aneb Jak jsem pomáhal rozpouštět Varšavskou smlouvu. Paměti Zdeňka Matějky*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007. 214 s. ISBN 978-80-7380-029-1.

NOŽINA, Miroslav: *Dějiny Kambodže*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 380 s. (Dějiny států). ISBN 978-80-7106-897-6.

PLCHOVÁ, Božena: *Zahraniční ekonomické vztahy ČR*. 3. přeprac. vyd. Praha: Oeconomica, 2007. 154 s. ISBN 978-80-245-1285-3.

TICHÁ, Lucie: *Vnější obchodní vztahy ČR*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2007. 167 s. ISBN 978-80-7394-015-7.

ZÍDEK, Petr, SIEBER, Karel: *Československo a subsaharská Afrika v letech 1948–1989*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007. 322 s. ISBN 80-86506-58-4.

2. DROBNÉ TISKY

Agenda pro českou zahraniční politiku 2007 = Agenda for czech foreign policy 2007. Václav Nekvapil, Antonín Berdych, Luboš Veselý (eds.). Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2007. 53, 49 s. ISBN 978-80-903468-9-5.

Česká republika a mezinárodní organizace působící v oblasti životního prostředí. Praha: Ministerstvo životního prostředí ČR, 2007. 64 s. (Planeta; č. 7).

Má se Česká republika zapojit do systému protiraketové obrany? Udělejte si, prosím, názor až na základě faktů a racionálních argumentů. Praha: Ministerstvo obrany České republiky--AVIS, 2007. 16 s. ISBN 978-80-7278-433-2.

Pozice vlády České republiky v rámci jednání o institucionální reformě Evropské unie schválená vládou ČR dne 25. dubna 2007. Praha: Úřad vlády České republiky, 2007. 6 s.

BERDYCH, Antonín: *Jak řeší ČR svou účast v protiraketové obraně?* Praha: Asociace pro mezinárodní otázky, 2007. 3 s.

BÍLKOVÁ, Veronika: *V roli unijního solitéra? Česká republika a Mezinárodní trestní soud*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007. 10 s. (Policy Paper).

DRULÁK, Petr, KARLAS, Jan: *Co dělat s Evropskou ústavní smlouvou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007. 5 s. (Policy Paper).

DRULÁK, Petr, KARLAS, Jan, BENEŠ, Vít: *Česká republika a budoucnost Evropské unie: co s Evropskou ústavní smlouvou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007. 7 s. (Policy Paper).

HANDL, Vladimír: *Tschechische Europapolitik: schwierige Positionierung während der deutschen Ratspräsidentschaft*. Bonn: Friedrich-Ebert-Stiftung, 2007. 13 s. (Analysen aus der Tschechischen Republic; 3/2007).

KRATOCHVÍL, Petr, TULMETS, Elsa: *Checking the Czech role in the European Neighbourhood*. Praha: Friedrich Ebert Stiftung, 2007. 13 s. (Analýzy z České republiky; 2/2007).

KRATOCHVÍL, Petr, TULMETS, Elsa: *Úloha České republiky v evropském sousedství*. Praha: Friedrich Ebert Stiftung, 2007. 12 s. (Analýzy z České republiky; 2/2007).

MACH, Petr: *Poslancům a Senátorům o Lisabonské smlouvě*. Laissez Faire [online]. 2007 [cit. 2008-02-21]. Dostupný z: **cepin.cz/cze/clanek.php?ID=768**.

TOMALOVÁ, Eliška: *Jak budou probíhat předsednictví? Francie, Česká republika a Švédsko v čele Evropské unie.* Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2007. 7 s. (Policy Paper).

3. ČLÁNKY

BRAUN, Mats, KRATOCHVÍL, Petr: *Czech Republic*. EU-25/27 Watch, 4/2007, přeruš. str.

BRAUN, Mats, KRATOCHVÍL, Petr: *Czech Republic*. EU-25/27 Watch, 5/2007, přeruš. str.

ČECH, Martin: *České filmy v Jižní Koreji*. Mezinárodní politika, 8/2007, s. 18–19.

DIENSTBIER, Jiří: *Mezi kontinuitou a novými výzvami*. Mezinárodní politika, 2/2007, s. 22–23.

DRULÁK, Petr, KARLAS, Jan: *Co dělat s Evropskou ústavní smlouvou*. Mezinárodní politika, 3/2007, s. 17–19.

DRULÁK, Petr, BENEŠ, Vít: *Metaforický střet o Evropu: Havel vs. Klaus*. Mezinárodní politika, 5/2007, s. 41–43.

DUSÍK, Jan, HLAVÁČEK, Jiří: *Enviromentální dimenze mezinárodních vztahů České republiky a předsednictví v Evropské unii*. Mezinárodní politika, 10/2007, s. 25–27.

HANDL, Vladimír: *Die deutsche Ratspräsidentschaft aus tschechischer Sicht*. Integration, 3/2007, s. 338–343.

HANDL, Vladimír: *Neuer Richtungsstreit in Prag: Tschechische Debatte über US-Raketenabwehr*. WeltTrends, 55/2007, s. 190–191.

HANDL, Vladimír: *Vom Feindbild zum differenzierten Europabild? Tschechien, Ostmitteleuropa und die europäische Integration*. Integration, 4/2007, s. 470–483.

HLADKÝ, Ladislav, LJUCA, Adin: *Historie česko-bosenských vztahů (od 19. století do současnosti)*. Slovanský přehled, 3/2007, s. 321–338.

JAKŠ, Jaroslav: *Možnosti a výzvy předsednické role v Radě EU a Evropské radě*. Současná Evropa a Česká republika, 2/2007, s. 3–31.

JANÁČKOVÁ Stanislava: *Čtyři důvody proti euru*. Revue politika, 10/2007, s. 21–24.

JELÍNEK, Petr: *Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky*. Mezinárodní politika, 5/2007, s. 12–13.

JÍLKOVÁ, Eva: *Makroekonomické souvislosti zabezpečení obrany státu*. Mezinárodní politika, 10/2007, s. 31–33.

JIRÁSEK, Pavel: *Norsko a Česká republika – přidává kultura plyn (nejen zemní)?* Mezinárodní politika, 8/2007, s. 13–16.

JOCH, Roman: *Je – a má být – česká zahraniční politika proamerická?* Mezinárodní politika, 2/2007, s. 20–22.

KAFKA, Pavel: *Evropská unie a Afrika: vztahy na principu partnerství a vzájemného přínosu*. Mezinárodní politika, 5/2007, s. 21–23.

KALINOVÁ, Dana: *Propagace české literatury v zahraničí – nepostradatelná součást vývozu české kultury*. Mezinárodní politika, 8/2007, s. 20–21.

KANIOK, Petr, ZÁVĚŠICKÝ, Jan: *Reflexe možných priorit českého předsednictví Evropské unie*. Mezinárodní politika, 3/2007, s. 20–22.

KITTEL, Manfred, MÖLLER, Horst: *Benešovy dekrety a vyhnání Němců*. Střední Evropa, 127/2007, s. 73–116.

KLABAN, Vladimír: *Americký radar, Evropská unie, Rusko a my*. Mezinárodní politika, 10/2007, s. 19–21.

KNÍŽÁK, Milan: *Národní galerie zaplňuje bílá místa na kulturní mapě*. Mezinárodní politika, 8/2007, s. 16–18.

KOŘAN, Michal: *Domestic politics in Czech foreign policy: between consensus and clash*. International issues and Slovak foreign policy affairs, 2/2007, s. 23–45.

KRATOCHVÍL, Petr: *Existuje česká východní politika? Od úprku z východní Evropy k opožděnému návratu*. Mezinárodní politika, 4/2007, s. 16–18.

KUNŠTÁT, Miroslav: *Nová německá vláda a morálně-historická dimenze česko-německých vztahů*. Mezinárodní vztahy, 1/2007, s. 48–65.

LHOTOVÁ, Jana, VOZKOVÁ, Sylvie: *Češi si humanitární pomoc poprvé vyzkoušeli na Kavkaze*. Mezinárodní politika, 12/2007, s. 14–16.

MORAVCOVÁ, Dagmar: *Česká republika a „opatření" Evropské unie proti Rakousku v roce 2000: mezi obranou evropských hodnot a českých národních zájmů*. Mezinárodní vztahy, 3/2007, s. 54–68.

NIGRIN, Tomáš: *V Bavorsku začal nový letopočet: Edmund Stoiber opustil po čtrnácti letech úřad předsedy vlády*. Mezinárodní politika, 12/2007, s. 26–28.

NOŽINA, Miroslav, ŠITLER, Jiří, KUČERA, Karel: *Kambodžské království a Česká republika: nástin bilaterálních vztahů*. Mezinárodní vztahy, 1/2007, s. 86–108.

PETŘÍK, Michal: *Potřebuje ČR radarovou základnu USA?* Revue politika, 2/2007, s. 11–12.

PETŘÍK, Michal: *Reformní smlouva mění podstatu Unie*. Newsletter CEP, 10/2007, s. 4–5.

PLAVEC, Michal, POJAR, Tomáš: *Česká balkánská politika: rozhovor s Tomášem Pojarem o výzvách českého předsednictví v EU*. Revue politika, 6–7/2007, s. 42–44.

RIPKOVÁ, Hana: *Fulbrightův program v České republice*. Mezinárodní politika, 10/2007, s. 8–10.

ROBEJŠEK, Petr, … [et al.]: *Radarová základna v České republice: téma*. Cevrorevue, 4/2007, přeruš. str.

RYBÁČKOVÁ, Jiřina: *Česká republika a šíření jejího dobrého jména ve Spojených státech amerických*. Mezinárodní politika, 8/2007, s. 24–26.

SOJKA, Milan: *Česká republika a výzva Lisabonské strategie*. Ekonomický časopis, 3/2007, s. 215–231.

STAVINOHOVÁ, Jitka: *Česká kultura od New Yorku po Tokio*. Mezinárodní politika, 8/2007, s. 22–23.

SUCHÝ, Petr: *Protiraketová obrana a ruská paranoia*. Mezinárodní politika, 7/2007, s. 4–6.

THIELE, Eckhard: *Česká knihovna v Německu*. Mezinárodní politika, 8/2007, s. 10–12.

TLAPA, Martin: *Hospodářské a obchodní vztahy České republiky se zeměmi subsaharské Afriky*. Mezinárodní politika, 5/2007, s. 24–27.

TOŽIČKA, Tomáš: *Rozvojová spolupráce ve spojení praktických kroků a vzdělávání*. Mezinárodní politika, 5/2007, s. 7–9.

ZAHRADNÍK, Petr: *K aktuální situaci vztahu euro a Česká republika*. Mezinárodní politika, 3/2007, s. 13–15.

ZDOBINSKÝ, Michal: *Co je protiraketová obrana?* A Report, 2007, č. zvl., s. 4–5.

O autorech

Ing. *Vít Beneš* (1980) je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Vysoké škole ekonomické v Praze a na Metropolitní univerzitě v Praze. Specializuje se na Evropskou unii (rozšiřování, institucionální reformy) a na česko-ruské vztahy.

JUDr. PhDr. *Veronika Bílková*, Ph.D., E.MA (1975), je vědeckou pracovnicí ÚMV a odbornou asistentkou Katedry mezinárodního práva Právnické fakulty UK v Praze. Zaměřuje se na mezinárodní právo, zejména použití síly, mezinárodní humanitární právo, lidská práva, mezinárodní trestní právo a mezinárodní organizace (OSN).

Mats Braun, M.A. (1976), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Anglo-americké vysoké škole v Praze a na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Specializuje se na teorii evropské integrace, vnitřní vývoj EU a proměny střední Evropy a Skandinávie v procesech evropské integrace.

PhDr. *Jaroslav Bureš* (1953) je výzkumným pracovníkem ÚMV se zaměřením na problematiku Blízkého východu, Středomoří a islámu. Je představitelem Nadace Anny Lindhové pro dialog kultur v České republice.

Doc. Ing. *Petr Drulák*, Ph.D. (1972), je ředitelem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Specializuje se na teorii mezinárodních vztahů a na evropskou integraci.

Mgr. *Ondřej Ditrych* (1982) je výzkumným pracovníkem Belfer Center for Science and International Affairs, Harvard Kennedy School a doktorandem programu mezinárodních vztahů na Fakultě sociálních věd UK v Praze.

Ing. Bc. *Rudolf Fürst* (1958) je výzkumným pracovníkem ÚMV a externím doktorandem na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Zabývá se oblastí Dálného východu, zejména Číny.

JUDr. *Vladimír Handl*, CSc. (1957), je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Zaměřuje se na německou zahraniční a bezpečnostní politiku, česko-německé vztahy, českou zahraniční politiku a transformaci komunistických stran ve střední Evropě.

Ing. *Ondřej Horký* (1980) je výzkumným pracovníkem ÚMV a doktorandem na Vysoké škole ekonomické v Praze. Zabývá se zejména teoriemi rozvoje a českou rozvojovou politikou.

Ing. *Jan Hřích*, CSc. (1964), je akademickým pracovníkem Metropolitní univerzity Praha. Předmětem jeho odborného zájmu je především evropská ekonomická integrace a různé aspekty ekonomické diplomacie jako nástroje pro prosazování cílů zahraniční politiky v ekonomické oblasti.

PhDr. *Jan Karlas,* M.A., Ph.D. (1978), působí jako vedoucí výzkumného oddělení ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Specializuje se na evropskou integraci, teorii mezinárodních vztahů a obecnou problematiku mezinárodních organizací.

PhDr. *Michal Kořan*, Ph.D. (1977), je vědeckým pracovníkem ÚMV a přednáší na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií MU v Brně, zaměřuje se na tvorbu zahraniční politiky, středoevropský prostor a filozofii sociálních věd.

Ing. Mgr. *Petr Kratochvíl*, Ph.D. (1975), je zástupcem ředitele ÚMV, přednáší na VŠE v Praze a na Metropolitní univerzitě v Praze. Specializuje se na evropskou integraci, institucionální reformu a rozšiřování EU, politické vztahy v postsovětském prostoru a roli náboženství v mezinárodních vztazích.

PhDr. *Vít Střítecký* (1980) je výzkumným pracovníkem ÚMV, přednáší na Fakultě sociálních věd UK v Praze a na Metropolitní univerzitě v Praze. Specializuje se na bezpečnostní studia a konfliktní studia, teorii mezinárodních vztahů a bezpečnostní situaci v postsovětském prostoru.

Mgr. *Filip Tesař* (1969) je výzkumným pracovníkem ÚMV. Odborně se zaměřuje na Balkán, etnické konflikty a jejich řešení.

Mgr. *Eliška Tomalová* (1979) je výzkumnou pracovnicí ÚMV. Specializuje se na francouzskou zahraniční politiku a kulturní diplomacii.